

**УПРАВЛІННЯ,
АДМІНІСТРУВАННЯ
ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ,
ДОСЯГНЕННЯ**

Журнал студентських наукових праць

№ 4, 2021

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
№ 4, 2021**

Заснований у 2021 році у Вінницькому національному аграрному університеті під назвою «Управління, адміністрування та право: проблеми, тенденції, досягнення» на засіданні Вченої ради університету

Засновник:

Вінницький національний аграрний університет

Редакційна колегія:

Головний редактор доктор економічних наук, доцент **Лутковська С.М.**

Заступники головного редактора:

доктор економічних наук, професор **Здирко Н.Г.**;

кандидат економічних наук, доцент **Пронько Л.М.**;

кандидат економічних наук, доцент **Брояка А.А.**

Члени редакційної колегії:

доктор юридичних наук, доцент **Опольська Н.М.**;

доктор економічних наук, доцент **Польова О.Л.**;

доктор економічних наук, доцент **Підвальна О.Г.**;

доктор економічних наук, професор **Коляденко С.В.**;

доктор педагогічних наук, доцент **Кравець Р.А.**;

кандидат економічних наук, доцент **Березюк С.В.**;

кандидат економічних наук, доцент **Мазур К.В.**;

кандидат економічних наук, доцент **Мулик Т.О.**;

кандидат економічних наук, доцент **Ставська Ю.В.**;

студентка III курсу факультету економіки та підприємництва **Федорова К.О.**;

студентка III курсу факультету обліку та аудиту **Козлан А.Д.**;

студентка III курсу факультету менеджменту та права **Петрівська О.П.**

Адреса редакції: **21008, Вінниця, вул. Сонячна, 3, тел. 0432-46-50-17**

Сайт журналу: **<https://vsau.org/pro-universitet/struktturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, електронна адреса: **uap_vnau@ukr.net**

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS,
TRENDS, ACHIEVEMENTS»
№ 4, 2021

Founded in 2021 at Vinnytsia National Agrarian University under the title "Management, Administration and Law: Problems, Trends, Achievements" at a meeting of the Academic Council of the University

Founder:
Vinnytsia National Agrarian University

Editorial board:
Editor-in-Chief Doctor of Economics, Associate Professor Lutkovska S.
Deputy Editors-in-Chief:

Doctor of Economics Sciences, Professor **Zdyrko N.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Pronko L.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Broyaka A.**;

Members of the Editorial Board:

Doctor of Laws Sciences, Associate Professor **Opolska N.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Polova O.**;
Doctor of Economics Sciences, Associate Professor **Pidvalna O.**;
Doctor of Economics Sciences, Professor **Kolyadenko S.**;
Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor **Kravets R.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Berezyuk S.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mazur K.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Mulyk T.**;
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor **Stavska Yu.**;
third-year student of the Faculty of Economics and Entrepreneurship **Fedorova K.**;
third-year student of the Faculty of Accounting and Auditing **Kozlan A.**;
third-year student of the Faculty of Management and Law **Petrivska O.**

Address of the Editorial Office: **3 Soniachna St. Vinnytsia, 21008,**
tel. 0432-46-50-17

Web site of the Journal: **<https://vsau.org/pro-universitet/strukturni-pidrozdili/mizhnarodna-diyalnist>**, e-mail: **uap_vnau@ukr.net**

© Vinnytsia National Agrarian University, 2021

**Журнал студентських наукових праць
«УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО: ПРОБЛЕМИ,
ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»**

**До друку приймаються статті за спеціальностями:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281**

**Журнал «УПРАВЛІННЯ, АДМІНІСТРУВАННЯ ТА ПРАВО:
ПРОБЛЕМИ, ТЕНДЕНЦІЇ, ДОСЯГНЕННЯ»
рекомендований для публікації студентських наукових праць**

Матеріали друкуються українською та англійською мовами.

Номер схвалено і рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Вінницького національного аграрного університету,
протокол № 4 від 29 жовтня 2021 року.

Усі права застережені. Тексти статей, таблиці, графічний матеріал, формули захищені законом про авторські права. Передрук і переклад статей дозволяється за згодою авторів. Відповідальність за зміст публікацій і достовірність наведених в них даних та іншої інформації несуть автори статей та їх наукові керівники. Висловлені у надрукованих статтях думки можуть не співпадати з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Підписано до друку 22 листопада 2021 року
Формат 60x84/8.

Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. Друк. арк. 27,2. Тираж 94. Зам. № 18

Віддруковано у
ТОВ «Едельвейс» (м. Вінниця, вул. 600-річчя, 17)

Свідоцтво про внесення до державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 5009 від 10.11.2015

Journal of Student Research Papers
«MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS,
TRENDS, ACHIEVEMENTS»

Articles by specialties are accepted for publication:
051, 071, 072, 073, 075, 076, 081, 122, 241, 242, 281

Journal «MANAGEMENT, ADMINISTRATION AND LAW: PROBLEMS,
TRENDS, ACHIEVEMENTS»
recommended for publication of student research papers

Materials are published in Ukrainian and English.

The issue was approved and recommended for publication by the decision of the
Academic Council of Vinnytsia National Agrarian University,
Minutes No 4 dated October 29, 2021.

All rights reserved. Texts of articles, tables, graphic material, formulas are
protected by copyright law. Reprinting and translation of articles is permitted with
the consent of the authors. The authors of articles and their supervisors are
responsible for the content of publications and the accuracy of the data and other
information provided in them. Opinions expressed in published articles may not
coincide with the point of view of the editorial board and do not impose any
obligations on it.

Signed for printing on November 22, 2021

Format 60x84/8.

Offset paper. Offset printing.

Mind. Printing. Ark. 27,2. Circulation 94. Deputy. No 18

Printed at

LLC «Edelweiss» (Vinnytsia, 17, 600th Anniversary Street)

Certificate of entry into the State Register of Publishers, Manufacturers and
Distributors of Publishing Products DK No 5009 dated 10/11/2015

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

А.Д. КОЗЛАН. Проблеми реалізації державної молодіжної політики в Україні	10
К.В. ЛИМАНЮК. Аналітична оцінка ринку зерна в умовах сталого розвитку	16
Я.М. ЛУЦЕНКО. Корпоративні права як об'єкт бухгалтерського обліку	21
О.Р. МАЗУР. Сутність обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими коштами підприємства	27
М.Т. НЕЧКАЛЮК. Помилки статистичного спостереження і способи контролю зібраних даних	32
Т.В. НІЖНИК. Аналітична оцінка фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва	37
М.В. ОБНЯВКО. Механізм АНЦ як метод боротьби з недобросовісною конкуренцією в публічних закупівлях	44
А.О. ПЕРХАЛЬСЬКА. Економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств	56
А.В. ПІРГАЧ. Вплив карантинних обмежень на ринок праці в умовах пандемії COVID-19	63
А.В. ПОХЛІСЬКА. Правове регулювання заробітної плати в Україні	68
О.Р. СИТНИК. Облік та аудит фінансових результатів діяльності промислових підприємств	73
О.М. ТИМЧЕНКО. Сутність облікової політики та її вплив на якість сформованої інформації для управління	79
А.О. ШТОГРІН. Облікове забезпечення розрахунків за непрямыми податками	84
НАПРЯМ 2. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
Т.Ю. БОРЕЦЬКА. Принципи фінансового забезпечення соціальної сфери	88
М.О. ГРАБОВ'ЯК. Ринок перестрахування в Україні та перспективи його розвитку	93
Я.В. ГУСАК. Сучасний стан оплати праці в Україні: соціально-економічні аспекти	100
Є.В. КОНДРАТЮК. Іноземні інвестиції в українській економіці	104
А.О. КУДИНСЬКА. Капітал підприємства: формування та використання	110
В.В. МАКСИМЕНКО. Проблема трудової міграції в Україні та шляхи її вирішення	115
С.В. МАТВІЄНКО. Фінансовий менеджмент в системі управління підприємствами	121

В.І. МАЦЯКА. Структура системи пенсійного страхування в Україні: сучасний стан та напрями удосконалення	126
А.Є. МИТРОФАНОВА. Функціонування страхового ринку України в умовах пандемії COVID-19	135
В.М. ПАВЛЕНКО. Інновації у маркетинговій роботі підприємства	141
В.О. ПЕТРУСЕВИЧ. Аналіз ліквідності як важливий етап оцінки фінансового стану підприємства	146
Б.В. ХУХЛЕЙ. Інновації в фінансовому контролінгу підприємства	151
А.В. ШАФАР. Фінансове посередництво грошового ринку та його види	156
Н.І. ЯВОРСЬКА. Аналіз співробітництва міжнародних фінансово-кредитних установ з Україною	162
<i>НАПРЯМ 3. ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ</i>	
А.П. БЕРЕЖАНСЬКА. Цінова політика підприємства та напрями її удосконалення	169
А.В. БІЛИК. Напрями вдосконалення розвитку електронного урядування в Україні	176
С.М. ВІНІЧУК. Формування системи економічної безпеки підприємства в умовах євроінтеграційних процесів	181
О.В. ДМИТРИШИН. Оцінка впливу коронавірусної пандемії на темпи розвитку світової економіки	187
А.О. ДОВГАНЬ. Державна підтримка малого бізнесу в кризових умовах	192
В.М. КРАВЕЦЬ. Екологічна безпека та сталий розвиток – основоположні аспекти екологічної ідеології людства	199
В.Ю. ЛІСОВСЬКА. Цільові характеристики діяльності підприємства на ринку	203
І.С. МЕЛЬНИК. Інформаційна модель об'єкта дослідження в медичних системах підтримки прийняття рішення	211
А.О. СЛОБОДЯНЮК. Європейський зелений курс – головний вектор розвитку органічного виробництва в Україні	216
К.О. ФЕДОРОВА. Транскордонне співробітництво України на сучасному етапі: проблеми та перспективи розвитку	221
А.А. ШВЕДЮК. Інноваційний вектор становлення продовольчих систем в контексті забезпечення сталого розвитку	227
А.В. ЩЕРБА. Споживчий кошик та рівень життя населення в умовах карантину	230
<i>НАПРЯМ 4. ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ</i>	
О.О. БЯЛИК. Соціально-економічна ефективність ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях економічної системи	235
Б.В. ГРИГОРАШ. Інноваційна дифузія в організації ресторанного господарства під впливом пандемії COVID-19	239

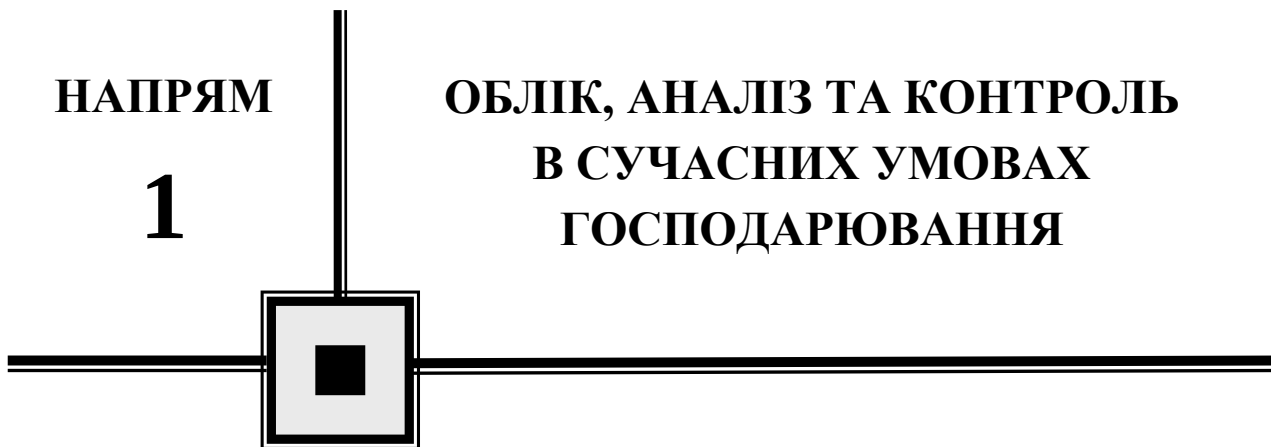
O.M. HENRY. Regularities of Functioning of the Market of Tourist Service	243
О.С. КЛИМЧУК. Ефективність використання інноваційних трендів в ресторанному бізнесі	248
І.А. КРАСИЛЮК, Д.О. НАГОЖУК. Структура самоосвітньої діяльності студента у вищому аграрному навчальному закладі освіти	253
І.О. ЛИТВИНЕНКО. Сучасні тенденції та перспективи розвитку сфери гостинності	259
Р.В. ПАСІЧНИК. Сучасний стан та перспективи розвитку міжнародних та національних готельних мереж	262
А.В. РЯЗАНОВА. Механізми державного регулювання у ресторанному господарстві	265
А.В. СУБОТІНА. Інновації в туризмі: основні теоретичні та практичні аспекти	269
Д.В. СЛЬОЗКІНА. Туризм як чинник економічного розвитку країни	273
І.В. ЧАБАНЮК. Розвиток спортивного туризму в Україні	277
Ю.Я. ЩУРИК. Діджиталізація в закладах ресторанного бізнесу як інноваційний механізм комунікації	282
<i>НАПРЯМ 5. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА.</i>	
М.М. ГЕЛЕТА. Методика оцінки конкурентоспроможності підприємства на ринку	288
Т.В. ГЛАДКІХ. Екологічна безпека в умовах сталого розвитку	292
В.Р. ГОРЕЦЬКА. Сучасний стан та моделі електронного урядування	296
І.М. ДОБРЯНСЬКА. Управління інноваційними проектами та стартапами в аграрній сфері	302
О.О. ЖЕРЬОБКІНА. Потенціал молочної галузі України: маркетинговий аспект	307
Н.В. КОТОВСЬКА. Форми аутсорсингу та їх характеристика	311
А.В. КРАВЕЦЬ. Проблеми та перспективи українського ринку праці	315
О.В. КУЛИК. Стратегічні перспективи розвитку інвестиційної діяльності АПК	319
Я.С. МАКСИМЕНКО. Організаційно-правові аспекти екологічного менеджменту у діяльності місцевого самоврядування	326
О.П. ПЕТРІВСЬКА. Механізм запобігання та протидії корупції: міжнародний досвід	330
Т.В. РОМАНОВА. Міжнародний трансфер технологій в контексті активізації інноваційної діяльності підприємств АПК	336
Т.С. ТУЧАК. Удосконалення організаційної структури СТОВ «Вернигородське»	342
О.П. ЦИЦКУН. Механізми державного регулювання при управлінні земельними відносинами	347
М.В. ЯНКОВСЬКИЙ. Сучасні міграційні процеси: проблеми, наслідки, ефекти	351

Б.О. ЯСІНСЬКА. Науково-методологічні засади стратегічного підходу до управління основними фондами підприємств	355
НАПРЯМ 6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ	
А.В. АННЕНКОВА. Поняття, причини, наслідки та правові основи запобігання корупції	361
А.М. ДАНИЛЮК. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень стосовно реалізації права на освіту	369
І.В. ГАЙДАЙ. Сучасна молодь: соціальні мережі та політика	375
В.В. ГОНЧАРЕНКО. Майнові права у Стародавньому Римі	378
А.О. ЗІНЬКОВСЬКА. Форми та методи боротьби з домашнім насильством	385
Д.О. КОСТИБА. Закони XII таблиць як один із етапів кодифікації римського приватного права	393
Л.Я. ПЕТРИЩЕ. Виборча інженерія в контексті політичних трансформацій	398
А.В. ПОШТАР. Зміст батьківської влади у Стародавньому Римі	406
А.О. САВЧЕНКО. Особливості кримінально-процесуального провадження в справах про злочини неповнолітніх	411
Ю.О. ТРАЧУК. Правові аспекти використання поліграфа як сучасного засобу доказування в досудовому розслідуванні	417
І.В. ЧОРНА. Правовий статус спеціально-уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції	423
Л.І. ШВЕЦЬ. Ефективність застосування Кодексу України з процедур банкрутства	428

НАПРЯМ

1

ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА КОНТРОЛЬ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Ангеліна КОЗЛАН*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано основні проблеми державної молодіжної політики. Проведено оцінку динаміки зміни кількості безробітної молоді в Україні, аналіз здійснення наукових досліджень і розробок. Охарактеризовано негативні прояви, які впливають на розвиток молодіжної політики. Обґрунтовано перспективні шляхи підвищення якості освітньої та наукової складової для належного виховання сучасної молоді. Акцентовано увагу на важливості сімейних цінностей серед молодих українців

Abstract. The main problems of the state youth policy are analyzed in the article. An assessment of the dynamics of changes in the number of unemployed youth in Ukraine, analysis of research and development. The negative manifestations that affect the development of youth policy are characterized. Perspective ways of improving the quality of education on the scientific component for the proper education of modern youth are substantiated. Emphasis is placed on the importance of family values among young Ukrainians

Вступ. Молодь є важливим, потенційним, інтелектуальним ресурсом українського суспільства, а також – визначальним фактором успішного соціально-економічного розвитку країни. Молоді люди володіють необхідним потенціалом, реалізація якого найближчим часом може істотно поліпшити

* Науковий керівник: д.е.н., професор, декан факультету обліку та аудиту ВНАУ – Здирко Н.Г.

соціально-економічне становище суспільства і відродити національні та духовні надбання українського народу. Відповідно до Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», до молоді відносяться громадяни України віком від 14 до 35 років.

Досвід останніх десятиліть переконливо доводить, що стійкий розвиток демонструють ті суспільства, що змогли накопичити і забезпечити ефективне використання інтелектуальних ресурсів та інноваційного потенціалу, головним носієм якого є молоде покоління.

Саме тому, одним із важливих завдань державотворення є забезпечення належних умов для всебічного розкриття потенціалу молоді, її повноцінної участі у всіх сферах суспільного життя [1].

Виклад основного матеріалу. Впродовж усієї політичної історії нашої держави неабияку роль у вирішенні питань державного значення відігравало молоде покоління юнаків та юначок, активних, цілеспрямованих, свободолюбивих та незалежних, особливо у тих питаннях, що стосуються самобутності української держави.

Несприятлива соціально-демографічна ситуація, що проявляється у процесі зменшення чисельності молоді та зниження їх питомої ваги в загальній кількості населення, наявність проблем щодо працевлаштування та забезпечення гідних умов праці молоді, підвищення ризиків бідності й малозабезпеченості у період військового конфлікту та фінансово-економічної кризи, вимагає посилення уваги до формування й реалізації молодіжної політики як на рівні країни, так і на рівні громад.

В той же час, пріоритети молодіжної політики, що визначаються і реалізуються державними, місцевими цільовими програмами, часто не співпадають з ціннісними пріоритетами сучасної української молоді, не забезпечують цілісний і комплексний підхід до створення умов сталого молодіжного розвитку. В першу чергу, це пов'язано з:

- слабкою координацією і взаємодією у роботі з молоддю інститутів різного відомчого підпорядкування, такими як соціальний захист, освіта й виховання, профорієнтація та працевлаштування тощо;
- нерозвинутою молодіжною інфраструктурою, що адекватно відповідає потребам, інтересам і проблемам молоді;
- недостатньою обґрунтованістю пріоритетів та інструментів молодіжної роботи;
- низьким рівнем залучення молоді до розробки і реалізації місцевих молодіжних ініціатив [7].

В Україні спостерігається високий рівень безробіття серед молоді, що пов'язано з відсутністю системної державної політики зайнятості цієї категорії працездатних.

В порівнянні з попереднім роком – збільшення кількості безробітних майже на 200 тис. осіб. Практично по всіх категоріях населення спостерігається збільшення кількості безробітних верств населення. Основними проблемами є небажання підприємців брати на роботу молодь без досвіду, низькі зарплати для

молодих фахівців, катастрофічний розрив між програмами навчання у вишах і потребами роботодавців.

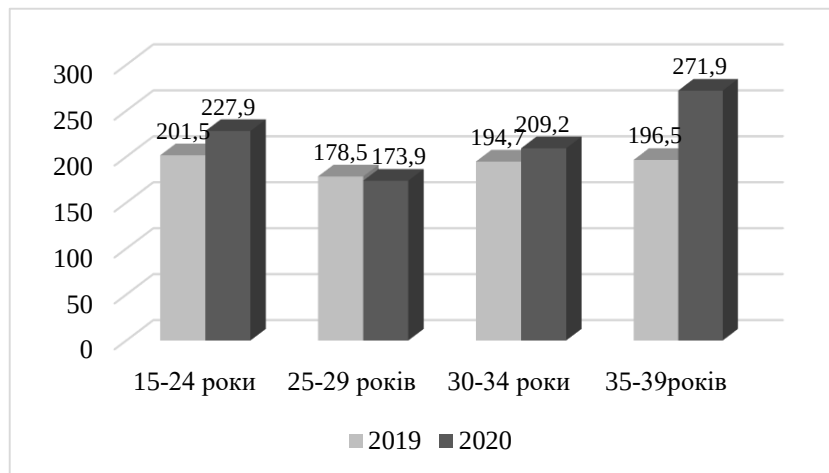

Рис. 1. Динаміка рівня безробіття в Україні протягом 2019-2020 років
Джерело: побудовано автором на основі [2]

Відсутність в Україні системної молодіжної політики щодо зайнятості спонукає молодь до трудової міграції. Фактично держава своєю бездіяльністю створює умови для трудової міграції найбільш працездатної категорії громадян, що суперечить завданням державних інституцій і закладає системні ризики для економіки, соціальних програм, зводить потенціал та зменшує ресурси для розвитку. В продовження обґрунтування проблем реалізації молодіжної політики, хотілось би зазначити про наукову складову, оскільки рушійною силою наукових досліджень є молодь. Аналітичні дані наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Аналіз здійснення наукових досліджень і розробок

Роки	Витрати на виконання наукових досліджень, млн.грн	Частка витрат у ВВП, %	Кількість працівників, задіяних у виконанні наукових досліджень, осіб
2010	8107,1	0,75	182484
2011	8513,4	0,65	175330
2012	9419,9	0,67	164340
2013	10248,5	0,70	155386
2014	9487,5	0,60	136123
2015	11003,6	0,55	122504
2016	11530,7	0,48	97912
2017	13379,3	0,45	94274
2018	16773,7	0,47	88128
2019	17254,6	0,43	79262

Джерело: побудовано автором на основі [5]

За даними даної таблиці бачимо, що, на перший погляд, витрати на наукові дослідження збільшилися у 2019 році порівняно з 2010 більше, ніж у 2 рази, хоча їх частка у ВВП зменшилася майже у 2 рази. Однак, якщо перевести дані витрати в долари, то виходить, що за курсом 2010 року (7,91 грн.) дані витрати становили

1024 млн. дол., а у 2019 році – за курсом 25,80 грн. дані витрати складають 668,8 млн. дол., що майже на 40% менше, ніж у 2010 році. Можна припустити, що це є однією з причин зменшення кількості дослідників в 2,3 рази (з 182484 осіб до 79262 осіб).

Важливість молодіжної політики полягає у тому, що держава не може ефективно функціонувати та розвиватися без підтримки молоді, тоді як молодь не зможе якісно інтегруватися у громадянське суспільство без відповідних дій з боку держави.

В Україні цей процес, на жаль, поки ще не налагоджено. І це тягне за собою ряд негативних проявів:

1. Недоліки фінансування. Рівень щорічного фінансування державою молодіжних програм є недостатнім. У 2020 році на фінансування програм розвитку молодіжної політики було виділено менше 0,5% від загального бюджету Міністерства молоді та спорту України. Сюди ж можна віднести й той факт, що в Бюджетному кодексі України навіть не згадуються поняття «молодіжна політика» або «молодіжна інфраструктура». І саме цим активно користуються органи державної влади, пояснюючи низький рівень фінансування програм молодіжної політики та інфраструктури.

2. Патерналістський характер. Ця проблема полягає в тому, що саму молодь фактично не залучають до формування стратегій молодіжної політики, особливо на місцевому рівні. Таким чином влада може "контролювати" молодь та створювати суспільство людей, які не будуть ламати усталені правила. В основному використовується пасивне навчання та пропонування уже затверджених ідей, у той час як активні дискусії здебільшого не допускаються. Влада наперед вирішує, якими мають бути програми молодіжного розвитку, не враховуючи потреби молоді. Отже, незалежно від того, наскільки інноваційні стратегії у сфері молодіжної політики розроблятимуться, їх ефективність буде нівелюватись, доки молодь не почне особисто залучатися до їх формування.

3. Відсутність чіткої цільової аудиторії. Законодавством України визначено вік молоді у межах від 14 до 35 років (ООН визначає «молодь» від 15 до 24 років). Отже, люди абсолютно різного віку мають кардинально різні проблеми. Через це обмежені кошти, виділені на реалізацію молодіжних програм, спрямовуються на вирішення питань занадто великих вікових груп і, як результат, не вирішують жодної з наявних проблем. Широкі вікові рамки також ставлять молодіжну політику пліч-о-пліч із сімейною політикою. Відповідно, кошти на забезпечення молодих сімей житлом часто виділяються з, і так мізерних, коштів на реалізацію молодіжних програм. Тоді як у більшості розвинених країн ці два напрями фінансуються окремо. Звуження вікових рамок для молоді до 29 років, як і було запропоновано у законопроекті 3718, допоможе цілеспрямовано використовувати наявні ресурси та максимізувати ефективність їх використання. Проте під час затвердження фінального тексту законопроекту Комітетом Верховної ради України з питань молоді та спорту було рекомендовано залишити верхню межу 35 років.

4. Слабка регіональна взаємодія. В Україні немає чіткої структури організацій, які займаються молодіжною політикою. А окремі об'єднання ніяк не взаємодіють між собою. У червні 2020 року був розроблений проєкт закону «Про основні засади молодіжної політики», у якому запропонували створити розгалужену мережу молодіжних центрів. Структурно центр всеукраїнського рівня (Всеукраїнський молодіжний центр) повинен стати опорним майданчиком для роботи менших регіональних центрів, які, зі свого боку, займатимуть таку ж позицію для молодіжних центрів місцевого рівня. Також пропонується запровадити поняття «молодіжних просторів», які можуть створюватись на базі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури та спорту, підприємств, установ та організацій і використовуватись для здійснення молодіжної роботи, зокрема, організації дозвілля дітей та молоді. Голосувати за законопроект будуть у березні 2021 року і сподіваємось, що його ухвалять у другому читанні.

5. Ігнорування «звичайної» молоді. Молодіжна політика охоплює абсолютно всю молодь. Утім, досить часто на практиці вона зосереджується на вузьких групах, які мають більш конкретні проблеми. З одного боку, проблемна молодь. Сюди можна віднести правопорушників, дітей-сиріт, ВІЛ-інфікованих, молодь з інвалідністю тощо. Для цих категорій людей фінансуються центри реабілітації, допомога, соціальний захист тощо. Ще з іншого боку знаходиться «обдарована» молодь. Це люди, що перемагають в конкурсах, беруть участь у змаганнях: спортсмени, музиканти, художники та навіть молоді політичні лідери. Їх активності часто заохочуються різними видами премій, стипендій, відзнак тощо. А що залишається? А залишається найширша група «пересічних» молодих людей. У них теж є свої проблеми та інтереси, але вони зазвичай ігноруються органами влади. Найчастіше до цієї групи належить молодь, яка проживає у селах, у якої немає багато можливостей для позашкільного навчання та різноманітного дозвілля. Водночас, є такі проблеми як безробіття, відсутність інфраструктури для проведення молодіжних заходів. Для роботи з цією групою почасти залучаються інформаційні рекламні кампанії. Ці дії спрямовані на те, щоб люди, що належать до цієї категорії не перейшли у «неблагополучну» групу, а, якщо є змога, витяглись до «обдарованої». Однак реальні проблеми ці інструменти аж ніяк не вирішують [3].

З метою удосконалення системи функціонування вітчизняної молодіжної політики, методів та інструментів її реалізації, зміцнення інституційної спроможності молодіжних та дитячих громадських об'єднань, закріплення європейських підходів до молодіжної політики 27 квітня 2021 р. Верховна Рада України ухвалила в цілому проєкт закону «Про основні засади молодіжної політики» (№ 3718 від 23 липня 2020 р.), який набув чинності 22 травня 2021 р.

Молодіжна політика, у контексті нового закону, дасть стимул для налагодження партнерських взаємовідносин між молоддю та владою, створить нове підґрунтя для розбудови сильної та активної молодіжної спільноти, допоможе молоді подолати найбільш складні перехідні етапи життя від юності

до навчання, від пошуку першого робочого місця до створення сім'ї, скористатись різними перевагами та програмами державної підтримки [1].

Висновки. Отже, виходячи з усього, можна дійти висновку, що державна молодіжна політика має реалізовуватися реально, а не лише бути прописаною в законодавчих актах.

У середині держави мають бути створенні умови для якісного життя. Для наукової роботи має бути належне фінансування галузі науки. Держава повинна орієнтуватися на кращі практики і створювати умови в середині країни, виходячи з існуючих традицій, цінностей, переконань і менталітету.

Методичне сприяння з боку держави молодіжним організаціям, залучення коштів місцевих бюджетів для фінансування молодіжних програм, впровадження дієвої системи гарантування першого робочого місця та підтримка підприємницьких ініціатив молоді здатні не тільки зняти соціальну напругу в молодіжному середовищі, а й надати нову енергію розвитку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Беззуб І. Оновлення державної молодіжної політики в Україні. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5255:onovlennya-derzhavnoji-molodizhnoji-politiki-v-ukrajini&catid=71&Itemid=382.

2. Вища освіта та культура в Україні у 2018-2020 р. Статистичний бюлетень. Київ: Державна служба статистики України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm.

3. Головченко А. 5 фактів молодіжної політики в Україні. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/04/8/244482/>.

4. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) (Із змінами, внесеними згідно із Законами № 27-IX від 03.09.2019, ВВР, 2019, № 38, ст.160).

5. Методологічні положення зі статистики наукових досліджень і розробок Київ: Державна служба статистики України, 2021. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/osv.htm.

6. Парламентський комітет з питань охорони здоров'я, <https://www.radiosvoboda.org/a/2202837.html>.

7. Програма підтримки молодіжної політики на території Софіїської селищної територіальної громади на 2021-2025 роки. URL: <https://sofotg.gov.ua/storage/documents/documents/56a2808f4230a912ee49aede50f323d7.pdf>.

Катерина ЛИМАНЮК*
студентка 2 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РИНКУ ЗЕРНА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. В статті надано аналітична оцінку стану ринку зерна в умовах сталого розвитку, пошуку додаткових можливостей і шляхів підвищення ефективності їх діяльності. Виявлено тенденцію значного зростання виробництва та експорту зернових культур в Україні. Відзначено стійке нарощування пропозиції на ринку зерна, яка формується переважно за рахунок обсягів виробництва. Наведено прогнозний баланс зернових і зернобобових культур за основними видами. Доведено, що ринок має низку специфічних рис, котрі вирізняють його від решти елементів АПК. Виявлено, що основними позитивними факторами для виходу вітчизняних підприємств на світовий ринок зерна стали наступні: сприятливі природно-кліматичні умови, вигідне географічне розташування, низькі ціни на зерно, попит на зерно в світі.

Abstract. The article provides an analytical assessment of the grain market in terms of sustainable development, the search for additional opportunities and ways to improve the efficiency of their activities. The tendency of significant growth of production and export of grain crops in Ukraine is revealed. There is a steady increase in supply in the grain market, which is formed mainly by production volumes. The forecast balance of cereals and legumes by main species is given. It is argued that the market has a number of specific features that distinguish it from other elements of agriculture. It was found that the main positive factors for the entry of domestic enterprises into the world grain market were the following: favorable climatic conditions, favorable geographical location, low grain prices, grain demand in the world.

Вступ. Україна здавна відома сприятливими природно-кліматичними умовами для ведення та розвитку зерновиробництва. Тому, одним із пріоритетних напрямків успішного розвитку сільського господарства є формування високоефективного зернопродуктового підкомплексу. Головним напрямом зовнішньоекономічної політики України є експортний потенціал зерно-продуктового підкомплексу, оскільки значну кількість зерна наша держава продає на зовнішній ринок. Україна є одним з основних експортерів зерна в Європі. Функціонування та проблеми національного ринку зерна мають не лише

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, в.о. завідувача кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Польова О.Л.

економічне, а й соціальне та політичне значення. У зв'язку з цим актуалізується необхідність всебічного аналізу причин виникнення кризових явищ на ринку зерна, розробки системи заходів, спрямованих на його позитивний збалансований розвиток та забезпечення конкурентоспроможності.

Протягом тривалого періоду Україна за показником виробництва зернових на душу населення належала до першої десятки країн світу. На сучасному етапі розвитку зернового ринку країни спостерігаються тенденції випередження темпів виробництва зерна над темпами розвитку внутрішнього ринку. Крім того, останнім часом набуває все більшої актуальності виробництво достатньої кількості зерна не лише для забезпечення внутрішніх потреб держави, а також для зміцнення позицій України на світовому ринку

Виклад основного матеріалу. Проблеми, пов'язані з розвитком ринка зерна в Україні, знайшли відображення в наукових працях відомих українських вчених: В.Г. Андрійчук, Р.В. Данильченко [1], В.В. Лагодієнко [3], В.Я. Месель-Веселяк [4], П.Т. Саблук, О.М. С. Г. Черемісіна [8]. Шпичак, О.В. Шубравська та багатьох інших, приділили увагу висвітленню тенденцій зміни кон'юнктури на зовнішньому та внутрішньому ринку зерна, аналізу ефективності та пошуку шляхів удосконалення його виробництва.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні», «ринок зерна – це система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням» [2]. Метою агропродовольчого ринку є створення умов та стимулів для виробництва і переробки продукції на базі створення ефективного ринкового механізму, взаємної зацікавленості виробника, оптового торговця і споживача. Основа даного процесу полягає у встановленні тісних господарських зв'язків між учасниками ринку, а також в регулюванні виробництва і збуту продукції сільського господарства з урахуванням поточного та потенційного попиту.

Пріоритет вирощування пшениці на противагу іншим зерновим привів до структурної диспропорції ринку зерна і виникнення необхідності імпорту останніх і зростання їх цін, що призвело до прояву наступних негативних тенденцій: надмірне підвищення площ під посів пшениці привело до значних коливань врожайності, обсягів виробництва і кон'юнктури зернового ринку; динамічно зростаючі витрати виробництва зернових і недостатній рівень прибутковості сільськогосподарських підприємств стримують розширене відтворення. Таким чином, в сучасних умовах зерновий ринок України характеризується достатнім виробництвом основних видів зернопродуктів.

Темпи розвитку й рівень ефективності функціонування зернового ринку і його інфраструктури слугують важливими показниками дієвості аграрної політики.

Ринок зерна посідає значення базової моделі розвитку для інших ринків сільськогосподарських культур, продуктів їх переробки, сировини та продовольства. Водночас проблему забезпечення населення продовольством

вітчизняного виробництва визнано пріоритетним завданням і стратегічним напрямом економічної політики держави, спрямованим на забезпечення не тільки продовольчої, а національної безпеки країни [7].

За прогностичними оцінками USDA, у 2020/21 МР експорт зернових із України до-сягне 45,81 млн тонн за врожаю 64,21 млн тонн, зокрема 24 млн тонн кукурудзи за врожаю 29,5 млн тонн і 17,5 млн тонн пшениці за врожаю 25,5 млн тонн [8]. Україна посіла друге місце в рейтингу світових експортерів зернових за обсягом сукупного експорту минулого 2019/2020 МР, зокрема 2-ге за обсягом постачання ячменю, 4-те – за кукурудзою. Протягом останніх років (окрім 2020 р.) Україна поступово нарощує показники збору врожаю зерна. У 2015 р. було зібрано 60,1 млн тонн, у 2017 р. – 61,9 млн т, у 2019 р. – 75,1 млн, у 2020 р. – 63,5 млн. тонн. Площі під зерновими культурами за період 2015-2020 рр. досягли 14,8 млн га (зросли на 2,5%) (рис. 1).

Середня урожайність пшениці в Україні становила 41,61 ц, урожайність ячменю підвищилася порівняно з 2015 р. на 15,9 % до 34,2 ц, що дозволило отримати урожай в обсязі майже 9 млн тонн. Урожайність кукурудзи підвищилася за аналізований період на 25,9% і досягла показника 71,9 ц у 2020 році, що на 8,3 % менше порівняно з попереднім роком, але на чверть вище від показника 2015 року [5].

Внаслідок низької ємності внутрішнього ринку, зниження купівельної спроможності населення та збільшення обсягів пропозиції значно активізуються експортні потоки зерна. Про зміни свідчить динаміка експорту зернових культур без урахування продуктів їх переробки в Україні.

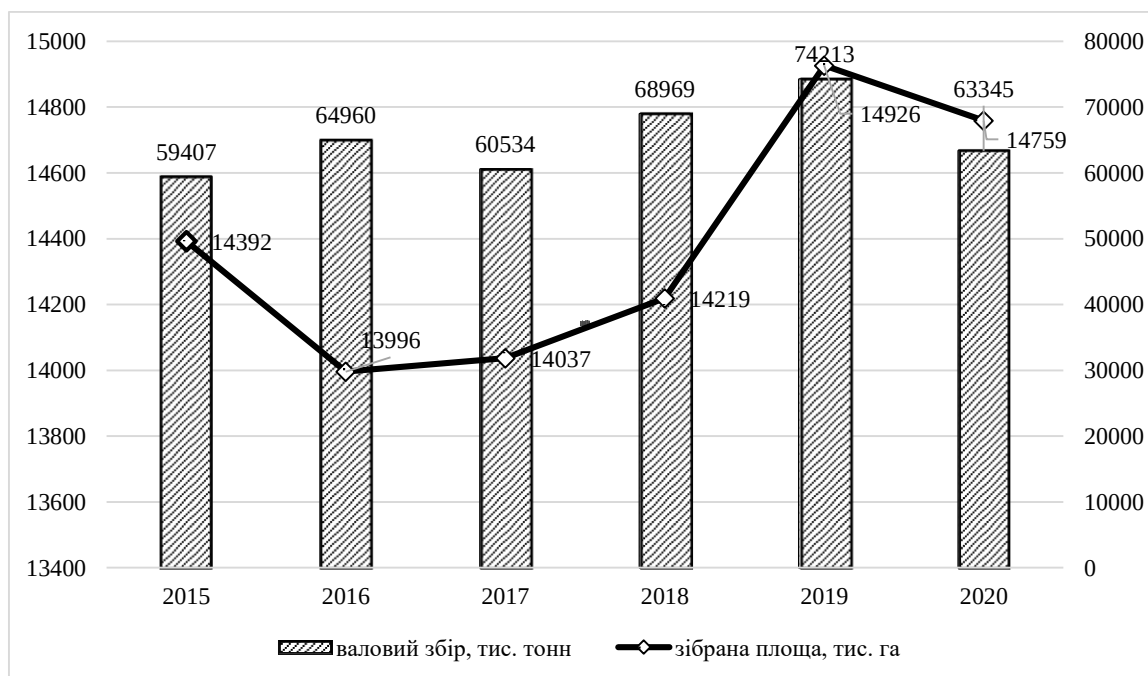

Рис. 1 Динаміка валового збору та зібраної площі зернових культур в Україні, 2015-2020 рр.

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [5]

Обсяги експорту пшениці у 2019 р. зросли у 1,5 рази порівняно з 2015 р. і досягли 20 млн тонн. Найбільшими споживачами вітчизняної пшениці протягом останніх років залишаються Єгипет, Бангладеш, Таїланд, Туреччина, Філіппіни, Туніс. На вказані країни припадає понад 30 % загального обсягу експорту пшениці. Пріоритетні позиції за експортом ячменю з України утримує Саудівська Аравія (проте порівняно з 2015 р. згаданий показник знизився майже в 2 рази – від 2,45 до 1,18 млн тонн). Майже у 5 разів збільшився експорт ячменю до Туреччини – від 50 до 261 тис. тонн, Іспанію – в 2,2 рази (від 158 до 345 тис. тонн) [6].

Для ринку зерна у 2020 р. через значні обсяги пропозиції характерні сезонні зниження цін. Із початком сезону 2020/21 МР на фоні значного зниження врожаю на ринку пшениці відбувся достатньо значний ріст цін.

Середня ціна реалізації пшениці в Україні у 2020 р. становила 5017,5 грн/т, що у 1,8 рази перевершує рівень 2015 р. Протягом 2019/20 МР простежувалася чітка тенденція до щомісячного зростання цін у середньому на 1,2%, більш різкий ціновий ріст відбувся у вересні-жовтні 2020 р.

За оновленим прогнозом, обсяг запасів зернових у світі становитиме 802 млн тонн, що на 64,3 млн тонн нижче грудневого рівня, на 17,8 млн тонн (2,2%) нижче рівня початку МР і стане найнижчим показником за останні п'ять років [4].

Як наслідок, співвідношення світових запасів зерна до споживання знизиться від 29,7 % у 2019/20 МР до 28,3 % у 2020/21 МР, досягнувши найнижчого рівня за останні сім років (табл. 1).

Таблиця 1

Кон'юнктура світового ринку зернових культур, млн тонн

Маркетинговий рік	Виробництво	Пропозиція	Споживання	Торгівля	Запаси на кінець періоду	Співвідношення обсягів запасів і споживання
2015/16	2541,3	3253,1	2513,6	392,7	734,3	28,6
2016/17	2612,6	3346,8	2570,6	405,2	772,8	29,6
2017/18	2657,8	3430,6	2615,0	421,6	809,7	30,5
2018/19	2608,6	3418,3	2651,5	413,4	766,5	28,3
2019/20	2707,9	3540,4	2709,7	440,1	819,9	29,7
Прогноз 2020/21	2744,3	3564,2	2761,4	465,2	802,1	28,3

Джерело: узагальнено та побудовано автором на основі [8]

На світовому ринку у 2020/21 МР збережеться високий рівень пропозиції зерна. USDA прогнозує валовий збір пшениці у світі на рекордному рівні – понад 773,4 млн тонн, що на 9,5 млн тонн більше, ніж у 2019/2020 МР. Одночасно USDA очікує, що світове споживання пшениці буде нижчим за валовий збір, що призведе до зростання кінцевих запасів цієї культури до рекордного рівня – 304,2 млн тонн (+ 4,1 млн тонн до показника 2019/20 МР).

У сучасних умовах виробництво зерна зосереджується у розвинутих країнах. Більшість країн, які розвиваються, не в змозі опрацювати питання стосовно зернових культур та вимушені йти на великомасштабну купівлю зерна. Таким чином, зростає світовий ринок збуту зерна.

Ринок має низку специфічних рис, котрі вирізняють його від решти елементів АПК. Основні серед них наступні:

- зерно являє собою продукт стратегічного значення, наявність якого визначає політичну і соціально-економічну стабільність в суспільстві, а також продовольчу безпеку країни;

- пропозиція зерна суттєво залежить від такого фактора погодних умов, які викликають різкі коливання його виробництва по роках;

- зважаючи на нестійкості і сезонність обсягів пропозиції зерна при стійкому і рівномірному попиті на зернопродукти потрібно створювати його запаси;

- можливість виробництва зерна в багатьох регіонах країни забезпечує порівняно високу конкурентоспроможність серед зерновиробників;

- структура попиту визначається існуючими у населення регіону традиціями харчування, рівнем розвитку тваринництва, наявністю зернопереробних підприємств;

- малоеластичний попит на хліб обумовлює відносно постійний попит продовольчого зерна;

- значна частина споживачів продуктів харчування, виготовлених на основі зерна і зернопродукції, зосереджена не в селах, а в містах, при цьому є велика кількість посередників, що тягне за собою втрату частки доходів зерновиробників [1].

Висновки. Ринок зерна є складовою і найбільш великої частиною агропродовольчого ринку. Виробництво зерна в країні є основою всього продовольчого комплексу.

Для сталого розвитку вітчизняного зернового ринку, необхідне посилення державного регулювання зернового ринку і підтримки діяльності сільськогосподарських товаровиробників на принципах паритетності цін і обміну продукції сільського господарства і промислових галузей АПК, а також розвиток протекціоністської політики, спрямованої на захист інтересів вітчизняних сільгосптоваровиробників за допомогою використання квот, антидемпінгових і компенсаційних заходів.

Одним із ефективних заходів підвищення ефективності функціонування зернового ринку зерна є забезпечення функціонування інтегрованих зернових кластерів товаро-виробників зерна, що сприятиме ринково-конкурентній стійкості суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Данильченко Р.В. Міжнародний досвід функціонування та регулювання зернового ринку. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2016. Вип. 1. С. 109-118

2. Закон України «Про зерно та ринок зерна в Україні» від 12.05.2004 р. №1713-IV (зі змінами та доповненнями від 16.10.2012 р. №5462-VI)
3. Лагодієнко В.В., Богданов О.О., Лагодієнко В.В. Місце та роль України на світовому ринку пшениці. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. № 3. С. 297-308.
4. Месель-Веселяк В.Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 5–14.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Офіційний сайт Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=64f0528b-6e09-484d-8a40-38006a75f33b&title=ZHNiva2020-VUkrainiVzheZibranoMaizhe62-5-MlnTonnZer>
7. Черемісіна С. Г. Ринок зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи розвитку 2021. *Економіка АПК*. № 2. С. 48-58.
8. USDA підвищив баланс світового попиту і пропозиції пшениці в 2021/22 МР. URL <https://uga.ua/news/usda-pidvishhiv-balans-svitovogo-popitu-i-propozitsiyi-pshenitsi-v-2021-22-mr/>

Яніслава ЛУЦЕНКО*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА ЯК ОБ'ЄКТ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

***Анотація.** Сучасний економічний розвиток України характеризується становленням корпоративних прав учасників суб'єктів господарювання. Нормативне регулювання та ефективне функціонування корпоративних прав в Україні актуальною економічно-правовою проблемою. Особливо це стосується аграрного сектора економіки, що зумовлено особливостями приватизаційного процесу та введенням ринку земель сільськогосподарського призначення. В статті досліджено економічну сутність корпоративних прав та розроблено пропозиції щодо виокремлення об'єктів їх обліку для забезпечення інформаційних потреб корпоративного управління.*

***Annotation.** Modern economic development of Ukraine is characterized by the formation of corporate rights of participants in business entities. Normative regulation*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Іщенко Я.П.

and effective functioning of corporate rights in Ukraine is an urgent economic and legal problem. This is especially true of the agricultural sector of the economy, due to the peculiarities of the privatization process and the introduction of the agricultural land market. The article examines the economic essence of corporate rights and develops proposals for the separation of their objects to meet the information needs of corporate governance.

Вступ. Статистичні дані свідчать про погіршення інвестиційного клімату в Україні. Це спричинено багатьма чинниками, в тому числі політичними (військові дії, конфлікти між владою і бізнесом), соціальними (пандемія) та економічними (зокрема недоліки правового та облікового забезпечення корпоративних прав). У розвиток теоретичних і організаційно-методичних засад обліку корпоративних прав в аграрному секторі економіки зробили вагомий внесок Т.І. Єфименко, В.М. Жук [9], Я. П. Іщенко [3], О.І. Пилипенко [7], Н.Л. Правдюк [8] та ін.

Проте, в зв'язку з недостатнім правовим забезпеченням та відносно незначною вітчизняною практикою обліку корпоративних прав, залишаються невирішеними проблеми визначення сутності понять, класифікації та оцінки корпоративних прав, відображення корпоративних прав та процесів їх реалізації в обліку, оподаткування та контролю корпоративних прав. Зокрема це стосується і корпоративних цінних паперів, дивідендних виплат та фінансових інвестицій.

Метою даної публікації є обґрунтування об'єктів обліку корпоративних прав.

Виклад основного матеріалу. Значення терміну «корпорація» автори сучасних економічних словників характеризують як похідне від латинського «Corporatio - об'єднання» таке, що означає сукупність осіб, які об'єдналися для досягнення загальних цілей, здійснення спільної діяльності що утворюють самостійний суб'єкт права - юридичну особу. Зазначаючи, що найчастіше корпорації організовуються у формі акціонерного товариства.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного капіталу (згідно з вимогами Господарського кодексу України) в Україні діють такі підприємства:

- унітарні, що створюються одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує статутний капітал, не поділений на частки, затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який призначається засновником, керує підприємством та формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства;

- корпоративні, що утворюються, як правило, двома або більше засновниками за їх спільним рішенням, діють на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників, їх спільного управління справами на основі корпоративних прав, зокрема через органи, що ними створюються, участі засновників у розподілі доходів та ризиків підприємства [2].

За офіційними даними Державної служби статистики України на

01.01.2021 р. в Україні функціонувало 1395448 юридичних осіб (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання (станом на 01.01.2021 р.)

Організаційно-правові форми підприємств	Кількість, од.	Питома вага, %
Фермерське господарство	47803	3
Приватне підприємство	200160	15
Комунальне підприємство	14174	1
Акціонерні товариства	13748	1
Товариство з обмеженою відповідальністю	707403	51
Кооперативи	28596	2
Інші	383564	27
Разом	1395448	100

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Переважна більшість з них 707403 підприємств, або 51% від загальної кількості – товариства з обмеженою відповідальністю. Приватні підприємства становлять 15% від загальної кількості, 2% – кооперативи, по 1% акціонерні товариства і комунальні підприємства, решта – інші організаційно-правові форми. Визначення поняття корпоративного підприємства наводиться у Господарському кодексі України. Відповідно до ч. 5 ст. 63 Господарського кодексу України, корпоративне підприємство утворюється двома або більше засновниками за їхнім спільним рішенням (договором) діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників (учасників), їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників (учасників) у розподілі доходів та ризиків підприємства [2].

Досліджуючи поняття та правову природу корпоративних прав Лукач І.В. зазначає, що термін «корпоративне право» притаманний лише правовим системам пострадянських держав. Якщо порівняти національне законодавство з особливостями законодавств іноземних держав, то слід відмітити той факт, що ані в європейських державах, ані в США не існує окремого терміна «корпоративні права». Замість нього законодавство цих держав містить терміни «права акціонера» і «права учасника» [4].

Отже, корпоративні права є складним обліковим об'єктом.

Для відображення корпоративних прав в бухгалтерському обліку Пилипенком О.І. сформовано систему об'єктів, пов'язаних з процесами їх придбання, використання та відчуження (фінансові інвестиції, статутний капітал, операції з дивідендами, розрахунки з учасниками, фонд нарахування дивідендів, операції з розподілу прибутку) (рис. 1).

Більшість авторів класифікують корпоративні права на майнові і немайнові. Майнові права поділяють на такі, які мають учасники будь-якого господарського товариства, або такі, що мають виключно учасники певного виду

товариств. До перших належать право на частину прибутку товариства, на одержання активів після ліквідації товариства; до других – право на проведення розрахунків при вибутті з господарського товариства, право на переважне придбання частки учасника, який її продає. Ці права мають учасники всіх товариств, окрім акціонерного, але члени останнього мають право на викуп акцій, право на переважне придбання акцій додаткового випуску.

Рис. 1. Об'єкти корпоративних прав в системі бухгалтерського обліку
Джерело: сформовано автором на основі [7]

Правами, що не мають безпосереднього майнового характеру, є право на участь в управлінні товариством, право одержувати інформацію про його діяльність. Вони належать учасникам будь-яких товариств, однак можуть різнитися за обсягом та залежністю від майнових прав учасників.

Колектив авторів навчального посібника «Господарське право України» зазначаючи, що корпоративне право є комплексом окремих прав учасників, виділяють у їх складі:

- право на управління;
- право на отримання частини прибутку;
- право на одержання дивідендів [5].

Патряк О.Т. визначає вплив класифікації корпоративних прав на побудову бухгалтерського обліку та контролю (табл. 2) [10].

Таблиця 2

Вплив класифікації корпоративних прав на побудову бухгалтерського обліку та контролю

Класифікаційна ознака	Види корпоративних прав	Вплив на побудову бухгалтерського обліку та контролю
За змістом	Майнові Немайнові	Визначення рахунків, на яких потрібно відображати процеси, пов'язані з придбанням, використання та відчуженням корпоративного капіталу (рахунки 40, 42, 43, 44, 45, 46) та корпоративних зобов'язань (рахунок 67)
За суттєвістю	Основні Додаткові	Забезпечують баланс різних груп акціонерів і прозорість інформації про діяльність корпорацій за допомогою елементів облікової політики
За повнотою	Повні Неповні	

Джерело: розроблено автором на основі [10]

Проте, виходячи зі змісту корпоративних прав і їх класифікації, зазначимо, що, сучасна методика і практика обліку враховує лише майнові корпоративні права та операції з ними пов'язані і залишає поза увагою немайнові корпоративні права. Виходячи із проведеного дослідження можемо виокремити наступні об'єкти бухгалтерського обліку корпоративних прав (табл. 3).

Таблиця 3

Об'єкти обліку корпоративних прав учасників корпоративного підприємства

Види корпоративних прав	Об'єкти обліку	Рахунки для відображення корпоративних прав
1	2	3
Право на одержання коштів, що підлягають розподілу між учасниками товариства після проведення всіх необхідних розрахунків при його ліквідації.	Операції за розрахунками з учасниками по поверненню їм частини майна, пропорційно їх часткам у статутному капіталі	672 «Розрахунки за іншими виплатами» 401 «Статутний капітал» 402 «Пайовий капітал» 403 «Інший зареєстрований капітал» 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу»
Право на викуп акцій/часток.	Операції за розрахунками з попередніми власниками акцій/часток та власниками, що ї придбали	451 «Вилучені акції» 452 «Вилучені вклади й паї» 453 «Інший вилучений капітал» 672 «Розрахунки за іншими виплатами»
Право на отримання інших вигод, передбачених установчими документами товариства.	Операції за іншими виплатами учасникам, що передбачені установчими документами	672 «Розрахунки за іншими виплатами»

1	2	3
Право на переважне придбання частки в статутному капіталі або акцій публічного акціонерного товариства при відчуженні їх іншим учасником.	Операції з купівлі/продажу акцій/часток	451 «Вилучені акції» 452 «Вилучені вклади й паї» 453 «Інший вилучений капітал» 672 «Розрахунки за іншими виплатами»
Право на придбання акцій додаткової емісії пропорційно своїй частці у статутному капіталі.	Операції з продажу акцій додаткової емісії	46 «Неоплачений капітал» 401 «Статутний капітал» 402 «Пайовий капітал» 403 «Інший зареєстрований капітал» 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу»
Право на дивіденди (проценти від прибутку) товариства.	Операції за розрахунками учасниками за виплатою дивідендів	671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» 443 «Прибуток, використаний у звітному періоді»
Право при виході з товариства на одержання коштів, що дорівнюють вартості частки майна товариства.	Операції за розрахунками учасниками, що виходять з товариства	672 «Розрахунки за іншими виплатами» 401 «Статутний капітал» 402 «Пайовий капітал» 403 «Інший зареєстрований капітал» 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу»

Джерело: сформовано автором

Висновки. Дослідження суті корпоративних прав дозволяє зробити висновок про те, що, з одного боку, корпоративне підприємство, відповідно до чинного законодавства та установчих документів, зобов'язане реалізувати корпоративні права своїх учасників, з іншого – підприємство може самостійно виступати учасником (інвестором) і мати корпоративні права. В такому випадку такі права, аналогічно іншим правам (права користування майном, права користування природними ресурсами, права на об'єкти промислової власності тощо), можуть обліковуватись в складі нематеріальних активів.

Вкладені у статутний капітал інших підприємств кошти та отримані акції (частки) обліковуються як довгострокові фінансові інвестиції, а належні до реалізації корпоративні права збільшуватимуть вартість таких інвестицій (при обліку за методом участі в капіталі), або ж відображатимуться в складі дебіторської заборгованості та збільшуватимуть фінансові доходи.

Список використаних джерел:

1. Березюк С.В., Онищенко М.Л. Інформаційні технології у підприємницьких структурах. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 2. С.118-131.

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Іщенко Я.П. Інституціональні підходи до створення та розвитку корпоративних підприємницьких структур. *Облік, економіка, менеджмент: наукові нотатки*. 2014 . С. 140-145.
4. Лукач І.В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми : дис. ... докт. юр. наук: 12.00.04. Київ, 2016. 474
5. Несинова С. В., Воронко В.С., Чебикіна Т.С. Господарське право України.: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури. 2012. 564 с
6. Офіційний сайт Державної служби статистики україни. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
7. Пилипенко О.І. Корпоративні права в системі бухгалтерського обліку: монографія. Житомир: ФОП Кузьмін Дн.Л., 2010. 612 с.
8. Правдюк Н.Л. Обліково-аналітичний супровід стратегії сталого розвитку підприємства. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. №4. С.130-143.
9. Єфименко Т.І., Жук В.М., Ловінська Л.Г. Інформація в антикризовому управлінні: глобальний аспект стандартизації обліку та фінансової звітності: монографія. К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2015. 400 с.
10. Патряк О.Т. Класифікація корпоративних прав як об'єкт бухгалтерського обліку. *Економічний аналіз : зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет*. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка». 2014. Том 16. № 2. С. 218-224.

Олександр МАЗУР,*
студент 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ГРОШОВИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи організації процесу управління грошовими коштами підприємства, досліджено його етапи та принципи, а також необхідність обліково-аналітичного забезпечення.

Проведено дослідження змісту та завдань обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими коштами підприємства. Встановлено, що обліково-аналітичне забезпечення управління грошовими коштами

* Науковий керівник: д.е.н, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Правдюк Н.Л.

підприємства – це така система, що базується на даних обліку грошових коштів, враховує отриману аналітичну інформацію, яка надходить до нього відповідно до здійснених господарських операцій з грошовими коштами, дозволяє контролювати всі господарські операції, пов'язані з станом та рухом грошових коштів, що у сукупності дозволяє досягти мети управління грошовими коштами – забезпечення фінансової рівноваги підприємства та формування необхідної звітності, що забезпечить проведення всебічного аналізу грошових коштів.

Abstract. *The article considers the theoretical foundations of the organization of the process of cash management of the enterprise, explores its stages and principles, as well as the need for accounting and analytical support.*

A study of the content and objectives of accounting and analytical management of cash management of the enterprise. It is established that the accounting and analytical support of cash management of the enterprise – is a system based on cash accounting data, takes into account the analytical information received, which comes to him in accordance with the transactions with cash, allows you to control all business transactions. related to the state and movement of funds, which together allows to achieve the goal of cash management – ensuring the financial balance of the enterprise and the formation of the necessary reporting, which will ensure a comprehensive analysis of cash.

Вступ. Грошові кошти є одними з найважливіших фінансових ресурсів аграрних підприємств. Активні дослідження щодо проблемних питань управління грошовими ресурсами, а також завдань та змісту його облікового забезпечення проводилися упродовж останніх десятиліть. Вони дали змогу сформуванню теоретичне підґрунтя, накопичити певний досвід, але внаслідок постійних змін національного законодавства, інфляційних процесів, інших зовнішніх та внутрішніх факторів, питання визначення змісту та завдань облікового забезпечення управління грошовими коштами залишаються актуальними. Вважаємо за доцільне здійснити аналіз наукових та нормативних джерел, систематизувати різні точки зору вчених щодо визначення змісту категорії «облікове забезпечення управління», висловити авторське бачення змісту цієї категорії, а також визначити зміст та завдання облікового забезпечення управління грошовими коштами підприємств.

Узагальнити існуючі підходи щодо визначення поняття «облікового забезпечення управління грошовими коштами» та визначити сутність облікового забезпечення управління грошовими коштами підприємств.

Виклад основного матеріалу. У сьогоденних умовах функціонування вітчизняних підприємств великою проблемою є брак грошових коштів для виконання поточних зобов'язань. Це відбувається через недостатнє залучення грошових коштів, а також нераціональне їх використання. Відомо, що грошові активи є основою всіх сфер діяльності підприємства, опосередковують кругообіг капіталу на всіх його стадіях, підвищують ліквідність, платоспроможність і забезпечують фінансову стійкість підприємства. Платоспроможність і

ліквідність прямо залежать від спроможності підприємства своєчасно і в потрібному обсязі генерувати грошові потоки. Все це вимагає реалізації цілісної системи прогнозування, планування і контролю над грошовими потоками. В умовах фінансової кризи управління грошовими потоками підприємств є надзвичайно актуальним [1].

Управління грошовими коштами передбачає цілеспрямований вплив на господарські операції підприємства. Система управління грошовими коштами на підприємстві включає в себе 6 етапів (рис. 1).

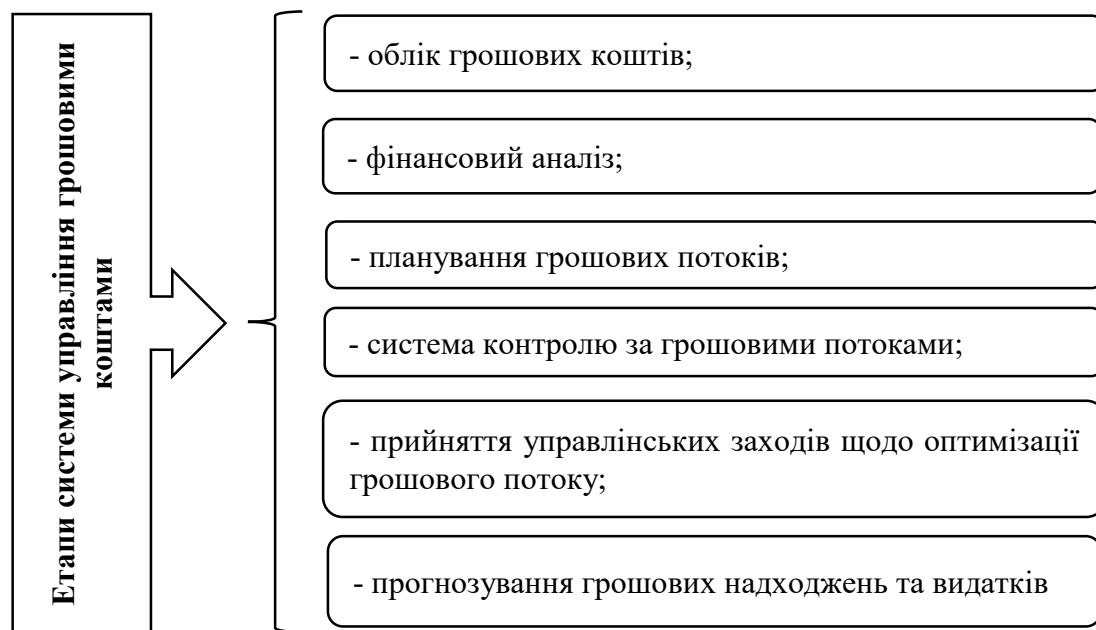

Рис. 1. Етапи системи управління грошовими коштами

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Основні принципи управління грошовими коштами представлено на (рис. 2).

Метою ефективного управління грошовими коштами будь-якого підприємства, у тому числі аграрного, є гарантування фінансової та економічної рівноваги шляхом коригування та збалансування обсягів надходжень та витрат грошових коштів господарюючого суб'єкта.

Здійснення управлінського впливу на грошові кошти підприємства передбачає розробку системи управління ними, складовою частиною якої є інформаційне, у тому числі, облікове забезпечення. Для визначення змісту та ролі облікового забезпечення у системі управління грошовими коштами підприємства, необхідно з'ясувати сутність цього поняття.

Відповідно до НП(с)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» грошові кошти – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання [4].

Вчені, зокрема Г.В. Осовська, О.О.Юркевич, Й.С.Завадська, вважають, що грошові кошти (англ. monetary assets) – це доходи й надходження, що акумулюються у грошовій формі на рахунках підприємств, організацій, установ,

домашніх господарств, у банках і використовуються для забезпечення їхніх власних потреб або розміщення у вигляді ресурсів банків» [5, с. 60].

Рис. 2. Основні принципи управління грошовими коштами

Джерело: сформовано автором на основі [2]

На думку Л.К. Сук та П.Л. Сук, грошові кошти є найбільш ліквідними активами та обмеженими ресурсами, й успіх діяльності підприємства багато в чому визначається здатністю їх раціонального розподілу і використання, саме тому організація їх обліку та контролю є досить важливим питанням. Важливе значення достовірної інформації про стан руху грошових коштів на поточних рахунках у банках зумовлюється необхідністю надання користувачам повної та неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства і результати його діяльності для прийняття управлінських рішень. Проблеми обліку грошових коштів розглядаються як у теоретичній частині, так і в практичній, оскільки виникає багато різноманітних питань щодо їх обліку [6, с. 37]. А.О. Касич та інші дослідники вважають, що грошові кошти – вид активів, відносно якого необхідними є управлінські рішення різного часового горизонту, інформаційного забезпечення та наслідків для діяльності підприємства. Різноманітність операцій з грошовими коштами, множинність рішень щодо управління ними визначає потребу у складних обліково-аналітичних процедурах, які повинні забезпечувати своєчасне формування необхідного обсягу інформації [7].

Як свідчить аналіз наукових публікацій, для ефективного управління грошовими коштами необхідно забезпечити високий рівень обліково-аналітичного забезпечення, стосовно змісту якого у науковців різні трактування.

На думку М.В. Правдюк, обліково-аналітичне забезпечення – це документально обґрунтований процес добору економічних даних на потреби

управління аграрних підприємств. Залежно від мети, він генерує дані обліку, аналізу і контролю для прийняття управлінських рішень і має різні ступені деталізації та ієрархії. Зібрана інформація може також бути основою подальшого узагальнення на основі формальної логіки та математичних моделей, що притаманно уже для макроекономічного рівня управління галуззю [8].

Нагірська К.Є. визначає обліково-аналітичне забезпечення, як стратегічний менеджмент на підприємстві, що являє собою інтегровану систему стратегічного обліку і стратегічного аналізу, яка систематизує інформацію для обґрунтування бізнес-стратегії, координації напрямів стратегічного розвитку підприємства, системної оцінки ефективності реалізації оперативного-тактичних і стратегічних управлінських рішень [9, с. 210]. Соколов Я.В. вважав, що обліково-аналітичне забезпечення – це система, яка базується на бухгалтерській інформації, включаючи оперативні дані, які використовуються для економічного аналізу, статистичної, технічної, соціальної та інших видів інформації [10]. Для інших науковців, обліково-аналітичне забезпечення розвитку підприємства – це система, яка поєднує в собі облік, аналіз та контроль господарської діяльності, які взаємодіють між собою та є взаємозалежними через дані щодо господарських операцій. Крім того це система яка через інформаційні потоки дозволяє впливати на управлінські рішення та робить їх більш ефективними [11].

Н.Л. Правдюк звертає увагу на те, що обліково-аналітичне забезпечення – це документально обґрунтований процес добору економічних даних на потреби управління підприємств. На думку науковця, залежно від мети, він генерує дані обліку, аналізу і контролю для прийняття управлінських рішень і має різні ступені деталізації та ієрархії [12, с. 299].

На підставі аналізу наукових та нормативних джерел [1-12] можна зробити наступні висновки:

- обліково-аналітичне забезпечення управління грошовими коштами підприємства – це така система, що базується на даних обліку грошових коштів, враховує отриману аналітичну інформацію, яка надходить до нього відповідно до здійснених господарських операцій з грошовими коштами, дозволяє контролювати всі господарські операції, пов'язані з станом та рухом грошових коштів, що у сукупності дозволяє досягти мети управління грошовими коштами – забезпечення фінансової рівноваги підприємства та формування необхідної звітності, що забезпечить проведення всебічного аналізу грошових коштів;

- система обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими коштами підприємства включає в себе наступні підсистеми: облік грошових коштів, аналіз грошових коштів, контроль грошових коштів.

Список використаних джерел:

1. Сергєєва О. Р. Сутність та основні аспекти управління грошовими потоками підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Випуск 12. 2017. С. 107-110.

2. Моделі й прийоми цільового регулювання фінансових потоків. URL: <http://www.finalearn.com/lifers-272-1>.

3. Сидоренко Д.Ю. Створення системи управління грошовими потоками підприємства, як запорука фінансової стабільності підприємства. URL: http://www.rusnauka.com/11_NPE_2013/Economics/7_134224.doc.htm.

4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

5. Осовська Г.В., Юркевич О.О., Завадська Й.С. Економічний словник. К.: Кондор, 2007. 358 с.

6. Сук Л.К., Сук П.Л. Організація обліку операцій на рахунках у банках. Бухгалтерія в сільському господарстві. 2009. № 8. С. 36–44.

7. Касич А.О., Циган Р.М. Концепція обліково-аналітичного забезпечення управління грошовими потоками. Облік і фінанси. № 3 (77). 2017. С. 28-37.

8. Правдюк М.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління ліквідністю підприємств. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. № 2.2019.С.123-139.

9. Нагірська К.Є. Обліково-аналітичне забезпечення вибору стратегії підприємства: систематизація наукових поглядів. Економічні науки. Серія: «Облік і фінанси», 2015. № 12. С. 206-215.

10. Соколов Я. В. Бухгалтерский управленческий учет: от истоков до наших дней. М.: Аудит: ЮНИТИ, 2009. 213 с.

11. Панченко О.М., Ждан В.М. Модель обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства. Ефективна економіка. № 12.2018. URL: www.economy.nauka.com.ua.

12. Правдюк Н.Л. Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовою політикою підприємства. Фінансова політика регіонального розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя заснування кафедри фінансів і кредиту (10-11 жовт. 2019 р.). Житомир. 2019. 340 с. С. 296–299.

Марія НЕЧКАЛЮК*

студентка 3 курсу,

факультет обліку та аудиту,

Вінницький національний аграрний університет,

Вінниця, Україна

ПОМИЛКИ СТАТИСТИЧНОГО СПОСТЕРЕЖЕННЯ І СПОСОБИ КОНТРОЛЮ ЗІБРАНИХ ДАНИХ

***Анотація.** У статті розглянуто поняття, значення статистичного спостереження та його характерні риси. Досліджено способи та методи даного спостереження. Проведено аналіз статистичних результатів.*

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Федоришина Л.І.

Розглянуто помилки достовірності статистичних даних. Обґрунтовано використання логічного та арифметичного контролю.

Abstract. *The article considers the concept, significance of statistical observation and its characteristics. The methods and techniques of this observation are investigated. The analysis of statistical results is carried out. Errors of reliability of statistical data are considered. The use of logical and arithmetic control is substantiated.*

Вступ. Найважливішим завданням статистичного спостереження є забезпечення точності та достовірності первинної інформації. Однак під час збору статистичного матеріалу можуть виникати неточності, відомі як помилки спостереження. Кількісно вони визначаються невідповідністю між фактичними розмірами ознак зовнішності та їх розміром, визначеним спостереженням.

Виявлення та виправлення помилок є важливим для науки, що веде до різних суджень. Наслідком цього є те, що доки помилки не будуть виявлені та виправлені, наука не може претендувати на виправлення, сама концепція, яка була предметом критичного обговорення. Для наукового прогресу необхідні помилки: перебування в межах усталених способів мислення і методів обмежує прогрес пізнання.

Виклад основного матеріалу. Статистичне спостереження є одним з основних методів статистики і одним з найважливіших етапів статистичних досліджень.

Статистичне спостереження – це систематичний, науково організований збір даних про явища і процеси суспільного життя шляхом реєстрації за складеною програмою спостереження. У статистичному спостереженні отримують первинну статистичну інформацію, яка необхідна для виконання статистичних функцій [5].

Наприклад, статистичний моніторинг агролізингових компаній регіону збирає дані про їх кількість, склад працівників, результативність, розподіл доходів, розміри посівних площ тощо. Або інший приклад: при вивченні деяких явищ у суспільному житті доступність облікових та звітних даних недостатня, оскільки не завжди може дати повну та точну картину явища чи процесу. Візьмемо, наприклад, визначення чисельності та складу населення країни. Ця тема має велике національне значення. Зараз немає жодної звітності, яка давала б точну відповідь про кількість і склад населення. Тому потрібен спеціальний моніторинг. Або такий приклад: рівень цін на аграрному ринку. Моніторинг рівня цін є питанням державної політики і представляє великий інтерес для економічного аналізу. При цьому необхідна звітність на цю тему відсутня [6].

Існують дві групи помилок у статистичному спостереженні: помилки реєстрації та помилки репрезентативності. Кожна з цих груп помилок поділяється на випадкові та систематичні. Помилки реєстрації виникають через неправильне встановлення фактів у процесі спостереження або неправильний запис у бланку. У вибіркового спостереженні виникають помилки

репрезентативності через неповне отримання даних та порушення принципу випадковості. Випадкові помилки реєстрації пояснюються дією різних випадкових причин: помилки, застереження, неточний розрахунок тощо. Ці похибки мають різну спрямованість і взаємно компенсуються завдяки закону великих чисел. Систематичні помилки реєстрації виникають внаслідок дії певних постійних причин, свідоме спотворення фактів у бік зменшення або перебільшення їх значень, неточність вимірювальних приладів тощо. Такі помилки є односпрямованими, тому змінюють значення зареєстрованих ознак [5].

У випадках, коли для виконання функцій управління необхідна статистична інформація, вона оновлюється. Зрозуміло, що статистичні дані, навіть якщо вони досить точні (або надійні), але не отримані вчасно, не можуть використовуватися для прийняття управлінських рішень.

Крім стислості запитань важливою умовою є послідовність, оскільки певні відповіді повинні контролювати один одного. Наприклад, під час перепису у бланку не випадково не запитується вік раніше, ніж освіта, професія, засоби для існування. Дані про вік контролюють правильність відповідей [6].

Ймовірність статистичних даних – закон державної статистики. Це забезпечується належним складанням програми та плану спостереження, науковою організацією збору, обробки та аналізу інформації. Незалежно від того, наскільки ретельно організовано статистичне спостереження, зібрані матеріали можуть бути різного типу та неточностей: неповний запис одиниць спостереження, які підлягають реєстрації; пропуски окремих записів; помилки в окремих наборах даних [7].

Коли статистичне спостереження включає створення та подання звітів, основним джерелом помилок є помилки в обліку або навмисне упередження даних. Державні статистичні органи повинні перевірити звіти на наявність помилок і вжити заходів для виправлення ситуації [5].

У спеціально організованому статистичному спостереженні основним джерелом помилки є недостатня підготовка персоналу, який проводить опитування, нечіткість визначення об'єкта спостереження чи одиниці населення, недоліки у створенні програми спостереження. Контрольні перевірки проводяться для підвищення правдивості даних та виявлення помилок.

Помилки статистичного спостереження мають різний характер і по-різному впливають на результати спостереження.

Помилки статистичного аналізу включають методи, які не підтверджують вірогідних висновків. Це може статися, якщо: припущення, що лежать в основі аналізу, не виконуються, у розрахунках використовуються неправильні значення, якщо статистичні дані вказано неправильно, якщо вибрані неправильні статистичні метод, або результат неправильно інтерпретується щодо якості базового дані. По-перше, незадовільний аналіз кластерних різноманітних досліджень може невідповідно й неявно припускати незалежність спостережень. Гірше, якщо в групі є лише один кластер, кластери повністю плутаються з обробкою, що призводить до нульових ступенів свободи при тестуванні

групових ефектів. По-друге, розміри ефекту для мета аналізу можуть не використовувати правильний компонент дисперсії в розрахунках. По-третє, недоцільно порівнювати номінальну значущість двох незалежних статистичних даних, щоб дійти висновку про різні ефекти. Ця помилка «номінальної різниці значущості» іноді трапляється в дослідженнях з більш ніж однією групою, в яких остаточні показники для кожної групи порівнюються окремо з базовим рівнем; коли одне має сенс, а інше ні, автор може помилково зробити висновок, що ці дві групи різні [1].

Розбіжність між значенням показника, отриманим шляхом спостереження, і його фактичним розміром називається статистичною помилкою спостереження. Помилки спостереження поділяються на два типи: помилки реєстрації та помилки репрезентативності.

Помилки при реєстрації виникають внаслідок неправильного встановлення фактів або їх неправильного внесення у форму.

Помилки репрезентативності виникають лише у випадку вибіркового опитування і виникають через те, що вибірка не повністю представляє всю сукупність.

Помилки репрезентативності можуть бути як безперервними, так і розривними спостереженнями. Вони можуть бути навмисними або ненавмисними. Навмисні помилки є результатом навмисного спотворення реальності в бік збільшення або зменшення фактичного розміру досліджуваної ознаки.

Ненавмисні помилки виникають незалежно від бажання тих, хто повідомляє або записує дані. Ці помилки можуть бути випадковими або систематичними.

Випадкові ненавмисні помилки реєстрації – це помилки, які виникають через різні випадкові причини: друкарські помилки, застереження тощо. Вони з однаковою ймовірністю призводять до відхилень даних спостереження від фактичного розміру характеристики в бік збільшення та зменшення даних. При великій кількості одиниць спостереження випадкові похибки можуть компенсувати одна одну і не мати істотного впливу на результати спостереження [4].

Систематичні ненавмисні помилки реєстрації виникають з певних не випадкових причин і призводять до відхилень даних спостереження від фактичної величини знаку в бік збільшення або зменшення. Причиною таких помилок може бути несправність вимірювальних приладів, нечіткість формулювання питань, недосконалість статистичного інструментарію, схильність людей до округлення чисел і т.д.

Вплив цих помилок на висновки може бути серйозним. Однак, наприклад, коли наслідки лікування погано проаналізовані, ми часто не можемо відразу сказати, що висновки неправильні, але що аналізи ненадійні для висновків і статистичних висновків [7]. В інших випадках висновки можуть бути неправильними. Якби в дослідженні була допущена помилка і точкові оцінки були однаковими для кожної групи, зрозуміло, що відповідний між груповий

тест не був би статистично значущим. На щастя, статистичні помилки такі, що аналітичні помилки можна виправити, якщо того бажають автори та журнали, а основні дані непогані. На жаль, виправлення помилок часто вимагає виснажливого процесу, який показує межі самокоригуючого характеру науки [1].

Найпоширенішими методами логічного контролю є:

1) Порівняння відповідей на різні взаємопов'язані запитання однієї форми. Наприклад: порівнюючи відповіді на запитання про вік, освіту, сімейний стан тощо, можна логічно визначити помилку; якщо виявиться, що громадянин десятирічного віку перебуває у шлюбі або шестирічна дитина має вищу освіту, то зрозуміло, що при заповненні переписного листа були допущені помилки у записі віку чи другого характеристика;

2) Порівняти записи в документі, що переглядається, з аналогічними записами в інших документах;

3) Порівняння даних спостереження з плановими або фактичними даними за попередні періоди, нормативними показниками, даними попередніх спостережень [3].

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про державну статистику» органи державної статистики мають право вивчати стан первинного обліку і статистичної звітності, перевіряти достовірність первинних та статистичних даних, поданих респондентами. Застосовувати при цьому у порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі статистики, метод безпосереднього відвідування всіх ділянок юридичних та фізичних осіб; вимагати від респондентів виправлень до статистичної звітності, інших статистичних формулярів у разі виявлення приписок та інших перекручень первинних та статистичних даних. У разі несвоєчасного виконання цього зобов'язання органи державної статистики можуть самостійно здійснити вищезазначені виправлення з наступним повідомленням респондентів; вносити до правоохоронних органів пропозиції щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні законних вимог фізичних осіб та громадян – суб'єктів господарювання[2].

Висновки. Можна стверджувати, що арифметичний контроль чітко визначає наявність помилок, а логічно – у більшості випадків лише виявляє можливість помилок. При цьому, якщо арифметичний контроль вимагає елементарної статистики грамотності, то логічний - можуть здійснювати тільки висококваліфіковані фахівці.

Висока достовірність статистичних даних обумовлена чинною системою заходів, спрямованих на зменшення та уникнення помилок. До них належать: якісний первинний облік; розробка наукових рекомендацій щодо перевірки даних; підбір кваліфікованих статистиків, автоматизація статистичної роботи тощо.

Люди роблять помилки та невірні здогади, іноді з найкращими намірами. Наукова практика покликана обмежити ці людські слабкості. Іноді помилки стають очевидними лише з часом і технологічним удосконаленням. Розуміння та визначення того, що сприяє виникненню помилок, які приховують наукові

процеси, може мати важливе значення для підвищення надійності наукового знання.

Список використаних джерел:

1. Герасименко С.С. Статистика: підручник. Київ, 2000. 467 с.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list>
3. Пирожков С.І., Рязанцева В.В., Моторин Р.М. Статистика : підручник. Київ : ЦУЛ, 2020. 328 с.
4. Педченко А.П. Статистика: навчальний посібник, 2018. 347с.
5. Помилки статистичного спостереження. URL: https://pidru4niki.com/12461220/statistika/pomilki_statistichnogo_sposterezhennya_sposobi_kontrolyu_informatsiyi
6. Статистичне спостереження. URL: https://pidru4niki.com/16280414/statistika/statistichne_sposterezhennya
7. Ткач Є.І. Загальна теорія статистики: підручник, 2009. 442 с.

Тетяна НІЖНИК*,
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗВІТУ СУБ'ЄКТА МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

***Анотація.** Результати діяльності підприємства знаходять своє відображення у фінансовій звітності. З її використанням можна не тільки зробити висновки про діяльність підприємства в минулому, оцінити перспективи розвитку та розробити заходи, спрямовані на підвищення ефективності його діяльності в майбутньому, а й оцінити ефективність фінансово-господарської діяльності загалом, вивчити та проаналізувати механізми управління капіталом та прибутком. У статті наведено методику розрахунку основних показників рентабельності, фінансової стійкості та ліквідності малого підприємства.*

***Annotation.** The results of the enterprise are reflected in the financial statements. Using it, you can not only draw conclusions about the company's past, assess prospects for development and develop measures to improve the efficiency of its activities in the future, but also assess the effectiveness of financial and economic activities in general, study and analyze capital and profit management mechanisms.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Коваль Л.В.

The article presents a method of calculating the main indicators of profitability, financial stability and liquidity of a small enterprise.

Вступ. Фінансова звітність відіграє важливу роль у господарському житті будь-якого підприємства. Кожна фінансова звітність є певною віхою в житті підприємства, адже підводить підсумки його діяльності за певний період і відображає стан підприємства, його активів, пасивів і їхню структуру, певний розподіл у розрізі різних статей у вартісному еквіваленті. Таким чином, аналізуючи фінансову звітність підприємства, можна оцінити його економічний стан, ефективність рішень керівництва, перспективи розвитку, слабкі і сильні сторони, його конкурентні переваги і недоліки тощо. Це важливо для власників підприємства, для нинішніх і потенційних інвесторів, адже вони зацікавлені у позитивному розвитку своєї компанії і, у прибутковості її діяльності; для керівництва (менеджменту) – відслідковувати, чи призводять їхні управлінські рішення до ефективної і прибуткової роботи фірми; для податкових (контролюючих) органів – відстежувати правильність нарахування податків кожним суб'єктом господарювання; для нинішніх і можливих бізнеспартнерів – впевненість у надійності і перспективності компанії; для банків, фінансових установ – працювати з фінансово спроможними і стабільними підприємствами. Таким чином, належне складання фінансової звітності підприємства і її якісний аналіз завжди є актуальними і життєво необхідним для кожної компанії, яка має намір провадити свою діяльність протягом тривалого строку, розвиватися і мати репутацію привабливого стабільного, відповідального і надійного партнера для всіх суб'єктів економічного процесу.

Методичні та практичні аспекти проведення аналізу фінансової звітності малих підприємств відображено в роботах К.В. Ізмайлової, І.М. Пожарицької, М.І. Баканова, В.В. Ковальова, А.М. Лисенко, Ю.Ю. Недовоз, Т.Н. Пілатової, С.Ф. Голова, А.Д. Шеремета та інших науковців.

Проте особливості аналітичної оцінки фінансової звітності малих підприємств вивчені недостатньо. Більшість запропонованих методик базуються на достатньо значній інформаційній базі, є трудомісткими та містять перелік показників, використання яких не завжди є фінансово доцільним та економічно обґрунтованим для малих підприємств.

Виклад основного матеріалу. Сукупність форм фінансової звітності дає змогу отримати інформацію про види діяльності підприємства, його майновий стан, фінансові ресурси, які забезпечують цю діяльність. За допомогою фінансової звітності можна отримати комплексну оцінку діяльності суб'єкта господарювання, визначити його економічний потенціал та оцінити перспективи розвитку.

Звітність малих підприємств – це система показників, що охоплює і характеризує результати їх виробничо-фінансової діяльності за певний період. У ній знаходять відображення дані оперативного, статистичного, фінансового, податкового та управлінського обліку.

Користувачів фінансової звітності можна поділити на дві групи: внутрішні – менеджмент різних рангів підприємства, працівники бухгалтерії та інших служб і зовнішні – потенційні інвестори, кредитори, постачальники, державні органи, а

представлена в них інформація і форма її подання повинні бути такими, щоб задовольняти їхні аналітичні потреби. Види користувачів інформаційних ресурсів фінансового аналізу підприємства та їх інтереси наведені на рис. 1.

Рис. 1. Характеристика користувачів інформаційних ресурсів фінансового аналізу підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [5]

Разом із цим фінансова звітність необхідна власникам невеликих фірм для поточного аналізу фінансово-господарської діяльності. Навіть на найменших підприємствах, які працюють на місцевих ринках, важко з'ясувати причини зниження прибутків в окремі звітні періоди без усебічного аналізу господарської та фінансової діяльності, який неможливо провести без вивчення динаміки показників активів і пасивів підприємства, його доходів і витрат, які є показниками фінансової звітності [1].

Важливим напрямом організації економічної роботи суб'єктів малого підприємництва є оцінювання їхнього фінансового стану за інформацією Балансу і Звіту про фінансові результати. Головна мета аналізу фінансових звітів – оцінити результати та ефективність функціонування підприємства за звітний період і в динаміці, своєчасно виявляти й усувати недоліки у підприємницькій діяльності, знаходити резерви поліпшення фінансового стану. Найбільш розповсюдженими методичними прийомами фінансового аналізу є горизонтальний і вертикальний аналіз інформації балансу, а також розрахунок відносних показників структури, динаміки та структурної динаміки. При цьому існують різні варіанти побудови системи абсолютних і відносних оціночних показників, що потребує їх уточнення з урахуванням масштабу бізнесу (великий, середній, малий) та інформаційного забезпечення розрахунку [4].

Сьогодні суб'єкти малого підприємництва можуть формувати показники фінансової звітності, керуючись правилами, які визначені Національним

положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність», Міжнародним стандартом фінансової звітності для малих та середніх підприємств.

Аналіз фінансових результатів доцільно починати з аналізу доходів малих підприємств у розрізі спрощених форм Звіту про фінансові результати. У фінансовому звіті суб'єктів малого підприємництва (ф. 2-м) можна виділити п'ять рядків, що розкривають інформацію про доходи малого підприємства: від реалізації продукції, інші операційні доходи та інші доходи, а також загальні підсумки – чистий дохід та разом чисті доходи. У спрощеному звіті суб'єктів малого підприємництва (ф. 2-мс) з вище перелічених доходів окремо не розкриваються інші операційні доходи, однак додається додатковий рядок – доходи, які збільшують фінансовий результат після оподаткування у зв'язку з особливостями оподаткування цієї категорії малих підприємств (мікропідприємств) [2].

З усіх найбільш відомих методів читання фінансової звітності (горизонтальний аналіз; вертикальний аналіз; трендовий аналіз; метод фінансових коефіцієнтів; порівняльний аналіз; факторний аналіз) аналіз доходів здійснюється за допомогою горизонтального (часового) аналізу в частині порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом, що дає можливість вивчити динаміку доходів, а також вертикального (структурного) аналізу, який дозволяє провести аналіз структури доходів з виявленням впливу кожної позиції звітності на результат діяльності в цілому.

Важливим етапом фінансового аналізу є аналіз ефективності роботи малого підприємства та розкриття причинно-наслідкових зв'язків показників фінансового стану і фінансових результатів, що відображається під час розрахунку показників прибутковості і рентабельності діяльності малого підприємства, які «більш повніше, ніж прибуток характеризують результати господарювання, оскільки їх величина відображає співвідношення ефекту з вкладеним капіталом або спожитими ресурсами» [3]. У процесі цього аналізу встановлюється рівень прибутковості використання капіталу в цілому та його окремих частин, а також рівень прибутку по відношенню до інших показників господарської діяльності.

На розрахунок показників рентабельності малого підприємства впливає зменшений обсяг інформаційної бази щодо розкриття показників прибутку у фінансовій звітності, що вимагає виокремлення таких показників рентабельності, які, по-перше, можливо розрахувати в обмежених інформаційних межах, а, по-друге, дозволяють отримати повне уявлення про ефективність діяльності малого підприємства. Тому для оцінювання ефективності діяльності малого підприємства найбільш інформаційно корисними є показники розрахунку співвідношення чистого прибутку до рівня продажу, активів, власного капіталу та витрат. Показники рентабельності малого підприємства відображено табл. 1.

Таблиця 1

Методика розрахунку показників рентабельності малого підприємства

Показник	Порядок розрахунку	Характеристика показника
Показники рентабельності капіталу малого підприємства		
Рентабельність діяльності підприємства (сукупного капіталу)	чистий прибуток / сума власного і позикового капіталу	характеризує рівень прибутковості всього капіталу підприємства, що використовується в діяльності
Рентабельність власного капіталу	чистий прибуток / сума власного капіталу	характеризує рівень прибутковості власних коштів малого підприємства
Рентабельність основного (необоротного) капіталу	чистий прибуток / сума основного капіталу	характеризує рівень прибутковості основного капіталу
Рентабельність операційного капіталу	чистий прибуток / сума операційного капіталу	характеризує рівень прибутковості використання необоротних і оборотних активів
Показники рентабельності продажу малого підприємства		
Рентабельність реалізованої продукції	чистий прибуток / чистий дохід від реалізації продукції	характеризує ефективність діяльності малого підприємства
Рентабельність доходів	чистий прибуток / всього доходів	характеризує рівень прибутковості отриманих доходів
Показники рентабельності виробництва малого підприємства		
Рентабельність виробництва продукції	чистий прибуток / собівартість реалізованої продукції	характеризує рівень прибутковості виробничої діяльності
Рентабельність продукції (виробництва, діяльності) в цілому	чистий прибуток / всього витрати	характеризує рівень прибутковості виробництва продукції

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Аналіз фінансової стійкості малого підприємства відображає на певний момент стан капіталу в процесі його кругообороту і здатність суб'єкта господарювання до саморозвитку [3]. Фінансовий стан малого підприємства, його стійкість наряду залежить від структури джерел власного і позикового капіталу та динаміки їх змін, що вимагає проведення систематичного аналізу показників, що їх характеризують та здійснення оцінювання оптимального їх співвідношення з позиції окремих користувачів малого підприємства. Показники фінансового стану відображають зміни у структурі позикового і власного капіталу, тому аналіз фінансової стійкості ґрунтується на показниках Балансу малого підприємства (табл. 2).

Методика розрахунку показників фінансової стійкості малого підприємства

Показник	Порядок розрахунку	Характеристика показника
1	2	3
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	власний капітал / загальна валюта балансу	показує, яка частка активів підприємства сформована за рахунок власного капіталу
Коефіцієнт фінансової залежності	загальна валюта балансу / власний капітал	показує, яка сума активів припадає на 1 грн власних коштів
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	позикові кошти / загальна валюта балансу	показує, яка частка позикових коштів приходить на одиницю капіталу, що використовується в діяльності
Коефіцієнт поточної заборгованості	поточні зобов'язання / загальна валюта балансу	показує, яка частина активів сформована за рахунок позикових ресурсів короткострокового характеру
Коефіцієнт стійкого фінансування	власний капітал + довгострокові зобов'язання / загальна валюта балансу	показує, яка частка активів сформована за рахунок стійких джерел
Коефіцієнт покриття боргів власним капіталом	власний капітал / залучений капітал	показує, яка частка залучених коштів може бути покрита за рахунок власного капіталу
Коефіцієнт фінансового левериджу (фінансового ризику)	залучений капітал / власний капітал	показує, яка частка позикового капіталу залучена підприємством у розрахунку на одиницю власного капіталу
Коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат	власний оборотний капітал / запаси	показує, якою мірою виробничі запаси покриті власними джерелами і не потребують залучення позикових коштів
Частка власного капіталу	власний оборотний капітал / оборотні активи	показує, яка частина оборотних коштів підприємства була сформована за рахунок власних джерел
Частка позикового капіталу	поточні зобов'язання / оборотні активи	показує, яка частка оборотних активів була сформована за рахунок поточних зобов'язань
Коефіцієнт маневреності	власний оборотний капітал / власний капітал	показує, яка частка власного капіталу вкладена в оборотний капітал

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Одним з індикаторів фінансового стану підприємства є його ліквідність (платоспроможність), оскільки відбувається можливість оцінювання своєчасної

оплати поточних боргів наявними фінансовими ресурсами, що є досить важливим в умовах їх обмеження на підприємствах малого бізнесу (табл. 3).

Таблиця 3

Методика розрахунку показників ліквідності малого підприємства

Показник	Порядок розрахунку	Характеристика показника
1	2	3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення / поточні зобов'язання	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена за рахунок готівкових коштів
Коефіцієнт швидкої ліквідності	грошові кошти + короткострокові фінансові вкладення + короткострокова ДЗ / поточні зобов'язання	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена за рахунок високоліквідних активів
Коефіцієнт поточної ліквідності	сума оборотних активів / поточні зобов'язання	показує, яка частина короткострокових зобов'язань може бути погашена за рахунок оборотних активів

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Отже, аналітична оцінка фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва дає підстави зробити висновок, що показники спрощених форм балансу та звіту про фінансові результати дозволяють здійснити аналіз та оцінювання фінансових результатів і фінансового стану малого підприємства й розробити модель використання аналітичної інформації для прийняття інформаційно обґрунтованих економічних рішень системою управління та зовнішніми користувачами.

Висновки. Склад фінансової звітності суб'єкта малого підприємництва (Баланс і Звіт про фінансові результати) є спрощеним за формою і структурою, при цьому відповідає встановленим принципам і вимогам і містить інформацію, достатню для оцінки на підприємстві фінансово-економічного стану, складу і величини активів і джерел їх утворення, результатів діяльності, руху грошових коштів, зміни власного капіталу.

Аналіз фінансово-економічного стану підприємства проводиться в інтересах користувачів фінансової звітності, як зовнішніх (держані органи, контрагенти, фінансові установи, інвестори), так і внутрішніх (поточні власники, інвестори, керівники). Проведення аналізу полягає, з одного боку, в наданні загальної характеристики всім показникам звітності з простеженням позитивних і негативних змін у їх величинах і прогнозуванням подальших тенденцій.

З іншого боку, інструментами аналізу виступають цілий ряд розрахунків, результати яких дають представлення про рівень фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності підприємства, рентабельності його діяльності.

Тільки провівши такий ретельний аналіз фінансової звітності, можна отримати всебічну і всеосяжну картину поточного фінансового і майнового стану підприємства, раціонально планувати подальші шляхи його розвитку і вносити

відповідні коригування у рішення, що приймаються керівниками, власниками підприємства, а отже безпосередньо впливають на майбутнє підприємства, шляхи його розвитку.

Список використаних джерел:

1. Охрамович О.Р. Теоретичні і практичні аспекти формування облікової політики підприємств в сучасних умовах господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 5 (143).
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Спрощена фінансова звітність»: Наказ Міністерства фінансів України від 25.02.00 р. № 39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>.
3. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. К. : Знання, 2004. 359с.
4. Тютюнник Ю.М., Тютюнник С.В. Аналітичні можливості інформації спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/190.pdf>.
5. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз : підруч. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 566 с.

Марія ОБНЯВКО,*
студентка 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ АНЦ ЯК МЕТОД БОРОТЬБИ З НЕДОБРОСОВІСНОЮ КОНКУРЕНЦІЄЮ В ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

Анотація. В статті розглянуто поняття аномально низької ціни у публічних закупівлях. Проаналізовано механізми розрахунку та виявлення аномально низької ціни в тендерах. Узагальнено дії учасника та замовника у разі спрацювання аномально низької ціни. Вивчено підходи до оцінювання цінової пропозиції з аномально низької ціни. Зазначено алгоритм визначення належності обґрунтувань учасника замовником.

Annotation. The article discusses the concept of an abnormally low price in public procurement. The mechanisms of calculation and detection of abnormally low price in tenders are analyzed. The actions of the participant and the customer are summarized in case of triggering an abnormally low price. Approaches to evaluating a quote from an abnormally low price have been studied. The algorithm of determining the belonging of the substantiations of the participant by the customer is indicated.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Мулик Я.І.

Вступ. Основою успішного економічного розвитку країни є вільна конкуренція незалежних виробників товарів та надавачів послуг.

Економічна безпека всіх суб'єктів господарювання залежить від ефективності антимонопольної політики, швидкості реагування державних органів на прояви порушення конкуренції на товарному ринку. Компанії, що постраждали від недобросовісної конкуренції мають право у судовому порядку відшкодувати збитки, яких вони зазнали внаслідок дій конкурентів.

Багато вітчизняних та зарубіжних вчених досліджували питання демпінгу, заниження ціни, а також неякісного формування очікуваної вартості закупівлі в державному секторі, саме з метою порушення правил справедливої конкуренції. Аналіз поняття аномально низької ціни в публічних закупівлях з огляду на правила справедливої конкуренції досліджували Н.Заєць, А.Шмігель, Д.Пустовойт, К.Загорулько, О.Чмель.

Основна мета роботи дослідити механізми заниження цін учасниками електронної системи закупівель з метою перемоги у тендерах та проаналізувати поняття аномально низької ціни з огляду на можливість замовників запобігати порушенню учасниками правил справедливої конкуренції шляхом заниження цін.

Виклад основного матеріалу. Під час проведення закупівель замовник і учасник беззаперечно повинні дотримуватись основоположних принципів публічних закупівель, передбачених статтею 5 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII № 922-VIII, а саме [6]:

- добросовісна конкуренція серед учасників;
- максимальна економія та ефективність;
- відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель;
- недискримінація учасників;
- об'єктивна та неупереджена оцінка тендерних пропозицій;
- запобігання корупційним діям і зловживанням.

В основі принципу добросовісної конкуренції серед учасників лежать такі ознаки як добропорядність, розумність та справедливість.

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом, метою діяльності якого є зокрема і забезпечення захисту конкуренції у сфері публічних закупівель. Антимонопольний комітет України наділений повноваженнями розглядати заяви та справи з приводу порушення законодавчих норм у сфері захисту економічної конкуренції та проводити розслідування за такими заявами і справами [4].

Розглядаючи право на добросовісну конкуренцію в системі принципів публічних закупівель варто зазначити, що цей принцип є метою здійснення закупівель, який відображає стан, на досягнення якого направлене державне регулювання у цій сфері [10].

Стаття шоста Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III містить перелік узгоджених дій, які мають антиконкурентний характер. Однією з восьми таких узгоджених дій є «спотворення результатів торгів, аукціонів, конкурсів, тендерів» [5].

Такими узгодженими діями, спрямованими на спотворення результатів публічних закупівель, або «тендерною змовою», вважається поведінка декількох учасників тендеру, узгоджена таким чином, що між ними було усунуто змагання при підготовці та участі у публічній закупівлі. Звичайною мовою це означає, що учасники тендеру домовилися про спільну участь у ньому, узгодили свої цінові пропозиції (або навіть спільно підготували документи тендерної пропозиції), а потім координували дії під час проведення аукціону [9].

Ключовим моментом закупівель є дотримання умов конкуренції, отже будь-які змови (формальні чи неформальні) можуть призвести до порушення основних принципів конкуренції. Змови у сфері закупівель можна класифікувати як горизонтальні (між учасниками) та вертикальні (між учасником та замовником закупівель) [11, с. 28].

Основною метою тендера є обрання переможця, який пропонує найнижчу ціну та найвигідніші умови, тобто обов'язковим є досягнення найкращих результатів за мінімальних витрат [11, с. 28].

Якщо замовник зміг закупити товар, який за якістю відповідає його вимогам, і при цьому витратити мінімальні кошти, таку закупівлю можна назвати ефективною. Саме такий сенс закладений у поширеній у Європейському Союзі формулі ефективності – «Best value for money», тобто «Найкраща якість за наявні гроші». Проте на практиці найбільш вигідна ціна може виявитися «занадто ідеальною, щоб бути правдою».

Договори за найнижчою ціною інколи залишаються невиконаними, виконуються неякісно або зі значним запізненням. У таких випадках виникає думка, що, можливо, варто було заплатити більше, проте гарантовано або більш вірогідно отримати виконаний договір на визначених у тендері умовах. Саме з огляду на такі проблеми в закупівлях і виникло поняття аномально низької ціни [2, с. 5].

Аномально низька ціна тендерної – ціна/приведена ціна найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції за результатами аукціону, яка є меншою на 40 або більше відсотків від середньоарифметичного значення ціни/приведеної ціни тендерних пропозицій інших учасників на початковому етапі аукціону, та/або є меншою на 30 або більше відсотків від наступної ціни/приведеної ціни тендерної пропозиції за результатами проведеного електронного аукціону.

Аномально низька ціна визначається електронною системою закупівель автоматично за умови наявності не менше двох учасників, які подали свої тендерні пропозиції щодо предмета закупівлі або його частини (лота) [6].

Механізм АНЦ має на меті боротьбу з ціновим демпінгом, можливою недобросовісною конкуренцією та антиконкурентною поведінкою учасників [8, с. 13]. Аномально низька ціна є своєрідним запобіжником від цінового демпінгу [7, с. 57]. Разом з тим, не слід плутати аномально низьку ціну в тендерах з демпінгом [3, с. 87].

Колегія АМКУ підтвердила: АНЦ повинна розраховувати саме електронна система закупівель Prozorro. Це важливо пам'ятати, оскільки інколи замовники

можуть вручну визначити АНЦ в учасника. Якщо алгоритм підтвердить наявність АНЦ, система поінформує про це як відповідного учасника так і замовника [2, с. 7].

Аномально низька ціна (АНЦ) у світовій практиці публічних закупівель розглядається як спроба саботажу аукціону з метою виграти тендер (зменшення конкуренції, відмова від підписання договору, розірвання договору, корупція через додаткові угоди). Механізми запобігання встановленню такої ціни, на жаль, відсутні в Україні, проте наявні в системах інших країн, зокрема країн Європейського Союзу.

Одним із можливих методів боротьби з АНЦ для України є встановлення максимального кроку (згідно методології Світового банку щодо визначення АНЦ), після якого організатор аукціону або регулятор має право перевірити учасника та запросити документальне підтвердження і розрахунки собівартості товарів, послуг чи робіт [12, с. 60].

Аномально низька ціна визначається лише в конкурентних процедурах закупівлі. Тобто не розповсюджується на спрощені закупівлі, так як спрощена закупівля, згідно з Законом, не є процедурою закупівлі [1].

Назви компаній-учасниць аукціону залишаються невідомими до та під час аукціону. Лише по його завершенні електронна система розкриває учасників та дає можливість відслідкувати, як вони змінювали свої цінові пропозиції протягом аукціону.

Таблиця 1

Аукціон, у якому два учасники у змові занижують ціну

Учасники	Початкова цінова пропозиція, тис. грн	Кінцева цінова пропозиція, тис. грн	% заниження по відношенню до реальної цінової пропозиції	% заниження по відношенню до середньоарифметичного значення ціни усіх пропозицій
1	2	3	4	5
Учасник 1	2700,0	2500,0	-	-
Учасник 2 (у змові)	2800,0	1700,0	32	14
Учасник 3 (у змові)	3000,0	1750,0	30	12

Джерело: розроблено автором на основі [3, с. 85]

Аукціон триває три раунди незалежно від того, чи знижують учасники свої ставки. У той же час знизити свою цінову пропозицію постачальник може на будь-якому раунді під час своєї черги [7, с. 54].

Зниження ціни тендерної пропозиції учасника є основою конкурентної боротьби, що реалізується через аукціон в електронній системі закупівель.

Стартовою ціною визначається найвища ціна. Перед початком кожного наступного етапу аукціону визначається нова стартова ціна за результатами попереднього етапу аукціону. Учасник може протягом одного етапу аукціону

один раз понизити ціну своєї пропозиції не менше ніж на один крок від своєї попередньої ціни.

Таблиця 2

Аукціон, у якому електронна систем закупівель може виявити аномально низьку ціну

Учасники	Початкова цінова пропозиція, тис. грн	Кінцева цінова пропозиція, тис. грн	% зниження по відношенню до реальної цінової пропозиції	% зниження по відношенню до середньоарифметичного значення ціни усіх пропозицій
1	2	3	4	5
Учасник 1	2700,0	2500,0	-	-
Учасник 2 (у змові)	2800,0	1700,0	32	31
Учасник 3 (у змові)	3000,0	1750,0	30	29
Учасник 4	2750,0	2700,0	-	-
Учасник 5	3100,0	2600,0	-	-
Учасник 6	3050,0	2550,0	-	-
Учасник 7	3150,0	2900,0	-	-
Учасник 8	2700,0	2700,0	-	-
Учасник 9	3090,0	2950,0	-	-

Джерело: розроблено автором на основі [3, с. 85]

Мінімальний розмір кроку пониження ціни встановлює замовник у тендерній документації та зазначає його у оголошенні про закупівлю. Крок максимального пониження учасник для себе визначає сам. При цьому, електронна система закупівель автоматично розраховує аномально низькі ціни тендерних пропозицій на всіх етапах електронного аукціону та інформує про це учасника процедури закупівлі та замовника [3, с. 84].

За результатами аукціону електронна система формує «чергу» із пропозицій учасників, починаючи з найменшої цінової пропозиції. Замовник проводить розгляд та оцінку пропозицій, починаючи із запропонованої системою [7, с. 55].

Практика Світового банку передбачає п'ять етапів реагування на АНЦ [2, с. 16]:

- замовник ідентифікує АНЦ, порівнюючи цінову пропозицію з ринковими цінами чи очікуваною вартістю;
- замовник пропонує учаснику надати обґрунтування;
- учасник надає обґрунтування;
- замовник аналізує обґрунтування учасника;

– замовник письмово обґрунтовує своє рішення про відхилення учасника чи визнання його переможцем .

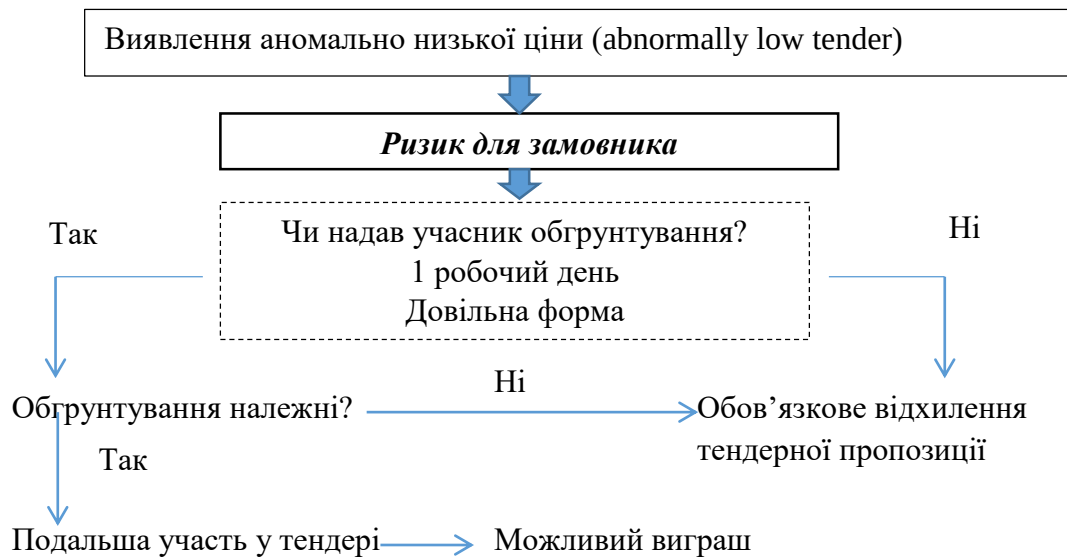

Рис.1. Дії учасника та замовника у разі спрацювання АНЦ
Джерело: розроблено автором на основі [2] та [6].

Учасник, який надав найбільш економічно вигідну тендерну пропозицію, що є аномально низькою, повинен надати протягом одного робочого дня з дня визначення найбільш економічно вигідної тендерної пропозиції обґрунтування в довільній формі щодо цін або вартості відповідних товарів, робіт чи послуг тендерної пропозиції [6].

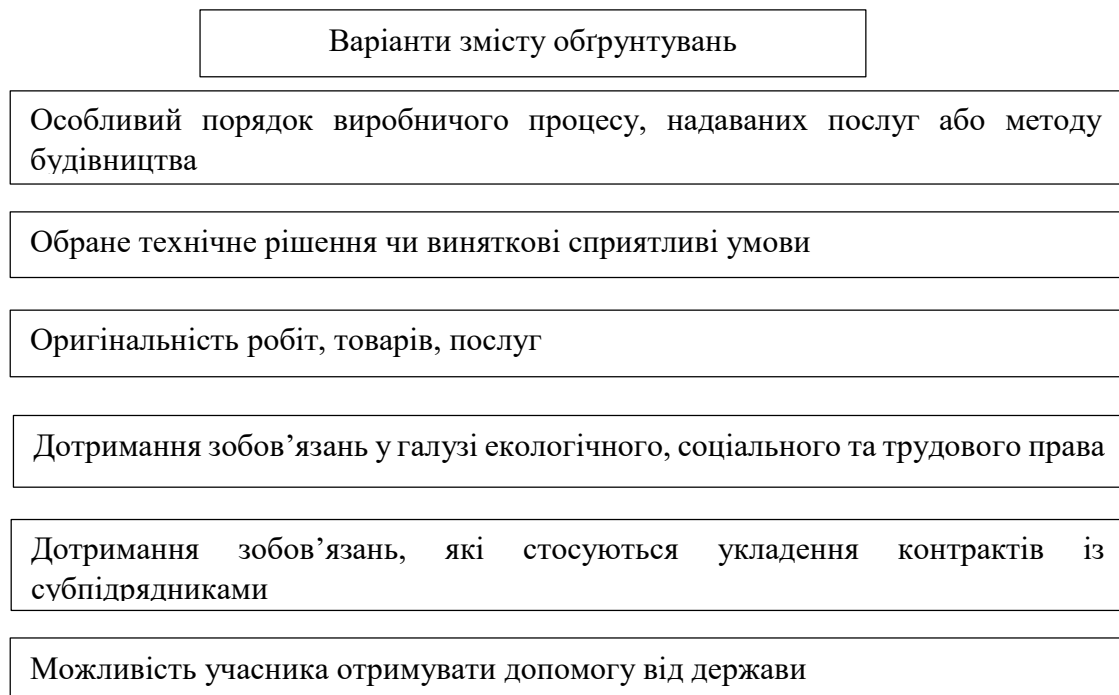

Рис. 2. Варіанти змісту обґрунтувань учасника
Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 18]

Обґрунтування аномально низької тендерної пропозиції може містити інформацію про [6]:

- досягнення економії завдяки застосованому технологічному процесу виробництва товарів, порядку надання послуг чи технології будівництва;
- сприятливі умови, за яких учасник може поставити товари, надати послуги чи виконати роботи, зокрема спеціальна цінова пропозиція (знижка) учасника;
- отримання учасником державної допомоги згідно із законодавством.

Законодавство жодним чином не обмежує учасника в тому, як він пояснить замовнику свою ціну. Відсутні вимоги до кількості аргументів, їх конкретизації, наведення доказів тощо.

Замовник може відхилити аномально низьку тендерну пропозицію, у разі якщо учасник не надав належного обґрунтування вказаної у ній ціни або вартості, та відхиляє аномально низьку тендерну пропозицію у разі ненадходження такого обґрунтування протягом строку, визначеного абзацом першим цієї частини [6].

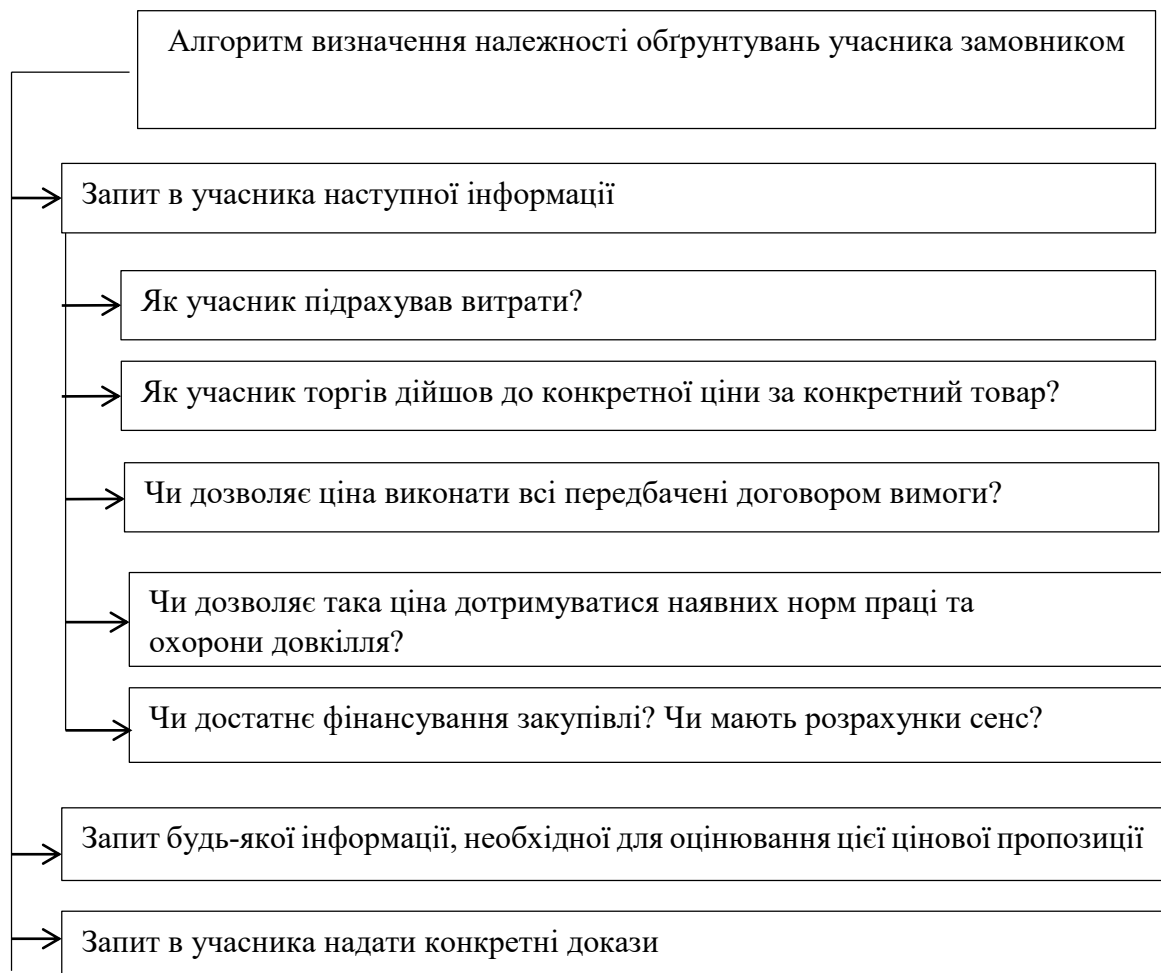

Рис. 3. Визначення належності обґрунтувань учасника

Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 11]

Рис. 4. Зміст найпоширеніших обґрунтувань учасників

Джерело: розроблено автором на основі [2]

Попри розмаїття причин виникнення АНЦ, основною метою замовника повинен стати фокус на питанні «Чи дійсно учасник має можливість у належний спосіб виконати договір за заявленою ціною?». У більшості випадків це можна зробити, лише детально дослідивши конкретний випадок АНЦ разом з потенційним виконавцем договору.

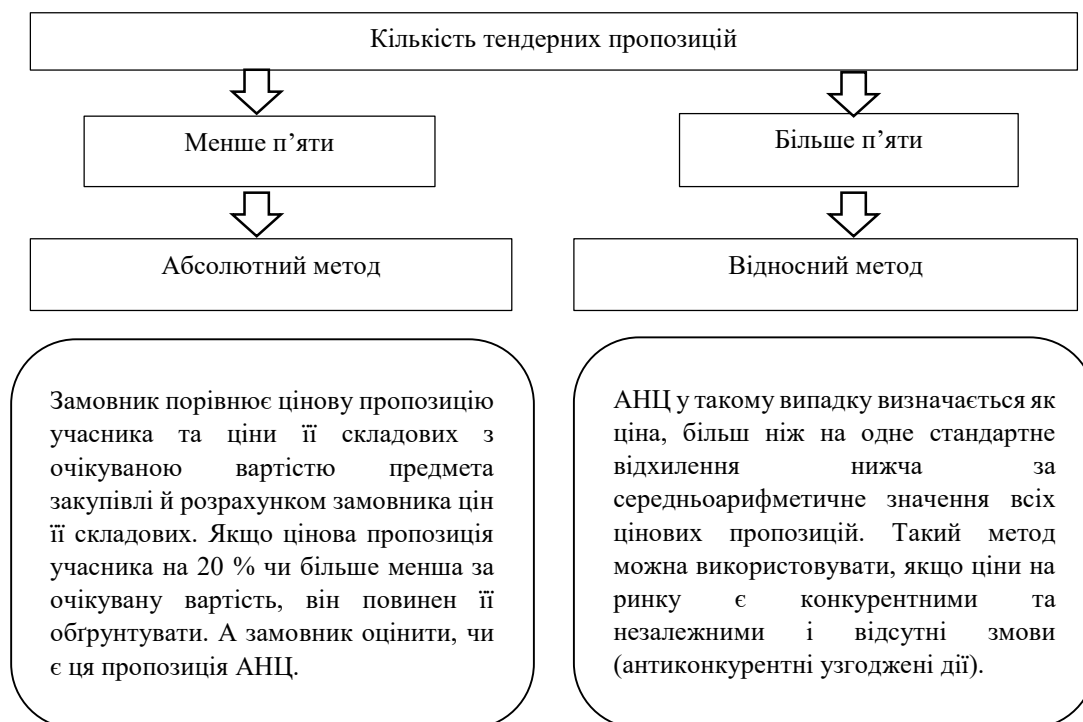

Рис. 5. Методи оцінювання тендерних пропозицій

Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 16]

При цьому, як зазначає Європейське агентство з контролю за рибним господарством, «замовник ніколи не зможе на 100 % дізнатися про всі причини, через які учасник запропонував АНЦ» [2, с. 20].

Рис. 6. Підходи до оцінювання цінової пропозиції з АНЦ

Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 12]

Ще однією важливою вимогою є те, що обґрунтування обов'язково треба завантажити в систему до визначеного системою терміну (протягом одного робочого дня з дня визначення АНЦ).

Якщо учасник завантажить у Prozorro бездоганне обґрунтування на одну хвилину пізніше за встановлений час, замовник має відхилити таку тендерну пропозицію.

У більшості випадків, коли учасники не надавали обґрунтування АНЦ, замовники відхиляли їхні тендерні пропозиції.

Після визначення найвигіднішої цінової пропозиції замовник оцінює ті тендерні пропозиції, які відповідають вимогам тендерної документації. Якщо замовник з якихось причин декілька разів скасував своє попереднє рішення і заново оцінює учасника з АНЦ, система кожного разу сигналізує про потребу

обґрунтувати АНЦ, попри те, що таке обґрунтування було надано ще першого разу. З рис.7 бачимо, що АНЦ більш схильна з'являтися в закупівлях замовників у сфері медицини, освіти та безпеки й оборони, особливо, якщо мова йде про закупівлю послуг.

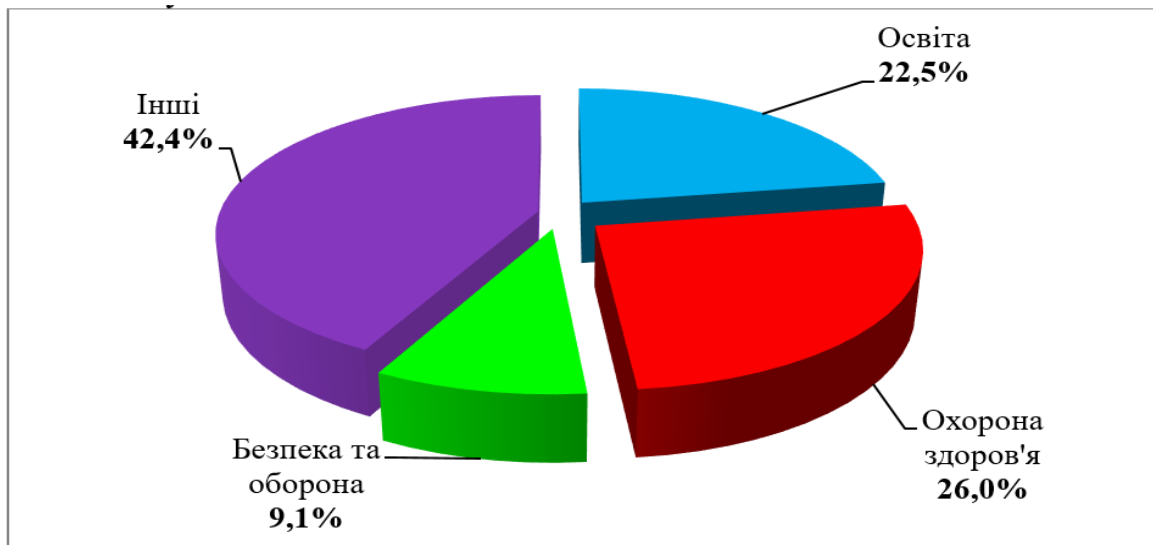

Рис. 7. Сфери діяльності замовників з АНЦ у відкритих торгах
Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 28].

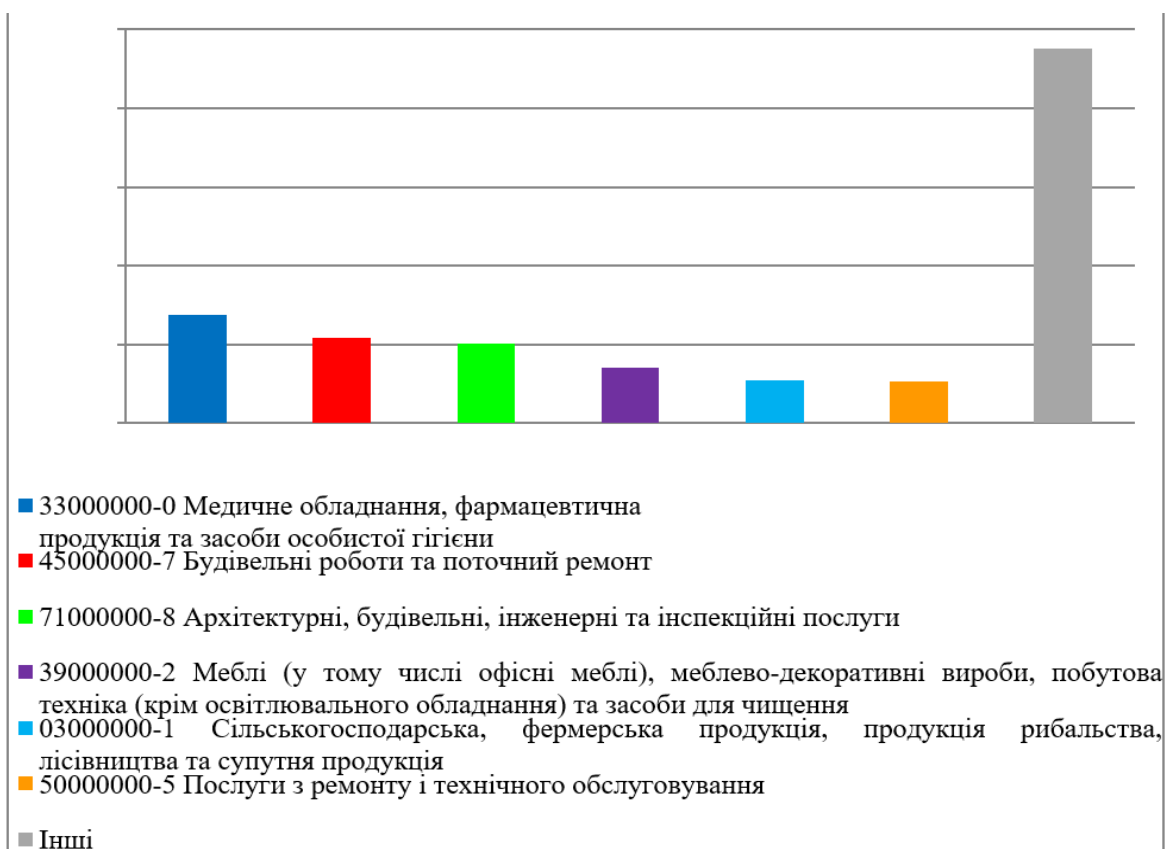

Рис. 8. Спрацювання АНЦ у відкритих торгах за кодами CPV
Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 31]

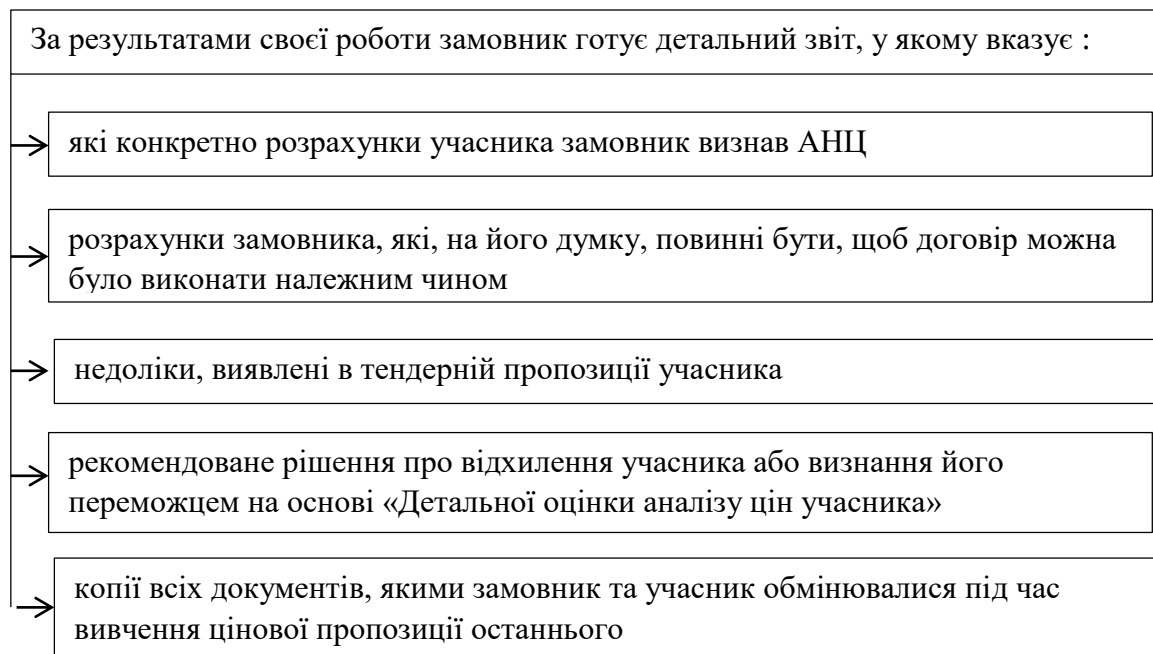

Рис. 9. Зміст звіту замовника

Джерело: розроблено автором на основі [2, с. 18]

Підсумовуючи, можемо стверджувати, що система АНЦ у тому вигляді, у якому вона функціонує сьогодні, схильна [2, с. 62]:

- створювати додаткову роботу й додатковий ризик бути відхиленим для добросовісного учасника;
- створювати запобіжник від підписання договору з недосвідченим недобросовісним учасником (який, наприклад, не наважиться надавати неправдиву інформацію в обґрунтуванні чи не встигне подати обґрунтування);
- не створювати перепони для підписання договору з досвідченим недобросовісним учасником.

Висновки. За сучасних умов господарювання публічні закупівлі є важливим механізмом реалізації державної економічної політики.

За допомогою правового інструменту публічних закупівель держава має право на засадах додержання правил справедливої конкуренції обрати тих суб'єктів господарювання, які на найвигідніших умовах ринку здійснюватимуть державне замовлення.

Важким досягненням для попередження порушень, подолання корупції та спекуляцій у тендерах є наявність поняття аномально низької ціни у законодавстві про публічні закупівлі. Недобросовісний учасник не зможе надати обґрунтування АНЦ чи належним чином обґрунтувати АНЦ. При обранні переможця повинні враховуватись не лише цінові, а й такі важливі нецінові критерії, як умови поставки, експлуатаційні, соціальні, технічні, екологічні характеристики товару, можливість технічного обслуговування предмета закупівлі. Це уможливить визначення переможця на основі принципу кращого співвідношення вартості та якості предмета закупівлі.

Список використаних джерел:

1. Аномально низька ціна. Відповіді на запитання - Інфобокс Prozorro. URL : <https://infobox.prozorro.org/articles/anomalno-nizka-cina-vidpovidi-na-zapitannya> (дата звернення: 30.10.2021)
2. Аномально низька ціна в Prozorro: чи вдалося захистити замовника? URL: <https://tapas.org.ua/all-uk/news-uk/anomalno-nyzka-tsina-v-prozorro-chy-vdalosia-zakhystyty-zamovnyka/>
3. Заєць Н.М. Аналіз визначення та застосування аномально низької ціни у публічних закупівлях. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2020 р., Випуск 2. С.83-90
4. Закон України «Про антимонопольний комітет України» від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12#Text> (дата звернення : 30.10.2021)
5. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення 30.10.2021)
6. Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 30.10.2021).
7. Методичний посібник з публічних закупівель. 30.06.2020. URL: <https://www.prostir.ua/?library=metodychnyj-posibnyk-z-publichnyh-zakupivel>
8. Нова редакція Закону «Про публічні закупівлі»: Посібник для замовників. 22 лип. 2020 р. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/recovery-and-peacebuilding/unrpp-procurement-manual.html>
9. Тендерні змови: звідки про них дізнається антимонопольний комітет України та які докази шукає? URL: <https://armada.law/blog/tendern-zmovi-zv-dki-pro-nikh-d-zna-tsya-antimonopolniy-kom-tet-ukra-ni-ta-yak-dokazi-shuka/> (дата звернення : 30.10.2021)
10. Хмельницький окружний адміністративний суд. URL: <https://adm.km.court.gov.ua/sud2270/pres-centr/nov/872810/> (дата звернення : 30.10.2021)
11. Швидка Т.І. Проблемні питання кваліфікації правовідносин недобросовісної конкуренції у сфері публічних закупівель. *ЕКОНОМІКА ТА ПРАВО*. № 1 (52), 2019. С.26-31
12. Шмігель А., Пустовойт Д., Загорулько К., Чмель О. Визначення рівня аномально низької ціни: приклад України. *СУЧАСНІ ЕКОНОМІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ*, номер 2, випуск 1, 2019. С. 48-85.

Анастасія ПЕРХАЛЬСЬКА*,
студентка 1-го курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті розглянуто сучасний стан інноваційної діяльності в Україні. Наведено основні перешкоди які затримують процес стимулювання інноваційного розвитку. Досліджено економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності підприємств в Україні. Її вплив на діяльність промислових підприємств. З новизни, запропоновано використання наявного науково-технічного та економічного потенціалів, а також на максимальну інтеграцію до світового контексту науково-технічного розвитку. На основі результатів дослідження зроблено відповідні висновки.

Abstract. The article considers the current state of innovation in Ukraine. The main obstacles that delay the process of stimulating innovative development are given. The economic mechanism of stimulation of innovative activity of enterprises in Ukraine is investigated. Its impact on the activities of industrial enterprises. Of novelty, it is proposed to use the existing scientific, technical and economic potential, as well as for maximum integration into the global context of scientific and technological development. Based on the results of the study, appropriate conclusions were made.

Вступ. Соціально орієнтована ринкова економіка радикально змінила пріоритети стратегічного управління підприємством. В умовах посилення конкурентної боротьби і швидкого технічного та технологічного розвитку виробництва для конкретних підприємств інноваційна стратегія стає основним інструментом конкурентної боротьби. Однак, кризові тенденції, що породжують нестабільність зовнішнього оточення та знижують внутрішній економічний потенціал вітчизняних підприємств спричиняють сповільнення інноваційної діяльності. Проблемою розвитку інноваційної сфери підприємств є відсутність ефективної методики управління вказаними процесами, яка б відповідала національним особливостям і забезпечувала ефективний розвиток інноваційного потенціалу підприємства. Інновації залишаються джерелом розвитку лише у теоретичному аспекті та не знаходять своєї практичної реалізації.

Невирішеність проблемних питань розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств, здійснення управління нею зумовила необхідність дослідницького пошуку розробки дієвого механізму стимулювання інноваційної

* Науковий керівник к.е.н.доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Правдюк М.В.

політики та концентрації уваги та ресурсів на пріоритетних напрямках інноваційної сфери.

Зарубіжним досвідом доведено, що результативність інноваційної політики залежить від спроможності урядів країн правильно і своєчасно обирати механізми її реалізації з урахуванням зростаючої ролі знань, інновацій та творчості у суспільстві [1, с. 197].

Глобальна пандемія 2020 року загострила проблеми доступу до фінансових ресурсів і ринків капіталу, але водночас виявила стратегічне значення для кожної країни державної підтримки високотехнологічних галузей, зокрема, фармацевтичної промисловості, виробництва електроніки і телекомунікаційного обладнання, медичної, високоточної та оптичної техніки.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомою є теза про те, що розвиток конкурентоспроможної економіки залежить від інноваційної активності її суб'єктів. Важливим є чіткість формування термінології цього виду діяльності, оскільки їх розуміння і коректне використання пов'язане з механізмом стимулювання інновацій, а відтак – посиленням конкурентних позицій підприємств в умовах ринку. Базовим поняттям у термінології інноваційної діяльності є інновації. Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це «...новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери»[2].

Оформлення новацій може здійснюватися у вигляді відкриттів, патентів, товарних знаків, документації (на новий або вдосконалений продукт, технологію, виробничий процес), організаційно-виробничої структури, наукових підходів або принципів, результатів маркетингових досліджень. Основне – запровадити новацію у виробництво або сферу споживання, інші сфери діяльності, тобто перетворити новацію у форму інновації» [3, с. 53].

Стимулювання інноваційної діяльності підприємств передбачає чітке визначення характеристик інноваційного підприємства, що дає змогу формувати механізм для розвитку його інноваційної активності. Вихідними для розуміння інноваційного підприємництва стали наукові праці Й. Шумпетера, в яких підприємництво вперше було пов'язане з розвитком технології, нововведеннями та економічними зростаннями. Саме таке розуміння через багато років дозволило розглядати підприємство як ключову силу в реалізації досягнень науково-технічного прогресу (далі НТП), створенні інновацій. Удосконалення механізму стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств пов'язане з визначенням інноваційного підприємства. Згідно із Законом «Про інноваційну діяльність» інноваційним є підприємство (інноваційний центр, технопарк, технополіс, інноваційний бізнес-інкубатор тощо) або їх об'єднання, що розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти/послуги, вартість яких у грошовому вимірі перевищує 70% їх загального обороту [4].

Механізм стимулювання інноваційної діяльності промислових

підприємств є складовою моделі інноваційного розвитку промисловості, економіки країни загалом та її регіонів, який повинен забезпечити сталий розвиток. Сталість (рівновага, збалансованість) – це такий стан розвитку системи, при якому дії різних економічних та інших чинників не спричиняють відчутних відхилень, тобто параметри розвитку залишатимуться в межах допустимих величин або не виходитимуть за допустимі межі стану системи відповідно до стратегії її розвитку [5].

Динаміка рейтингів України за чотирма підходами до оцінки спроможності до інновацій за 2014-2021 рр. дозволяє зробити висновок про відсутність активної політики та проривів у підтримці інноваційної діяльності як державою, так і бізнесом. Основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, вища освіта, а також знання й результати наукових досліджень. Однак слабкі державні інституції, несприятливе середовище для ведення інноваційного бізнесу та недружня фінансова система заважають розкриттю підприємницького потенціалу, створюють перешкоди для комерціалізації інновацій та їх впливу на зростання ВВП. Україна залишається протягом останнього десятиліття у групі країн з доходом нижче середнього (за групуванням країн Світовим банком) [6].

Глобальний інноваційний індекс – ГІІ (Global Innovation Index) Остання доповідь «Глобальний інноваційний індекс – 2021» Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), підготовлена спільно зі школою бізнесу INSEAD та Корнельським університетом, відводить Україні 45 місце серед 131 економіки світу за рівнем їх інноваційної результативності (80 показників у 7 сферах). Очолюють рейтинг провідних країн-новаторів Швейцарія, Швеція та США (табл. 1). Україна знаходиться на 30 місці серед країн регіону Європи та на другому місці у групі країн з доходом нижче середнього, маючи ВВП на душу населення 8533,5 дол. за ПКС.

Таблиця 1

Топ – 3 інноваційні економіки у групах країн за рівнем середньодушового доходу

Високодохідна група	Дохід вище середнього	Дохід нижче середнього	Низькодохідна група
1. Швейцарія	1. Китай	1. В'єтнам	1. Танзанія
2. Швеція	2. Малайзія	2. Україна	2. Руанда
3. США	3. Болгарія	3. Індія	3. Непал

Джерело: розроблено автором на основі: The Global Innovation Index 2020. URL: <https://www.globalinnovationindex.org/gii-2020-report>

У теперішньому часі існує ціла низка міжнародних індексів, які враховують індикатори інноваційної діяльності у побудові рейтингів країн і регіонів. Серед таких інтегральних оцінок: Індекс глобальної конкурентоспроможності, Індекс інноваційного розвитку за Bloomberg, Глобальний індекс інновацій, Європейське інноваційне табло.

Україна у глобальному вимірі індикаторів інноваційного розвитку

Рік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index)	84	76	79	85	81	85	82
Глобальний індекс інновацій (Global Innovation Index)	63	64	56	50	43	47	45
Індекс інноваційного розвитку за Bloomberg (The Bloomberg innovation index)	42	33	41	42	46	53	56
- продуктивність праці	50	48	50	50	50	60	57
- технологічні можливості	47	40	46	47	48	58	56
- рівень витрат на дослідження та розробки у ВВП	43	39	45	44	47	54	57
- ефективність вищої освіти	5	5	5	4	21	28	48
- патентна активність	27	25	28	27	27	35	36
- кількість високотехнологічних підприємств	35	31	36	34	32	35	35
- концентрація дослідників	44	39	42	44	46	48	49
Європейське інноваційне табло (European scoreboard innovation)	34	35	35	35	36	36	35

Джерело: розроблено автором

Проведений порівняльний аналіз стану інноваційної системи України відносно світового рівня на основі міжнародних індексів свідчить, що Україна має високий освітній та науковий потенціал, здатний продукувати різноманітні нововведення у вигляді ідей, наукових розробок, патентів. У Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року серед конкурентних переваг України визначають такі [7]:

– висока ємність ринку, якість вищої, середньої та професійної освіти, згідно Глобального індексу конкурентоспроможності, проте проблеми з такими характеристиками як здатність залучати і утримувати таланти, підвищення кваліфікації кадрів на робочих місцях;

– основою української інноваційної конкурентоспроможності є людський капітал, тобто знання та навички, якими володіють люди, що дають змогу їм створювати цінність у світовій економічній системі. Його ефективна реалізація і є головною конкурентною перевагою згідно Глобального індексу інновацій.

Найважливішу роль у стимулюванні інноваційної діяльності з боку держави відіграє формування вигідного інноваційного середовища для забезпечення досліджень і розробок і включає патентування та ліцензування, національні служби науково-технічної інформації, сертифікації, стандартизації, статистичні дані; аналітичні центри, що здійснюють підготовку аналізу, прогнозів, забезпечення інформацією органів державної влади, та інших зацікавлених сторін; оцінку можливих ризиків та негативних наслідків інновацій, національні наукові пріоритети.

Потужним чинником інноваційної активності підприємств є мотивація праці, зокрема, заробітна плата та інші види винагороди. На початку 2021 року середня номінальна зарплата була в районі 12,5 тисяч грн. У липні рівень зарплати піднявся до 14 345 грн. За серпень 2021 року індекс реальної зарплати зріс на +10,9% щодо серпня 2020 року. Найвища зарплата у серпні була у галузі ІТ (майже 25 тисяч грн), фінансів і страхування (23 537 грн), держуправління та оборони, обов'язкового соцстрахування (21 207 грн). У галузі охорони здоров'я середня зарплата становила близько 11 тисяч грн – майже так само, як і у освітян. У готельно-ресторанному бізнесі зарплатня складала 9 788 грн. Водночас, це на 57,3% більше, ніж у серпні минулого року. Загалом, у багатьох сферах спостерігалось зростання від 20% порівняно з минулим роком. За регіонами суттєво різнилась зарплата у Києві – 20 358 грн, тоді як в інших областях середня зарплата коливається від 11-ти до 13 тисяч [8].

Оскільки фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні відбувається здебільшого за рахунок власних коштів підприємств, а показники їх інноваційної активності достатньо низькі, то можна стверджувати, що економічний механізм її державної підтримки в Україні є на етапі становлення. На нашу думку одним із шляхів вирішення проблеми залучення додаткових коштів в інноваційну діяльність, зокрема інвестицій іноземних інвесторів, є побудова кластерів для перспективних галузей інноваційної діяльності. Кластерний підхід дає змогу поєднувати переваги спеціалізації, інтеграції й кооперації у підвищенні конкурентоспроможності суб'єктів господарювання в організаційно-економічній системі вищого рівня (регіональному, галузевому кластері) за рахунок консолідації виробничих, фінансових, інтелектуальних та управлінських ресурсів. Кластеризація інноваційної системи в промисловості полягає у переході від підтримки окремих виробничих підприємств чи організацій, які здійснюють наукові дослідження, до стимулювання розвитку взаємозв'язків між ними та іншими суб'єктами комерціалізації наукових досліджень.

Протягом останніх років кластеризації приділяється багато уваги у регіональній економічній політиці України. Зокрема, створення та розвиток кластерів визнано одним з найважливіших напрямів у стратегіях розвитку багатьох регіонів. Так, у Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки зазначено, що забезпечення всебічного сприяння реіндустріалізації агломерацій та великих міст на основі інновацій (техніки та технологій) вищих технологічних устроїв, формування міських та регіональних економічних кластерів, що спрямовано на ефективне використання ресурсів території, її комплексний розвиток та становлення інноваційної економіки держави [10]. У Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 рр. визначено, що одним зі способів реалізації програми розроблення та виконання програм інтеграції суб'єктів малого і середнього підприємництва в національні та міжнародні інноваційні і технологічні кластери. У зазначеній програмі також підкреслено, що потребує визначення на законодавчому рівні таке поняття як кластеризація [11].

Таблиця 3

SWOT-аналіз напрямів розвитку впровадження кластеризації економіки

Сильні сторони	Слабкі сторони
Використання конкурентних переваг регіону. Загальне економічне зростання та розвиток міст-агломерацій, що утворюються під впливом кластеризації. Прискорене нарощування інфраструктурного та кадрового потенціалу. Конкурентна вартість праці. Швидка адаптація до нових потреб ринку. Розвиток мережі конкурентоспроможних постачальників і сервісних організацій, включаючи малі та середні підприємства. Взаємодія бізнесу, влади, громадськості та науки	Відсутність нормативно-правового забезпечення функціонування кластерів. Недостатнє належне фінансового забезпечення кластерного розвитку. Відсутність досвіду кластеризації. Відсутність доступу до сучасних методів управління, у тому числі обліком витрат, та спеціальних знань. Відсутність ведення повного та детального обліку кластерів. Повільність наукових досліджень. Державні органи в сфері кластерної політики відсутні. Наявність диспропорцій регіонального розвитку. Відсутність підтримки виходу на висококонкурентні міжнародні ринки
Можливості	Загрози
Підвищення продуктивності праці. Збільшення обсягів виробництва. Надходження до місцевих бюджетів. Формування нових компаній і створення нових робочих місць. Зростання інноваційного потенціалу регіону. Формування конкурентних переваг, що сприяють залученню вітчизняних та іноземних інвестицій. Задоволення потреб територіальних громад. Впровадження найкращих доступних технологій використання новітнього обладнання. Підтримка створення кластерів з боку держави	Карантинні обмеження у зв'язку з епідемією COVID-19. Зниження внутрішнього попиту та суттєве послаблення зовнішнього попиту на товари українського експорту. Повільне відновлення економіки. Прискорення інфляції. Збільшення відтоку трудових кадрів (включно з робочими спеціальностями) за кордон. Недостатність державної підтримки

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Прийняття Національної економічної стратегії на період до 2030 року стало значною підтримкою стратегічного курсу держави в економічній сфері, послідовна реалізація якого дасть змогу сформувати конкурентоспроможні умови для бізнесу та інвестицій; стимулювати розвиток інновацій й модернізацію секторів економіки для забезпечення їх конкурентоспроможності на міжнародному ринку [12].

Висновки. Державна підтримка інноваційної моделі розвитку промисловості передбачає наявність стратегічних орієнтирів її розвитку. Для обґрунтування таких орієнтирів важливою є стратегічна діагностика потенціалу інноваційного розвитку з урахуванням галузевих особливостей промислових видів економічної діяльності. Від того, наскільки усвідомлюється необхідність формування нової промислової політики, залежить забезпечення ефективного

розвитку економіки України та розбудови інноваційної моделі у промисловості. Потенціал інноваційного розвитку промислових видів економічної діяльності передбачає оцінку їх сукупного потенціалу за такими складовими як науково-дослідний, фінансово-економічний, людський та екологічний, а також визначення рівня його реалізації в інноваційній сфері за трьома напрямками: витрати на інноваційну діяльність, інституційна активність та її результати. Одним із головних завдань діяльності органів влади було, є і залишатиметься в подальшому підтримка розвитку бізнесу, направленою на створення нових інноваційних виробництв, підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств, що забезпечить створення нових робочих місць. Україна має освітній та науковий потенціал, здатний продукувати наукові ідеї та розробки, проте рівень їх комерціалізації залишається на низькому рівні. Кардинально змінити економічну ситуацію в Україні можна шляхом використання інноваційних факторів розвитку, досягнень сучасної науки і новітніх високих технологій як головного ресурсу економічного зростання.

Отже, втілення в життя інноваційної моделі розвитку економіки вимагає дослідження різноманітних об'єктів та явищ як системи, або складного і багатопланового механізму. Система науково-технічних пріоритетів і економічних планів держави має ґрунтуватися не тільки на зусиллях використання наявного науково-технічного та економічного потенціалів, а також на максимальній інтеграції до світового контексту науково-технічного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Федулова Л.І. Проблеми винахідницької діяльності в Україні: регіональний аспект. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 1. С. 197–204.
2. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 17.02.1991 р. № 47. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1991. № 47. Ст. 646. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (дата звернення: 1.11.2021).
3. Економіка та організація інноваційної діяльності : підручник / О. І. Волков, М. П. Денисенко, А. П. Гречан та ін. 3-тє вид. Київ : Центр навч. літ-ри, 2007. 662 с.
4. Про інноваційну діяльність : Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. URL: <http://www.portal.rada.gov.ua> (дата звернення: 1.11.2021).
5. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізми реалізації. відп. ред. М. І. Долішній. Луцьк. Настир'я, 2001. 527 с.
6. Стан науково-інноваційної діяльності в Україні у 2020 році: науково-аналітична записка. Т.В. Писаренко, Т.К. Куранда, Т.К.Кваша та ін. К. УкрІНТЕІ, 2021. 39 с.
7. Про схвалення стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності до 2030 року : розпорядження Кабінет Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р. База даних “Законодавство України” / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-p> (дата звернення: 1.11.2021).

8. <https://www.slovoidilo.ua/2021/10/08/infografika/suspilstvo/yak-zminyuvalysya-serednya-zarobitna-plata-ukrayini-ta-indeks-realnoyi-zarplaty>.
9. О. В. Самборський. Сучасно кластерна політика в Україні: проблеми та перспективи. *Агросвіт*. 2021. № 11. С. 57-64.
10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки" від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.ra&da.gov.ua/laws/show/695&2020&п#>.
11. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2014-2024 роки" від 28 серпня 2013 р. № 641&р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641&2013&%D1%80#Text>.
12. Постанова Кабінету Міністрів України Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року від 03 березня 2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202&2021&%D0%BF#Text>.

Анастасія ПІРГАЧ*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ НА РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. В статті оцінено вплив карантинних обмежень на ринок праці в умовах пандемії COVID-19, проведено аналіз рівня безробіття населення. Охарактеризовано, як змінилась середня зарплата за рік в умовах пандемії. Висвітлено, які сфери найбільше постраждали від коронакризи і відчутно скоротили кількість вакансій – це готелі, ресторани, туристичні оператори, салони краси тощо. Визначено, що роботодавці, в умовах карантину, змушені вдаватися до повного або часткового зупинення виробництва, скорочення штату працівників, переведення на неповний робочий тиждень, надання відпустки без збереження заробітної плати тощо.

Abstract. The article evaluates the impact of quarantine restrictions in the COVID-19 pandemic on the labor market, analyzes the unemployment rate. It is described how the average salary for the year has changed in a pandemic. It is highlighted which areas have suffered the most from the coronary crisis and significantly reduced the number of vacancies - hotels, restaurants, tour operators, beauty salons and more. It is determined that employers, under conditions of quarantine, are forced to resort to complete or partial cessation of production,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Мулик Т.О.

reduction of staff, transfer to part-time work, granting leave without pay, and so on.

Вступ. Пандемія коронавірусу сколихнула економіку та суспільне життя в усьому світі. Загроза поширення COVID-19 та оголошений карантин за лічені дні змінили ситуацію у бізнесі і, відповідно, на ринку праці. Пандемія безжально спустошила слабкі місця ринку праці. Припинено діяльність окремих і великих, і малих підприємств, скорочена тривалість робочого часу, відбувається звільнення персоналу, закриття торгових центрів і ресторанів, скасування авіарейсів та бронювання готелів, перехід підприємств на віддалену роботу – все це ставить на межу краху велику кількість підприємств та людей, зокрема. При цьому першими роботу втрачають часто ті, у кого вона і так не була стабільною: продавці, офіціанти, вантажники, прибиральники. Вважаємо за доцільне дослідити вплив карантинних обмежень на ринок праці, а також провести аналіз структурних змін.

Метою статті є дослідження стану ринку праці в Україні в період пандемії, виявлення порушень функціонування підприємств.

Виклад основного матеріалу. Світ стрімко змінюється, руйнуючи традиційні уявлення про міжнародну безпеку і форми взаємодії між державами. Інститути багатостороннього співробітництва, на думку фахівців Міжнародного центру політичних досліджень, знаходяться в глибокій кризі. Держави все менше довіряють одна одній. Нетрадиційні глобальні загрози зростають [6].

Криза, спричинена COVID-19, переросла в економічний шок, інспірувавши революцію на ринку праці України та світу. Так, згідно з новими даними Міжнародної організації праці, понад мільярд людей у всьому світі постраждають у фінансовому відношенні, оскільки коронавірус негативно впливає на збереження робочих місць і на розмір заробітної плати персоналу [4].

Український ринок праці зменшується і трансформується до невпізнання. Тисячі людей в регіонах України стикнулися з раптовою невизначеністю та потенційним фінансовим крахом. Щонайменше дві з половиною тисячі чоловік в Україні щодня втрачають роботу через карантин, що впроваджений для боротьби з пандемією COVID-19. На сайтах з вакансіями кількість претендентів зросла більш ніж на половину. Згідно даних державної служби зайнятості, по всій країні за березень 2020 року безробітних стало більше на 89 тисяч. Це тільки ті, хто прийшов і зареєструвався на біржі праці. У той же час, експерти торгово-промислової палати нарахували мінімум півмільйона осіб. Якщо додати тих, хто не був працевлаштований і до карантину – загальний рівень безробіття може перевищувати два мільйони українських громадян. Теоретично, ці два мільйони осіб нині претендують на 55 тисяч вакансій – тих, що пропонує держава. Для порівняння, до пандемії коронавірусу, їх було понад 76 тисяч [5].

Якщо порівнювати як вплинув карантин на рівень безробіття у 2020 році, то із наведених даних на рисунку 1 видно, що він зріс до 9,9% порівняно із попередніми роками.

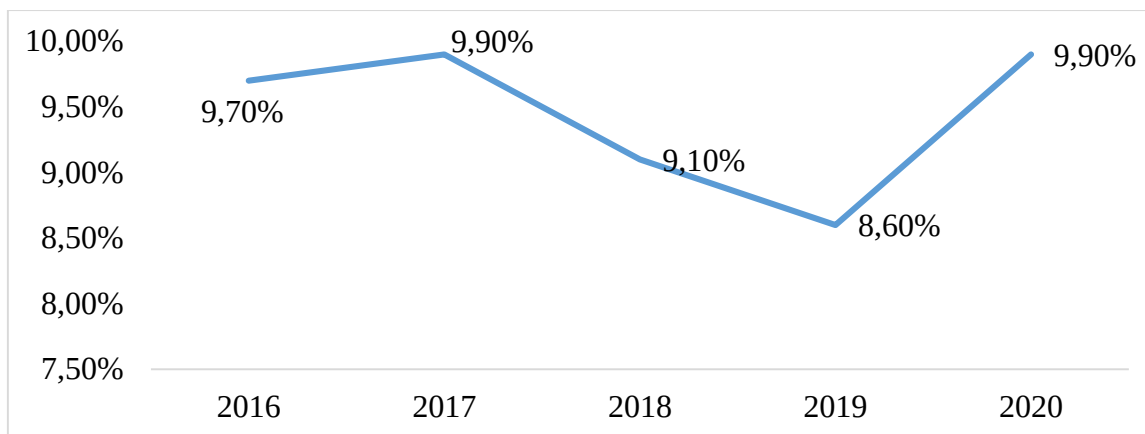

Рис. 1. Рівень безробіття в Україні з 2016 по 2021 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі джерела [7]

За даними Державної служби статистики, кількість працюючих у квітні-червні скоротилася на 1 млн осіб – з 16,6 млн до 15,6 млн. Зокрема кількість зайнятого населення віком 15 років і старше склала 15,7 млн осіб, а віком 15-70 років – 15,6 млн осіб. Кількість безробітного населення віком 15 років і старше та віком 15-70 років склала по 1,7 млн осіб. Таким чином рівень безробіття серед робочої сили віком 15 років і старше становить 9,8% (у першому кварталі – 8,5%), а серед осіб у віці 15-70 років – 9,9% (у першому кварталі – 8,6%) [7].

Зміни на ринку праці в умовах карантинних обмежень знайшли своє відображення в динаміці оплати праці (рис. 2).

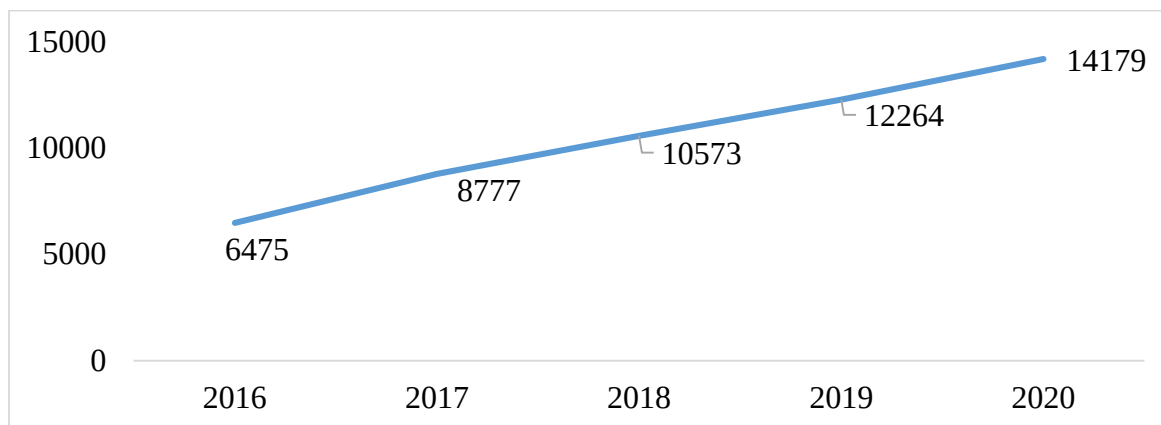

Рис. 2. Середня заробітна плата в Україні протягом 2016-2020 років, грн.

Джерело: побудовано автором на основі джерела [8]

Сповільнення спаду у базових галузях сприяло зростанню зарплати. На ріст заробітної плати вплинули також надбавки медичним працівникам, що працюють з хворими на COVID-19. Тобто зниження кількості штатних працівників сповільнилося, а фонд оплати праці повернувся до зростання.

Необхідно зазначити також, що попри загальне поліпшення ситуації із зарплатами найманих працівників в українській економіці в цілому, у ряді галузей ситуація із виплатами була доволі складною. Насамперед це стосується

готельно-ресторанного бізнесу, де заробітна плата працівників у березні нинішнього року була меншою, ніж в аналогічному періоді минулого року, приблизно на 18 %, а у квітні й травні 2020 р. – більше ніж на 40 % меншою, ніж в аналогічні місяці 2019 р. [3].

Попередні дані підтверджує також інформація, що наводиться на сайтах пошуку роботи. Так, згідно з даними сайту Work.ua, визначено, якщо на початок квітня 2020 року, середня зарплата за рік за вакансіями становила 12 779 грн, то до початку вересня вона знизилася до 12 420 грн. [9].

Подібна ситуація і на іншому сайті пошуку роботи Robota.ua – якщо у квітні середня заробітна плата, яку пропонували роботодавці, склала 13 000 грн, то у вересні – 12 000 грн. [9]. Така різниця може пояснюватися тим, що у приватному секторі падіння рівня зарплат не відстежується настільки пильно.

Проте підвищення безробіття і зменшення зарплат – були не єдиними ознаками ринку праці, на які вплинув карантин. Міжнародний кадровий портал grc.ua на прохання Укрінформу виділив декілька ключових тенденцій, які спричинила коронакриза.

За даними кадрового порталу grc.ua, найбільше постраждали від коронакризи і відчутно скоротили кількість вакансій готелі, ресторани, туристичні оператори, салони краси. Наприклад, навесні традиційно йде активний пошук персоналу для готелів, що передуює сезону відпусток. Однак в березні 2020 року кількість вакансій у цій сфері зменшилася більш ніж на 50% в порівнянні з лютим і ще майже на 40% в квітні в порівнянні з березнем. Відчутно скоротилася кількість вакансій від компаній, які надають послуги (салони краси, туризм, домашній персонал, пошиття, ремонт одягу та взуття, центри розваг тощо) [9].

Значні зміни на ринку праці спостерігаються й серед жінок та чоловіків. В усьому світі та в усіх регіонах жінки постраждали від втрати робочої сили більшою мірою, ніж чоловіки. На глобальному рівні втрата зайнятості для жінок становить 5 % у 2020 році проти 3,9 % для чоловіків [10]. Аналізуючи ці ж показники в абсолютних цифрах та зважаючи на стійкий гендерний розрив у рівнях участі в робочій силі, втрати для чоловіків більш значущі (80 мільйонів), у порівнянні з жінками (64 мільйони), але жінки частіше стають економічно неактивними, тобто випадають із числа робочої сили [10].

Ще одна особливість, що отримала розвиток на ринку праці в період карантинних обмежень – це віддалена робота. Незважаючи на певні переваги віддаленої роботи, виникає питання ефективності такої роботи. З одного боку, дистанційна робота забезпечує більш гнучкий графік, зменшення транспортних витрат для працівників та витрат працедавців на утримання офісів тощо. З іншого боку, брак самоорганізації, витрати на облаштування робочого місця вдома, відсутність «живого» спілкування можуть знижувати продуктивність праці [1].

Отже, аналіз стану на ринку праці показує, що працівники вимагатимуть від своїх роботодавців зміни, щодо покращення умов праці та соціальних пакетів. За даних умов, працівники просять компанії надати їм більш гнучкий

графік роботи, збільшити кількість оплачуваних днів відпустки, долучитись до підтримки їх здоров'я та надати кошти на оплату частини комунальних послуг, які стали значно більшими у зв'язку із роботою вдома.

Згідно з дослідженням «Наслідки епідемії COVID-19 та карантинних заходів для провідних секторів економіки України», проведеного ГО «Центр прикладних досліджень» у співпраці з «Економічною правдою» за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні, ринок праці України, як і в багатьох країнах світу, опинився перед серйозними викликами, спричиненими поширенням захворювання COVID-19, зокрема й соціально-економічними [1].

Загалом, вплив пандемії COVID-19 на світову та українську економіки призвів до ряду таких змін на вітчизняному ринку праці:

- фактичного скорочення зайнятості в Україні;
- зростання кількості безробітних в Україні;
- зменшення кількості українців, що працюють закордоном (трудових мігрантів);
- зменшення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплати, втрати роботи та доходів фізичних осіб-підприємців [3].

Висновки. Ринок праці займає важливе місце в забезпеченні економічної стабільності та безпеки у різних напрямках. Останніми роками ринок праці України перебуває у стані змін, що супроводжується окремими негативними наслідками, зокрема пов'язаними із зниженням продуктивності праці, погіршенням умов зайнятості, поширенням сегменту нестандартної зайнятості, особливо це прослідковується внаслідок карантинних обмежень в умовах пандемії COVID-19.

Проведений аналіз ринку праці свідчить що для останніх років характерна криза робочих місць, зростання рівня безробіття, зниження доходів населення, підвищення рівня невизначеності, гендерна нерівність тощо.

Але зважаючи на те, що на сьогодні неможливо спрогнозувати, коли саме закінчиться епідемія та які наслідки вона спричинить, передбачити й прорахувати істинний масштаб економічних наслідків як для ринку праці, так і для всієї економіки не можливо. Ймовірно, що велика кількість робочих місць пропаде, а безробіття в найближчі кілька років стане вищим. І це може стати основною проблемою наслідків пандемії [2].

Тому, вважаємо, що роботодавці зможуть швидко оптимізувати витрати на персонал під час економічної нестабільності за посередництва держави у вигляді програм тимчасової допомоги працівникам, що допоможе зберегти цінні робочі місця та уникнути негативних соціальних наслідків у вигляді масового безробіття.

Список використаних джерел:

1. Баланюк Ю. Тенденції ринку праці 2021. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.pravda.com.ua/columns/2021/05/15/7293523/index.amp>.

2. Заволока Ю. М., Івко А. В., Сідненко М. В. Вплив рецесії, викликаної пандемією covid-19, на стан безробіття та ринок праці. *Агросвіт*. 2021. № 9-10. С. 53–59. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.9-10.53.
3. Кулицький С. Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку. *Україна: події, факти, коментарі*. 2020. № 12. С. 43–57.
4. Міжнародна організація праці. URL: <https://www.ilo.org/global/lang-en/index.htm>.
5. Новий ринок праці: кого шукають українські роботодавці під час коронавірусного карантину. URL: <https://tsn.ua/ru/coronavirus/novyutrynok-trudakogo-ischut-ukrainskie-rabotodateli-vo-vremyakoronavirusnogo-karantina-1530627.html>.
6. Оцінка викликів безпеці: наслідки для зовнішньої політики України після виборів. URL: <http://icps.com.ua/en/studies-icps/foreignpolicy/assessment-of-security-challenges-consequences-for-ukrainesforeign-policy-after-the-elections/>.
7. Рівень безробіття в Україні за час карантину. URL: <https://finclub.net/ua/news/riven-bezrobittia-v-ukraini-za-chas-karantynu-zris-do-10protsent.html>.
8. Середня заробітна плата. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/2020/>.
9. Як пандемія Covid-19 змінила ринок праці в Україні URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.ukrinform.ua/amp/rubricsociety/3104312-ak-pandemia-covid19-zminila-rinok-praci-v-ukraini.html>.
10. International Labour Organization. COVID& 19 and the world of work. Seventh edition. 25 January 2021. [Online]. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/briefingnote/wcms_767028.pdf.

Анастасія ПОХЛЄБА*
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАРОБІТНОЇ ПЛАТИ В УКРАЇНІ

***Анотація.** У статті досліджено сучасний стан правового регулювання заробітної плати в Україні. Визначено, що ефективна організація заробітної плати формує основу соціально-трудових відносин у суспільстві, оскільки поєднує у собі інтереси усіх учасників трудового процесу. Проаналізовано чинне законодавство в сфері регулювання оплати праці в Україні.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Коваль Н.І.

***Annotation.** The article analyzes the current state of wages at domestic enterprises. It is determined that the effective organization of wages forms the basis of social and labor relations in society, as it combines the interests of all participants in the labor process. The current legislation in the field of wage regulation in Ukraine is analyzed.*

Вступ. Актуальність теми полягає в тому, що в сучасних умовах трансформаційні процеси суспільства вимагають оновлення методів регулювання оплати праці. Це, насамперед, пов'язано з прагненням удосконалити вже встановлені механізми державного і договірної регулювання, щоб адаптувати їх до застосування на сучасних етапах розвитку суспільства. Основним напрямком удосконалення є досягнення оптимального співвідношення між зазначеними способами. Протягом останніх років вищезазначені проблеми знаходилися поза увагою правової науки та вивчалися в основному економістами. Разом із тим прогалини у дослідженнях саме правових способів та методів регулювання оплати праці значною мірою зумовили відхилення на сучасному етапі від основних принципів правового регулювання оплати праці.

Держава здійснює регулювання оплати праці працівників підприємств усіх форм власності шляхом встановлення розміру мінімальної заробітної плати та інших державних норм і гарантій, встановлення умов і розмірів оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності, працівників підприємств, установ та організацій, що фінансуються чи дотуються з бюджету, а також шляхом оподаткування доходів працівників. Одним з головних факторів державного регулювання оплати праці є встановлення мінімальної заробітної плати.

Проблематика трудового законодавства свого часу стала об'єктом дослідження таких учених, як: Н.М. Гудзенко [7], Н.Л. Правдюк, О.І. Процевський, О.А. Подолянчук [10], В.Я. Бурак, Н.І. Коваль [7], Я.П. Іщенко О.М. Ярошенко та інші.

Метою даного дослідження є обґрунтування правових аспектів регулювання заробітної плати в Україні.

Виклад основного матеріалу. На даний час політика щодо грошових доходів населення, у структурі яких найбільшу питому вагу становить оплата праці, є одним із найважливіших напрямів соціально-економічної політики держави і має охоплювати всі верстви населення, сприяти зростанню реальних доходів працюючого та непрацюючого населення. Потрібно визнати, що оплата праці є провідним інструментом соціальної політики. Вона зумовлює рівень соціальності суспільства, здатності держави підтримувати рівень якості життя соціуму загалом і кожної людини окремо.

Законодавство України з питань оплати праці ґрунтується на Конституції України і складається з: Кодексу законів про працю України, Господарського кодексу України; законів України «Про оплату праці» [7], «Про колективні договори і угоди», «Про зайнятість населення», «Про відпустки» [8] «Про

господарські товариства», «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про фермерське господарство» [7], та ін.; постанов Кабінету Міністрів України щодо визначення умов оплати праці працівників бюджетних сфер, керівників державних підприємств, порядку розрахунку середньої заробітної плати тощо [6].

Закон України «Про оплату праці» визначає економічні, правові та організаційні засади оплати праці працівників, які перебувають у трудових відносинах, на підставі трудового договору з підприємствами, установами, організаціями усіх форм власності та господарювання (далі – підприємства), а також з окремими громадянами та сфери державного і договірної регулювання оплати праці і спрямований на забезпечення відтворювальної і стимулюючої функцій заробітної плати [5].

Кодекс законів про працю України регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, підвищенню ефективності суспільного виробництва і піднесенню на цій основі матеріального і культурного рівня життя трудящих, зміцненню трудової дисципліни і поступовому перетворенню праці на благо суспільства в першу життєву потребу кожної працездатної людини [2].

Закон України «Про колективні договори і угоди» визначає правові засади розробки, укладення та виконання колективних договорів і угод з метою сприяння регулюванню трудових відносин та соціально-економічних інтересів працівників і роботодавців [4].

В свою чергу, Закон України «Про зайнятість населення» визначає правові, економічні та організаційні засади реалізації державної політики у сфері зайнятості населення, гарантії держави щодо захисту прав громадян на працю та реалізації їхніх прав на соціальний захист від безробіття [6, с. 10].

Закон України «Про відпустки» встановлює державні гарантії права на відпустки, визначає умови, тривалість і порядок надання їх працівникам для відновлення працездатності, зміцнення здоров'я, а також для виховання дітей, задоволення власних життєво важливих потреб та інтересів, всебічного розвитку особи [8].

Також важливим аспектом нормативно правового забезпечення обліку оплати праці без якого не можливо достовірно здійснювати виплати працівникам.

Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам», затверджений Міністерством Фінансів України 28.10.2003 та зі змінами і доповненнями від 10.01.2012, визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій і негрошовій формах) за роботи, виконані працівниками, та її розкриття у фінансовій звітності.[6]

Постанова Кабінету Міністрів України «Про обчислення розміру допомоги по тимчасовій непрацездатності» від 27.04.1998 № 571 визначає, в яких випадках і хто з працівників отримує допомогу по тимчасовій непрацездатності у розмірі

60%, 80% та 100% від середньої заробітної плати [6, с. 25].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» 8.02.1995 № 100 застосовується у випадках надання працівникам щорічної відпустки, додаткових відпусток у зв'язку з навчанням, переведення вагітних жінок, службових відряджень, тимчасової втрати працездатності та інших випадках, коли згідно з чинним законодавством виплати провадяться виходячи із середньої заробітної плати [9].

Погоджуємось із думкою вчених, які зазначають, що підчас здійснення правового регулювання оплати праці необхідно враховувати певні чинники (рис. 1).

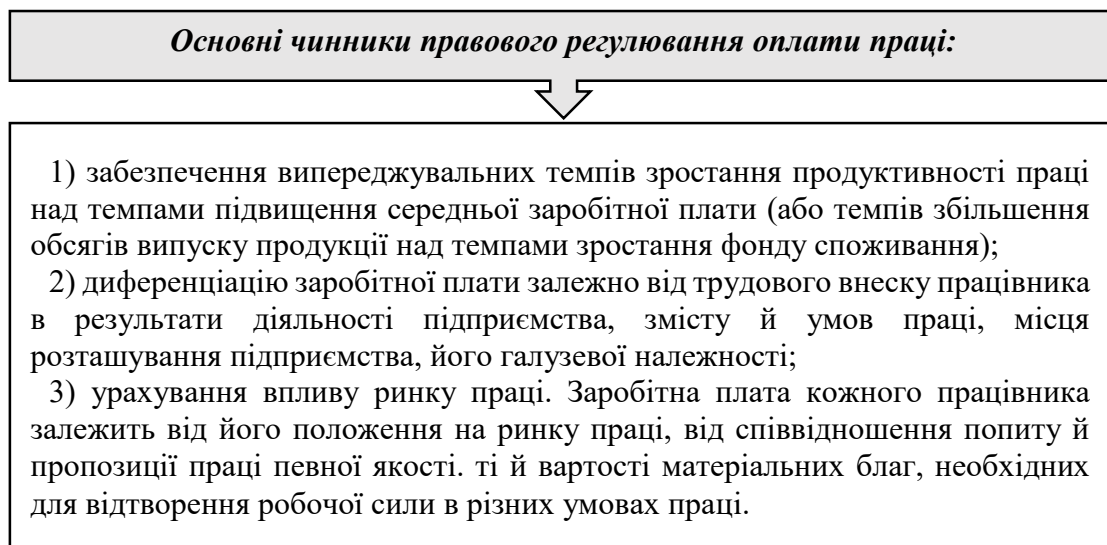

Рис. 1. Основні чинники правового регулювання оплати праці

Джерело: сформовано автором на основі [11]

Оплата праці працівників бюджетних установ і організацій здійснюється на основі законодавчих та інших нормативно-правових актів України, соціально-партнерських угод, колективних договорів у межах бюджетних асигнувань та інших позабюджетних фондів. Зокрема, постановами Кабінету Міністрів України «Про упорядкування умов оплати праці працівників окремих галузей бюджетної сфери» від 29 травня 1996 р. № 565 і від 2 грудня 1996 р. № 1458 затверджені схеми посадових окладів (ставок зарплати) керівних працівників, фахівців, службовців, працівників установ і організацій освіти, науки, охорони здоров'я, соціального забезпечення, культури, фізкультури і спорту, архівних установ тощо, які фінансуються з бюджету; ставки почасової оплати праці працівників, зайнятих в усіх галузях народного господарства, за проведення навчальних занять; встановлені граничні розміри (у відсотках до окладу) підвищення оплати праці працівникам, які мають почесні звання, наукові ступені.

Договірне регулювання оплати праці працівників підприємств здійснюється на основі системи угод, що укладаються на державному (генеральна угода), галузевому (галузева угода), регіональному (регіональна

угода) та виробничому (колективний договір) рівнях відповідно до Закону України «Про колективні договори і угоди» (ст. 14 Закону України «Про оплату праці»).

Колективно-договірне регулювання оплати праці є важливою компонентою системи соціального партнерства в Україні і здійснюється згідно чинного законодавства на основі системи угод на всіх рівнях управління (державному, галузевому і регіональному) та колективних і трудових договорів на рівні підприємств.

Колективна угода – це правовий акт, який укладається з метою регулювання соціально-трудових відносин на рівні галузі (галузева угода), регіону (регіональна угода) або країни (генеральна угода) між повноважними представниками найманих працівників та роботодавців. Правові засади розроблення, укладання і виконання колективних угод і договорів закладені у ЗУ «Про колективні договори і угоди» [1, с. 41].

На державному рівні переговори проводяться між КМУ і Радою Федерації незалежних профспілок України. Результатом переговорів повинно бути укладення генеральної (міжгалузевої) тарифної угоди, яка досягається з урахуванням консультацій з галузевими державними органами управління, концернами, асоціаціями, радами підприємств, радами підприємців, а також галузевими та іншими профспілками або спілками (об'єднаннями) працівників.

На галузевому рівні тристоронні колективні переговори проводяться між уповноваженими представниками державного органу (органів) управління, уповноваженими представниками спілки підприємців і відповідними уповноваженими представниками галузевої профспілки(профспілок). У випадку відсутності профспілки (профспілок) або висловленні їй недовіри працівниками у переговорах беруть участь представники самих працівників. Результатом переговорів повинно бути укладення галузевої тарифної угоди.

Висновки. Таким чином, згідно зі ст. 8 ЗУ «Про оплату праці» держава здійснює регулювання оплати праці працівників підприємств усіх форм власності шляхом встановлення розміру мінімальної заробітної плати та інших державних норм і гарантій, встановлення умов і розмірів оплати праці керівників підприємств, заснованих на державній, комунальній власності, працівників підприємств, установ та організацій, що фінансуються чи дотуються з бюджету, а також шляхом оподаткування доходів працівників.

Одним з головних факторів державного регулювання оплати праці є встановлення мінімальної заробітної плати. Згідно з Кодексом законів про працю України мінімальна заробітна плата – це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, погодинну норму праці (обсяг робіт). Державне регулювання оплати праці є системою визначення правил, процедур, нормативів, норм і гарантій в оплаті праці на основі ухвалення певних законодавчих і нормативних правових актів та контролю їх дотримання органами влади.

Список використаних джерел:

1. Жуков В. Правове регулювання форм оплати праці. *Право України*. 2019. № 4. С. 40-53.
2. Кодекс Законів про працю України: Закон УРСР від 10 грудня 1971 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 01.11.2021р.).
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
4. Про колективні договори і угоди. Закон України № 3356-XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
5. Про оплату праці: Закон України від 24.03.1995 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
6. Трудове право України: підручник. А. Ю. Бабаскін, Ю. В. Баранюкта, Н. М. Хуторян. К.: Вид-во А.С.К. 2014. 608 с.
7. Подолянчук О.А, Коваль Н.І, Гудзенко Н.М, Облік в фермерських господарствах: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури», 2019. 374с.
8. Про відпустки: Закон України від 15.11.1996 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку обчислення середньої заробітної плати» від 8.02.1995 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 31.10.2021р.).
10. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік 1: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2020. 496 с.
11. Оплата праці працівників військових частин: монографія. О.І. Кузьмич, Д.М. Бабій, О.І. Оліфер та ін. К.: «Юрінком Інтер». 2004. 116 с.

Ольга СИТНИК*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІК ТА АУДИТ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. У статті досліджено актуальні питання удосконалення обліку та аудиту фінансових результатів діяльності промислових підприємств, зокрема тих, що займаються переробкою металопродукції.

Уточнено та обґрунтовано суть показників результату підприємства – прибуток/збиток як економічної категорії. Розглянуто особливості ведення обліку результатів на підприємствах з переробки металопродукції України.

*Науковий керівник: асистент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Машевська А.А.

Annotation. *The article examines topical issues of improving the accounting and auditing of financial results of industrial enterprises, in particular those engaged in the processing of metal products. The essence of enterprise performance indicators – profit/loss as an economic category is specified and substantiated. Features of accounting of results at the enterprises on processing of metal products of Ukraine are considered.*

Вступ. Облік фінансових результатів та їх відображення у фінансовій звітності – це одна з найважливіших частин бухгалтерського обліку, яка потребує особливої уваги. Це пов'язано з тим, що саме від фінансових результатів, їх правильного обліку, контролю, аналізу та аудиту, залежить фінансово-майновий стан та ефективність діяльності підприємства. Саме аудит фінансових результатів підприємства є однією з найважливіших процедур, яка потребує глибоких знань і значних професійних навичок аудитора.

Фінансовим результатом діяльності підприємства, згідно з НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», може бути прибуток або збиток. Прибуток – це сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати, а збиток, у свою чергу, – це перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати [3].

Показники фінансових результатів діяльності є дуже важливими в управлінні підприємством. Така інформація необхідна для різних груп користувачів і використовується при прийнятті рішень. Ринкові умови господарювання, методи управління підприємством вимагають принципово нових підходів до формування інформації про прибуток, визнання ролі прибутку як кінцевої мети всієї системи бухгалтерського обліку.

Вся історія підприємницької діяльності пов'язана з пошуками шляхів підвищення прибутковості та раціональним використанням прибутку. Тому наукові дослідження, присвячені формуванню фінансових результатів та їх аудиту в різних галузях народного господарства є особливо актуальними. Адже одержані фінансові результати відображають всі сторони діяльності підприємства: галузеві особливості ведення господарської діяльності, якість організації виробництва та ефективність застосованої технології, ступінь ефективності прийнятої системи управління, у т.ч. системи обліку, контролю та аудиту доходів і витрат, і формування фінансових результатів діяльності тощо.

Здійснення ефективних заходів щодо стабілізації економіки та перехід до ринкових відносин потребують принципово нових підходів до управління процесами реалізації продукції (робіт, послуг) і формуванням фінансових результатів від здійснення фінансово-виробничої діяльності підприємства.

З введенням національних стандартів бухгалтерського обліку підприємства отримали нові можливості у формуванні облікової політики до фінансових результатів, з одночасним врахуванням як вимог П(С)БО, так і чинного податкового законодавства України.

Вагомий внесок у розв'язання цієї проблеми зробили такі вчені-економісти: Т.М. Копитчук, Т.Ф. Плахтій [1], А.В. Наумчук, Н.А. Букало [3],

О.Ф. Андросова, А.О. Губарь [5], О.М. Губарик, К.О. Макуха [6], Ю.Ю. Мороз [7], М.В. Рета, Г.О. Пляка [8].

Виклад основного матеріалу. Необхідністю створення та подальшого функціонування підприємств, незважаючи на сферу діяльності та форму власності, є одержання позитивного фінансового результату, а саме прибутку. Фінансовий результат підприємств характеризується отриманням прибутку або збитку. Розмір отриманого прибутку має прямий вплив на формування власного капіталу та можливість підприємства розрахуватися за своїми зобов'язаннями. Від розміру прибутку залежить і дивідендна політика підприємства, а зокрема обсяг дивідендних виплат, і рівень заробітної плати персоналу.

В свою чергу обсяг прибутку підприємства залежить від ефективності впровадження ним основної, фінансової та інвестиційної діяльності. В діяльності будь-якого підприємства, незалежно від його форми власності та виду діяльності, важливе місце посідає правильний і раціональний облік, оскільки саме він є основною інформаційною базою на підприємстві.

В свою чергу до системи організації обліку фінансових результатів підприємства входять певні підсистеми в рамках яких формується інформація про фінансові результати, а саме операційний, управлінський та фінансовий облік.

Операційний облік організовує формування первинних документів про господарські операції, які надають інформацію для формування регістрів обліку. Управлінська підсистема займається визначенням результатів від основної діяльності підприємства, зокрема звертаючи увагу на обсяг виробництва та реалізації продукції.

При цьому управлінський облік включає узагальнену інформацію щодо фінансових результатів від виробництва певних видів продукції або роботи окремих підрозділів.

Саме це надає можливість виявити ефективність видів продукції та вчасно здійснити заходи покращення процесу виробництва та реалізації на підприємстві. Фінансова підсистема об'єднує інформацію узагальнену в управлінському обліку та результати від іншої звичайної діяльності.

Фінансові результати формуються на рахунку бухгалтерського обліку 79 «Фінансові результати» шляхом послідовно закриття відповідних рахунків обліку доходів і витрат.

В дебет рахунка відображаються закриття рахунків обліку витрат, а по кредиту – доходів. Відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій до рахунку 79 «Фінансові результати» рекомендовано відкривати три субрахунки:

791 «Результат операційної діяльності»;

792 «Результат фінансових операцій»;

793 «Результат іншої діяльності».

Інформація про фінансові результати діяльності підприємства на рахунку 79 «Фінансові результати» формується в певному порядку, який відображений на рис. 1

Рис. 1. Схема організації обліку фінансових результатів

Джерело: сформовано автором на основі [3]

Необхідно зазначити, що на зазначеному субрахунку буде акумулюватися інформація про доходи та витрати всіх субрахунків рахунку 79 «Фінансові результати», тобто протягом року буде контролюватися розмір одержаних фінансових результатів підприємства за всіма видами діяльності [5].

Важливе місце серед процедури визначення фінансових результатів діяльності підприємства посідає порядок їх визначення, а зокрема структура доходів і витрат суб'єкта господарювання. Тому важливо чітко розмежувати доходи і витрати підприємства, які будуть мати прямий вплив на розмір фінансового результату діяльності, а зокрема на розмір податку, який необхідно буде сплатити підприємству та чистого прибутку в його розпорядженні.

На підприємстві важливе місце займає порядок розрахунку фінансових результатів, які мають певні зміни в кожній країні:

1) Метод порівняння доходів і витрат (метод «витрати-випуск»), за яким прибуток або збиток розраховується шляхом віднімання від доходу витрати за звітний період.

2) Метод порівняння капіталу, який визначає прибуток або збиток на підприємстві шляхом приросту власного капіталу. Тобто від вартості власного капіталу на кінець року віднімається вартість на початок періоду [6].

В рамках світових досліджень запропоновано та досліджено три концепції розрахунку чистого прибутку, які у більшості країн є ключовим показником фінансових результатів підприємства:

1) Синтетична концепція. За цією концепцією доходи і витрати відображаються в міру здійснення господарських операцій при цьому дотримується класифікація за видами діяльності для постійного порівняння.

2) Семантична концепція. Зміст даного підходу полягає в дослідженні можливостей використання показника прибутку для аналізу ефективності діяльності підприємства за допомогою фінансових коефіцієнтів і максимізації його в певних умовах ринку.

3) Прагматична концепція. Концепція враховує, що показник прибутку є необхідним елементом процесу прогнозування грошових потоків, окупності капіталу і оцінки ризику інвестицій [8].

Організація системи бухгалтерського обліку фінансових результатів в Україні повинна забезпечити не тільки вчасність та достовірність підготовки фінансової звітності на підприємствах, а і можливість її трансформації до міжнародних стандартів. При цьому необхідно створити умови, за яких показники фінансової зв'язності на вітчизняних підприємствах можна буде легко порівняти з показниками в звітності складеної за міжнародними стандартами.

Важливе місце в діяльності підприємства займає і процес аналізу фінансових результатів. Досить багато вчених займалися дослідження основних напрямів здійснення аналізу фінансових результатів, тому шляхом узагальнення існуючих підходів, можна виділити наступні напрями:

1) оцінка структури, динаміки і рівня доходів і витрат на підприємстві;

2) аналіз фінансових результатів діяльності підприємства протягом декількох років;

3) аналіз показників рентабельності підприємства, а зокрема проведення факторного аналізу.

Важливе місце в аналізі діяльності підприємства посідає розрахунок показників рентабельності, які доречно поділити на наступні групи:

1) аналіз рентабельності активів і капіталу;

2) аналіз рентабельності продажів;

3) аналіз рентабельності грошових потоків.

Говорячи про аналіз фінансових результатів підприємства, доречно звернути увагу на те, що аналіз не може бути зосереджений лише на аналізі прибутку або грошового потоку. Оскільки кожна група показників рентабельності надає уявлення про певну сторону діяльності підприємства. Тому тільки здійснення комплексного аналізу дозволить об'єктивно оцінки результати

діяльності підприємства та вчасно впроваджувати заходи реагування на їх погіршення.

Висновки. Розглядаючи аспекти обліку та аналізу фінансових результатів промислових підприємств в Україні необхідно звернути увагу на ряд проблемних питань, які необхідно вирішувати, а зокрема удосконалення кореспондентських рахунків обліку фінансових результатів і порядку їх визначення. Необхідно зазначити, що тільки вирішивши визначенні проблеми можна досягти інформативності та повноти визначення фінансових результатів діяльності промислових підприємств в Україні. Також, на сьогодні враховуючи процес інтеграції України до міжнародного простору, доречно говорити про трансформацію української звітності до міжнародних стандартів. Це відкриває нові можливості для українських підприємств, зокрема залучення нових партнерів.

Подальші дослідження будуть направлені на детальний аналіз міжнародного досвіду щодо організації процесу обліку фінансових результатів та оцінку можливості його використання в Україні.

Список використаних джерел:

1. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2021).
2. Копитчук Т. М., Т. Ф. Плахтій. Облік фінансових результатів. URL: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2011/Economics/7_81994.doc.htm (дата звернення: 01.11.2021).
3. Наумчук А. В., Н. А. Букало. Сутність та проблеми організації обліку фінансових результатів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. С. 1013-1016.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 01.11.2021).
5. Андросова О. Ф., Губарь А. О. Особливості методики і організації обліку фінансових результатів. Електронне наукове фахове видання. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. С. 39-50. URL: file:///C:/Users/007/Downloads/efek_2017_4_10.pdf (дата звернення: 01.11.2021).
6. Губарик О. М., К. О. Макуха. Облік фінансового результату діяльності підприємства та шляхи його вдосконалення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Серія «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». 2016. (14). С. 932-936.
7. Мороз Ю. Ю. Облік фінансовий результатів діяльності підприємства Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». 2016. № 2 (64). С. 135-141.
8. Рета М. В., Г. О. Пляка. Сучасні проблеми обліку фінансових результатів діяльності підприємств. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2019. № 25 (1134). С. 25-34.

Олександр ТИМЧЕНКО,*
студент 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУТНІСТЬ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ СФОРМОВАНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ

Анотація. В статті розглянуто питання облікової політики та визначено її вплив на якість облікового забезпечення підприємством. Наведено визначення облікової політики відповідно до чинного законодавства та міжнародної практики. Встановлено, що головне призначення облікової політики зводиться до визначення найоптимальніших методів ведення обліку для конкретного підприємства. Окреслено зв'язки між категоріями облікової політики. Запропоновано структуру наказу про облікову політику, що враховує управлінський аспект його діяльності. Виокремлено етапи формування облікової політики та встановлено її значення для різних груп користувачів. Досліджено проблемні питання формування облікової політики та встановлено її взаємозв'язок з показниками діяльності підприємства. Зазначено елементи облікової політики щодо основних об'єктів обліку. Сформовано напрямки впливу політики обліку на фінансові результати діяльності підприємства. На основі проведеного дослідження зроблені відповідні висновки.

Abstract. The article considers the issues of accounting policy and determines its impact on the quality of accounting support by the enterprise. The definition of accounting policy in accordance with current legislation and international practice. It is established that the main purpose of accounting policy is to determine the best methods of accounting for a particular enterprise. The links between accounting policy categories are outlined. The structure of the order on the accounting policy which considers an administrative aspect of its activity is offered. The stages of formation of the accounting policy are singled out and its value for different groups of users is established. The problematic issues of accounting policy formation are investigated and its interrelation with the enterprise activity indicators is established. The elements of the accounting policy for the main objects of accounting are indicated. The directions of influence of accounting policy on financial results of activity of the enterprise are formed. On the basis of the conducted research the corresponding conclusions are made.

Вступ. Організація бухгалтерського обліку згідно з Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» передбачає, що

* Науковий керівник: д.е.н, професор, завідувач кафедри бухгалтерського обліку ВНАУ – Правдюк Н.Л.

підприємство самостійно: визначає облікову політику підприємства; обирає форму бухгалтерського обліку; розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообороту і технології обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку [1].

«Облікова політика» – термін, який з’явився на теренах нашої держави ще у 1999 році внаслідок прийняття Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», згідно з яким – це сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [1]. Навколо трактування сутності облікової політики уже довгий час висловлюються науковцями різні думки, які, на наш погляд, свідчать про те, що категорія «облікова політика» була та залишається предметом наукових досліджень. Відразу ж після прийняття вищезазваного закону, Білуха М.Т. визначив облікову політику як спосіб ведення облікового процесу [2, с. 499]. Це трактування досить довгий проміжок часу жваво обговорювалося у наукових публікаціях, доповнювалося і коментувалося. Кужельний М.В., Лінник В.Г. під обліковою політикою підприємства розуміли сукупність конкретних методів і способів організації та форм ведення бухгалтерського обліку, прийнятих підприємством на підставі загальних правил та особливостей його роботи [3].

Науковці Вінницького національного аграрного університету також надають значну увагу питанням сутності та ролі облікової політики у процесі управління підприємством. Зокрема, Н.Л.Правдюк, Л.В.Коваль, О.В.Коваль наголошують, що облікова політика – це не просто сукупність способів ведення обліку, обраних відповідно до умов господарювання, а й вибір методики обліку, яка дає змогу використовувати різні варіанти відображення фактів господарського життя. В широкому розумінні її можна визначити як управління обліком, а у вузькому – як сукупність способів ведення обліку (вибір підприємством конкретних методик ведення обліку) [4, с.51]. На думку Т.О. Мулик, облікова політика як інструмент управління підприємства має виконувати різні функції, а саме : інформаційну, яка проявляється при аналізі форм фінансової звітності зовнішніми та внутрішніми користувачами; захисну, яка проявляється при аудиторських і податкових перевірках, вирішенні судових спорів, тощо та регулюючу, яка направлена на коректне відображення господарських процесів і зниження трудомісткості облікового процесу[5].

Викладення основного матеріалу. Для кращого розуміння сутності облікової політики, розглянемо поняття «політика» та «облікова політика», що були висловлені вітчизняними науковцями та знайшли відображення у нормативно-правовій базі (таблиця 1).

Згідно наведених визначень, облікова політика, являє собою сукупність принципів, методів і процедур для забезпечення діяльності підприємства та формування якісної інформації для прийняття управлінських рішень. Звертаємо

увагу, що якісна облікова інформація – це така інформація, яка корисна для споживачів, відповідає еталону, нормам, нормативно- правовим актам.

Прийнята на підприємстві облікова політика підлягає оформленню відповідним розпорядчим документом (внутрішнім регламентом) : наказом про облікову політику підприємства, який містить опис методів оцінок, які будуть використані підприємством при складанні фінансових звітів, а також викладення конкретних аспектів облікової політики щодо окремих об'єктів і статей обліку.

Загальну сукупність всієї облікової інформації на підприємстві можна класифікувати за такими двома основними ознаками:

1. Облікова інформація, яка необхідна для ефективного управління підприємством. Вона потрібна внутрішнім користувачам для забезпечення поточного та оперативного управління. До такої інформації відносять дані про витрати на виробництво та реалізацію продукції (товарів), про відповідність обсягу реалізованої продукції (товарів) її витратам та прибутку, про величину доходів та витрат в результаті здійснення господарських операцій тощо.

2. Облікова інформація, яка відображає поточний фінансовий стан підприємства, величину та структуру його активів (майна) та джерел їх утворення, розмір залучених до обороту матеріальних та фінансових ресурсів, результати господарської діяльності за певний період.

Таблиця 1

Облікова політика: огляд наукових та нормативних джерел

Нормативно правові акти та автори	Визначення облікової політики
Згідно Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1]	Облікова політика - сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання <u>фінансової звітності</u>
Л.В. Коваль [6]	Облікова політика - це перелік правил та способів обліку.
Т.О. Мулик [5]	Облікова політика у загальному розумінні складає сукупність методів, способів, принципів, методик, процесу та форм бухгалтерського обліку з метою формування звітності і також виступає інструментом організації та управління бухгалтерським обліком на підприємстві.
Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [7]	Облікова політика – сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності.
Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» [8]	Облікові політики – конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансової звітності.

Джерело: сформовано автором на основі опрацьованих джерел

Облікова політика дає змогу урегулювати ситуацію, коли стосовно одного й того ж методу оцінки, обліку і процедур неможливо однозначно визначити правильність їх застосування, тому що їх трактують по-різному у різних нормативних актах з бухгалтерського обліку та фінансової звітності, тобто коли

варіативність методів оцінки, обліку і процедур зумовлена суперечностями і недосконалістю чинного законодавства [4, с. 141].

Ми поділяємо думку дослідників [9], які вважають, що основне призначення облікової політики підприємства полягає в:

- упорядкуванні облікового процесу та лібералізації системи бухгалтерського обліку на підприємстві;
- забезпеченні формування методики обліку майна підприємства, господарських операцій та результатів його діяльності на основі загальноприйнятих його принципів та правил;
- забезпеченні надання повної, достовірної та неупередженої інформації менеджменту для здійснення ефективного управління фінансово-господарською діяльністю підприємства та визначення стратегії його подальшого розвитку;
- забезпеченні формування та своєчасного надання інформації різним користувачам;
- роз'ясненні користувачам внутрішньої і зовнішньої звітності конкретних правил та процедур ведення бухгалтерського обліку та складання звітності;
- наданні бухгалтерському обліку плановірності та послідовності;
- підвищенні ефективності ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Основна роль облікової політики визначається високим рівнем її ефективності з метою прийняття управлінських рішень підприємством. Рівень ефективності облікової політики науковці визначають відносно суб'єктів та об'єктів системи бухгалтерського обліку. Тобто облікова політика залежить від ефективності її формування керівництвом підприємства. Тому перед обліковою політикою підприємства стоїть низка завдань [10]:

1. Визначення методів і принципів ведення бухгалтерського обліку з урахуванням їхнього впливу на суми визнаних витрат або доходів, фінансові результати;
2. Забезпечення повного відображення в бухгалтерському обліку всіх господарських фактів діяльності, достовірне визначення фінансового результату діяльності підприємства;
3. Забезпечення правильного оформлення та подання звітності, відповідність її даних даним синтетичного та аналітичного обліку;
4. Забезпечення повною і достовірною обліковою інформацією систему управління.

Висновки. На підставі опрацьованих наукових та нормативних джерел [1-10], можна зробити наступні висновки:

- облікова політика – це інструмент організації не лише обліку, а і аналізу та контролю на конкретному підприємстві, який включає сукупність способів та процедур ведення обліку, здійснення аналізу та контролю і використовується для підготовки, складання, подання, аналізу та перевірки показників фінансової звітності, які слугуватимуть інформаційним джерелом для прийняття управлінських рішень;

– облікова політика підприємства має прямий вплив на якість сформованої інформації для персоналу управління, оскільки інформація, сформована у відповідності до наказу про облікову політику відповідає нормативно-правовим актам з питань обліку, аналізу і контролю та є корисною для споживачів.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. URL: www.rada.gov.ua.
2. Білуха М.Т. Курс аудиту : Підруч. для студ. 2-е вид., переробл. К. : Вища школа: Знання, 1999. 574 с.
3. Кужельний М. В. Теорія бух обліку : [підручник] К. : КНЕУ, 2019. 334 с.
4. Правдюк Н.Л., Коваль Л.В., Коваль О.В. Облікова політика підприємств: навчальний посібник. Київ:, «Центр учбової літератури», 2020. 647 с.
5. Мулик Т.О. Облікова політика як інструмент управління оподаткуванням. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск № 4, березень 2015. URL : <http://global-national.in.ua>.
6. Коваль Л.В. Особливості формування облікової політики у фермерських господарствах. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2018. № 5. С. 102-113.
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України 07.02.2013 р. № 73. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8. Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки: Стандарт, міжнародний документ від 01.01.2012 р. URL:http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_020.
9. Коваль Л.В. Нормативно-правове забезпечення облікової політики підприємства. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. №2. С.165-181.
10. Пирожок О. С., Войчишина В.В. Роль облікової політики на підприємстві та вимоги до неї. Наука й економіка. 2016. Вип. 1. С. 28–32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nie_2016_1_7.

Аліна ШТОГРІН*,
студентка 4 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРАХУНКІВ ЗА НЕПРЯМИМИ ПОДАТКАМИ

***Анотація.** У статті вивчено наукові думки щодо сутності розрахунків за непрямими податками та їх нормативне обґрунтування. Визначено, що облікове забезпечення розрахунків за непрямими податками є мало дослідженим. Проведено дослідження складових непрямих податків та приведена їх характеристика і облікове забезпечення.*

***Abstract.** The article examines scientific opinions on the essence of calculations for indirect taxes and their regulatory justification. It is determined that the accounting support of calculations for indirect taxes is little studied. A study of the components of indirect taxes and their characteristics and accounting.*

Вступ. Будь-яке підприємство виступає платником відповідних податків та зборів. Податок – це встановлений вищим органом законодавчої влади обов’язковий платіж, який сплачують фізичні та юридичні особи до відповідного бюджету у розмірах і термінах, передбачених законодавством [1]. Податок можна також характеризувати як обов’язковий, індивідуальний, безоплатний платіж, що стягується органами державної влади різних рівнів з юридичних осіб і фізичних осіб з метою фінансового забезпечення діяльності держави й (або) муніципальних утворень [2].

Податки поділяють за різними видами та класифікаційними ознаками. Так, за формою оподаткування поділяються на прямі та непрямі.

В наукових публікаціях багато уваги приділяється питанням функціонування непрямих податків, ефективності їх застосування, впливу на господарську діяльність. Вагомими є дослідження проблем обліку, адміністрування та контролю непрямих податків.

Проблемам обліку податків на підприємстві приділяють увагу багато вчених: Подолянчук О. А., Білобровенко Т.В., Бурковська А.В., Дубинська О.С. та інші.

Виклад основного матеріалу. Важливим аспектом системи управління будь-якого підприємства є інформаційне забезпечення обліку [6].

Відповідно до чинного законодавства, інформація – це будь-які відомості та дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри обліку та оподаткування в галузях економіки ВНАУ – Подолянчук О. А.

електронному вигляді [2].

Характеризуючи трактування поняття «інформаційне забезпечення», науковцями [6] визначено три підходи до змісту інформаційного забезпечення:

1. Сукупність якісної інформації необхідної для управління;
2. Дії, які забезпечують реєстрацію, узагальнення, передачу (рух) інформації з метою ефективного її використання;
3. База даних інформаційних систем облік.

Заслугує уваги також думка Правдюк М.В., яка визначає: «обліково-аналітичне забезпечення – є документально обґрунтованим процесом добору економічних даних на потреби управління аграрного підприємств та, залежно від мети, генерує дані обліку, аналізу і контролю для прийняття управлінських рішень і має різні ступені деталізації та ієрархії [5].

Варто зауважити, що серед непрямих податків налічують три (табл. 1).

Таблиця 1

Непрямі податки

Назва податку	Характеристика податку
Митні платежі	Податки, що відповідно до Податкового Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи
Акцизний податок	Непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених цим Кодексом як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції)
Податок на додану вартість (ПДВ)	непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент)

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Специфікою кожного податку є те, що вони мають свої ставки та механізм розрахунку. Так, на сьогодні є чотири ставки ПДВ (табл. 2).

Таблиця 2

Ставки ПДВ

Ставка	Операції, що підлягають оподаткуванню
	базова ставка щодо постачання товарів та послуг, місце постачання яких розташоване на митній території України
	постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, дозволених для виробництва і застосування в Україні та внесених до Державного реєстру лікарських засобів, а також медичних виробів, які внесені до Державного реєстру медичної техніки та виробів медичного призначення або відповідають вимогам відповідних технічних регламентів, що підтверджується документом про відповідність, та дозволених для надання на ринку та/або введення в експлуатацію і застосування
	експортно-імпортні операції
	постачання на митній території України окремих видів сільськогосподарської продукції

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Ставки акцизного податку бувають трьох видів:

- специфічна ставка – установлювана в конкретній величині нарахування акцизного податку на фізичну одиницю бази оподаткування;
- адвалорна ставка – установлювана у відсотках нарахування акцизного податку до вартісної величини бази оподаткування, тютюнових виробів і промислових замінників тютюну).
- передбачено поєднання специфічної та адвалерної разом.

Останній із непрямих податків це мито. В Україні застосовуються такі види мита:

- 1) ввізне мито;
- 2) вивізне мито;
- 3) сезонне мито;
- 4) особливі види мита: спеціальне, антидемпінгове, компенсаційне, додатковий імпорتنний збір [3].

Особливості системи оподаткування суб'єктів господарювання та специфічні методи і прийоми обчислення податків і зборів (обов'язкових платежів) впливають на ведення обліку в оподаткуванні, а відтак, останній потребує ґрунтовних знань практикуючих бухгалтерів та постійного глибокого дослідження [6].

Інформація про суми нарахованих податків та їх сплату узагальнюється на рахунку 64 «Розрахунок за податками і платежами». За кредиток рахунку 64 «Розрахунки за податками і платежами» відображають нараховані платежі до бюджету, за дебетом – належні до відшкодування з бюджету податки та їх сплата [4].

Облік кожного податку ведуть окремо на субрахунках рахунку 64 з відкриттям відповідних аналітичних рахунків (рис.1).

Рис. 1. Рахунки з обліку непрямих податків
Джерело: розроблено автором на основі [4]

Таким чином, на облікове забезпечення розрахунків за податками впливає як система оподаткування, так і організаційно-правова форма суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб).

Висновки. Провівши аналіз сутності непрямих податків, можна зробити висновок, що вони встановлюються на товари і послуги у вигляді надбавок до ціни товару чи послуг, а також оплачуються покупцями при купівлі товарів отриманні послуг. Їх місце в податковій системі є дуже важливим. Щодо ставок даних податків, то вони розраховані на можливості кожного суб'єкта оподаткування.

Вважаємо негативним той факт, що вони майже кожного року зростають, і це, в свою чергу, впливає на купівельну спроможність і можливість сплачувати дані податки.

Інформація про податки, платежі та збори викликає інтерес не лише підприємства, а й держави і фізичних осіб. Саме обліково-інформаційне забезпечення є основою прийняття рішень зацікавленими особами. Таким чином, облік в оподаткуванні є частиною єдиної облікової системи підприємства і направлений на формування інформації про базу оподаткування та суми податкових зобов'язань [8].

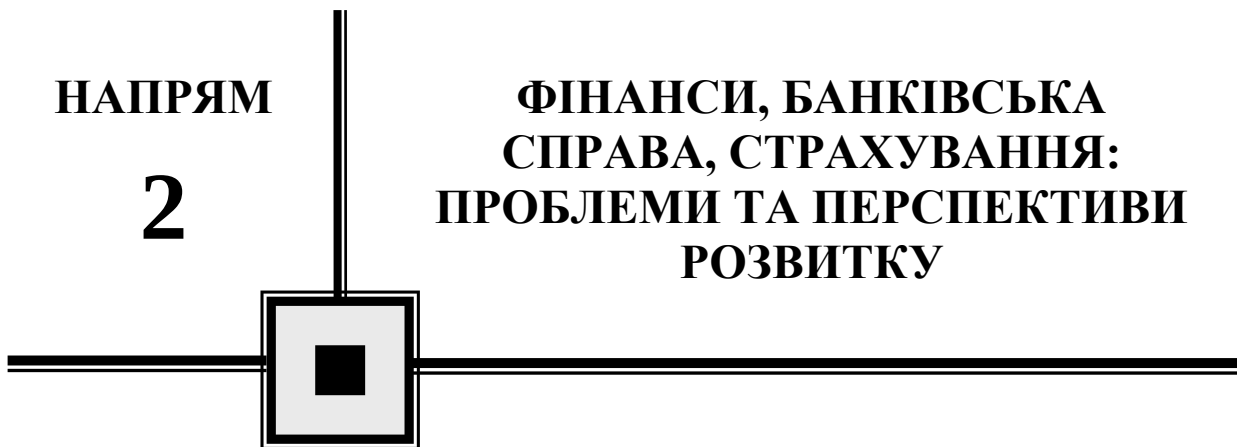
Список використаних джерел:

1. Податок. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BE%D0%BA> (дата звернення: 03.11.2021).
2. Матвєєва Т.Ю. Види податків. Введення в макроекономіку. Видавничий будинок ГУ-ВШЕ, 2007. С. 404-408.
3. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n256> (дата звернення: 03.11.2021).
4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 09.12.2011 №1591. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2021).
5. Правдюк М.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління ліквідністю аграрних підприємств. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 2. С. 124-139.
6. Podolianchuk O.A. Accounting and information support of tax calculations. *The scientific heritage*. 2020. № 51. P. 44-54.

НАПРЯМ

2

**ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА
СПРАВА, СТРАХУВАННЯ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ**

Тетяна БОРЕЦЬКА,^{*}
студентка 4-го курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

**ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
СФЕРИ**

***Анотація.** У статті розглядаються особливості фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. Значна увага приділена питанням фінансового забезпечення соціальної сфери за рахунок бюджетних коштів. У статті досліджено проблеми і перспективи подальшого реформування та удосконалення фінансового забезпечення соціального захисту населення в Україні. Виявлено сучасні проблеми фінансування сфери соціального захисту населення в Україні та окреслено шляхи їх подолання. Визначено, що джерелом фінансування соціального забезпечення є бюджетні та позабюджетні джерела. Наведено види джерел фінансування соціального забезпечення. Доведено, що однією із вагомих перешкод на шляху ефективної реалізації в нашій країні соціальної політики є недостатній рівень її фінансового забезпечення у поєднанні з нераціональним плануванням, розподілом і неефективним використанням наявних фінансових ресурсів.*

***Abstract.** The article considers the features of financial support of the social sphere in Ukraine. Considerable attention is paid to the issues of financial support of the social sphere at the expense of budget funds. The article examines the problems and prospects for further reform and improvement of financial security of social protection in Ukraine. The modern problems of financing the sphere of social protection of the population in Ukraine are revealed and the ways of their overcoming*

^{*} Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Гришук Н.В.

are outlined. It is determined that the source of funding for social security are budgetary and extrabudgetary sources. The types of sources of social security financing are given. It is proved that one of the important obstacles to the effective implementation of social policy in our country is the insufficient level of its financial support in combination with irrational planning, distribution and inefficient use of available financial resources.

Вступ. В сучасних економічних умовах ефективне функціонування держави забезпечується шляхом стабільного розвитку соціальної сфери, яка значно впливає на процеси відтворювання робочої сили, зростання продуктивності праці, підвищення освітнього і кваліфікаційного рівня трудових ресурсів, рівень науково-технічного розвитку продуктивних сил, а також культурне і духовне життя суспільства.

Основною метою розвитку соціальної сфери країни є зростання якості життя населення, що включає не тільки споживання матеріальних благ та послуг, але і задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя, морально-психологічний клімат. Досягнення наведених завдань вимагає значних фінансових ресурсів, акумулювання яких повинно відбуватись як на рівні держави, так і власне суб'єктів господарювання.

Виклад основного матеріалу. Проблемам фінансового забезпечення функціонування різних сфер та галузей економічної системи присвячені праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів: В.І. Аранчія, І.Т. Балабанова, В.Д. Базилевича, В.М. Федосова, В.Н. Суторміної, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфуліна, С.Я. Огородника О.Д., Василика, А.М. Поддєрьогіна, В.К. Сенчагова, В.М. Опаріна, С.І. Юрія та інших науковців.

Незважаючи на значний внесок зазначених науковців у розробку теоретичних і практичних аспектів мобілізації та використання фінансових ресурсів в забезпеченні ефективного функціонування суб'єктів господарювання, залишається невирішеною низка проблем, зокрема, в частині особливостей фінансового забезпечення соціальної сфери, а також визначення необхідного обсягу додаткових фінансових ресурсів для забезпечення її стабільного розвитку.

Забезпечення соціального захисту громадян зазвичай є одним з зобов'язань держави. Однак надання належного рівня державного фінансування соціальної політики протягом тривалого часу залишається суперечливим як у розвинених країнах, так і в тих, що розвиваються. Ілюзії держави загального добробуту з максимальним рівнем державного забезпечення соціальних програм останнім часом замінюються прагматичною концепцією неспроможності навіть найбагатшого бюджету задовольнити всі соціальні проблеми без загрози виникнення кризових тенденцій в економіці. Проте забезпечувати мінімальний рівень соціального захисту населення державі необхідно.

Соціальний захист – це система державних заходів щодо забезпечення належного матеріального та соціального становища громадян у разі виникнення несприятливих умов, а саме: повної, часткової або тимчасової втрати

працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та інших випадках, передбачених законодавством України. В Україні діяльність держави з приводу фінансування соціальної сфери має надзвичайно важливе значення для життя суспільства. Це зумовлено як різким падінням доходів переважної більшості населення під час кризових явищ в економіці, так і традиційною орієнтацією громадян на одержання соціальних послуг саме від держави.

Подальше розпорошення державних фінансових ресурсів, складна економічна ситуація, що пов'язана з із епідемічними викликами країні прямо впливають на розмір основних державних соціальних стандартів (прожитковий мінімум, мінімальна пенсія, мінімальна заробітна плата).

Таблиця 1.

Динаміка розмірів основних державних соціальних стандартів України в 2016-2020 роках

Показники	Роки				
	2016	2017	2018	2019	2020
Мінімальна пенсія,грн	1074	1295	1409	1564	1769
Мінімальна заробітна плата,грн	1438	3200	3723	4173	5000
Прожитковий мінімум,грн	1376	1604	1745	1936	2189
Мінімальний споживчий кошик,грн	1169	1446	1745	1936	2189
Середньомісячна заробітна плата,грн	6475	7105	8867	10783	10340

Джерело: опрацьовано автором на основі [2, 3, 4, 5]

Аналізуючи дані таблиці 1, бачимо, що розмір мінімальної пенсії в Україні в рази менший за величину вартості мінімального споживчого кошика, який покладено в основу визначення рівня прожиткового мінімуму та, власне, й самого рівня прожиткового мінімуму.

Так, вдаючись до показників основних державних соціальних стандартів України, можна константувати, що з року в рік є мінімальні поступи. Середньомісячна заробітна плата в 2020р. зазнала деяких зменшень, причиною чого слугували перерахунки прожиткового кошику та цінового паритету. Такий дисбаланс свідчить про надзвичайно низький рівень соціального захисту населення країни.

Отже, проаналізувавши динаміку розмірів основних державних соціальних стандартів України в 2016-2020 р., необхідно зазначити той факт, що рівень соціального захисту населення залишається в певній мірі незадовільним та залежить від діяльності Пенсійного фонду, виплат по знецінених заощадженнях.

Таким чином, фінансування соціального захисту населення в Україні супроводжується низкою глибоких проблем та недоліків, які вимагають першочергового втручання. Вирішення проблем фінансування вимагає докорінного реформування соціальної політики, яка є найважливішою сферою діяльності будь-якої країни. В сучасних умовах проблема соціального захисту повинна вирішуватися шляхом трансформації політики доходів населення, а не через збільшення їх фінансування за рахунок державних коштів. Від політики

встановлення системи державного захисту необхідно поступово переходити до політики, спрямованої на зростання індивідуальних доходів населення, щоб кожна працююча людина могла за рахунок власних коштів забезпечити себе необхідними соціальними послугами.

Також виділяють проблеми, які впливають на ефективність фінансування соціальної сфери, а саме невисокий рівень фінансування соціальної сфери та неефективне управління соціальними процесами в суспільстві певною мірою пов'язані з впливом декількох макроекономічних факторів:

1. Відсутність удосконаленої законодавчої бази;
2. Затягування процесу розробки соціальних стандартів;
3. Залежність бюджетних ресурсів від світових економічних параметрів;
4. Другорядне ставлення держави до розвитку соціальної сфери [8].

Проблема організації фінансування соціальної сфери також полягає у недостатності власних коштів місцевих бюджетів. Видатки на соціальні потреби не повинні бути видатками місцевого значення, оскільки місцеві органи не можуть впливати на рішення про їх надання чи ненадання. Нині у видатках місцевих бюджетів більше половини з них спрямовуються на виконання державних функцій. При цьому місцеві бюджети не отримують кошти, необхідні для утримання об'єктів соціальної інфраструктури [8].

Крім того, чинне законодавство встановлює значно більше різноманітних видів пільг, соціальних виплат та соціальних послуг, ніж це передбачено Конституцією України чи міжнародно-правовими зобов'язаннями України. Не маючи необхідних ресурсів, держава бере на себе додаткові зобов'язання у сфері соціального захисту та соціального забезпечення, які часто не дають жодного соціального чи економічного ефекту, окрім встановлення привілеїв для представників певних професій або окремих соціальних груп. З метою вирішення означених проблем та досягнення в Україні європейських стандартів життя необхідно здійснити низку заходів щодо підвищення ефективності послуг соціальної сфери.

Основними напрямками удосконалення мають стати:

- розробка і впровадження моделей створення міжрегіональних соціальних проектів та їх фінансового забезпечення та суттєве розширення програм;
- введення спеціального заходу співфінансування соціальних витрат, мета якого полягає у стимулюванні регіонів підтримувати певний рівень фінансування найбільш значимих витрат;
- розробка методології удосконалення нормативів соціальних видатків, які повинні враховувати регіональну і місцеву специфіку розвитку;
- визначення параметрів соціального стандарту на основі прожиткового мінімуму для дотаційних регіонів [9].

Крім того, необхідно проводити реформування безпосередньо соціальної сфери та підсистем, які її забезпечують, а саме: необхідно розробити систему контролю, яка б забезпечувала цільове надходження коштів, які спрямовують на освіту чи охорону здоров'я; поступово забезпечити зростання заробітної плати

працівникам соціальної сфери, тим самим мотивуючи їх до вдосконалення та ефективності надання ними певного роду послуг; затвердити на законодавчому рівні соціальних стандартів, що реалізуються на території всієї країни; побудувати міжбюджетні відносини відповідно до реальної вартості виконання соціальних функцій, що розраховується на базі соціальних стандартів; перейняти позитивний зарубіжний досвід фінансування та підтримки соціальної сфери західноєвропейських країн.

Висновки. Оскільки соціальна політика повинна відповідати загальній стратегії соціально-економічних перетворень, при її розробці слід виходити і з наявності низки загроз, які впливають із сучасного соціально-демографічного становища України.

Таким чином, вирішення проблем фінансування соціального захисту в Україні необхідно здійснювати у комплексі з реформуванням системи соціального захисту населення в цілому, що надасть змогу зменшити фінансовий тягар держави та підвищити життєвий рівень населення.

Список використаних джерел:

1. Бендесюк О.О. Державне управління соціальним захистом населення в умовах ринкової економіки. URL: http://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/123456789/615/2/TNTUB_2013_v26_No1-O_BendasyukState_of_the_Social_Welfare_in__123.pdf.
2. Видатки зведеного бюджету України. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Закон України «Про прожитковий мінімум» URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/966-14>.
5. Офіційний веб-сайт Державної Казначейської Служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua>.
6. Карпенко А.І. Проблеми організації фінансування соціальної сфери в Україні. URL: <http://intkonf.org/karpenko-ai-problemi-organizatsiyifinansuvannya-sotsialnoyi-sferi-v-ukrayini.html.pdf>.
7. Ціна держави. URL: <http://cost.ua/>.
8. Шевчук О. А. Контроль ефективності використання бюджетних коштів. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/doc/1324/1/1348_IR.pdf.
9. Набока Т. С. Управління видатками бюджету та напрями його вдосконалення в Україні. Київ : КНЕУ, 2015. 345 с.

Маргарита ГРАБОВ'ЯК*,
студентка 5 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

РИНОК ПЕРЕСТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Роль ринку перестрахування в Україні поступово зростає, адже у процесі ринкових трансформацій страхові компанії особливо потребують фінансової підтримки і залучення додаткового капіталу за допомогою придбання перестрахової послуги. Формування ринку перестрахування в Україні, його розбудова є пріоритетним напрямом розвитку, оскільки забезпечує фінансову безпеку страхового ринку і, як наслідок, підвищує економічну стабільність у суспільстві.

У статті проведено дослідження структури вихідного перестрахування за видами страхування. Розглянуто учасників страхування та перестрахування. Визначено особливості розвитку світового ринку перестрахування та їх вплив на вітчизняний перестраховий ринок. Заропоновано пропозиції щодо вдосконалення державного регулювання українського ринку перестрахування.

Abstract. The role of the reinsurance market in Ukraine is gradually growing, because in the process of market transformations, insurance companies especially need financial support and raising additional capital through the purchase of reinsurance services. The formation of the reinsurance market in Ukraine, its development is a priority area of development, as it ensures the financial security of the insurance market and, as a consequence, increases economic stability in society.

The purpose of the study is to substantiate the economic nature and essence of reinsurance. A study of the structure of initial reinsurance by type of insurance. Participants of insurance and reinsurance are considered. The peculiarities of the development of the world reinsurance market and their influence on the domestic reinsurance market are determined. Proposals for improving state regulation of the Ukrainian reinsurance market have been proposed.

Вступ. Однією з важливих проблем, що постали нині перед українською страховою спільнотою, є необхідність перегляду стратегічних підходів до взаємодії учасників перестрахування, адже саме ці відносини забезпечують гарантії надання страхового захисту, сприяючи соціально-економічній стабільності у суспільстві, ефективному розвитку підприємництва, безпеці життєдіяльності та підвищенню якості життя громадян. Крім того, фахівці

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

дискутують про перспективи інтеграції страхового ринку в світовий соціальноекономічний простір та напрями розвитку перестраховальних відносин в епоху глобалізації.

Значний внесок у дослідження сутності та значення перестраховування, теоретичних засад розвитку ринку перестраховування зробили вітчизняні вчені: Базилевич В. Д., Боженко А. С., Внукова Н. М., Гаманкова О. О., Залєтов О. М., Кнейслер О. В., Козьменко О. В., Козьменко С. М., Осадець С. С., Приказюк Н. В., Татаріна Т. В., Ткаченко Н. В., Фурман В. В., Шумелда Я. П.

Варто зазначити, що незважаючи на доволі тривалу практику використання механізму перестраховування задля підтримки фінансової стійкості самого страховика, на сьогодні не існує єдиної точки зору щодо визначення його економічної сутності, а також призначення в системі страхових відносин.

Роль ринку перестраховування в Україні поступово зростає, адже у процесі ринкових трансформацій страхові компанії особливо потребують фінансової підтримки і залучення додаткового капіталу за допомогою придбання перестрахової послуги. Формування ринку перестраховування в Україні, його розбудова є пріоритетним напрямом розвитку, оскільки забезпечує фінансову безпеку страхового ринку і, як наслідок, підвищує економічну стабільність у суспільстві. Актуальною проблемою перестраховування є нормативна неврегульованість на законодавчому рівні, невідповідність вимог та положень законодавчих актів у сфері страхування та перестраховування.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших для страхової компанії фінансових інструментів, який сприяє розширенню страхового ринку є перестраховування, що забезпечує розвиток економіки в цілому.

Згідно зі статтею 12 Закону України «Про страхування», перестраховування – це страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх обов'язків перед страхувальником у іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, в якій він зареєстрований [5].

Застосовуючи перестраховування, страхові компанії:

- зменшують розмір технічного ризику, тобто ймовірність відхилення фактичного рівня сукупних страхових виплат від рівня, що прогнозується страховиком (недостатність коштів страховика для виконання зобов'язань за договорами страхування);

- беруть на себе частину ризиків перестраховальника, зменшуючи його відповідальність і тим самим перетворюючи непередбачені, змінні витрати в постійні;

- збільшують можливості щодо прийняття ризиків на страхування;

- аналізують міжнародний досвід, що є корисним для страховиків при оцінці розвитку ринку.

Крім того, процес перестраховування дає впевненість страхувальникові у своєчасному відшкодуванні збитків, оскільки страховик, який перестраховує взяті на себе ризики, створює додаткові гарантії своєї фінансової стійкості [2].

Перестраховання є похідним етапом страхування, яке передбачає вторинний розподіл ризиків. Процес страхування та перестраховання являються пов'язаними між собою, графічне зображення процесу перестраховання наведено на рис. 1.

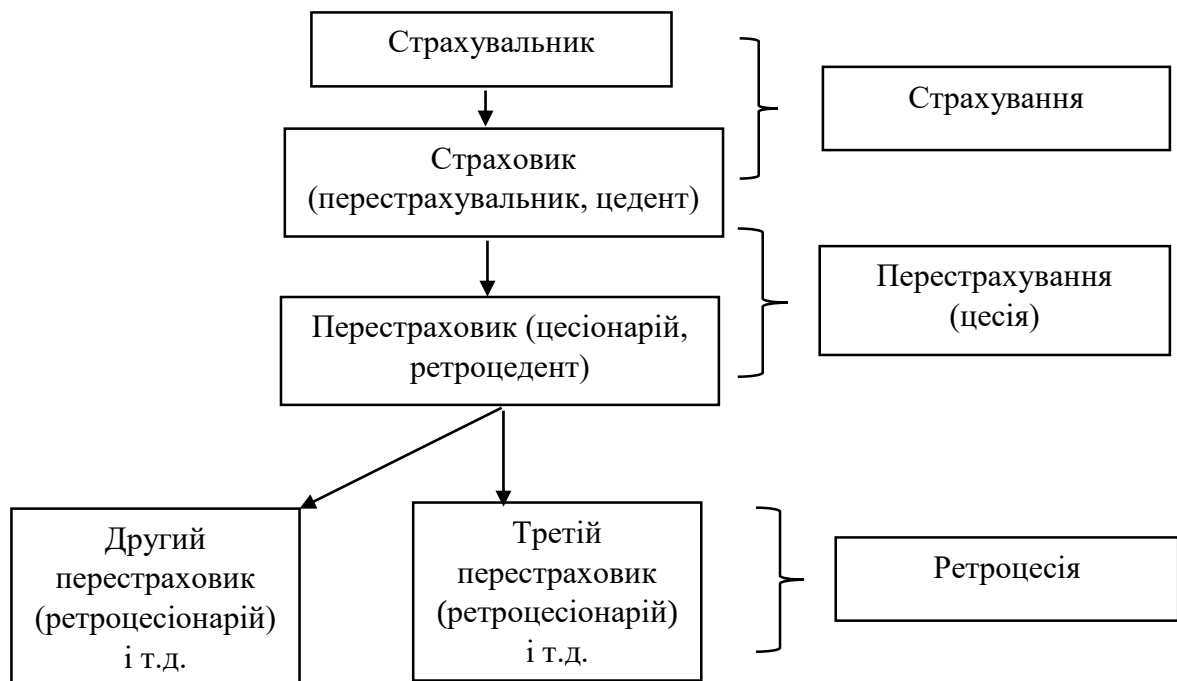

Рис. 1. Учасники страхування та перестраховання

Джерело: сформовано автором

В основі перестраховання лежить договір, згідно з яким одна сторона – цедент – передає повністю або частково страховий ризик (групу страхових ризиків певного виду) іншій стороні – цесіонарію – який в свою чергу приймає на себе зобов'язання відшкодувати цеденту відповідну частину виплаченого страхового відшкодування.

Сам процес пов'язаний з передачею ризику називається цедуванням ризику або цесією. Подальша передача перестрахового ризику називається ретроцесією. Цесіонарій не має ніяких прав і обов'язків, які впливають з укладених договорів страхування. У свою чергу, застрахований не має нічого спільного з договорами перестраховання укладених цедентом щодо передачі ризиків.

Страховик не зобов'язаний інформувати страхувальника про намір передати в перестраховання повністю або частково взяті ризики.

Перестраховання може бути пропорційним і непропорційним. Пропорційне перестраховання поділяється:

- квотне – розподіл усіх ризиків, премій, збитків пропорційно відповідно до визначених сторонами часток;

- ексцедент сум – пропорційний розподіл тільки тих ризиків, страхові суми за якими перевищують певну межу, яка є власним утриманням перестраховальника.

До непропорційного перестраховання відносять:

– ексцедент збитку – відшкодування збитку перестраховиком відбувається тільки в разі перевищення збитку межі власного перестраховальника;

– ексцедент збитковості – відшкодування збитку перестраховиком відбувається тільки в разі досягнення перестраховальником певного рівня збитковості

За договорами перестрашування ризиків за I квартал 2020 року українські страховики (цеденти, перестраховальники) сплатили часток страхових премій 2 765,1 млн. грн. (за I квартал 2019 р. – 4 443,4 млн. грн.) (рис. 2), з них:

– перестраховикам-нерезидентам – 884,2 млн. грн., що на 12,6% більше порівняно з аналогічним періодом 2019 року (за I квартал 2019 року – 785,3 млн. грн.);

– перестраховикам-резидентам – 1 880,9 млн. грн., що на 48,6% менше порівняно з аналогічним періодом 2019 року (за I квартал 2019 року – 3 658,1 млн. грн.).

Загальна сума часток страхових виплат, компенсованих перестраховиками, становила 564,1 млн. грн. (за I квартал 2019 р. – 354,3 млн. грн.), у тому числі компенсовано:

– перестраховиками-нерезидентами – 473,3 млн. грн., що на 62,2% більше порівняно з аналогічним періодом 2019 року (за I квартал 2019 р. – 291,8 млн. грн.);

– перестраховиками-резидентами – 90,8 млн. грн., що на 45,4% більше порівняно з аналогічним періодом 2019 року (за I квартал 2019 р. – 62,5 млн. грн.). Структура вихідного перестрашування за видами страхування станом на 31.03.2020 (млн. грн.) зображена на рисунку 2.

У структурі вихідного перестрашування станом на 31.03.2020 найбільше сплачено часток страхових премій за такими видами страхування, як:

– страхування майна – 529,2 млн. грн. (або 19,1%) (станом на 31.03.2019 – 1 199,9 млн. грн. (або 27,0%));

– страхування фінансових ризиків – 427,1 млн. грн. (або 15,4%) (станом на 31.03.2019 – 476,7 млн. грн. (або 10,7%));

– страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 417,8 млн. грн. (або 15,1%) (станом на 31.03.2019 – 1 044,6 млн. грн. (або 23,5%));

– страхування наземного транспорту (КАСКО) – 246,1 млн. грн. (або 8,9%) (станом на 31.03.2019 – 248,0 млн. грн. (або 5,6%));

– страхування відповідальності перед третіми особами – 190,0 млн. грн. (або 6,9%) (станом на 31.03.2019 – 362,1 млн. грн. (або 8,1%));

– страхування вантажів та багажу (вантажобагажу) – 176,2 млн. грн. (або 6,4%) (станом на 31.03.2019 – 346,0 млн. грн. (або 7,8%));

– страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів («Зелена карта») – 126,9 млн. грн. (або 4,6%) (станом на 31.03.2019 – 145,6 млн. грн. (або 3,3%)).

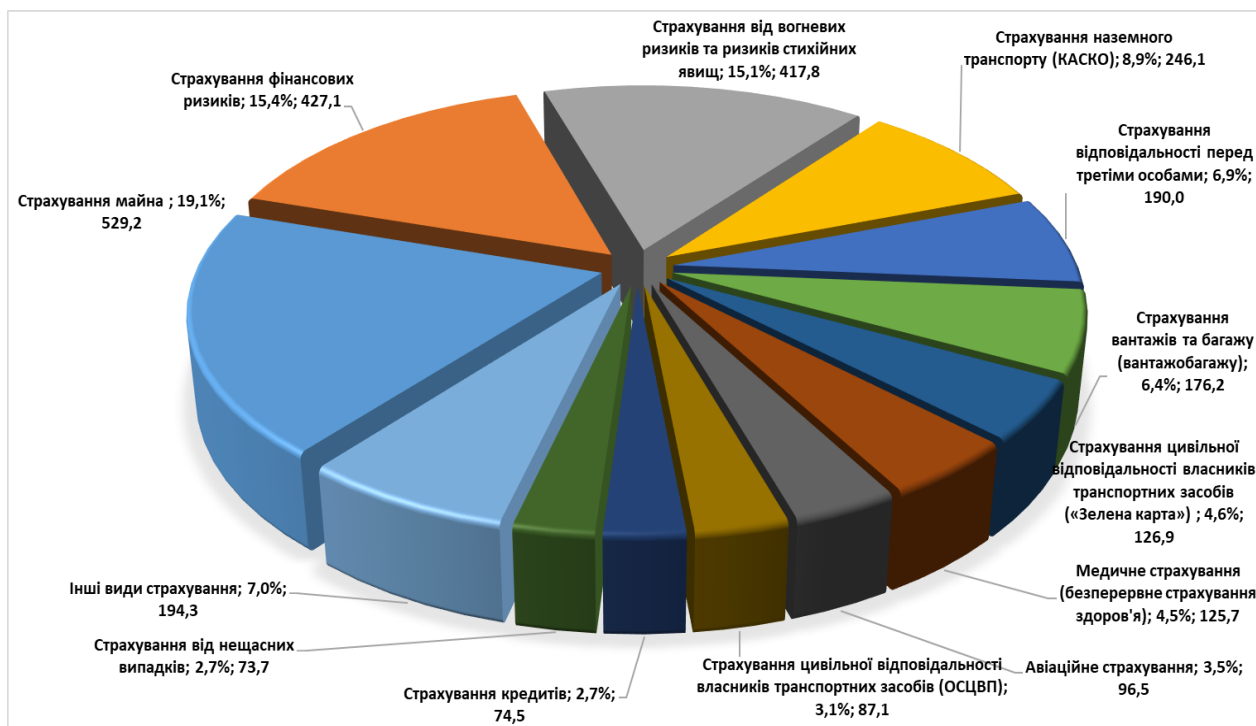

Рис. 2. Структура вихідного перестраховування за видами страхування станом на 31.03.2020, % (млн грн)

Джерело: побудовано автором за даними Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [3]

Перерозподіл у структурі вихідного перестраховування станом на 31.03.2020 порівняно з аналогічною датою минулого року відбувся на користь таких видів страхування, як: страхування фінансових ризиків (з 10,7% до 15,4%), страхування наземного транспорту (КАСКО) (з 5,6% до 8,9%), медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) (з 2,4% до 4,5%), авіаційне страхування (з 1,6% до 3,5%). При цьому, у структурі вихідного перестраховування відбулося зменшення з таких видів страхування: страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (з 23,5% до 15,1%), страхування майна (з 27,0% до 19,1%) [4].

Серед країн, з якими співпрацюють страхові компанії України щодо перестраховування найбільшу частку займає Німеччина, Великобританія, Польща, Франція. Дана ситуація пов'язана із виведенням ризиків українськими страховиками до головних материнських компаній за кордон.

Структура перестраховування ризиків у нерезидентів станом на 31.03.2020 має такий вигляд:

– Німеччина, займає 19,7% в загальній сумі перестраховування проти 21,3% станом на 31.03.2019. Обсяг перестраховування збільшився на 6,2 млн. грн., або на 3,7% (станом на 31.03.2019 – 167,6 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 173,8 млн. грн.);

– Австрія, займає 19,4% в загальній сумі перестраховування проти 21,5% станом на 31.03.2019. Обсяг перестраховування збільшився на 3,1 млн. грн., або на 1,8% (станом на 31.03.2019 – 168,5 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 171,6 млн. грн.).

грн.);

- Великобританія, займає 14,6% в загальній сумі перестрахування проти 18,4% станом на 31.03.2019. Обсяг перестрахування зменшився на 15,6 млн. грн., або на 10,7% (станом на 31.03.2019 – 144,8 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 129,3 млн. грн.);

- Польща, займає 12,4% в загальній сумі перестрахування проти 10,2% станом на 31.03.2019. Обсяг перестрахування збільшився на 29,7 млн. грн., або на 37,1% (станом на 31.03.2019 – 79,9 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 109,6 млн. грн.);

- Франція, займає 7,2% в загальній сумі перестрахування проти 5,4% станом на 31.03.2019. Обсяг перестрахування збільшився на 21,1 млн. грн., або на 49,5% (станом на 31.03.2019 – 42,5 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 63,6 млн. грн.);

- Швейцарія, займає 5,6% в загальній сумі перестрахування проти 6,9% станом на 31.03.2019. Обсяг перестрахування зменшився на 5,0 млн. грн., або на 9,2% (станом на 31.03.2019 – 54,1 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 49,1 млн. грн.);

- Італія, займає 3,9% в загальній сумі перестрахування проти 2,8% станом на 31.03.2019. Обсяг перестрахування збільшився на 12,9 млн. грн., або на 59,0% (станом на 31.03.2019 – 21,9 млн. грн., станом на 31.03.2020 – 34,8 млн. грн.).

Відкритість перестрахового ринку України та можливість приходу іноземних перестраховиків і перестрахувальників має ряд важливих позитивних зрушень як для ринку, так і для економіки в цілому. Варто виділити наступні переваги приходу іноземних перестраховиків і перестрахувальників на вітчизняних ринок:

- за рахунок притоку фінансових потужностей перестраховиків-нерезидентів вирішується проблема недостатності капіталу вітчизняних страхових компаній;

- зростає місткість ринку перестрахування, що в свою чергу забезпечуватиме страховим захистом об'єктів від наслідків великих ризиків;

- відбуваються позитивні зрушення у андерайтинговій політиці, покращується якість обслуговування в сфері страхування і перестрахування, запроваджуються нові технології, досвід;

- із приходом іноземних компаній посилюється конкуренція між учасниками перестрахового ринку, що в свою чергу сприятиме зростанню якості перестрахового захисту;

- удосконалюється державне регулювання страхової та перестрахової діяльності зі сторони держави, враховуючи міжнародний досвід;

- створюються нові робочі місця [7].

Серед основних проблем неефективного розвитку вітчизняного ринку перестрахування у світовому просторі можна зазначити наступне:

- відсутність нових технологій, відповідного ризик-менеджменту у компаній;

- орієнтація компаній, що займаються страхуванням життя тільки на

зарубіжні ринки без використання внутрішнього перестрахування;

- податкова політика, яка не стимулює, а навпаки заважає ефективним перестраховим відносинам;
- незначна капіталізація страховиків не дає можливості утримувати великі ризики;
- нестабільна політична та економічна ситуація в країні.

Незважаючи на проблеми та кризові явища в економіці, перспективи розвитку українського ринку перестрахування оцінюються як позитивні. Можна виділити наступні фактори, які сприятимуть розвитку українського ринку перестрахування та його інтеграції до світового ринку перестрахування:

- запровадження в Україні нових видів страхування та необхідність перестрахування новітніх ризиків, удосконалення андерайтингової та тарифної політики відповідно потреб як внутрішнього, так і зовнішнього перестрахового ринків;
- проведення державної політики сприяння розвитку ринку перестрахування;
- гармонізація внутрішнього законодавства в сфері страхування та перестрахування відповідно до норм міжнародного права [6].

Висновки. Отже, зважаючи на все вищесказане, можна зробити висновок, що перестрахування – це гарантія страховика перед страхувальниками, так як він (страховик) передаючи якусь частину ризику іншому страховику забезпечує відшкодування страхувальнику у разі настання страхового випадку.

Шляхами вдосконалення перестрахового ринку в Україні можуть бути зміни в законодавстві, вдосконалення наявних нормативно-правових актів страхування, а також забезпечення таких умов для страховиків, за яких частка страхових платежів, яка належить перестраховику-нерезиденту, здебільшого буде припадати на Україну, а не на інші країни. Якщо цього не зробити, то буде значний відтік капіталу за кордон, що є негативним явищем для вітчизняної економіки.

Створення ефективного перестрахового пулу в Україні, переймаючи досвід іноземних країн, може забезпечити стабільний розвиток вітчизняного страхового і перестрахового ринку

Список використаних джерел:

1. Братюк В. П., Мешко В. В.. Перестрахування в Україні. *Економіка управління національним господарством*.: Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського, 2016 р. № 10. С. 145.
2. Дігтяренко С. М. Тенденції розвитку перестрахування в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. №6. С. 76-80.
3. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/>(Дата звернення : 27.10.2021р.).
4. Підсумки діяльності страхових компаній за I квартал 2020 р., URL: <https://forinsurer.com/files/file00676.pdf>.

5. Про страхування: Закон України від 07. 03. 1996, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/85/96%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 25.10.2021).

6. Третяк К.В. Інноваційні послуги на ринку перестрахування. *Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку*: зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (12-13 листопада 2015 р., м. Тернопіль). Тернопіль: Астон, 2015. С. 150-151.

7. Третяк К. В. Ринок перестрахування в Україні: формування та перспективи розвитку : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». К. В. Третяк. К., 2016. 251 с.

Яна ГУСАК,*
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ОПЛАТИ ПРАЦІ В УКРАЇНІ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглянуто рівень заробітної плати в Україні. Особлива увага спрямована на основні чинники, що впливають на заробітну плату. Проаналізовано динаміку заробітної плати за останні роки. Вказано, що сучасні тенденції розвитку сфери оплати праці в Україні свідчать про необхідність запровадження комплексу моніторингових заходів для усунення дисбалансу в системі оплати праці та зменшення впливу негативних чинників на сферу оплати праці та міжгалузевий баланс розподілу трудових ресурсів.

Abstract. The article considers the level of wages in Ukraine. Particular attention is paid to the main factors influencing wages. The dynamics of wages for recent years is analyzed. It is indicated that current trends in the development of wages in Ukraine indicate the need for a set of monitoring measures to eliminate imbalances in the wage system and reduce the impact of negative factors on wages and the intersectoral balance of labor resources.

Вступ. Перехід України до ринкової моделі економіки вимагає кардинально реформувати весь господарський механізм. Особливо увага приділяється формуванню ефективного механізму регулювання оплати праці працівників. Без цього неможливе створення ринкової економіки та досягнення

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Томашук І.В.

головної мети – підвищення життєвого рівня народу. Це означає, що заробітна плата лежить в основі господарського механізму і багато в чому визначає успіх усіх перетворень.

Оплата праці є чи не найважливішою категорією серед умов праці, вираженням ефективності економіки та соціальної політики держави, показником якості та результативності проведених реформ. Її проблематика завжди є досить актуальною. З одного боку, вона є основним джерелом доходів для працівника, а отже, її розмір значною мірою характеризує рівень добробуту всіх членів суспільства.

З іншого боку, якщо її правильно встановити, вона є мотивацією працівника виконувати роботу ефективніше і через це вона безпосередньо впливає на темпи й масштаби розвитку підприємства, області, регіону та країни в цілому.

Саме соціально-економічні аспекти дозволяють розкрити ті проблеми, які мають місце в сучасних умовах в Україні у сфері оплати праці, і розкрити ефективні засоби та форми їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Однією з найбільш гострих проблем є глибока непомірність між вартістю життя і фактичною ціною праці. Наявність цієї проблеми в тому, що в Україні здійснюється реформування системи оплати праці, яка не завершена й досі, а невирішеність цієї проблеми перешкоджає не лише встановленню чіткого взаємозв'язку між заробітною платою та продуктивністю праці, але й перетворенню систем соціального страхування, соціального захисту тощо [5].

На розмір оплати праці впливають зовнішні та внутрішні фактори. До зовнішніх належать соціально-економічний устрій держави, розмір мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, ціна робочої сили та ін. До внутрішніх – фінансові можливості конкретного підприємства, розмір його прибутку, кваліфікаційний рівень працівників.

Відомо, що вітчизняний рівень оплати праці орієнтується на мінімальну заробітну плату, а її рівень у порівнянні з європейськими країнами вважається одним із найнижчих. Її розмір можна визначити з урахуванням вартісної величини прожиткового мінімуму з поступовим зближенням рівнів цих показників у міру врегулювання та розвитку економіки країни, рівня середньої заробітної плати по Україні за рік і за місяць [1, 6].

В таблиці 1 наведено співвідношення темпів зростання мінімальної та реальної заробітної плат в Україні у період 2010-2020 рр. [4].

Таким чином, можна стверджувати, що при високому темпі росту мінімальної заробітної плати, реальна зарплата з 2013 по 2015 роки взагалі знижувалась і лише у 2016 році оплата праці майже повернулась до рівня 2011 року.

Показники 2017 року є найвищими, тобто на державному рівні мінімальна заробітна плата і зростає, але в реальному часі вона не значно покращилась, особливо якщо враховувати високий рівень інфляції.

Таблиця 1

Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати, %

Роки	Номінальна заробітна плата		Реальна заробітна плата	
	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року	до попереднього року	грудень до грудня попереднього року
2010	117,6	117,9	110,2	110,5
2011	117,7	116,2	108,7	111,0
2012	114,8	110,5	114,4	111,1
2013	107,9	107,2	108,2	106,7
2014	106,0	110,4	93,5	86,4
2015	120,5	130,4	79,8	90,1
2016	123,6	123,8	109,0	111,6
2017	137,1	135,5	119,1	118,9
2018	124,8	120,5	112,5	109,7
2019	118,4	116,0	109,8	111,3
2020	110,4	115,6	107,4	110,1

Джерело: джерело сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України [3]

Важливим є також те, що у 2017 році мінімальна заробітна плата становила 3200 грн. Протягом 2016-2019 рр. в Україні зберігалася помітне розділення середньомісячної заробітної плати – ціна робочої сили, і заробітна плата працівників мають мінімальну межу, що регулюється державою.

За даними Державної служби статистики середня номінальна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ та організацій у серпні 2021 року становила 13 997 грн, що у 2,3 рази вище від рівня мінімальної заробітної плати (6 000 грн).

Порівняно із липнем 2021 року розмір середньої номінальної заробітної плати зменшився на 2,4%, а за останні 12 місяців (відносно серпня 2020 року) збільшився на 22,3% (рис. 1).

Найбільше зростання середньої заробітної плати штатних працівників у травні поточного року порівняно з травнем 2020 року спостерігалось у Тернопільській (на 35,9%), Волинській (на 34,6%), Хмельницькій (на 32,9%), Черкаській (на 32,6%), Львівській (на 31,5%), Вінницькій (на 30,2%), Харківській (на 29,8%), Івано-Франківській (на 29,6%), Київській (на 29,3%) і Херсонській (на 29,2%) областях.

Найбільша середня номінальна зарплата за серпень 2021 року була у галузі інформації та телекомунікацій – в середньому 24 813 грн (на 25,1% більше, ніж за серпень 2020 року). На другому місці за цим показником – сфера фінансової та страхової діяльності (23 537 грн, на 19,5% більше); на третьому – державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування (21 207 грн, на 26,2% більше).

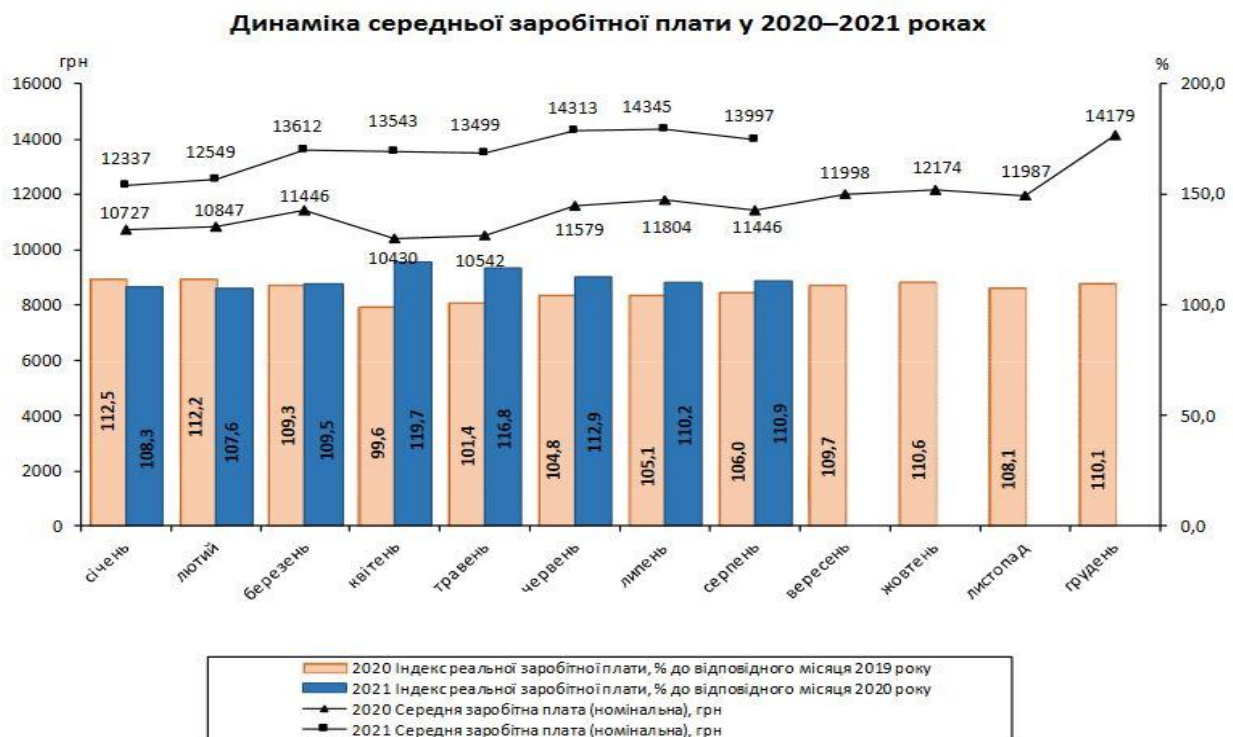

Рис. 1. Динаміка середньої заробітної плати у 2020-2021 роках

Джерело: Державна служба статистики України [3]

Найменші середні номінальні зарплати за серпень 2021 року були у сферах тимчасового розміщування й організації харчування (9 788 грн, на 57,3% більше, ніж за серпень 2020 року); освіти (10 473 грн, на 27,4% більше); охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (10 898 грн, на 28,4% більше).

Індекс реальної заробітної плати в серпні 2021 р. порівняно з липнем 2021 р. становив 97,8%, а відносно серпня 2020 р. – 110,9%.

Реальна заробітна плата в Україні різко знизилася останніми роками, що зумовлено економічною та політичною кризами, подіями на Донбасі. Тобто рівень життя українців знижується, а національне господарство України не має розвитку. На шляху євроінтеграції країни такий стан є недопустимим. Прожитковий мінімум в Україні не відповідає реальному прожитковому мінімуму і необхідній мінімальній заробітній платі [2].

Висновки. Отже, заробітна плата – це економічна категорія, яка найповніше відображає рівень життя суспільства та його соціально-економічне становище. Фактично на даний час заробітна плата не виконує своїх функцій, що призводить до соціального та економічного напруження громадян. Нормування оплати праці потребує комплексної державної та регіональної політики, яка повинна включати реалізацію заходів зі створення додаткових робочих місць, удосконалення податкового законодавства у напрямі розвитку підприємництва і, як наслідок, – виведення оплати праці з тіні, підвищення фактичного рівня зайнятості та доходів населення.

Список використаних джерел:

1. Баранов В.В. Світовий досвід побудови ефективної системи оплати праці на підприємстві. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2011. Вип. 20 (1). С. 326-439.
2. Гуня В.О., Кислиця К.В. Заробітна плата: українські та світові реалії. *Прикладна статистика: проблеми теорії та практики*. 2016. Вип. 18-19. С. 24-31.
3. Державна служба статистики України. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Економіка виробничого підприємства: Навч. посібник / За ред. Й.М. Петровича. 2-ге вид., пер. та доп. К., 2012. 321 с.
5. Леонова А. В. Заробітна плата в Україні. *Управління розвитком*. 2013. № 8. С. 57-61.
6. Tomashuk I. Current state and prospects of labor potential development of rural territories of Ukraine (on the example of Vinnytsia region). *The scientific heritage*. 2020. № 49. Vol. 6. P. 31-43.

Євгенія КОНДРАТЮК*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ

Анотація. У статті проаналізовано динаміку надходження іноземних інвестицій в країні. Актуальність теми визначається високою потребою країни у капіталовкладеннях для підтримки економіки країни. Проведено оцінку надходжень прямих іноземних інвестицій в економіку України із країн-інвесторів. Визначено вплив іноземних інвестицій на розвиток економіки України, окреслено сучасні проблеми процесу іноземного інвестування. Визначено основні загальнодержавні заходи покращення інвестиційної активності в Україні.

Abstract. The article analyzes the dynamics of foreign investment in the country. The urgency of the topic is determined by the country's high need for investment to support the country's economy. The estimation of inflows of direct foreign investments into the economy of Ukraine from the countries-investors is carried out. The influence of foreign investments on the development of Ukraine's economy is determined, the modern problems of the process of foreign investment are outlined. The main national measures to improve investment activity in Ukraine have been identified.

* Науковий керівник: д.е.н., професор, декан факультету обліку та аудиту ВНАУ – Здирко Н.Г.

Вступ. Інвестиції є потужним чинником економічної стабілізації та розвитку економіки як на національному, так і на глобальному рівнях.

Іноземні інвестиції є джерелом покращення платіжних балансів країн та стабілізації їхніх національних валют, стимулювання конкуренції на ринку, підвищення рівня життя у країні. Залучення іноземних інвестицій – це шлях до відновлення та інтенсивного розвитку економіки (часто вони стають джерелом відновлення основних засобів на інноваційній основі). Іноземні інвестиції впливають на галузевий розвиток економіки за рахунок диференціації прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності від основних країн-донорів.

Дослідженню особливостей процесу залучення прямих іноземних інвестицій на сучасному етапі розвитку економічних відносин приділяються особлива увага в працях українських і зарубіжних вчених: В. Василенка, О. Власюка, В. Волошина, О. Гаврилюка, П. Гайдучького, В. Гейця, Б. Губського, Б. Данилишина, М. Денисенка, В. Загорського, І. Крейдич та ін.

Сьогодні від ефективності інвестиційної політики залежать стан виробництва, положення і рівень технічної оснащеності основних активів підприємств народного господарства, можливості структурної перебудови економіки, рішення соціальних і екологічних проблем.

Інвестиції є основою для розвитку підприємств, окремих галузей і економіки в цілому. Важливу роль у створенні сприятливих умов для розвитку української економіки відіграють іноземні інвестиції.

Виклад основного матеріалу. Прямі іноземні інвестиції – найбільш бажана форма капіталовкладень для економік, що розвиваються, тому що вона дозволяє реалізовувати великі проекти. Крім того, в країну надходять нові технології та нові практики корпоративного управління [3].

Економіка України перебуває в складній економічній ситуації, яка щорічно зберігає тенденції до погіршення.

Прямі іноземні інвестиції в економіку України за останні 11 років надходили досить нерівномірно. Дані таблиці 1 показують, що надходження прямих іноземних інвестицій в Україну з 2010 до 2021 року значно коливається і залежить від економічної та політичної ситуації в країні [3].

З 2010 по 2012 роки спостерігається поступове зростання іноземних інвестицій, однак вже в 2013 та в 2015 рр. в результаті фінансової кризи та політичної нестабільності в Україні спостерігається зменшення надходжень іноземних інвестицій на 12,3% та 55,1% відповідно.

У 2016 році ситуація почала дещо покращуватись і обсяг іноземних інвестицій в економіку України становив відповідно 3810 млн. дол. США, що, між іншим, значно менше, ніж у 2011-2013 роках. Незначне збільшення надходжень у 2018-2019 році, продовжує свідчити про недовіру іноземних інвесторів до можливостей стабільного ведення бізнесу та поліпшення інвестиційного клімату в країні. В 2020 р. відбулося зменшення припливу прямих іноземних інвестицій в порівнянні з 2019 р., а в 2021 році спостерігається приплив іноземних інвестицій.

Таблиця 1

Прямі іноземні інвестиції в Україні в 2021 р., млн. дол. США*

Рік	Прямі іноземні інвестиції в Україні	Прямі іноземні інвестиції з України	Сальдо
2010	6495	736	5759
2011	7207	192	7015
2012	8401	1206	7195
2013	4499	420	4079
2014	410	111	299
2015	-458	-51	-407
2016	3810	16	3794
2017	3692	8	3684
2018	4455	-5	4460
2019	5860	648	5212
2020	-868	82	-950
2021	2836	41	2795

Джерело: сформоване автором на основі [1]

Дані за 2021 рік наведені станом на 07.07.2021 р.

Темпи змін та динаміка надходження прямих іноземних інвестицій в Україну з 2010 року до 2021 року відображено на рис. 1.

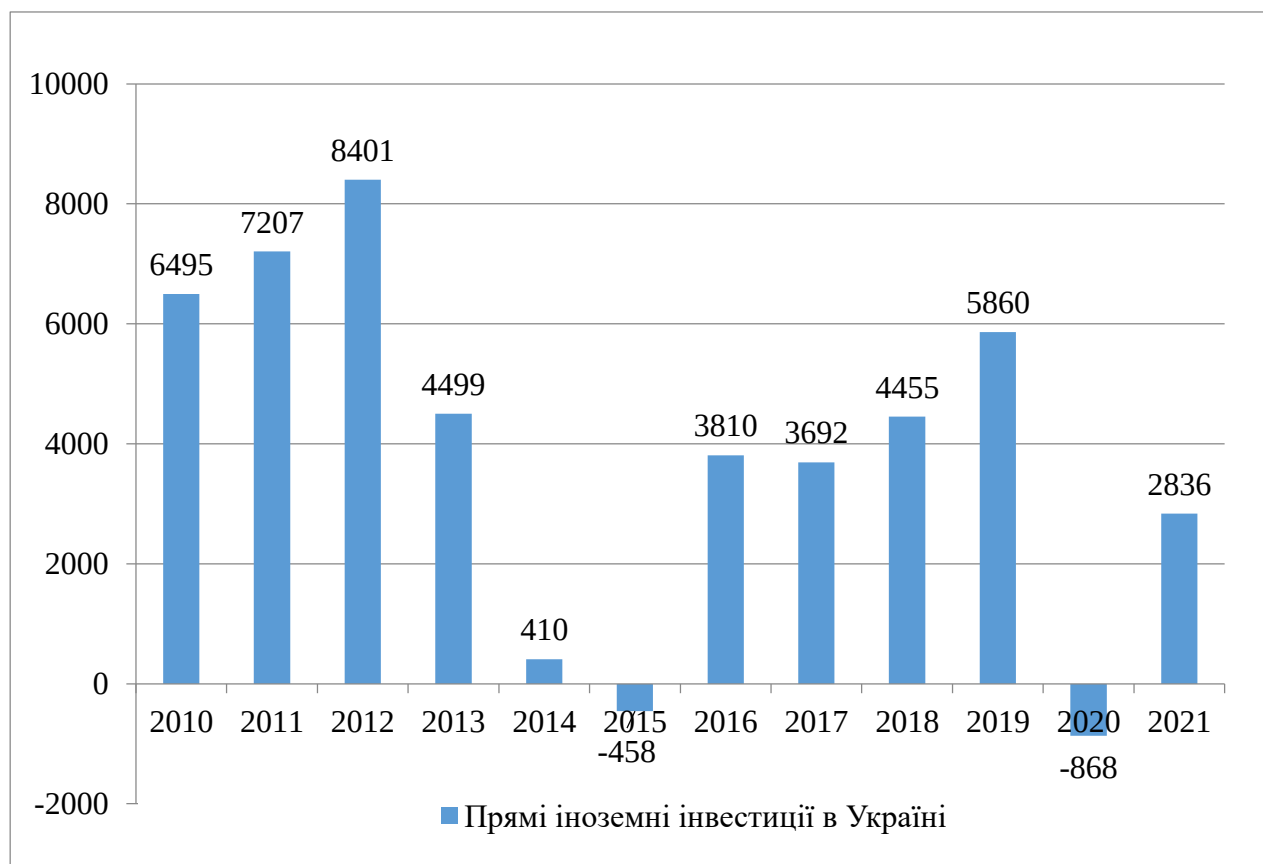

Рис.1. Динаміка прямих іноземних інвестицій у 2010-2021 роках в Україні

Джерело: сформовано автором на основі [1].

Дані за 2021 рік наведені станом на 07.07.2021 р.

Накопичені прямі іноземні інвестиції в економіку України станом на 31 грудня 2020 року склали 48,935 млрд доларів, з них інструменти участі в капіталі – 36,848 млрд доларів, боргові інструменти 12,087 млрд доларів [2].

Обсяг прямих іноземних інвестицій із країн світу в економіку України станом на 1 січня 2021 року представлений в табл. 2.

Отже, за даними НБУ, найбільшим іноземним інвестором в Україну є Кіпр. Компанії, зареєстровані в цій країні, інвестували в Україну 14,958 млрд доларів. На другому місці – Нідерланди (10,005 млрд доларів), на третьому – Велика Британія (2,953 млрд доларів).

Компанії з Російської Федерації вклали в українську економіку 1,028 млрд дол: Росія знаходиться на дев'ятому місці, випереджаючи Польщу (837 млн доларів) і США (710 млн доларів). На країни ЄС припадає дві третини інвестицій (34,979 млрд доларів). Варто зауважити, що за даними НБУ, чистий відтік прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в Україну за 2020 рік склав 868,2 млн дол.

Таблиця 2

Прямі іноземні інвестиції (акціонерний капітал) із країн світу в економіці України, млн. дол станом на 1 січня 2021 року

№	Країни	Млн . доларів
1	Кіпр	14958
2	Нідерланди	10005
3	Сполучене Королівство	2953
4	Швейцарія	2758
5	Німеччина	2301
6	Австрія	1641
7	Люксембург	1208
8	Франція	1048
9	Російська Федерація	1028
10	Польща	837
11	США	710
12	Британські Віргінські Острови	596
13	Туреччина	549
14	Швеція	543
15	Угорщина	394
16	Італія	344
17	Сингапур	338
18	Литва	256
19	Данія	230
20	Панама	208
	Усього	48935

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Зведений платіжний баланс України за 2020 рік сформувався з профіцитом 2,0 млрд доларів, що в три рази менше, ніж у 2019 році (6,0 млрд доларів).

Відтік капіталу за фінансовим рахунком (чисте кредитування) у 2020 році становив 4,6 млрд доларів (у 2019 році чистий приплив склав 10,1 млрд доларів)

і зумовлювався переважно операціями приватного сектора.

Необхідність подальшого збільшення обсягів залучення іноземних інвестицій в економіку України зумовлена:

- продовженням процесу структурної перебудови промислового комплексу;
- сприянням досягненню сучасного технічного рівня розвитку на основі впровадження інноваційних технологій;
- прагненням збільшення обсягів експортного потенціалу країни;
- реалізацією стратегії подолання залежності економіки від імпорту енергоносіїв;
- створенням спільних виробництв з використанням місцевих природних ресурсів, сировини та комплектуючих;
- активізацією розвитку приватного сектора.

Україна володіє значною ресурсною базою, перш за все це: земельні, лісові та водні ресурси, багаті надра та ґрунти, сприятливі природно-кліматичні умови, що дають змогу здійснювати господарську діяльність практично у будь-якій галузі економіки. Саме це є основною передумовою надійності та окупності майбутніх іноземних інвестицій. До основних проблем, які гальмують розвиток іноземного інвестування в Україні, можна віднести [4, с. 114]:

- корупція та неефективна судова система (неможливість захистити право власності чи справедливо вирішити бізнес-суперечку);
- недосконалість відповідної законодавчої бази (нечіткість та непрозорість законодавчих норм, які можна трактувати неоднозначно, а також практика частих змін законодавства);
- високий рівень бюрократії (необхідність отримання великої кількості дозвільних документів у різних інстанціях);
- несприяння податкової системи розвитку підприємництва;
- митні бар'єри (велику кількість скарг серед ділових кіл зарубіжних країн викликає робота митних служб, що пов'язане переважно з нестабільністю законодавства);
- відсутність дієвої системи страхування (недостатньо розвинені механізми державного страхування іноземних інвестицій);
- недостатнє державне фінансування вітчизняних наукових закладів;
- відсутність власної системи оцінювання інвестиційного клімату країни та її окремих регіонів;
- низький рівень захисту прав потенційних інвесторів;
- ненадійність банківської системи (українські банки втратили довіру іноземних кредиторів, а також, що найголовніше, довіру населення; обмеженим є кредитування юридичних та фізичних осіб банками, значно зменшився обсяг депозитів, які розташовані на рахунках українських банків);
- дефіцит досвідчених та кваліфікованих фахівців в управлінні проектами;
- низький рівень життя громадян та зниження їх купівельних можливостей внаслідок інфляційних процесів;
- відсутність практичного досвіду, слабка розвиненість інфраструктури

венчурних інвестицій в Україні [4, с. 114].

Для задовільного стану інвестиційної діяльності підприємств України в умовах економічної нестабільності необхідно провести ряд інноваційних заходів, які комплексно будуть впливати на інвестиційний клімат діяльності підприємств [5]:

- поліпшення інвестиційної інфраструктури;
- покращення демографічних показників;
- контроль за рівнем ризиків (криміногенних, політичних, інфляційних та інших);
- адаптація правової та нормативної бази України відповідно до вимог Європейського Союзу, націленої на ефективне та стабільне функціонування економіки;
- підвищення рівня ВВП України; врегулювання проблеми державного боргу;
- скорочення масштабу корупції в органах самоврядування;
- забезпечення розвитку фінансового сектору [5].

Висновки. Проведене дослідження надходження іноземних інвестицій в Україну в умовах економічної нестабільності надало можливість відзначити, що іноземні інвестиції є важливим фактором, який впливає на темпи економічного зростання та розвитку країни загалом, адже виступає передумовою розширення міжнародного співробітництва та зростання доходів. До основних загальнодержавних заходів покращення інвестиційної активності можна віднести: усунення негативних чинників правового характеру на законодавчому та виконавчому рівнях влади; оптимізація системи оподаткування; забезпечення гнучкості податкової політики для підвищення зацікавленості інвесторів у зростанні доходів їх компаній; повне звільнення інвестицій від податків протягом першого року; удосконалення порядку сплати митних платежів і зборів при надходженні іноземних інвестицій в Україну; створення державою системи правового захисту іноземних інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів.

Список використаних джерел:

1. Прямі іноземні інвестиції. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2020/> (дата звернення 30.10.2021).
2. Офіційний сайт Національного банку України. Статистика зовнішнього сектору України «Керівництво з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції». URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#5> (дата звернення 29.10.2021).
3. Маркевич К. Хто і як інвестує в Україну. Центр Розумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/statti/khto-i-iak-investuie-v-ukrainu> (дата звернення 30.10.2021).
4. Чуницька І. І. Інвестиційний клімат України: сутність, проблеми та

шляхи їх вирішення. *Північно-східний Економічний Вісник*. 2019. С. 111-117

5. Харчук С. А. Стан інвестиційної діяльності підприємств України в умовах економічної нестабільності. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4489&i=11> (дата звернення 02.11.2021).

Аліна КУДИНСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА: ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Анотація. Вказано, що власний капітал підприємства відображає частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок власних засобів підприємства та вкладених коштів власників. Наголошено, що підприємство є краще захищеним від впливу загрозливих факторів в разі, коли власний капітал збільшується, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися збитки підприємства. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід.

Abstract. It is stated that the equity of the enterprise reflects the share of property of the enterprise, which is financed by the own funds of the enterprise and the invested funds of the owners. It is emphasized that the company is better protected from the influence of threatening factors in the event that equity increases, because it is at the expense of equity can cover the losses of the company. Capital characterizes the financial resources of the enterprise, which bring income.

Вступ. Капітал – одна з фундаментальних економічних категорій, сутність якої з'ясовується протягом багатьох століть. У найперших роботах економістів капітал розглядався як основне багатство, основне майно. За мірою розвитку економічної думки це первісне абстрактне та узагальнене поняття капіталу наповнювалось конкретним змістом, що відповідав економічного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах ведення господарської діяльності капітал відіграє значну роль у розвитку підприємства, забезпеченні інтересів його власників та є важливим елементом в управлінні фінансовим станом підприємства. Капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у будь-яких формах, які інвестуються у створення його активів та являє собою один з найважливіших елементів, які є загальною сумою фінансових

* Науковий керівник: доктор філософії, асистент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Томашук І.В.

ресурсів підприємства. Серед таких елементів: власний капітал (статутний капітал, додатково вкладений капітал, додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток), забезпечення наступних витрат та платежів, довгострокові та поточні зобов'язання [1, 3]. Власний капітал підприємства відображає частку майна підприємства, яка фінансується за рахунок власних засобів підприємства та вкладених коштів власників. Досить тривалий час у вітчизняній науці приділялося дуже мало уваги темі фінансування діяльності підприємств за рахунок капіталу власників, оскільки за адміністративно-командної економіки статутний капітал підприємств не міг бути змінений у результаті емісії корпоративних прав. Переважна роль відводилася антиринковим методам фінансування підприємств: бюджетним дотаціям, субсидіям та субвенціям [1, 5]. Натомість сьогодні, фінансування підприємств за рахунок власних коштів посідає провідне місце в українській економіці. Капітал та його структурна модель мають безпосередній вплив на фінансовий стан підприємства, зокрема на платоспроможність, кредитоспроможність, ліквідність, прибутковість та рентабельність. Капітал є головним елементом та базою для ведення господарської діяльності підприємства, тому його ретельний та професіональний аналіз дозволяє отримати обґрунтовану та важливу інформацію щодо фінансового стану об'єкта і розробити відповідне управлінське рішення, яке дозволить підприємству досягти поставлених задач.

Перш за все, слід відзначити, що під поняттям «власний капітал підприємства» розуміють балансову вартість активів компанії, яка залишається після вирахування її зобов'язань. Показник власного капіталу виступає одним з головних індикаторів кредитоспроможності підприємства. В ході господарської діяльності підприємства форма капіталу може змінюватися. Такі зміни обумовлені збільшенням або зменшенням абсолютного розміру капіталу або окремих його складових. Відбувається постійне перетворення ресурсів на капітал, на товари або інші види цінностей. Власний капітал є базою для визначення фінансової незалежності підприємства, його фінансової стійкості та стабільності [1, 3]. На рисунку 1 зображено підходи до визначення власного капіталу.

Сутність власного капіталу підприємства розкривається через такі основні його функції:

1. Заснування та введення в дію. Саме статутний капітал є основою для створення нового суб'єкта господарювання.

2. Забезпечення кредитоспроможності, відповідальності та гарантії. Статутний капітал є певною гарантією повернення коштів для кредиторів. Чим він більший, тим більших збитків може зазнати підприємство без загрози інтересам кредиторів та тим вищою є його кредитоспроможність.

3. Забезпечення життєдіяльності підприємства. Підприємство є краще захищеним від впливу загрозливих факторів в разі, коли власний капітал збільшується, оскільки саме за рахунок власного капіталу можуть покриватися збитки підприємства. Якщо в результаті збиткової діяльності відбувається

постійне зменшення власного та статутного капіталу, то підприємство може опинитися на межі банкрутства [2, 4].

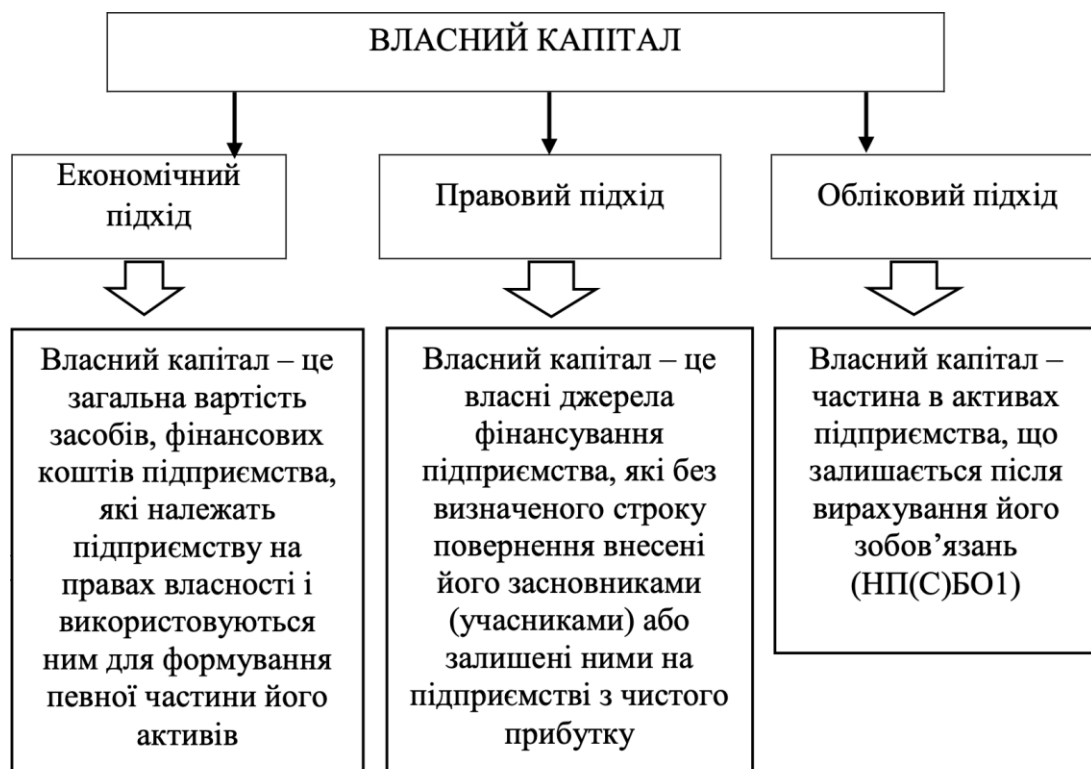

Рис. 1. Підходи до визначення власного капіталу

Джерело: розроблено автором на основі [3]

4. Фінансування та забезпечення ліквідності. Внески у власний капітал (споруди, обладнання, грошові кошти) використовуються для фінансування операційної та інвестиційної діяльності підприємства, а також для погашення заборгованості по позичках. Це підвищує ліквідність підприємства та збільшує можливості для довгострокового фінансування.

5. Забезпечення незалежності. Розмір власного капіталу безпосередньо впливає на рівень залежності підприємства від кредиторів, позичальників та інших фінансових установ, у яких підприємство позичало кошти.

6. Управління та контроль, реклама. Власники підприємства можуть брати участь в управлінні його діяльністю. Володіння контрольним пакетом акцій надає можливість проводити та формувати власну стратегічну політику розвитку підприємства, рекламну політику, дивідендну політику та контролювати кадрові питання. Таким чином, статутний капітал забезпечує право на управління виробничими факторами та майном підприємства [3; 5].

Багатоаспектність капіталу є однією з фундаментальних економічних категорій, про що свідчать основні його наступні характеристики:

– об'єкт економічного управління. Капітал є об'єктом економічного управління як на мікро-, так і на макрорівні;

– об'єкт власності та розпорядження. Капітал відображає, як індивідуальні та колективні, так і загальнодержавні форми власності. При цьому визначаються пропорції його використання, що виражається у співвідношенні його власного і позиченого капіталу;

– об'єкт купівлі-продажу. Капітал є основою для ринку капіталу, який характеризується попитом, пропозицією та ціною. Пропозиція та попит на капітал формують прагнення до накопичення капіталу як інвестиційного ресурсу [3, 4];

– джерело формування добробуту його власників. Капітал, що накопичується, повинен задовольнити потреби його власників, як у поточному, так і у перспективному періоді, тобто сформувати рівень майбутнього їх добробуту;

– джерело доходу. Здатність приносити дохід є однією з головних характеристик капіталу. Джерелом доходу капіталу є відсотковий дохід, що отримують власники від його використання, як інвестиційного ресурсу, фактора виробництва або позикового капіталу;

– вимір ринкової вартості. У цій якості виступає власний капітал компанії, який визначає обсяг його чистих активів. Капітал підприємства є основним фактором виробництва.

В економічній теорії виділяють три основні фактори виробництва, які забезпечують господарську діяльність виробничих підприємств: капітал; землю та інші природні ресурси; трудові ресурси. У системі цих факторів виробництва капіталу належить пріоритетна роль, оскільки він об'єднує всі фактори в єдиний виробничий комплекс.

Капітал забезпечує необхідний рівень цього добробуту як у поточному, так і в перспективному періодах [1, 4]. Споживаюча в поточному періоді частина капіталу виходить із його складу, будучи направленою на задоволення поточних потреб його власників (тобто перестаючи виконувати функції капіталу). Накопичена частина покликана забезпечити задоволення потреб його власників у перспективному періоді, тобто формує рівень їх майбутнього добробуту.

Капітал підприємства є головним вимірювачем його ринкової вартості. У цій якості виступає перш за все власний капітал підприємства, що визначає обсяг його чистих активів. Разом із тим, обсяг використаного підприємством капіталу характеризує і потенціал залучення ним позичених фінансових засобів, що забезпечують отримання додаткового прибутку. У сукупності з іншими, менш значними факторами, це формує базу оцінки ринкової вартості підприємства.

Динаміка капіталу підприємства є найважливішим барометром ефективності його господарської діяльності. Можливість власного капіталу самозростати високими темпами характеризує високий рівень формування та ефективності розподілу прибутку підприємства, його здатність підтримувати фінансову рівновагу за рахунок внутрішніх джерел. У цей же час зниження обсягу власного капіталу є, як правило, наслідком неефективної, збиткової діяльності підприємства [2, 3]. Проведений огляд найбільш суттєвих

характеристик капіталу підприємства показує наскільки багатоаспектною з теоретичних і прикладних позицій є ця економічна категорія.

Капітал підприємства характеризується не тільки своєю багатоаспектною сутністю, але й багатоманітністю видів, в яких він виступає. У загальному випадку, система управління капіталом підприємства складається із двох функціональних підсистем: управління формуванням капіталу та управління використанням капіталу [1, 5]. Ці підсистеми можна віднести й до формування системи управління власним капіталом як однієї з організаційних форм, проте в умовах динамічності ринку до проблем раціонального формування та використання власних коштів підприємства додалися інші, не менш значимі, а саме: оцінка реальної ринкової вартості підприємства та дієвості його фінансово господарської діяльності; визначення оптимальної частки власного капіталу у структурі капіталу підприємства; створення ефективної концепції збереження власного капіталу [2, 4].

На методику аналізу власного капіталу підприємств та оцінювання одержаних результатів впливають такі фактори, як його організаційно-правова форма та вид економічної діяльності. Перший з них суттєво впливає на структуру власного капіталу і законодавче регулювання особливостей його формування та використання. Показники, одержані в результаті аналізу, порівнюють із середньогалузевими. Особливу роль в управлінні власним капіталом відіграє факторний аналіз [1, 3]. Забезпечуючи кількісну оцінку впливу чинників на результативний показник, факторний аналіз надає змогу змінювати та формувати параметри управління капіталом відповідним підбиранням та коригуванням чинників, які їх зумовлюють. Вплив окремих складових на результативний показник можна визначити за допомогою факторного аналізу. Удосконалення сучасного механізму управління капіталом підприємства досягається в результаті здійснення відповідної фінансової політики, яка характеризується кількома етапами.

Висновки. Таким чином, особливе місце у фінансовому управлінні посідає аналіз формування та використання капіталу підприємства. Капітал характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять дохід. У цій своїй якості капітал може виступати від виробничого фактора - у формі позикового капіталу, що забезпечує формування доходів підприємства не у виробничій (операційній), а в фінансовій (інвестиційній) сфері його діяльності. Капітал є головним джерелом формування добробуту його власників.

Список використаних джерел:

1. Бутинець Ф.Ф., Івахненко С.В., Давидюк Т.В., Шахрайчук Т.В. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7. 05. 0106 «Облік і аудит»; За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. 2-е вид., перероб. і доп. Житомир: ПП "Рута", 2002. 544 с.
2. Власний капітал підприємства як економічна категорія та його облік. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2017/5_05_uk/65.pdf.

3. Івахненко С.В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: навчальний посібник. Київ: Знання, 2004. 348 с.

4. Капітал підприємства: формування та оцінювання. URL: <https://zp.edu.ua/kafedra-pidpryyemnyctva-torgivli-ta-birzhovoyi-diyalnosti?q=node/4670>.

5. Metelytsia V., Koval N., Tomashuk I. Analysis of the budgetary planning organization in Ukraine. *The scientific heritage*. 2020. № 46. Vol. 8. P. 100-110.

Вікторія МАКСИМЕНКО,*
студентка 1 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМА ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті охарактеризовано, що міграція є складним комплексним та масштабним феноменом, що впливає на розвиток соціально-економічної системи України, ринок праці, чисельність населення. Досліджено динаміку та структуру міграції за регіонами. Визначено, що потоки трудових мігрантів із України в різні країни розподіляються нерівномірно залежно від регіону їх проживання. Охарактеризовано ринок праці та рівень оплати праці як основні фактори впливу на трудову міграцію в сучасних умовах. Обґрунтовано основні проблемні питання у сфері міжнародної трудової міграції в Україні, які потребують нагального врегулювання, на основі яких запропоновано шляхи врегулювання проблем пов'язаних з трудовою міграцією.

Abstract. The article describes that migration is a complex, complex and large-scale phenomenon that affects the development of the socio-economic system of Ukraine, the labor market, the population. The dynamics and structure of migration by regions are studied. It is determined that the flows of labor migrants from Ukraine to different countries are unevenly distributed depending on their region of residence. The labor market and the level of wages are characterized as the main factors influencing labor migration in modern conditions. The main problematic issues in the field of international labor migration in Ukraine, which need urgent settlement, are substantiated, on the basis of which the ways of settlement of problems related to labor migration are proposed.

* Науковий керівник: д.е.н., професор, декан факультету обліку та аудиту ВНАУ – Здирко Н.Г.

Вступ. Однією з проблем розвитку економіки України є трудові міграції. Затяжна соціально-економічна криза, зниження рівня інвестиційної привабливості, зростання невизначеності умов господарювання спричинили поглиблення процесів трудової міграції. Щороку тисячі людей покидають свою сім'ю, свою домівку і свою країну з метою покращення свого фінансового стану та соціального забезпечення. Проблема міграції населення набула світового масштабу, адже, не тільки з України виїжджає робоча сила, але й з інших країн.

На сьогоднішній день в Україні набуває розмаху проблема масового виїзду українців за кордон з метою працевлаштування. Особливо важливим є еміграція висококваліфікованих працівників, а також молоді, яка здобуває освіту за кордоном, але не повертається назад на Батьківщину. Така ситуація гальмує економічний розвиток країни, що потребує детального дослідження та визначає актуалізацію даної теми.

Виклад основного матеріалу. Міграція населення – це механічні переміщення людей через кордон тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди на більш-менш тривалий час або з регулярним перевезенням до нього. Головними причинами масової трудової міграції стали нестабільна політична ситуація, високий рівень безробіття, низька заробітна плата, воєнні дії і обезцінювання наукових робіт.

Країни, що приймають робочу силу, отримують при цьому такі переваги:

1) внаслідок зменшення витрат виробництва підвищується конкурентоспроможність товарів, які виробляються країною, що пов'язано з більш низькою ціною іноземної робочої сили;

2) іноземні робітники, створюючи додатковий попит на товари та послуги, стимулюють зростання виробництва і додаткову зайнятість у країні перебування;

3) при імпорті кваліфікованої робочої сили країна, що її приймає, економить на витратах на освіту та професійну підготовку;

4) іноземні робітники часто розглядаються як певний амортизатор у випадку кризи та безробіття;

5) іноземні робітники не забезпечуються пенсіями і не враховуються при реалізації різних соціальних програм [2, с. 194].

Рівень доходів емігрантів є, як мінімум, в три рази вищими, ніж в Україні. В середньому, українці отримують заробітну плату в розмірі 233 євро. За даними статистичної служби Євросоюзу, у Латвії і Литві мінімальна зарплата наразі становить 380 євро на місяць, нижча вона тільки у Болгарії та Румунії: 235 євро та 275 євро відповідно [2, с. 196].

Міграція має і позитивні наслідки. По-перше, заробітчани отримують роботу, по-друге, зменшується напруження на вітчизняному ринку праці, по-третє, вони здійснюють перекази зароблених коштів своїм родинам в економіку України. Обсяги переказів з-за кордону в 2007-2016 роках представлені на рисунку 1.

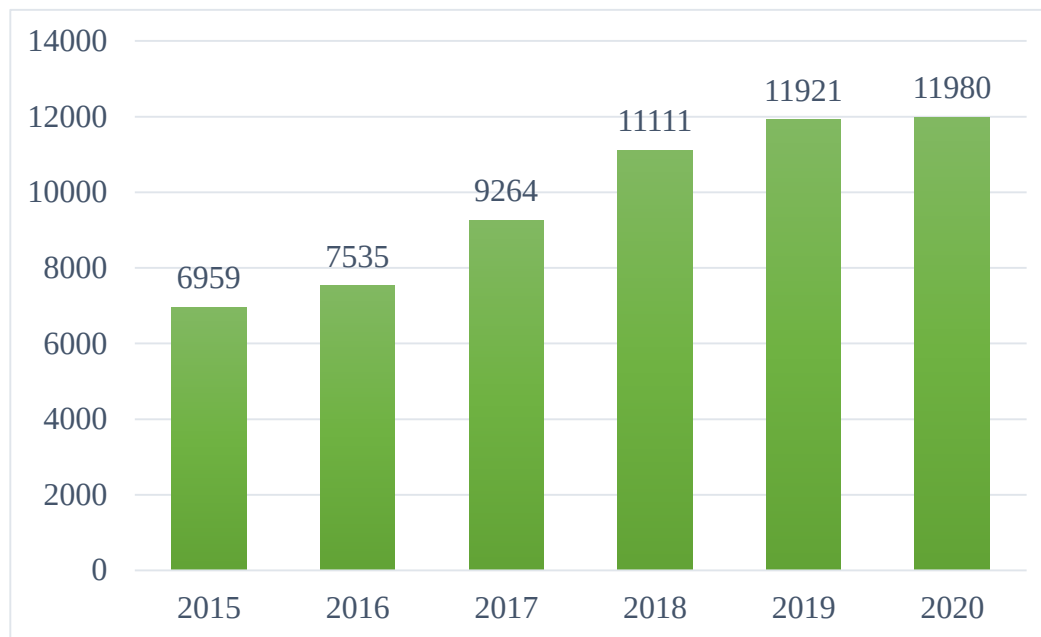

Рис. 1. Обсяги приватних грошових переказів із-за кордону

Джерело: побудовано автором на основі даних Національного Банку України [13]

Зазначимо, що протягом двох десятиліть зовнішня трудова міграція була наймасштабнішим серед міграційних потоків в Україні.

Таблиця 1

Основні показники ринку праці в Україні, 2010-2017 р.

	зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)			
	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку	
	в серед., тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в серед., тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи
2010	19180,2	58,4	17451,5	65,5	1 713,9	8,2	1712,5	8,9
2011	19 231,1	59,1	17520,8	66,3	1 661,9	8,0	1660,9	8,7
2012	19 261,4	59,6	17728,6	66,9	1 589,8	7,6	1589,2	8,2
2013	19 314,2	60,2	17889,4	67,3	1 510,4	7,3	1510,3	7,8
2014	18 073,3	56,6	17188,1	64,5	1 847,6	9,3	1847,1	9,7
2015	16 443,2	56,7	15742,0	64,7	1 654,7	9,1	1654,0	9,5
2016	16 276,9	56,3	15626,1	64,2	1 678,2	9,3	1677,5	9,7
2017	16 156,4	56,1	15495,9	64,5	1 698,0	9,5	1697,3	9,9
2018	16361	58,6	16361	52,5	1578,6	8,8	1577,6	9,1
2019	16578,3	58,2	15894,9	67,6	1487,7	8,2	1486,9	8,6
2020	15915,3	56,2	15244,5	65,6	1674,2	9,5	1673,3	9,9
2021	15588,8	55,6	14935,6	65,2	1712,8	9,9	1710,6	10,3

Джерело: сформовано автором на основі [8]

З початку 2014 р. у результаті анексії Криму та подій на Донбасі сформувався новий для України тип міграцій населення – рух внутрішньо переміщених осіб, який досяг обсягів, навіть більших за обсяги зовнішньої трудової міграції. Трудові міграції є складним комплексним та масштабним феноменом, який впливає на розвиток соціально-економічної системи України, ринок праці, чисельність та структуру населення.

Аналізуючи табл. 1, можна побачити, що в Україні з кожним роком чисельність безробітного населення зростає. Особливо починаючи з 2014 року чисельність безробітного населення стрімко зросла, і в порівнянні з 2013 роком збільшилась на 336,8 тис. осіб. Така ситуація є наслідком посилення соціальної напруги населення та зниження рівня інвестиційної привабливості України.

На сьогодні немає чітких даних щодо кількості українських трудових мігрантів. Наявна офіційна статистика не дозволяє повною мірою уявити масштаби трудової міграції. Якщо розглянути динаміку руху українських мігрантів, то офіційні дані фіксують збільшення кількості мігрантів (рис. 2).

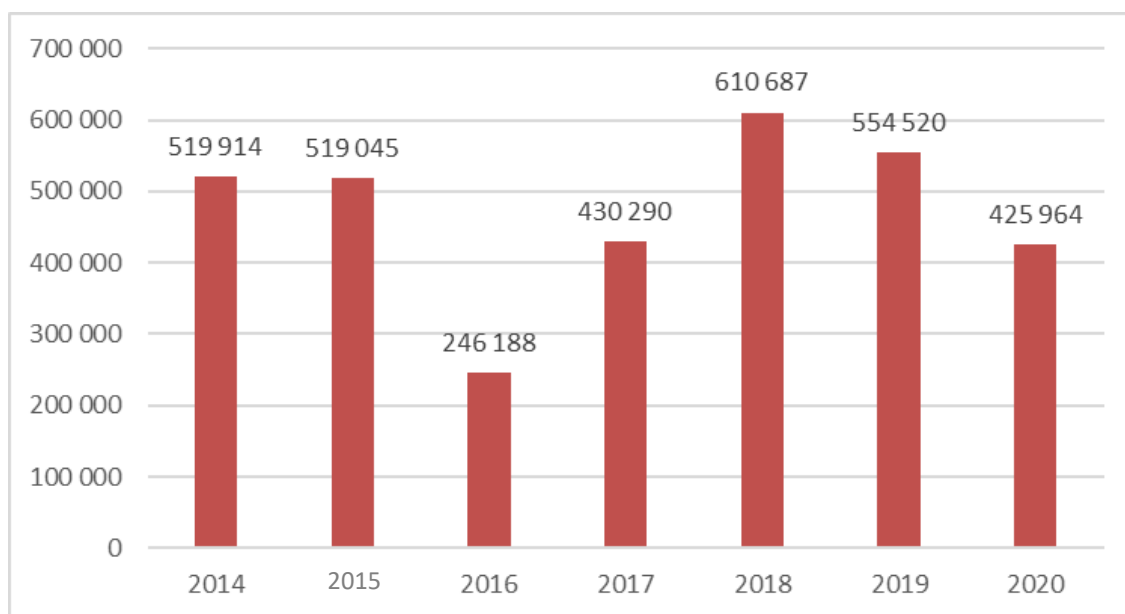

Рис. 2. Абсолютні дані кількості вибулих з України за кордон за 2014-2020 рр., тис. чол.

Джерело: сформовано автором на основі [8]

Проте, потоки трудових мігрантів із України в різні країни розподіляються нерівномірно залежно від регіону їх проживання. Наприклад, із західного регіону України (Рівненська, Волинська, Львівська, Закарпатська, Чернівецька, Івано-Франківська, Тернопільська області) 35% трудових мігрантів їдуть в Італію, 20% – в Росію, 19% – в Іспанію; з центрального регіону (Хмельницька, Вінницька, Кіровоградська, Черкаська, Київська, Чернігівська, Житомирська, Полтавська, Сумська області) 45% – в Росію, 27% – в Італію; з південно-східного регіону (Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Харківська області) 53% – в Росію, 11% – в Італію [12].

Згідно статистики МОМ в Україні лідерами за областями з трудових мігрантів були такі регіони (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень закордонних мігрантів

№ п/п	Регіон	Рівень
1.	Закарпатська область	Дуже високий
2.	Чернівецька область	Дуже високий
3.	Львівська область	Високий
4.	Волинська область	Високий
5.	Івано-Франківська область	Високий
6.	Тернопільська область	Високий
7.	Хмельницька область	Високий
8.	Черкаська область	Високий
9.	Вінницька область	Середній
10.	Рівненська область	Середній

Джерело: сформовано автором на основі [9]

Експерти називають різні цифри вибухів за кордон з метою працевлаштування. Вони коливаються в межах від 1,5 до 7 млн осіб, що становить від 3,1 до 15,1 % чисельності всього населення України, та до 34,1 % економічно активного населення України працездатного віку. Прогнози щодо розвитку міграційних процесів теж невтішні.

Зазначимо, трудова міграція є комплексною проблемою, яка потребує нагального вирішення за такими напрямками [5]:

1. Інформаційний. Вважаємо, у боротьбі з таким соціально-економічним явищем як трудова міграція інформаційний аспект є базовим. Інформаційний фактор наскільки важливий, що за умов складних воєнно-політичних відносин та соціально-економічної кризи, це єдиний аспект, який може «затримати» громадян, які збираються виїжджати за кордон. Багато громадян, особливо професійно-свідомих готові повернутися до своїх родин чи в свої домівки за умови, що вони знатимуть, що буде покращення. Відповідно інформація про покращення є засобом покращення ситуації. Але для того, щоб інформація була об'єктивна треба звернути увагу і на наступні аспекти вирішення проблеми трудової міграції.

2. Соціально-економічний. Соціальний напрям цієї проблеми лежить в площині економічного, де цілісність сім'ї, легальна праця та офіційне професійне зростання, а також можливість висловлюватись рідною мовою мають значення тоді, коли задоволені базові потреби сім'ї. Відповідно соціально-економічний стан потрібно покращувати не численними реформами у всіх сферах, які у кризовий час є складними для видаткової частини бюджету, а зростанням рівня життя населення на законодавчому рівні. Ключовим аспектом у вирішенні проблем трудової міграції має стати покращення умов ведення підприємницької діяльності, що можливо через формування сприятливих умов

для інвестицій.

3. Правовий напрям повинен передбачати налагодження системи обліку тих, хто працює за кордоном офіційно та неофіційно. Потребує вирішення питання грошових трансфертів трудових мігрантів в економіку країни. Держави сприяють переказам і з використанням не лише фінансових, а й адміністративних важелів, створенням додаткових можливостей для мігрантів [5].

Висновки. Трудова міграція в Україні відображає загальні та типові для більшості держав головні причини, які пов'язані, насамперед, із високим рівнем безробіття, низьким рівнем заробітної плати, незатребуваністю фаху на батьківщині, зникненням деяких галузей виробництва або значним їх скороченням, економічною нерозвиненістю окремих регіонів тощо.

Очевидно, що вирішити питання стабілізації міграційних витоків, долаючи одночасно проблеми в українській економіці, можна тільки за допомогою створення нових зон захисту людської праці. Так, у січні 2021 р. український уряд схвалив виплати допомоги трудовим мігрантам, які повертаються в рідні українські місця [8]. Ці кошти виділятимуться для ведення власного бізнесу, що є позитивним зрушення у вирішенні проблеми трудової міграції в Україні.

Основними передумовами для зменшення міграційних процесів в Україні у цілому є:

- підвищення рівня працевзабезпечення;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості України;
- надання пільг для підприємців, для розвитку бізнесу;
- стабілізація воєнного стану в країні;
- покращити соціальне забезпечення населення;
- підвищення рівня добробуту громадян.

Важливим напрямом міграційної політики має стати політика, щодо створення умов для зворотної міграції українських трудових мігрантів.

Для вирішення проблем міграції потрібен комплексний підхід, за якого враховуються інформаційний, соціально-економічний та правовий напрями як єдиний механізм підвищення рівня національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Бала Р. Д., Бала О. І., Тарнавський М. І., Наконечна В. І. Роль органу управління персоналом у вирішенні проблем плинності кадрів на підприємствах в умовах зростаючої міжнародної трудової міграції молоді. *Молодий вчений*. 2018. № 2 (2). С. 678-681.

2. Смутчак З.В. Проблема трудової міграції: позитивні і негативні наслідки для . *Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 192-198.

3. Фесенко А.М. , Чорна В.О. Міграційні наміри мешканців півдня України в контексті проблем трудової зайнятості та працевлаштування на ринку праці. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 79. С. 203-210.

4. Фонарюк О.Ю. Проблеми та шляхи вирішення трудової міграції. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2018. Вип. 7. С. 307-314.
5. Позняк О.В. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 2 (27). С. 169-172.
8. Офіційний сайт державної служби статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Офіційний сайт Міжнародної організації з міграції. URL: <http://iom.org.ua/ua>.
10. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року. Київ, 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80>.
11. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Українська трудова міграція: стан, проблеми та шляхи їх вирішення»: Постанова Верховної Ради України від 5 листопада 2013 року № 680-VII / Верховна рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/680-18>.
12. Офіційний сайт Статистичної служби Євросоюзу. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>.
13. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>.

Сергій МАТВІЄНКО*
студент 2 курсу магістратури, заочної форми навчання
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

***Анотація.** Фінансовий менеджмент являє собою гнучкий механізм управління, орієнтований на швидкі зміни внутрішнього і зовнішнього економічного середовища і ставить за мету максимізацію прибутку, ринкової вартості та забезпечення фінансової стійкості підприємства. Визначено роль та місце фінансового менеджменту в діяльності підприємства, визначено функції та завдання. В умовах посилення процесів інтеграції, інформатизації, диверсифікованості бізнесу доцільним є підвищення рівня фінансового менеджменту та забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища.*

***Annotation.** Financial management is a flexible management mechanism focused on rapid changes in the internal and external economic environment and aims to*

* Науковий керівник : д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Вдовенко Л.О

maximize profits, market value and ensure the financial stability of the enterprise. The role and place of financial management in the activity of the enterprise are determined, functions and tasks are defined. In terms of strengthening the processes of integration, informatization, diversification of business, it is advisable to increase the level of financial management and ensure sustainable development of enterprises in an unstable market environment.

Вступ. Фінансовий менеджмент відіграє провідну роль управління фінансовими активами підприємства, оскільки від злагодженої роботи команди фінансових менеджерів залежить процес реалізації фінансової стратегії та політики суб'єктів господарювання, досягнення визначених цілей та розв'язання окреслених завдань.

Ринкові трансформаційні процеси в економіці нашої країни вимагають удосконалення всіх складових господарського механізму. Суттєвих змін потребує сфера управління не тільки на макроекономічному рівні, а і на рівні основної ланки економіки на підприємствах. На сучасному етапі розвитку економіки діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання значною мірою ускладнюється тривалою кризою неплатежів, зростанням дебіторської та кредиторської заборгованості, несприятливою податковою політикою, скороченням виробництва, а також дефіцитом фінансових ресурсів. Невиконання підприємством своїх зобов'язань негативно відображається на перспективах його подальшого існування [1].

Виклад основного матеріалу. Проблеми фінансового менеджменту на підприємствах висвітлюються таких дослідників як: О. М. Верстяк, П. П. Гавриленко, Н. М. Давиденко, Н. О. Ковальчук, О. А. Кравченко, Ю. М. Осадчук, О. В. Тимошенко та інші. В той же час в умовах політичної і економічної нестабільності питання ефективної діяльності підприємств залишаються актуальними і потребують поглибленої оцінки ролі фінансового менеджменту в управлінні фінансами підприємств.

Система фінансового менеджменту – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують досягнення встановленої цілі фінансової діяльності підприємства на засадах концептуальних положень управління фінансовими ресурсами і фінансовими суб'єктів господарювання за допомогою методів, інструментів і важелів фінансового механізму. Як підсумок, слід зазначити, що проблеми можливостей застосування фінансового менеджменту на вітчизняних підприємствах доцільно розглядати через призму формування та розвитку адаптивних систем управління фінансовими ресурсами до умов і методів розв'язання завдань підприємства та нестабільності зовнішнього середовища [2].

У процесі організації фінансового менеджменту здійснюються планування, прогнозування, регулювання, координація, стимулювання, контроль та аналіз.

Матеріальною основою фінансового менеджменту є грошові потоки, що супроводжуються потоками платежів та розрахунків, він є не лише системою

ефективного управління фінансовими ресурсами, а й однією з ключових підсистем загальної системи управління підприємства. Основною метою фінансового менеджменту, окрім максимізації прибутку, є максимізація ринкової вартості підприємства та забезпечення його фінансової стійкості. При цьому основними завданнями фінансового менеджменту, на нашу думку, є:

- планування та прогнозування фінансово-господарської діяльності;
- формування ресурсної бази;
- управління грошовими потоками;
- формування й реалізація ефективної податкової та кредитної політики підприємства;
- формування відносин із іншими суб'єктами тощо.

Стратегічні і тактичні цілі фінансового менеджменту приведені на рис. 1.

Функції фінансового менеджменту як суб'єкта управління - це конкретний вид управлінської діяльності, що послідовно складається зі збору, систематизації, передачі, збереження інформації, ухвалення рішення й організація його реалізації [2].

Загалом основними функціями фінансового менеджменту є: дослідження зовнішнього економічного середовища; розробка фінансової стратегії підприємства; аналіз і планування фінансової діяльності; прийняття рішень з питань оперативної фінансової діяльності; прийняття інвестиційних рішень; взаємодія з іншими контрагентами з питань фінансової діяльності (державними органами, фінансово-кредитними установами, суб'єктами фінансового ринку, іншими підприємствами, фізичними особами).

Рис. 1. Стратегічні та тактичні цілі фінансового менеджменту

Джерело: розроблено автором на основі [2]

На підприємствах має функціонувати Служба фінансового менеджменту,

де мобілізується комплекс збалансованих управлінських рішень як в системі захисту пріоритетних інтересів підприємств, так і в управлінні його діяльністю, яка повинна враховувати альтернативні шляхи забезпечення сталого рівня розвитку підприємства, згідно фінансової стратегії і сформованої фінансової політики підприємства. Важливу роль в діяльності підприємств відіграють фінансові менеджери. Рішення, які приймають фінансові менеджери на підприємстві, залежать від рівня, на якому вони (менеджери) перебувають. Так, менеджери найвищого рівня приймають стратегічні рішення, пов'язані з майбутнім розвитком підприємства. Менеджери нижчої ланки займаються прийняттям тактичних рішень, пов'язаних з управлінням поточною діяльністю підприємства [3, с. 206].

Фінансові менеджери при формуванні ресурсної бази підприємств здійснюють оцінку наявних активів та джерел фінансування, величини і складу фінансових ресурсів, необхідних для підтримання виробничого потенціалу з метою подальшого їх розвитку. Не менш важливим етапом в управлінні фінансами підприємств є оцінка ефективності капіталовкладень, в процесі якого визначаються основні параметри інвестиційного проекту, зокрема майбутніх обсягів реалізації, операційних витрат, здійснюється розрахунок відносних показників рентабельності капіталу тощо.

Нині фінансовий менеджмент включає практично всі напрями управління фінансами підприємства. Проблеми фінансового менеджменту за останні роки отримали поглиблений розвиток в нових, відносно самостійних галузях знань – фінансовому аналізі, інвестиційному менеджменті, ризик-менеджменті, антикризовому управлінні підприємством при загрозі банкрутства.

Фінансовий менеджмент – це управління фінансами підприємства за допомогою системи принципів і методів розробки, реалізації управлінських рішень, безпосередньо пов'язаних із формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства та організацією обороту його грошових коштів, спрямоване на досягнення поставленої мети [2].

Важливим завданням фінансового менеджменту є управління грошовими потоками підприємств (управління грошовими розрахунками в процесі отримання і погашення позик, емісії та погашення цінних паперів, розрахунків з підприємствами-дебіторами, акціонерами, управління залишком коштів на розрахунковому рахунку, страховим запасом у вигляді високоліквідних цінних паперів та контроль за рухом грошових коштів у процесі реалізації інвестиційних проектів тощо), кваліфіковане ведення бухгалтерського обліку, оскільки на основі даних первинної бухгалтерської документації та достовірної фінансової звітності ґрунтуються обґрунтовані висновки про фінансовий стан підприємства.

Активно в сучасних умовах зростає роль фінансового менеджменту та безпосередньо посилення роботи фінансових менеджерів над побудовою партнерських відносин зовнішнього середовища, що суттєво позначається на залученні фінансових ресурсів з інших джерел.

Тобто процес управління залученням позикового капіталу також є одним із найважливіших напрямів у фінансовому менеджменті, що сприяє створенню

оптимальної фінансової структури капіталу підприємства, розширенню їх фінансового потенціалу та зростанню прибутковості. Нестача залучених коштів при низькому рівні самофінансування підприємств не дозволяє їм динамічно розвиватися, а надмірне використання залучених коштів сприяє зменшенню фінансової стійкості підприємств, тому завдяки ефективному фінансовому менеджменту можна досягти позитивних результатів, сформувавши оптимальну структуру капіталу. Крім того, удосконалення політики управління залученими кредитними ресурсами підприємства є одним основних чинників зростання ефективності діяльності, стабільного функціонування та динамічного розвитку завдяки раціональному використанню наявних та залучених ресурсів, що сприятиме підвищенню прибутковості та фінансової стійкості підприємства.

Весь процес менеджменту, починаючи з постановки цілей, побудови стратегії, формування завдань та закінчуючи організацією, моніторингом, контролем та оцінкою результатів процесу управління, розпочинається і закінчується з інформації та інформацією закінчується [4, с. 175].

Тобто для оцінки реального стану розвитку підприємства важливим є наявність чіткої інформації, яка дасть можливість приймати правильні управлінські рішення щодо управління фінансами на підприємстві.

В сьогоденні складних умовах посилення конкуренції та зміни економічної ситуації в країні є вимога до фінансових менеджерів щодо можливості доступу їх до джерел достовірної інформації, що міститься у внутрішньому середовищі та зовнішньому середовищі, враховуючи важливість різних фінансових відносин підприємств та специфіки його грошових потоків.

Виходячи з цього основою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, направлених на забезпечення сталого рівня розвитку підприємств є наявність сформованої інформаційної бази, достовірність і якість якої сприяють ефективному фінансовому менеджменту за умови врахування високого рівня професіоналізму фахівців в цій справі.

Зростає роль саме ефективного фінансового менеджменту підприємств задля запобігання банкрутству підприємств, оскільки зростання кількості підприємств-банкрутів з кожним роком збільшується, тоді це свідчить про послаблення і економіки держави, яка на пряму залежна від розвитку підприємств різних організаційно-правових форм.

Тому правильно обрана стратегія і тактика фінансового менеджменту дозволить не лише покращити рівень підприємництва в країні, але й підвищити економіку держави [5, с. 97].

Використання можливостей фінансового менеджменту підприємствами дає змогу вирішити питання ефективного управління фінансами і в перспективі сприяти забезпеченню їх пріоритетним інтересам самого підприємства.

Висновки. Фінансовий менеджмент являє собою гнучкий механізм управління, орієнтований на швидкі зміни внутрішнього і зовнішнього економічного середовища і ставить за мету максимізацію прибутку, ринкової вартості та забезпечення фінансової стійкості підприємства.

В умовах посилення процесів інтеграції, інформатизації,

диверсифікованості бізнесу доцільним є підвищення рівня фінансового менеджменту та забезпечення сталого розвитку підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища. Успішність реалізації заходів, спрямованих на забезпечення стабільності розвитку підприємств залежить від швидкості та ефективності реагування фінансового менеджменту на можливі загрози, превентивні фінансові заходи та своєчасну ліквідацію негативних наслідків факторів несприятливого внутрішнього і зовнішнього середовища.

Список використаних джерел:

1. Щербань О. Д. Стратегічні орієнтири управління ліквідністю та діловою активністю підприємства [Текст]. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2016. Том 23. № 2. С. 206-212. ISSN 1993-0259.
2. Калетнік Г.М. Даниленко А.С., Варченко О.М., Ціхановська В.М. Фінансовий менеджмент. Підручник. К.: «Хай–Тек Прес», 2013. 688 с.
3. Ковальчук Н. О. Антикризовий фінансовий менеджмент як основа управління фінансами вітчизняних підприємств. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск № 3. С. 203–208.
4. Євтушенко М. В. Роль формаційного забезпечення в процесі фінансової діагностики. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2014. № 12(163). С. 175–180.
5. Осадчук Ю.М. Роль фінансового менеджменту в діяльності підприємств. *Інноваційна економіка*. 2013. №5(43). С.96-100.

Вероніка МАЦЯКА,^{*}
студентка 2 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРУКТУРА СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ САН ТА НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. У статті охарактеризовано стан системи пенсійного страхування в Україні. Здійснено аналіз сучасного стану солідарної системи пенсійного страхування. Визначено особливості розвитку пенсійного страхування та, зокрема, функціонування страхових компаній і недержавних пенсійних фондів. Досліджено зарубіжний досвід пенсійного забезпечення та можливості його адаптації в Україні. Встановлено необхідність розвитку

^{*} Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Марценюк О.В.

накопичувальної системи пенсійного страхування. Проаналізовано основні напрями пенсійної реформи та узагальнено фактори, що стримують розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Доведено, що активізація діяльності системи недержавних пенсійних фондів та накопичувального пенсійного фонду стане суттєвим джерелом інвестиційних ресурсів в економіку України та сприятиме забезпеченню її фінансової безпеки.

Abstract. The article describes the state of the pension insurance system in Ukraine. The analysis of the current state of the solidarity pension insurance system is carried out. The peculiarities of the development of pension insurance and, in particular, the functioning of insurance companies and private pension funds are determined. The foreign experience of pension provision and possibilities of its adaptation in Ukraine are investigated. The need for the development of the accumulative pension insurance system has been established. The main directions of pension reform are analyzed and the factors hindering the development of private pension provision in Ukraine are generalized.

It is proved that the intensification of the system of non-state pension funds and the accumulative pension fund will become a significant source of investment resources in the economy of Ukraine and will contribute to ensuring its financial security.

Вступ. Продуктивна праця людини, її прагнення до покращення якості свого життя, добробуту, покращення соціального статусу були і є одним з головних чинників суспільного прогресу. Проте, на жаль, реалії життя є такими, що з об'єктивних причин не кожна людина взагалі у змозі реалізувати себе як активний член суспільства, а більшість людей, які впродовж свого життя мали таку можливість, з часом її втрачають. Тому проблема соціального забезпечення людини в старості, у разі хвороби та каліцтва є однією з най актуальних для кожного цивілізованого суспільства, яке будується на принципах загальнолюдської моралі і дбає про своїх непрацездатних членів.

Однією з найважливіших складових діяльності держави у галузі соціальної політики є законодавче регулювання та організація пенсійного забезпечення громадян. З переходом економіки України від командно-адміністративної системи до ринкових відносин стара державна система пенсійного забезпечення перестала виконувати свою основну функцію – забезпечення гідного прожиття непрацездатних громадян. Безумовно, головною причиною вкрай незадовільного пенсійного забезпечення на сучасному етапі є економічна криза і пов'язані з нею низькі надходження до Пенсійного фонду, до державного та місцевих бюджетів, але надзвичайно важливими є і суто демографічні фактори, які сьогодні є чи не найбільш серйозним бар'єром на шляху реформування системи пенсійного забезпечення в Україні.

Вивчення питань розвитку пенсійного забезпечення в Україні є важливою частиною економічних досліджень. Вагомий внесок у формування національної концепції пенсійного забезпечення зробили: Н.М. Внукова, А.В. Галімов [1],

В.В. Глущенко [2], М.І. Мальований, Г.Л. Норд [7], Н.В. Ткаченко [11] та інші підкреслюючи складність проблем державних соціальних програм пенсійного забезпечення та питання важливості реформування пенсійної системи України.

Окремі аспекти теоретико-методологічного обґрунтування специфіки страхової діяльності та фінансового забезпечення суб'єктів господарювання розглядають такі фахівці, як: І. Гончарук [4], О. Марценюк [5] та ін.

Виклад основного матеріалу. Побудова пенсійної системи, яка відповідає вимогам ринкової економіки є одним з найбільш важливих завдань, яке необхідно вирішити в соціальній сфері країни.

З кожним роком здатність солідарної системи забезпечувати гідний розмір пенсії громадян погіршується. Так, у 2020 році показник економічно активного населення працездатного віку становив 16,9 млн осіб, у той час як, за даними Пенсійного фонду, чисельність застрахованих осіб становила 12,8 млн осіб. Тобто інші 4,1 млн осіб є не застрахованими і не сплачують ніяких внесків, що позбавляє їх права на гідну пенсію в старості. Тому для отримання достойної пенсії необхідно сплачувати внески. Нинішня пенсійна система в Україні стикається з важливими соціальними та фінансовими викликами, які потребують термінового вирішення, оскільки ці виклики з часом лише посиляться.

Зважаючи на чисельність пенсіонерів в Україні, можна зазначити, що протягом останніх років вона зменшується і станом на 01.01.2021 вона становила 11,1 млн осіб (що на 0,8 млн осіб менше ніж у 2017 році). У той час, як загальний обсяг видатків Пенсійного фонду України за останні 5 років зріс майже у 1,5 рази [9].

Не дивлячись на досить значний обсяг видатків Пенсійного фонду на виплату пенсій, середній розмір пенсійної виплати становить 3 507,5 грн станом на 01.01.2021, що значно нижчий порівняно з іншими країнами Європи. Слід зауважити, що 57% пенсіонерів, на жаль, отримують у середньому пенсію у розмірі близько 2 500 гривень.

Тому, вивчення особливостей становлення та розвитку пенсійного страхування та, зокрема, функціонування страхових компаній і недержавних пенсійних фондів їх загального стану і проблем в даний час є актуальним.

Україна формує класичну трирівневу пенсійну систему. Третій рівень створено у вигляді добровільного недержавного забезпечення за пенсійними схемами з певними внесками. Його основу становлять недержавні пенсійні фонди (НПФ), діяльність яких у країні поки що не можна назвати активною.

Запровадження системи пенсійного страхування весь час відкладається. Спочатку передбачалося, що вона буде введена в дію у 2012 році. Внески матимуть персоніфікований характер і враховуватимуться на індивідуальних пенсійних рахунках, а виплати з Накопичувального пенсійного фонду України будуть здійснюватися додатково до солідарної пенсії довічно або одноразово.

Чергова обіцянка запровадити накопичувальну систему 2017 року також залишилася обіцянкою. Тодішній міністр соціальної політики Павло Розенко заявляв «Ідеться про те, що страховий внесок відраховуватиметься на рівні 2% у 2017 році, а до 2022-го він збільшиться до 7%. Паралельно з цим

зменшуватимуть розмір нарахувань за заробітну плату, яку роботодавець відраховує за кожного працівника до Пенсійного фонду. Запроваджувати цей принцип почнуть із 1 січня 2017 року».

Згодом цей другий рівень пенсійного забезпечення став яблуком розбрату між урядом, який не хотів його запроваджувати, та групою народних депутатів, які наполягали на його терміновому введенні. Компромісом стала норма про запровадження обов'язкового пенсійного накопичення з січня 2019 року. Через тиждень після гучного ухвалення законопроекту про пенсійну реформу уряд схвалив план її наступного етапу – обов'язкового пенсійного накопичення. Документ на п'ять сторінок, без конкретики, одразу ж опинився у центрі уваги ЗМІ та експертного середовища і викликав чимало запитань до уряду.

Наприкінці лютого 2019 року представники громадських організацій і недержавних пенсійних фондів зажадали від Кабміну посприяти впровадженню накопичувального рівня пенсійної системи з 2020 року і висловили побоювання, що другий етап пенсійної реформи буде відкладено на невизначений час.

Цікаво, що наприкінці минулого року Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку допустила до обігу в Україні акції шести іноземних компаній – Facebook, Tesla, Netflix, Microsoft Corporation, Visa та AMD. Можливо, це дозволить пожвавити інвестиційні зусилля НПФ.

За даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, загальна кількість учасників НПФ становить понад 880 тисяч осіб, з яких отримали чи отримують пенсійні виплати понад 88 тисяч. Мізер. Що ж стосується розміру пенсійних виплат, то він за весь час становить понад 1 мільярд гривень. Тобто з 88 тисяч учасників переважна більшість (близько 95 відсотків) одержала одноразові виплати, які становили в середньому кілька тисяч гривень, або близько \$250. А в Корпоративному недержавному пенсійному фонді НБУ (КНПФ НБУ), приміром, здійснювались періодичні виплати 2850 учасникам, причому середня сума виплати становила 1825 гривень на місяць [10].

Для американців або поляків біржові зведення про цін на акції – звичайний об'єкт уваги. Справа у тому, що тамтешні НПФ вкладають отримані від їх учасників гроші у цінні папери. Там обертаються трильйони доларів – НПФ вважаються найбільшими світовими інвесторами. Накопичувальні пенсійні фонди є найбільшим джерелом довгострокових інвестицій в економіку США. Середній розмір пенсії, який в американців становить 1503 долари на місяць, наполовину забезпечується саме з накопичувальних пенсійних фондів.

У Франції, як і в багатьох інших країнах Європи, державна пенсійна система заснована на 2-х рівнях: основному та накопичувальному. Базову пенсію зазвичай рахують як 50% від середньої заробітної плати за 25 найбільш вдалих фінансово років. З урахуванням власних накопичень у приватних пенсійних фондах французи можуть розраховувати на суму, що досягає 80 відсотків зарплати. Якщо врахувати, що середній заробіток француза становить 2900 євро, то з пенсійної добровільно-накопичувальної системи він отримує 30% або 870 євро.

А ось в Ізраїлі мінімальна виплата за старістю становить 400 доларів США, ще десь 200 доларів ізраїльтяни отримують як надбавку за стаж. Однак значну частину пенсії, яка у середньому дорівнює тут 1500 доларам США, формують добровільні накопичувальні системи.

В Австралійській накопичувальній пенсійній системі, яка існує з 1992 року, приміром, середній залишок на пенсійному рахунку людей передпенсійного віку (60–64 років) ще кілька років тому був на рівні 210 тисяч доларів США. Ці кошти можна забрати одразу по досягненні пенсійного віку, або одержувати щомісячні виплати пожиттєво, тобто десь близько 1 тисячі доларів впродовж 20 років.

Визначимо основні причини низької популярності НПФ в Україні. Найперше, це питання довіри. Загалом українці скептично ставляться до НПФ як засобу пенсійних заощаджень. Більш ніж половина (54 %) респондентів під час нещодавнього опитування, проведеного Агентством США з міжнародного розвитку в Україні, зазначили, що не хотіли б стати учасником таких фондів. Лише 8 % опитаних погодилися б сплачувати внески до недержавних пенсійних фондів за умови отримання податкової пільги на внески. Лише 18 % респондентів погодилися б стати учасниками НПФ за умови, якщо й роботодавці будуть сплачувати внески на їхню користь.

Багатьох українців також цікавить, чи можна буде переходити з державного накопичувального фонду до недержавного? Відомо, що у деяких країнах є можливість переказу своїх внесків із солідарної системи у накопичувальну та назад, але існуючі законопроекти щодо запуску накопичувальної системи в Україні поки що цього не передбачають.

Доходи Пенсійного фонду України в січні-березні 2021 року становили 116,6 млрд.грн. при витратах 124,1 млрд.грн. Дефіцит Пенсійного фонду в січні-березні 2021 року становить 7,5 млрд грн [9].

Сьогодні в Україні близько 80 % пенсіонерів отримують пенсії до 4 тисяч гривень, що, певна річ, не може вповні забезпечити їх потреби. Зрозуміло, що на допомогу літнім батькам приходять діти, часом інші родичі. Утім, в умовах соціально-економічної кризи й вони не завжди спроможні це робити.

Тож нинішні пенсіонери мають покладатися на діючу солідарну систему, сподіваючись на поліпшення економічної ситуації та зростання зарплат, а отже, й виплат до Пенсійного фонду, що дозволить збільшити розмір виплат. Однак, з огляду на темпи вітчизняної економіки, сподівання такі марні.

Справжня причина злиденності пенсіонерів – у високому рівні тіньової економіки, який сягає 45–50 %, тотальній корупції, що зумовлює низький ВВП. Саме через це Пенсійний фонд дотується із Держбюджету на 45 %, хоча процес детінізації економіки повністю покрив би витрати за цією статтею.

У 2020 році відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 01.04.2020 р. № 251 «Деякі питання підвищення пенсійних виплат і надання соціальної підтримки окремим категоріям населення у 2020 році» з 01.04.2020 р. встановлено:

- щомісячну компенсаційну виплату особам, яким виповнилося 80 років і

більше, в розмірі 500 грн, у яких розмір пенсійних виплат з урахуванням надбавок та підвищень не досягає розміру середньої заробітної плати, яка враховується для обчислення пенсій за 2019 рік, і мінімальну пенсійну виплату на рівні 2 600 грн таким особам, якщо вони мають відповідний страховий стаж (20 років – жінки, 25 років – чоловіки);

– одноразову грошову допомогу в сумі 1 000 грн окремим категоріям населення, зокрема особам із числа одержувачів пенсій, державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства і дітям з інвалідністю та державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, а також особам з інвалідністю.

З 01.05.2020:

– перераховано пенсії із застосуванням коефіцієнта збільшення показника середньої заробітної плати (доходу) в Україні, з якої сплачено страхові внески, який враховується для обчислення пенсії, в розмірі 1,11.

– Станом на 1 липня 2020 року середній розмір пенсійної виплати зріс до 3394 грн проти 3006 грн на 1 липня 2019 року.

– Чисельність осіб, які отримують менше 2000 грн, зменшилась на 60,4%.

Водночас Уряд турбується про вдосконалення пенсійної системи України. Зокрема, триває робота над запровадженням накопичувальної системи пенсійного страхування та розвитком добровільної системи недержавного пенсійного забезпечення. Сьогодні, коли у нас тривалість життя зростає, народжуваність падає, кількість тих, хто виходить на ринок праці, зменшується. 2019 рік був найгіршим щодо демографії.

Народжуваність в Україні у 2019 році впала до найнижчого рівня в історії – 7,4 новонароджених на 1000 осіб населення. Сьогодні громадян України віком до одного року в країні менше, ніж мешканців будь-якого іншого віку до 72 років включно – таке спостерігається вперше. За показником народжуваності Україна входить до п'ятірки найгірших показників у світі. У нас вже зараз 13 млн осіб, за яких сплачуються внески до Пенсійного фонду України, та 11,2 млн пенсіонерів [9]. А за 30 років через демографію ця ситуація лише погіршиться. Пенсійні видатки зростатимуть. Потрібен баланс двох систем - солідарної системи та накопичувальної системи пенсійного страхування, що знівелює ризики. Накопичувальна система незалежна від демографії, але піддається фінансовим ризикам, солідарна – навпаки. Добровільні індивідуальні внески з часом будуть основою формування пенсії.

Щодо ПрАТ СК «ПЗУ Україна», за результатами 2016-2019рр. та за 9 місяців 2020 р., за показниками отриманих премій в наслідок укладених договорів додаткового пенсійного страхування компанія утримувала лідируючі позиції в рейтингу страховиків (табл. 1).

За договорами страхування життя, як довгострокового так і короткострокового, оцінка зобов'язань може бути здійснена більш точно, ніж за іншими, ніж життя видами страхування, оскільки сума страхових вимог обумовлена договором, як у випадку виплати при настанні події «смерть або інвалідність», так і у випадку виплат в разі досягнення застрахованою особою

пенсійного віку, що відображається у звітності обсягом сформованих страхових резервів.

Таблиця 1

Рейтинг страхових компаній з додаткового пенсійного страхування за 2016-2019рр. та за 9 місяців 2020р., тис.грн.

№ п.п.	Страхові компанії	Премії отримані в 2016р.	Премії отримані в 2017р.	Премії отримані в 2018р.	Премії отримані в 2019р.	Премії отримані за 9 місяців 2020р.
1	ТАС	2 836	26 960,80	39630	57779	44 873
2	PZU Україна	2 360	2 949,40	4853	6743	6 734
3	АСКА-Життя	4 214	26	12	160	179
4	КНЯЖА лайф VIG	-	-	-	112	-
5	ІНГО Україна	6	6,3	6	6	-
6	ТЕКОМ-Життя	743	-	-	-	-
Всього		10 159.00	29 942,50	44501.00	64800.00	51 786

Джерело: сформовано автором на основі [10]

Зазначені ризики послаблюються завдяки диверсифікації портфеля договорів страхування та диверсифікації за географічними регіонами України.

Основні напрями пенсійної реформи:

- обов’язкову щорічну індексацію пенсій, у тому числі державних службовців, працівників органів місцевого самоврядування, журналістів, та запровадження справедливого механізму нарахування виплат пенсіонерам.

- Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо підвищення пенсій» передбачена щорічна (опосередкована) індексація пенсій від 2021 року, яка відбуватиметься шляхом збільшення на коефіцієнт, що відповідає показнику 50% зростання споживчих цін за попередній рік та 50% показника зростання середньої заробітної плати (доходу), з якої сплачено страхові внески, за три календарні роки, що передують попередньому року до того, в якому проводять збільшення:

- забезпечення дотримання прав внутрішньо переміщених осіб, у тому числі осіб, які проживають на тимчасово окупованих територіях, на належне пенсійне забезпечення.

- внутрішньо переміщені особи, у тому числі особи, які проживають на тимчасово окупованих територіях, отримують пенсії на підконтрольній українській владі території.

- запровадження другого рівня пенсійної системи – накопичувальної системи пенсійного страхування.

- розширення функціоналу порталу електронних послуг Пенсійного фонду України та автоматизація процесів у системі пенсійного страхування.

- посилення відповідальності за ухилення та несплату єдиного соціального внеску, інших обов’язкових платежів до Пенсійного фонду України.

- перегляд стимулів до сплати єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування.

– уніфікація та адаптація законодавства щодо діяльності недержавних пенсійних фондів до законодавства ЄС з метою підвищення рівня захисту майнових прав та інтересів учасників накопичувальної системи пенсійного забезпечення.

Висновки. Досліджуючи питання пенсійного страхування, варто звернути увагу на проблему розподілу страхових внесків з пенсійного страхування між роботодавцем і працівниками. На думку деяких зарубіжних фахівців, для того щоб підтримувати й підвищувати конкурентоспроможність підприємств на світовому ринку було б доцільно фінансування пенсійного забезпечення перерозподілити на всіх платників пенсійного страхування однаково. Зокрема, країни з розвинутою ринковою економікою шляхом впровадження накопичувальної пенсійної системи, через обов'язкове і добровільне пенсійне страхування зняли з підприємств частину тягаря з фінансового забезпечення пенсійних виплат населенню. Вказане фінансування було перекладено на працездатне населення.

Серед перешкод, що стримують розвиток недержавного пенсійного забезпечення в Україні основними є:

- недостатня поінформованість населення про концепцію пенсійної реформи та значення у ній системи НПЗ, що стримує її розвиток;
- недовіра населення до НПФ та відсутність просування позитивного іміджу існуючих НПФ;
- висока частка витрат населення спрямовується на поточні потреби, а не на заощадження;
- недосконалість нормативно-правової бази з питань НПЗ, яка потребує опрацювання та удосконалення;
- невирішені питання стосовно надання податкових пільг у системі НПЗ.

Недержавна пенсійна система відіграє важливу роль у забезпеченні населення. Вона є безпечним, а в більшості випадків – і пільговим засобом гарантування гідного рівня життя після працездатного періоду. Інша, не менш важлива функція недержавної пенсійної системи, полягає в тому, що вона є джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни.

Очікувані результати пенсійної реформи та прогностичні показники:

- досягнення витрат на пенсійне забезпечення на рівні 12 відсотків валового внутрішнього продукту та забезпечення мінімального рівня пенсійного забезпечення на рівні 40 відсотків від отриманого заробітку;
- щорічний перерахунок пенсій 11 млн. пенсіонерів;
- залучення 132 тис. працівників до накопичувальної системи обов'язкового професійного пенсійного забезпечення.

Завдання на поточний рік:

- розроблення та подання Кабінетові Міністрів законопроєкту щодо запровадження накопичувальної професійної пенсійної системи.
- здійснення аналізу реалізації державної політики у сфері

адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Підготовка пропозицій щодо підвищення якості адміністрування єдиного внеску з урахуванням необхідності подолання негативних економічних наслідків, спричинених пандемією коронавірусу COVID-19.

- удосконалення механізму індексації пенсій.

Враховуючи світовий позитивний досвід, можна з упевненістю стверджувати, що активізація діяльності системи недержавних пенсійних фондів та накопичувального пенсійного фонду стане суттєвим джерелом інвестиційних ресурсів в економіку України та сприятиме забезпеченню її фінансової безпеки.

Розвивати накопичувальну пенсійну систему можна шляхом:

- вдосконалення інфраструктури фінансового ринку, розвитку корпоративного управління та фінансових інструментів;
- створення програмно-технічного комплексу для функціонування системи накопичувального пенсійного забезпечення;
- удосконалення та уніфікації податкового законодавства щодо функціонування суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення;
- підвищення інституційної спроможності, рівня та якості професійної підготовки суб'єктів системи пенсійного забезпечення;
- удосконалення системи електронного звіту роботодавців та впровадження місячної звітності страхувальників;
- захисту прав інституційних інвесторів.

Крім того, ключовим питанням у стратегії розвитку пенсійної системи в Україні є вдосконалення інформаційного забезпечення та прозорості цієї системи.

Незважаючи на досить складну та неоднозначно оцінювану правову форму існування недержавних пенсійних фондів, усі механізми, закладені в законодавстві щодо цих суб'єктів, спрямовані насамперед на унеможливлення зловживань із пенсійними коштами учасників. На наш погляд, модель недержавних пенсійних фондів, обрана законодавцями, має виправдати себе і реалізувати своє соціальне призначення.

Концепція пенсійного забезпечення, яка передбачає поступовий перехід від трирівневої системи пенсійного забезпечення до дворівневої, сприятиме формуванню високоефективної фінансово збалансованої пенсійної системи, яка буде стимулювати пенсіонерів до здійснення пенсійних заощаджень, а роботодавців - до збільшення пенсійних відрахувань. Крім того, це дозволить накопичити додаткові інвестиційні ресурси для стабільного розвитку економіки, збільшення розміру пенсій, сприятиме формуванню нової парадигми забезпечення національних фінансових інтересів.

Список використаних джерел:

1. Галімов А.В. Аспекти соціального забезпечення: стан та проблематика розвитку пенсійного страхування. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій університету "Україна"*. 2017. №2. С. 55- 60.
2. Глущенко В. В. Фактори поживавлення участі населення в недержавному

пенсійному страхуванні. *Фінанси України*. 2016. № 7. С. 69-77.

3. Гончарук І.В. Перспективи розвитку страхового ринку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2017 р. Том 2. № 44. С. 87-93.

4. Демографічні та фінансові передумови пенсійної реформи в Україні: прогноз – 2050. *Аналітично-дорадчий центр блакитної стрічки*. URL: <http://brc.undp.org.ua/img/publications/Demography Pension FULL UKR1.pdf>.

5. Марценюк О.В. Державне регулювання страхового ринку України із врахуванням світових тенденцій. *Italy's scientific journal «Annali d'Italia»*. Florence. Italy. 2020. №6. Частина 2. С.43-49. URL : <http://www.itadiana.com/wp-content/uploads/2020/04/Annali-d%E2%80%99Italia-%E2%84%966-2020-part2.pdf>.

6. Надточій Б., Яценко В. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект. *Україна: аспекти праці*. 2017. №1. С. 8-15.

7. Норд Г. Л. Порівняльний аналіз функціонування багаторівневих систем пенсійного забезпечення в країнах ЄС та можливості їх запровадження в Україні. *Наукові праці, Економіка*. 2017. № 126. С. 47-53.

8. Озвенчук О.А. Марценюк – Розарьєнова О.В. Стан та перспективи розвитку недержавного пенсійного страхування в Україні. *Електронне наукове фахове видання «Державне управління : удосконалення та розвиток»*. №10.2018р. URL : <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1319>.

9. Офіційний веб-сайт Пенсійного фонду України. URL: Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>.

10. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://nfp.gov.ua/>.

11. Ткаченко Н. В. Наукові підходи до визначення сутності інвестиційного потенціалу недержавних пенсійних фондів. *Фінанси України*. 2019. № 9. С. 93-106. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2017_9_10.

Анастасія МИТРОФАНОВА,*

студентка 2 курсу,

факультет обліку та аудиту,

Вінницький національний аграрний університет

Вінниця, Україна

ФУНКЦІОНУВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

***Анотація.** У статті розглянуто поняття, значення страхового ринку в Україні в умовах пандемії COVID-19. Розглянуто та проаналізовано вплив пандемії на кожну сферу страхування. Визначено політичні, економічні, соціальні та технологічні фактори, які впливають на успішне функціонування*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Марценюк О.В.

Abstract. *The article considers the concept, the importance of the insurance market in Ukraine in the context of the covid-19 pandemic. The impact of the pandemic on each area of insurance is considered and analyzed. The political, economic, social and technological factors that influence the successful operation of insurance companies during the crisis in Ukraine are identified.*

Вступ. Страхові компанії відіграють важливу роль в економічному житті країни. Головною функцією страхування є захист фізичних та юридичних осіб від ймовірних збитків у разі настання страхових подій. Водночас страхові компанії підпадають під потенційний негативний вплив ризиків, які можуть загрожувати їх платоспроможності та мати негативні наслідки для споживачів послуг страхування. Саме впевненість споживачів у надійності страхової компанії є однією з основних засад розвитку страхового ринку. Ефективне регулювання та нагляд за ринком роблять можливою таку впевненість та довіру до страховиків.

Проте, на сьогоднішній день, розвиток ринку стримує ряд факторів, зокрема у низки страхових компаній наявні проблеми з платоспроможністю та ліквідністю, немає чіткої бізнес-моделі, рівень управління ризиками та корпоративного управління є низьким. Усе це робить ринок непрозорим та неконкурентним.

На жаль, весь світ, і зокрема Україна, зіткнувся з дуже серйозною проблемою під назвою пандемія коронавірусу. Основним ризиком пандемії є обмежувальні заходи в більшості країн, у тому числі в Україні. Метою дослідження даної статті є узагальнення ключових змін у функціонуванні страхових компаній в Україні в умовах пандемії. Досягнення цієї мети призвело до постановки та вирішення наступних завдань:

1. визначення реальних загроз та можливостей для страхового ринку України в умовах пандемії;
2. аналіз рівня безробіття та державних заходів підтримки населення;
3. обґрунтування напрямів співпраці держави та страхових компаній з метою реалізації спільних програм страхування пандемічних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Перехід до ринкової економіки об'єктивно визначає зростання потреби в страховому захисті всіх учасників ринку, а така потреба, своєю чергою, може забезпечити ефективне функціонування страхового ринку.

Страховий ринок – це особлива сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є специфічна послуга – страховий захист, що формує попит і пропозицію на цю послугу.

Об'єктивними умовами існування страхового ринку є суспільна потреба в страхових послугах та наявність страховика, здатного її задовольнити. На ринку спостерігається суспільне визнання страхової послуги, а головною її функцією є накопичення та розподіл страхового фонду. Тому страховий ринок досі

визначається як інструмент розподілу страхового фонду для забезпечення страхового захисту фізичних та юридичних осіб.

Виділення раніше невирішених частин загальної проблеми. Постійні зміни в соціально-економічному житті людства, і в Україні зокрема, вимагають постійного аналізу та дослідження фінансового ринку, невід'ємним сегментом якого є страховий ринок. Проте, оскільки проблема пандемії є новою для країн світу, тенденції розвитку страхового ринку ще недостатньо вивчені, особливо в Україні. Мета – вивчити функціонування страхового ринку України під впливом пандемії covid-19, проаналізувати зміни, що відбулися в діяльності страхових компаній, розглянути позитивні та негативні наслідки коронавірусу. Сформулювати напрями подальшого розвитку вітчизняного ринку страхових послуг.

Послуги особистого страхування є невід'ємним атрибутом сучасного суспільства, оскільки забезпечують соціальний захист. Крім того, вони відіграють важливу роль в економіці будь-якої країни, оскільки виплати за договорами страхування дозволяють зменшити видатки бюджету на соціальні програми. Крім того, кошти, які є у розпорядженні страхових компаній, можуть бути використані як довгострокові інвестиції в економіку держави.

Досвід європейських країн з розвиненою ринковою економікою свідчить про те, що сфера особистого страхування є однією з найважливіших складових соціальної системи держави.

Більшість вітчизняних вчених визначають особисте страхування як галузь страхування, в якій об'єктом страхових правовідносин є життя, здоров'я, працездатність та накопичення фінансового благополуччя особи, яка уклала договір зі страховою компанією. Виникнення ринку особистого страхування в Україні почалося з моменту здобуття Україною незалежності в 1991 році.

Основною і невід'ємною частиною цього ринку є страхові компанії, які надають послуги особистого страхування. Загалом кількість страховиків на українському страховому ринку за останні п'ять років скорочується. Основною причиною скорочення кількості компаній є процес реструктуризації.

Станом на кінець 2020 року на страховому ринку України зареєстровано 233 страхові компанії [6], з яких лише 10% надають послуги особистого страхування та страхові резерви та активи яких дозволяють здійснювати страхову діяльність на ринку. Якщо за останній рік зі страхового ринку вийшли сім компаній зі страхування життя, то у порівнянні з 2016 роком їх кількість зменшилась на 26 підприємств.

Хоча український ринок особистого страхування не входить до числа світових лідерів, зростання страхових премій свідчить про зростання довіри до страхових послуг населення нашої країни, а отже, є надія на подальший розвиток страхової галузі.

Український страховий ринок за свою історію подолав чимало криз, що призвело до швидкого скорочення кількості страховиків на ринку через фінансові проблеми. Окрім нестабільної політичної та економічної ситуації в Україні за останні п'ять років, пандемія COVID-19 завдала нового удару по

українській економіці.

Таким чином, величина валових внесків особистого страхування у другому півріччі 2020 року залишиться низькою. Основною причиною падіння слід вважати наслідки пандемії COVID-19, яка негативно вплинула на економічну активність в Україні. Якщо завчасно не вжити необхідних заходів для покращення показників та ситуації в страховій сфері, показники залишаться низькими у 2021 році.

Зазначимо, що із введенням карантинних заходів на ринку праці також змінилися – тисячі людей були позбавлені роботи. Наприклад, у 2020 році порівняно з 2019 роком рівень безробіття зріс на 0,3%.

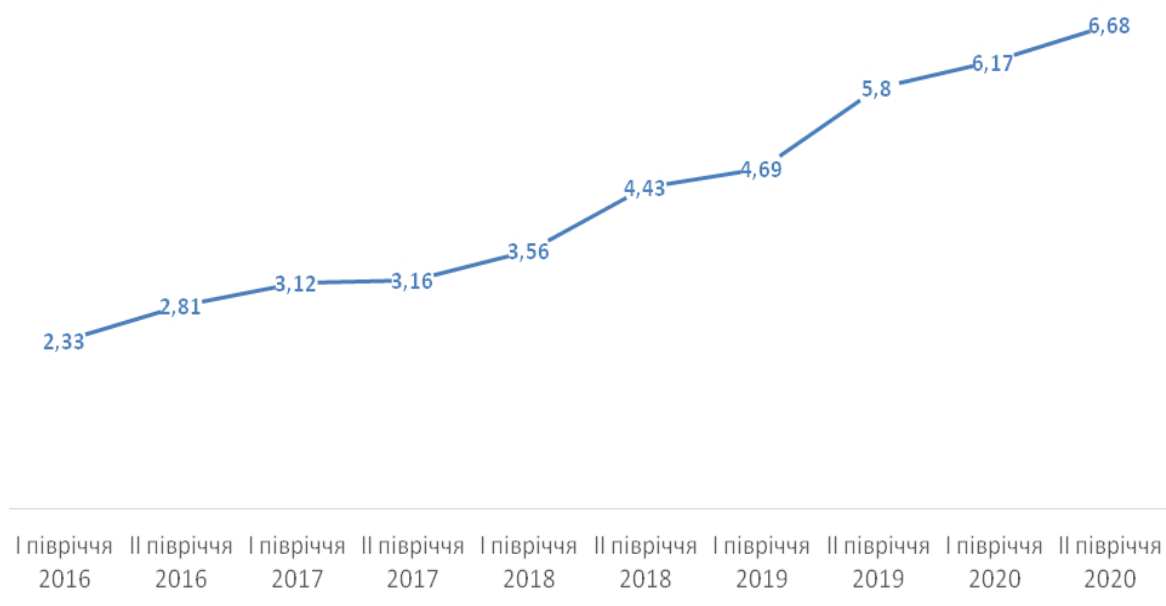

Рис. 2. Валові страхові премії 2016-2020 рр., млрд.грн

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Розглянемо кількість зареєстрованих безробітних в Україні у 2020 році (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні у 2020 році, тис. осіб

Місяць	Зареєстровано безробітних	Всього населення	Динаміка безробітних до базового періоду (+,-)
Січень	373,2	41902,4	-
Лютий	376,8	41879,9	3,6
Березень	349,4	41858,1	-23,8
Квітень	457	41830,6	83,8
Травень	511,4	41806,2	138,2
Червень	517,7	41785,8	144,5
Липень	506	41762,1	132,8
Серпень	474	41743,9	100,8

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Так, договорів страхування за основними видами особистого страхування у 2020 р. укладено на 12,9 млрд грн, що на 2,4 млрд більше, ніж у попередньому році та на 7,7 млрд більше, ніж у 2016 р.

Також слід зазначити, що зростання показників займала місце серед усіх ключових напрямків особистого страхування: медичне страхування (+ 40%), медичне страхування (+ 28%), страхування життя (+ 18%) та страхування від нещасних випадків

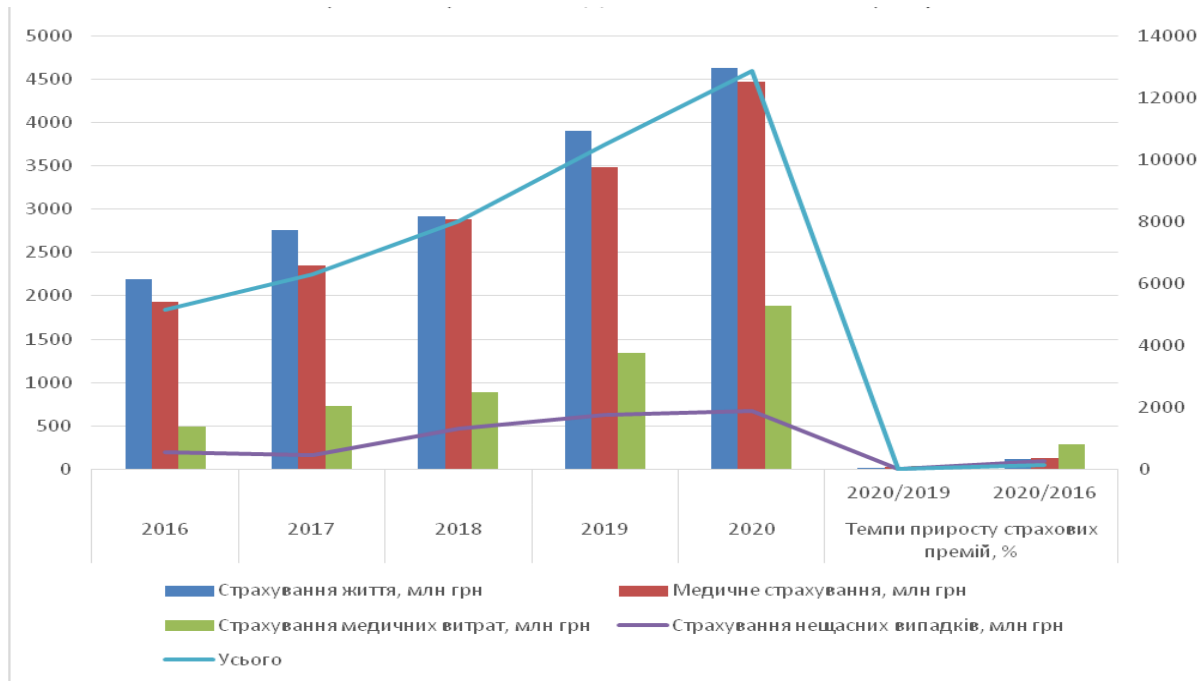

Рис. 1. Валові страхові премії за видами особистого страхування за 2016-2020 рр., млн. грн.

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Проте слід зазначити, що рівень страхових платежів за послуги особистого страхування в Україні все ще залишається низьким. Так, у 2020 році платежі за послуги страховиків становили лише 29%, а за звітний період залишалися нижче 40%. [6]. Здебільшого це зниження витрат пов'язано з «підводними каменями» у страховому полісі страхувальників, оскільки страхові компанії всіляко намагаються знизити рівень виплат, тобто знизити рівень збитків до мінімуму.

Висновки. Таким чином, на основі проведених досліджень встановлено, що в умовах пандемії для страхового ринку України створюються нові умови функціонування, які як викликають загрози, так і надають можливості. З'ясовано, що українські страхові компанії розробили нові страхові програми, а саме медичне страхування, яке надає фінансову підтримку на випадок COVID-19. Держава надає допомогу Фонду соціального страхування через зростання безробіття. У період пандемії страхові компанії мають можливість зміцнити свої ринкові позиції, інтегрувати технології в бізнес, онлайн та офлайн-канали, впровадити технології блокчейну та штучного інтелекту.

З метою підвищення якості страхових послуг, підвищення інвестиційного

потенціалу страховиків та ліквідація стримуючих факторів необхідним є реалізація таких нормативно-правових, організаційно-методичних та інформаційних заходів:

1. Пристосування українського страхового ринку до світових вимог фінансового регулювання та нагляду, активна співпраця з міжнародними організаціями;

2. Створення та забезпечення правових умов для повноцінного впровадження інвестиційного та пенсійного страхування;

3. Впровадження міжнародних стандартів ведення бухгалтерського обліку й аналітики діяльності страхових компаній;

4. Захист прав споживачів страхових послуг, забезпечення добросовісної конкуренції на ринку шляхом створення єдиної саморегулюючої організації, членами якої повинні бути всі страхові компанії;

5. Створення єдиної централізованої бази даних на страховому ринку, стосовно шахрайства, доступ до якої матимуть усі страховики;

6. Формування інвестиційних інструментів з метою розміщення довгострокових страхових резервів за допомогою державних гарантій;

7. Удосконалення моніторингу діяльності страховиків і посилення контролю дотримання страховиками вимог щодо забезпечення платоспроможності, фінансової стійкості, розміру чистих активів, статутного капіталу та осіб, що мають значну частку капіталу страховиків;

8. Розробка нормативної бази, яка забезпечить співпрацю страхових компаній та КУА у сфері управління активами страхових компаній;

9. Реалізація заохочень для страховиків, що добровільно дотримуються у своїй діяльності стандартів прозорості та підвищених вимог до платоспроможності й впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності;

10. Запровадження стимулюючої податкової політики для розвитку особистого страхування, довгострокового страхування життя, зокрема інвестиційного, участі страховиків у системі недержавного пенсійного забезпечення, обов'язкового медичного страхування шляхом використання частки внесків із цих видів страхування на валові витрати юридичних осіб і вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Баранов А. Л. Особливості застосування вартісно-орієнтованого підходу в управлінні страховою компанією. Фінанси, облік і аудит. 2018. Випуск 2 (32). С. 20-36. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/34002/faa32_2.pdf?sequence=1 (дата звернення: 10.10.2020).

2. Фесенко Н. В., Яремченко Л. М. Стан та перспективи функціонування страхового ринку України в умовах глобалізації. Економіка та держава. №8/2019. с. 28-34. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2019/7.pdf (дата звернення: 10.10.2020).

3. Спалах коронавірусної інфекції COVID-19: веб-сайт ВОЗ. URL:

https://www.who.int/ru/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019?gclid=CjwKCAjw8MD7BRArEiwAGZsrBR3H8ynOIveXjA_Jyt2oBt0LSQqATn4qt6HAilptCg1nbML3QIPEyxoCcr4QAvD_BwE (дата звернення: 10.10.2020).

4. Josephs Leslie (2020). Trump's European travel restrictions could drive some airlines out of business, trade group warns: web-site CNBC. URL: www.cnbc.com/2020/03/12/coronavirus-trumps-european-travel-limits-could-push-airlines-under (дата звернення: 10.10.2020).

5. Information and Advice from the US Travel Insurance Association Regarding Coronavirus (2020). URL: www.ustia.org/information-and-advice-from-the-us-travel-insurance-association-regarding-coronavirus (дата звернення: 10.10.2020).

6. Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг URL: <https://nfp.gov.ua/>.

7. Рівень безробіття в Україні: веб-сайт МінФін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/2020/> (дата звернення: 10.10.2020).

8. Про затвердження Порядку використання коштів фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками: Постанова КМУ від 22 квітня 2020 р. № 302. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.10.2020).

Владислав ПАВЛЕНКО,*
студент 1 курсу магістратури,
факультету економіки та підприємства,
Вінницького національного аграрного університету
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЇ У МАРКЕТИНГОВІЙ РОБОТІ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. В статті розглянуто тему інновацій у маркетинговій роботі підприємства. Виявлено особливості використання маркетингового та технічного підходів до інноваційної діяльності підприємств. Виконано системний аналіз підходів до визначення ролі і місця маркетингу в інноваційній сфері. Виконано аналіз практики застосування інструментів і методів маркетингу в інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Окреслено характеристики, що визначають специфіку сучасного інструментарію маркетингу інновацій. Намічено шляхи подальшого розвитку інструментів та методів маркетингу інновацій та їх практичного застосування в управлінні інноваціями.

Abstract. The article considers the topic of innovation in the marketing work of the enterprise. Peculiarities of using marketing and technical approaches to

* Науковий керівник : д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Алескерова Ю.В.

innovative activity of enterprises are revealed. A systematic analysis of approaches to determining the role and place of marketing in the innovation sphere is performed. The analysis of practice of application of tools and methods of marketing in innovative activity of domestic enterprises is executed. The characteristics that determine the specifics of modern tools of innovation marketing are outlined. Ways of further development of tools and methods of innovation marketing and their practical application in innovation management are outlined.

Вступ. Проте, відомим фактом є те, що інноваційний маркетинг як закономірне явище – це не одиничний процес. Тому, розглядати його необхідно як комплекс взаємопов'язаних механізмів і методів організації окремих елементів виробничо-економічних систем. Успіх роботи підприємств часто залежить від змін, що відбуваються на тих ринках, з якими немає безпосереднього контакту. Необхідними стають використання різних форм входження на нові ринки, диференціація стратегій, що застосовуються, прийняття організаційно-правових норм інноваційного маркетингу. Ще сторіччя назад про таку науку, як маркетинг, ніхто не знав і навіть не припускав, що вона посяде таке важливе місце в діяльності будь-якого підприємства, не говорячи вже про інших суб'єктів, які активно використовують маркетинг для покращення своєї діяльності. На сьогодні маркетинг є однією з основних філософій ведення бізнесу, що дозволяє підприємствам виживати, активно розвиватися й конкурувати на ринку. Маркетинг створює умови, які сприяють пристосуванню підприємств до ринкової ситуації, тобто вивільняє ініціативу знизу, стимулює свідоме застосування ризику. Адже від розвитку маркетингу виграє і споживач завдяки зменшенню ризику від придбання товарів, гнучкому ціноутворенню, розширенню асортименту товарів і послуг, поліпшенню якості обслуговування. Сучасна економіка включає кілька різновидів ринку. Існує твердження, що економіка кожної країни та економіка всього світу є складною системою ринків, які пов'язані між собою процесами інноваційного обміну. Звичайно, це негативно впливає на діяльність підприємств, адже вони неспроможні так швидко адаптуватися до ринкових змін, до змін зовнішнього середовища. Щоб привести 2 внутрішні можливості розвитку підприємств у відповідність умовам ринку, одним із найбільш обґрунтованих засобів, на даний момент, є створення та поширення інновацій. Практика свідчить, що майже всі підприємства, які успішно розвиваються на ринку, своїм успіхом зобов'язані саме інноваціям. Регулярне впровадження у виробництво і просування на ринку нових товарів, які забезпечують більший ступінь задоволення споживачів, ніж традиційні, здатні забезпечити й підтримувати постійну, незгасаючу зацікавленість до товаровиробника – інноватора.

Практика свідчить, що в сучасних умовах інноваційна діяльність стає одним з головних факторів розвитку підприємств та установ. Перманентні зміни умов зовнішнього макро- і мікросередовища підвищують ступінь невизначеності бізнесу і потребують від нього адаптаційних дій мета яких – забезпечення відповідності внутрішніх можливостей розвитку (потенціалу організації)

зовнішнім. Природним шляхом забезпечення такої відповідності є інноваційна діяльність. Проте вона пов'язана з високим ступенем ризику, який стримує інноваційну активність організацій. Однак ті підприємства, що не створюють і не впроваджують інновації, ризикують ще більше. Нездатність вести інноваційну діяльність приводить до неможливості адаптуватися до змін умов зовнішнього середовища з усіма наслідками, які витікають з цього. На світовий ринок щорічно виводиться близько 100 тис. найменувань нових продуктів, з яких лише 2% є справжніми інноваціями, однак комерційного успіху досягають не більше ніж 25%.

Згідно з результатами досліджень Р.Г. Купера, близько 75% ідей нових товарів генерується на основі аналізу потреб ринку, при цьому 75% їх ринкових невдач пояснюються, у більшості, дією ринкових факторів.

Відповідно, служба маркетингу повинна займатися аналізом ринкових загроз і можливостей інноваційного розвитку, вибором їх оптимальних варіантів, які відповідають потенціалу конкретного підприємства і зовнішнім умовам, визначенням цільових ринків (їх сегментів чи ніш) для реалізації відібраних варіантів або формування нового цільового ринку. Тобто, інноваційна діяльність потребує взаємоузгодженого виконання робіт зі створення і виготовлення інновацій, а також їх маркетингового супроводу.

Проблематика маркетингового забезпечення інноваційної діяльності досліджувалася багатьма зарубіжними і вітчизняними науковцями. Засадничі аспекти маркетингу інновацій викладено в працях Ф. Котлера, Д. Кревенса. Серед фахівців, які в своїх працях виділяють маркетинг як один з найважливіших факторів успіху інноваційної діяльності, слід зазначити таких як: Л.В. Балабанова, И. Березин, Н.В. Білоцерківська, Г.Я. Гольдштейн, М.М. Єрмошенко, Н.С. Ілляшенко, С.М. Ілляшенко, Б. Кисельов, Н.Ю. Коніна, О.П. Костіна, М.Я. Матвіїв, Я.С. Матковська, Л.Н. Оголева, А.Ф. Павленко, М. Портер та ін. Ними глибоко опрацьовані методологічні та теоретико-методичні засади маркетингу інновацій та інноваційного маркетингу. Проте прикладні аспекти застосування методів та інструментів маркетингу інновацій, а також інноваційних інструментів маркетингу в інноваційній діяльності вітчизняних товаровиробників залишилися недостатньо дослідженими.

Виклад основного матеріалу. Стан інноваційної діяльності в Україні більшістю експертів-науковців визначається як кризовий і такий, що не відповідає сучасному її рівню в країнах, що стали на шлях інноваційного розвитку. Особливе занепокоєння викликають низькі показники, що характеризують інноваційну діяльність у промисловості, стан якої безпосередньо впливає на темпи розвитку практично усіх галузей економіки.

За наявними даними упродовж 2016-2019 рр. частка промислових підприємств України, які займалися інноваційною діяльністю, становила 14,6%, у т.ч.: здійснювали технологічні інновації – 9,5% (5,2% – продуктові та 7,2% – процесні), не технологічні – 8,6% (4,7% – організаційні та 6,4% – маркетингові). У 2019 р. згідно частка підприємств-інноваторів становила 17,3%. Проте там же зазначено, що у зв'язку зі змінами в організації та проведенні державного

статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислових підприємств безпосереднє порівняння даних за 2020 р. з аналогічними даними попередніх років є некоректним. У будь-якому випадку кількість підприємств, які не займаються інноваційною діяльністю, значно перевищує кількість підприємств-інноваторів, а це свідчить про поглиблення розриву з країнами лідерами інноваційного зростання.

Діяльність інноваційного маркетингу поширюється не тільки на просування на ринок нових продуктів (виробів чи послуг), але і на просування на ринок нових технологій (продаж ліцензій на винаходи та ноу-хау, закладені в новий продукт або в технологічний процес, а також в обладнання для його виготовлення). Як зазначено в, нові технології (окрім ліцензій) можуть продаватися в формі: командировання на платній основі працівників носіїв відповідного ноу-хау; виконання замовлень на підрядні наукові розробки (дослідно-конструкторські і проектно-технологічні); надання інжинірингово-консультаційних послуг; продажу освітніх послуг, що мають на меті навчання персоналу замовника знанням і навичкам, які втілюються в нові технології тощо. Зважаючи на різноманіття інноваційної продукції, для її просування на ринок кожне підприємство розробляє свою маркетингову стратегію інноваційного розвитку. Як зазначає Д. Кревенс, кожен товар потребує своєї програми маркетингових заходів, яка відображає специфіку товару. Маркетологи, що її розробляють, повинні мати комплекс знань і умінь у галузі створення цінності для покупців за рахунок надання їм нових продуктів (виробів та послуг) вищої ніж у традиційних продуктів якості, розроблення (використання) новітніх інструментів і методів просування і збуту продукції, комерціалізації інновацій, тощо. Вони повинні вміти будувати і підтримувати довгострокові взаємовигідні відносини зі споживачами.

Тип стратегії інноваційного розвитку обирають спираючись на знання про етапи інноваційного та життєвого циклу нової продукції (у масштабах галузі, оскільки продукція для аналізованого підприємства може бути новою, проте для галузі – відомою).

Відносно інноваційної діяльності підприємств України, то у зазначено, що майже 75% організацій які використовують в своїй діяльності технологічні інновації, інвестували кошти в нові машини, обладнання та програмне забезпечення для розроблення нових або удосконалення вже існуючих виробів та послуг. При цьому близько 25% з них направили свої зусилля на впровадження нових продуктів, або кардинальне оновлення традиційних продуктів та процесів. Згідно з наявними даними кожне п'яте підприємство проводило навчання та підготовку персоналу для поліпшення традиційних продуктів і процесів, або розроблення і впровадження нових. На рис. 3 подано дані, що характеризують особливості інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, які впроваджували технологічні інновації.

У 2019 р. близько 80% від загального обсягу інноваційних витрат організацій скеровувалося на купівлю машин, обладнання та програмного забезпечення і лише біля 9% – на виконання внутрішніх НДР, по 4% – на

придбання зовнішніх знань і зовнішніх НДР. Управління цим процесом (придбанням і використанням нових знань) є завданням маркетингу знань, який дозволяє визначити перспективні напрями продукування (придбання) нових знань, а також напрями їх ефективного використання (комерціалізації).

У 2016 р. фінансування інноваційної діяльності в основному здійснювалося за рахунок власних коштів (близько 97,2% загального обсягу фінансування, у 2015 р. – близько 90%), частка інших джерел є вкрай незначною: іноземних інвесторів – 0,4%; бюджетних коштів – менше 0,4%; інших джерел – близько 2%.

Важливим аспектом інноваційного маркетингу є пошук партнерів для інноваційної діяльності (постачальників, посередників, споживачів, кредитно-фінансових установ тощо). Їх зацікавленість у інноваціях, які підприємство може створити, істотно підвищує його шанси на комерційний успіх. З цих позицій важливим завданням маркетингу є виявлення (формування) інтересів можливих економічних контрагентів (суб'єктів інноваційного процесу) і їх урахування як у характеристиках створюваної продукції, так і методах її просування і збуту.

Висновки. Узагальнення викладеного свідчить, що інноваційна діяльність підприємств потребує відповідного маркетингового супроводу. За допомогою інструментів маркетингу визначають перспективні напрями приведення потенціалу підприємства у відповідність до умов зовнішнього середовища, які постійно змінюються (стратегічний аспект маркетингу інновацій). Тобто напрями створення і впровадження інновацій (нових продуктів, технологій їх виготовлення, методів управління тощо) які дозволяють адаптувати діяльність підприємства до змін умов зовнішнього макро- і мікросередовища.

Аналіз наявних статистичних даних щодо застосування методів і інструментів маркетингу на інноваційних підприємствах показав, що маркетинг відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності їх інноваційної діяльності. Проте масштаби його застосування є недостатніми. Так лише 43,9% інноваційно активних підприємств впроваджували маркетингові інновації, хоча (як свідчать результати проведеного аналізу) інструменти і методи маркетингу інновацій і маркетингу знань застосовували практично всі підприємства, що впроваджували технологічні інновації.

Зважаючи, що частка інноваційно активних становить 17,3% від загальної кількості підприємств можна зробити висновок про недостатню увагу їх керівників до маркетингових інновацій. А це не дає змоги своєчасно зреагувати на зміни умов ринкового середовища, виявити і проаналізувати ринкові можливості і загрози і знайти шляхи виживання і розвитку в нових умовах. Подальші дослідження повинні бути спрямованими на наукове обґрунтування раціональних шляхів застосування інструментів маркетингу інновацій для підвищення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних товаровиробників.

Список використаних джерел:

1. Алескерова Ю.В., Федоришина Л.І., Тодосійчук В.Л. Innovative financial technologies in the agrarian sphere. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 6. С. 111-120.
2. Березин И. Рынок маркетинговых исследований и консалтинга: состояние, проблемы, перспективы. *Практический маркетинг*. 2011. № 2. С. 3-8.
3. Білоконь О.І. Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства. URL : https://ukrstat.org/uk/metaopus/2015/1-2_07_02_01_2015.htm.
4. Білоцерківська Н.В. Маркетингові інновації: підходи, види, утримання і використання. *Вісник ОДУ*. 2014. № 4 (165). С. 207-214.
5. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Єрмошенко М.М. Маркетинговий менеджмент. К. Палітра. 2021. 204 с.
7. Ілляшенко Н.С. Організаційно-економічні засади інноваційного маркетингу промислових підприємств: монографія. Суми: «Вид-во СумДУ», 2011. 192 с.
8. Ілляшенко С.М. Інноваційний розвиток: маркетинг і менеджмент знань: монографія. Суми: ТОВ «Діса плюс». 2016. 192 с.
9. Федоришина Л. І., Алескерова Ю. В. Теоретичні аспекти сутності та особливостей кредитних відносин у аграрному секторі економіки. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2021. № 2. С. 124-137.

Вікторія ПЕТРУСЕВИЧ*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕТАП ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті розкрито сутність ліквідності та платоспроможності підприємства. Зазначено, що поняття ліквідності та платоспроможності є дуже близькими і взаємодоповнюючими, але при цьому їх слід розрізняти. Виділено фактори, які впливають на збільшення або зменшення ліквідності підприємства. Окреслено функції аналізу ліквідності і платоспроможності підприємства, умови ліквідності балансу. Визначено, що для правильного розуміння динаміки та рівня платоспроможності, ліквідності підприємства керівництву ТОВ «Курланд» необхідно брати до уваги фактори, які сприятимуть підвищенню рівня ефективності системи оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства.

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри аналізу та аудиту ВНАУ – Томчук О.Ф.

Abstract. *The article reveals the essence of liquidity and solvency of the enterprise. It is noted that the concepts of liquidity and solvency are very close and complementary, but they should be distinguished. The factors influencing increase or decrease of liquidity of the enterprise are allocated. The functions of the analysis of liquidity and solvency of the enterprise, conditions of liquidity of balance are outlined. It is determined that for a correct understanding of the dynamics and level of solvency, liquidity of the enterprise, the management of LLC "Kurland" must take into account factors that will increase the efficiency of the system of liquidity and solvency of the enterprise.*

Вступ. В сучасних умовах господарювання вітчизняні підприємства України все частіше стикаються з проблемами зниження рівня їх ліквідності та втрати платоспроможності. Однією із необхідних умов функціонування підприємства в економічному середовищі є підтримка ліквідності та платоспроможності як індикаторів здатності виконувати суб'єктами господарювання зобов'язань в повному обсязі і у встановлені строки. Формування ефективних напрямів підвищення рівня ліквідності та відновлення платоспроможності підприємства потребує ґрунтовного аналізу причин їх втрати. Отже, дослідження питань ліквідності та платоспроможності вітчизняних підприємств є актуальними в сучасних умовах розвитку економіки, оскільки вони впливають на забезпечення стабільного розвитку підприємств у довгостроковій перспективі.

Останніми роками питання аналізу ліквідності підприємства знайшли своє відображення у роботах таких вчених, як Л.О. Вдовенко, Є.Є. Іонін, В.А. Мазур, О.Ф. Томчук, І.О. Школьник та ін. Однак незважаючи на глибину проведених досліджень, недостатньо вивченими залишаються питання ліквідності з іншими характеристиками фінансового стану підприємства. Наукова новизна дослідження полягає у підвищенні рівня ефективності системи оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу. Важливим показником, який характеризує фінансові позиції підприємства, є платоспроможність, яка розкривається через здатність підприємства вчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. Спроможність підприємства швидко погасити свою заборгованість характеризується ліквідністю його балансу, яка визначає рівень покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких на гроші відповідає терміну погашення заборгованості. В економічній літературі досить часто ототожнюються поняття ліквідності та платоспроможності підприємства. Ліквідність передбачає наявність ліквідних активів, за допомогою яких підприємство зможе погасити свої борги та розраховуватися за фінансовими зобов'язаннями навіть з порушенням термінів погашення, що передбачені контрактами. Ліквідними активами виступають ті статті активів, які можливо швидко реалізувати, перетворити на готівкові або безготівкові кошти, а також усі види грошових коштів й короткострокові фінансові інвестиції (цінні папери), залишки готової продукції, незавершене виробництво, дебіторська

заборгованість (не безнадійна), готівкові кошти у касах. Платоспроможним вважається те підприємство, в якого загальні активи більші, ніж короткострокові та довгострокові зобов'язання. Платоспроможність підприємства розглядається у широкому значенні відносно якості фінансового стану підприємства, порівняно з ліквідністю, так як передбачає не лише здатність конвертування оборотних активів у грошові кошти, а й фінансову стійкість [3].

У таблиці 1 наведено фактори, які впливають на збільшення або зменшення ліквідності підприємства.

Таблиця 1

Фактори, що впливають на зміну ліквідності підприємства

Фактори, що впливають на зменшення ліквідності	Фактори, що впливають на збільшення ліквідності
Погашення довгострокових позик	Одержання довгострокового кредиту
Грошові виплати	Інвестування капіталу
Збитки	Прибутки
Податки на дохід від оцінки активів	Амортизаційні відрахування
Інвестиції в основні засоби	Скорочення дебіторської заборгованості
Погашення короткострокових кредитів	Повернення наданих позик
Використання резервних фондів	Продаж необоротних активів

Джерело: сформовано на основі [5, 6]

Важливими функціями аналізу ліквідності і платоспроможності підприємств є:

- визначення відповідності цільовим параметрам і потенційним можливостям, виявлення тенденцій, локальних і закономірних змін та їх інтенсивності, впливу факторів на ці зміни;

- виявлення потенційних можливостей зміни та розвитку ліквідності та платоспроможності підприємств, притаманних їм явищ і процесів, попередження та нейтралізація відхилень від норм, диспропорцій, несприятливих і ризикових ситуацій;

- контроль за виконанням прийнятих управлінських рішень, ефективністю використання ресурсів [1, 2].

Щодо пасивів балансу, то вони, як відомо, групуються за ступенем терміновості їх оплати на:

- термінові – всі види розрахунків поточної кредиторської заборгованості;
- короткострокові – короткострокові кредити банків, а також частина заборгованості за довгостроковими позиками, що повинна бути погашена в поточному періоді;

- довгострокові – довгострокові кредити банків;

- постійні – джерела власних і прирівнених до них коштів [6].

Ліквідність – оцінювальний показник платоспроможності, що визначає здатність підприємства бути платоспроможним. Від ступеня ліквідності балансу залежить платоспроможність суб'єкта. Баланс вважається абсолютно ліквідним, якщо виконуються вимоги: $A_1 \geq П_1$; $A_2 \geq П_2$; $A_3 \geq П_3$; $A_4 \leq П_4$.

Аналіз ліквідності балансу, тис. грн.

Актив	На поч. звітного періоду	На кінець звітного періоду	Пасив	На поч. звітного періоду	На кінець звітного періоду	Платіжний надлишок або нестача	
						на поч. періоду	на кінець періоду
1	2	3	4	5	6	7	8
Найбільш ліквідні активи	48828	6466	Негайні пасиви	38270	136925	10558	- 130459
Активи, що швидко реалізуються	168292	248199	Короткост- рокові пасиви	515642	500063	- 347350	- 251864
Активи, що реалізуються повністю	106920	148535	Довгостро- кові пасиви	62982	99030	43938	49505
Активи, що важко реалізуються	180104	258812	Постійні пасиви	- 112750	- 74006	292854	332818
Баланс	504144	662012	Баланс	504144	662012	-	-

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності ТОВ «Курланд» с. Телелинці, Жмеринського району, Вінницької області

Аналіз ліквідності балансу ТОВ «Курланд» за 2019-2020 р.р. показав, що впродовж усього періоду баланс товариства в цілому є неліквідним, а саме на кінець звітного періоду:

– $A1 < П1$, що свідчить про те, що на протязі двох років товариство не має достатньої кількості найбільш ліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань, тобто ліквідність балансу не є абсолютною;

– $A2 < П2$ – активи, що швидко реалізуються менші короткострокових зобов'язань. Це означає, що підприємство не зможе розрахуватися з кредиторами після отримання грошових коштів від реалізації своєї продукції;

– $A3 > П3$ – це означає, що підприємство повністю покрило довгострокові зобов'язання, що позитивно позначилося на платоспроможності підприємства.

– $A4 > П4$ – товариство не дотримується мінімальних умов фінансової стійкості – наявності власних оборотних коштів. На основі цього можна судити про фінансову нестабільність ТОВ «Курланд».

Таким чином, аналіз ліквідності балансу товариства якраз дозволяє виявити найважливіші аспекти і слабкі позиції в його діяльності та показує, за якими напрямками потрібно проводити таку роботу, аби домогтись поліпшення фінансового стану.

На другому етапі аналізу ліквідності ТОВ «Курланд» розраховують та аналізують основні показники ліквідності, їх застосовують для оцінки можливостей підприємства виконувати свої короткострокові зобов'язання. Показники ліквідності дають уявлення про платоспроможність підприємства не тільки на конкретну дату, а й на випадок надзвичайних ситуацій.

Ліквідність підприємства можна оперативно визначити за допомогою

коефіцієнтів ліквідності: загальний коефіцієнт ліквідності (коефіцієнт покриття, коефіцієнт поточної ліквідності); коефіцієнт швидкої ліквідності; коефіцієнт абсолютної ліквідності [4]. Представимо розрахунки даних показників у таблиці 3.

Таблиця 3

Аналіз ліквідності ТОВ «Курланд»

Показники	2018 р.	2019 р.	2020 р.	Відхилення, (+,-)
1.Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,0036	0,0875	0,0101	0,0065
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,4952	0,3919	0,3998	- 0,0954
3.Загальний коефіцієнт ліквідності	0,3188	0,5850	0,6329	0,3141

Джерело: сформовано на основі фінансової звітності ТОВ «Курланд» с. Телелинці, Жмеринського району, Вінницької області

Дані таблиці свідчать, що протягом досліджуваного періоду швидка ліквідність підприємства зменшилась. Зокрема, збільшення загального коефіцієнта ліквідності порівняно із 2018 роком на 0,3141 пунктів свідчить, що ТОВ «Курланд» своєчасно повертає свої борги. Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності знаходиться в межах норми – від нуля до одиниці і протягом досліджуваного періоду також зростає – на 0,0065 пунктів, що характеризує ту частину власних оборотних коштів, які перебувають у формі грошових коштів, що мають абсолютну ліквідність.

Аналіз ліквідності та платоспроможності дає підстави стверджувати, що товариство привабливе як діловий партнер. Проте надалі його фінансова діяльність має бути спрямована на забезпечення систематизованого надходження й ефективного використання фінансових ресурсів, зокрема визначення оптимальних обсягів виробничих запасів, координації планів виробництва та продажу, забезпечення безперебійності роботи підприємства.

Для правильного розуміння динаміки та рівня платоспроможності, ліквідності підприємства керівництву ТОВ «Курланд» необхідно брати до уваги такі фактори: 1) характер та сфера діяльності підприємства; 2) стан запасів; 3) стан і умови розрахунків з дебіторами; 4) стан дебіторської заборгованості; 5) стан фінансово-кредитної системи країни; 6) доступність до зовнішніх запозичень тощо. Також в процесі дослідження забезпечення платоспроможності необхідно враховувати особливості та тривалість операційного та фінансового циклів підприємства в розрізі окремих видів діяльності. Чим менше тривалість фінансового циклу, тим менше фінансових ресурсів потрібно для фінансування виробничих потреб підприємства.

Висновки. В даний час ліквідність являє собою один з ключових економічних показників економічної діяльності підприємств і її забезпечення є невід'ємним критерієм стабільного розвитку економіки в цілому. Показники ліквідності підприємства, від яких залежить стабільність діяльності всіх суб'єктів господарювання і громадян, що беруть участь в грошово-кредитних відносинах, являють собою один з ключових параметрів економічного здоров'я.

Тому нагальною задачею є підвищення рівня ефективності системи оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства, яка б відповідала об'єктивній сутності даних явищ, забезпечувала отримання об'єктивної, багатогранної, точної та достовірної інформації про них та забезпечувала розробку і прийняття оптимальних управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Гудзь О. Є. Діагностика та управління платоспроможністю в аграрних підприємствах. *Сталий розвиток економіки*. 2011. № 7. С. 323–326.
2. Вдовенко Л. Платоспроможність підприємств: сутність та методика розрахунку показників. *Економічний аналіз*. 2012. №10(2). С. 27-29.
3. Іонін Є. Є. Розв'язання питань методологічного обґрунтування понять «платоспроможність» і «ліквідність». *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 6. С. 31–36.
4. Мазур В.А., Томчук О.Ф., Браніцький Ю.Ю. Методика аналізу фінансового стану підприємства відповідно до вимог внутрішніх і зовнішніх користувачів. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 3 (19). С. 7-20.
5. Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Полтава : ПДАА, 2016. 430 с.
6. Школьник І. О. Фінансовий аналіз. Київ: Центр учбової літератури, 2016. 368 с.

Богдан ХУХЛЕЙ*,
студент 1 курсу магістратури,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЇ В ФІНАНСОВОМУ КОНТРОЛІНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. У статті досліджено роль фінансового контролінгу як складової системи управління стійким розвитком підприємства. Охарактеризовано основні етапи, концепції, принципи та функції формування та розвитку фінансового контролінгу. Обґрунтовано необхідність організації та запропоновано основні етапи впровадження фінансового контролінгу в управління стійким розвитком підприємства.

Abstract. The article present role of financial controlling as component control system by steady development of enterprise. Described basic stages, conceptions,

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Алескерова Ю.В.

principles and functions and functions of forming and development of financial controlling. The necessity of organization is reasonable and the basic stages of introduction of financial controlling is in a management steady development of enterprise.

Вступ. Фінансовий контролінг – це система інформаційної підтримки фінансово-економічних рішень, що передбачає використання методів і процедур з бюджетування, стратегічного планування, управлінського обліку, фінансової діагностики, управління ризиками та внутрішнього контролю та бухгалтерського обліку, які в сукупності забезпечують координацію окремих підсистем управління та зорієнтовані на оптимізацію фінансових рішень і збільшення вартості компанії. Якщо коротко то контролінг – це система інструментів, методів і технологій для підтримки оперативного і стратегічного управління організацією з метою максимізації її прибутку.

Серед провідних європейських фахівців, які досліджували питання контролінгу та запропонували моделі його впровадження в практику господарювання промислових підприємств, необхідно назвати: Ю. Вебера та У. Шеффера, А.М. Кармінського та С.Г. Фалько, П. Хорвата, Г. Пича та Є. Шерма, Д. Хана та інших. У свою чергу, останнім часом з'явилося багато публікацій у періодичних наукових виданнях, що містять рекомендації для впровадження контролінгу: як загальної концепції управління; з урахуванням особливостей окремих видів економічної діяльності; з акцентуванням уваги на окремих видах управлінської діяльності.

У вітчизняній науковій літературі на особливу увагу заслуговують праці Л.В. Балабанової [5] про маркетинговий контролінг, О.В. Оліфірова про контролінг інформаційної системи управління, а також О.В. Рибак про формування механізму контролінгу в управлінні результативною діяльністю підприємства. Серед досліджень, в яких контролінг розглядається крізь призму інноваційної діяльності, можна виділити дослідження Н.М. Михайличенко, у якому розглянуто проблему визначення кола функцій підсистеми контролінгу інновацій та визначено її місце в системі контролінгу на підприємстві та в управлінській системі в цілому. Іншими вітчизняними науковцями, А.А. Пилипенко та А.О. Литвиненко [9], розроблено методичні рекомендації щодо формування механізму контролінгу в циклах активізації інноваційної діяльності та формуванні програм розвитку потенціалу підприємства. Крім того, С.Ю. Альошиним [4] сформовано механізм управління інноваційним розвитком підприємства на засадах контролінгу.

Розрізняють два види контролінгу – оперативний і стратегічний. Вони досить тісно взаємозв'язані між собою і трансформуються один в одного. У більшості літературних джерел, присвячених питанням стратегічного й оперативного контролінгу, дуже лаконічно описується сутність кожного з розглянутих аспектів контролінгу:

– «Робити правильну справу» – стратегічний контролінг;

– «Робити справу правильно» – оперативний контролінг.

Таким чином, можна стверджувати, що стратегічний контролінг повинен допомагати підприємству ефективно використовувати наявні в нього переваги і створювати нові потенціали успішної діяльності в перспективі. Служба стратегічного контролінгу виступає в якості внутрішнього консультанта менеджерів і власників підприємства при виробленні стратегії, стратегічних цілей і завдань. Вона надає необхідну інформацію, орієнтуючи керівництво в процесі прийняття управлінських рішень.

Основне завдання оперативного контролінгу – надавати допомогу менеджерам в досягненні запланованих цілей, які виявляються найчастіше у вигляді кількісних значень рівнів рентабельності, ліквідності та / або прибутку. Оперативний контролінг орієнтований на короткостроковий результат, тому його інструментарій принципово відрізняється від методів і методик стратегічного контролінгу. Стратегічний контролінг визначає цілі та завдання для оперативного контролінгу, тобто ставить нормативні межі. Обидва напрями контролінгу відрізняються по охоплюваному часовому горизонту. Так, оперативний контролінг реалізує свої функції на короткостроковому відрізку часу: до року. Стратегічний контролінг в сучасному менеджменті не прив'язаний жорстко до часових меж, хоча найчастіше мова йде про середньо- і довгостроковий періоди. Таким чином, стратегічний контролінг орієнтований на внутрішнє і зовнішнє середовище та довгострокові перспективи. Його об'єктами, а отже, і контрольованими величинами є такі показники, як мета, стратегії, потенціали і фактори успіху, сильні і слабкі сторони підприємства, шанси і ризики, межі і наслідки. Стратегічний контролінг повинен забезпечити виживання підприємства, відстеження намічених цілей розвитку і досягнення довгострокової стійкої переваги перед конкурентами. Його головна мета – проведення антикризової політики, недопущення виникнення банкрутства, досягнення успіху підприємства.

Виклад основного матеріалу. Контролінг в його широкому розумінні має відповідати вимогам концепції координації, тобто підтримувати менеджмент у вертикальному та горизонтальному напрямках (за рівнями ієрархії та за усіма функціональними підрозділами. Перш ніж контролінг як інтегрована система управління почне функціонувати, на промисловому підприємстві мають бути поступово організовані найважливіші функції менеджменту, що орієнтовані на цілі функції інформаційного забезпечення, планування та контролю. Саме цілеспрямованість і результативність (стратегічні та фінансові ознаки) діяльності є принциповими ознаками підприємства з функціонуючою системою контролінгу [1].

Контролінг в організаціях та підприємствах виконується в декілька етапів:

На першому етапі необхідно відтворити діючу модель структури цілей та функцій. При реалізації цього етапу можна використати два підходи. Перший – цільовий, що полягає у формуванні верхніх рівнів структури цілей, для структуризації яких пропонується використовувати такі ознаки, як «види діяльності», «види кінцевого продукту», а також ознаки, які уточнюють

діяльність з урахуванням існуючої організаційної структури, характеру виробництва тощо. Залежно від діючої організаційної структури управління та організації виробництва, тобто від конкретних умов використання цієї методики, здійснюється вибір кількості рівнів ієрархії цілей.

Також може бути використаний підхід до реалізації першого етапу методики, який передбачає формування локальної структури цілей і функцій на основі пропозицій провідних фахівців. Зіставлення результатів, отриманих від використання першого та другого підходів, дає змогу відтворити базову модель, враховуючи її переваги й недоліки, тобто в повній мірі реалізувати коментуючи функцію [3].

Другий етап методики – формування варіантів структури цілей і функцій у нових умовах функціонування підприємства. На цьому етапі здійснюється узагальнення отриманих результатів формування базової моделі, відображення впливу факторів на траєкторію пошуку оптимального варіанта рішення. Оцінка впливу факторів дає змогу сформуванню обмеження в реалізації тих чи інших цілей та функцій, а також визначити можливості більш повної реалізації функцій. Реалізація другого етапу, на наш погляд, також передбачає використання двох підходів до формування варіантів структури цілей і функцій (цільового та морфологічного).

Третій етап – функціонально-вартісний аналіз (далі – ФВА) варіантів структури цілей і функцій. Отримані на першому та другому етапах варіанти структури цілей і функцій потребують системного дослідження з метою виявлення оптимального варіанта. Доцільність використання ФВА зумовлена тим, що структуризація цілей і функцій промислового підприємства для реалізації функції мети як інструменту управління підприємством зводиться до вдосконалення процесу організації виробництва та спрямована на упорядкування, закономірне розміщення й оптимальне поєднання в просторі та часі всіх елементів виробництва.

Рівень організації виробництва впливає на витрати, пов'язані з виробництвом кінцевого продукту, яким може бути продукція підприємства, бюджети, управлінські рішення, методики тощо. Виходячи із цілей та завдань організації виробництва, можна виділити дві її найважливіші функції: забезпечити ефективне використання предметів, засобів праці; ефективно поєднувати речовинні елементи виробництва й праці в просторі та часі. Кожна із цих функцій має відповідний ступінь деталізації, реалізація кожної з них дає змогу досягнути відповідної мети. Таким чином, організація виробництва в цьому випадку виступає як своєрідний вид діяльності, який може бути досліджений за допомогою ФВА. При цьому вдосконалення організації необхідно розглядати, перш за все, як покращення методів виконання функцій, що необхідні для вирішення поставлених завдань, досягнення цілей у виробничій системі – промислового підприємстві [2].

Висновки. Проведене дослідження дає підстави для висновку, що фінансовий контролінг комплексно впливає на діяльність підприємства і забезпечує його стійкий розвиток на базі постійних координуючих дій між

різними фазами циклу (облік, аналіз, планування, моніторинг і контроль). Головне завдання фінансового контролінгу полягає не тільки в контролі, але й забезпеченні взаємозв'язку між складовими загальної системи управління підприємством. У сучасних умовах господарювання, для отримання кількісної оцінки змін у системі управління стійким розвитком підприємства є досить складним завданням через необхідність урахування багатьох факторів і складових, фахівці зазначають якісний прояв позитивних результатів впровадження фінансового контролінгу, який полягає у наступному: підвищенні ступеня адаптації підприємства до швидкозмінних ринкових умов; зростанні ступеня інтеграції підрозділів у процеси управління; зростанні швидкості реагування на зміни у внутрішньому та зовнішньому середовищах з метою досягнення встановлених цілей; покращенні функціонування системи планування фінансової діяльності з метою підвищення ефективності перерозподілу фінансових ресурсів підприємства; своєчасності отримання точної інформації, необхідної для прийняття фінансових управлінських рішень; підвищенні рівня адекватності фінансових управлінських рішень.

Список використаних джерел:

1. Алескерова Ю.В. Терещук І. О. Особливості формування системи контролінгу ризиків на підприємствах. *Інфраструктура ринку*. № 26. 2018. С. 357-361.
2. Алескерова Ю.В. Червань О.Г. Управління капіталом підприємства. *Інфраструктура ринку*. № 33. 2019. С. 265-270.
3. Алескерова Ю.В. Астапкевич А.О. Фінансовий контроль за страховими компаніями. *Інфраструктура ринку*. №29. 2019. С420-426.
4. Альошин С.Ю. Формування механізму управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі*. 2014. № 2. С. 126-137.
5. Балабанова Л.В. Маркетинговий контролінг: теорія та методологія : монографія. Донецьк. ДонДУЕТ. 2006. 212 с.
6. Бутко М.П. Організація системи контролінгу на підприємствах України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6 (2). С. 116-118.
7. Головка О.Г. Особливості впровадження системи фінансового контролінгу на вітчизняних підприємствах. *Вісник Університету банківської справи*. 2013. № 1. С. 259-262.
8. Михайличенко Н.М. Проблеми визначення кола функцій контролінгу інновацій. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 164-168.
9. Пилипенко А.А. Формування механізму контролінгу в управлінні інноваційним розвитком потенціалу підприємства. *ScienceRise*. 2015. № 11 (1). С. 21-27.

Аліна ШАФАР*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФІНАНСОВЕ ПОСЕРЕДНИЦТВО ГРОШОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО ВИДИ

Анотація. У статті досліджено природу фінансових посередників з огляду на те, яку роль вони виконують на фінансових ринках та які їх види й типи існують.. Також предметом дослідження є уточнення економічної сутності фінансових посередників шляхом систематизації поглядів вчених на фінансове посередництво. Висловлюється думка, що успішне функціонування фінансового ринку неможливе без створення та розвитку якісних фінансових посередників - банків і небанківських фінансових установ.

Abstract. The article examines the nature of financial intermediaries in terms of their role in financial markets and what their types exist in different regions of the world. Also the subject of the study is to clarify the economic essence of financial intermediaries by systematizing the views of scientists on financial intermediation. It is believed that the successful functioning of the financial market is impossible without the creation and development of quality financial intermediaries - banks and non-bank financial institutions.

Вступ. Функціонування фінансового ринку значною мірою залежить від діяльності фінансових посередників, які в сучасних умовах є професіоналами фінансового ринку, виступають ключовою фігурою і займають центральне місце на всіх його сегментах. Основне призначення фінансових посередників визначається їх спроможністю забезпечити фінансування економічної діяльності та ефективний перерозподіл капіталу в суспільстві. Дослідженням теоретичних аспектів ролі фінансових посередників на вітчизняному фінансовому ринку займаються О. Бала, В.В. Корнеєв, О. Л. Некрасова, П.М. Рубанов, В. Л. Смагін. У наукових публікаціях цих фахівців розкрита сутність фінансових посередників, їх функції та особливості діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основною причиною виникнення в економічній науковій літературі поняття «фінансові посередники» слід вважати саме розвиток вітчизняного фінансового ринку, оскільки ефективне його формування неможливе без створення та розвитку якісних фінансових посередників. Необхідно зазначити, що серед вчених-економістів відсутня єдність у поглядах щодо визначення сутності та ролі фінансових посередників

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

на фінансовому ринку. Це можна спостерігати з поданих нижче визначень. Зокрема, В.Л. Смагін вважає, що фінансові посередники – це фінансові інститути, що опосередковують рух коштів від індивідуальних інвесторів до їх кінцевих користувачів [7, с. 29].

Діяльність фінансових посередників на практиці пов'язана зі створенням нових фінансових інструментів. Ще однією перевагою фінансових посередників є те, що окрім залучення депозитів від вкладників та видачі їх у вигляді кредитів позичальникам, вони надають широкий спектр інших послуг. Зокрема, американські науковці С.І. Грінбаум та А.В. Такор поділяють послуги фінансових посередників на дві групи: брокерство та якісна трансформація активів.

Сучасні теорії фінансового посередництва:

- концепція забезпечення ліквідності, згідно з якою банки як фінансові посередники вважаються основними джерелами ліквідності активних і пасивних операцій;
- концепція управління ризиками, яка наголошує на вивченні радикальних змін у діяльності банків, які сприяли розвитку фінансових ринків та інновацій у фінансовій сфері;
- теорія трійчастої трансформації (трансформація капіталів, ризиків, строків).

На наш погляд, основними класифікаційними ознаками є такі: статус інвестора, характер проведення фінансових операцій, рівень спеціалізації, інституціональна структура фінансового ринку (рис. 1).

Рис. 1. Структура фінансових посередників за характером проведення операцій

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Відповідно до ринково орієнтованої моделі фінансові посередники поділяються на такі три типи:

- депозитні інститути;
 - ощадні установи контрактного типу;
 - інвестиційні посередники;
- 1) Ощадні установи контрактного типу:

- залучають довготермінові заощадження населення на контрактній основі.

- страхові компанії, що надають послуги зі страхування життя та забезпечують інші види страхового захисту;

- недержавні пенсійні фонди, які займаються додатковим пенсійним забезпеченням громадян.

2) Інвестиційні посередники:

- спеціалізуються на проведенні інвестиційних операцій з фінансовими активами, нерухомістю тощо.

- Головне призначення цих установ полягає в допомозі учасникам фінансового ринку – власникам заощаджень у здійсненні інвестицій. [2]

Наприклад, класифікація фінансових посередників за їх формою власності дозволяє дослідити, наскільки вагомою є частка державних фінансових посередників, проаналізувати, чи відрізняється їх ефективність від аналогічних приватних установ, чи доцільним є проведення приватизації тощо.

Спеціалізація небанківських посередників здійснюється за двома критеріями:

1) за характером залучення вільних грошових коштів кредиторів;

2) за тими додатковими послугами, які надають фінансові посередники своїм кредиторам.

Формування грошових ресурсів небанківських фінансово-кредитних установ має ту особливість, що воно не є депозитним, тобто переданими їм коштами власники не можуть так вільно скористатися, як банківськими чековими вкладами. Як правило, ці кошти вкладаються на тривалий, заздалегідь визначений строк. Чим довший цей строк, тим з більшими ризиками пов'язане таке розміщення і тим вищі доходи воно повинно приносити. Недепозитне залучення коштів може здійснюватися двома способами: на договірних засадах та шляхом продажу посередником своїх цінних паперів (акцій, облігацій).

Небанківські установи:

- установи спеціалізуються на проведенні окремих фінансових операцій, що не є пріоритетними для банків;

- кредитні спілки, ломбарди, довірчі товариства, страхові та фінансові компанії, інститути спільного інвестування, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії, торговці цінними паперами, компанії з управління активами та інші.

На фінансовому ринку посередництво в основному досліджується за видами фінансових установ – суб'єкти банківської системи, небанківські фінансові та кредитні інститути, контрактні фінансові інститути і суб'єкти депозитарно-клірингової системи.

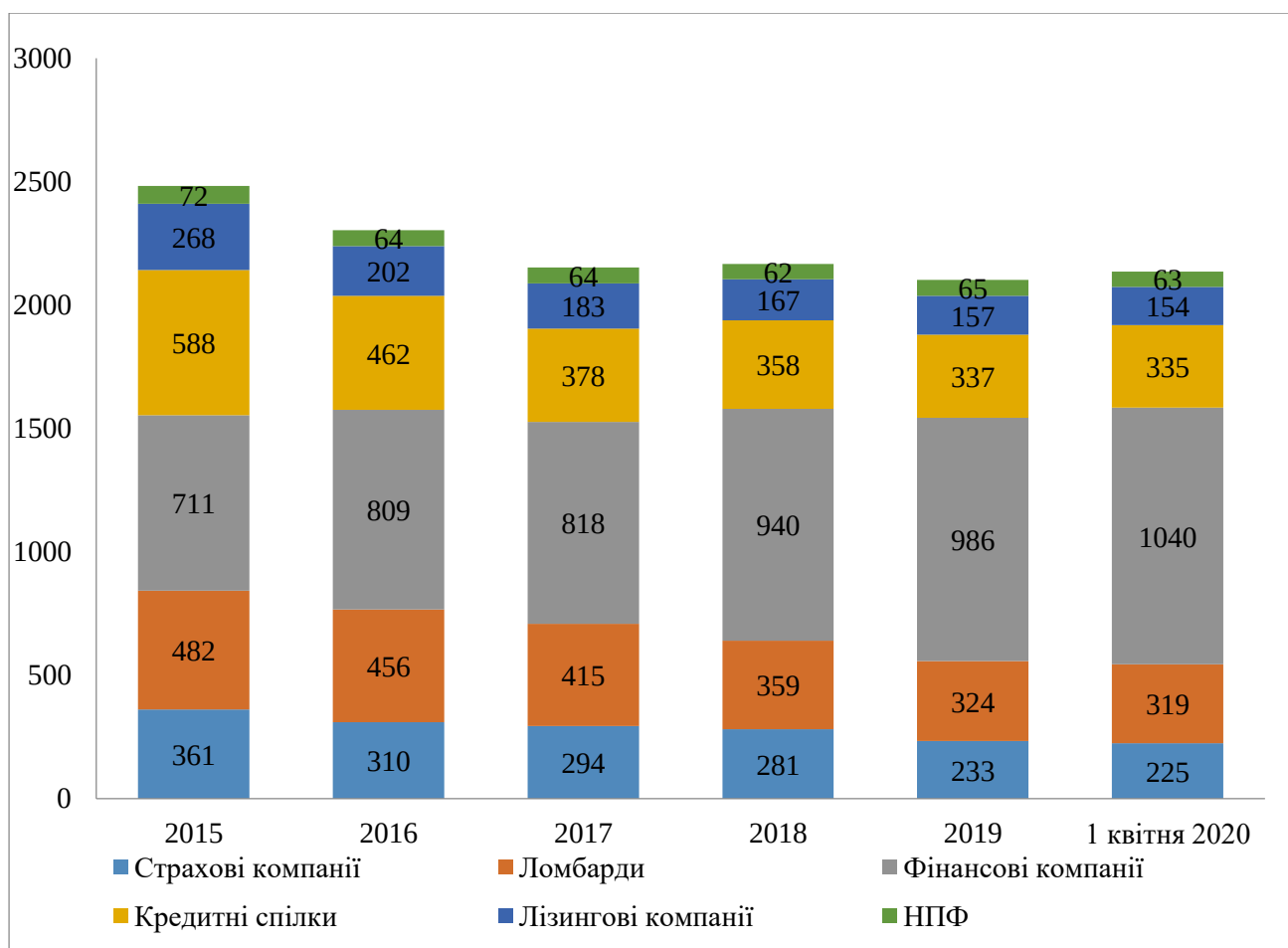

Рис. 1. Кількість небанківських фінансових посередників

Джерело: побудовано за даними Нацкомфінпослуг [5]

Кількість учасників на ключових секторах небанківського ринку фінансових посередників протягом останніх п'яти років знизилась на 14 % – до 2136 компаній. Чисте падіння кількості кредитних спілок та лізингових компаній перевищило 40 %, страхових компаній стало на 38 % менше, ломбардів – на 34 %, водночас кількість фінансових компаній зросла на 46 % за період з 2015 року до кінця I кварталу 2020 року.

Унаслідок регуляторних дій Нацкомфінпослуг з очищення ринку фінансових послуг в 2019 році було виведено 260 слабких і ненадійних компаній, водночас чисте зменшення кількості фінансових установ склало лише 65, що свідчить про активний паралельний процес створення нових фінансових посередників [5].

Водночас важливо розуміти, що класифікація фінансових посередників не є абсолютно стабільною, адже й самі вони постійно змінюються під впливом часу та адаптуються до нових умов зовнішнього середовища. Яскравим прикладом цього може бути американська модель класифікації, у якій з'явився новий тип фінансових посередників – інвестиційні фонди, у зв'язку з їх активним розвитком. Подібні зміни можуть відбуватися і в українській класифікації внаслідок вдосконалення фінансового ринку та переходу окремих його суб'єктів

на якісно новий рівень.

Американський економіст Девід С. Кідвелл розділяє фінансових посередників на чотири типи:

- 1) установи депозитного типу;
- 2) договірні ощадні установи;
- 3) інвестиційні фонди;
- 4) інші фінансові інституції [1].

Американську класифікацію можна вважати функціональною, оскільки вона базується на розподілі фінансових посередників на категорії згідно з фінансовими послугами, які вони пропонують. За основу під час такого поділу беруться відмінності у виконуваних установами функціях (інвестиційна функція, функція захисту майнових прав, функція накопичення активів тощо).

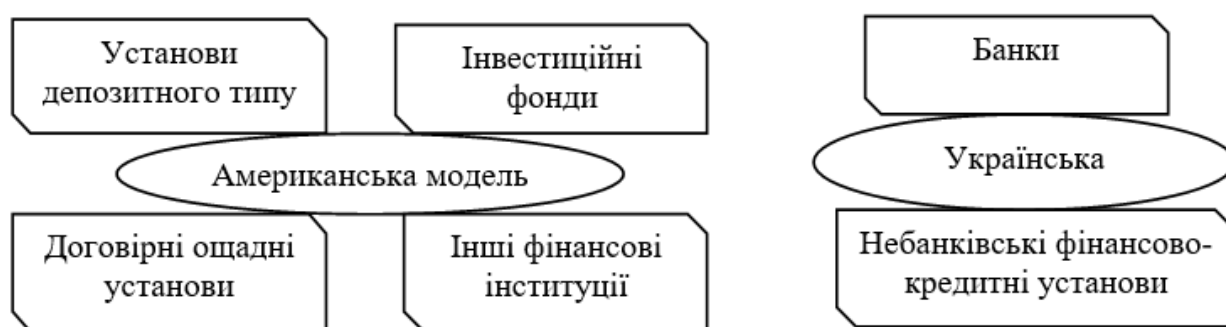

Рис. 2. Американська та українська моделі класифікації фінансових посередників

Джерело: розроблено автором на основі [1, с. 27]

Також значущість деяких посередників може зменшуватися навіть за умов зростання ринку фінансових послуг. Такі зміни є цілком природними та неминучими і свідчать про готовність фінансового сектору до змін та еволюціонування. Тому цілком можливим є те, що невдовзі з'являтимуться нові фінансові посередники, які пропонуватимуть кращі та актуальніші послуги й поступово витіснятимуть тих, чийі послуги виявляться менш привабливими.

У табл. 3 представлені посередники як професійні учасники фінансового ринку.

Слід зазначити, що в останні роки на перший план починає виходити «функціональний» підхід, згідно з яким важливо не те, чи засноване фінансове посередництво на банках чи на ринках, а те, наскільки ефективно існуюча система посередництва забезпечує виконання своїх фундаментальних функцій:

- обслуговування трансакцій в економіці;
- агломерація капіталу, оскільки досить часто суб'єкти господарювання вимагають такі обсяги капіталу у вигляді інвестицій, які не можуть бути забезпечені одним або навіть декількома інвесторами;
- розподіл інвестиційних ресурсів;
- забезпечення страхування, розподіл та диверсифікація ризиків;

- посилення корпоративного контролю.

Таблиця 3

Класифікація фінансових посередників

Ознаки класифікації	Вид посередників
За видами фінансових установ	✓ Суб'єкти банківської системи ✓ Небанківські фінансові та кредитні інститути ✓ Контрактні фінансові інститути ✓ Суб'єкти депозитарно-клітингової системи
Залежно від обслуговування учасників ринку	✓ Спеціалізовані ✓ універсальні
Залежно від укладання та виконання угод з фінансовими інструментами	✓ Прямі (безпосередні учасники) ✓ Побічні(формують інфраструктуру)
За сегментами фінансового ринку	✓ Посередники фондового ринку ✓ Посередники ринку позичкових капіталів ✓ Посередники ринку фінансових послуг ✓ Посередники грошового ринку ✓ Посередники валютного ринку та інших сегментів

Джерело: розроблено автором на основі [4, с. 4]

У межах даного підходу значна увага приділяється взаємозв'язку між інститутами, ринками та інструментами в процесі посередницької діяльності. Підвищення якості послуг, які надають фінансові посередники, можуть суттєво впливати на економіку за рахунок підвищення норми зберігання, активізації нагромадження основного капіталу та його більш ефективного розподілу, в тому числі активізації інноваційної діяльності [6].

Висновки. Фінансові посередники відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування фінансового ринку. Розвиток інституційних інвесторів може мати позитивний вплив на економіку України через сприяння ефективному перерозподілу капіталу та розширення пропозиції інвестиційних ресурсів. Також це має розширити можливості економічних агентів щодо залучення додаткових коштів для розвитку з одного боку та посилити стимули для їх ефективного використання з іншого.

Список використаних джерел:

1. Kidwell, D.S., Blackwell, D.W., Whidbee, D.A. and Sias, R.W. (2012), *Financial Institutions, Markets, and Money*, 11th ed., John Wiley & Sons, Inc., Danvers, 708 p.
2. Бала О.І. Фінансове посередництво в Україні: сутність та види. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. № 21. С. 169–174.
3. Бланк І.А. Основи фінансового управління. - К.: Ніка-Центр, Ельга, 2001. Т. 1. 592 с.
4. Гайдуківич Д.С. Фінансове посередництво та його вплив на розвиток фінансового ринку. *Економічний простір*. 2014. № 84. С. 122–129
5. Нацкомфінпослуг URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-nackomfinposlug>
6. Партин Г., Тивончук О. Роль небанківських фінансових посередників у фінансуванні інноваційного розвитку. *Вісник НБУ*. 2005. Травень. С. 46-51.

Наталія ЯВОРСЬКА,*
студентка 3 курсу
факультет обліку та аудиту
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

АНАЛІЗ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ З УКРАЇНОЮ

Анотація. У статті розглянуто суть та основні форми співробітництва України з міжнародними фінансово-кредитними установами. Розглянуто причини виникнення необхідності проводити міжнародні запозичення. Охарактеризовано основні проблеми та ризики міжнародного кредитування. Розглянути основну статистику співробітництва України з Міжнародним валютним фондом та Світовим банком. Також було розкрито принципи кредитування. Запропоновано способи мінімізації ризиків у міжнародному кредитування. На основі результатів дослідження зроблено відповідні висновки.

Abstract. The article considers the essence and main forms of cooperation of Ukraine with international financial and credit institutions. The reasons for the need for international borrowing are considered. The main problems and risks of international lending are described. Consider the main statistics of Ukraine's cooperation with the International Monetary Fund and the World Bank. The principles of lending were also revealed. Among the novelties, proposed ways to minimize risks in international lending. Based on the results of the study, appropriate conclusions were made.

Вступ. Співробітництво з іноземними країнами є основою для створення певної фінансової політики держави. Надійна фінансова система є стержнем розвитку та успішного функціонування економіки країни, а також необхідною передумовою її росту і стабільності. Ця система являється основою, яка мобілізує і розподіляє заощадження суспільства, а також полегшує його повсякденні операції. Вона є ефективним знаряддям здійснення державної політики.

За умов переходу до ринкової економіки важливе значення має усвідомлення природи і суті фінансів та фінансової системи.

Співробітництво є важливою ознакою незалежності держави, тому дана тема є актуальною на сьогодні, в період трансформаційних процесів.

Дослідники, які займалися питанням співробітництва України з міжнародними фінансовими установами, праці кого ми використали в нашій науковій дослідженні: Бідник Н.Б. [1], Вдовенко О.Л. [2], Руда О.Л. [4], Лагутін

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування ВНАУ – Руда О.Л.

В.Д. [5], Фурман І.В. [7] . Їх вагомий внесок у дослідження особливостей їх діяльності збагатили науку.

Мета полягає у вивченні основних форм співробітництва України з міжнародними фінансовими установами та аналіз фінансових показників останньої співпраці.

Інформаційну базу дослідження становлять Закони України, постанови Кабінету міністрів України, матеріали статей, монографії зарубіжних та українських вчених, Інтернет ресурси.

Виклад основного матеріалу. Виникнення і розвиток валютно-кредитних установ зумовлено широким розвитком процесів міжнародної економічної інтеграції, що супроводжуються глобалізацією економічних зв'язків, широкомасштабним переміщенням капіталів, об'єднанням фінансових ресурсів у світовому масштабі. Міжнародна фінансова інтеграція визначає напрямки й пріоритети сучасного етапу інтернаціоналізації господарського життя, впливає на формування принципів податкової та бюджетної політики і насамкінець на стратегічні фінансові інтереси всіх країн і певних регіонів.

Функціонуючи в міжнародній сфері, фінанси впливають на економічні інтереси учасників міжнародних зв'язків, опосередковують міжнародний інтеграційний процес, сприяючи його розвитку і поглибленню.

Міжнародні фінанси – це сукупність перерозподільних відносин, що виникають у зв'язку з формуванням і використанням на світовому або міжнародному рівнях фондів фінансових ресурсів. Тобто за допомогою валютно-кредитних установ здійснюється міждержавний перерозподіл фінансових ресурсів. Глобальною системою акумулювання вільних фінансових ресурсів та надання їх позичальникам є міжнародний фінансовий ринок.

Як зазначає Бідник Л.Б. у сфері валютно-кредитних установ, крім національних суб'єктів – держави, підприємств і громадян, виділяються наднаціональні суб'єкти – міжнародні організації і міжнародні фінансові інституції. Фінанси міжнародних організацій, міжнародних фінансових інституцій та міжнародний фінансовий ринок є складовими валютно-кредитних установ. Розглянемо кожен з цих складових більш детально. Діяльність міжнародних фінансових організацій пов'язана з виконанням певних функцій, які визначаються їх статутами. Фінансове забезпечення виконання цих функцій здійснюється через фонди грошових коштів, що формуються цими організаціями; Провідними міжнародними організаціями є: Організація Об'єднаних Націй та Європейський Союз [1, с. 155].

Міжнародні фінансові інституції створюються на світовому і регіональному рівнях для сприяння економічному розвитку країн – засновників цих організацій. Їх основним завданням є мобілізація коштів і надання допомоги на кредитних засадах для здійснення важливих економічних проектів.

До світових міжнародних фінансових інституцій належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), група Світового банку та Банк міжнародних розрахунків. Регіональні фінансові інституції створюються за континентальною ознакою. До них належать: Європейський банк реконструкції та розвитку; Азіатський банк

розвитку; Африканський банк розвитку; Міжамериканський банк розвитку, Лондонський та Паризький клуби кредиторів та ін.

Діяльність МВФ охоплює три основні напрями:

- кредитування, з метою надання фінансової допомоги країнам, у яких утворилось від'ємне сальдо платіжного балансу;
- регулювання міжнародних валютних відносин;
- постійний нагляд за світовою економікою [1, с. 155].

Кредитування здійснюється з різними цілями у різних формах та на різних умовах. Воно включає кредитування для потреб вирівнювання платіжного балансу, компенсаційне фінансування та допомогу найбіднішим країнам. Фінансові операції, які є основним напрямом діяльності, МВФ здійснює тільки з офіційними органами країн – членів Фонду.

Виділення кредитів залежить від трьох основних чинників: потреби в ресурсах для вирівнювання платіжного балансу, квоти країни та виконання вимог Фонду. Механізм кредитування полягає в тому, що МВФ продає необхідну країні валюту за її національну валюту. Кошти надходять до центрального банку країни-позичальника і використовуються на формування валютних резервів.

Загалом система кредитування, що використовується МВФ, включає чотири форми: безпосереднє, поетапне, пільгове та спеціальне фінансування.

Безпосереднє фінансування прямо пов'язане з квотою кожної країни і здійснюється в межах її резервної і кредитної часток [1, с. 156].

За даними з офіційного сайту Міністерства закордонних справ, отримуємо наступну інформацію.

Міжнародний Валютний Фонд має статус спеціалізованої установи ООН і його метою є регулювання валютно-кредитних відносин країн-членів та надання їм допомоги при дефіциті платіжного балансу шляхом надання коротко- і середньострокових кредитів в іноземній валюті.

Україна стала членом МВФ відповідно до Закону України «Про вступ України до Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародної асоціації розвитку та Багатостороннього агентства по гарантіях інвестицій» від 3 червня 1992 р. [6].

У серпні 2019 року Українська сторона ініціювала переговори з Міжнародним валютним фондом стосовно нової Програми з метою підтримки впровадження реформ.

Після обговорення параметрів нової програми та визначення кроків, необхідних для отримання кредитної допомоги від МВФ 7 грудня 2019 року між Україною та МВФ було досягнуто згоди на технічному рівні (Staff Level Agreement) щодо нової трирічної Програми розширеного фінансування (Extended Fund Facility, EFF) загальним обсягом 5,5 млрд дол. США.

У травні 2020 року в умовах невизначеності внаслідок пандемії коронавірусу МВФ були змінені підходи до виділення коштів країнам-членам у напрямку допомоги в рамках короткострокових інструментів.

У зв'язку із цим перемовини щодо започаткування нової програми продовжились вже щодо програми Stand-by.

Загалом в рамках співробітництва з МВФ Україна отримала 23,9 млрд СПЗ (еквівалент 35 млрд дол. США) [6].

З наукових праць Фурман І.В. можемо виділити думку, що Україна могла би обмежитись консультативною підтримкою фахівців МВФ. До такої практики відносин з МВФ перейшли Польща, Чехія, Угорщина після завершення фінансових програм, направлених на підтримку переходу національних економік до ринкових відносин. Це, звичайно, не означає виходу цих держав, а в подальшому – і України, з ринків зовнішніх запозичень. Основними кредиторами України, очевидно, залишаються Світовий банк, ЄБРР та приватні інвестори. Однак, на той час основними позичальниками з української сторони мали би стати окремі суб'єкти підприємницької діяльності [7, 282]. Ми з такою думкою цілком погоджуємось.

Таблиця 1

**Динаміка запозичень та погашення боргів Україною перед МВФ,
млн.**

Роки	Залучення від МВФ, млн СПЗ	Погашення основного боргу, млн СПЗ	Виплати процентів та комісій, млн СПЗ
2008	3000	215,6	8,6
2009	4000	57,3	87,4
2010	2250	0	157,7
2011	0	0	230
2012	0	2234,4	198
2013	0	3656,3	110,7
2014	2972,7	2390,6	38,6
2015	4728,1	968,8	106,3
2016	716,1	0	155,5
2017	734,1	628,8	220,4
2018	1000	1486,3	232,6
2019	0	628,8	121,2
2020		788	236,2
2021		968,5	193,2
Всього	19401	14023,4	2096,4

Джерело: узагальнено автором на основі [3]

Проаналізувавши таблицю 1, бачимо, що починаючи з 2008 року Україна запозичила в МВФ кредити на загальну суму 19 401 млн СПЗ (спеціальних прав запозичень). Крім того, сума погашень кредитів, враховуючи прогнозні погашення 2020 та 2021 років, становитиме 14 023,4 млн. МПЗ основного боргу та 2096,4 млн СПЗ відсотків та комісій. Також бачимо, як уже зазначалося вище, що піком виплати відсотків за кредити стане саме 2020 рік, хоча, за попередніми прогнозами, найбільші відсотки повинні були сплачуватися у 2019 році в сумі 259,5 млн СПЗ. Однак, враховуючи той факт, що Україна перебуває у постійному діалозі з МВФ та протягом усього часу співпраці регулює та у процесі діяльності коригує певні рішення щодо співробітництва, бачимо, що сума виплат відсотків

у 2019 році була зменшена удвічі порівняно із запланованою. Тож нині невідомо, як саме зміняться прогностні дані за 2020–2021 роки, зважаючи на досить складну економічну та фінансову ситуацію в Україні та світі.

Розглянемо вплив кредитування МВФ на економіку України. Насамперед варто зазначити, що кредити від Фонду несуть багато позитивних наслідків для нашої держави, однак найважливішим я вважаю те, що співпраця з МВФ для України слугує насамперед своєрідною «подушкою безпеки» або, іншими словами, надійним партнером, до якого можна звернутися за допомогою у разі виникнення проблем у фінансовій сфері.

Щодо співпраці зі Світовим банком, то серед міжнародних кредитно-фінансових організацій Світовий банк є другим, після МВФ, кредитором України. Загалом, з моменту приєднання України до Групи Світового банку у 1992 році, Банк затвердив для України 58 позик загальним обсягом 12,83 млрд дол. США, з яких було отримано 9,6 млрд дол. США.

Фінансові ресурси та технічна допомога Банку використовуються для підтримки державного бюджету, здійснення інституційних та структурних реформ, підготовки та реалізації довгострокових інвестиційних проектів, які відповідають пріоритетним напрямам економічного розвитку України.

Станом на початок 2021 року, на стадії реалізації МБРР в Україні перебуває 12 проектів загальним обсягом 3 093,04 млн дол. США, з яких: 11 інвестиційних та 1 системний проект. Вибірка коштів позик за цими проектами складає 1 722,22 млн дол. США (55,68 % загальної суми позик). При цьому у 2020 р. було започатковано 5 проектів, включно з новою позикою DPL. Окрім цього, Банк фінансує 4 великих проекти технічної допомоги Уряду в різних сферах [6].

Станом на початок 2021 року, МФК має активний портфель, що складається з 23 інвестиційних проектів на загальну суму 773,4 млн дол. та 13 проектів МФК з надання консультаційних послуг на майже 50 млн дол. у таких секторах, як сільське господарство, виробництво, фінанси, підтримка інфраструктури тощо.

У листопаді 2020 року Рада директорів ЄБРР ухвалила рішення про створення Рахунку міжнародного співробітництва з питань Чорнобиля. Призначення нового фонду – подолання викликів, які ще залишаються в Чорнобильській зоні, та забезпечення належного використання результатів, досягнутих у рамках роботи Чорнобильського фонду «Укриття» (новий безпечний конфайнмент) та Рахунку ядерної безпеки (сховище відпрацьованого ядерного палива та завод з переробки рідких радіоактивних відходів). Опрацьовується питання щодо підготовки та проведення в квітні 2021 року чергового засідання Асамблеї вкладників РЯБ та першої Асамблеї нового донорського фонду.

Станом на лютий 2021 року, сукупний обсяг виділеного ЄБРР Україні фінансування становить 14,598 млрд євро в рамках 488 проектів [6].

Отже, в процесі своєї інтеграції у світовий економічний простір Україна демонструє активну співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями. Але

практика цієї співпраці свідчить про наявність негативних і позитивних сторін. До основних проблем, що постають у фінансовому співробітництві України з ЄС та іншими міжнародними організаціями, належать [4]:

1) неефективна діяльність апарату службовців і фахівців, залученого до процесу розроблення та виконання проектів міжнародних фінансових операцій; надмірний бюрократизм під час підготовки кредитної заявки, що спричиняє збільшення терміну затвердження кредиту міжнародними фінансовими установами;

2) непрозорість роботи з коштами міжнародних організацій;

3) недостатня підтримка малого та середнього бізнесу як на законодавчому рівні, так і щодо реальних фінансових програм;

4) низькі темпи впровадження реформ, що призвело до необхідності запозичення коштів у МВФ, ЄС та інших організацій, що спричинило надвисокий рівень заборгованості, яка у 2015 році становила 79,4% до ВВП; сьогодні ця заборгованість перед міжнародними організаціями невпинно зростає.

Але водночас існують чинники, що демонструють позитивну тенденцію співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями:

1) сам факт відносин України з міжнародними організаціями є важливим кроком у напрямі її інтеграції до світового економічного простору;

2) членство України в міжнародних організаціях збільшує її авторитет як суб'єкта світової економіки, поширює економічні відносини; наприклад, членство у МВФ сприяло входженню України до структури Світового банку;

3) діяльність міжнародних організацій спрямована на підтримку структурних реформ економіки України; підвищенню ефективності національного господарства. Таким чином, проаналізувавши співробітництво з провідними міжнародними фінансово-кредитними організаціями, можемо дійти висновку, що кожна з цих інституцій є важливим стратегічним партнером для України та допомагає вирішувати проблеми у фінансово-бюджетній сфері, реалізовувати важливі проекти у галузях транспорту, електроенергетики, інфраструктури, освіти, зв'язку тощо [1].

З метою підвищення ефективності співпраці з міжнародними фінансовими інституціями доцільно розробити економічно та фінансово обґрунтовану стратегію, яка б конкретизувала кількісні показники та передбачала вжиття заходів, спрямованих на її реалізацію для досягнення позитивних результатів; підтримувати конструктивні відносини з приватними кредиторами та враховувати можливий вплив зовнішніх чинників шляхом ефективного управління зовнішнім боргом і резервами; сприяти становленню, розвитку міжнародних ринків товарів і послуг, модернізації та підвищенню ефективності діяльності підприємств державного і приватного секторів країни шляхом створення відкритої, конкурентної системи управління операціями міжнародних фінансових інституцій; покращити кадрове забезпечення сфери міжнародних валютно-кредитних відносин.

Висновки. Отже, співпраця з міжнародними фінансовими організаціями, сприяє вирішенню багатьох фінансово-економічних і соціальних проблем України. Крім того, вона свідчить про прагнення України інтегруватися у світову економіку і допомагає зробити суттєві кроки у цьому напрямі. Метою політики співробітництва України з міжнародними фінансовими організаціями має стати забезпечення рівноправної участі у міжнародних інтеграційних процесах через ефективне залучення і використання кредитних ресурсів, створення умов для сталого економічного зростання та формування сучасної ринкової економіки.

Для того, щоб підвищити рівень співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями та її віддачу для національної економіки, доцільно розробляти проекти міжнародних фінансових операцій із конкретно визначеним, максимально ефективним спрямуванням коштів; а отримавши ці кошти, жорстко контролювати їх використання. Це дозволить здійснити структурну реформу економіки України, сприяти її інноваційному розвитку, а в результаті – підвищити конкурентоспроможність національної економіки, що допоможе їй успішно інтегрувати у світовий економічний простір.

Незважаючи на низку організаційних недоліків, співпраця з міжнародними фінансово-кредитними організаціями буде спрямовуватися на залучення додаткових фінансових ресурсів для реформування національної економіки, реалізацію пріоритетних системних та інвестиційних проектів.

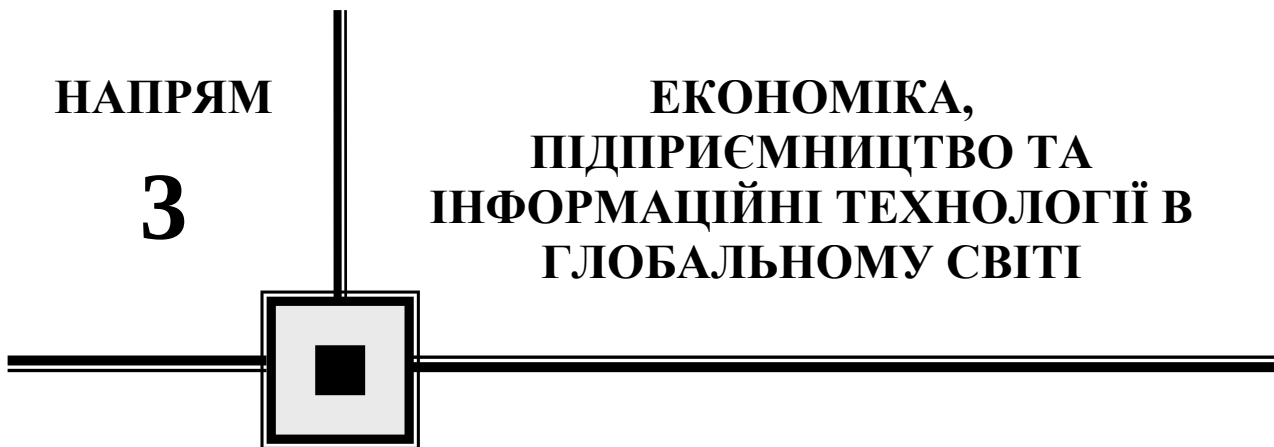
Список використаних джерел:

1. Бідник Н. Б. Співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями як чинник економічного розвитку держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. Львів. 2019. №19. С. 154–157.
2. Вдовенко Л.О. Методичні підходи до оцінки ефективності кредитних відносин. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 17. С. 518-523.
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2021).
4. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: Навч. посібник. Київ. Знання, КОО, 2000. 215 с.
5. Руда О.Л. Кредит як підґрунття взаємовідносин підприємств та комерційних банків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 9. С. 22-25.
6. Сайт міністерства закордонних справ України. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhнародni-vidnosini/spivrobotnictvo-ukrayini-z-mizhнародnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення: 20.10.2021).
7. Фурман І.В., Підгірняк А.О., Паламар Я.С. Міжнародний валютний фонд в контексті співпраці з Україною: сучасний стан, ризики, перспективи. *Збірник наукових праць ВНАУ. Серія: Економічні науки*. Вінниця, 2013. Вип. 4 (81). С. 275-285.

НАПРЯМ

3

ЕКОНОМІКА, ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ

Анастасія БЕРЕЖАНСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМИ ЇЇ УДОСКОНАЛЕННЯ

***Анотація.** Розглянуто сутність та класифікацію цінової політики підприємства. Вказано, що витрати підприємства можуть виникати внаслідок провадження звичайної (операційної, фінансової та інвестиційної) діяльності підприємства та надзвичайних подій. Зроблено висновки, що основними напрямками вдосконалення цінової політики є: аналіз цінової еластичності на різних ринках; вдосконалення структури собівартості продукції; зниження рівня постійних витрат та інше.*

***Abstract.** This article discusses the essence and classification of the pricing policy of the enterprise. It is stated that the costs of the enterprise may arise as a result of ordinary (operational, financial and investment) activities of the enterprise and emergencies. It is concluded that the main areas of improvement of pricing policy are: analysis of price elasticity in different markets; improving the cost structure of products; reduction of fixed costs and more.*

Вступ. Цінова політика – це один із найважливіших елементів ЗЕД підприємства. Саме від рівня цін на товари залежать комерційні результати діяльності підприємства, а обрана ним цінова політика справляє тривалий і вирішальний вплив на ефективність його роботи на світовому ринку. Ціна є

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Томашук І.В.

вирішальним чинником у експортній діяльності підприємства, оскільки вона визначає її економічну доцільність. Підприємство повинне не тільки виробити, але і збути товар із вигодою для себе, відшкодувати витрати і отримати прибуток. Це можливе лише за умови правильного вибору цінової політики та стратегії ціноутворення [1, 3].

Формування цінових рішень на зовнішніх ринках пов'язане зі значними труднощами, які полягають насамперед у визначенні ступеня свободи при формуванні власної ціни продажу товару. У кожній країні існують свої критерії оптимальної ціни, на яку впливають витрати, купівельна спроможність «ціна – якість», походження товару (імідж) тощо.

Виклад основного матеріалу. *Цінова політика* – це визначення рівня цін і можливих варіантів їх зміни залежно від цілей та завдань, що стоять перед підприємством в короткостроковому плані та в перспективі.

Стратегічна мета діяльності будь-якого підприємства – вижити і отримувати максимальний прибуток. Що ж до поточних цілей, то ними можуть бути такі: захист своїх позицій; подолання конкурентів; завоювання нових ринків; вихід на ринок з новим товаром [2, 4], швидке відшкодування витрат; стабілізація доходів тощо. Завдання цінової політики підприємства – встановити таку ціну на свій товар і змінити її залежно від ринкової ситуації так, щоб опанувати певний її сегмент, досягти бажаного розміру прибутку, тобто вирішити проблему продажу товарів на певній фазі життєвого циклу. Політика ціноутворення створює методологічну основу для вибору та обґрунтування цінової стратегії та пов'язує в інтегровану систему окремі рішення щодо:

- методів встановлення цін на нові товари;
- співвідношення цін підприємства з цінами конкурентів;
- взаємозв'язок цін на товари в межах номенклатури виробництва;
- використання системи знижок і частоти зміни ціни тощо.

На контрактну ціну впливають численні та різноманітні фактори, їх можна класифікувати наступним чином:

- об'єктивні (споживчі властивості товару, наявність сталих міжнародних товаропотоків, загальні попит та пропозиція);
 - суб'єктивні (досвід та комерційні знання контрагентів, наявність у них технічних засобів реалізації угоди та здатності організовувати її підтримку під час митного очищення тощо);
 - тривалі (такі, що характеризують стабільні вартісно-економічні відносини);
 - кон'юнктурні (пов'язані з валютними коливаннями, поточною зміною обсягів виробництва та споживання, що змінюють співвідношення основних ринкових сил);
 - економічні (пов'язані із суто ринковими закономірностями та плінними подіями: цінова політика конкурентів; заходи державного регулювання та контролю за цінами; рівень інфляції; валютні чинники тощо);
 - позаекономічні (стихійні лиха, збройні конфлікти, техногенні події)
- [1, 5].

Ціноутворення не є простим механічним актом, оскільки ціна повинна як відображати результати господарської діяльності, так і бути гнучким інструментом конкуренції на міжнародних ринках. Тому одним із найважливіших факторів, які враховуються при встановленні ціни, є рівень витрат, пов'язаних з виробництвом та експортом товарів. Зокрема, ціна виконує такі функції:

- включає прямі та опосередковані витрати на виробництво товару;
- відображає корисність товару (актуально для нових товарів);
- забезпечує прибуток продавцеві;
- повинна враховувати конкурентну кон'юнктуру ринку.

Відповідно до економічних факторів, дію яких відчувають учасники угод, особливостей виробництва товару, що є предметом трансакції, характеру самого товару, наявної інформації про використовувані ціни, а також доцільних методик укладання конкретних контрактів використовуються різні способи визначення ціни [2, 3]. При виборі методу визначення ціни необхідно враховувати, що експортні операції будуть найбільш ефективними, якщо ціна товару покриває прямі витрати, компенсує непрямі витрати, приносить прибуток, є конкурентоспроможною та забезпечує місце на ринку. Однак такий підхід не допомагає визначити справжню зовнішньоторговельну ціну, оскільки враховує індивідуальні, а не суспільно необхідні витрати на оплату праці, які визначають реальну вартість товарів на зовнішніх ринках. В умовах, коли матеріальні витрати на виробництво товарів в Україні не завжди можна співвіднести з витратами на виробництво таких товарів за кордоном, ціни, розраховані на основі витрат і прибутку, можуть бути демпінговими, тобто значно нижчими за світові [1, 4]. На рисунку 1 представлено склад ціни в загальному вигляді.

Собівартість продукції	Прибуток підприємства-виробника	Акцизний збір (мити)	ПДВ	Постачально-збутова надбавка	Торгова надбавка	
						Знижки, дисконт
Оптова ціна підприємства						
Відпускна ціна підприємства без ПДВ						
Відпускна ціна підприємства з ПДВ (покупна ціна оптового посередника)						
Ціна продажу оптового посередника (покупна ціна підприємства торгівлі)						
Роздрібна ціна						

Рис. 1. Склад ціни в загальному вигляді

Джерело: сформовано автором на основі [3]

У чому ж полягає постановка завдань ціноутворення? Передусім фірма має вирішити, яких саме цілей вона прагне досягнути за допомогою конкретного товару. Якщо вибір цільового ринку і ринкове позиціонування ретельно

продумані, тоді підхід до формування комплексу маркетингу, включаючи і проблему ціни, досить ясний. Чим ясніше уявлення про те, що маєш на меті, тим легше встановлювати ціну.

Цілей цінової політики значна кількість, проте найбільш поширені такі:

- забезпечення виживання (існування фірми на ринках) стає основною метою фірми в тих випадках, коли на ринку занадто багато виробників і панує гостра конкуренція або різко змінюються потреби клієнтів. Виживання важливіше, ніж прибуток. Доти, доки знижені ціни покривають витрати, фірми, які потрапили у скрутне становище, можуть ще деякий час продовжувати діяльність. Тобто в даному випадку підприємство призначає на свою продукцію мінімально прийнятні для нього ціни;

- максимізація поточного прибутку. Багато підприємців хотіли б встановити на свій товар таку ціну, яка забезпечить їм максимальний прибуток. Для цього визначають можливий попит і початкові витрати для кожного варіанта ціни. З альтернатив вибирається той, який дає підприємству найбільший прибуток у короткостроковій перспективі. При реалізації даної мети (цілі) орієнтуються на короткострокове очікування прибутку і не враховується довгострокова перспектива. Поточні фінансові показники для фірми важливіші, ніж довготривалі;

- максимальне розширення обороту. Ціну, що спрямована на максимізацію обороту, застосовують, якщо продукт виробляється корпоративно і важко визначити всю структуру і функції витрат. Саме тут важливо оцінити попит. Реалізувати цю мету можна шляхом встановлення відсотка комісійних від обсягу збуту;

- оптимальне розширення збуту. Вважається, що оптимальне розширення збуту призводить до зниження собівартості одиниці продукції і збільшення прибутку. Відповідно до можливостей ринку встановлюється мінімально можлива ціна, яка називається ціновою політикою виходу на ринок. Фірми знижують ціни на свою продукцію до мінімально допустимого рівня, тим самим збільшуючи свою частку на ринку, прагнучи знизити витрати на одиницю продукції, і на цій основі можуть продовжувати знижувати ціни. Проте така політика веде до успіху тільки якщо чутливість ринку до цін велика, якщо є реальне зменшення витрат виробництва і збуту і якщо зниження цін відсуне конкурентів у бік;

- оптимальне збільшення збуту з міркування, що компанія, якій належить найбільша частка ринку, буде мати найнижчі витрати і найвищі довготривалі прибутки. Домагаючись лідерства за показниками частки ринку, вона йде на максимально можливе зниження цін;

- «зняття вершків» завдяки встановленню високих цін. Фірма встановлює на кожне своє виробниче нововведення максимально можливу ціну завдяки порівняльним перевагам новинки. Коли збут за даною ціною скорочується, фірма знижує ціну, залучаючи до себе наступний прошарок клієнтів;

- лідерство у якості. Фірма, яка здатна закріпити за собою таку репутацію, встановлює високу ціну, щоб покрити витрати на досягнення високої якості і

проведення дорогих науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт [2, 3].

Загалом ринки бувають різних типів, кожен з яких ставить свої завдання у сфері ціноутворення і від яких залежить цінова політика продавця: ринок чистої конкуренції; ринок олігополістичної конкуренції; ринок монополістичної конкуренції; монополія.

Тип ринку, на якому функціонує фірма, впливає і на її підходи до ціноутворення, але в будь-якому випадку фірмі важливо знати попит на свій товар, оскільки попит – один із найсуттєвіших цінотворчих чинників. Ціна і попит знаходяться в зворотній залежності один від одного, але з особливо престижними товарами ситуація може бути протилежною. Важливою характеристикою попиту є його еластичність, тобто чутливість споживачів до зміни цін на цей товар. Чутливість споживачів до цін визначається низкою психологічних та економічних факторів.

Наприклад, чутливість покупців до зміни цін буде нижчою, якщо:

- продукт розташовано на ринку окремо від інших (нема аналогів);
- споживачу невідомі товари-замінники;
- споживачам важко порівняти якість різних взаємозамінних товарів;
- витрати споживачів на товар порівняно невисокі у зіставленні з їх доходами;
- витрати споживачів на продукт складають невелику частку його сукупних витрат;
- споживач може частину витрат на купівлю товару розподілити з ким-небудь іншим;
- товар реально використати у системі із раніше купленими товарами;
- товару приписується висока якість, особливий престиж, виключність;
- споживачі не мають можливостей довго зберігати товар [1, 3].

На рисунку 2 представлено фактори впливу на ціну.

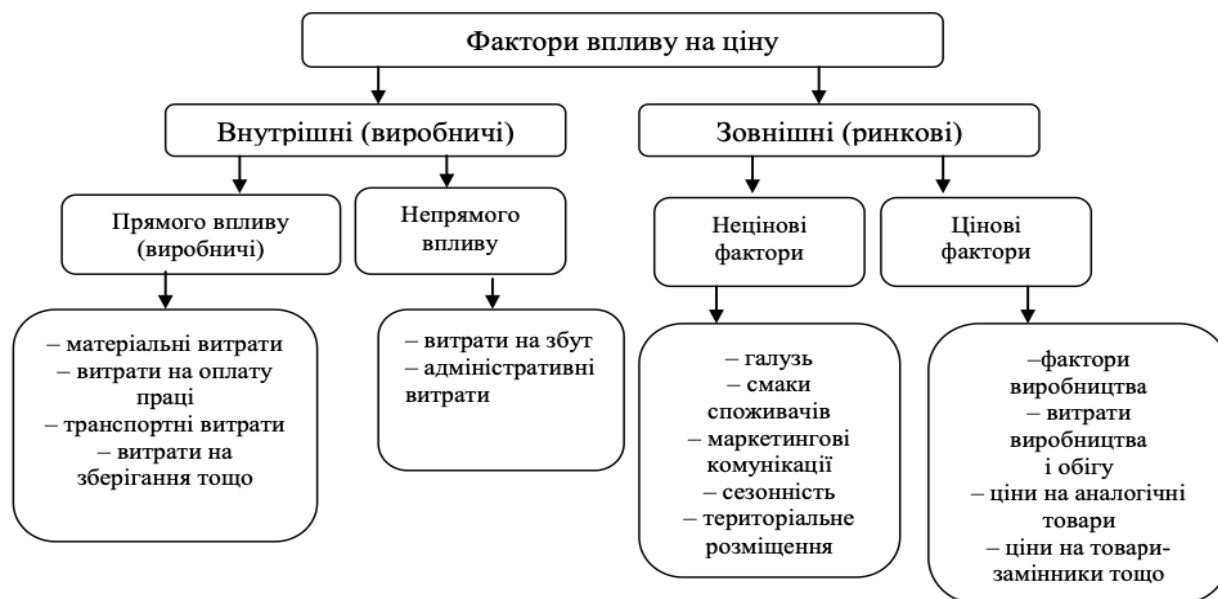

Рис. 2. Фактори впливу на ціну

Джерело: розроблено автором на основі [4]

Головне тут – комплексний аналіз того, як реагує попит на різні ціни даного товару. Якщо ж йдеться про дослідження потенційного ринку збуту нової продукції, то замість реалізованої якості використовують дані вибіркового статистичного дослідження попиту на новий товар або експертні оцінки. Чим нижчий рухливий попит, тим вищу ціну може встановити продавець товару. І навпаки, чим еластичніший попит, тим більше підстав для фірм використовувати політику зниження цін на свою продукцію, оскільки це призведе до збільшення продажів. Це особливо вигідно, якщо збільшення виробництва призведе до загальної економії витрат. Визначений на основі цінової еластичності, попит визначає верхню межу ціни [1, 6].

При цьому слід пам'ятати, що на попиті можуть позначитися, крім ціни, ще й інші чинники, наприклад, збільшення реклами, і стає неможливим визначити, яка частина збільшення попиту пояснюється зниженням ціни, а яка – збільшенням реклами.

Як визначити обсяг попиту, повинна знати служба маркетингу. Найпростіше перемножити кількість можливих споживачів на частоту споживання товару. Попит, як правило, визначає максимальну ціну, яку фірма може призначити на свій товар. Підприємство прагне встановити ціну на продукт так, щоб він повністю покривав усі витрати на його виробництво, розповсюдження та збут, включаючи прибуток. Тому в процесі формування цінової політики важливого значення набуває процес формування прогнозного значення вартісної частини ціни. Спростити здійснення цього процесу можна, використовуючи результати стратегічного аналізу собівартості продукції [2; 4].

Під час проведення такого аналізу відбувається прогнозування кожної витратної складової частини собівартості, аналізуються її прогнозні рівні та плануються заходи щодо зниження витрат підприємства на виробництво і реалізацію продукції в прогнозованому періоді.

Для забезпечення раціональної цінової політики необхідно порівняти структуру витрат із запланованими обсягами виробництва та розрахувати короткострокові середні витрати (на одиницю продукції). При збільшенні випуску одиниці товару спочатку знижуються витрати до досягнення певного обсягу виробництва.

Однак якщо нарощувати виробництво далі, виникають додаткові витрати через перевантаження обладнання, додатковий ремонт, зрив виробництва. Щоб відстрочити період зростання витрат, фірма розширює виробничі потужності і таким чином продовжує нарощувати виробництво, що супроводжується економією короткострокових середніх витрат (за наявності незадоволеного попиту на товар). Проте ефективне розширення знову зупиняється, і витрати почнуть зростати, підштовхуючи підприємця до нових капіталовкладень [1, 3]. Але такий процес нарощування виробництва не може тривати безкінечно. Окрім обмеження попиту обмеження має і саме виробництво. Якщо на ринку функціонує декілька конкурентних фірм, що виробляють однаковий товар, але мають різні виробничі можливості, вони мають різний потенціал для конкуренції. Більшість витрат не є обов'язковими, тому керівництво визначає,

наприклад, чи витрачати кошти на маркетингові дослідження, рекламу, пошук та збір інформації. В оптовій торгівлі вартість одиниці товару значно нижча, ніж у роздрібній. Чим більша партія, тим нижча вартість, але надмірна економія призводить до протилежних наслідків [2, 5]. Менеджери прагнуть встановити таку ціну на продукт, яка принаймні покривала б усі валові витрати виробництва.

У сучасних економічних умовах зростання ролі цінової політики значною мірою обумовлено двома факторами. По-перше, підприємство в залежності від кон'юнктури ринку та характеру впливу маркетингового середовища має можливість сформувати рівень цін на продукцію, при якому воно зможе отримати запланований розмір прибутку та вирішити інші стратегічні та тактичні завдання. По-друге, як один із ефективних засобів завоювання споживача в конкурентній боротьбі, правильна або помилкова цінова політика справляє відповідно позитивний і негативний вплив на весь процес реалізації продукції на ринку [2, 4].

У цьому контексті, основні напрями вдосконалення цінової політики включають: аналіз цінової еластичності на різних ринках; вдосконалення структури собівартості продукції; зниження рівня постійних витрат; використання сучасних методів розрахунку і обґрунтування цін; обґрунтування системи знижок за рахунок «ефекту масштабу виробництва» і прогнозованого зниження витрат і багато інших.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день сутність цінової політики та її роль в сучасній економіці має досить вагоме значення, адже провідні компанії світу для реалізації своїх цілей та збільшення прибутковості звертають увагу на розроблення та вдосконалення своєї цінової політики. Кожен підприємець, коли встановлює ціну на свій товар, використовує її як вирішальний засіб для досягнення поставлених у своєму бізнесі цілей.

Список використаних джерел:

1. Антошкіна Л.І., Якубовський М.М. Державне регулювання економіки України: методологія, напрями, тенденції, проблеми: навч. посіб. Науково-дослідний економічний ін-т Міністерства економіки України. К. 2011. 410 с.
2. Про ціноутворення в умовах реформування економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1994 р.
3. Правдюк Н.Л. Цінова політика щодо готової продукції підприємства: обліково-аналітичний аспект. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2017. Вип. 1 (36). С. 153-172.
4. Трофіменко А.Ю. Удосконалення цінової політики підприємства. URL: https://ru.knutd.edu.ua/publications/pdf/Ukrainian_editions/Nevmerzicka2015022811.pdf.
5. Цінова політика підприємства та напрями її удосконалення. URL: <https://www.docsity.com/ru/cinova-politika-pidpriyemstva-ta-napryamki-jiji-udoskonallennya/5146931/>.
6. Цінова політика підприємства. URL: <https://www.docsity.com/ru/cinova-politika-pidpriyemstva-1/5283911/>.

Аліна БІЛИК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. *Сьогодні впровадження та розвиток електронної держави та її окремих елементів у житті суспільства, громадян, уряду і бізнесу – це глобальний процес. Створення електронного уряду та використання технологій електронного урядування для розвитку ідентифікованого інформаційного суспільства та електронної демократії пріоритетних напрямів державної політики України. У статті аналізується рівень електронного розвитку урядування з точки зору розвитку електронного уряду та електронної участі України, а також визначені перспективи та напрями вдосконалення електронного урядування.*

Abstract. *Today, the introduction and development of electronic government and its individual elements in the life of society, citizens, government and business is a global process. Creating e-governments and use of e-government technologies for development information society and e-democracy identified priority areas of state policy of Ukraine. The article analyzes the level of electronic development governance in terms of e-government development and e-participation Ukraine, as well as identified prospects and directions improving e-government in Ukraine.*

Вступ. Останнім часом через поширення новітніх інформаційних технологій у всіх сферах діяльності людей, підвищення ефективності державного управління все більше пов'язується з реалізацією електронного урядування.

Основною складовою електронного урядування є електронний уряд – єдина міжвідомча інфраструктура автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами.

Виклад основного матеріалу. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України Концепція розвитку електронного урядування в Україні від 20 вересня 2017 року № 649-р [4] визначає електронне урядування одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства.

Електронне урядування як форма організації державного управління є одним з інструментів розвитку інформаційного суспільства, що забезпечує ефективність, відкритість і прозорість діяльності державної та місцевої влади.

* Науковий керівник: доцент, кафедра комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Киш Л.М.

Електронний уряд дозволяє вирішити ряд проблем в політичній, соціальній, технологічній та економічній сферах. Так, політичні поліпшення можуть бути досягнуті як внутрішньо, так і через зовнішні взаємовідносини, відкритість та прозорість діяльності влади, а також оптимізацію роботи управлінського апарату держави на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Основним завданням електронного урядування у соціальній сфері є підвищення рівня задоволеності громадян процесом надання державних та адміністративних послуг. Створення якісного сучасного ринку інтелектуальних послуг та розвиток інфраструктури телекомунікацій є можливим за рахунок впровадження технологій електронного урядування в технологічній сфері. В економічній сфері зміни стосуються зменшення кількості урядових видатків, видатків громадян та бізнесових структур через скорочення часових витрат на отримання послуги [1].

Основними наслідками впровадження електронного урядування в Україні є:

- відкритість та прозорість у роботі органів влади;
- підвищення якості надання адміністративних послуг;
- забезпечення доступу громадян до публічної інформації через сучасні інформаційні технології;
- економія часу та матеріальних ресурсів органів влади, громадян та бізнесу;
- звільнення працівників від рутинної роботи;
- деперсоналізація відносин між громадянами, представниками бізнесу в відносинах із державними службовцями;
- підвищення рівня демократизації суспільства [1].

Задля оцінки рівня розвитку ООН був запроваджений індекс розвитку електронного уряду (EGDI) та індекс електронної участі (EPI). Одним із головних показників рівня розвитку у соціальній сфері – є індекс розвитку електронного уряду *EGDI (E-Government Development Index)* – середнє арифметичне наступних індексів (OSI, TII, HCI) [10]:

1. *Online Service Index (Широта та якість онлайн послуг)* формується зі складових: нові інформаційні послуги (Emerging formation services); розширені інформаційні послуги (Enhanced information services); транзакційні послуги (Transactional services); підключені послуги (Connected services);

2. *Telecommunication Infrastructure Index (Рівень розвитку комунікаційної інфраструктури)* формується зі складових: підписки на фіксовану широкопasmову мережу (Fixed (wired)- broadband subscriptions); люди, які користуються Інтернетом (Individuals using the Internet); мобільні підписки (Mobile-cellular subscriptions); підписки на телефон стаціонарної мережі (Fixed-telephone subscriptions); підписки на безпроводну широкопasmову мережу (Wireless broadband subscriptions);

3. *Human Capital Index (Індекс людського капіталу)* формується зі складових: грамотність серед дорослого населення (Adult Literacy); показник

зарахованих (Gross Enrolment Ratio); очікувана тривалість навчання (Expected Yearsof Schooling); середня кількість років навчання (Mean Years of Schooling).

Таблиця 1

Індекс людського капіталу

Країни	2005	2012	2016	2020
Україна	0,9200	0,9647	0,8616	0,8436
Польща	0,9400	0,9552	0,8396	0,8668
Білорусь	0,9200	0,9659	0,8861	0,8681
Румунія	0,8800	0,9226	0,8100	0,7944
Молдова	0,9000	0,8999	0,7201	0,7274
Словаччина	0,9100	0,9310	0,8265	0,8141
Угорщина	0,9300	0,9597	0,8668	0,8364
Світовий лідер	1,4220 (Мікронезія)	0,9987 (Куба)	1,0000 (Нова Зеландія)	1,0000 (Австрія)
Європейський лідер	0,9900 (Бельгія)	0,9933 (Данія)	0,9619 (Ірландія)	0,9740 (Бельгія)

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Рівень певного людського капіталу (табл. 1) знизився в Україні, через міграцію людей до інших країн Європи. Наша електронна участь між громадянами та державою на регіональному рівні теж не стоїть на місці. Найуспішнішими містами є: Вінниця, Львів, Київ, Дніпро, Луцьк, Харків.

EPI (E-Participation Index) – це показник розвитку спілкування сервісів активної комунікації між громадянами та державою.

Подальше поширення онлайн-технологій в Україні дозволить реалізувати концепція службової держави в національних ініціативах – держава, що використовує ІКТ для підключення та інтеграції з громадянами та бізнесом як споживачів його послуг. Розширення доступу громадян та бізнесу до державної інформації – насамперед у сфері освіти, охорони здоров'я та соціального забезпечення, зайнятості, оподаткування, ліцензування та ведення бізнесу, державних закупівель, міжнародних торговельних операцій, сприятиме подальшому розвитку демократії в українському політичному просторі [2].

У 2020 р. Україна знаходилася на 82 місці у світовому рейтингу за рівнем розвитку електронного урядування [5]. При цьому вона відстає у впровадженні електронного уряду, хоча останніми роками були зроблені досить важливі кроки в даному напрямку. Перед державою стоїть багато проблем, таких як:

- брак довіри громадян;
- необізнаність громадян в електронних сервісах;
- незахищеність електронних ресурсів від хакерських атак;
- безвідповідальність, некомпетентність працівників як органів держави та місцевого самоврядування, а також сфера обслуговування;
- брак фінансово-технічних ресурсів;
- публічні веб-сайти інформують громадян із запізненням.

Українці не довіряють державі, що є наслідком безвідповідальності і некваліфікації органів державної влади та місцевого самоврядування,

обслуговування. Необхідно залучати кращих спеціалістів країни до державної служби, новим фахівцям потрібні радники з успішних країн про електронне урядування. Існує проблема електронної незахищеності ресурсів від хакерських атак, хоча в жовтні 2015 року заснували Департамент кіберполіції Національної поліції України. У березні 2019 року кіберполіція розпочала кампанію з підвищення обізнаності населення щодо кібербезпеки [6]. Люди не знайомі з електронними сервісами, для цього потрібно більше інформації на національних, місцевих каналах та використовувати рекламу на каналах YouTube. Веб-сайти міністерств та сайти регіонального рівня іноді публікують інформацію з запізненням. На сайтах немає інформації в деяких розділах або подано не в повному обсязі. Важко знайти потрібну інформацію, тому вона що не знаходиться в логічному розділі. Ще одна проблема розвитку електронного уряду, не вистачає фінансових і технічних ресурсів.

Перспективами подальшого використання механізмів електронного урядування для підзвітності та прозорості влади в Україні є [5]:

- формування та впровадження найкращих стандартів електронного урядування та інноваційної практики, які ще більше підвищують якість послуг та доступ громадян до публічної інформації;
- подальше підвищення прозорості та підзвітності органів державної влади через застосування ними нових інформаційно-комунікаційних технологій;
- постійне вдосконалення механізмів електронного урядування та електронної демократії, врахування потреб регіонів України;
- сприяння інклюзивному діалогу з питань формування політики та електронної демократії з урахуванням інтересів та потреб регіонів;
- підвищення рівня довіри громадян до державних інституцій, зниження рівня корупції в Україні.

Сьогодні одна з світових тенденцій електронної розробки управління надає пріоритет цифровим технологіям, які забезпечують широкий спектр переваги для країн від співпраці в електронній комерції, електронній митниці, електронній охороні здоров'я, безпаперовій комерції, е-комунікацій, інформаційній безпеці, кібербезпеці, електронних послугах ідентифікації та довіри, цифрових навичках та просуванні інновацій, відкритих даних тощо.

Висновки. Отже, ситуація з сьогоднішнім станом впровадження електронного урядування порівняно з іншими державами, є достатньо складна. Сьогодні для успішного впровадження та розвитку електронного урядування в Україні вже ухвалено нормативну базу та формуються відповідні організаційні передумови. Держава і суспільство однозначно розуміють, що запровадження та розвиток електронного урядування дозволить значно підвищити рівень прозорості та відкритості органів державної влади, рівень залучення громадян до демократичних процесів і, головне, – зниження рівня корупції в Україні.

Попри те, що держава робить значні кроки в цьому напрямку розвитку, необхідно залучати до держави найкращих українських спеціалістів обслуговування, проводити підвищення кваліфікації та навчання новим технологіям та протоколам роботи державних службовців. Більш ефективно

співпрацювати з країнами, які мають позитивний досвід впровадження електронного урядування. Розвиток електронного урядування має піти в частині інституційного, організаційного та технічного забезпечення. Важливу роль у цьому відіграє співпраця державного сектору та бізнес-структур, адже приватно-державне партнерство є передумовою створення фундацій нового цифрового суспільства, яке забезпечить залучення громадян через ІКТ до політики, прийняття рішень, розробки та надання послуг із метою забезпечення їх участі, інклюзивності та цілеспрямованості.

Список використаних джерел:

1. Дубов Д. В., Дубова С. В. Основи електронного урядування : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2016. 176 с.
2. Електронне врядування для підзвітності влади та участі громади (EGAP). URL: <http://eef.org.ua/programi/efektivne-upravlinnya-ta-gromadyansk-elektronnevryaduvannya-egap>
3. Клімушин П.С., Спасібов Д.В. Механізми електронного урядування в системі надання адміністративних послуг. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ-Магістр. 2016. С. 50-55.
4. Розпорядження КМУ від 20 вересня 2017 р. № 649-р. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/250287124> .
5. Технології е-урядування. URL: <http://moodle.ipk.kpi.ua/moodle/mod/resource/>
6. Чальцева О. Публічна політика: теоретичний вимір і сучасна практика. Вінниця. 2017. 244 с.
7. Юдін О.К., Богуш В.М. Інформаційна безпека держави. Харків: Консум, 2018. 508 с.

Світлана ВІНІЧУК*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Анотація. У статті досліджено особливості формування системи економічної безпеки в умовах євроінтеграції. Досліджено сутність поняття економічна безпека підприємства, його генезис. Означено складові економічної безпеки підприємства. Визначено, що на економічну діяльність господарюючих суб'єктів впливають як макроекономічні чинники, так і мікроекономічні. Обґрунтовано, що в умовах євроінтеграції необхідно враховувати також мегаекономічні чинники і вплив мега оточення на підприємства. Розкрито мету системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Описано структуру функціональних складових економічної безпеки підприємства. Визначено послідовність дій при управлінні економічною безпекою підприємства.

Abstract. The article examines the peculiarities of the formation of the system of economic security in the context of European integration. The essence of the concept of economic security of the enterprise, its genesis is investigated. The components of economic security of the enterprise are defined. It is determined that the economic activity of economic entities is influenced by both macroeconomic and microeconomic factors. It is substantiated that in the conditions of European integration it is necessary to take into account also mega economic factors and influence of mega environment on the enterprises. The purpose of the system of economic security of the enterprise is revealed. The structure of functional components of economic security of the enterprise is described. The sequence of actions in the management of economic security of the enterprise is determined.

Вступ. В умовах євроінтеграції побудова економічно-безпечної економіки є пріоритетним завданням як на макрорівні (держави), так і мікрорівні (підприємства). Економічна безпека виступає одним із головних елементів у забезпеченні національної безпеки країни і є визначальною ланкою в прийнятті управлінських рішень на всіх рівнях управління. У зв'язку з прагненнями України до входження в європейський простір та введенням додаткових заходів безпеки в умовах COVID-19, все більшої актуальності, для розвитку вітчизняних підприємств набуває система економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Термін «економічна безпека підприємства» є порівняно новим як для самих підприємців, так і наукової спільноти, але вже

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Юрчук Н.П.

можна виділити кілька етапів в еволюції цього терміну:

- кінець 80-х років XX ст. – фізичний захист майна;
- початок 90-х років – захист інформаційних ресурсів;
- 1995–1999 рр. – протидія негативному впливу зовнішнього середовища;
- 2000–2008 рр. – захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз як умова ефективного використання наявних ресурсів;
- з 2009 р. – «комбінований підхід» до забезпечення економічної безпеки підприємства.

Для забезпечення необхідного рівня економічної безпеки актуальними стали всі можливі варіанти захисту, а найбільш доцільним – їх поєднання [1].

На думку С.М. Шинкар [1], економічна безпека підприємства повинна:

- зберігати підприємство як відкриту соціально-економічну систему;
- уможливлювати уникнення та протидію всім внутрішнім та зовнішнім викликам, ризикам та загрозам;
- забезпечувати досягнення інтересів через узгодження їх у внутрішньому та зовнішньому середовищі;
- уможливлювати сталий розвиток;
- сприяти найбільш ефективному використанню наявних ресурсів;
- забезпечувати використання всіх додаткових можливостей.

Складові економічної безпеки підприємства наведені на рис. 1.

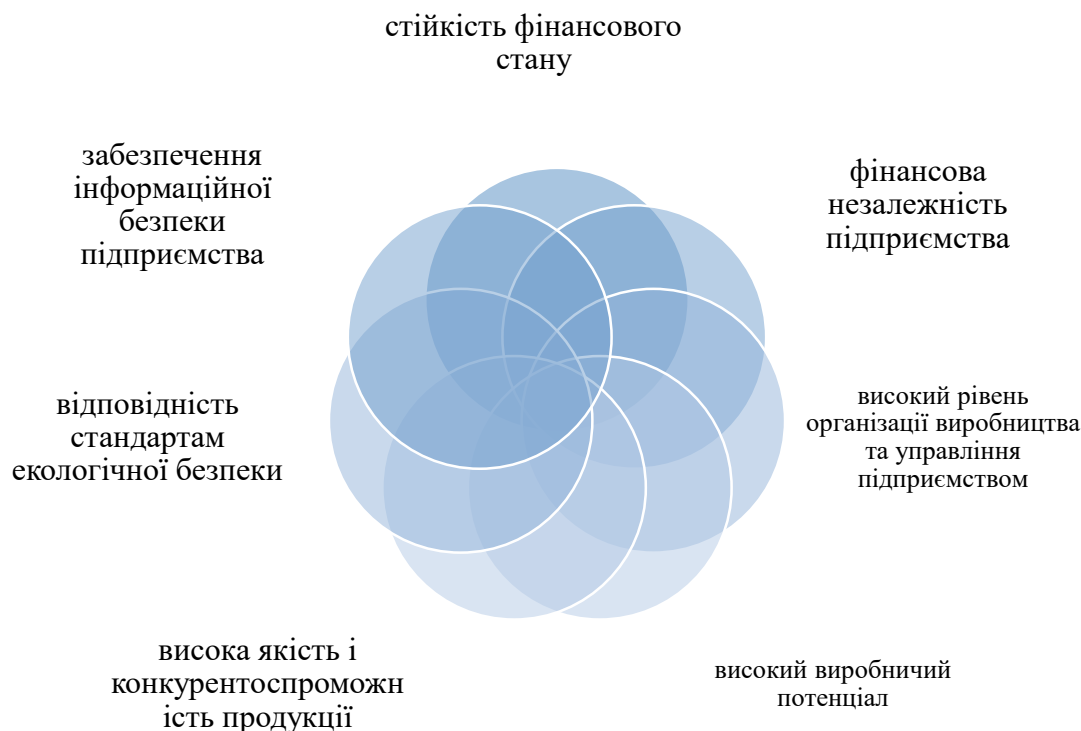

Рис. 1. Структура економічної безпеки підприємства

Джерело: узагальнено автором

Економічна безпека підприємства – це надійна і забезпечена всіма необхідними для цього засобами та інститутами захищеність інтересів бізнесу від загроз внутрішнього (ендогенного) і зовнішнього (екзогенного) характеру.

Будь-який суб'єкт підприємницької діяльності повинен створювати свій механізм забезпечення економічної безпеки і нейтралізації загроз із урахуванням галузевих і внутрішніх особливостей підприємства. Це дозволить підприємству забезпечити стійкий фінансовий стан і хороший імідж у ділових колах. Крім того, економічна безпека підприємства є передумовою економічного зростання на мікрорівні й перспектив інноваційного розвитку бізнесу.

Перед більшістю українських підприємств, особливо в сучасних важких умовах господарювання та в умовах євроінтеграції, стоїть проблема створення ефективної системи забезпечення економічної безпеки, яка здатна забезпечити зниження рівня загроз діяльності підприємств від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів [2].

В сучасних умовах на економічну діяльність господарюючих суб'єктів впливають як макроекономічні чинники (стан законодавства, політична та соціально-економічна ситуація в країні та ін.), так і мікроекономічні (кадри, достатність капіталу, менеджмент), що загострює проблему забезпечення економічної безпеки підприємства.

У період євроінтеграції України необхідно враховувати також економічні чинники і вплив мегаоточення на підприємства, так як вони впливатимуть на функціонування вітчизняного бізнесу. Тому необхідно заздалегідь вжити заходів, щодо ослаблення можливих загроз, які зумовлені мегаоточенням.

При цьому, економічна безпека підприємства повинна бути забезпечена визначенням основних стратегічно важливих напрямків забезпечення безпеки роботи господарюючого суб'єкта, побудовою механізму своєчасного виявлення і усунення можливої небезпеки та загроз економічній безпеці, мінімізації можливих наслідків внутрішніх і зовнішніх ризиків.

Метою системи забезпечення економічної безпеки підприємства є зведення до мінімуму зовнішніх і внутрішніх загроз фінансовим, матеріальним ресурсам, інформаційних технологій і кадрів шляхом розробки і реалізації заходів економічного, нормативно-правового та організаційного плану.

Питання економічної безпеки багатоаспектне і комплексне, тому його потрібно розглядати як систему. Під системою економічної безпеки підприємства розуміють організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів і заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз.

Основу системи забезпечення економічної безпеки підприємства складають: мета, завдання, об'єкт, суб'єкт, механізм забезпечення економічної безпеки.

Під час побудови системи економічної безпеки підприємства мають враховуватись специфіка його діяльності та умов конкурентної боротьби. Необхідно відзначити, що незважаючи на загальні риси, система економічної безпеки кожного підприємства індивідуальна. Її повнота та ефективність багато в чому залежать від існуючої законодавчої бази, матеріально-технічних і фінансових ресурсів, що виділяються керівництвом на економічну безпеку, розуміння кожним із співробітників підприємства важливості забезпечення його

економічної безпеки, а також від рішень, прийнятих керівництвом при побудові системи економічної безпеки [3].

Економічна безпека підприємства складається з певних функціональних складових. Функціональні складові економічної безпеки підприємства – це сукупність основних напрямів її економічної безпеки, що істотно відрізняються один від одного за змістом (рис. 2).

Рис. 2. Структура функціональних складових економічної безпеки підприємства

Джерело: узагальнено автором

Система управління економічною безпекою підприємства, до складу якої входить сукупність управлінських, економічних, організаційних, правових, контролюючих і мотиваційних способів гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, з урахуванням особливостей діяльності підприємства забезпечує отримання прибутку, розмір якого достатній для знаходження господарюючого суб'єкта в стані економічної безпеки.

Із метою підвищення ефективності управління економічною безпекою підприємства пропонується така послідовність дій при управлінні економічною безпекою підприємства, яка, на відміну від існуючих, дає змогу чітко розрізнити і побачити крок за кроком дії менеджера чи людини, яка є відповідальною за прийняття рішень, оскільки зображує найбільш широкий спектр можливих ситуацій і дає змогу послідовно і, не втрачаючи певних деталей, швидко зорієнтуватися в умовах невизначеності та загроз (рис. 3) [4].

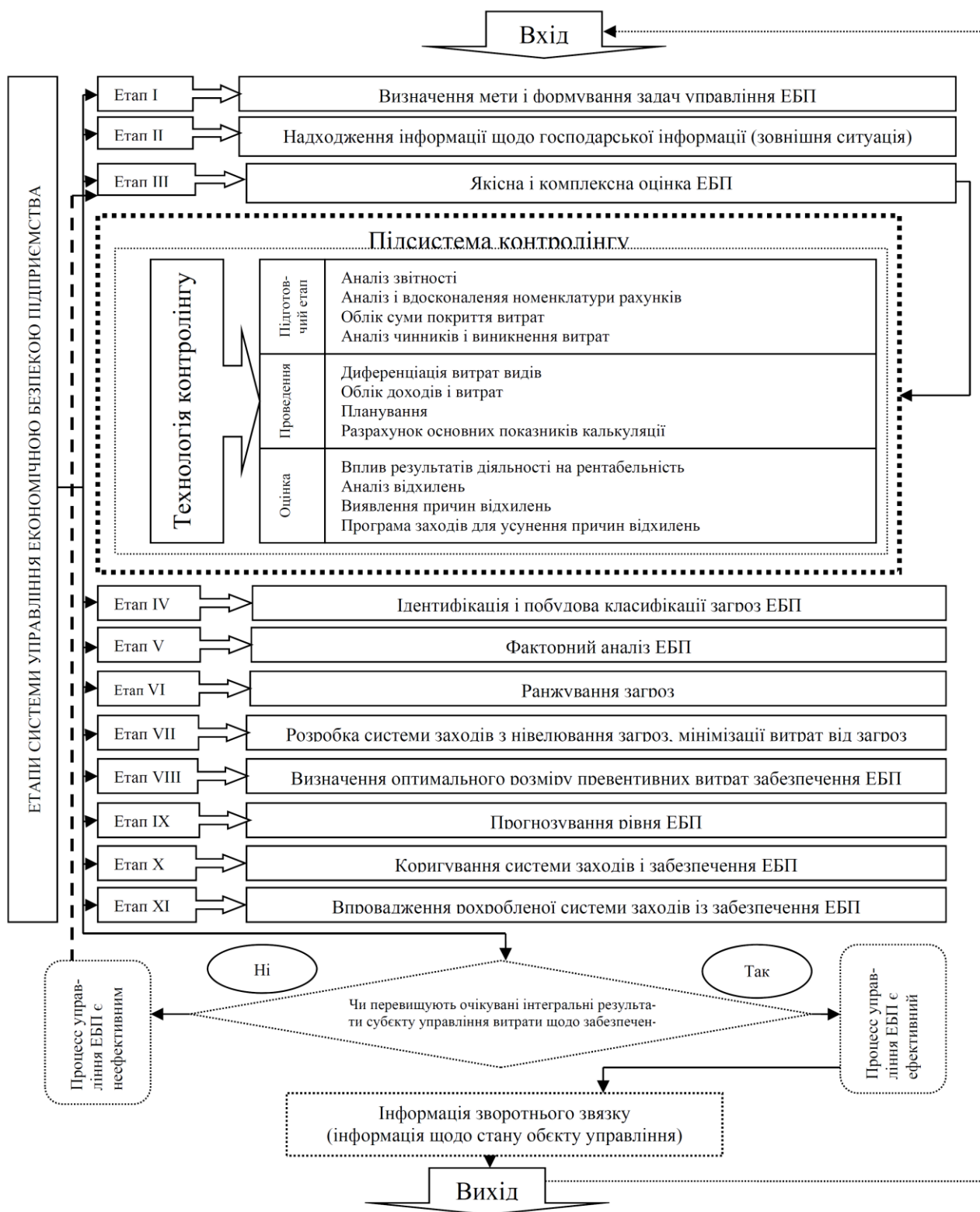

Рис. 3. Система управління економічною безпекою підприємства
Джерело: розроблено автором на основі [4]

Суть економічної безпеки з точки зору системного підходу полягає в тому, що кожен з її елементів існує і розвивається не ізольовано, а разом з іншими, і тому кожен елемент є вагомим при отриманні кінцевого результату.

Система економічної безпеки підприємства може бути представлена у

вигляді щита, що захищає багаторівневу піраміду об'єктів економічної безпеки, фундаментом якої є матеріально-технічна база, персонал підприємства та його ресурсне забезпечення. Структурний склад капіталу підприємства формує його фінансовий стан, який характеризується певним рівнем ліквідності та фінансової стійкості, що, в свою чергу, визначається залежністю «обсяг виготовленої продукції – витрати – прибуток». Таким чином, піраміда являє собою певну архітектуру підприємства, всередині якої відбувається рух матеріальних та фінансових ресурсів, що, в свою чергу, може спричинити певні внутрішні загрози та пов'язані із ними ризики здійснення підприємницької діяльності.

В умовах євроінтеграції система економічної безпеки підприємства повинна забезпечити захист від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз, дестабілізуючих факторів та сприяти реалізації інтересів власників, працівників, партнерів підприємства та інших зацікавлених сторін.

Метою забезпечення економічної безпеки підприємства є мінімізація загроз розвитку бізнесу та забезпечення збереження майна підприємства [5].

Таким чином, система управління економічною безпекою підприємства має своєчасно надавати попереджувальні сигнали, а не реактивні, що дозволить зосередити увагу менеджменту на процесах стратегічного розвитку підприємства.

Висновки. Для ефективного функціонування вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграції необхідно особливу увагу приділяти системі економічної безпеки підприємств, що може бути представлена у вигляді щита, що захищає багаторівневу піраміду об'єктів економічної безпеки, фундаментом якої є матеріально-технічна база, персонал підприємства та його ресурсне забезпечення.

Зміцнення економічної безпеки вітчизняних підприємств в умовах євроінтеграційних процесів сприятиме удосконаленню та зміцненню національної економічної безпеки країни в цілому.

Список використаних джерел:

1. Шинкар С.М. Система економічної безпеки підприємства: методичні засади формування. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 25. С. 133-137.
2. Паламарчук О.І. Класифікація загроз економічної безпеки підприємств. *Зб. наук. праць Одеського держ. екон. ун-ту*. Одеса : ОДЕУ, 1999. Вип. 3. С. 63-68.
3. Жукова Л.М., Платонов В.І. Система управління економічною безпекою підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 23. С. 93-98.
4. Фоміченко І. П., Баркова С. О. Система управління економічною безпекою підприємства. *Вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2013. № 2. С. 169-173.
5. Іванків О.Я. Сутність системи економічної безпеки підприємства в умовах євроінтеграції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 109-112.

Олексій ДМИТРИШИН*,
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОЦІНКА ВПЛИВУ КОРОНАВІРУСНОЇ ПАНДЕМІЇ НА ТЕМПИ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Анотація. У даній науковій статті досліджено сучасний стан провідних економік світу та проаналізовано вплив COVID-19 на основні їхніх показників. Обґрунтовано особливості міжнародної діяльності та причини зменшення обсягу продажів провідних компаній світу з Китаєм через поширення COVID-19. Висвітлено вплив COVID-19 на стан економіки України та проаналізовано негативну тенденцію через скорочення імпортного та експортного потенціалу.

Abstract. This scientific article examines the current state of the world's leading economies and analyzes the impact of COVID-19 on their main indicators. The peculiarities of international activity and the reasons for the decrease in sales of the world's leading companies with China due to the spread of COVID-19 are substantiated. The impact of COVID-19 on the state of Ukraine's economy is highlighted and the negative trend due to the reduction of import and export potential is analyzed.

Вступ. Світова фінансова криза 2020 року, що спричинена спалахом грипу COVID-19, може призвести до довгострокового характеру зрушень на світових товарних ринках: збільшення транспортних витрат, можливостей для національного виробника; зростання заміщення серед товарів; зміни поведінки споживачів. Явище економічної кризи, звісно, неприємне та має деструктивний вплив на економічне та соціальне життя суспільства. Поточна пандемія відзначилася особливо швидким і масштабним зниженням попиту та ціни на нафту, що виникло внаслідок раптової зупинки економічної активності. Однак, оскільки пандемія триває, а економічний спад поглиблюється, можливе також зниження попиту та цін на метали. Вплив економічного спаду 2020 року на економіку може зберігатися протягом тривалого періоду.

Починаючи з середини грудня 2019 року, все міжнародне співтовариство суттєво постраждало від світової пандемії коронавірусу під назвою COVID-19. Пандемія вірусу спричинила тисячі жертв у всьому світі, наклала серйозні обмеження на соціальне та культурне життя людей, докорінно змінила тенденцію розвитку світової економіки. Сьогодні важко передбачити, яких жертв та економічних втрат в кінцевому підсумку зазнають різні країни в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі. Проте

* Науковий керівник: д.е.н., професор кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Сахно А.А.

важливо враховувати окремі прогнози економічного розвитку та заходи, обрані урядами основних країн світу для подолання негативного впливу пандемії COVID-19. Це допоможе сформувати справжнє бачення можливого перебігу економічного процесу, що безпосередньо впливає на соціально-культурний рівень життя населення.

Виклад основного матеріалу. Всесвітня організація охорони здоров'я офіційно оголосила коронавірус пандемією на початку березня 2020 року. Хоча епідемія почалася в Ухані, в центральному Китаї, в середині грудня 2019 року, вона суттєво вплинула на світові економічні тенденції, не залишивши осторонь жодної країни.

Перш за все, це пов'язано з жорсткими карантинними заходами, які впроваджуються урядами багатьох країн/регіонів: закриття торгово-розважальних центрів, заборона будь-якої громадської діяльності, обмеження внутрішнього та транскордонного переміщення, скорочення виробництва [1].

Деякі компанії перевели своїх співробітників на віддалену роботу, а інші були змушені відправити їх у відпустку за свій рахунок.

При цьому є випадки зловживань і порушень деякими роботодавцями умов трудового договору: від працівників вимагають писати заяви на звільнення за власним бажанням, брати відпустку за свій рахунок. Все це негативно позначається на добробуті населення, їх фінансовому становищі і у недалекому майбутньому призведе до скорочення попиту на ряд товарів і послуг [2].

В результаті поширення коронавірусної хвороби, такі компанії зі світовим ім'ям, як Apple, Toyota, Starbucks, McDonald's та Volkswagen призупинили виробництво чи продажі продукції у Китай. Світовий виробничий ланцюг від електроніки, комп'ютерів, автомобілів до курятини, знаходиться під загрозою. Найбільші авіакомпанії світу тимчасово скасували рейси до Китаю.

Економічний експерт А. Блінов у своєму коментарі на електронному порталі «Слово і Діло» зазначив, що станом на початок березня 2020 року деякі провідні установи помітили, що економічне зростання впало в середньому з 2,5% до 0,6%. Експерти вважали, що світова економічна ситуація в 2020 році повинна бути близькою до рецесії: багато країн зіткнеться зі спадом експорту, імпорту, ВВП та інвестицій, у тому числі на ринку нерухомості, а виробничий сектор значно зменшиться [4].

Для наочного розуміння впливу COVID-19 на економіку світу пропонуємо сформовану діаграму, в якій представлено показники зростання економік за період 2019-2020 рр. (рис. 1).

Отже, на основі отриманих даних, ми можемо стверджувати, що у 2020 році ріст провідних економік світу різко впав. На прикладі Китаю ми можемо побачити, що уповільнення зростання економіки склало 1,2%. У США і у світі за період 2019-2020 років зменшення темпів економічного зростання склало 0,5%. Виходячи з наведених даних, можна стверджувати про наявність негативних наслідків для економіки фактично усіх країн світу у зв'язку з поширенням COVID-19.

Заслужують на увагу і результати аналізу Розамунд Хатта для WEF, відповідно до яких зробимо наступні узагальнення:

1) падіння темпів економічного зростання провідних країн світу, зокрема, у першому кварталі 2020 р. економічне зростання Китаю скоротилося до 4,5 % порівняно з 6 % у четвертому кварталі 2019 р.;

2) падіння індексу бірж в Америці, Європі та країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону;

3) суттєве зниження цін на нафту, яке зумовлене скороченням попиту на нафту, у т.ч. зі сторони Китаю, який є одним з її основних імпортером, на 435 тисяч барелів у першому кварталі 2020 року, що еквівалентно сумі понад 2 млрд доларів США;

4) уповільнення розвитку ринку металів: у середині січня 2020 р. він «просів» на 7,1 %. Індекс міді впав на 10,4 %, нікелю – на 8,7 %, олова – на 8,2 %, цинку – на 7,3 %, свинцю – на 4,6 %, алюмінію – на 3,5 % [6].

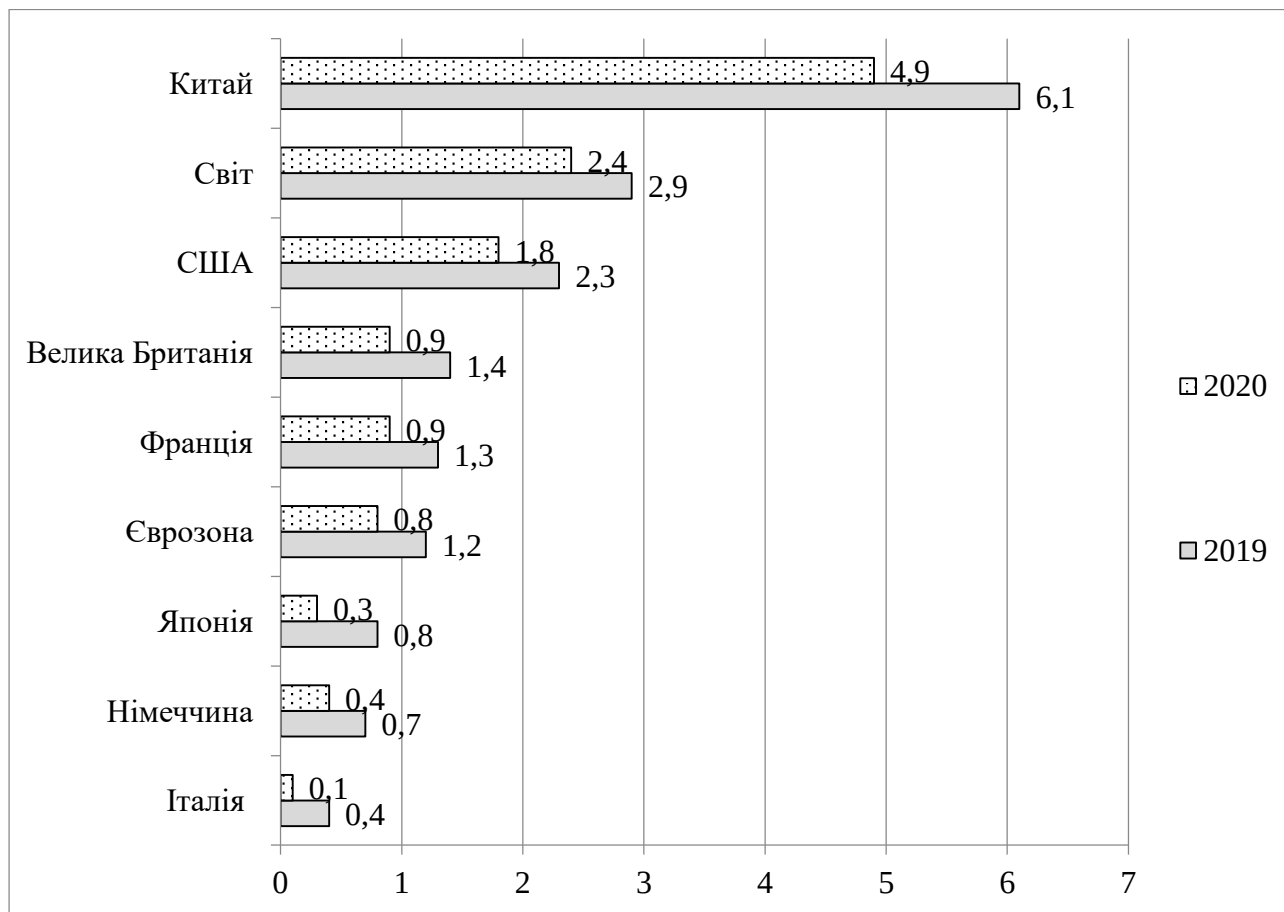

Рис. 1. Економічне зростання країн світу у 2019-2020 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [4]

Щоб запобігти банкрутству багатьох малих і середніх підприємств у Китаї, Народний банк Китаю вклав майже 174 мільярди доларів США у національну фінансову систему. У той же час, Міжнародний валютний фонд наприкінці березня 2020 року зібрав 1 трлн доларів США для допомоги країнам, які зазнали

фінансових та економічних втрат через поширення пандемії коронавірусу. Крім того, 80 країн світу звернулися за допомогою до МФВ.

Ми переконані, що через поширення COVID-19 криза, яку зазнає світ, є глобальною і вразить усі країни з відкритою ринковою економікою. Особливо нестабільна фінансово-економічна ситуація в Україні, оскільки її економіка в останні роки мала хиткий стан, що спричинює залежність від глобальних тенденцій, політичних подій та настроїв. Навіть за оптимістичного сценарію, падіння економіки України через поширення COVID-19 у 2020 році прогнозувався у розмірі 5 % ВВП [3].

Економіка України залежна від попиту на експортну продукцію, який в умовах світової кризи падає. Це, своєю чергою, призводить до недоотримання необхідного обсягу іноземної валюти, скорочення робочих місць, а отже, цілковитого сповільнення економіки.

Для розуміння впливу COVID-19 на економіку України, нами було досліджено квартальну динаміку ВВП України за період 2019-2020 рр. (рис. 2).

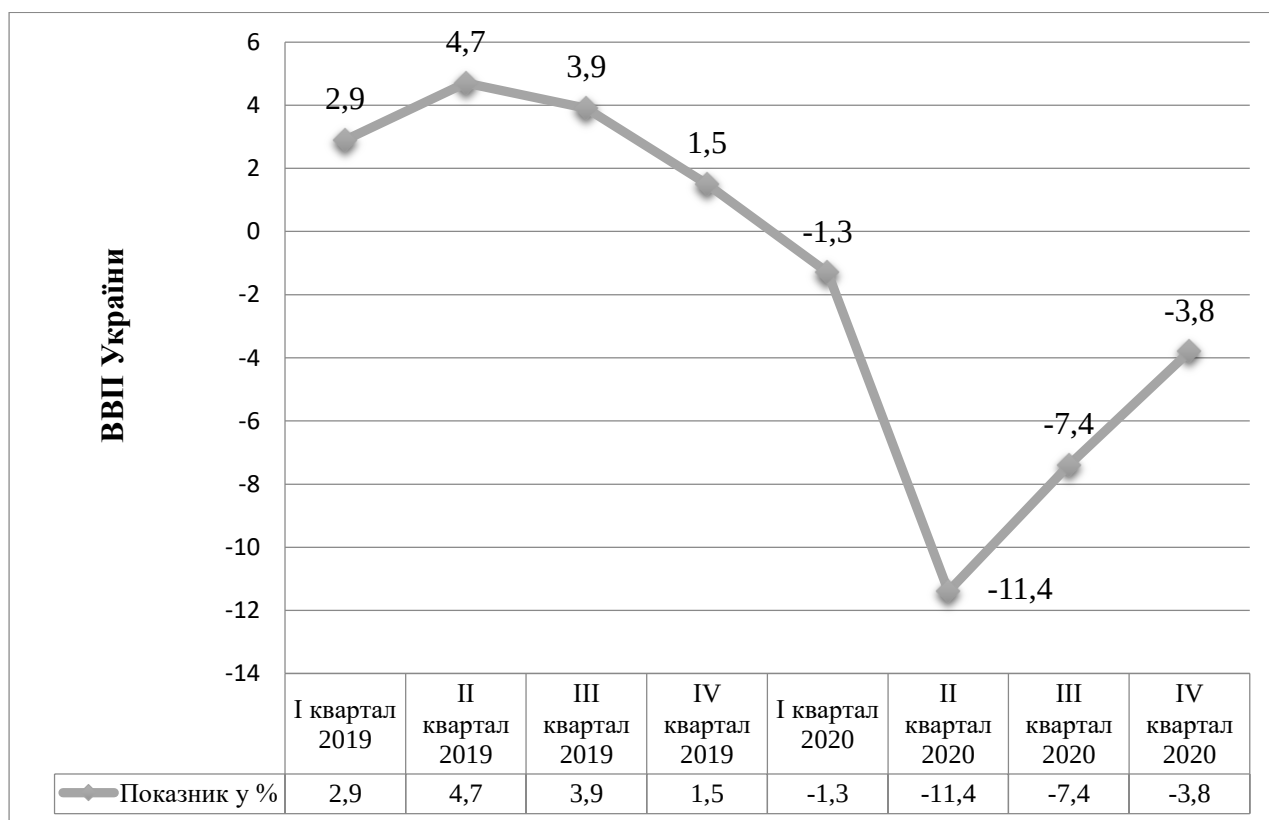

Рис. 2. Квартальна динаміка ВВП України в період 2019-2020 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [7]

В умовах подальшого поширення COVID-19 в Україні, як і у світі в цілому, спостерігатиметься сповільнення обсягів будівництва, скорочення автодорожніх ремонтів тощо [7].

Висновки. Прогнозувати, як довго триватиме економічна криза внаслідок пандемії COVID-19, мало хто наважується. Водночас більшість міжнародних експертів єдині в тому, що світ очікує рецесія, порівняти яку можна не просто з

фінансовою кризою 2008 року, а зі світовою війною. Результати дослідження показують, що економічна криза, викликана пандемією COVID-19, вплинула на всю світову економіку. Кожна країна прямо чи опосередковано відчуває негативний вплив коронавірусу на її фінансову та економічну системи. Економіка занепадає, що проявляється у зниженні соціально-економічних показників. Однак, враховуючи невизначеність навколо розвитку коронавірусу, важко передбачити майбутню динаміку як світового господарства в цілому, так і економіки України зокрема. Все це потребує продуманих рішень уряду та співпраці місцевої влади з ключовими експертами, бізнес-відділами та громадськістю.

Список використаних джерел:

1. Блінов А. Вірус рецесії: чим обернеться епідемія COVID19 і хто постраждає найбільше. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/03/18/pogljad/ekonomika/virus-recesiyyi-chymobernetsya-epidemiya-covid-19-xto-postrazhdaye-najbilshe>.
2. Broyaka A., Jekabsone S., Skribane I. Impact of the coronavirus pandemic on the economic development of Ukraine and Latvia. *New Challenges in Economic and Business Development – 2021: Post-Crisis Economy*. Riga. 2021, P. 177-186.
3. Каценельсон В. Коронавірус вб'є економіку? URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yak-epidemiya-vpline-na-ekonomiku-kitayu-i-ssha-50074292.html>.
4. Шрамко Ю. Аналітики оцінили економічні наслідки коронавірусу COVID-19 в усьому світі. URL: <https://www.unn.com.ua/uk/news/1853021-analitiki-otsinili-ekonomichni-naslidkikoronavirusu-covid-19-v-usomu-sviti>.
5. Уроки китайського коронавірусу. Частина 1. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2881684-uroki-kitajskogokoronavirusu-castina-1.html>.
6. Втеча від стабільності: як коронавірус вплине на економіку світу, Європи та України. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/03/3/7107022/>.
7. Удар по економіці: чи варто чекати на хвилю звільнень та обвал гривні. URL: <https://tsn.ua/groshi/pislya-koronavirususvit-nakriye-finansova-kriza-scho-proce-govryat-u-sviti-tachogo-chekati-ukrayini-1513686.html>.
8. Коронавірус в цифрах: як змінилася світова економіка. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51994936>.

Антон ДОВГАНЬ*,
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО БІЗНЕСУ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Анотація. У статті досліджено інструменти державної підтримки малого бізнесу в Україні. Розглянуто основні аспекти державної підтримки малого бізнесу в розвинених країнах світу. Визначено властивості державного регулювання малого підприємництва в умовах кризи. Розглянуто умови ведення малого бізнесу в Україні, розкрито базові проблеми та перепони, які обтяжують його розвиток. Надано поради щодо його підтримки. Доведено потребу формування нових малих модернізованих підприємств у різних галузях, що зумовить суттєвий вплив на примноження долі високотехнологічної ринкової продукції.

Abstract. The article examines the instruments of state support for small business in Ukraine. The main aspects of state support for small business in developed countries are considered. The properties of state regulation of small business in the conditions of the crisis have been determined. The conditions for doing small business in Ukraine are considered, the basic problems and obstacles that aggravate its development are revealed. Tips for supporting it are given. The need for the formation of new small modernized enterprises in various industries has been proved, which will entail a significant impact on the increase in the share of high-tech market products.

Вступ. Весь світ із середини грудня 2019 року піддався впливу епідемії коронавірусної хвороби COVID-19. Пандемія, викликана цим вірусом, призвела до значних людських втрат, дестабілізації економік держав, а також приватного підприємництва, зокрема середнього та малого бізнесу.

Завданнями дослідження є: оцінити наслідки пандемії COVID-19 на економічний стан малого бізнесу в Україні, та країнах Європи. Проаналізувати вжиті урядом заходи під час пандемії для підтримки малого підприємництва.

Методологічну та інформаційну базу дослідження становлять наукові роботи, матеріали періодичних видань, офіційні статистичні видання, відомчі матеріали та інтернет-ресурси. Проблематика державної підтримки малого бізнесу в кризових умовах була досліджена багатьма вченими, зокрема: Брояка А.А. [1], Єгорова О.В. [2], Нестерова С.В. [5], Поліщук Г.О. [9] та ін. Проте зважаючи на швидку мінливість економічної ситуації варто дослідити окремі економічні заходи, які впроваджуються урядами як України, так і держав

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Брояка А.А.

з більш розвиненою економікою щодо подолання негативних наслідків, які пандемія COVID-19 завдала малому бізнесу.

Виклад основного матеріалу. Малий бізнес – підприємницька діяльність, що здійснюється згідно чинному законодавству на власний ризик і створює невелику кількість робочих місць з метою отримання прибутку та/або самореалізації. Для малого бізнесу характерні відносно невеликі розміри, обмежена кількість людей, обмежений обіг капіталу, локальний район операцій та конкретний напрям роботи.

Малий та середній бізнес відіграє ключову роль в економіці України, забезпечуючи близько 64 % доданої вартості, 81,5 % зайнятих працівників у суб'єктів господарювання та 37 % податкових надходжень. Він виступає важливим елементом та стимулятором розвитку економіки, визначає темпи економічного зростання країни, стан зайнятості та становить вагомую частку у структурі ВВП. Основні показники щодо розвитку малого бізнесу в Україні представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати діяльності малого бізнесу в Україні за 2010-2020 рр.

Показники	Роки							2020± 2010
	2010	2014	2015	2016	2017	2019	2020	
Кількість суб'єктів малого бізнесу	357241	324598	327814	291154	322920	362328	355708	-1533
в.т.ч. мікрогрупи	300445	278922	284241	247695	278102	313380	307871	7426
Кількість зайнятих працівників, тис осіб	2164,6	1686,9	1576,4	1591,7	1658,9	1746,6	1703,1	-461,5
Обсяг реалізованої продукції всього, млн грн	568267,1	705000,5	937112,8	1177385,2	1482000,7	1839875,9	2064120,7	1495853,6
у т.ч. сільським, лісовим та рибним господарством, млн грн	22673,4	65303,9	117881,4	144018,3	177512,9	206240,1	238030,9	215357,5

Джерело: сформовано автором за даними [6]

Аналізуючи статистичні дані наведені у таблиці 2, можна зауважити тенденцію скорочення кількості суб'єктів малого бізнесу на 1533 одиниці у 2020 році відносно 2021 року, проте збільшення мікрогрупи в межах 1,5 %. Значний спад спостерігався у 2014-2016 рр., що пов'язано із втратою ряду територій. Кількість зайнятих працівників у 2020 р. відносно 2010 р. суттєво зменшилася на 461,5 тис осіб, (майже на 20 %) зокрема, через автоматизацію господарської діяльності, інноваційні методи виробництва та вплив епідемії коронавірусної хвороби COVID-19. Спостерігається значне збільшення обсягу реалізованої продукції майже в 3,6 рази, проте це більше обумовлено інфляційними процесами, а ніж стрімким розвитком малого підприємництва.

Створення сприятливого середовища для ведення малого бізнесу в Україні є одним із ключових завдань держави та середньострокових напрямів

реформування, зазначених у Стратегії сталого розвитку «Україна-2020». Державна фінансова підтримка малого підприємництва надається за рахунок державного та місцевих бюджетів. Основним нормативно-правовим документом у даному напрямі є Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» [3]. Частиною 1 ст. 15 цього Закону визначено, що державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультативну підтримку, зокрема підтримку у сфері інновацій, науки, промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів та кадрів для ведення бізнесу. Одним із факторів розвитку малого бізнесу в Україні, є прийняття Кабінетом Міністрів України Стратегії розвитку малих та середніх підприємств в Україні до 2020 р. Станом на грудень 2019 року, 22 % запланованих заходів було виконано, тоді як 75 % знаходились у стані виконання [4].

Малі підприємства у своїй діяльності переважно стикаються як із аналогічними проблемами, що притаманними будь-якому бізнесу, адже діють в єдиному економічному середовищі та умовах, так і зі специфічними, пов'язаними саме із малими масштабами діяльності. Усі вітчизняні підприємства багато років працюють в умовах нестабільності національної економіки, низької купівельної спроможності українців, високого рівня корупції та бюрократизму, високих процентних ставок за кредитами банків тощо. Проте, малий потерпає і від ряду особливих проблем [2, 7]:

- порівняно менша конкурентоспроможність малих підприємств відносно великого бізнесу, зокрема, через монополізацію певних ринків;
- менша «подушка фінансової безпеки», недоступність кредитних коштів через брак фінансових гарантій та високі процентні ставки;
- брак кваліфікованого персоналу через складність забезпечити оплату праці та соціальний захист на рівні із великими підприємствами;
- високий рівень оподаткування, що ставить під сумнів прибутковість діяльності малих підприємств, підвищує вірогідність банкрутства;
- менші можливості захисту від протиправних посягань та рейдерських захоптів;
- декларативність державної підтримки та інших.

Після запровадження всеукраїнського карантину до цього й так великого списку проблем малого бізнесу додалися нові. Запровадження обмежувальних заходів у зв'язку із запобіганням поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, призвело до значних негативних наслідків для бізнесу внаслідок часткового або повного зупинення функціонування частини підприємств, втрата доходів, ускладнення логістики, зниження попиту та руйнування ланцюгів поставок. [8]. Втрати внаслідок зменшення замовлень зазнають підприємства, що працюють у сфері транспортних перевезень, громадського харчування (кафе, ресторани), заклади обслуговування (перукарні, салони краси, спа-салони тощо), розваг,

туризму, готельного бізнесу, спортивні клуби, освітні центри з офлайн-навчанням, непродовольчі магазини, стоматологічні кабінети [1]. За даними Торгово-промислової палати України, через карантин повністю зупинили роботу 600-700 тисяч підприємців та підприємств малого бізнесу.

З метою впровадження протягом 2020-2022 років комплексної системи нових можливостей стабілізації та сталого розвитку економіки України і підвищення рівня зайнятості населення шляхом збереження існуючих і стимулювання створення нових високопродуктивних робочих місць з гідними умовами праці Постановою Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 № 534 затверджено Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на 2020 – 2022 роки [10].

Основними напрямками державної підтримки підприємцям під час карантину та пандемії коронавірусу наразі є [2, 5]:

1) звільнення від сплати податку на землю та комерційну нерухомість в березні, ЄСВ для фізичних осіб-підприємців у березні та квітні, скасування штрафних санкцій за несвоєчасну сплату ЄСВ та несвоєчасне подання звітності;

2) збільшення лімітів доходу для фізичних осіб-підприємців, які працюють за спрощеною системою оподаткування. Нові ліміти для 1-ої, 2-ої та 3-ої груп становитимуть 1, 5 та 7 млн грн відповідно. Отже, є можливість для частини ФОП, що знаходяться на загальній системі оподаткування зі сплатою ЄСВ у розмірі 22% від доходу, перейти на спрощену систему оподаткування та платити менше;

3) відтермінування обов'язкового введення РРО на 3 місяці для ФОП 2-4 групи;

4) продовження до 30 червня мораторію на проведення неподаткових перевірок, до 31 травня діятиме звільнення від штрафів та пені, а також мораторій на перевірки по ЄСВ, знято законодавчі обмеження для надання державної підтримки МСБ);

5) місцевим радам надано право впродовж 2020 року переглянути ставку єдиного податку для ФОП (його ставки на 2020 рік були встановлені до 1 липня 2019 року). Проте невідомо як та коли скористаються місцеві ради цим правом;

6) надання пільгових кредитів під 5-7-9% річних для підтримки малого бізнесу та під 0% річних для рефінансування попередніх позики. За такими кредитами діятиме відстрочка платежів терміном до 9 місяців, максимальна сума кредиту складе 3 мільйони гривень. Обговорюється також можливість ширшого запровадження кредитних канікул та компенсації відсотків за кредитами.

Встановлення пільг на час карантину – це правильний крок для допомоги малому бізнесу, слід продовжувати в такому напрямку і надавати більше можливостей для господарської діяльності. На період до 31 травня 2020 року було запроваджено мораторій на проведення податкових перевірок, а сплата податку на доходи фізичних осіб була відтермінована з 1 серпня на 1 жовтня 2020 року. Також Нацбанком були відтерміновані виплати за кредитами, однак не був

скасований механізм накопичення відсотків. Виходить, що чим довше підприємці затягнуть з виплатами по кредиту, тим більшу суму вони повинні сплачувати потім.

Наразі бізнес знаходиться в доволі травматичній ситуації – попри значне скорочення доходів, підприємці все ж мають виконувати свої фінансові зобов'язання, які ще й обтяжуються додатковими витратами на організацію дистанційної роботи чи транспортування персоналу. У малих підприємств ще немає достатнього запасу міцності, щоб дозволити собі деякий час працювати у збиток, і тому він потребує посилення засобів підтримки від держави.

Уряди розвинених країн, щоб допомогти представникам малого бізнесу пройти кризу з мінімальними втратами впроваджують програми підтримки. Державні програми підтримки різняться, однак в основному схожі. Перш за все, це методи щодо надання додаткової фінансової допомоги, зниження податкового тиску, запобігання безробіттю, тощо.

Так, Німеччина розгорнула одну з найбільш масштабних програм економічної підтримки, на яку було виділено 37 % ВВП країни. Було призупинено оподаткування прибутку як для фізичних осіб, так і для підприємств до кінця 2020 року. Підприємства, в яких працюють до 10 людей, мають право подати заяву на отримання фінансової допомоги у розмірі від 9 до 15 тисяч євро упродовж 3 місяців. На виплату прямих субсидій фізичним особам підприємцям та мікробізнесу надано 10 млрд євро. Також були прийняті заходи щодо пільгових умов отримання кредиту та оформлення короткострокових трудових договорів.

Проведене дослідження дозволило виділити ряд практик передових європейських країн, які можуть бути адаптовані в Україні (рис. 1).

Отже, для ефективного функціонування вітчизняного малого бізнесу та досягнення ним позитивних результатів, як в європейських країнах, потрібно застосовувати ряд універсальних методів державного регулювання та стимулювання розвитку малого підприємництва, зокрема [7]:

- встановлення системи податкових пільг, впровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та фінансової звітності;
- державна підтримка розвитку факторингової та лізингової діяльності, допомога у матеріально-технічному забезпеченні, у т.ч. через державно-приватне партнерство;
- фінансово-кредитна та інвестиційна підтримка, полегшення доступу до фінансових ресурсів шляхом зниження облікової ставки НБУ, вдосконалення та поширення механізмів гарантування кредитів для малого підприємництва;
- забезпечення участі суб'єктів малого підприємництва у виконанні поставань для державних, регіональних і місцевих потреб, розміщення державного замовлення на випуск продукції та надання послуг сектором малих підприємств на конкурсній основі;
- інформаційно-консультаційне обслуговування, в рамках якого повинна надаватися допомога з проблем формування та функціонування малих підприємств;

– удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємництва.

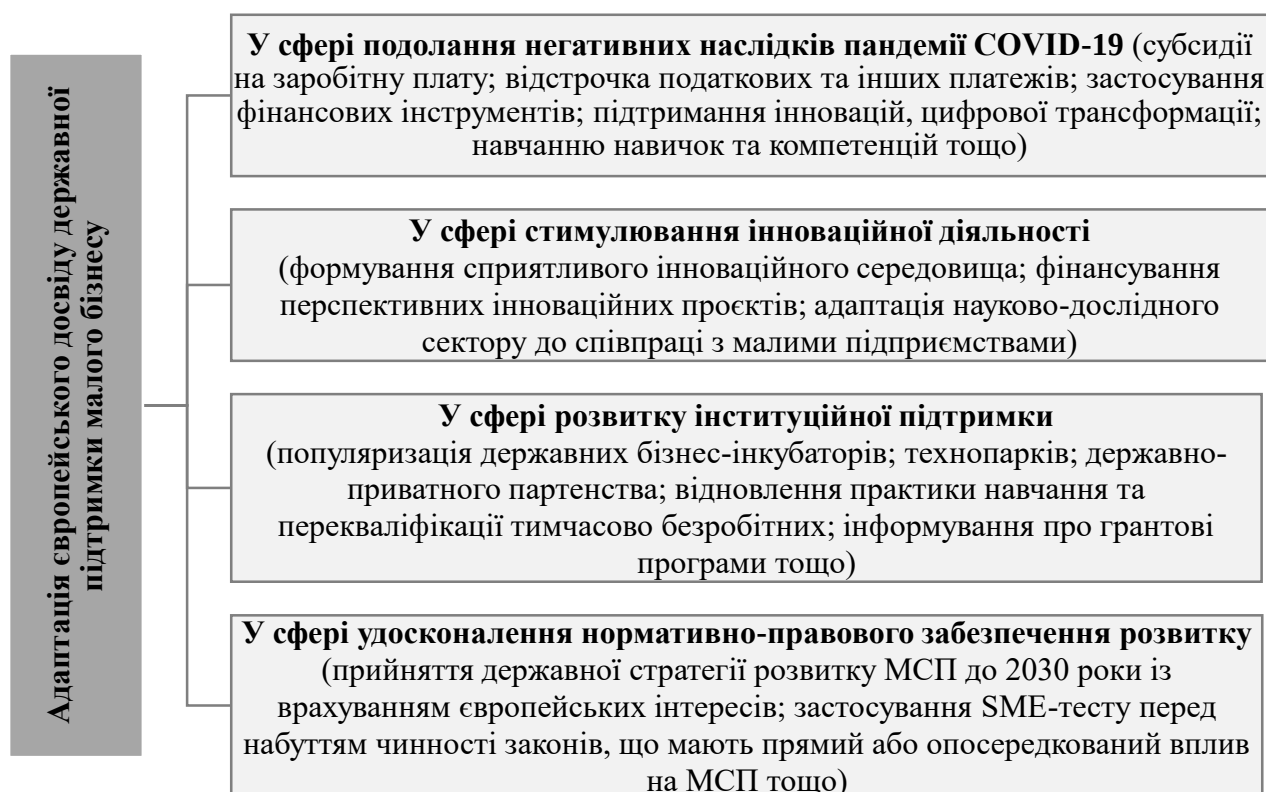

Рис. 1. Інтеграція інструментів державної підтримки європейських країн в українські програми розвитку малого бізнесу

Джерело: сформовано автором за даними [9]

Висновки. Безумовно, у порівнянні з розвиненими країнами в Україні немає економічних можливостей впроваджувати обширні програми допомоги. Натомість із боку українського Уряду була прийнята низка рішень, які передбачають тимчасові послаблення для бізнесу під час карантину. Основною метою таких заходів є максимально можливе скорочення фінансових зобов'язань малого бізнесу перед державою, орендодавцями, а також скасування штрафних санкцій за невиконання домовленостей із партнерами та фінансовими установами-кредиторами.

Сьогодні, на рівні держави, потрібно продовжувати здійснювати підтримку малого підприємництва, зокрема шляхом створення відповідної правової бази, фінансово-кредитної та матеріально-технічної підтримки, науково-методичного, інформаційно-консультативного та кадрового забезпечення малого бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Broyaka A., Jekabsone S., Skribane I. Impact of the coronavirus pandemic on the economic development of Ukraine and Latvia. *New Challenges in Economic and Business Development – 2021: Post-Crisis Economy*. Riga. 2021, P. 177-186.

2. Єгорова О.В., Артеменко Г.П. Проблеми малого бізнесу України під час

пандемії коронавірусу. Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (28 квітня 2020 р., м. Херсон). С. 241-243.

3. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва» від 22.03.2012 р. № 4618-VI. В редакції від 10.12.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>

4. Моніторинг реалізації Стратегії розвитку МСП України на 2017-2020 роки. OECD Publishing, Paris. URL: <https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Monitoring-the-Implementation-of-Ukraine%E2%80%99s-SME-Development-Strategy-2017-2020-ENG.pdf>.

5. Нестерова С.В., Копча В.В., Михальчинець Г.Т. Державна підтримка малого та середнього бізнесу у сучасних умовах. *Економічний вісник університету: зб. наук. пр. Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди*. 2020. Випуск № 46. С. 127-132.

6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

7. Півхлопко Д.Р., Кудельський В.Е. Особливості державної підтримки малого підприємництва в Україні. Наука, освіта, суспільство: інструменти і механізми сучасного інноваційного розвитку : Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 26-27 березня 2021 р.). Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2021. С. 55-58.

8. Підтримка малого і середнього підприємництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>.

9. Поліщук Г.О. Державна підтримка розвитку малого підприємництва: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1 (51). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/apdu/2017-1/doc/6/03.pdf>.

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2020 № 534 Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 на 2020-2022 роки. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-programi-stimulyuvannya-ekonomiki-534-270520>.

Вікторія КРАВЕЦЬ*,
студентка 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК – ОСНОВОПОЛОЖНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ЛЮДСТВА

Анотація. У статті зазначено, що сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби. Наголошено, що у системі сталого розвитку соціальна складова орієнтована на людський розвиток, збереження стабільності суспільних і культурних систем, зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Для забезпечення умов велике значення має справедливий розподіл благ між людьми, плюралізм думок та толерантність у відносинах між ними, збереження культурного капіталу і його різноманітності. Також обґрунтовано цілі сталого розвитку. Вказано, що кожна людина особисто, своїм прикладом може вплинути на вирішення екологічної проблеми у світі.

Abstract. The article states that sustainable development is the development of society that meets the needs of present generations and does not jeopardize the ability of future generations to meet their needs. The paper emphasizes that in the system of sustainable development the social component is focused on human development, maintaining the stability of social and cultural systems, reducing the number of conflicts in society. To ensure the conditions, a fair distribution of goods between people, pluralism of opinion and tolerance in relations between them, preservation of cultural capital and its diversity are of great importance. The paper also substantiates the Sustainable Development Goals. It is stated that each person personally, by his example can influence the solution of the ecological problem in the world.

Вступ. Взаємовідносини людини і природи споконвіку були непростими. Але особливого загострення вони набули наприкінці ХХ ст., коли господарсько-перетворююча діяльність людства за масштабністю та інтенсивністю зрівнялася з природними геологічними процесами і фактично поставила земну цивілізацію на межу екологічної катастрофи. Тому, тема екологічної безпеки та сталого розвитку є сьогодні вкрай актуальною. Відомо, що на сучасному етапі розвитку, людство використовує таку кількість ресурсів, що для подальшого існування в найближчому майбутньому нам потрібно 2,6 такої планети як наша Земля. Тому нам необхідно відповідально ставитись до використання ресурсів.

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Томашук І.В.

Виклад основного матеріалу. Сталий розвиток – це розвиток, що дозволяє задовольнити потреби сучасного покоління без шкоди для майбутніх поколінь.

Сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, який задовольняє потреби нинішніх поколінь і не ставить під загрозу можливості наступних поколінь задовольняти свої потреби.

Сталий розвиток відноситься до моделі людського розвитку, в якій використання ресурсів має на меті задоволення потреб людини, одночасно забезпечуючи стійкість природних систем та навколишнього середовища, щоб не тільки задовольнити потреби сучасних людей, а й задовольнити потреби майбутнього покоління [1].

Сталий розвиток вимагає чіткого підходу до використання ресурсів. Такий підхід пов'язаний із нашою здатністю розумно використовувати, створювати і фінансувати ресурси, що становлять основу нашої економіки.

Три головні компоненти сталого розвитку суспільства включають: економічну, природоохоронну та соціальну сферу.

Економічний метод полягає в оптимізації використання дефіцитних ресурсів та використанні природних, енергетичних та ресурсозберігаючих технологій для створення спільного джерела доходу. Принаймні, він може захистити (а не зменшити) загальний капітал (матеріальний, природний чи людський), який генерує цей загальний прибуток [3].

З точки зору екології, сталий розвиток має забезпечити цілісність біологічних і фізичних природних систем, їх життєздатність, від чого залежить глобальна стабільність усієї біосфери. Особливого значення набуває здатність таких систем самооновлюватися й адаптуватися до різноманітних змін, замість збереження в певному статичному стані або деградації та втрати біологічної різноманітності.

Соціальна складова орієнтована на людський розвиток, збереження стабільності суспільних і культурних систем, зменшення кількості конфліктів у суспільстві. Людина повинна стати не об'єктом, а суб'єктом розвитку. Вона повинна брати участь у процесах формування своєї життєдіяльності, прийнятті та реалізації рішень, контролі над їх виконанням. Для забезпечення цих умов велике значення має справедливий розподіл благ між людьми, плюралізм думок та толерантність у відносинах між ними, збереження культурного капіталу і його різноманітності [3, 4].

У межах концепції сталого розвитку пріоритетним завданням для всіх країн світу є екологічна безпека. Екологічна безпека – це одна із складових національної безпеки, сукупність природних, соціальних, технічних та інших умов, що забезпечують якість і безпеку життя та діяльності населення, що проживає на певній території та забезпечення стійкого стану біоценозу біотопу природної екосистеми.

Екологічна безпека безпосередньо визначається екологічною складовою і через неї опосередковано впливає на соціальну та економічну складові сталого розвитку (рис. 1).

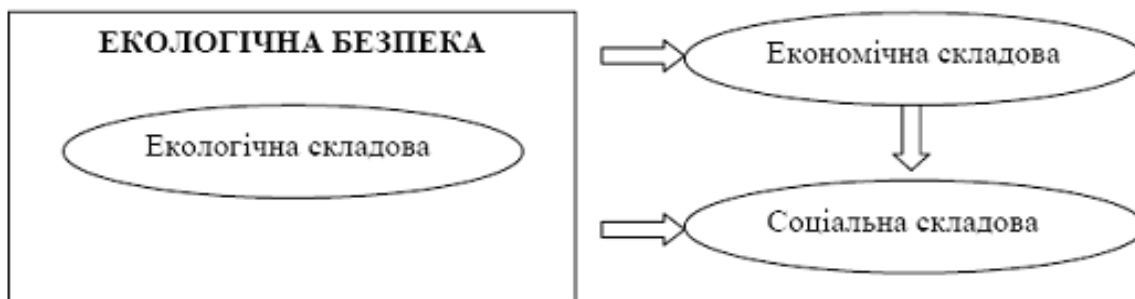

Рис. 1. Взаємозв'язок екологічної безпеки та сталого розвитку економіки
Джерело: побудовано автором

Системне узгодження та гармонізація цих трьох складових і є головним завданням сталого розвитку, що став продовженням вчення про ноосферу.

Він включає в себе безперервність економіки, навколишнього середовища і людського розвитку, щоб якість і безпеку людського життя передавалися з покоління в покоління, щоб умови навколишнього середовища не погіршувалися, соціальний прогрес зізнавався і потреби кожної людини визнавалися.

Цілями сталого розвитку є: подолання бідності, подолання голоду, розвиток сільського господарства, міцне здоров'я і благополуччя, якісна освіта, гендерна рівність, чиста вода та належні санітарні умови, доступна та чиста енергія, гідна праця та економічне зростання, промисловість, інновації та інфраструктура, скорочення нерівності, сталий розвиток міст і громад, відповідальне споживання та виробництво, пом'якшення наслідків зміни клімату, збереження морських ресурсів, захист та відновлення екосистем суші, мир, справедливість та сильні інститути, партнерство заради сталого розвитку [3, 4].

Екологічний слід – міра потреб людини в екосистемах планети; стандартизований показник, що відображає попит людської популяції на природний капітал, який може навіть перевищувати екологічну спроможність планети до регенерації цього капіталу. Інакше: це територія землі та води, яка потрібна людській популяції для отримання відновлюваних ресурсів, які вона споживає, і для поглинання відповідних відходів, які вона виробляє, з використанням переважаючих технологій.

Поради, які допоможуть зменшити свій екологічний слід у повсякденному житті: заощаджувати електроенергію, повністю вимикаючи прилади, зокрема й комп'ютер, із мереж живлення, коли ними не користуємося; відмовитися від друкованих банківських квитанцій, а оплачувати свої рахунки онлайн або через смартфон; вимикати світло, телевізор або екран комп'ютера забезпечувати затишне світіння, вимикати зайве освітлення, якщо в ньому немає потреби; зробити невелике онлайн-дослідження і купувати лише у тих компаній, які дотримуються екологічних стандартів і не завдають шкоди довкіллю; зменшувати вуглецевий слід, підраховувати свій вуглецевий слід, зайшовши на платформу Climate Neutral Now, отримати бали за скорочення шкідливих викидів.

Таким чином, можна зробити свій внесок у зменшення глобальних викидів [4, 5].

Поради щодо економії енергоресурсів, які домогосподарства можуть застосовувати вдома наступні: сушити волосся та одяг природним чином; при пранні одягу, переконатися, що пральна машина повністю завантажена; митися швидко, адже приймаючи ванну, ми використовуємо значно більше води, ніж коли миємося під душем протягом 5-10 хвилин; споживати менше м'яса, птиці та риби, адже для виробництва м'яса потрібно більше ресурсів, ніж для вирощування овочів; компостування харчових відходів допомагає зменшити вплив на клімат, а також переробити поживні речовини; переробка паперу, пластику, скла та алюмінію сприяє зменшенню сміттєзвалищ; купувати якнайменше упакованих продуктів; утеплювати вікна, двері щоб покращити енергоефективність помешкання; налаштувати термостат, щоб температура була нижчою в зимовий період і вищою влітку; замінити старі прилади та лампи освітлення на енергоефективні [1, 6].

Що ми можемо зробити у своїй громаді для підтримки її сталого розвитку: купувати товари місцевого виробництва, адже підтримка місцевого бізнесу дає робочі місця і дозволяє уникнути вантажних перевезень на великі відстані; нехай улюблені громадою заклади знають, що для них принципово купувати чисті продукти, виробництво яких не завдає шкоди довкіллю; купувати лише продукти, вироблені без шкоди екосистемі, зараз існує чимало мобільних застосунків, які підказують, які продукти безпечні для вживання; їздити велосипедом, ходити пішки або користуватися громадським транспортом або користуватися автомобілем тоді, коли маєш попутників; користуватися багаторазовою пляшкою для води і чашкою для кави з собою, так ми зменшуємо кількість сміття, а може навіть заощаджуємо свої гроші у кав'ярні; брати власну еко-торбинку, коли йдемо на закупи, відмовитися від одноразових поліетиленових пакетів і почати користуватися власними господарчими сумками, яких вистачить на багато разів [4, 5], брати менше серветок, щоб з'їсти замовлену на винос страву; купувати у крамницях з одягом, що був у вжитку, адже нові речі – не обов'язково найкращі, дарувати те, чим не користуєшся; скористатися своїм правом обирати лідерів у власній країні й громаді.

Що ми можемо зробити на роботі: поділитися фруктами чи перекусом із тими, хто цього потребує чи просить про допомогу; не мовчати про будь-які прояви дискримінації у своєму офісі, адже ми всі є рівними незалежно від статі, раси, сексуальної орієнтації, соціального становища та фізичних здібностей; використовувати велосипед, ходити пішки або ж обирати громадський транспорт, щоб дістатися до офісу; стати наставником для молодих людей, адже це – глибинний, надихаючий та потужний спосіб скеровувати когось до кращого майбутнього; не мовчати, вимагати однакової оплати за однакову роботу; переконатися, що роботодавець використовує енергоефективні системи для обігріву та охолодження приміщень [3, 4].

Економічна безпека і сталий розвиток економіки є настільки взаємопов'язаними, що забезпечення екологічної безпеки, як одного із національних пріоритетів, є неможливим без переходу на шлях сталого розвитку.

І навпаки, досягти сталого розвитку економіки, тобто збереження людської цивілізації, культури і біосфери, неможливо без забезпечення відповідного рівня екологічної безпеки.

Висновки. Таким чином, забезпечення екологічної безпеки на засадах сталого розвитку є основним способом вирішення екологічних та соціально-економічних проблем, що гарантує належний рівень розвитку і умови життя населення та відкриває нові можливості.

Список використаних джерел:

1. Екологічна безпека та сталий розвиток взаємозв'язок та взаємовплив. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5679>.
2. Історія формування концепції сталого розвитку та її соціально-екологічна місія. URL: <http://isdc.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/2.-Історія-формування-концепції-сталого-розвитку-та-її-соціально-екологічна-місія.pdf>.
3. Томашук І.В. Роль державного управління у сталому розвитку сільських територій Вінницького регіону. *Інфраструктура ринку*. 2019. Випуск 31. С. 470-478.
4. Стратегія сталого розвитку природи і суспільства. URL: <https://naurok.com.ua/urok-strategiya-stalogo-rozvitku-prirodi-i-suspilstva-249571.html>.
5. Цілі сталого розвитку. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цілі_сталого_розвитку.
6. Як врятувати світ. URL: <https://www.ua.undp.org/content/dam/ukraine/docs/SDGreports/LazyPersonGuideUA.pdf>.

Вероніка ЛІСОВСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет обліку та аудиту,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЦІЛЬОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ

***Анотація.** У статті наведено цільові характеристики діяльності підприємств на ринку. Розглянуто формування фінансових джерел як дієвого елементу у збільшенні доходів та перспективного розвитку вітчизняних підприємств в Україні. Охарактеризовано основні проблеми та ризики діяльності підприємств на ринку. Наведено статистичні дані діяльності*

* Науковий керівник: доктор філософії, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Томашук І.В.

українських підприємств за видами та галузями діяльності. Наголошено, що здійснюючи диверсифікацію виробництва, підприємство повинно докласти конкретних зусиль для створення конкурентних переваг, без яких успіх в новій, диверсифікованій сфері бізнесу є проблематичним. Зроблено висновки, що в результаті диверсифікації окремі підприємства можуть перетворитися в складні багатогалузеві комплекси.

Abstract. The article considers the target characteristics of enterprises in the market. The formation of financial sources as an effective element in increasing incomes and promising development of domestic enterprises in Ukraine is considered. The main problems and risks of enterprises in the market are described. The statistical data of activity of the Ukrainian enterprises on kinds and branches of activity are resulted. It is emphasized that carrying out the diversification of production, the company must make certain efforts to create competitive advantages, provide some potential to maintain competitive advantage, without which success in a new, diversified business is problematic. It is concluded that as a result of diversification firms can turn into complex diversified complexes.

Вступ. Діяльність підприємства на споживчому ринку спрямована на досягнення певних стратегічних і тактичних завдань, які дозволяють забезпечити конкурентоздатність і ефективну господарську діяльність, здатність виживати на ринку. Цілі підприємства – це визначення якісних і кількісних характеристик функціонування підприємства, до досягнення яких воно прагне. Ціль функціонування підприємства утворює складну і взаємопов’язану систему, що залежить як від зовнішнього середовища, котре оточує підприємство, так і від внутрішніх факторів його функціонування.

Виклад основного матеріалу. У системі управління підприємством особливе місце належить плануванню та його основним функціям. Планування стосується цілей (того, що потрібно зробити), а також засобів (того, як це зробити). Мета планування – це кінцевий стан, якого підприємство прагне досягти в певний момент у майбутньому. Як зазначає в своїй праці Колісниченко П.Т., конкретизація місій відбувається шляхом визначення цілей господарської діяльності. Як і місія, вони мають позачасовий характер (тобто не локалізовані в межах періоду, на який розробляється стратегія, а мають бути досягнуті до його закінчення) можуть бути як якісними, так і кількісними. Цілі можна розглядати як мотиви та стимули для груп, що існують в самому підприємстві. Формування цілей підприємства стає можливим після ретельного вивчення його конкурентних переваг.

У планах короткострокові цілі набувають форми завдань, а це, в свою чергу, дає змогу здійснити зв’язок між потребами та можливостями розвитку, оскільки вони більш орієнтовані на використання наявного виробничого потенціалу. Враховуючи це, можна сформулювати два класифікаційних типів цілей: прямі та забезпечуючі. Для підприємства, що діє у ринковому середовищі, до прямих цілей належать:

- зростання прибутковості діяльності;

- справедлива винагорода персоналу;
- виконання соціальних зобов'язань;
- задоволення потреб споживачів;
- створення конкурентних переваг (конкретних);
- завоювання ринку тощо.

До забезпечуючих (підтримуючих) цілей підприємства відносять:

- «виживання» в конкурентній боротьбі;
- нові види продукції та технології;
- професіоналізм і компетенцію персоналу, що забезпечують гнучкість і рівень управління в умовах конкурентної боротьби;
- рівень та умови виробництва тощо [7].

Система цілей організації має досить складну структуру. По – перше, цілі підприємства мають різну спрямованість (їхні вектори найчастіше не збігаються). Наприклад, існують зовнішньо спрямовані (завоювання ринку) та внутрішньо-спрямовані цілі (вдосконалення системи мотивації праці). Окрім того, різну спрямованість мають цілі, що відповідають орієнтації підприємства на сплату дивідендів та реінвестування прибутків тощо. Отже, встановлення різних цілей, нерідко суперечливих, але таких, яких можна досягти, вимагає від керівництва підприємством визначення того, якого саме результату можна досягти в цих умовах простору та часу з наявним потенціалом порівняно з очікуваним.

Існує досить багато класифікаційних груп, які визначають цілі управління. Деякі з них поділено за такими ознаками:

- за спрямованістю дій цілі – зовнішні та внутрішні;
- за напрямками діяльності на підприємстві – економічні, техніко-технологічні, соціальні, екологічні;
- за можливістю їхнього повного здійснення – «цілі створення», та «цілі розвитку»;
- за охопленням рівнів управління – цілі всього підприємства, окремих підрозділів і груп або індивідуумів;
- за часовими характеристиками – коротко-, середньо- та довгострокові;
- за відповідною спрямованістю на види діяльності - стратегічні, тактичні, оперативні;
- за ступенем оновлення – цілі підтримки наявного рівня, цілі поступового ризику окремих елементів системи та цілі оновлення;
- за впливом на окремі елементи підприємства – виробничі та управлінські: останні в свою чергу, можна поділити на адміністративні функції (планування, організація, мотивація, контроль) і функції підприємства (маркетингові, технологічні, збутові, фінансові, постачання, кадрові тощо);
- за характером діяльності – цілі функціонування та цілі розвитку;
- за пріоритетами – основні, побочні та підтримуючі;
- за вимірюваністю – кількісні та якісні.

Стратегічні цілі вказують на специфічні результати діяльності, яких організація планує досягти, а також конкурентну позицію, котру вона прагне

зайняти на ринках для своїх продуктів. Їх можна віднести до «цілей розвитку».

Довгострокові цілі точно визначають бажані результати за ринкову позицію з урахуванням досягнутого рівня розвитку на поточний момент. Короткострокові цілі точно визначають найближчі конкретні організаційні цілі та ринкову позицію, яку організація бажає зайняти, враховуючи довгострокові цілі організації [4].

Короткострокові, підтримуючі цілі, визначені в конкретних параметрах, допомагають надати довгостроковим цілям конкретної форми, дають змогу уникнути невдач і ризиків, пов'язаних із здійсненням довгострокових заходів, встановлюють пріоритети діяльності.

Приватні підприємства відіграють в Україні важливу роль – не тільки підвищують конкурентоспроможність національної економіки й сприяють відновленню стійкого зростання, але і допомагають у формуванні рівних умов господарювання для підприємців та інвесторів в країні. Вони є основою української економіки. 99,98 % юридичних осіб та ФОП, зареєстрованих в Україні, належать до суб'єктів підприємництва. На ринку здійснює комерційну діяльність понад 6,9 млн осіб, або близько 82 % від усіх зайнятих, на них припадає 65 % обсягу реалізації товарів, робіт та послуг та 64 % валової доданої вартості [3].

З 2012 року економіка України перебувала в стадії стагнації, а з середини 2014 року впала в глибоку рецесію. В результаті обмеженість фінансових ресурсів стала основним стримуючим фактором для розробки і проведення економічної політики з підтримки підприємств малого бізнесу впродовж 2020 року (рис. 1). Недостатність фінансування є однією з основних проблем, що є завадою їх функціонування та подальшого конкурентоспроможного розвитку.

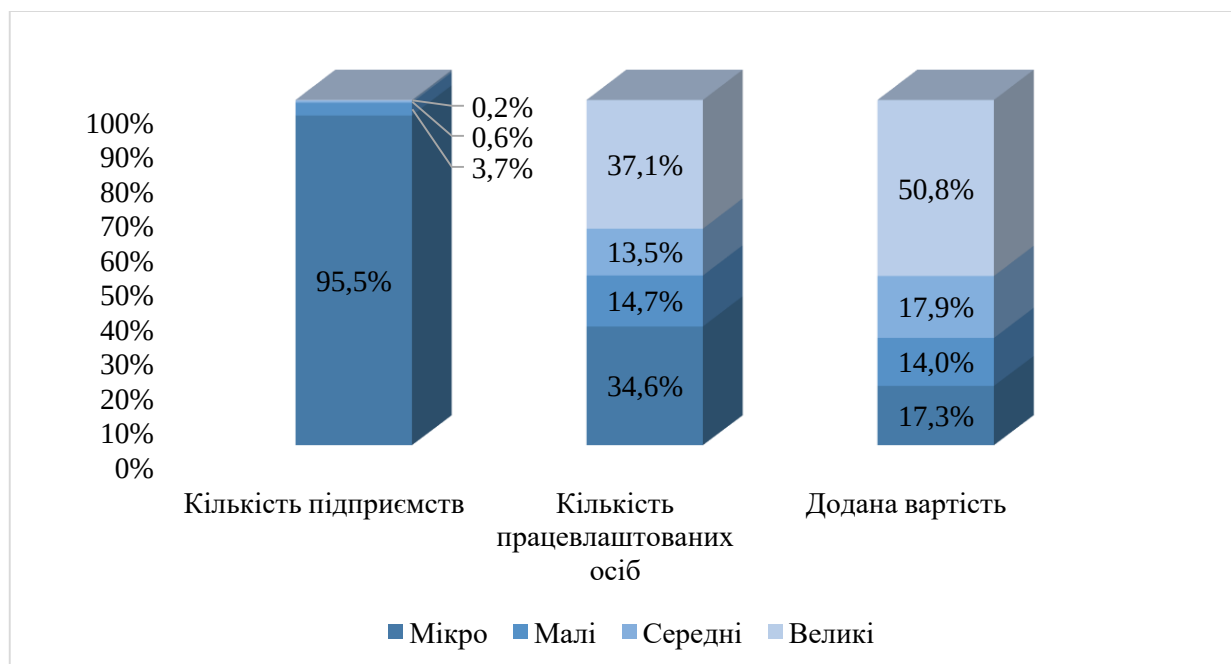

Рис. 1. Характеристика діяльності підприємств України у 2020 р.
Джерело: побудовано автором на основі [2]

Отже, у 2020 в Україні найбільшу частку ринку займали саме мікро підприємства – 95,5 %, малі – 3,7 %, середні 0,6 % та 0,2 великі підприємства. Але за кількістю працевлаштованих осіб великі підприємства посідають перше місце з показником в 37,1 %, що на 2,5 % більше чим мікро підприємства. Також великі підприємства являються лідерами з виробництва продукції з доданою вартістю, показник 50,8% від усіх підприємств України в 2020 році.

Нині на українському ринку найефективніша діяльність є саме великих підприємств. А найбільш поширенішими та легкостворюваними являються малі. Зокрема, найбільше малих підприємств зосереджено в оптовій та роздрібній торгівлі й авторемонті (27 %), в сільському господарстві – 15 %, в промисловості – 11,6 %, в операціях з нерухомим майном – 10,2 %, в професійній, науковій та технічній діяльності – 8,3 %, в будівництві – 8,2 % (табл. 1).

В сучасних умовах господарювання зростає роль фінансової політики підприємств, націленої на пошук джерел фінансування та підвищення ефективності діяльності. Фінансова політика повинна бути оптимальною на підприємстві, раціональною у використанні, ефективною для забезпечення фінансової стабільності та ефективною з точки зору результатів, які базуються на максимальному прибутку та мінімальному ризику, стверджує в своїй науковій праці Вдовенко Л.О. [1].

Однією із найважливіших вимог до планових рішень є забезпечення оптимальності використання застосовуваних ресурсів. Використання ресурсів підприємства повинно орієнтуватись на потреби, умови та кон'юнктуру ринку, інтенсифікацію виробництва, впровадження досягнень науково-технічного прогресу, максимально повну реалізацію наявних резервів кращого застосування предметів та знарядь праці, організації виробництва тощо.

Важливою якісною характеристикою плану виступає його збалансованість, тобто необхідна і достатня Кількісна відповідність між взаємозв'язаними розділами та показниками плану. Збалансованість являє собою визначальну умову обґрунтованості планів, реальності їх виконання. Головним її проявом є відповідність між потребами в ресурсах та їх наявністю.

За ринкових умов, постійної мінливості зовнішнього і внутрішнього середовища діяльності підприємства вкрай важливо створити передумови для адекватної динамічної збалансованості та мобільності виробництва. Навіть ідеально збалансований в початковий період план не гарантує, що, в процесі його виконання не виникне диспропорцій від впливу різноманітних чинників. Принцип збалансованості вимагає також планування ресурсного забезпечення готовності до швидкої та адекватної реакції на зміни в умовах господарювання.

Принцип адекватності системи планування щодо об'єкту та умов його діяльності виходить із того, що оскільки ринкове середовище обумовлює постійну мінливість продукції підприємства, його виробничої та організаційної структури, технологій та факторів виробництва, остільки методи планування, показники та розділи планів, організація самого процесу їх розробки повинні постійно переглядатись, а при необхідності – розроблюватись та застосовуватись

поліпшені або принципово нові методи та процедури планування.

Негативною тенденцією впродовж 2016-2020 рр. є зростання частки збиткових підприємств з 9,3% до 12,1%. Тобто, як наслідок, зменшуються можливості самофінансування діяльності підприємств малого і середнього бізнесу. За аналізований період темпи приросту фінансових результатів підприємств України знижуються (з 139,4% в 2016 р. до 69,4% в 2020 р.), що знижує рівень його самофінансування.

Таблиця 1

Ефективність діяльності підприємств України в динаміці за 2016-2020 рр.

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення 2020 р. до 2016 р. (+;-)
Фінансові результати до оподаткування (сальдо), млрд грн	5669,1	7900,9	5794,3	5327,5	3696,4	-1972,7
- прибуток, млрд грн	7919,5	8622,4	6208,3	6231,4	4270,3	-3649,2
- збиток, млрд грн	2250,4	721,5	414,0	903,9	573,9	-1676,5
Темпи приросту фінансових результатів, % до попереднього року	-	139,4	73,3	91,9	69,4	-70 в.п
Частка підприємств, які одержали збиток, %	13,1	9,3	9,9	10,0	12,1	-1 в. п.
Чистий прибуток :						
- у великих підприємствах, млрд грн	3444,7	2483,8	-	428,6	78,9	-3365,8
- у середніх підприємствах, млрд грн	650,0	3145,4	-	2570,4	1709,8	1059,8
- у малих підприємствах, млрд грн	1572,3	2260,5	2385,9	2314,7	1892,6	320,3
- у мікропідприємствах, млн грн	459,1	743,6	769,4	747,5	771,2	312,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	37,5	36,3	26,2	20,2	10,7	-26,8 в. п.
в т. ч. : у великих підприємствах	35,9	26,5	в. д.	8,6	4,8	-31,1 в. п.
- у середніх підприємствах	39,8	48,4	в. д.	22,7	9,9	-29,9
- у малих підприємствах	37,4	37,8	28,3	23,0	15,6	-21,8
- з них у мікропідприємств	32,5	35,6	29,1	22,0	21,2	-11,3
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	18,5	25,6	21,0	15,9	9,7	-8,8 в. п.
в т. ч. : у великих підприємствах	27,6	19,4	в. д.	7,1	0,9	-26,7 в. п.
- у середніх підприємствах	5,5	30,0	в. д.	18,3	10,4	4,9
- у малих підприємствах	24,8	30,0	22,9	17,3	14,5	-10,3
- з них у мікропідприємств	26,7	31,7	27,0	18,8	18,9	-7,8

Джерело: сформовано автором на основі [2]

У випадку, коли метою діяльності підприємства є принцип самофінансування, який за умов ринкових перетворень, може забезпечуватись знову ж таки лише за рахунок фінансових можливостей підприємства, а не за рахунок централізовано-запланованих ресурсів, фінансова стратегія підприємства передбачає можливість накопичення фінансових ресурсів для

здійснення розширеного відтворення виробництва [2, 3].

Якщо самоокупність здійснюється за рахунок власних коштів, то суттєвою рисою самофінансування є те, що хоча в майбутньому й передбачається значна віддача від вкладених коштів, але власних вільних фінансових ресурсів для його здійснення в підприємства немає. Тому правильний вибір джерела фінансування може суттєво вплинути на підвищення ефективності діяльності підприємства.

Як стверджує в своїй науковій роботі Прилуцький А.М. – інструментом реалізації цільової діяльності на ринку, а також формування конкурентоспроможної ринкової політики може виступати диверсифікація діяльності підприємства. Керівництво підприємства може вибирати різні, раціональні підходи до диверсифікації діяльності свого підприємства. Привабливість галузей для реалізації диверсифікації діяльності підприємства різна в короткостроковому і довгостроковому періодах [8]. При розгляді найближчих цілей і розрахунку на довгострокову рентабельність причинами диверсифікації діяльності можуть послужити насичення ринку, загальне зниження попиту, посилення конкуренції, вступ продукції фірми в стадію занепаду. В результаті диверсифікації підприємства можуть перетворитися в складні багатогалузеві комплекси [4].

Чіткого визначення часу, моменту, ситуації на ринку, коли підприємству необхідно звернутися до диверсифікації, не існує. Рішення про початок диверсифікації в значній мірі залежить від можливості зростання підприємства в своїй основній галузі і від конкретних позицій підприємства на ринку.

У практичній діяльності підприємство може застосовувати одночасно кілька стратегій диверсифікації, тобто використати комбіновану стратегію, дотримуючись, наприклад, певної послідовності в реалізації стратегії [5; 8].

Кінцевий результат стратегічної діяльності диверсифікованої фірми здається оманливо простим. Це – комбінація нових видів продукції, ринків, технологій, що розробляються і реалізуються на підприємстві з метою підвищення економічної ефективності діяльності. Перехід до диверсифікації вимагає перерозподілу ресурсів підприємства, способів їх отримання і споживання, динаміки розвитку та модернізації продукції, модифікації каналів розподілу продукції, реклами і т.д. На перший погляд, стратегічні рішення нагадують завдання про вкладення капіталу, які теж пов'язані з розподілом ресурсів. При переході до диверсифікації, необхідний облік безлічі чинників [6, 7].

При диверсифікації, з метою підвищення прибутковості, підприємство нерідко віддає перевагу галузевим швидкозростаючим ринкам, які є ризикованими по ряду причин, а саме:

- канали збуту можуть не справлятися з реалізацією продукції всіх підприємств-конкурентів;
- очікуване зростання ринку може виявитися оманливим;
- динаміка впровадження нових технологій, форм і методів збуту може бути настільки оперативною, що далеко не всі підприємства можуть так швидко

до них адаптуватися.

Висновки. Забезпечення конкурентних позицій підприємства на ринку і підтримання його ринкових переваг передбачає використання комплексу маркетингу як набору практичних інструментів і заходів, які використовують для впливу на цільовий ринок, а також пристосування діяльності до ринкових ситуацій, швидкого та гнучкого реагування на зміну становища відносно основних конкурентів і продукції з вищими конкурентними перевагами.

Крім того, на діяльність підприємства на ринку впливає формування стратегічних цілей функціонування підприємства. На всіх стадіях життєвого циклу підприємства основною метою є максимізація прибутку. Система стратегічних цілей підприємства пов'язана зі стадіями життєвого циклу підприємства. Сутність стратегічного планування полягає у встановленні пріоритетів використання ресурсів для досягнення довгострокових цілей, примноження капіталу. Залежно від напрямів діяльності підприємства виділяють наступні типи стратегій: виробнича, фінансова, маркетингова. Підприємству з циклічним характером попиту на свою продукцію доцільно використовувати стратегію змінних обсягів виробництва при незмінних виробничих потужностях.

Забезпечення зростання економіки, вихід на нові ринки збуту, покращення показників економічної діяльності підприємств це все потребує диверсифікованого підходу до цільової діяльності підприємства на ринку.

Список використаних джерел:

1. Вдовенко Л.О. Фінансовий аспект діяльності підприємств малого і середнього бізнесу в аграрній сфері та їх роль у розвитку сільських територій. *Економіка, фінанси, менеджмент актуальні питання науки та практики*. 2021. Вип. 2. С. 24-37.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.04.2021).
3. Забарна Е.М. Специфіка малого підприємництва в соціально-економічному розвитку регіонів України. *Економічний форум*. 2016. № 2. С. 101-108.
4. Зеліско І.М. Фінансове забезпечення діяльності інтегрованих аграрних формувань: монографія. Київ: ЦП «Компринт», 2020. 433 с.
5. Інформаційне агентство «ЛІГА: ЗАКОН». Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про кредитні спілки»: веб-сайт. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH4XX00A.html (дата звернення: 10.04.2021).
6. Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Аграрна політика та земельні відносини: підручник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.
7. Колісніченко П.Т. Інноваційна діяльність підприємств малого та середнього бізнесу в Україні: тенденції та перспективи. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2017. № 4 (60). С. 47-51.
8. Прилуцький А.М., Герасимчук В.Г. Диверсифікація підприємницької діяльності як інструмент зростання прибутковості підприємства. *Економіка*.

Фінанси. Право. 2019. №11/2 С. 17-21.

9. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва: Закон України від 22.03.2012 р. № 4618-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text> (дата звернення 10.04.2021).

Іван МЕЛЬНИК*,
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІНФОРМАЦІЙНА МОДЕЛЬ ОБ'ЄКТА ДОСЛІДЖЕННЯ В МЕДИЧНИХ СИСТЕМАХ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто питання побудови медичних інформаційних систем для автоматизованого прийняття та підтримки прийняття рішення, зокрема розглядається метод побудови інформаційної моделі об'єкта дослідження на основі теоретико-множинного підходу для формування бази моделей для медичних СППР діагностичного типу.

Abstract. The article deals with the issues of the medical information system construction for the automated acceptance and decision support, considers the method of constructing an information model of the research object on the basis of a theoretical-multiple approach for the formation of a database of models for medical SPR diagnostic type.

Вступ. Система підтримки прийняття рішень являє собою взаємодіючу з іншими системами комп'ютеризовану систему для надання допомоги у процесі прийняття рішень в медичних системах. У науковій літературі зустрічається як широке, так і вузьке трактування процесу прийняття рішень. У широкому розумінні прийняття рішень ототожнюється з усім процесом управління. Це охоплює не тільки процес прийняття рішень, а й його виконання та контроль за результатами його реалізації. Іншими словами, це сукупність усіх етапів і стадій з підготовки рішень, включаючи заключний етап безпосереднього прийняття рішення.

Виклад основного матеріалу. Стрімкий розвиток комп'ютерної техніки та інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) спричинив кардинальне технічне і технологічне переоснащення в усіх галузях суспільної діяльності і, зокрема, в медицині. Як відзначається в Концепції інформатизації охорони здоров'я України, прийнятій в 2017 році, «в розвинутих країнах цифрова

* Науковий керівник: к.т.н., доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Яровенко А.Г.

трансформація вже змінила ряд індустрій та організацій, приносячи істотну вигоду як громадській охороні здоров'я, так й індивідуальному медичному обслуговуванню та адаптуючи способи надання медичних послуг і характер управління системами охорони здоров'я на всіх рівнях» [1, с. 1].

Однією з найважливіших задач, визначених Концепцією, є «підвищення ефективності праці лікарів, якості медичних послуг за рахунок вдосконалення робочих процесів за допомогою ІКТ, впровадження систем підтримки клінічних рішень» [1, с. 4].

Тому удосконалення існуючих та розробка нових методів і засобів медичного призначення з використанням ІКТ та сучасних технологій обробки даних є стратегічно важливим завданням для медичної галузі. Актуальними також залишаються питання проектування спеціалізованих медичних систем підтримки прийняття рішень (СППР, англ. *Decision Support System*) для формування та підтримки діагностичних рішень.

Особливо важливим і перспективним є використання СППР у сфері охорони здоров'я, зокрема для медичної діагностики. За даними звіту про тенденції в галузі охорони здоров'я від Stanford Medicine [2] майбутнє охорони здоров'я залежить від ряду важливих тенденцій, серед яких виділяють прогнозування та профілактику захворюваності. У цьому контексті, якісний аналіз даних може потенційно поліпшити лікування пацієнтів, знайти невідомі фактори ризику захворювань або виявити супутні захворювання, зробити медичну діагностику більш точною, покращити управління витратами, тощо.

Сучасні ІКТ, які застосовуються в медичній сфері, відчутно впливають на ефективність діагностики та лікування та загальну якість медичного обслуговування населення. Проте на сьогодні не існує універсальних медичних інформаційних систем, які б повністю забезпечували діагностику, лікування та прогнозування процесу протікання хвороби чи патології [3, с. 167].

В даний час є широкий спектр комп'ютерних діагностичних систем в різних предметних областях медицини, в яких використовуються різноманітні математичні методи підтримки прийняття рішення і сучасні інформаційні технології [4-6]. Особлива увага при розробці таких систем приділяється методам обробки біомедичних сигналів з метою визначення діагностичних ознак [5-8]. Технологія опрацювання даних в СППР базується на методах інтелектуального аналізу даних з використанням апарату Data Mining (насамперед, методів класифікації, кластеризації, прогнозування, асоціації, ідентифікації та визначення змін) та багатомірного статистичного аналізу.

Мета статті полягає в ідентифікації основних компонент медичних СППР діагностичного типу та побудові інформаційної моделі об'єкта дослідження для створення бази даних таких СППР.

Для розв'язання задач діагностики та прогнозування захворювань та патологій і створюються спеціалізовані інформаційні системи – СППР, які є інформаційними системами третього покоління і призначені не для автоматизації функцій особи, яка приймає рішення, але для підтримки її дій у пошуку ефективного рішення.

Медичні діагностичні СППР спрямовані на підтримку прийняття рішення про характер захворювання на основі результатів різних медичних обстежень і даних про самопочуття пацієнта.

На основі розглянутих принципів побудови СППР, визначено їх основні характеристики та компоненти. Встановлено, що обов'язковими компонентами СППР є база даних, яка містить інформацію про об'єкти, що аналізуються, та база моделей, в якій зберігаються математичні, логічні, лінгвістичні та інші моделі, які використовують для багатокритеріального, порівняльного аналізу альтернатив рішення.

Технологія опрацювання даних в СППР базується на методах інтелектуального аналізу даних з використанням апарату Data Mining (насамперед, методів класифікації, кластеризації, прогнозування, асоціації, ідентифікації та визначення змін) та багатомірного статистичного аналізу.

В медичних СППР діагностичного типу об'єктом дослідження (ОД) є пацієнт, який розглядається (досліджується) в деякому фрагменті предметної області (ПрО) – окремій вузькоспеціалізованій області медицини, яка визначає сферу застосування СППР. Саме параметри ОД – властивості та характеристики пацієнта – розглядаються та аналізуються в СППР з метою оцінки стану пацієнта, тобто, діагностики.

У відповідності з концептуальною структурою медичних СППР діагностичного типу для обґрунтування та підтримки лікарського рішення необхідно мати базу моделей ОД для різних фрагментів ПрО.

Під інформаційною моделлю ОД (ІМОД) будемо розуміти сукупність даних про ОД, які характеризують його найбільш істотні властивості і стани, принципово важливі для завдань дослідження та цілей моделювання.

У відповідності з теоретико-множинним підходом до моделювання систем (Томашевський В.М., Холл А., Фейджін Р. та Фейджін Ф.) подамо ІМОД, тобто, формальний опис ОД, в теоретико-множинному виді – у виді множин даних, які описують його властивості, стани та процес функціонування (поведінку) [9, с37]:

1. Множина параметрів – множина значень «власних» властивостей (атрибутів, характеристик) ОД:

$$P = \{p_i\}, \quad i = 1, 2, \dots, n_p$$

2. Множина значень зовнішніх впливів – множина значень впливів зовнішнього середовища (інших об'єктів) на ОД (на його параметри):

$$V = \{v_l\}, \quad l = 1, 2, \dots, l_v$$

Впливи зовнішнього середовища можуть бути контрольованими (які спостерігаються) та неконтрольовані (збуреннями), детермінованими або випадковими, статичними або динамічними.

В загальному випадку всі вищевказані множини не перетинаються. В будь-який момент часу стан ОД визначається значеннями p_i , та v_l . Сукупність станів ОД утворює множину станів:

$$s_q \in S, \quad q = 0, 1, 2, \dots, n_q,$$

де s_0 – початковий стан.

Сукупність залежностей станів s_q ОД від часу називатимемо фазовою траєкторією.

Поведінка (процес функціонування) ОД описується деяким оператором F , який в загальному випадку перетворює незалежні змінні в залежні у відповідності із відношеннями виду:

$$p_c(t) = F(p_i(t), v_l(t), t),$$

де $1 \leq c \leq n_p, c \neq i$ – (1) називається законом функціонування, який в загальному може бути заданий у виді функції, функціоналу, логічних умов, в алгоритмічній чи табличній формі, у виді словесного правила відповідності.

Сукупність залежностей $p_c(t)$ називатимемо вихідною траєкторією ОД.

Враховуючи специфіку розглядуваних СППР, в подальшому для спрощення ІМОД виключимо з неї зовнішні впливи на ОД.

Нехай p_i – елементарний параметр (ознака) ОД, який може бути поданий у вигляді: <код>=<значення>. І код, і значення ознаки можуть приймати значення з деякого домену D – множини допустимих значень. Якщо для коду ознаки існує єдиний домен (перелік кодів, відповідних назвам ознак), то значення ознаки в загальному випадку можуть прийматись з різних доменів. Наприклад ознака «Вік» може приймати значення з доменів $B_1=[0...120]$, $B_2=\{\text{юний, молодий, середній, літній, старий}\}$, $B_3=\{\text{до 18, 18-25, 25-40, 40-60, старше 60}\}$.

Для фіксації того, що в якості множини допустимих значень ознаки p використовується домен D , будемо використовувати нотацію p/D . Тоді можна записати: «Вік»/ D , де

$$D = \bigcup_{i=1}^3 B_i.$$

Елементарні ознаки можуть бути згруповані (кластеризовані) за видом і утворювати множини ознак одного виду. Вид ознаки – це, фактично, вид аналізів (вимірювання, опитування) ОД. Наприклад, «Аналіз крові», «Антропометричні характеристики», «Результати УЗД легенів» тощо.

ІМОД подамо у вигляді кортежу:

$$IM < ID, P >,$$

де: ID – ідентифікаційний код ОД, P – множина ознак ОД, яка є об'єднанням множин видів ознак ОД:

$$P = \bigcup_{i=1}^N P_i$$

Кожен елемент p_j ($j=1..k$) множини P_i ознак одного виду подається у вигляді тернарного кортежу:

$$\langle ID_{p_{ij}}/D_j, p_{ij}/D_{p_{ij}}, t_j \rangle,$$

де t_j – час (у форматі *data/time*) вимірювання ознаки p_j .

Така модель є гомоморфною ОД, оскільки враховуються не всі ознаки ОД, але тільки ознаки важливі для задач діагностики.

Не важко довести, що в кожний момент часу існує єдина ІМОД, оскільки в кожний момент часу стан ОД характеризується набором значень своїх параметрів (ознак).

Висновки. В цій роботі розглянуто метод побудови інформаційної моделі об'єкта дослідження на основі теоретико-множинного підходу для формування бази моделей для медичних СППР діагностичного типу. Застосування подібних інформаційних технологій та методів дозволяє отримати принципово нові можливості для обґрунтованого вибору тактики лікування та досліджень.

Список використаних джерел:

1. Концепція інформатизації охорони здоров'я України. URL: https://moz.gov.ua/uploads/2/12639-pro_20190604_1_dod.
2. School of Medicine: Stanford Medicine 2017 Health Trends Report Harnessing the Power of Data in Health. URL: <https://med.stanford.edu/content/dam/sm/smnews/documents/StanfordMedicineHealthTrendsWhitePaper2017.pdf>.
3. Штофель Д. Х., Коваль Л. Г., Злепко С. М., Космач Л. В. Медична система прийняття та підтримки прийняття рішень. *Вісник НТУ «ХПІ»*. Серія: *Інформатика та моделювання*. 2013. Вип. 992. С.167–172.
4. Інтелектуальні технології в медичній діагностиці, лікуванні та реабілітації: монографія / за редакцією С. Павлова, О. Авруніна. Вінниця: ПП «ТД «Едельвейс і К», 2019. 260 с.
5. Поворознюк А.І., Поворознюк О.А., Мумладзе Г.Р. Інформаційна підтримка діагностично-лікувальних заходів у медицині. *Інформаційні технології та комп'ютерна інженерія*. 2017. Том 38, № 1. С.30-36.
6. Аврунін О.Г., Бодянський Є.В., Калашник М.В., Семенець В.В., Філатов В.О. Сучасні інтелектуальні технології функціональної медичної діагностики: монографія. Харків: ХНУРЕ, 2018. 236 с.

7. Білобородова Т.О., Скарга-Бандурова І.С. Комплексний підхід до обробки різнорідних медичних даних з відсутніми значеннями. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. 2018. № 42 (1318). С.180-187.

Анастасія СЛОБОДЯНЮК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
м. Вінниця, Україна

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС – ГОЛОВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто роль Європейського зеленого курсу у структурі економіки Європейського Союзу, його вплив на інші країни, зокрема, на Україну. Також простежено тенденції імпорту органічної продукції ЄС, роль України в експорті органічної продукції до країн Європейського Союзу та його подальша перспектива.

Abstract. The article considers the role of the European Green Course in the structure of the European Union economy, its impact on other countries, in particular, on Ukraine. The tendencies of import of organic products of the EU, the role of Ukraine in the export of organic products to the countries of the European Union and its further perspective are also traced.

Вступ. Враховуючи сучасні тенденції світової економіки, Європейський Зелений Курс є інструментом, який перетворить Євросоюз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економічну структуру, визначить засоби перетворення Європи на перший у світі кліматично нейтральний континент до 2050 року, стимулюючи розвиток економіки, покращення здоров'я та якості життя людей, а також трансформує кліматичні та екологічні виклики на можливості у всіх сферах та політиках ЄС, гарантуючи справедливий та інклюзивний характер зеленого переходу.

Формування якісного та безпечного ринку харчування є найважливішою стратегічною метою національної економіки. Доцільність практичних дій у зазначеному напрямку обумовлена об'єктивною необхідністю цивілізаційного підходу до організації екологічно безпечного сільськогосподарського виробництва, збереження здоров'я нації, і формування державою заходів у відповідь на інтеграцію екологічних обмежень у правову базу міжнародних торговельних відносин є необхідним.

* Науковий керівник: к.е.н., доц. кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Ковальчук С.Я.

Європейський зелений курс та імплементація його в Україні, зокрема в такій важливій для нас галузі як сільське господарство потребує широких дискусій і пошуку рішень для адаптації аграрного сектору. І якщо для ЄС перехід до Зеленого курсу є плавним продовженням попередньої політики, то для України це справжній виклик. ЄЗК створює як виклики, так і можливості для українського та європейського бізнесу. З огляду на широке коло напрямів, охоплених курсом, він матиме суттєвий вплив на українську торгівлю та економічну співпрацю з ЄС [1].

Зазначимо, що нові програмні документи ЄС передбачають могутній розвиток органічного виробництва в ЄС, але попит на органічні продукти дозволить і надалі українським виробникам постачати свою продукцію до європейських сусідів. Більше того, спеціальні фонди для підтримки досліджень і розвитку нових технологій будуть доступні й нашим аграріям.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні змінюється вся парадигма ведення сільського господарства. В органічного виробництва стійка позиція наразі, але це не єдина альтернатива, яка існує; органіка – це лише перший крок у довготривалому процесі.

Зауважимо, що оновлення аграрної політики і всього напрямку розвитку ЄС спричинено кліматичними змінами й глобальною потребою екологізувати всі сфери суспільного життя. В цілому, концепція органічного виробництва передбачає менше навантаження на довкілля та клімат порівняно з традиційним господарюванням [2].

Звернемо увагу на те, що у той час, як зростання на ринку ЄС органічних агропродовольчих товарів триває, імпорту такої продукції дещо скоротився в період з 2019 по 2020 рік. Детальний аналіз продуктів показує, що збільшення імпорту органічних тропічних фруктів і рису переважає за рахунок зниження імпорту інших зернових, макух і цукру. Зміни також спостерігаються в рейтингу основних торгових партнерів, причому Китай і Україна поступилися першим місцем Еквадору та Домініканській Республіці. Основними країнами-членами-імпортерами в 2020 році були Нідерланди, Німеччина і Бельгія.

Короткий аналіз імпорту агропродовольчої продукції ЄС у 2020 році характеризує цей імпорту із точки зору походження та призначення, а також категорій продуктів. У 2020 році 27 країн ЄС імпортували 2,79 млн т органічної агропродовольчої продукції. Це на 1,9% менше в порівнянні з 2,85 млн т, імпортованими в 2019 році. Сировинні товари становили 48% імпорту 2020 року, що є значним зниженням порівняно з попереднім роком. Частка імпорту інших первинних продуктів зросла до 42%.

Найбільший обсяг органічної продукції все ще надходить до ЄС через Нідерланди. Майже третина органічного імпорту 2020 року до ЄС імпортується Нідерландами (31 %). Далі йдуть Німеччина (18 %), Бельгія (11 %) і Франція (10 %). Органічний імпорту до країн-членів, які вступили до ЄС після 2004 року, збільшився до 5 %, порівняно з 4 % у 2019 році (рис. 1.)

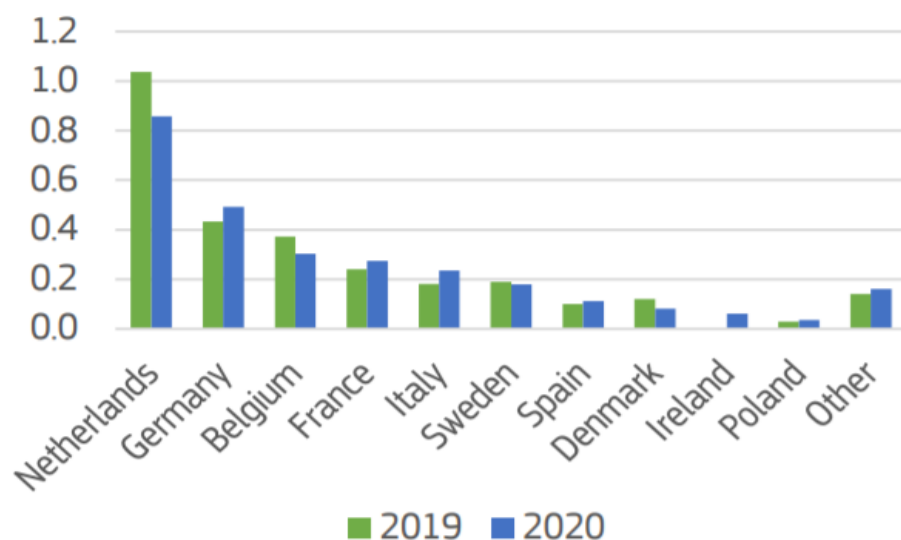
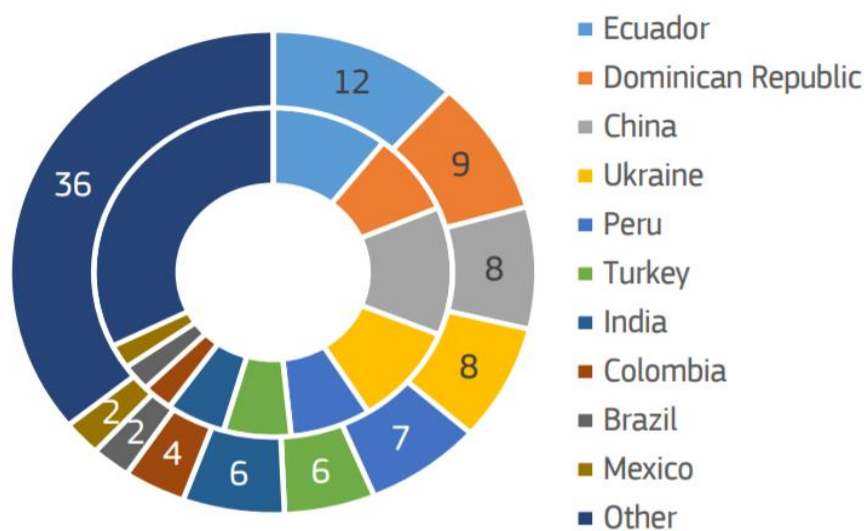

Рис. 1. Органічні обсяги імпорту агропродовольчої продукції країнами-імпортерами (млн. т.)

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Основними торговельними партнерами вважаються Еквадор, Домініканська Республіка, Китай та Україна. Десять найбільших країн-експортерів органічної продукції до ЄС становили 64 % імпорту у 2020 році.

Як видно із діаграми, частка обсягу імпорту органічних агропродовольчих продуктів України становила 8 % у 2020 році.

Source: Traces

Рис. 2. Частка (%) загальних обсягів імпорту органічних агропродовольчих продуктів за країнами-експортерами, 2019 (внутрішнє коло) та 2020 рік (зовнішнє коло)

Джерело: розроблено автором на основі [3]

Узагальнюючи попередні дослідження, слід констатувати, що світовий споживчий ринок стає все більш органічним, тобто кількість органічних продуктів на прилавках з кожним роком зростає. Таким чином, виробники і торгівля реагують на підвищений попит споживачів щодо органічних продуктів. Міжнародна цільова група з гармонізації та еквівалентності (GOMA), була створена ФАО, ЮНКТАД ІФОАМ (2008) для вивчення проблем та пошуку вирішених питань у відношенні торгових бар'єрів, які виникають внаслідок великої кількості різноманітних стандартів, технічних регламентів і вимог до сертифікації, які діють в органічному секторі. Нею розроблено механізми та рекомендації щодо органічного виробництва, зокрема: Міжнародні вимоги до органів, що гарантують організовану сертифікацію (IROCB), які можуть визнавати сертифікати, а також приватні акредитуючі та сертифікаційні організації як механізм визнання сертифікатів на офіційній основі; Керівні правила із оцінки еквівалентності органічних стандартів і технічних правил (EquiTool), що являє собою спільний комплекс процедур і критеріїв для прийняття рішення у справах, коли застосовується стандарт одного регіону світу та еквівалентне стандарту в іншому регіоні світу [5].

Саме органічне виробництво – це одночасно більш стійке виробництво, ніж традиційне, завдає меншої шкоди навколишньому середовищу, здатне адаптуватись під кліматичні зміни і підтримувати стабільний рівень родючості в більші періоди часу.

Впровадження екологічно безпечних технологій та виробництв, спрямованих на запобігання забруднення, повинне бути економічно вигіднішим, ніж витрачання коштів на очищення, ліквідацію еко деструкції або виплату компенсацій. Тому перетворення промислових виробництв у екологічно чисті, розроблення нових технологій мають бути націлені на те, щоб досягти ефекту. Альтернативи розвитку сільського господарства за органічним сценарієм у системі сталого розвитку в довгостроковій перспективі практично не існує [5, 6].

Органічне сільське господарство задовольняє усі складові сталого розвитку і має безумовний потенціал та значні перспективи. Головною перевагою саме органічного виробництва є підтримання родючості ґрунту за рахунок активізації біологічних методів впливу. Органічне виробництво при його повному формуванні та функціонуванні призведе до створення багатофункціональної аграрної економіки. Вона сприятиме організації та розміщенню фермерських господарств, малих, середніх підприємств у залежності від особливостей територій, природно-ресурсного та трудового потенціалу, перспектив сільської території. Нерозривна взаємодія між органічним виробництвом та сільською територією дозволить досягти сталого розвитку та ефективного використання корисних територій на віддалену перспективу.

У відповідь на старіння сільського населення аграрна політика розглядає способи залучення молодих людей у сільську місцевість. Цей факт підтверджує значущість сільського господарства, особливо органічного, для розвитку і підвищення конкурентоспроможності сільських територій, сільської економіки і

культури. Оскільки Європейський Союз для України – важливий торговельно-економічний партнер, слід враховувати трансформації у аграрному секторі ЄС, що чекають усіх стейкхолдерів, і Україну в тому числі, протягом 2021-2027 років [4, 5].

Висновки. За наявності чітких європейських орієнтирів, уряду спільно з сільськогосподарськими виробниками доцільно опрацьовувати концепції чи стратегії з активізації зусиль по адаптації ефективної і стійкої економіки, здійснити вибір пріоритетних напрямків впровадження інноваційних технологій, продукції органічного виробництва, сформуванати пакет стратегічних альтернатив та спланувати перспективи розвитку на основі розроблення дорожніх карт до змін клімату та інституціональних обмежень та екзогенних і ендегенних ризиків (Covid-19), пом'якшення їх наслідків для розвитку сільських територій, що визначає вектори наступних напрямків досліджень.

Список використаних джерел:

1. Європейський Зелений Курс URL <https://ukraine.eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobitnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>
2. Український зелений шлях від ферми до виделки: органічне виробництво URL <https://organicinfo.ua/news/ukrainian-f2f-organic/>
3. EU imports of organic agri-food products URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/farming/documents/agri-market-brief-18-organic-imports_en.pdf .
4. Основні тренди міжнародної торгівлі 2020: огляд знакових подій <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhнародne-pravo-investiciyi/osnovni-trendi-mizhнародnoyi-torgivli-2020-oglyad-znakovih-podiy.html>
5. Постанова Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 р. стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів та скасування Постанови (ЄС) № 2092/91. URL: https://organicstandard.ua/files/standards/ua/ec/EU%20Reg_834_2007%20Organic%20Production_UA.pdf
6. Стратегия зеленого роста ОЭСР: продвижение новой модели развития. Национальная конференция на пути Рио+20 (22-23 мая 2012), Бишкек. URL: <http://caresd.net/img/docs/8872.pdf>

Катерина ФЕДОРОВА,*
студентка 3 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

***Анотація.** У статті розглянуто поняття, особливості геополітичного розташування України та їх характерні фази. Досліджено форми економічного співробітництва прикордонних територій. Проведено аналіз розвитку транскордонного співробітництва в Україні. Розглянуто проблеми та перспективи розвитку транскордонного співробітництва країни. Обґрунтовано перспективи розвитку транскордонного співробітництва України.*

***Abstract.** The article discusses the concepts, features of the geopolitical location of Ukraine and their characteristic phases. The forms of economic cooperation of border areas have been investigated. The analysis of the development of cross-border cooperation in Ukraine is carried out. The problems and prospects for the development of cross-border cooperation of the country are considered. Prospects for the development of cross-border cooperation of Ukraine are substantiated.*

Вступ. В умовах формування прогресивної державної зовнішньоекономічної та регіональної політики проблеми функціонування транскордонного співробітництва потребують більш глибокого наукового вивчення. Поступ українського суспільства до європейських цінностей, свободи і демократії, прагнення до впровадження інноваційної моделі економічного розвитку, – як відзначається у Щорічному посланні Президента України до Верховної Ради в 2013 р. – є визначальними чинниками для запозичення Україною європейського досвіду і проведення необхідних економічних реформ [1].

Як зазначено у Законі України «Про транскордонне співробітництво», транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на встановлення і поглиблення економічних, соціальних, наукових, технологічних, екологічних, культурних і інших відносин між суб'єктами і учасниками таких відносин в Україні і відповідними суб'єктами і учасниками таких відносин із сусідніх держав у межах компетенції, визначеної їх національним законодавством [4].

Метою дослідження є висвітлення теоретичних та практичних аспектів транскордонного співробітництва в контексті розвитку України.

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Паламаренко Я.В.

Виклад основного матеріалу. Транскордонне співробітництво є одним із найперспективніших напрямів економічного розвитку України. По своєму геополітичному положенню Україна, 19 з 25 областей якої є прикордонними, а зовнішній кордон є найдовшим серед європейських країн, має великі потенційні можливості розвитку прикордонного та транскордонного співробітництва.

Транскордонне співробітництво (ТКС) означає будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами або органами влади, які перебувають під юрисдикцією двох і більше договірних сторін. Воно здійснюється в межах компетенції територіальних громад або органів влади, які визначаються національним законодавством, шляхом укладання відповідних угод або домовленостей.

Основний принцип міжнародного транскордонного співробітництва полягає в тому, щоб створювати в прикордонних зонах такі зв'язки і такі договірні відносини, які б сприяли розв'язанню спільних проблем [2]. Обличчям сучасної Європи є не лише спільна культура та історія, а й існування великої кількості кордонів між державами. Більшість сучасних європейських держав сформувалася в 19-му та 20-му століттях. Протягом останніх трьох сторічч формування кордонів здійснювалося часто за результатами воєн, розділяючи регіони та етнічні групи, а страх перед військовою агресією обумовив низький рівень заселення прикордонних регіонів. Господарська діяльність, торгівля тяжіли до центру, транспортні шляхи прокладалися паралельно до кордону, а існуючі до чергового переділу території не використовувалися або ліквідовувалися [1].

Транскордонне співробітництво в Європі почало активно розвиватися у 1950-х роках, після другої світової війни, коли представники багатьох прикордонних регіонів почали зустрічатися для обговорення можливості ліквідації кордонних бар'єрів та подальшого розвитку транскордонної співпраці. Основою цьому, перед усім, стали потреба покращення життєвого рівня населення, бажання стабільного миру, усунення непотрібних обмежень, а також інших факторів, які спричинили роз'єднання людей та організацій у прикордонних регіонах. Проте, у деяких західноєвропейських країнах, таких як Греція, Іспанія, Португалія, транскордонна співпраця активізувалася лише з 1980-х років завдяки серйозним політичним змінам, введенню демократичної системи врядування та членству в Європейському Союзі. У країнах Центральної та Східної Європи подібний процес розвитку співробітництва почав інтенсивно відбуватися після 1989 р. Специфічний характер зв'язків прикордонних спільнот, їх регіональна індивідуальність вимагають певного розуміння та уваги з боку національних урядів та європейських структур. У зв'язку з цим Європейський Союз та Рада Європи вважають, що підтримка діяльності міжрегіональних об'єднань демонструє приклади взаєморозуміння і солідарності в реалізації політики європейської інтеграції. Інституціональну структуру транскордонного співробітництва складають єврорегіони, основні цілі та завдання діяльності яких визначаються їхніми статутами [2].

Транскордонне співробітництво та його місце в регіональному розвитку базується на типологізації функцій кордону швейцарського географа Реміджіо Ратті – відомого науковця з проблем транскордонного співробітництва, який зазначає, що «кордон містить подвійну концепцію: в один і той же час він може слугувати чинником, що розділяє різні політично-інституціональні системи, і чинником, що забезпечує контакт між різними соціальними колективами». Виконуючи водночас роз'єднуючу та контактну функції, згідно типологізації, кордони виконують роль [2]:

- бар'єру (переважаючими є фактори відокремлення та закритості, також ефект економічної ізоляваності);
- фільтру (кордон є у цілому відкритий, але виконує фільтруючу функцію згідно завдань національної безпеки);
- відкритого кордону (домінуючою є контактна функція і здійснюється транскордонне співробітництво як складова інтеграційного процесу).

У своїх інтеграційних процесах Європа, про що зазначають багато вчених, пройшла шість етапів (фаз) зміни функцій кордонів у середині Європейського Союзу з одночасним посиленням контролю на зовнішніх кордонах Європейського Союзу (табл. 1).

У радянський період діяльність органів місцевого самоврядування у галузі міжнародного (у тому числі транскордонного) співробітництва носила в багатьох формальний та декларативний характер. Ця діяльність обмежувалася протокольними обмінами офіційних делегацій керівників місцевих органів влади, представників наукових, культурних та освітніх установ, молоді.

Початковий етап розвитку транскордонного співробітництва в Україні на західному кордоні майже відразу перейшов до вищої організаційної форми – єврорегіонів. Цьому дав поштовх, по-перше, процес розширення ЄС і об'єктивна необхідність враховувати регіональну політику ЄС (західні прикордонні області України також є об'єктом останньої) та, по-друге, пошук оптимальної стратегії розвитку відносин з найближчими сусідами країнами членами СНД – Росією і Білорусією (з якими Україну об'єднують міцні економічні й історичні зв'язки) [1].

Основними принципами формування єврорегіонів є: добровільність участі в єврорегіоні (що забезпечується можливістю виходу із структури); рівні права партнерів, консенсус у прийнятті остаточних рішень; паритетне представництво та участь у фінансуванні.

Проблема формування системи транскордонного співробітництва за європейськими стандартами в Україні є актуальним питанням теорії і практики європейської інтеграції України.

Аналіз питань транскордонного співробітництва в Україні презентований достатнім масивом публікацій, втім ці проблеми за умов геополітичних змін на євразійському континенті вивчаються недостатньо [4].

До складу єврорегіонів входить 9 областей, 167 районів, 158 місць України та адміністративно-територіальних одиниць 7 країн Європи. Також необхідно відмітити, що 19 регіонів України є прикордонними. Його мета – сприяння

співробітництву в економічній, соціальній, науковій, екологічній, освітній, культурній галузях та в спорті; лобіювання та втілення транскордонних проектів, співробітництво з національними інституціями та організаціями [3].

Таблиця 1

Фази зміни функцій кордонів у середині ЄС

Нумерація фаз	Характеристика
Фаза I.	Залишаються військові функції, та, водночас, встановлюються функції економічного та цивільного кордону. (Подібна ситуація спостерігається у країнах колишньої Югославії).
Фаза II.	Знижується роль військової функції, але утримується роль економічної функції (мита) та цивільної (ускладнення виїзду – паспорт та в'їзду – візи)
Фаза III.	Починаючи з цієї фази, економічна та цивільна функція кордону поступово обмежуються. Наступає лібералізація міжнародної торгівлі і паспортного контролю всередині Союзу при дотриманні повного візового контролю руху осіб і товарів із сусідніх країн з Європейського Союзу (наприклад, норвезько-російський кордон). З цієї фази можна говорити про початок економічної інтеграції.
Фаза IV.	Міжнародна торгівля проходить подальшу лібералізацію, згідно з планами економічної інтеграції країн-членів Європейського Союзу. Впроваджується безвізовий рух при дотриманні контролю осіб та товарів із сусідніх держав (наприклад, польсько-німецький кордон).
Фаза V.	Виникає повна свобода руху товарів (відміна в більшості випадках мита і митних зборів, реалізація третього етапу економічної інтеграції). Безвізовий рух замінено повною свободою переміщення, працевлаштування і зміни місця проживання. Прикордонний контроль максимально спрощено і обмежено (наприклад, французько-швейцарський кордон).
Фаза VI.	Повністю ліквідовано прикордонний контроль, допускається перетин кордону в будь-якому місці (кордон у рамках Шенгенської групи).

Джерело: сформовано автором на основі опрацьованої літератури

Станом на січень 2021 р. прикордонні регіони України, зокрема Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Луганська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернівецька, Чернігівська, Донецька області, стали учасниками десяти єврорегіонів. П'ять із них створено спільно з країнами ЄС (Республіка Польща, Словацька Республіка, Угорщина, Румунія), а саме: «Карпатський єврорегіон» (створений 14.02.1993 р.), «Буг» (29.09.1995 р.), «Нижній Дунай» (14.08.1998 р.), «Верхній Прут» (22.09.2000 р.), «Чорне Море» (26.09.2008 р.)

Показовим прикладом транскордонного співробітництва є також реалізовані проекти, спрямовані на розвиток інфраструктури та поліпшення транспортної доступності в рамках Програми сусідства «Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна 2014-2020 рр.», яка поширювалася на учасників «Карпатського єврорегіону», і в рамках якої залучено 10 млн євро для розвитку прикордонної інфраструктури (будівництво та реконструкція пунктів пропуску на українсько-румунському, українсько-словацькому та українсько-угорському кордонах) [1, с. 12].

Роль транскордонного співробітництва ЄС та України зростатиме з огляду

на значний транзитний потенціал України; в цьому контексті транскордонне співробітництво має бути орієнтоване на перетворення кордону з бар'єру на шляху транспортних потоків на інтеграційний чинник, що стимулюватиме його розвиток. Прикордонні регіони України втрачають значну частку можливостей, що відкривають програми транскордонної співпраці з ЄС. Водночас своєчасна та якісна економічна діагностика рівня використання конкурентних переваг, а також визначення перспектив транскордонного співробітництва України в умовах євроінтеграції є базою для прийняття ефективних управлінських рішень щодо розроблення подальших напрямів та механізмів здійснення співпраці [5].

Тому основними проблемами, що їх вирішуватиме ЄС з Україною, стануть припинення нелегальної міграції та боротьба з міжнародною організованою злочинністю. Утім, західні прикордонні регіони України є зоною економічних, екологічних інтересів ЄС і впровадження випробуваних моделей розвитку добросусідства і транскордонного співробітництва, яке відіграло і продовжує відігравати значну роль у справі європейського об'єднання і солідарності [6]. Важливим кроком у напрямі активізації ТКС є імплементація європейських стандартів і норм, а також розвиток єврорегіонального співробітництва. Цьому сприятимуть:

- удосконалення нормативно-правової бази в межах імплементації Протоколу;

- забезпечення роботи Міжвідомчої комісії з питань підтримки транскордонного співробітництва та єврорегіонів на постійній основі та залучення до її складу представників асоціацій єврорегіонів, оскільки питання транскордонного співробітництва стосуються насамперед територіальних громад прикордонних регіонів;

- проведення реорганізації єврорегіонів з використанням індивідуального підходу до кожного єврорегіону;

- реформування механізмів функціонування єврорегіонів шляхом розробки стратегії розвитку кожного єврорегіону з врахуванням стратегічних пріоритетів загальноєвропейського, державного та регіонального рівнів та удосконалення механізмів їх взаємодії на державному і місцевому рівнях;

- створення договірних платформ між єврорегіонами, що утворені на кордоні з країнами-членами ЄС та єврорегіонами, утвореними з країнами, які не є країнами-членами ЄС. Це дозволить налагодити взаємодію між єврорегіонами, утвореними на західному та східному кордонах України, і сприятиме появі додаткових можливостей для їх розвитку. Розвитку ТКС сприятимуть і розробка спільних стратегій розвитку транс-кордонного співробітництва, регіональних програм розвитку транскордонного співробітництва [6].

Висновки. Таким чином, в Україні більшість прикордонних областей (маються на увазі західні регіони, що мають спільні кордони з країнами ЄС) визнані дотаційними і часто не мають власних бюджетних коштів для реалізації різних програм. Тому необхідний чіткий механізм залучення коштів на національному рівні для забезпечення програм транскордонного співробітництва, що є однією із головних проблем розвитку транскордонного

співробітництва України.

Зазначимо, що реформа місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні створює передумови для посилення спроможності та ініціативності місцевих громад, розширює можливості активізації їх розвитку завдяки ефективному використанню потенціалу ТКС як драйвера розвитку прикордонних регіонів. Це зумовлює подолання проблем низьких активності та конкурентоспроможності, а також неінклюзивної діяльності територіальних громад прикордонних регіонів у сфері ТКС (низький рівень співробітництва з місцевими стейкхолдерами). Пропонуємо розглядати згадані проблеми як передумови для активізації консолідованих дій (влада, бізнес, громадянське суспільство, наукове та експертне середовище) на «слабких» ділянках ТКС.

Отже, минулий період виявив позитивні та негативні сторони функціонування транскордонного співробітництва та надав можливість зробити висновки щодо подальшого їх розвитку. Для більшості країн співпраця між територіальними органами влади – новий вид міжнародних відносин.

Список використаних джерел:

1. Химинець В.В., Головка А.А., Мірус О.І. Транскордонне співробітництво як інструмент місцевого та регіонального розвитку. Київ : НІСД, 2021. 47 с.
2. Васильєва О.І. Міжрегіональні зв'язки та транскордонне співробітництво-важлива складова сучасної державної регіональної політики України. Інвестиції: практика та досвід. 2010. 150 с.
3. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу: Закон України від 07.07.2015 N 398 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98#Text>.
4. Кіш Є. За програмою сусідства. Транскордонне співробітництво України після східного розширення Європейського Союзу. Політика і час. 2004. № 12. С. 27-34.
5. Дунська, А., & Жалдак, Г. Транскордонне співробітництво: сутність та перспективи розвитку. Підприємництво та інновації. 2019. №7. С. 56-64. <https://doi.org/10.37320/2415-3583/7.9>.
6. Мікула Н.А. Єврорегіони: досвід та перспективи. Інститут регіональних досліджень.: ІРД НАН України, 2003. 222 с.

Антон ШВЕДЮК*,
студент 4 курсу,
факультет економіки та підприємництва
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР СТАНОВЛЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Стаття присвячена особливостям становлення продовольчих систем. Акцентовано увагу на інноваційні підходи розвитку продовольчих систем та визначено вектори впровадження інновацій. Обґрунтовано необхідність поєднання досліджень місцевих громад та науковців у впровадженні інноваційних технологій для забезпечення сталого розвитку.

Abstract. The article is devoted to the peculiarities of the formation of food systems. Emphasis is placed on innovative approaches to the development of food systems and identified vectors for innovation. The necessity of combining research of local communities and scientists in the introduction of innovative technologies to ensure sustainable development is substantiated.

Вступ. Перетворення національних продовольчих систем – від місцевих до глобальних – необхідно для досягнення цілей стійкого розвитку. Проте продовольчі системи складні: вони охоплюють декілька секторів – від насіння до здоров'я земель, від місцевого виробництва до глобальних ланцюжків доданої вартості і від моделей споживання до продуктів харчування та поводження з відходами. Вони впливають на численні результати, від живлення до економічного розвитку і зміни клімату.

Таким чином, прискорення змін у продовольчих системах потрібно усім секторам економіки. Поточні механізми управління цими процесами диференційовані, часто з обмеженою участю, прозорістю і підзвітністю в процесах ухвалення рішень. Це ускладнює виконання і моніторинг усебічних змін в продовольчих системах, що відбивають складність, і різноманітність учасників [1].

Виклад основного матеріалу. Системи харчування на глобальному рівні та у багатьох країнах і регіонах не в змозі покінчити з голодом, вони не забезпечують здорового харчування, сприяють ожирінню та не гарантують безпечність продуктів. Те, як ми виробляємо та споживаємо їжу, має глибокі наслідки для здоров'я людей, тварин, рослин та самої планети. Необхідно змінити світогляд на підтримку дієвості продовольчих систем, щоб переорієнтувати динаміку систем харчування. Центральним елементом таких

* Науковий керівник: к.е.н., доц. кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Ковальчук С.Я.

змін є акцент на наукові дослідження та інновації, щоб перетворити системи харчування на стійкість та справедливість [1, 2].

Проблеми харчових систем значною мірою обумовлені тривалим впровадженням наукових досліджень та є відповіддю на соціально-економічний стан країни, що може стримувати інновації регуляторними режимами, низьким рівнем наукових інвестицій та відсутністю ефективної взаємодії наукових досліджень. Більш того, стартап-проекти у аграрній галузі відкривають можливості, де місцеві громади є співавторами у дослідженні та розробці інновацій разом із науковцями [3].

Спираючись на глобальну систему продовольчих систем, впровадження науково-обґрунтованих інновацій має конкретну направленість (див. рис.1):

Рис. 1. Вектори науково-обґрунтованих інновацій

Джерело: складено автором з використанням [4]

В якості ключової цілі політики підтримки продовольчих систем уряди країн виділяють принаймні 1 % свого ВВП, на наукові дослідження та інновації в галузі продовольчих систем, з перспективою перевищення цієї мети.

Для ефективного впровадження інновацій необхідно зміцнювати місцевий науково-дослідний потенціал, сприяти розвитку більш інклюзивного, прозорого

та справедливого наукового партнерства, міжнародному науковому співробітництву, вирішенню питань прав інтелектуальної власності, які можуть перешкоджати інноваціям щодо забезпечення безпеки харчових продуктів та сталого розвитку.

Однак слід зазначити, глобальна продовольча система викидає близько 30% глобальних парникових газів, сприяє 80% вирубки тропічних лісів і є головною причиною деградації ґрунтів та опустелювання, дефіциту води та зменшення біорізноманіття. Зміна клімату разом із погіршенням стану ґрунту та навколишнього середовища частково спричинені і мають негативний вплив на продовольчу систему [3, 4].

Оскільки харчові системи стають більш глобальними, динамічними та складними, вони також стають більш уразливими новими, складними та системними ризиками, про що свідчить криза цін на продовольство у 2008 р., триваюча пандемія COVID-19, та збройні конфлікти.

Звернемо увагу на те, що досвід впровадження підходів сталого розвитку констатує: необхідність посилення спроможності розуміти, контролювати, аналізувати та повідомляти про вразливі місця, кризи та ризики. Необхідно використати можливості для розширення та покращення прогнозування та моніторингу продовольчої безпеки за допомогою веб-підходів.

Інновації на основі технологій необхідні для підтримки сталого управління ґрунтом, сільського господарства та водних ресурсів, захисту природних ресурсів від деградації та відновлення деградованих ресурсів, а також збереження та навіть збільшення біорізноманіття в сільськогосподарських умовах [2, 3].

Існує тенденція вважати продовольчі системи лише наземними системами. Проте, інновації для сталого рибальства, аквакультури необхідні для охорони прибережних територій та океанів. Враховуючи величезний нинішній та майбутній потенціал диких та вирощених морепродуктів та водоростей для забезпечення здорового раціону, надзвичайно важливо для розширення уявлення про системи харчування, щоб більш повно включити системи водних продуктів харчування до продовольчих.

Зазначимо, особливе значення мають інвестиції для вдосконалення даних методів, моделей та інструментів для всіх компонентів та суб'єктів продовольчої системи, а також для створення або покращення спільної дослідницької інфраструктури, що стосується даних, моделюючих платформ, мереж спостереження та моніторингу для підтримки необхідних досягнень у галузі досліджень та інновацій, особливо на південних регіонах. Необхідні інтегровані моделі глобальних систем харчування, оскільки існуючі моделі не мають послідовного глобального охоплення та не призначені для оцінки впливу всіх елементів харчових систем. Крім глобального, також необхідна робота щодо передбачення, посилення національних та, де це можливо, субнаціональних/місцевих сценаріїв політики із прогнозуванням розвитку [3].

Висновки. Тому, інновації в галузі продовольчих систем потребують ґрунтовних наукових досліджень та взаємодії для просування вперед не лише на

саміті з питань харчових систем 2021 року, але й на довгострокову перспективу.

На національному рівні, узгоджене національне харчування, політику системних досліджень, слід краще інтегрувати в національну політику розвитку, щоб країни розробляли власну політику та стратегію продовольчих систем. На міжнародному рівні науковці пропонують посилити внесок науки у формування політики щодо трансформаційних систем харчування разом із Міжурядовою науково-консультативною групою, а інші виступають за посилення та покращення зв'язку існуючих механізмів.

Отже, наука, інновації та технології відіграють вирішальну роль серед заходів щодо досягнення трансформації продовольчих систем.

Список використаних джерел:

1. Alison Blay-Palmer, Damien Conaré, Ken Meter, Amanda Di Battista, Carla Johnston. Sustainable Food System Assessment Lessons from Global Practice. London: Routledge 2021. 284 p.

2. A scoping review of major works relevant to scientific advice towards an EU sustainable food system. Report. February 2019. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/scoping-review-major-works-relevant-scientific-advice-towards-eu-sustainable-food-system_en.

3. Трансформація продовольчих систем – український контекст. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3264555-transformacia-prodovolcih-sistem-ukrainskij-kontekst.html>.

4. Прунцева Г. О. Методологічні засади оцінки системи продовольчої безпеки. 2020. *Економіка і держава*. № 6. С. 151-154.

Аліна ЩЕРБА*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки і підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СПОЖИВЧИЙ КОШИК ТА РІВЕНЬ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ КАРАНТИНУ

***Анотація.** У статті проаналізовано основні виклики, що виникли в результаті поширення коронавірусної інфекції, що звичайно впливає на рівень життя населення, його платоспроможність та виявляє особливості формування попиту в сучасних умовах з врахуванням усіх загроз, що з цим пов'язані. Наведено структуру споживчого кошика українця, зміну доходів споживачів, та як вони впливають на зміну споживчого вибору. Зазначено, що в*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри економіки та підприємницької діяльності ВНАУ – Хаєцька О.П.

рейтингу якості життя Україна займає лише 65 місце, що не позитивним показником. Наведено пріоритетні шляхи покращення життя українців при забезпеченні відповідного рівня заробітної плати та вищого рівня споживання.

Abstract. *The article analyzes the main challenges arising from the spread of coronavirus infection, which usually affects the living standards of the population, its solvency and reveals the peculiarities of demand formation in modern conditions, taking into account all the threats associated with it. The structure of the Ukrainian consumer basket, the change in consumer income, and how they affect the change in consumer choice are presented. It is noted that in the ranking of quality of life Ukraine ranks only 65th, which is not a positive indicator. Priority ways to improve the lives of Ukrainians while ensuring an appropriate level of wages and higher consumption are given.*

Вступ. Зниження рівня життя населення стало неминучим наслідком карантинних заходів, спрямованих на боротьбу з поширенням коронавірусної інфекції. Прямі грошові виплати сім'ям з дітьми, а також інші державні заходи підтримки населення дали позитивний вплив, але не дозволили повністю компенсувати втрати у рівні життя, які спричинила пандемія COVID-19. На сьогоднішній день для вирішення проблем у сфері споживання застосовуються переважно мінімальні соціальні стандарти. Потрібно розуміти, що лише мінімальних соціальних стандартів в економічній сфері недостатньо, бо вони не можуть надати необхідні стимули для стабільного економічного розвитку в важких для населення умовах.

Виклад основного матеріалу. Оцінка рівня життя населення – це одна з важливіших соціальних категорій, що формується під впливом взаємодії всіх суб'єктів економічних відносин. Це пріоритетний напрям державної соціально-економічної стратегії, яка спрямована на реалізацію засад соціально орієнтованої ринкової економіки.

За даними Державного служби статистики України за II квартал 2020 року номінальні доходи населення склали 867,5 млрд грн, що становило 95,5 % порівняно з відповідним періодом попереднього року. Дохід у розрахунку на одну особу у II кварталі 2020 року склав 15 566 грн, що становило 95,2 % порівняно з відповідним періодом попереднього року. Наявний дохід може використовуватися українцями на придбання товарів та послуг – більше 95 %, а реальний визначений з урахуванням цінового фактору, зменшився на 7,3 %, що відбулось завдяки зростанню цін в Україні. Також спостерігається зменшення питомої ваги заробітної плати у структурі доходів населення, яка у II кварталі 2020 році становила 45,5 % проти 48,6 % у відповідному періоді 2019 року [1].

Одним із важливих елементів оцінки рівня життя населення є споживчий кошик. Споживчий кошик – це набір товарів, що характеризує типовий рівень і структуру місячного (річного) споживання людини або сім'ї. Він формується та використовується для розрахунку мінімального споживчого бюджету (прожиткового мінімуму), виходячи з вартості споживчого кошика у діючих

цінах та застосовується як база для порівняння розрахункових і реальних рівнів споживання [2, с. 176]. Споживчий кошик є своєрідним маркером для розуміння того, яку слід надавати допомогу бідним людям.

Прожитковий мінімум – це вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних та культурних потреб особи [3].

В Україні прожитковий мінімум становить 2 тис. 189 грн (78 євро), у Франції – 1 тис. 80 євро, Великій Британії – 1 тис. 223 євро, Німеччині – 646 євро. Споживчий кошик України та європейських країн формується по-різному: враховується рівень економічного розвитку, рівень місячного доходу, аналізується споживання товарів і послуг і інші фактори [5].

Споживчий кошик українця є дуже скромним і аскетичним. У розрахунок споживчого кошика входять 3 основні категорії.

1. Продукти харчування.
2. Непродовольчі товари.
3. Послуги. Оплата освіти, проведення дозвілля і відпочинку [4, с. 144].

При нарахуванні соціальних виплат, в Україні влада користується зразком споживчого кошика ще початку 2000-х років, коли й ціни були в кілька разів нижчими, і було інше співвідношення зарплати і курсу долара.

До кошику працездатного українця входять такі продукти харчування: хліб пшеничний (51,1 кг на рік), хліб житній (28 кг), борошно (7,9 кг), макаронні вироби (4 кг), понад 15 кг різних круп, картопля (93,7 кг), капуста (21,9 кг), помідори (21,9 кг) та інші овочі, зокрема квашені, консервовані та сезонні (понад 50 кг), фрукти (понад 60 кг), соки (55 л), цукор (23 кг), мед (1,1 кг), кондитерські вироби (6,1 кг), соняшникова олія (5,1 л), яйця (365 штук), молочні продукти (понад 200 кг), м'ясо та м'ясні продукти (понад 60 кг, включаючи 1,5 кг сала та стільки ж балику), риби трохи більше 20 кг, лише одна 100-грамова пачка чаю, какао (365 г), сіль (3,3 кг) та пакунок лаврового листа [5].

Рулон туалетного паперу, пачка чаю, 2 кілограми маргарину, чотири стрижки, 10 пар шкарпеток, два жаропонижуючих препарати – частина оновленого споживчого кошика у 2016 році. У 2018 році постанову Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 року «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» Верховний Суд визнав незаконною [8].

З початку карантину на більшість товарів підвищились ціни, в деяких категоріях аж на 50-60 %. За основними законами ринку, якщо попит зростає, а пропозиція в цей час не змінюється, то ціни неодмінно ростуть. Через тиск попиту ціни зросли і на лікарські препарати.

Пандемія коронавірусу змінила життя українців та світу в цілому, зміни торкнулися працевлаштування, рівня доходів, способу життя, дозвілля. Крім того зміни відбулись не лише у споживанні, але й у виробництві, змінювались

структура власного виробництва та підприємці підлаштовувались до нових умов виробництва, більшість підприємців потребує й до тепер фінансової підтримки.

Епідемія та карантинні заходи впливають на більшість сфер суспільного життя та проявляються через фінансову складову та відображається у економічних показниках. COVID-19 негативно вплинув на макроекономічну ситуацію в країні, зокрема:

- гальмування темпів економічного розвитку;
- зміни в структурі виробництва;
- зниження споживчого попиту;
- скорочення обсягів промислового виробництва;
- зниження інвестиційної діяльності;
- зміни в сфері перевезення, транспорту;
- зміни в структурі експорту-імпорту тощо.

За даними Держстату середньомісячна заробітна плата штатних працівників за січень-вересень 2020 року становила 11199 грн, що на 9,2 % більше, ніж у відповідному періоді 2019 року. З початку року зросли ціни на освіту (на 13,8 %), охорону здоров'я (на 6,6 %), житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива (на 5,0 %), зв'язок (на 3,9 %), продукти харчування та безалкогольні напої (на 1,8 %), транспорт (на 1,0 %), предмети домашнього вжитку, побутову техніку та поточне утримання житла (на 0,6 %) [1].

Державний бюджет 2022 року, на жаль, сформований не на основі реального споживчого кошика. Соціальні виплати зовсім не дотягують до прожиткового мінімуму. На сьогодні експерти оцінюють вартість споживчого кошика приблизно в 6 тис. грн.

За підсумками 2020 року в рейтингу якості життя Україна займає 65 місце із 80. Перше місце в рейтингу якості життя за 2020 рік посіла Данія. У першу п'ятірку також увійшли Швейцарія, Фінляндія, Австралія та Нідерланди. Аутсайдерами рейтингу є Кенія, Бангладеш і Нігерія [7]. Серед негативних критеріїв якості життя в Україні переважає низький індекс купівельної спроможності українців та високий індекс забруднення довкілля. За територіальною ознакою найвищий рівень життя в Україні: у Львові, Харкові, Києві, Одесі.

Висновки. Рівень життя в українського населення невисокий, через те, що в Україні прожитковий мінімум ґрунтується на споживчому кошику. Щоб покращити цей напрям розвитку, потрібно, перш за все, переглянути споживчий кошик разом з мінімальним прожитковим рівнем, тому, що всі виплати і соціальні нормативи держави прив'язуються до цих вартісних величин.

Україні потрібно сформувати повноцінну модель споживчого кошика і ввести моніторинг щодо товарів, які представлені у ньому, це дозволить при будь-яких економічно непередбачуваних ситуаціях, таких, як от карантин, створити умови для гідного і якісного добробуту населення. Також, необхідно взяти до уваги реальні ціни на продукцію та послуги зі споживчого кошика і розширити додатковим переліком лікарських засобів. Серйозного значення набуває це питання в умовах сьогодення, карантинних умовах, коли ціни швидко зростають,

що зумовлюється економічною нестабільністю в країні, а рівень бідності населення зростає. Необхідно забезпечити відповідну нормативно-правову базу, розробити чіткий механізм фінансування та координації виконання державних програм з охорони здоров'я, освіти, державної підтримки малозабезпечених сімей і сімей з дітьми, програми надання житлових субсидій, регулювання міграційних процесів, забезпечення молоді житлом тощо.

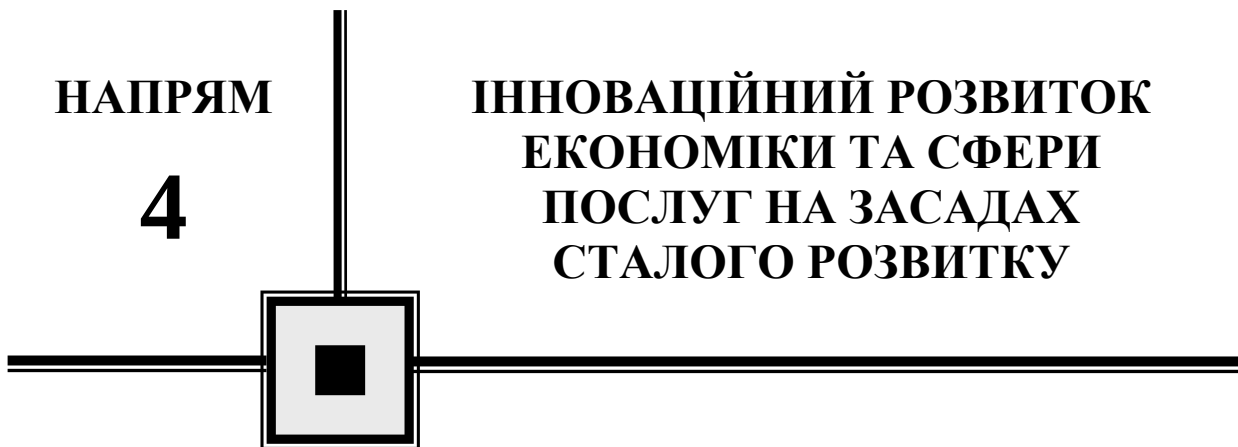
Список використаних джерел:

1. Основні показники рівня життя населення: інформує Міністерство соціальної політики. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8350-osnovn-pokazniki-rvnyu-zhittya-naselennya-nformuye-mnsocpoltiki.html>.
2. Бондарчук К.П. Прожитковий мінімум як критерій встановлення соціальних стандартів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2013. № 4. С. 174–179.
3. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15 липня 1999р. № 966-XIV
4. Єгоров Б., Мардар М. Стан харчування населення України. *Товари і ринки*. 2011. № 1. С. 140–147.
5. Споживчий кошик українця у 2021 році. URL: <https://www.uk-legal.od.ua/spozhivchiy-koshik-ukraincy-u-2021-roci-rulo/>.
6. Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/966-14>
7. Індекс якості життя: як змінювалося місце України в рейтингу URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/07/19/infografika/svit/indeks-yakosti-zhyttya-yak-zminyuvalosya-misce-ukrayiny-rejtynhu>.
8. Верховний Суд визнав незаконною Постанову Уряду щодо споживчого кошику URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/623867/>.

НАПРЯМ

4

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ ТА СФЕРИ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Олена БЯЛИК*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА НА РІЗНИХ ІЄРАРХІЧНИХ РІВНЯХ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. Досліджено процеси кругообігу формування соціально-економічної ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях. Обґрунтовано, що формування ефективності ресторанного господарства на різних рівнях починається з процесів спричинених поведінкою людей, направленої на задоволення потреб в отриманні засобів існування і підвищення добробуту. В той самий час формування міжнародних тенденцій і стандартів у ресторанному господарстві стає еталоном в різних країнах світу.

Abstract. The processes of the cycle of formation of socio-economic efficiency of the restaurant industry at different hierarchical levels are studied. It is substantiated that the formation of the efficiency of the restaurant industry at different levels begins with the processes caused by human behavior, aimed at meeting the needs of livelihoods and improving welfare. At the same time, the formation of international trends and standards in the restaurant industry is becoming a benchmark in different countries.

Вступ. Проблема економічної ефективності займає центральне положення серед питань, що хвилюють економічну науку. Це пов'язано з ростом дефіциту сировинних ресурсів, зростанням конкуренції, глобалізацією бізнесу,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, зав. кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Ставська Ю.В.

збільшенням кількості підприємницьких ризиків. У рамках дослідження економічної ефективності ресторанного господарства постає питання визначення критеріїв та складових ефективності функціонування ресторанного господарства, як частини національної економіки країни, з'ясування ролі державного регулювання для забезпечення ефективності діяльності ресторанного господарства.

Виклад основного матеріалу. Ресторанне господарство (РГ) є складовою соціально-економічної системи, та частиною соціально-споживчої інфраструктури сфери послуг. Наряду з іншими сферами економічної діяльності, РГ бере участь в процесі створення валового доходу країни, підвищення добробуту громадян, забезпечення їх потреб у харчуванні та відпочинку, тобто виконує соціально-економічну функцію. Соціальна функція РГ полягає у спроможності забезпечення закладами якісного харчування, відпочинку, відновлення сил для продуктивної праці населення, наданні місць для праці та можливості здійснювати підприємницьку діяльність. Економічна функція РГ виконується через формування частини ВВП держави, наповнення бюджету за рахунок податкових надходжень.

Ресторанне господарство об'єднує підприємства, які одночасно виконують функцію виробництва їжі (харчове виробництво), продажу їжі (торгівлі), організації споживання їжі (організація дозвілля). РГ є складовою соціально-споживацького комплексу соціальної інфраструктури національної економіки країни, призначенням якої у суспільному поділі праці є задоволення потреб населення у соціально-культурних і соціально-споживацьких послугах. Економіка країни – це полісистемне утворення, що має складну структуру, яку можна вивчати з різних позицій, у різних аспектах залежно від критерію, покладеного в основу дослідження її будови. Тому ефективність діяльності країни в цілому залежить від якості функціонування всіх її складових.

На відміну від виробничих підприємств, в більшості випадків, продукція РГ споживається на місці. Проте, якість взаємодії країни з міжнародним середовищем впливає на ресторанне господарство опосередковано, через закупівлі імпортової сировини на потреби підприємств РГ, впровадження досвіду інших країн в розвитку ресторанного бізнесу.

Ресторанне господарство є однією з форм розподілу матеріальних благ між членами суспільства і сприяє раціональному використанню харчових ресурсів країни. Оскільки ресторанне господарство надає платні послуги, то воно тісно пов'язане з розвитком всієї економіки держави і з вирішенням важливих соціальних проблем. Як суб'єкти економічної діяльності заклади ресторанного господарства сприяють збереженню здоров'я людей, зростанню продуктивності праці, підвищенню якості навчання шляхом економічного використання харчових ресурсів, зменшення часу на приготування їжі в домашніх умовах.

Метою ресторанного господарства є повне задоволення постійно зростаючих матеріальних та духовних потреб населення, що може здійснюватися через створення унікальних умов харчування, з широкою номенклатурою послуг. Зокрема таких як: послуги сомельє, гастрономічні шоу,

урочиста презентація страв, бар-шоу, рибалка та кулінарне приготування у присутності гостя, караоке, знижки постійним клієнтам, виїзний кейтеринг з організацією дозвілля та широким спектром різноманітних послуг [2, с. 149].

Одна з найважливіших закономірностей розвитку світової економіки полягає в постійному зростанні ролі послуг, що знаходить відображення у збільшенні частки трудових ресурсів, які використовуються в цій сфері економіки [4, с. 36]. Поряд з цим, аналізуючи роль і місце ресторанного бізнесу в національній економіці, необхідно визначити, що рівень його розвитку, з одного боку, виступає одним з індикаторів, що визначають якість життя населення в країні; з іншого боку, – підприємницька діяльність у сфері ресторанного бізнесу забезпечує виконання цілей і завдань зростання економіки [1, с. 41]. Розвиток РГ в першу чергу має соціальне призначення задоволення потреб клієнтів у харчуванні. Платна основа послуг створює економічні результати, що вимагає від цих підприємств дотримання вимог ведення підприємницької діяльності в частині забезпечення відносин із державними органами [3, с. 30]. В рамках інтеграції України в європейське середовище цікавим є досвід надання статистичної інформації Європейського союзу, що надає можливість для аналізу на мега- та макрорівнях діяльності РГ (рис. 1).

Рис. 1. Інформація, що представляється в розрізі країн службою Євростатистики за видом економічної діяльності «Діяльності із забезпечення стравами та напоями»

Джерело: складено автором на основі даних [5]

В Європі всі країни Євросоюзу надають до служби статистики інформацію по «Тимчасовому розміщенню і організації харчування», у т.ч. розгорнуто за видом економічної діяльності «Діяльність із забезпечення стравами та напоями». Публікується цілий спектр інформації в розрізі країн, що дає широку уяву про рівень розвитку даного виду економічної діяльності як на території всього європейського співтовариства, так і на території окремих країн-учасниць (рис. 1). Такий розгорнутий матеріал надає широкі можливості для аналізу процесів, що відбуваються у ресторанному господарстві, порівняльного аналізу, планування дій щодо підтримки і розвитку даного виду економічної діяльності.

Висновки. Підтримка РГ на національному рівні може сприяти зростанню обсягів доданої вартості через збільшення кількості підприємств РГ, та обсягів обороту вже існуючих. Для цього потрібна взаємодія двох факторів: достатність вільних коштів населення, та відповідність цін на продукцію підприємств РГ купівельній спроможності потенційних споживачів. Отже, чим більше добробут населення, тим частіше люди користуються послугами ресторанного господарства, і тим вище рівень сподівань щодо рівня закладу, обслуговування, та переліку надаваних послуг. На національному рівні найпоширенішими економічними цілями є:

- створення у країні (або заданому регіоні) доданої вартості;
- надходження або економія іноземної валюти;
- розвиток інфраструктури ринку;
- створення нових робочих місць;
- залучення й використання місцевих ресурсів;
- підготовка кваліфікованих кадрів [1, с. 346].

На нашу думку, сприяння розвитку РГ відповідає реалізації усіх перелічених економічних цілей національного рівня. Так, збільшення попиту на продукцію РГ сприяє створенню у країні додаткових обсягів доданої вартості.

Список використаних джерел:

1. Ананьєв О.М., Сьомко О.В. Один з підходів до оцінки економічної привабливості та ефективності бізнес-проектів створення (реструктуризації) підприємств ресторанного господарства. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2015. Вип. 38. С. 345 - 350.
2. Андрушків В.М., Кузьмін О.Є. Основи менеджменту: методологічні положення та прикладні механізми. Т.: ЛІЛЕЯ, 2017. 292 с.
3. П'ятницька Г., Григоренко О., Найдюк В. Інноваційний потенціал розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні. *Товари і ринки : Міжнародний науково-практичний журнал*. К.: КНТЕУ. 2013. № 2 (16). С. 29-44.
4. Ставська Ю.В. Особливості та зміст інновацій у сфері гостинності. *Економіки. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*, 2018. Випуск 3'2018 (31). С. 35-46.
5. Eurostat: Statistics Explained. Food and beverage services statistics-NACE REV.2 URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Food_and_beverage_services_statistics_-_NACE_Rev._2

Богдана ГРИГОРАШ*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЙНА ДИФУЗІЯ В ОРГАНІЗАЦІЇ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Анотація. У статті розкриті питання сучасного стану діяльності підприємств ресторанного господарства. Визначені основні критичні зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємств гостинності. Визначені наслідки, що були спричинені пандемією COVID-19. У статті надається оцінювання наукового бачення інноваційних дифузій організаційної діяльності підприємств ресторанного господарства. Визначені передумови застосування кожної гіпотези та встановлено, що в сучасних кризових умовах підприємство ресторанного господарства знаходиться на першому рівні інноваційної дифузії. На підставі цього була запропонована програма інноваційної дифузної організації ресторанного господарства з елементами фокусування.

Abstract. The article reveals the current state of activity of restaurant enterprises. The main critical changes in the external and internal environment of hospitality enterprises are identified. The consequences of the COVID-19 have been identified. The works of the scientific community on the issues of activity of restaurant enterprises are investigated. program is based on the basic modern realities society and based on the involvement of all consumers. The implementation of CRM systems for feedback is an important direction in the implementation of the program of innovative diffuse organization of the restaurant industry with elements of focus.

Виклад основного матеріалу. Неочікуване виникнення пандемії та швидке поширення коронавірусної хвороби COVID-19 змінило буденне життя людей у всьому світі. Разом із цим пандемія вплинула і на діяльність багатьох суб'єктів господарювання і не оминула жодну індустрію.

Заклади ресторанного господарства змушені були швидко реагувати на нові умови та потреби ринку сфери послуг, що виникли в умовах карантину. Через це заклади громадського харчування розпочали пошук нових інновацій, шляхів та форм функціонування. До появи коронавірусу в Україні було понад 30000 закладів громадського харчування. В середньому в одному працювало 35 осіб. Карантин призвів до того, що велика кількість співробітників ресторанної сфери стала безробітною. Це сталося через те, що не всі кафе та ресторани пережили двомісячну кризу. Тому особливий науковий і практичний інтерес набуває проблема формування стратегічного потенціалу підприємств

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, зав. кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Ставська Ю.В.

ресторанного господарства та стає за необхідне пошук шляхів досягнення стійких конкурентних позицій, використовуючи напрямки та інструменти посилення свого стратегічного потенціалу. Тому дуже важливими для бізнесу стали саме навички моделювання ефективних засобів просування свого продукту; уміння виявити слабкі місця та швидко усунути їх; аналізувати та придумати нові стратегії боротьби з конкурентами на ринку послуг.

За чотири тижні квітня-травня падіння обігу у невеликих ресторанах середнього і невисокого сегменту склала в середньому 58 %, у барів – 53 % у порівнянні з чотирма тижнями до карантину. Бургерні і кафе втратили 45 % і 43 % відповідно. Кав'ярні за цей період в середньому втратили 12 % від докарантинних продажів. Саме така тенденція і є причиною пошуку інноваційного дифузного переосмислення роботи підприємств ресторанного господарства [1].

І тому реалії суспільства вимагають застосування інноваційних заходів щодо організації управління підприємством ресторанного господарства. Виклики трьох локдаунів перевели світ на використання електронного спілкування. Через це змінилась і організація надання ресторанних послуг та і сам сучасний споживач став діджиталізований.

Оскільки більшість закладів просто зачинились, ті, що залишились, працювали в умовах доставки їжі або видачі замовлень із собою. Такий варіант, з одного боку, збільшив обсяги доставки (до 20-25 %), та більшість українців, через зниження платоспроможності, віддали перевагу домашнім стравам. Але це, як стверджують досвідчені ресторатори, вимушена нова робота для всього персоналу і потрібен час, щоб з цим ознайомитися і звикнути. Адже «автоматизоване обслуговування» – це ІТ-технології, які дозволяють здійснювати операції та отримувати послуги дистанційно, в напівавтоматичному режимі, через ПК чи смартфон.

Також власники ресторанів і кафе стверджують, що доставка приносить лише 10 % докарантинного прибутку. Окрім цього, не всі ресторани змогли працювати в таких умовах. Наприклад, у бари, кальянні, караоке відвідувачі приходили за емоціями і атмосферою, а не просто повечеряти, а цього вже доставка не виправить. Проте створення таких умов для функціонування підприємств ресторанного бізнесу вимагало суттєвих фінансових витрат, тому для 60% закладів оптимальним є рішення припинення діяльності на період карантину, аніж організовувати сервісні доставки [2].

Інновації в закладах ресторанного господарства в умовах пандемії коронавірусу мають бути не менш прогресивними, ніж в інших сферах господарювання, а також бути спрямованими на вирішення наявних проблем.

Крім того, вони мають бути спрямованими на допомогу споживачу розкрити нові можливості, створити комфортні умови обслуговування, щоб не тільки стати візитною карткою підприємства ресторанного бізнесу, виокремити його серед інших закладів харчування, але й задати новий вектор розвитку.

Ключова порада, яку активно використовують ресторатори – це розібратися в digital та доставці, а потім впроваджувати ці модулі у своїх

зкладах.

По-перше, щоб створити свій простір на постковідному ринку, треба однозначно підключати commerce (онлайн-торгівля) до свого офлайн-закладу.

По-друге, нові ресторатори, які хочуть зайти на ринок у цей час, кажуть, що криза – час можливостей. Зараз закривається багато закладів, які можна взяти в оренду або викупити за невеликі гроші та почати свій бізнес з хорошою концепцією.

Один із світових лідерів фастфуду, компанія «KFC», в червні 2020 року анонсувала відкриття експериментального ресторану формату «без кас і продавців». Замість кас були встановлені термінали самообслуговування з біометричною системою ідентифікації. Система оцифровує обличчя покупця і формує унікальний «цифровий відбиток», який можна буде використовувати для безконтактної оплати. При цьому через цифровий відбиток будуть запам'ятовуватися всі попередні замовлення відвідувача, щоб можна було запропонувати їх повторно при новому візиті в «KFC». Замовлення з кухні переміщуються в зону видачі через спеціальний конвеєр, потім робот-маніпулятор розприділяє їжу і напої по спеціальних ящиках. Для формування замовлення, відвідувачі можуть скористатися мобільним додатком, а в ресторані забрати його після сканування обличчя. Дана технологія перекликається з новинками для продуктового рітейла і нагадує автоматизовані точки видачі покупок поза магазинами [2].

Багато ресторанів пропонували безкоштовну доставку на всі замовлення, зроблені за допомогою звернення безпосередньо в ресторан / через додаток / чат-бот. Це дозволяло заощадити на вартості послуг від сторонніх компаній. Щоб отримати ще більшу лояльність клієнтів і більшу кількість замовлень, вони додавали до кожного з замовлень приємні дрібниці – закуски або десерт.

При кожній доставці чи замовленні takeaway маркетологи рекомендували включати купон або подарункову карту, яка може бути використана в майбутньому тільки під час візиту на вечерю. Це утримує заклад в центрі уваги для гостей, які, можливо, уникають обідати в ресторані прямо зараз, але заохочують зробити це в майбутньому [3].

Пропозиція безкоштовного дитячого меню з покупкою їжі для дорослих – відмінна тактика для розвитку бізнесу та збільшення кількості чеків. Ця ідея може бути застосована до замовлень на доставку та самовивіз [3].

«Доставка без контакту з кур'єром». Ця послуга, яка набула популярності під час пандемії, залишилася актуальною і після відкриття закладів у багатьох країнах. Клієнти можуть запросити «безконтактну доставку» як для замовлень на доставку, так і для самовивозу. Можливо, вони відчують себе найбільш комфортно, якщо співробітник просто кладе замовлення «з собою» на капот машини або залишає пакет з їжею біля дверей, попередньо зателефонувавши в дверний дзвінок [3].

Об'єктами уваги стали маркетинг відносин та якісні поліпшення сервісів, які дистанціювали відносини бізнесу з клієнтами через онлайн-платформи. Зростання трафіків пошукових систем, зокрема локальних онлайн-платформ,

спричиняють актуальність дослідження можливостей їхніх інструментів для маркетингових активностей.

Впровадження CRM-систем для зворотнього зв'язку є важливим напрямком впровадження оборонної програми інноваційної дифузної організації ресторанного господарства з елементами фокусування, оскільки передбачає можливість значно підвищити ефективність комплексу маркетингових комунікацій ресторану зі споживачами. Саме цей елемент в сучасних карантинних обмеженнях є єдиним для виходу підприємств із кризи (рис. 1).

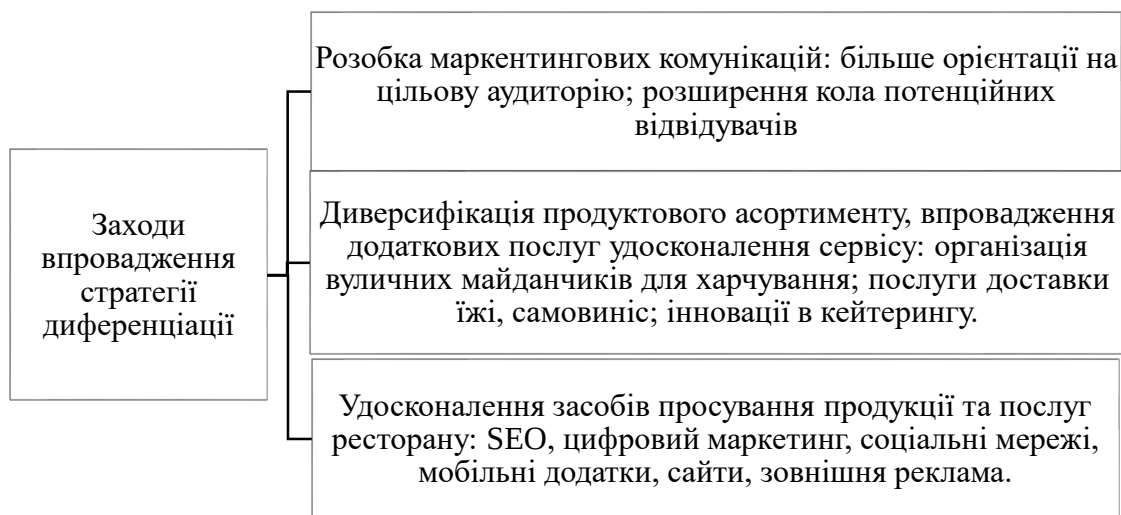

Рис. 1. Заходи впровадження стратегії диференціації

Джерело: складено автором на основі даних [5]

Таким чином, впровадження CRM-системи для підприємств ресторанного господарства передбачає досягнення наступних цілей розвитку:

- розробка комплексу інтегрованих маркетингових комунікацій (аналіз ринку, проведення оцінки основних бізнес-процесів, окреслення цільової аудиторії, вибір засобів просування продукції та послуг ресторану);
- впровадження CRM-системи Sugar для зворотнього зв'язку (пошук компанії-інтегратора, яка буде здійснювати впровадження CRM-системи, робити з розгортання та налаштування нової CRM-системи, навчання персоналу та запуск CRM-системи в роботу);
- удосконалення закупівель та формування акційних програм для стимулювання збуту (визначення можливих напрямків впровадження акційних програм, фор-мування системи цільових знижок, оцінка бюджету та ефективності акційних програм);
- удосконалення засобів просування продукції та послуг ресторану;
- диверсифікація продуктового асортименту, впровадження додаткових послуг, удосконалення сервісу.

Всі ці заходи є запорукою збереження нинішніх позицій на ринку та поступового виходу підприємств ресторанного бізнесу з кризи [4, с. 4].

Список використаних джерел:

1. Ставська Ю.В., Яхно Л.С. Формування конкурентних переваг ресторанного бізнесу в умовах Євроінтеграції. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. №2. С. 181-196.
2. Кіш Г.В. Методи антикризового маркетингу закладів ресторанного господарства в умовах пандемії COVID-19. *Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 4th International scientific and practical conference*. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2020. P. 356–360.
3. COVID-19 Наслідки для бізнесу та дії за умов кризи URL: https://eba.com.ua/wpcontent/uploads/2020/04/EY_Survey_results_COVID_19_2.0.pdf Положення про головний фонд нормативних документів (Затверджено наказом Держспоживстандарту України від 25.03.2003 р. № 48).
4. Компанієць К.А., Антонюк І.Ю., Медведєва А.О. Інноваційна дифузія в організації ресторанного господарства під впливом пандемії covid-19. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 5. С. 4.
5. Доценко В.Ф., Цирульнікова В.В., Тищенко О.М., Різник А.О. Адаптація готельно-ресторанного бізнесу в умовах карантину. Інноваційні технології в готельно-ресторанному бізнесі, матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 19 – 20 травня 2020 р). К.: НУХТ, 2020. С. 32–33.

Olexandra HENRY*
4th year student,
Vinnytsia National Agrarian University,
Vinnytsia, Ukraine

REGULARITIES OF FUNCTIONING OF THE MARKET OF TOURIST SERVICES

Abstract. *The regularities of functioning of the market of tourist services as a form of manifestation of fundamental economic laws are considered. The problem of determining the patterns of functioning of the tourism market is given to date an extremely insufficient number of studies. It should be noted that tourism is profitable in those regions where it has achieved the greatest development, provided that the government supports it, which sees it as a means of stimulating balance and economic development, which contributes to the intensification of research in this area. The purpose of this article is to study the patterns of functioning of national tourist markets as components of the world market of tourist services.*

Анотація. *Розглянуто закономірності функціонування ринку туристичних послуг як форми прояву фундаментальних економічних законів.*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, зав. кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Ставська Ю.В.

Проблемі визначення закономірностей функціонування туристичного ринку приділена на сьогоднішній день украї недостатня кількість досліджень. Слід зазначити, що туризм приносить прибуток у тих регіонах, в яких досяг найбільшого розвитку, за умов підтримки влади, яка вбачає в ньому засіб стимулювання збалансованості й розвитку економіки, що сприяє активізації наукових досліджень у цій сфері. Метою даної статті є дослідження закономірностей функціонування національних туристичних ринків як складових світового ринку туристичних послуг.

Introduction. The rapid development of tourism, especially over the past 50 years, has led to its definition as a "phenomenon of the twentieth century." In 2006, according to the World Tourism Organization (WTO), the number of international tourists was 698.8 million people, i.e. almost every tenth citizen of the world vacationed outside their country and a further increase in the number of travelers is projected. Thus, the "phenomenon of the XX century" is becoming an integral part of life of people in most countries and one of the leading areas of socio-economic activity in the XXI century [2].

The global nature of tourism for recreational, business, cultural, religious and health purposes has a powerful and ambiguous impact on the environment, economy and society of the countries involved in the tourism process, their peoples, as well as on international relations and trade, necessitating international regulation based on principles. responsible, sustainable and public tourism, enshrined in the Global Code of Ethics for Tourism (Santiago, Chile, October 1, 1999).

The relevance of a comprehensive study of tourism is due to its versatility and social significance. The focus of research on tourism-related phenomena and processes is on marketing and organization, and in recent years more attention has been paid to the legal and environmental aspects of tourism. Questions about the patterns of functioning of the tourism market are considered in passing, dissolving in marketing research, while in the context of globalization and intensification of tourism development, the importance of the patterns of its functioning is growing. That is why this article is devoted to aspects of the formation of national tourism markets as separate components of the international tourism market.

Various aspects of the theoretical and practical foundations of tourism have been and are the subject of research by foreign authors, namely: R. Barton, J. Bowen, A. Bull, P. Lindert, J. Mackenz, M. Montehano, R. Ollier, and others. In addition, the study of the problems of the tourism industry is also devoted to the work of scientists: Azaryan OM, Balabanova IT, Barchukova VS, Gulyaeva VG, Karsekina VI, Vinogradskaya AM

But, unfortunately, the problem of determining the patterns of functioning of the tourism market is given to date an extremely insufficient number of studies. It should be noted that tourism is profitable in those regions where it has achieved the greatest development, provided that the government supports it, which sees it as a means of stimulating balance and economic development, which contributes to the intensification of research in this area.

The purpose of this article is to study the patterns of functioning of national tourist markets as components of the world market of tourist services.

Presentation of the main research material. Tourism is a phenomenon of social life and, as a social phenomenon, subject to the laws of social laws: the law of value, labor productivity, social division of labor, the constant growth of human needs and others. In particular, the law of increasing needs of the population led to the emergence of tourism as a social phenomenon that arose at a certain stage of human development. This law, implemented in the volume and structure of tourist consumption, is the basis of dynamism and diversification of the tourist market, territorial differentiation of consumption of tourist services. The law of social division of labor is the basis for the separation of tourism as a service sector, which was further reflected in the complexity of intra-industry structure and relations, in the formation of intersectoral tourism industry, which is the basis for effective organization of production of goods and services in this area. not only in increasing productivity, saving time, money and effort to obtain services.

Thus, the patterns of functioning of tourism as an object of socio-geographical research are partial manifestations of the fundamental economic laws, and geospatial forms of its organization - socio-geographical laws and patterns.

The scale of tourism as a social phenomenon, namely the accelerated development over time and spread across the territory, the complexity due to the functional unity of components, globality, aimed at "comprehensiveness" of the world, while specificity based on uniqueness, uniqueness of regions and factors of tourism development, allows to define its essence as a tourist process with its inherent chronological structure, which reproduces the consistent change of states and stages of development, and chorological structure, which reproduces the nature of the phenomenon with geotory (territory, water area) in certain forms of geospatial structures.

Thus, in our opinion, the basis of the tourism process is movement: movement as development over time (progressive dynamics of tourist flows, growth of economic, socio-cultural, environmental role of tourism and increasing activity) and movement as movement in space (tourists-consumers from places of residence). to places of rest, labor and qualified personnel, money in the form of payments, investments, etc., information of advertising, official and other nature). The consequence of the movement is the spread of tourism as a component of lifestyle and the tourism industry as part of the economic complex of the country. The form of functioning of the tourist process is the market of tourist services [1].

In more detail, we consider it necessary to dwell on the study of specific features of the market of tourist services, which is formed due to the needs and demands of the population for meaningful leisure in travel, realized in effective demand. Demand for tourism services is formed under the influence of objective and subjective conditions and factors, so it is characterized by instability, variability in time and space and mobility. Tourist demand is subject to fluctuations that determine the seasonal nature of tourism. These fluctuations are manifested both in time and space, affecting the nature of the tourist process: its rhythm, direction, flow and other parameters.

The tourism market is characterized by the level of development - the ability of the manufacturer of tourism products to meet existing demand, and capacity - the intensity and volume of transactions for the purchase and sale of tourism products depending on the ratio of conditions and factors of internal and external market environment. Market conditions, fixed in prices for a certain product for a certain time, are an integral market indicator. Flexible pricing policy is based on the diversity of supply, and supply is provided by the development of the tourism industry, its complete structure (complexity) and proportional development of components. The developed tourism industry allows the country to take a certain place in the world market of tourist services, ensuring the competitiveness of its own tourism product.

The functioning of the market of tourist services is based on the circulation of money and information, regulated by marketing and provided with a system of training. The circulation of money is the internal mechanism of the tourist market, and the circulation of information - its outer circle. The balance of the national market is determined by the speed and nature of capital movements, the intensity of money and information. Developed market structures accelerate financial processes, which makes the tourism industry more efficient for the country's economy. The developed tourist market is characterized by a dense information field with accelerated movement of information and feedback reactions. Modern technologies, radically changing, have significantly condensed the information field of the market, accelerated the circulation of information and made it targeted and continuous [2].

It should be noted that in the globalization of the world economy is characterized by a stepwise flow of capital: from the countries of the center to the countries of the semi-periphery and periphery. It is this feature that determines the nature of investment processes in the tourism industry and affects the development of national markets and the activities of market structures that provide tourism consumption.

Thus, the formation of the tourism industry is based on the complexity of the tourist service as the most characteristic specific feature of tourism, which implies the presence of stable relationships between elements (species and regional actors of the tourism market) and components (functional structures) of the supply market and proportionality (balance) their development in relation to population demand. The complex-proportional development of the tourism industry at all levels is ensured by its stability and lability (ability to change without losing functionality according to changing environmental conditions), based on production-technological, socio-economic, socio-ecological and ecological-economic relations. A fully structured balanced national tourism industry is able not only to intensify the use of existing tourist resources, but also to create such resources (man-made objects of special tourist purpose – Disneyland, water parks, open-air museum exhibitions, festivals, exhibitions, etc.).

Such an intersectoral complex is a stable, self-sufficient system, the simplex effect of which determines its self-development and ability to regenerate (constant recovery).

Understanding tourism as a social phenomenon that functions as a geospatial process in the form of the market of tourist services, considering the spatial-temporal

properties of the tourist process and the specifics of the tourist market allowed us to formulate the following patterns of functioning and geospatial organization of the tourist services market:

- regional linearity, which is manifested in different speeds of regional markets and determines the mosaic of territorial structure, and the strengthening of polarization trends in the modern world economy, the development of which determines the intensity of the tourism process and market integration properties, leads to increasing the gap;

- regional uniqueness, which is based on the general properties of the tourism process with the predominance of geospatial polymorphism, which determines the diversity of conditions and resources for tourism development. Tourist motivation will always be based on the uniqueness of those natural, cultural, historical or man-made objects (including objects specially created for use in tourism), which are offered as the basis of a tourist product, or are chosen when organizing a trip. With the growth of globalization trends, it is possible to predict the strengthening of the role not only of unique objects, but also of ethno-religious resources, which are the essence of the diversity of the ethnic sphere;

- focus on structural compliance of supply / demand, which is the main driving force of market development. The tourist market, as a system, moves towards a balanced ideal state, when the supply in terms of volume, nomenclature, time and regional parameters meets the requirements of demand. The real state of the tourist market is characterized by temporal, territorial, or positional (according to the range of services) imbalance;

- geospatial centralization, a manifestation of which is the layering of the tourist market and the formation of its spatial framework based on the relationship of "cores" of concentration of supply / demand.

Regarding the formation of the tourist market of Ukraine, it is a market of a country with a market model of economy and an average level of socio-economic development, which forms market structures and the tourism industry in accordance with regional (European) standards. The current stage is characterized by relatively low participation in world tourism exchange and the predominance of exports of tourist services. But an active tourism policy aimed at stabilizing the consumer market, comprehensive and proportional development of the tourism industry contributes to the intensification of the domestic tourism market, strengthening the country's participation in the regional and global tourism process. The motivational values for the development of domestic and foreign tourism will be the classic combination of natural and cultural-historical resources, enhanced by the ethno-religious identity of the country's regions.

Conclusion. On this basis, in our opinion, it is advisable to develop cultural and cognitive tourism, creating comprehensive and exclusive tours. Promising, in accordance with current trends in motivational orientation in the formation of demand in the macro-regional (European) and subregional markets, we can identify the markets of ecological, spa and tourism, and the market of combined (river – sea) cruise tours. Religious resources, represented by Christian, Judaic and other shrines, which are the

motivational value of pilgrimage tours both within the country and in the international market, are the basis for the development of the segment of religious tourism. Finally, the transit geographical position of the country at the intersection of the main Eurasian transport corridors requires the creation of motor tourism infrastructure and the development of this market segment.

Thus, from our point of view, the basis of the country's tourism policy should be the concentration of resources (money, material, labor) on the creation of an innovative competitive tourism product.

References:

1. Palamarchuk MM, Pistun ND, Shabliy OI On economic and geographical laws. *Economic Geography: Science. zb.* 2018. №29 (4). P.16-26.
2. Kifyak VF Organization of tourist activity in Ukraine. Chernivtsi: Books-XXI, 2003. 300 p.
3. Sokol TG Fundamentals of tourism: a textbook. K .: CJSC "Slavic House", 2006. 76 p.
4. Stavskaya Yu.V. Rural green tourism as a direction of rural development. *Economics. Finances. Management: current issues of science and practice* . 2018. Vip . 1 '(41). Pp. 83-95.
5. Stavskaya Yu.V. Directions of innovative development of tourism in Ukraine. *Economy. Finances. Management: current issues of science and practice* . 2019. Vip . 2 (42). Pp. 83-95.

Ольга КЛИМЧУК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТРЕНДІВ В РЕСТОРАННОМУ БІЗНЕСІ

Анотація. У статті розглянуто значення ресторанного бізнесу у суспільстві, мету закладів ресторанного бізнесу, основні засоби їх ефективної роботи, інновації ресторанного бізнесу які працюють вже сьогодні, напрямки розвитку інноваційних процесів у ресторанному господарстві а також перешкоди на шляху до введення інновацій.

Abstract. The article considers the importance of restaurant business in society, the purpose of restaurants, the main means of their effective work, innovations of restaurant business that are already working today, the development of innovation

* Науковий керівник: асистент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Захарова Т. В.

Вступ. В сучасному світі, який постійно змінюється і вдосконалюється, ніщо не може стояти на місці. Тож і ресторанний бізнес мусить змінюватись і увесь час пропонувати щось нове аби не відставати від решти світу. Ресторанний бізнес це насамперед надання послуг, тож що вдосконалювати як не послуги. У цій статі ми визначимо, які інновації можна застосовувати до обслуговування споживачів у ресторанах. Адже чим більше ми задовольняємо потреби клієнта, тим більше прибутку ми отримуємо, тож у наших інтересах покращувати сервіс задля покращення рівня послуг, які ми можемо надати, і відповідно підвищити рівень задоволення клієнта.

Інновації – це невід’ємна частина для процвітання ресторанного підприємництва, як приклад можна навести кур’єрську доставку, яка не з таких давніх часів стала звичною, але раніше була інновацією у сфері ресторанного бізнесу, вона була спрямована саме на задоволення бажань клієнта і розширення можливостей підприємств. Також, якщо порівнювати стан ресторанного бізнесу в Україні, то він значно відстає у наданні послуг від іноземних підприємств, тому важливо покращувати рівень конкурентоспроможності, а зробити це можна за допомогою введення інновацій.

Виклад основного матеріалу. Ресторанне господарство є однією з форм розподілу матеріальних благ між членами суспільства і сприяє раціональному використанню харчових ресурсів країни. Оскільки ресторанне господарство надає платні послуги, то воно тісно пов’язане з розвитком всієї економіки держави і є способом вирішення важливих соціальних проблем. Як суб’єкти економічної діяльності заклади ресторанного господарства сприяють збереженню здоров’я людей, зростанню продуктивності праці, підвищенню якості навчання, економічним використанням харчових ресурсів, зменшенням часу на приготування їжі у домашніх умовах.

Метою ресторанного господарства є повне задоволення постійно зростаючих матеріальних та духовних потреб населення. Розглядаючи саме названі потреби населення, багато закладів ресторанного господарства намагаються створювати оригінальні та унікальні умови харчування, а також пропонувати широку номенклатуру послуг споживачам продукції. Зокрема такі як: послуги сомельє, гастрономічні шоу, урочиста презентація страв, бар-шоу, рибалка та кулінарне приготування у присутності гостя, караоке, знижки постійним клієнтам, виїзний кейтеринг з організацією дозвілля та широким спектром різноманітних послуг [5].

Основні елементи ефективної роботи ресторанного закладу є: концепція закладу, цінова категорія, кухня, якість обслуговування, спектр наданих послуг, атмосфера. Лише при ефективній взаємодії цих складових підприємство отримає успіх. Підвищення рівня обслуговування – є важливою складовою підвищення іміджу закладу, тому ресторатори завжди намагаються якнайшвидше його покращити.

При постійній зміні зовнішнього і внутрішнього середовища однією з

цілей будь-якої організації є вміння приймати виклики зовнішнього середовища, вміння оперативно перебудовуватися, підлаштовуватися у відповідності з новими вимогами. І в цьому моменті одну з головних ролей відіграє своєчасне впровадження в практику нових інноваційних ідей. Знання та використання даного аспекту сучасними рестораторами дає їм в руки сильний інструмент для підвищення ефективності свого бізнесу, а отже, – конкурентну перевагу.

Підприємства ресторанного господарства мають ряд особливостей галузевого, організаційно-економічного та соціального характеру, що впливає на специфіку інновацій, що впроваджуються в діяльність підприємств ресторанного господарства, а саме:

1) стосуються всього підприємства ресторанного господарства (у т.ч. його продукції та політики щодо її просування на ринку, форматів розвитку тощо);

2) стосуються окремих підрозділів підприємства, де саме реалізуються інновації;

3) стосуються можливостей запровадження тієї чи іншої інновації на підприємствах різних типів [5].

Сьогодні в закладах ресторанного господарства України можна спостерігати такі сучасні інноваційні технології:

- Безкоштовний Wi-fi. Місця в ресторанах часто перетворюються в робочий простір. Можливість перевірити поштову скриньку і поспілкуватися в соцмережах під час очікування замовлення забезпечують всі сучасні ресторани.

- Тепан-шоу. Це винахід, що передбачає демонстрацію приготування страви шеф-кухарем. Відвідувачі мають можливість спостерігати за всіма етапами готування – на власні очі або на екрані монітора.

- Замість паперового меню відвідувачам пропонують планшети, де вони можуть самостійно сформулювати замовлення, побачити його вартість та підрахувати калорійність страв. Замовлення через інтерактивне меню відбувається без обов'язкової присутності офіціанта та автоматичний підрахунок кінцевої суми чеку миттєво виводиться на дисплей.

- Для галузі ресторанного бізнесу розроблено значну кількість програмного забезпечення, комп'ютерних програм та мобільних додатків. Всі вони дозволяють оптимізувати процеси, які повторюються, пришвидшити хід інформації від гостя до кухні і бару, автоматизувати облік та розрахунки. Найбільш популярними автоматизованими системами управління рестораном в Україні можна вважати програмні комплекси Fidello F & B, Micros, «Па-рус-Ресторан», SERVIO, 1С-Парус: Ресторан + Бар + Кафе, Iikota, найбільш поширений – R-keeper [4].

- Використання QR-коду. Все більше ресторанів використовують дану технологію, для оплатити замовлення за допомогою смартфона. Сам QR-код містить різну інформацію про заклад: меню, умови доставки, історію ресторану або дані персональних карт лояльності. За допомогою коду можна створити замітку в календарі з акцією або заходом, який буде в закладі.

- Створення власного мобільного додатку. У ньому завантажують книгу відгуків і побажань, інформацію про пропозиції, фото співробітників. Деякі

ресторани пропонують додатки, за допомогою яких можна спостерігати за приготуванням їжі по веб-камері, замовити таксі або залишити відгук про заклад на рейтингових ресурсах.

- Використання пейджерів та біпперів. Багато ресторанів для оповіщення гостей про готовність замовлення або звільнення столика роздають їх клієнтам. Такі прилади подають світловий або вібросигнал в радіусі 1000 м. Вони можуть мати різний дизайн і форму.

- Термінали самообслуговування. Термінали самообслуговування впроваджено мережею ресторанів McDonald's.

- Онлайн-ресторани. Ресторан повинен бути доступний в інтернеті. Як варіант, це можуть бути сайт з меню, оптимізований під мобільні телефони, і сторінки закладу в соцмережах зі співробітником, який швидко відповідає на питання [5].

У сучасному трактуванні термін інновації – є введенням у споживання якого-небудь нового або значно поліпшеного продукту (товару або послуги) або процесу, нового методу маркетингу, або нового організаційного методу в діловій практиці, організації робочих місць або зовнішніх зв'язків.

Тож з цього визначення ми можемо зрозуміти, що інновації мають бути не лише всередині закладу, а й ззовні, тобто у маркетингу та зовнішніх зв'язках. Ресторатори мають не лише вдосконалювати навички персоналу, а й свої. Адже ми можемо розуміти, що про заклад ніхто не дізнається, якщо про нього не розказувати. Для цього існує реклама, і звісно її також за останній час торкнулися інновації, не так давно найкращим способом реклами було її розміщення на великих банерах або заключення рекламного договору з телевізійними службами.

Але уже в наш час найкращим способом реклами є соцмережі, адже в теперішніх умовах, коли ми майже все робимо з смартфоном у руках, деякі люди навіть прокидаються з ним задля відвідин тих самих соцмереж і відповідно з самого ранку бачать рекламу того чи іншого підприємства. А великий банер розміщений на якомусь шосе може так і залишитись непомічений ними, особливо зараз в умовах пандемії, коли ми намагаємось якомога менше виходити зі своєї оселі. Можна також зазначити що не варто зловживати таким способом реклами як соціальні мережі, адже все має відповідати реаліям.

Виділяють п'ять основних напрямів розвитку інноваційних процесів у ресторанному господарстві [5]:

- розширення сировинної бази: біологічно-активні добавки, вторинні продукти переробки море- та соєвих продуктів, екзотичні продукти, інше;
- використання прогресивних галузевих технологій;
- застосування автоматизованих систем контролю та управління, високоефективної контрольної-вимірювальної апаратури;
- нові технології та напрями у кулінарії, пов'язані з появою модних течій у ресторанному бізнесі, кухні: креативна, еклектична, вегетаріанська та інше;
- розробка асортименту конкурентоспроможних видів продукції із заданими споживчими властивостями, високими параметрами якості та послуг.

Перелічені інновації для підприємств ресторанного господарства надають переваги не тільки виробникам, але й споживачам. Для споживачів вони задовольняють потребу у харчуванні та проведенні дозвілля, а виробникам збільшують прибуток.

Сьогодні в Україні для ефективного впровадження інновацій на підприємствах ресторанного господарства є і певні перешкоди. Підприємства можуть мати низький рівень інноваційного потенціалу, слабкі фінансові можливості, недостатню ресурсну базу та незначний попит на інноваційну продукцію та послуги. Також відсутність та нестача кваліфікованого персоналу або опір інноваційним змінам з боку колективу підприємства не сприятимуть впровадженню інновацій [2].

Висновки. Отже ресторанний бізнес є важливою складовою суспільного життя. Його розвиток також сприяє розвитку економіки взагалі. Тож важливо прикладати все більше зусиль для його вдосконалення. Для цього і потрібно вводити інноваційні тренди у цю сферу. Звісно, є певні перешкоди введення інновацій в ресторанні заклади, зокрема і в Україні. Одні з таких – це фінансовий бар'єр. Але не дивлячись на бар'єри ринок ресторанних підприємств все більш вдосконалюється, адже ресторатори розуміють що інновації є невід'ємною складовою на шляху до успіху підприємства.

Список використаних джерел:

1. Гріценко О.Ф., Нешева А.Д. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 4. С. 86–98.
2. Давидова О.Ю. Формування системи інноваційного управління розвитком підприємств готельно-ресторанного господарства. *Бізнес-Інформ*. 2017. № 11. С. 459–464.
3. Давидова О.Ю., Полстяна Н.В. Інформаційно-комп'ютерні інновації в ресторанному бізнесі. *Комунальне господарство міст. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 106. С. 403–408.
4. Клапчук М.В., Біян В.І., Брухлій Б.В. Інноваційні технології в ресторанному господарстві. *Карпатський край*. 2015. № 1 (2). С. 92–99.
7. Массімо Боттура запустив в Instagram кулі-нарне шоу «Кухня карантину». URL: <https://posteat.ua/news/massimo-bottura-zapustiv-v-instagram-kulinarne-shou-kuxnya-karantinu>

Іван КРАСИЛЮК*,
студент 1 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Діана НАГОЖУК,
студентка 1 курсу,
інженерно-технологічний факультет,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТА У ВИЩОМУ АГРАРНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Анотація. *Визначено роль самоосвітньої діяльності студента для ефективного навчання у вищому аграрному навчальному закладі у контексті компетентнісного підходу. Проаналізовано структуру самоосвітньої діяльності студента та виокремлено її компоненти: мотиваційно-ціннісний, практично-діяльнісний, організаційний, особистісно-рефлексивний.*

Annotation. *The role of self-educational activity of a student for effective education in a higher agricultural educational institution in the context of a competence-based approach is determined. The structure of self-educational activity of a student is analyzed and its components are highlighted: motivational-value, practical-activity, organizational, personal-reflexive.*

Вступ. У міру демократизації суспільства творча самостійність особистості все більшою мірою стає потребою, пов'язаною з постійною необхідністю її загальної та спеціальної освіченості. Перехід до ринкових відносин, конкурентоспроможність виробництва в ринкових умовах, нові вимоги до працевлаштування залежать від здатності і готовності майбутнього фахівця вирішувати економічні та науково-технічні завдання, впроваджувати та освоювати нову техніку, технологію. Це вимагає від студента цілеспрямованих та енергійних зусиль і здібностей долати стереотипи, що склалися, підходи до підвищення своєї професійної компетентності, а також щодо власного інтелекту в самоосвіті, своїх професійних і особистісних якостей. Зважаючи на те, що в умовах сьогоденних динамічних соціальних змін функції вищої освіти інтенсивно розширюються, відбувається її трансформація у вищу аграрну освіту, що відповідає світовим освітнім тенденціям – освіти впродовж життя [1, 2]. Стратегія розвитку цієї освітньої галузі визначається, зокрема, необхідністю адаптації до демократичних і ринкових перетворень у суспільстві, що зумовлено входженням в європейський і світовий освітній та інформаційний простір. Слід зазначити, що серед актуальних глобальних тенденцій світової освіти

* Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор кафедри математики, фізики та комп'ютерних технологій ВНАУ – Джеджула О.М.

дослідники виокремлюють її неперервність (навчання впродовж всього життя людини), масовість, орієнтованість на задоволення потреб і уподобань особистості, особистісно-розвивальний характер, посилення виховної компоненти [4]. У контексті зазначених тенденцій виник новий особистісно-орієнтований тип вищої освіти, який характеризується як такий, що забезпечує повноцінне задоволення освітніх, духовних, культурних, життєвих потреб особистості, надає їй свободу вибору змісту і шляхів отримання освіти, що висуває особливі вимоги до самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця.

Метою статті є визначення структури самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця та розкриття змісту її компонентів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодення української вищої освіти пов'язане з модернізацією педагогічного процесу на засадах нової особистісно-орієнтованої концепції – компетентнісного підходу. Методологія компетентнісного підходу в освіті ґрунтується на концептуальній ідеї заміни усталеного роками репродуктивного навчання творчо-дієвим, яке має сприяти не тільки оволодінню знаннями, уміннями та навичками [2], а й особистісному розвитку тих, хто навчається, формуванню системи соціокультурних потреб, цінностей суспільного життя. Таким чином, особливість даного підходу полягає у тому, що він не обмежується обсягами знань, умінь та навичок, а спрямований на всебічний, цілісний розвиток особистості. Оскільки компетентнісний підхід орієнтує на побудову навчального процесу відповідно до очікуваного освітнього результату, важливо розробити валідні методики об'єктивного контролю (і самоконтролю) навчальних досягнень тих, хто навчається.

Проблема самоосвітньої діяльності широко розглядається у працях Бухлова Н. [1], Головка Л. [2], Задорожна І. [5], Ксьонзенко М. [6], Писарчик О. [7] та ін. Проте, на сьогодні відсутня чітко визначена структура самоосвітньої діяльності студента, що обмежує розробку методик формування даного феномена. Ми пропонуємо розглядати самоосвітню діяльність як сукупність певних видів діяльності:

- самооцінка – вміння оцінювати свої можливості;
- самооблік – вміння брати до уваги наявність своїх якостей;
- самовизначення – вміння вибирати своє місце в житті, в суспільстві, усвідомити свої інтереси;
- самоорганізація – вміння знайти джерело пізнання й адекватні своїм можливостям форми самоосвіти, планувати, організовувати робоче місце та діяльність;
- самореалізація – реалізація особистістю своїх можливостей; самокритичність - вміння критично оцінювати переваги та недоліки власної роботи; самоконтроль - здатність контролювати свою діяльність; саморозвиток - результат самоосвіти.

Саме шляхом досконалої організації самоосвітньої діяльності постійно розвивається професійна майстерність майбутнього випускника вищої школи. Організація самоосвітньої діяльності залежить від багатьох факторів, зокрема: від мотивів самоосвіти, об'єктивної і суб'єктивної значущості навчального

матеріалу, рівня теоретичної і практичної підготовки учня, ступеня оволодіння ним уміннями здійснювати самоосвітню роботу, фізіологічного й емоційного стану особистості та ін. На основі аналізу підходів до характеристик самоосвітньої діяльності та результатів власного наукового пошуку виокремлюємо такі змістові складові самоосвітньої компетентності:

- уміння навчально-пізнавальної діяльності (загально-навчальні уміння), універсальні здібності самостійного отримання, здобування та використання знань, умінь, навичок; уміння розв'язувати різноманітні проблеми на основі самостійно отриманих знань; організація власних прийомів самонавчання;

- уміння використовувати нові технології інформації та комунікації; бібліотечно-бібліографічні уміння (організація читання, апарат книжки, бібліотеки, їхній довідково-бібліографічний апарат, записи тощо);

- спрямованість на постійну самозміну, саморозвиток, уміння переборювати труднощі, невпевненість;

- уміння письмово висловлювати свою власну точку зору; відповідальність за організацію власної самоосвіти; постійний самоаналіз та самоконтроль за самоосвітньою діяльністю;

- уміння коригувати, вдосконалювати власні результати, отримані під час самоосвіти: здатність перевіряти правильність та міцність самостійного засвоєння теорій, практичних умінь, правильність результатів розв'язання задач;

- адекватне оцінювання значення здобутих знань у власній діяльності, рефлексія; представлення, обґрунтування та захист результату, отриманого у процесі самоосвіти;

- уміння співпрацювати на основі діалогу, здобувати знання шляхом колективної діяльності, прийняття рішення на основі співробітництва, толерантне ставлення до опозиційної точки зору;

- сформованість установки на соціальну відповідальність людини перед собою, суспільством, культурним середовищем;

- наявність інформаційної культури як уміння орієнтуватися в інформаційних потоках: відбирати, обробляти, зберігати та продуктивно використовувати інформацію; гнучкість застосування знань, умінь, навичок в умовах швидких змін знаходження нестандартних нових рішень, на основі самостійно здобутих знань; уміння планувати свою діяльність (поставити мету, визначити завдання та терміни роботи);

- вміння розробляти та виконувати програми самоосвіти з урахуванням власних потреб і потреб суспільства; критичне ставлення до будь-якої отриманої інформації, вироблення власної позиції в процесі отримання знань; упорядкування власних знань, знаходження зв'язків між ними, виявлення певних прогалин; розуміння власних потреб на підставі самоаналізу, самопізнання сильних та слабких сторін своєї діяльності;

- потреба в саморозвитку;

- уміння вибудовувати персональну життєву стратегію; мовленнєвий і мовний розвиток, оволодіння культурою рідної мови; уміння користуватися

монологічною та діалогічною формами мовлення, скласти розгорнуту характеристику на основі одного або кількох джерел знань, висловлювати свою точку зору та обстоювати її;

- вміння дискутувати; уміння сприймати на слух незнайомий текст, розуміти з одного прослуховування фактичний зміст, причинно-наслідкові зв'язки, основну думку висловлювання; оволодіння ораторською майстерністю;
- структурування знань, ситуативно-адекватна актуалізація знань, розширення, збільшення накопичених знань;
- тісна єдність інтелектуального розвитку з формуванням особистості, здатність справлятися із протиріччями й невизначеностями свого життєвого досвіду; сформованість наочно-дієвого, наочно-образного та логічного мислення, володіння логічними інтелектуальними уміннями порівняння, аналізу, синтезу, абстрагування, систематизації, узагальнення тощо; уміння упорядкувати своє робоче місце та раціонально розподілити час для виконання навчальних завдань.

За результатами аналізу наукових праць, власного теоретичного пошуку визначаємо самоосвітню компетентність як інтегровану якість особистості, яка характеризується наявністю пізнавальних мотивів, продуктивних самоосвітніх знань, умінь і навичок, досвіду самоосвітньої діяльності, цінностей, що зумовлюють готовність і здатність особистості ефективно здійснювати самоосвітню діяльність.

Аналіз процесу організації самоосвіти, самовдосконалення майбутніх випускників аграрних університетів переконує, що у структурі самоосвітньої компетентності варто виокремити такі взаємозалежні та взаємообумовлені компоненти (рис. 1).

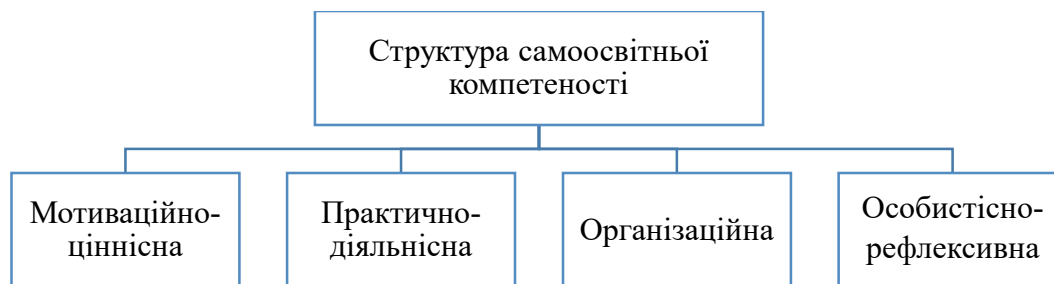

Рис. 1. Компоненти самоосвітньої діяльності студента

Джерело: розроблено автором

Зміст мотиваційно-ціннісного компоненту передбачає наявність ціннісних орієнтацій особистості на оволодіння сучасними знаннями, пристрасного бажання виконати навчальне завдання, сформованість потреби у систематичній навчально-пізнавальній діяльності, розвинуті пізнавальні мотиви, уміння цілепокладання, настанову на інтелектуальний саморозвиток, усвідомлення студентом самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності.

Цей компонент виконує функцію стимулювання самоосвітньої діяльності студента. Вважаємо, що ефективно здійснювати самоосвіту і, відповідно,

розвивати самоосвітню компетентність може студент, який володіє сукупністю способів і прийомів роботи з інформаційними джерелами та вміннями їх реалізувати безпосередньо у самоосвітній діяльності. Практично-діяльнісний компонент самоосвітньої компетентності передбачає добір відповідних видів і прийомів самостійної роботи (пошук, аналіз літератури, спостереження, експеримент), володіння студентом «уміннями навчатися». У структурі самоосвітньої компетентності практично-діяльнісний компонент виконує технологічну, інструментальну функцію. Ефективність самоосвіти студента прямо залежить від умінь планування, координації, самоуправління, самооцінювання результатів самостійної навчально-пізнавальної діяльності. Ці здатності особистості у структурі самоосвітньої компетентності нами виділено як організаційний компонент. Виконуючи організаційну функцію, цей складник передбачає: раціональне планування та проектування власних дій: регламентацію часу на виконання навчальних завдань; вибір інформаційних джерел, оптимальних прийомів і форм самоосвіти; наявність умінь раціональної організації робочого місця.

Особистісно-рефлексивний компонент слугує одним із провідних складників освітнього саморуку студента, він прямо пов'язаний із пізнавальною самостійністю, волевими та світоглядними якостями, ініціативністю, відповідальністю, науковим мисленням, натхненням особистості. Цей компонент відображає оцінне ставлення того, хто навчається, до перебігу й результатів самоосвітньої діяльності і передбачає: крім того, що майбутній кваліфікований робітник має володіти зазначеними особистісними якостями, він повинен вміти виявляти у своїй самоосвітній діяльності позитивні і негативні моменти, порівнювати досягнуті результати із наміченими цілями і завданнями тощо.

Виділені у структурі самоосвітньої компетентності компоненти досить умовні: вони тісно переплітаються між собою і поєднані у цілісний інтеграційний конструкт. Вважаємо, що компетентність є діяльнісною характеристикою фахівця. Зважаючи на це, можемо зробити узагальнення: структурно компетентність має відображати відповідну діяльність. У нашому випадку, структура самоосвітньої компетентності має певним чином зіставлятися зі складовими самоосвітньої діяльності. Щоб знати механізми формування самоосвітньої компетентності, слід виявити основні взаємозв'язки та взаємодії компонентів функціональної структури навчально-пізнавальної діяльності. На основі аналізу психологічних теорій приймаємо такий алгоритм дій у самоосвітній діяльності (рис. 2).

Рис. 2. Алгоритм здійснення дій у самоосвітній діяльності

Джерело: розроблено автором

Психологи слушно групують окремі компоненти на підструктури, що відображають логіку здійснення діяльності, зокрема: спонукальна (потреба, мотив, об'єкт, мета); інструментальна (умови, засоби, склад); контролююча (контроль, оцінка, продукт). Мотив (від лат. moveo – штовхаю – це спонукальна причина дій і вчинків. Суттєвим елементом спонукальної підструктури діяльності є мета - уявний результат, програма дій учня. Зазначимо, що важливим при цьому є цілепокладання як процес постановки суб'єктом завдань своєї діяльності. Провідною формою цілепокладання у самоосвітній діяльності є прийняття навчальних завдань. Важливо нагадати, що навчальне завдання - це комплекс вимог і умов, які ставляться перед студентом і складають зміст предмету його самоосвітньої діяльності.

Висновки. Наведені короткі характеристики потреби, мотиву та мети самоосвітньої діяльності дозволяють зробити висновок, що від їхньої сформованості та реалізації залежить і активність особистості в самостійному оволодінні знаннями, а їх розвиток адекватний розвитку компетентності як інтегративної властивості людини. Потреба студента як нестача, необхідність у самостійному оволодінні знаннями, зустрічаючись з об'єктом (навчальне завдання), усвідомлюється ним і перетворюється у мотив самоосвітньої діяльності. Якщо мотив і мета співпадають, мова йде про виникнення діяльності: в іншому випадку виникає дія як результат стимулювання.

Список використаних джерел:

1. Бухлова Н. Навчаємось вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. К. : Шкільний світ; 2006. 128 с.
2. Головка Л.Л. Формування досвіду самостійної діяльності студентів вищої сільськогосподарської школи / автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти. Київ, 2000. 20 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Либідь, 1997. 376 с.
4. Джеджула О.М. Особливості становлення професійної підготовки майбутніх фахівців в країнах Європейського Союзу. *Наукові записки*. 2019. Вип. 58. С. 81-86.
5. Задорожна І.П. Теоретико-методичні засади організації самостійної роботи майбутніх учителів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією / автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : 13.00.02 «Теорія і методика навчання». Київ, 2012. 44 с.
6. Ксьонзенко М. Самовиховання вчителя як невід'ємна частина його професійного самовдосконалення. *Наукова скарбниця освіти Донецчини*. 2011. № 1(8). С. 84–87.
7. Писарчик О.Л. Організація самостійної роботи студентів. Новітні освітні технології: науково-практична конференція. URL: <http://confesp.fl.kpi.ua/node/1258>.

Інна ЛИТВИНЕНКО*,
студентка 3 курсу
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СФЕРИ ГОСТИННОСТІ

Анотація. У статті розглянуто найсучасніші напрямки еволюції сфери гостинності та, звичайно, можливості запровадження модернізованих методик в готельному господарстві.

Abstract. The article considers the most modern directions of evolution of the hospitality sphere and, of course, the possibility of introducing modernized methods in the hotel industry.

Вступ. На останні роки припадає швидкий прогрес світової туристичної галузі, яка, на даний момент є найбільшою за масовістю, видами та методиками організації відпочинку. Сфера готельного господарства вважається однією із найбільш динамічних у всесвіті. Лише в період другої половини ХХ ст. у цій галузі сталися істотні зміни, що перевернули уявлення готелю як місця для нічлігу та висунули готельний сегмент на першочергові місця поміж елементів туристичної сфери [2]. До 2018 року туристична галузь була найперспективніша галузь, так як вона дає можливості творчого та нестандартного мислення. Якщо раніше популярністю користувалися лише визначні пам'ятки певної місцевості, то сьогодні туриста важко ними здивувати. На заміну традиційним формам туристичних подорожей приходять сучасні, нові та неординарні, які дозволяють задовольнити побажання та потреби майже всіх категорій подорожуючих. Але пандемія коронавірусу спричинила глобальну кризу та завдала значної шкоди туристичній галузі. Актуальність дослідження сучасних тенденцій та перспектив розвитку сфери гостинності наразі посідає одне з перших місць.

Виклад основного матеріалу. Гостинність являється одним із визначень цивілізації, що еволюціювало в міцну індустрію і все це, завдячуючи часу та прогресу. В цій царині отримали свої робочі місця мільйони спеціалістів своєї справи, які створюють найкращі умови для споживачів послуг (екскурсантів і туристів).

Поміж основних напрямів сьогоденного розвитку сфери гостинності можна виокремити:

1. Поглиблене вивчення спеціалізації та різноманітних готельних послуг;
2. Створення вагомих корпоративних форм – готельних ланцюгів, які згодом перетворюються в транснаціональні компанії;

* Науковий керівник: асистент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Захарова Т.В.

3. Попит у галузі гостинності на інформаційні системи управління, маркетингу та технологічного забезпечення;

4. Взаємозв'язок грошових вкладень готельних підприємств із капіталом таких царин економіки, як: страхових, фінансових, транспортних, будівельних;

5. Попит на науковий менеджмент у формуванні та керуванні готельним бізнесом;

6. Розвиток сфери малих готельних установ зосереджених на окремий спектр ринку [3].

Використання сучасних методів продуктивно впливає на роботу підприємств, а саме: робить їх конкурентоспроможними, прибутковими, збільшує кількість користувачів послуг, що надає змогу переглянути укомплектування та вимоги до кваліфікації працівників, якості надання товарів та послуг [1].

На тепер, високий рівень конкурентоспроможності в сфері гостинності й окремо в готельно-ресторанному бізнесі суттєво ускладнюють діяльність підприємств на ринку послуг. Надавання практичних настанов із приводу розв'язання проблем еволюції готельно-ресторанної сфери в даний період вимагає безперервного вдосконалення та поглиблення у вивченні вже наявних наукових теорій, у першу чергу, переосмислення підходів і принципів керування та прогресу підприємницької діяльності в міжрегіональному туризмі, пристосування наукових методик та засобів у підприємницькому спектрі до новітніх економічних умов з врахуванням галузевих особливостей [6].

Аналіз ознак розвитку закладів сфери гостинності, дає змогу з упевненістю сказати, що загальна кількість власників закладів, що забезпечують споживачів послугами з тимчасового нічлігу та харчування порівнюючи з 2010 по 2021 роки збільшилися на 39%. Харчування – це споживання продуктів харчування згідно з фізіологічними потребами людини. Дослідженням цього займається розділ науки «Фізіологія». Також зменшилась кількість безробітних на 13%. Якщо говорити про найманих робітників, то тут відбувається зниження кількості займаних працівників цього показника на 30 %. Масштаби продажу послуг закладами сфери гостинності протягом 11 років збільшилися аж на 369 %. Це являється доказом швидкого прогресу цієї галузі в даний період, що зумовлюється еволюцією сфери туризму, зростанням інтересу закордонних туристів до України та, звичайно ж, мистецтвом продажу товару. Мерчандайзинг – це спосіб просування на ринок продажів певної послуги, продукту, організація торгово-технологічного процесу й управління ним. Крім цього, помітно збільшилися виплати на співробітників установ цієї царини, що є свідченням не стільки про прогрес підприємств, а скоріш всього є результатом не простої економічної ситуації, яка виникла в результаті зовнішньої нападу та відділення частки території України, та світової пандемії.

Останніми роками суттєво збільшилась чисельність фізичних осіб – суб'єктів діяльності підприємства, які являються власниками невеликих готелів або здають приватні будинки та квартири в оренду. Вони спричиняють істотну конкуренцію для підприємств готельного господарства, у зв'язку з тим, що

забезпечують гостей повним спектром готельних послуг, але за на багато нижчу вартість. Це вважається одним із суттєвих елементів, що впливає на прогрес галузі гостинності та туристичної царини в цілому.

У всесвіті найголовнішим негараздом у царині готельно-ресторанної справи являється велика конкуренція. Ринок є дуже агресивний, пропозиція випереджає попит, саме тому готелям складно відстояти свої позиції. Ось чому лише покращення якості сервісу і пропонування особливих послуг здатні покращити стан, проте не великим готелям потрібно постійно намагатись протриматись на плаву та часто працювати собі у збиток. Ще однією проблемою є непередбачувані повернення вкладених в бізнес коштів. Новітні принципи розвитку готельного підприємства допускають, що вкладення окупляться за 5-6 років, але, на справді, може з'ясуватись, що малий готель просто не в змозі справитися за цей період. А все через те, що деякі підприємці не відразу можуть визначити вірний шлях в роботі, а споживачі з певних підстав обирають конкурентів [5].

Що стосується закладів ресторанного господарства, як невіддільної частини готельно-ресторанної справи, то їх прибуток став нестабільним, що пов'язують зі суттєвим погіршенням рівня життя населення. Вплив зовнішніх складових на ресторанне господарство призводить до того, що більша частина підприємств за останні роки в країні перетворилась на збиткові.

Українські ресторани на сьогодні орієнтуються на не високий рівень достатку у населення та низький рівень обслуговуючого персоналу. Ці особливості призводять до того, що ресторани господарства спрямовують свій бізнес в бік еволюції та покращення якості наданих послуг. Багато підприємців змінюють підходи до роботи в власних закладах, це доводить концепція створення великих кількостей тематичних закладів, що є засновані на кулінарних звичаях багатьох країн всесвіту.

Змінам у кращий бік на підприємствах ресторанного господарства: збільшенню прибутку та спроможності виступати конкурентом сприяє упровадження в закладах ресторанного господарства новітніх наданих послуг [4].

Висновки. Отже, узагальнюючи, можна визнати, що на сьогодні діяльність закладів готельно-ресторанного бізнесу відбувається в не легких умовах пандемії, політичних та соціально-економічних обставинах. Хоча Верховна Рада України з розумінням віднеслась до втрат яких зазнали заклади ресторанного та готельного господарства, тому зареєструвала законопроект, за яким ставка ПДВ зменшилась з 20 % до 7 %. Також можна прослідкувати, що суттєво збільшується рівень конкуренції, це призводить до того, що підприємства вимушені звертатися до передових технологій та упроваджувати осучаснення власного виробництва. В основному, завдяки цьому збільшиться платоспроможний попит та відкриватимуться сучасні перспективи для поступового зростання готельно-ресторанного бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Агафонова Л. Г., Агафонова О. С. Туризм, готельний та ресторанний бізнес : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.. К. : Знання України, 2002. 352 с.
2. Мальська М. П., Пандяк І. Г. Готельний бізнес: теорія та практика : підручник. К. : Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Семенов В.Ф. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: монографія В.Ф. Семенов, М.Д. Балджи, В.М. Мозгальова; [за ред. В.Ф. Семенова]. Одеса: Optimum, 2012. 201 с.
5. Копець Г. Р., Кулиняк І. Я. Сучасні напрями розвитку підприємств у сфері туризму в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Вип. 4. № 2. С. 37-48.

Руслана ПАСІЧНИК*,
студентка 3 курсу
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ ГОТЕЛЬНИХ МЕРЕЖ

Анотація. У статті розглянуто поняття готельної мережі та сучасний стан готельної сфери. Досліджено готельні мережі, які існують на готельному ринку України та стан міжнародних та національних мереж в Україні. Також наведено фактори покращення ситуації в галузі внутрішнього туризму та головні переваги участі в готельних мережах.

Abstract. The article considers the concept of hotel chain and the current state of the hotel industry. The hotel chains that exist in the hotel market of Ukraine and the state of international and national networks in Ukraine are studied. The factors of improvement of the situation in the field of domestic tourism and the main advantages of participation in hotel chains are also given.

Вступ. На сьогоднішній день, висококонкурентним ринком є індустрія туризму, зокрема готельний сектор. І тому готельні ланцюги займають важливе місце в розвитку індустрії гостинності. Адже вони диктують на туристичному ринку світу високі стандарти обслуговування, які забезпечують розвиток рівня

* Науковий керівник: асистент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Захарова Т.В.

сервісу готельного обслуговування туристів. Створенню якісного бренду в площині готельного обслуговування, значному поширенню та підвищенню рівня організації туристичних потоків і обслуговування сприяють міжнародні готельні ланцюги. Сучасний стан розвитку готельної індустрії характеризується зростанням ступеня залежності від зовнішнього середовища, підвищенням вимог до якості надання послуг та високим рівнем конкуренції. Але особливої уваги потребують питання створення готельних ланцюгів з установленням єдиних стандартів обслуговування й централізованим наданням готелем значної кількості послуг.

Виклад основного матеріалу. Готельні ланцюги, які є особливою частиною сфери економічної діяльності, виникли та розвивалися протягом багатьох століть. На сьогодні готельні мережі мають міжнародний і міжгалузевий характер, а також мають своєрідні риси, які вимагають те, щоб вони розглядалися як самостійний предмет наукового дослідження [1].

Однією з найбільш розвинутих галузей у світі є готельна індустрія. Готельні ланцюги й незалежні підприємства є головними сегментами в структурі готельного бізнесу в світі. Від даного виду діяльності, власники, які отримують прибуток, розпоряджаються, користуються та володіють незалежними готельними підприємствами. Отже, готельна мережа – це сукупність готельних підприємств, які мають єдину концепцію просування продукту й торгову марку, а також знаходиться під спільним керівництвом.

Щодо думок вчених В.С. Катькала та В.Н. Мукби, то довготривале взаємовигідне об'єднання готельних установ, а також фірм суміжних галузей в єдину структуру та систему стратегічної співпраці для того, щоб створити спільні відмінні компетенції, називають готельним ланцюгом [2].

До найбільших готельних ланцюгів світу належать: «Marriott», «Hilton», «Sheraton», «Hyatt» та інші [3].

Створення міжнародних готельних ланцюгів, яке відіграє велику роль у розробці та просуванні високих стандартів обслуговування, пов'язане з поглибленням спеціалізації підприємств сфери гостинності. В готельних мережах готелі можуть поєднуватися в разі складання договору франчайзингу з відомою компанією-франчайзером; у разі підписання контракту на управління; в результаті купівлі підприємств готельною компанією, а також в результаті будівництва [4].

Щодо сучасного стану готельної сфери, то готельна індустрія характеризується зростанням ступеню залежності від зовнішнього середовища, підвищенням вимог до якості надання послуг, а також високим рівнем конкуренції. Актуальними на сьогодні є питання щодо утворення готельних ланцюгів з закріпленням єдиних стандартів обслуговування та централізованим наданням великої кількості послуг готелем [5].

Щодо України, то насамперед можна сказати, що туризм як і в нашій країні, так і за її межами, є важливим елементом соціально-економічного розвитку, а готельний бізнес – є одним із прибуткових сфер з надання послуг в Україні та в світі, розвиток і ефективне функціонування якого, сприяє розвитку

окремих туристичних регіонів. Після появи готельних послуг міжнародних та національних мереж на ринку, почало розвиватися міжнародне конкурентне середовище, яке вимагає покращення якості готельних послуг. У зв'язку з цим тема є актуальною та потребує подальших теоретичних та практичних розробок.

На сьогодні існує 3 найбільш розвинуті національні готельні ланцюги на готельному ринку України. Найпершим з них є Premier Hotel, який був утворений ще в 2000 році. Цей готель включає вісім готелів категорій 4 та 5 зірок і є у 5 містах України. Другим готельним ланцюгом є Reikartz, який включає вісімнадцять готелів категорії 3-4 зірки. Свою діяльність ця мережа розпочала у 2003 році. Готелі цієї мережі знаходяться в Запоріжжі, Івано-Франківську, Кропивницькому, Кривому Розі, Львові, Маріуполі, Миколаєві, Почаєві, Севастополі, Сумах, Харкові, Дніпропетровську, Житомирі, Жденево, Закарпатті, Кам'янці-Подільському, Києві та Львові. Третім готельним ланцюгом є Royal Hospitality Group, який включає 13 сучасних готелів європейського рівня.. Готелі цієї мережі розташовані в Києві та таких рекреаційних зонах як Трускавець та Буковель [6].

Розробка проєкту готелю авторитетним архітектурним бюро з напрацьованим досвідом проектування готельних підприємств, а також управління готельним підприємством оператором зі світовим ім'ям, є важливим критерієм успіху. Адже згідно своїм стандартам, оператор визначає особливості проєкту. Також акцентується увага експертів на високому рівні попиту на послуги готелю й визначають нішу цього бізнесу як незаповнену.

На сьогоднішній день готельні ланцюги, що є в Україні, можна віднести до двох групи: 1) Національні мережі; 2) Відомі світові бренди.

Щодо першої групи, то найвідоміші готельні ланцюги світу розпочали експансію українського ринку ще в 2012 році, з моменту України, як країни для проведення фінальних матчів чемпіонату Європи з футболу.

Група Rezidor, головним готельним брендом якої є Radisson SAS, першою з'явилася на українському ринку, та містить у своєму складі два готелі, які знаходяться в місті Київ.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день стан міжнародних та національних ланцюгів в Україні перебуває на стадії розвитку. Але існують проблеми, вирішення яких можна здійснити за допомогою збільшення кількості висококваліфікованих фахівців в сфері готельного бізнесу, збільшення обсягів в'їзного туризму, надання готельних послуг за сучасними міжнародними стандартами, за допомогою стабільної політичної й економічної ситуації в країні та об'єднання готелів в ланцюги, а також за підтримкою суб'єктів національних готельних ланцюгів.

Збільшення рентабельності підприємства готельного бізнесу за рахунок зменшення витрат й збільшення доходу за допомогою: збільшення кількості продаж, зменшення затрат, централізованої розробки та контролю за дотриманням стандартів, централізації фінансової, управлінської та маркетингової стратегії є головними перевагами участі в готельних ланцюгах.

Одним із факторів покращення ситуації в галузі внутрішнього туризму є

те, що Україна має великий потенціал для розвитку готельних ланцюгів. Але на превеликий жаль більша частина готельних послуг українського сектору характеризується невеликою конкурентоспроможністю та не відповідає світовим стандартам якості. І тому міжнародні та національні готельні ланцюги мають всі шанси на те, щоб зайняти цю «нішу», оскільки вони будуть користуватися попитом не лише серед іноземних туристів, а й серед українців.

Список використаних джерел:

1. Величко В.В. Організація рекреаційних послуг. навч. посіб.. Харків, 2018. 202 с.
2. Головня О.М., Ставська Ю.В. Міжнародний туризм. Навчальний посібник. Вінниця: ТОВ «Друк», 2020. 316 с.
3. Гуминська Н. В. Туризм як складова соціально-культурного розвитку регіонів України. *Туризм: реалії та перспективи сталого розвитку*: матеріали доп. Міжнар. наук.- практ. конф. Київ: Київ нац. торг.-екон. ун-т, 2017. С. 64-67.
4. Казьмирчук М., Палієнко С. Проблема оцінки та використання археологічних пам'яток в туризмі. *Етнічна історія народів Європи*. Київ. 2016. Вип. 48. С. 97-102.
5. Ленчук Д. Кримінальна відповідальність за пошкодження та знищення об'єктів археологічної спадщини. *Вісник студентського наукового товариства факультету історії, етнології і права*. Вінниця, 2017. С. 306-314.
6. Мережко В. Програма розвитку туризму у Вінницькій області на 2021-2030 роки. Вінниця, 2020. С. 19. URL: <https://knute.edu.ua/file/MTc=/344519a49a74e01ba891b5467f7c2bc7.PDF>

Анна РЯЗАНОВА*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У РЕСТОРАННОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Анотація. Уточнено державні і недержавні, прямі і непрямі механізми регулювання для сфери послуг ресторанного господарства, що дозволяє здійснювати оцінку ефективності функціонування окремих механізмів і розробляти напрями їх удосконалення. Розглянуто основні функції держави під час регулювання економіки. Доведено значення держави у дотриманні правил

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, зав. кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Ставська Ю.В.

гри учасниками ринкових відносин через забезпечення правових та соціальних гарантій, впровадження економічних стимулів, та контролю, створює відповідні умови нормального економічного життя.

Abstract. *State and non-state, direct and indirect regulatory mechanisms for the restaurant services sector have been clarified, which allows assessing the effectiveness of individual mechanisms and developing areas for improvement. The main functions of the state during the regulation of the economy are considered. The importance of the state in compliance with the rules of the game by market participants through the provision of legal and social guarantees, the introduction of economic incentives and control, creates appropriate conditions for normal economic life.*

Вступ. Державне регулювання є невід'ємною частиною ринкової економіки. Системи, цілком засновані на невтручанні держави не існує зараз, та не було раніше. Найважливішою складовою успіху країн з розвинутою економікою та економікою що розвивається є саме регулююча роль держави [1, с. 84]. Питання регулюючої ролі держави, визначення оптимального ступеню впливу держави на економічні процеси, необхідності такого впливу представляють інтерес для широкого кола науковців [1, с. 93]. Існує багато визначень понять «державне регулювання», «державна економічна політика». Згодні з Захарченко В.І., який вважає, що державне регулювання має вплив на економічні процеси, що відбуваються на різних ієрархічних рівнях економічної системи, здійснюється з метою створення й удосконалення умов економічного розвитку відповідно до певного соціального устрою. Економічна політика є основою на якій базується державне регулювання економіки [2, с. 17].

Виклад основного матеріалу. Проблема взаємодії держави та економіки є однією з центральних в суспільстві, оскільки держава виконує найважливіші функції у системі господарювання. Основні функції держави в ринковій економіці наступні [1, с. 84-85]:

а) створення правової основи для прийняття дієвих (ефективних) правових рішень;

б) стабілізація економіки шляхом застосування бюджетно-податкової та кредитно-грошової політики;

в) соціально-орієнтований розподіл ресурсів для створення умов розвитку сільського господарства, зв'язку, транспорту, науки, освіти, охорони здоров'я, оборони;

г) забезпечення соціальних гарантій та соціального захисту;

д) захист конкуренції, що є стимулом розвитку всіх сфер економіки.

Збіг інтересів держави з інтересами власників дозволяє істотно розширити межі державного регулювання, і навпаки, якщо вони розходяться, ці межі звужуються [3, с. 15]. Питання про раціональні межі втручання держави в економіку можна визначити в такому положенні: держава має пом'якшувати негативні наслідки дії ринкового механізму, а при нагоді їх усувати [3].

Прагнучи досягти загальноекономічного зростання, сучасна інституційна

система повинна стимулювати зацікавленість підприємців до вироблення та реалізації таких управлінських рішень, які б поєднували у собі стратегічні інтереси як підприємця, так і держави [5, с. 10].

Сьогодні першочергове значення має соціально-орієнтована економічна політика держави. Спираючись на дослідження Назаренко Г.В., Новіков О.Є. стверджує, що «соціально-орієнтована ринкова економіка, яка є частиною такої політики, представляє собою модель соціально-економічного розвитку, що передбачає переважання приватної власності та ринку в процесі їх поєднання з державною власністю і державним регулюванням, та систему соціального захисту населення, через систему соціальних відрахувань на заробітну плату» [4]. Регулюючі механізми ринку є частиною соціальної ринкової економіки. Держава слідкує за дотриманням правил гри учасниками ринкових відносин через забезпечення правових та соціальних гарантій, впровадження економічних стимулів, та контролю, створює відповідні умови нормального економічного життя. Для концепції соціальної ринкової економіки характерно поєднання двох складових – вільного ринку та відповідальності держави [4].

Розвиток РГ в першу чергу має соціальне призначення задоволення потреб клієнтів у харчуванні. Платна основа послуг створює економічні результати, що вимагає від цих підприємств дотримання вимог ведення підприємницької діяльності в частині забезпечення відносин із державними органами [2, с. 42].

Для ресторанного господарства соціально-орієнтована модель економіки не перешкоджає вільній конкуренції, та водночас може створити сприятливе правове поле для здійснення підприємницької діяльності, контролю якості надаваних послуг, а відповідно забезпечити безпеку життя і здоров'я споживачів продукції ресторанного господарства, та надати соціальні гарантії найманим та зайнятим на підприємствах ресторанного господарства.

Погоджуємося з Антоною В.А., що в умовах ринку втручання держави в економіку зумовлено цілями, що направлені на корегування недосконалого ринкового механізму. Позиція повного невтручання держави в економіку призвела Україну до кризи, що проявила себе у розвалі промисловості, різкому й тривалому спаді виробництва, зростанні зовнішнього боргу, гіперінфляції та нестабільності національної валюти, корупції, значних тіньових оборотів капіталу, безробіття, і т. ін. [1, с. 84-87]. Відсутність ефективного господарського механізму стала причиною погіршення стану у сфері послуг, в тому числі у ресторанному господарстві.

П'ятницька Г.Т. стверджує, що перетворення в економіці України передбачають: подолання негативної диспропорції між розвитком виробничої сфери та сфери послуг; усунення протиріч між стратегіями розвитку та короткостроковими й середньостроковими завданнями різних організацій; формування механізму, що дозволить забезпечити узгодження економічних інтересів підприємств, їх власників та споживачів [5, с. 299].

Дійсно, в світовій економіці спостерігається зростання питомої ваги послуг в структурі ВВП, в той час як в Україні роль розвитку та зростання ринку послуг часто недооцінюють, що призводить до уповільнення або навіть скорочення

розвитку цієї сфери, та ресторанного господарства в її складі.

В сучасних умовах для України головною метою державного регулювання є забезпечення переходу від хаотичних до регульованих економічних процесів за допомогою відповідних важелів [1, с. 89].

Діяльність підприємств ресторанного господарства підпорядкована законам ринку, та при цьому, регламентується низкою вимог щодо реєстрації, здійснення діяльності, сплати податків, та контролю з боку держави, що формують механізми державного регулювання.

Висновки. Таким чином, розвиток сфери РГ та її підприємств в Україні пов'язаний із необхідністю удосконалення державного регулювання торговельно-виробничої діяльності, розроблення та запровадження заходів, націлених на: максимальне задоволення потреби населення у продуктах харчування; посилення соціальної спрямованості розвитку мережі РГ; активізацію підприємництва та підтримку малого бізнесу; збільшення грошових надходжень у бюджет від діяльності загальнодоступних підприємств РГ та обмеження можливостей для їх тіньового обороту; поширення найбільш зручних і прогресивних технологій торговельно-виробничого обслуговування населення; підвищення контролю за якістю та безпекою харчових продуктів, що реалізуються як мережею РГ підприємств- 50 юридичних осіб, так і фізичних осіб-підприємців; удосконалення інформаційного, кадрового, наукового забезпечення підприємств, що здійснюють свою діяльність у сфері ресторанного господарства.

Список використаних джерел:

1. Антонова В.А. Ресторанний бізнес: механизмы и эффективность управления стратегическим развитием: Донецьк. 2009. 277 с.
2. Захарченко В.І., Борисов О.Г., Іванищева А.В. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України. Одеса: 2015. 128 с.
3. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 16 червня, 2015 р. (офіц. текст). Київ. 2015. 64 с.
4. Новіков О.Є. Специфіка державного та ринкового регулювання національної економіки України. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. Полтава, 2011. Вип. 2. Т. 2. С. 178 – 181.
5. П'ятницька Г.Т. Формування стратегії розвитку підприємств ресторанного господарства. автореферат дис... д-ра екон. наук : 08.00.04. Київ. нац. торг.-екон. ун-т. К.: ЦПНМВ КНТЕУ. 2018. 44 с.
6. П'ятницька Г.Т. Ресторанне господарство України: ринкові трансформації, інноваційний розвиток, структурна переорієнтація. Київ. 2017. 465 с.

Анастасія СУБОТІНА*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ІННОВАЦІЇ В ТУРИЗМІ: ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація. У статті розглянуто поняття, інноваційного туризму. Досліджено популярні інноваційні технології у туристичній діяльності, ключові фактори для розвитку як економіки в цілому, так і туристичної індустрії. Визначено особливості інновацій в індустрії туризму, ефективність розвитку нових технологій, у сфері туристичного бізнесу, корисність бенчмаркінгу, а також перспектива розвитку туризму в Україні за допомогою інноваційних підходів.

Abstract. The article considers the concept of innovative tourism. Popular innovative technologies in tourism activities, key factors for the development of both the economy as a whole and the tourism industry are studied. Peculiarities of innovations in the tourism industry, efficiency of development of new technologies, in the sphere of tourist business, usefulness of benchmarking, and also prospect of development of tourism in Ukraine by means of innovative approaches are defined.

Вступ. В індустрії туризму виробляються, реалізуються та споживаються послуги, пов'язані з організацією туристичних подорожей для людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання та не здійснюють оплачувану діяльність в місці перебування. До туристичної індустрії включають підприємства, що належать до різних видів економічної діяльності, головне призначення яких полягає в організації комфортного та якісного забезпечення вимог і побажань туриста. Функціями таких підприємств є створення, реалізація та організація споживання послуг і товарів туристичного призначення. Виходячи із зазначеного туристична індустрія – це сукупність готелів й інших засобів розміщення, засобів транспорту, об'єктів громадського харчування, об'єктів і засобів розваг, об'єктів пізнавального, лікувального, оздоровчого, спортивного, релігійно-культового, ділового та іншого призначення, організацій, що здійснюють туроператорську та турагентську діяльність, а також надають туристсько-екскурсійні послуги.

Виклад основного змісту. На сьогоднішній день існує розрив між науковими розробками в сфері інновацій в туризмі і їх практичним застосуванням. Для його зменшення необхідно залучати до цього процесу провідні вищі навчальні заклади, які готують спеціалістів в сфері менеджменту

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Іващенко А.В.

туризму, готельно-ресторанного господарства і мають потужний науковий потенціал. Симбіоз сфери послуг і науки буде сприяти більш інтенсивному розвитку інноваційної діяльності та є вигідним для обох сторін. Однією з головних проблем, що гальмує інноваційні процеси в туризмі є дефіцит висококваліфікованих кадрів екскурсоводів, працівників готельного бізнесу, маркетологів, менеджерів та інших висококваліфікованих працівників сфери туристичних послуг.

Вирішити цю проблему підприємства туристичної галузі можуть замовивши навчання персоналу у вищих навчальних закладах, залучаючи студентів для проходження практики з послідовним працевлаштуванням найкращих з них.

Одним із ключових факторів розвитку як економіки в цілому, так і туристичної індустрії зокрема є інновації. Існує п'ять напрямків здійснення інновацій: впровадження нового товару; впровадження нового методу виробництва продукції; відкриття нового ринку; завоювання нового джерела сировини або напівфабрикатів; впровадження нової організаційної структури виробництва. Інноваційна діяльність у туристичній галузі зображена у формуванні нових або поліпшенні наявних туристичних продуктів, покращенні транспортних, готельних та інших послуг, засвоєнні нових ринків, впровадженні сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій, сучасних форм і методів організаційно-управлінської діяльності, нових підходів до задоволення запитів клієнтів.

На сьогодні 10 % світового валового продукту забезпечує туристична індустрія, яка останніми роками розвивається відносно швидкими темпами, а тому може стати досить важливим та впливовим сектором підприємницької діяльності у світі. Туристичний бізнес використовує 7 % світового капіталу, близько 140 мільйонів населення Землі зайняті в туристичній галузі. Такому успіхові туристична індустрія завдячує постійному прагненні людини пізнавати навколишній світ. І саме завдяки цьому пізнанню багато країн світу змогли через туристичну діяльність підвищити життєвий рівень населення розбудувати інфраструктуру, розвинути технології тощо.

Розвиток туризму в Україні особливо актуальний, оскільки саме завдяки туристичній галузі Україна може поліпшити соціально-економічну ситуацію. Сфера туризму підтримує майже 156 суміжних галузей та створює додаткові робочі місця. Один турист дає роботу 10 особам. Створення одного робочого місця в туризмі в 20 разів дешевше, аніж у промисловості.

Туризм в Україні може і мусить стати сферою реалізації ринкових механізмів, джерелом поповнення державного та місцевих бюджетів, засобом загальнодоступного і повноцінного відпочинку й оздоровлення, а також ознайомлення з історико-культурною спадщиною та сьогоденням нашого народу і держави. Враховуючи закордонний досвід і регіональні особливості України, для покращення фінансового становища готельного-туристичного бізнесу, можна запропонувати нові методи бронювання номерів за спеціальними низькими тарифами для родичів і знайомих місцевих мешканців у випадку весілля, ювілею,

поховань та інших заходів, знижувати ціни проживання на 5-10 % за кожний день, якщо турист зупинився в готелі на термін більше 2 днів, створити при готелях розважальні центри, дитячі кімнати, при необхідності забезпечити батьків послугами нянь.

В багатьох країнах світу популярними є заходи стимулювання туристичних фірм за впровадження інновацій в туристичну сферу. Переможці отримують дипломи, які сприяють підвищенню їх ділового іміджу, отримують консультаційну та фінансову допомогу для подальшого розвитку інновацій. На даний час, у багатьох регіонах, більшість мешканців і туристів не знають, які туристичні фірми працюють на місцевому ринку туристичних послуг і які саме послуги вони надають.

Особливості інновацій в індустрії туризму:

1. Інноваціям у туризмі властивий сервісний характер, вони спрямовані на вдосконалення взаємодії зі споживачем та максимальне задоволення запитів і вподобань клієнтів, що є одним із найважливіших спонукальних чинників для впровадження інновацій.

2. Між виробниками та споживачами туристичних послуг існує безпосередній зв'язок, тому якість роботи обслуговуючого персоналу стає важливим фактором у здійсненні успішної інноваційної діяльності.

3. В індустрії туризму споживачі залучені до процесу надання послуг, і, як результат, процес виробництва та споживання послуг відбувається одночасно.

4. Більшість інновацій, які застосовуються в індустрії туризму, є запозиченими з інших видів діяльності та адаптованими до сфери туризму (наприклад, комп'ютерні та Інтернет-технології, медичне та лікувально-оздоровче обладнання, пасажирські перевезення та багато інших).

5. Незахищеність інновацій патентами та ліцензіями з урахуванням їх інтерактивності надає можливість їх копіювання у конкурентів.

6. Інновації в туризмі мають нематеріальну складову, що спрямована на покращення взаємодії між виробником та споживачем.

7. Інновації в сфері туризмі стосуються не тільки безпосередньо туристичних компаній, а й широкого спектру інфраструктурних організацій.

8. Ознака новизни у світовому масштабі, так званої радикальної новизни, не є ключовою у визначенні інновацій у туризмі. Новизна визначається в рамках конкретного підприємства, що їх застосовує.

Для розвитку інноваційної діяльності підприємств туризму велике значення має постійний пошук інноваційних ідей, зіставлення результатів власної діяльності з результатами компаній-конкурентів та лідерів за рівнем інноваційної активності з метою інтенсифікації й удосконалення власної інноваційної діяльності. Світова практика діяльності підприємств туристичного бізнесу свідчить про корисність методу бенчмаркінгу – еталонного порівняння ряду показників з аналогічними, які є найкращими у конкретній галузі. Реалізація методу бенчмаркінгу передбачає високий ступінь відкритості організацій у частині обміну даними для зіставлення.

Основною проблемою вважається відсутність необхідної інформації про діяльність підприємств, яка використовується для проведення порівнянь. Для її вирішення організовують спеціальні дослідження або замовляють дослідження у консалтингових компаній.

Застосування інноваційних технологій повинно забезпечити безпеку, комфорт, технічні можливості, ефективність та продуктивність функціонування підприємства. За змістом їх доцільно поділяти на:

- інформаційні;
- організаційно-управлінські;
- технологічні;
- технічні.

Останнім часом інформаційні технології набули популярності. У туристичній галузі їх використовують під час формування туристичного продукту, для проведення рекламних заходів, для інформування клієнтів про нові тури чи акції, а також просування їх на ринок. Важливу роль вони відіграють і під час формування іміджу підприємства в туристів.

На сьогодні, студенти або школярі можуть за допомогою мережі Інтернет відвідувати музеї, не виходячи з аудиторії або сидячи вдома. Цікавими є і віртуальні подорожі, або так звані 3D-тури, що не тільки дають можливість оглянути музей, а й побувати в різних куточках нашої планети, оглянути пам'ятки архітектури та культури, не виходячи з аудиторії або власної квартири.

Ще одним із напрямів використання інформаційних інноваційних технологій у галузі туризму є співпраця туристичного підприємства, страхової компанії, транспортного підприємства, екскурсійного бюро, готельного закладу та закладу харчування з метою створення певних інформаційних туристичних продуктів, які дають користувачам змогу за допомогою мережі Інтернет обирати потрібну послугу.

Висновки. Наразі основою економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності підприємств туризму є інновації, особливостями яких є сервісний характер, можливість легкого копіювання та запозичення з інших сфер діяльності. Внаслідок безпосереднього залучення споживача до процесу надання інноваційної туристичної послуги відбувається одночасне її виробництво та споживання. Важливим фактором інноваційної діяльності в індустрії туризму є якість роботи працівників.

Ситуація, що склалася в туристичній сфері, вимагає застосування новітніх туристичних технологій. Роль туризму в підвищенні економічного потенціалу, як окремих регіонів, так і країни в цілому в подальшому буде зростати. Проблеми впровадження інновацій в сферу туризму полягають не тільки в обмеженості фінансових ресурсів, але і у необхідності дифузії інновацій в галузі економіки пов'язані з туризмом, зокрема сільське господарство, транспорт, зв'язок, охорону здоров'я.

Виходячи з цього, в місцях розвитку туризму необхідно створювати структури, які б координували дії державних і місцевих органів влади в туристичній сфері, внести зміни до діючих законодавчо-нормативних актів, які

б юридично визначили підгрунття розвитку інноваційних процесів в сфері туризму.

Список використаних джерел:

1. Arkhypova L., Fomenko N., Kinash I. and Golovnia O. (2019). Territorial recreational systems and sustainable development. *Advances in Economics, Business and Management Research*, volume 9, P. 189-194.
2. Головня О.М. Туристично-рекреаційна сфера Вінницької області як передумова формування соціально орієнтованої економіки. *Економіка, фінанси, право*. 2017. № 7. С. 41-43.
3. Головня О.М. Тенденції розвитку готельно-ресторанного господарства в умовах формування соціально орієнтованої національної економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 48-57.
4. Особливості застосування інновацій у розвиток туристичної галузі України. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osoblivosti-zastosuvannya-innovatsiy-u-rozvitok-turistichnoyi-galuzi-ukrayini>.

Дарина СЛЬОЗКІНА*

студентка 2 курсу,

факультет культури та креативної індустрії,

Київський національний університет технологій та дизайну,

Київ, Україна

ТУРИЗМ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Анотація. *Всебічно досліджено проблемні аспекти розвитку туризму як багатогранного та суспільно важливого значення. Доведено, що туризм став однією із невід'ємних складових частин життєдіяльності людей у більшості країн світу, та є одним із найперспективніших напрямків соціально-економічної діяльності у XXI ст. Зазначено, що туристична діяльність ввійшла до найбільших експортних галузей світу та стала найрентабельнішою галуззю світової економіки, що визначає актуальність і практичну значущість проблеми та потребує всебічного її вивчення.*

Abstract. *A comprehensive study of aspects of tourism is an urgent problem, which is due to its versatility and social significance. It is proved that tourism has become one of the integral parts of human life in most countries, and is one of the most promising areas of socio-economic activity in the XXI century. It is noted that tourism is one of the largest export industries in the world and has become the most profitable sector of the world economy, which determines the relevance and practical*

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи КНУТД – Опанащук Ю.Я.

significance of the problem and requires a comprehensive study.

Вступ. Саме туризм може стати одним із пріоритетних напрямків економічного зростання регіонів у відповідності до затвердженої Національної економічної стратегії держави до 2030 року, де передбачається збільшення відсотку ВВП від туристичної діяльності до 10%.

У сучасних умовах туристична сфера набуває дедалі більшого значення для розвитку економіки та соціальної сфери в Україні, стрімко інтегруючись у світову туристичну індустрію. Україна має всі передумови для розвитку внутрішнього та міжнародного туризму: вона є однією з найбільших держав Європи, має гарне географічне положення, сприятливий клімат, неповторний рельєф, багатий природний, історико-культурний, туристично- рекреаційний потенціал. Однак сьогодні в Україні розвиток цієї важливої сфери економіки, яка, за розрахунками фахівців, лише у вигляді податків могла б щороку приносити в державну скарбницю біля 8 млрд гривень, здійснюється повільними темпами [1, с. 3].

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, причинами такого становища є складна соціально-економічна та політична ситуація в державі, часта зміна центральних органів виконавчої влади, що здійснюють управління туристичною сферою, відсутність ефективної стратегії розвитку цієї сфери як на національному, так і на регіональному рівнях, недосконалість нормативно-правової бази, яка б створювала правове поле здійснення туристичної діяльності.

Туристична сфера здійснює істотний вплив на соціальний та економічний стан держави та її регіонів. Вона не тільки залучає до виробництва туристичного продукту більшість галузей економіки – таких, як будівництво, транспорт, зв'язок, комунальне, сільське господарство, легку та важку промисловість, – а й стимулює їх розвиток. Оскільки доходи від туризму можуть сприяти розвитку місцевій економіці, багато громад прагнуть активізувати туристичну діяльність. У якості одного з можливих шляхів пошуку та формування джерел отримання прибутку для ОТГ є розвиток туризму та готельного господарства [2]. Одним із головних завдань сучасності є створення високорозвинутої сфери обслуговування, що дозволить повніше задовольняти потреби населення. Туризм, як вид активного відпочинку, в цьому відношенні універсальний і набуває все більшої популярності. Збільшення вільного часу людей, зростання їх доходів, підвищення рівня освіти і культури сприяють розвитку їх потреб в туризмі [3].

Успішний розвиток туризму в державі надає широкі можливості для забезпечення зайнятості населення за рахунок створення нових робочих місць. Завдяки туризму розвиваються місцеві об'єкти та інфраструктура, впроваджуються культурні та історичні традиції. Він сприяє покращенню збалансованості економіки, будучи потужним об'єднавчим фактором щодо досягнення взаєморозуміння між різними мовними та релігійними групами, укріплення національної єдності та культурної інтеграції.

За умов розбудови української держави туризм має стати дієвим засобом формування ринкових механізмів господарювання, надходження чималих коштів до державного бюджету, однією із форм раціонального використання вільного часу, залучення широких груп населення до пізнання історико-культурної спадщини, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю [4].

Туризм сприяє розвитку величезного економічного потенціалу для тієї країни, яка бажає його розвивати. Зайнятість, обмін валюти, імпорт та податки – це лише декілька способів, завдяки яким туризм може залучати гроші до місцевих бюджетів. Всі надходження від туризму, як офіційні, так і неофіційні, потенційно можуть сприяти розвитку місцевої економіки. Якщо буде налагоджений стійкий туризм, грошові надходження будуть спрямовані в розвиток тих галузей, які найбільше принесуть користь місцевій громаді. Наприклад, туристичні ініціативи для бідних (туризм, який призначений для допомоги бідним) або волонтерські туристичні проєкти. Уряд може реінвестувати грошові надходження на державні послуги, а гроші, зароблені працівниками туризму, будуть витрачені в місцевій громаді. Це називається ефектом мультиплікатора. Ефект мультиплікації стосується витрат в одному місці, що створює економічні вигоди в інших місцях [5].

У туристичній галузі постійно розвивається приватний сектор, і володіння бізнесом у приватному секторі може бути надзвичайно вигідним. Це має місце тим більше в останні роки через зростання популярності економіки спільного використання та таких інновацій як Airbnb – онлайн-майданчик для розміщення, пошуку і короткострокової оренди приватного житла по всьому світу та Uber – американська міжнародна публічна компанія з Сан-Франциско, яка створила однойменний мобільний додаток для пошуку, виклику і оплати таксі або приватних водіїв і доставки їжі, які стимулюють ріст бізнесу в місцевій громаді.

Туристична галузь має кілька негативних економічних наслідків. По-перше, сучасна українська індустрія туризму характеризується, як сфера економіки, орієнтована переважно на вивіз капіталу. Наявний стан у сфері туризму посилюється також загальними проблемами економічного та соціального характеру, що істотно обмежує в'їзні потоки туристів і веде до економічних втрат [6].

Другим негативним економічним впливом туризму є вартість інфраструктури. Розвиток туризму може коштувати місцевим органам влади та місцевим платникам податків великих грошей. Туризм може вимагати від уряду вдосконалення аеропорту, доріг та іншої інфраструктури, що є достатньо затратними. Гроші, витрачені в цих сферах, можуть зменшити державні кошти, необхідні в інших критичних сферах, таких як освіта та охорона здоров'я.

Третім негативним економічним наслідком – приплив туристів призводить до збільшення цін на споживчі товари і нерухомість.

Останній негативний економічний вплив туризму – іноземна власність та управління нею.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що сучасний світовий туризм перетворюється на глобальний чинник розвитку цивілізації, всіх її складових частин – економіки, соціальної сфери, духовної культури. Туризм виступає як надзвичайно багатий за змістом і розмаїтий за проявами соціальний феномен. Своїми функціями – світоглядною, культурно-пізнавальною, соціальною, комунікативною, інтегративною, рекреаційною – він істотно впливає на людину, її ціннісні орієнтації, процеси самопізнання і самовдосконалення. Розбудова індустрії туризму в Україні та розвиток національного ринку туристичних послуг позитивно позначиться на соціально-економічному становищі нашої держави.

Туристична сфера потребує регулювання, підтримки та пильного контролю з боку держави – особливо в умовах сучасної адміністративної реформи. Актуальними стають питання створення правового забезпечення здійснення туристичної діяльності та внесення чітких коректив у чинні нормативно-правові акти.

Список використаних джерел:

1. Брусільцева Г.М. Правове регулювання туристичної діяльності: навч. посіб. Харків. 2019. 214 с.
2. Рябев А.А., Покоłodна М.М., Абрамов В.В. Підвищення ефективності об'єднаних територіальних громад за рахунок їх спеціалізації в сфері туризму та готельного господарства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 1. С. 186-202.
3. Макарчук І.М. Перчук О.В., Перчук О.В. Туристичні ресурси та інфраструктура як важливі складові розвитку економіки та туризму регіону. *Економічний вісник університету*. 2020. Вип. 45. С. 93-99.
4. Євтушенко О.В., Курінна А.Т. Роль туризму в розвитку національної економіки України. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 249-257.
5. Мазаракі А.А., Мельниченко С.В., Михайліченко Г.І., Ткаченко Т.І. Інновінг в туризмі: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2016. 532 с.
6. Миронов Ю.Б., Свидрук І.І., Топорницька М. Я. Стратегічне маркетингове планування в туризмі. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2020. № 1. С. 94-98.
7. Білозубенко В.С., Разінькова М.Ю., Небаба Н.О. Економіка туризму. *Агросвіт* №19-20. 2020. С. 32-37.

Ілона ЧАБАНЮК*,
студентка 2 курсу,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

РОЗВИТОК СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** З'ясовано значення спортивного туризму у вітчизняному туристичному русі. Виявлено, що однією з провідних організацій, яка переймається проблемами спортивного туризму в Україні є Федерація спортивного туризму України. Досліджено, що основою спортивного туризму є походи, які оцінюються за критеріями: складність, безпека, корисність, новизна, інтегральна оцінка. Розкрита роль Вінницького обласного центру туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій.*

***Abstract.** The importance of sports tourism in the domestic tourist movement has been clarified. It was found that one of the leading organizations concerned with the problems of sports tourism in Ukraine is the Federation of Sports Tourism of Ukraine. It is investigated that the basis of sports tourism are hikes, which are evaluated by criteria: complexity, safety, usefulness, novelty, integrated assessment. The role of Vinnytsia Regional Center for Tourism, Sports, Local History and Excursions is revealed.*

Вступ. У розвитку вітчизняного туристичного руху помітну роль відіграє спортивний туризм. По суті він є однією з найдоступніших і масових форм активного відпочинку, пізнання та вивчення навколишнього світу.

Актуальність теми обумовлена тим, що феномен спортивного туризму потребує наукових досліджень через свою своєрідність, оскільки вміщує параметри специфічної діяльності, надає можливості пізнання чогось нового, дозволяє розважатися та отримувати задоволення, підтримувати стан власного здоров'я, є різновидом зайнятості та, звичайно ж, спорту тощо. Відтак, спортивний туризм здійснює різноманітні спортивні, оздоровчі, рекреаційні, пізнавальні, виховні, економічні та інші функції.

Головною ж особливістю спортивного туризму є те, що він не вимагає значних матеріальних витрат, оскільки розвивається в існуючому навколишньому середовищі і не вимагає значних капіталовкладень для підготовки і проведення туристсько-спортивних масових заходів та зведення спеціальних споруд для їх проведення; матеріально-технічне та організаційне забезпечення в значній мірі здійснюється силами та засобами самих туристів, а також державними і громадськими організаціями.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути особливості розвитку

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Головня О.М.

спортивного туризму в Україні.

Виклад основного матеріалу. Людство від самого початку свого існування проявляло «пристрасть до переміни місць». І якщо колись мандрі часто були вимушеними, у пошуках їжі чи кращого місця для життя, то з часом все це перетворилося на найбільш приємну для душі розвагу, стало видом активного відпочинку. Люди мандрують групами і поодиночі, пішки і на колесах, у горах і на водоймах, що там говорити – сьогодні навіть у космосі. І називається все це одним запозиченим з французької мови словом «туризм».

Ще одна непереборна людська якість – постійний пошук суперництва, змагання, випробування власних сил. Відтак рано чи пізно будь-яка розвага має шанси перетворитися на спорт. Так завдяки злагодженій роботі ентузіастів сталося і з туризмом.

Нині спортивний туризм – офіційно визнаний вид спорту, чітко регламентований нормативними документами. За участь у змаганнях присвоюються спортивні розряди і звання «Майстер спорту України». За цими сухими словами криється величезний зміст, ціла культура [5].

Історія спортивного туризму (як і туризму загалом) сягає ще стародавніх часів, хоча в тогочасних першоджерелах ще не називалось спортивним туризмом подолання подорожуючими великих відстаней з наявністю різноманітних перешкод, що вимагало від них фізичних зусиль, певного рівня здоров'я і володіння різними навичками.

Зародження спортивного туризму відбулося у Стародавній Греції у VIII ст. до н.е. На Олімпійські ігри стікалися тисячі любителів спорту і шанувальників мистецтв не тільки з Еллади, але і інших держав Середземномор'я. Розвиток спортивного туризму в Україні теж своїм витокami сягає давнини.

Спортивний туризм – вид спорту, в основі якого лежать змагання на маршрутах, що включають подолання категорованих перешкод у природному середовищі (перевалів, вершин (у гірському туризмі), порогів (у водному туризмі), каньйонів, печер та ін.), і на дистанціях, прокладених у природному середовищі й на штучному рельєфі.

Спортивний туризм – не олімпійський вид спорту з подолання певного відрізка земної поверхні, який називають маршрутом [1].

Спортивний туризм є офіційно визнаним видом спорту в Україні, його включено до Єдиної спортивної класифікації України з видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор [4].

Перше місце по кількості походів серед видів спортивного туризму займає пішохідний, друге – водний, третє – гірський, четверте – велосипедний, п'яте – спелеотуризм, шосте – лижний, сьоме – вітрильний туризм.

Сьогодні існує велика кількість різновидів спортивного туризму, серед яких основними є:

- альпінізм – підкорення гірських вершин і проходження перевалів за визначеними маршрутами;
- гірський туризм – походи на висоті понад 3000 м з подоланням локальних перешкод;

- пішохідний туризм – переміщення на рівнинах і гірській місцевості, на висоті менше 3000 м;
- водний туризм – сплави по річках на плотах, байдарках, каяках, рафтах, вітрильний туризм;
- автотуризм – ралі та інші гонки за маршрутами, що містить категоровані перешкоди;
- лижний туризм – гірськолижні спуски, сноубординг, гонки на лижах по пересіченій місцевості;
- велосипедний туризм – велопробіги різної складності, командні змагання в велоперегонах тощо [4].

Дослідниками виділяються також незвичні форми спортивного туризму, на які не поширюється єдина спортивна класифікація. Виділяється декілька напрямків. Зокрема, перший – «ретро», викликаний ностальгією за старовиною: повітряні кулі, старі трамваї. Інший – пов'язаний з потягом урбанізованої людини до тваринної екзотики: коні, олені, собаки, віслюки, верблюди. Ще в другій половині минулого століття на планових маршрутах деяких туристичних баз із успіхом культивувалися кінні маршрути: верхи, на возах.

З'являються нові види туризму: амфібії та велоамфібії, велосипеди з вітрилом, яхти на мотоциклетних колесах. Любителі подорожей освоюють такі, які вважаються прерогативою спорту: дельтаплан, акваланг з ластами, буєр та ін. Нерідко практикується комбінований спортивний туризм, коли на одному маршруті мандрівникам доводиться долати перешкоди, властиві його різним видам. Така форма змагань отримала назву туристичне багатоборство. Спортивний туризм зазвичай є груповим, як правило, до складу команди входить 5-10 чоловік.

На сьогодні завдання по розвитку системи дитячо-юнацького туризму слід зосередити на: розробці регіональних програм розвитку дитячо-юнацького туризму та краєзнавства, в основі яких має бути розширення мережі закладів туристсько-краєзнавчого профілю та дитячих туристсько-краєзнавчих об'єднань в навчальних закладах; організації змістовного оздоровлення та екскурсійного обслуговування учнівської молоді; підготовці кадрів системи дитячо-юнацького туризму та краєзнавства.

У туристському спортивному русі помітно зросла комерційна складова. Вона полягає в тому, що досить велика кількість підприємців зі сфери туристського бізнесу, інформаційно-рекламної області, а також державно-управлінських і освітніх структур намагаються знайти себе в секторі спортивного туризму, вважаючи, що в перспективі він може принести значні фінансові й інші дивіденди.

Іншою тенденцією розвитку спортивного туризму є помітна демократизація відносин між людиною, державою й природою, зникнення одних і поява інших заборон і обмежень. І як наслідок усього цього помітне зниження керованості в русі.

Один із напрямків розвитку спортивного туризму полягає в тому, що трохи сповільнився ріст складності походів, а також з'явилася потреба в пошуку більш

складних маршрутів у вже давно відомих і доступних районах країни.

Останньою особливістю розвитку спортивного туризму є те, що він, як і вся Україна, входить у смугу великого державного регулювання всіх процесів, і як наслідок цього, виникає велика увага з боку держави за його розвитком. Більше того, спортивний туризм став якоюсь зоною боротьби зацікавлених у його розвитку міністерств і відомств, які курирують питання спорту, турбізнесу й освіти.

Аналіз стану розвитку спортивного туризму в Україні показує, що для стабілізації ситуації та подальшого його розвитку нагальною потребою стала консолідація зусиль туристської громадськості країни у створенні потужної громадської організації як авангарду туристсько-спортивного руху.

Однією з провідних організацій, що переймаються проблемами спортивного туризму в Україні є Федерація спортивного туризму України. Федерація заснована 22 вересня 2000 року на Установчому з'їзді, що проходив у м. Вінниця, та зареєстровано Міністерством юстиції України 8 лютого 2001 р. (свідоцтво № 1572) як Всеукраїнську громадську фізкультурно-спортивну організацію.

29 жовтня 2002 року рішенням колегії Держкомспорту України Федерації надано статус національної спортивної федерації. Рішенням Мінмолодьспорту у липні 2015 року статус національної спортивної федерації подовжено. Основною статутною метою діяльності Федерації є сприяння розвитку спортивного туризму в державі, підвищенню ролі фізичної культури та спорту у всебічному гармонійному розвитку особи, зміцненні здоров'я населення, формуванні здорового способу життя [4].

У межах вітчизняної туристичної галузі чітко визначився окремий вид діяльності – оздоровчо-спортивний туризм. Цей унікальний сегмент туризму виник на самодіяльних засадах з ініціативи туристів-аматорів. Він поєднує в собі спорт і відпочинок, виховує патріотизм і національну самосвідомість.

Оздоровчо-спортивний туризм має не лише велике соціальне значення, а й економічну ефективність. Фахівці підраховали, що людина, яка активно займається оздоровчо-спортивним туризмом, щороку заощаджує для державного бюджету кошти, еквівалентні майже 400 дол. США (виплати з фонду соціального страхування на лікування, непрацездатність, оздоровлення тощо), тоді як держава витрачає на це лише 1 дол. США за рік.

Основою спортивного туризму є походи. Походи оцінюються за такими критеріями:

1. Складність згідно переліку еталонних та класифікованих маршрутів і перешкод. Цей критерій оцінюється найвищою кількістю балів, отже є найважливішим при визначенні переможців.

2. Безпека. Рівень забезпечення безпеки спортивного походу визначається набором вдалих (або невдалих) стратегічних, тактичних і технічних рішень, які використовує група. Цей критерій багатогранний і повинен враховувати увесь комплекс заходів як на етапі підготовки, так і безпосередньо у поході. На значення показника «Безпека» впливає правильність та логічність вибору району

маршруту, побудова нитки маршруту, планування графіку руху, вибір засобів пересування, сплаву тощо. Також враховується обґрунтованість відхилення маршруту від замовленого, відповідність технічних рішень реальним ситуаціям на маршруті, грамотне використання спеціального спорядження.

3. Корисність. Визначає ступінь корисності, значимості задач, які вирішені групою у спортивному поході. Залежить від інформативності отриманих результатів та своєчасного їх представлення. Цей показник враховує також наявність та об'єм суспільно-корисної роботи, що її провела група, а до того ж, якщо таке трапалося, участь в рятувальних роботах та надання допомоги потерпілим з інших груп.

4. Новизна. Включає такі поняття, як ступінь першопроходження (повне або часткове) оригінальності проходження маршруту або перешкоди. Крім того, повинні враховуватися нестандартність побудови і проходження маршруту, сполучення кількох районів походу без використання транспортних засобів, нетрадиційні терміни проведення спортивного походу.

5. Інтегральна оцінка, яку ще можна назвати параметром напруженості. Включає такі аспекти як інтенсивність руху групи (співвідношення протяжності і тривалості маршруту), насиченість маршруту перешкодами, автономність (визначається наявністю або відсутністю населених пунктів у районі СП, присутністю груп підтримки, взаємодією з іншими групами), аномальність природних та погодних умов, кліматичні особливості району. Причому «штучно» створене додаткове «напруження», як, наприклад, проходження маршруту вночі або в негоду, не має оцінюватися високо.

У Вінниці діє Вінницький обласний центр туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій – є координаційним навчально-методичним центром щодо здійснення програми національно-патріотичного виховання, туристсько-краєзнавчої та екскурсійної роботи у закладах освіти області. Центр є координатором з організації й проведення:

- Змагань з техніки пішохідного туризму в закритих приміщеннях;
- Чемпіонату області з пішохідного туризму серед учнівської і студентської молоді «Сабарівська весна»;
- Обласних змагань з туристського багатоборства серед педагогічних працівників Вінниччини;
- Обласних змагань з туристського багатоборства серед юних туристів-краєзнавців;
- Відкритого турніру з техніки пішохідного туризму серед юніорів «Сабарівська осінь»;
- Змагань серед гуртківців Центру «Макітра» [1].

Висновки. Отже, проаналізувавши усе вищевикладене, можна зробити наступні висновки та узагальнення: спортивний туризм в Україні є національним видом спорту, що має багаторічні традиції. Він містить у собі не тільки спортивну складову, але й особливу духовну сферу, і спосіб життя самих аматорів мандрівок. Центрами розвитку спортивного туризму, як і раніше, залишаються некомерційні клуби туристів, хоча багато туристів займаються ним самотійно;

розвиток цієї багатогранної громадської діяльності спортивного туризму неможливий без організаційно-територіальної структури; останнім часом спортивному туризму як ефективному засобу залучення населення до здорового способу життя стало приділятися значно більше уваги з боку органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Вінницький обласний центр туризму, спорту, краєзнавства та екскурсій.
2. Головня О.М. Туристично-рекреаційна сфера Вінницької області як передумова формування соціально орієнтованої економіки. *Економіка, фінанси, право*. 2017. № 7. С. 41-43.
3. Лебедєв І.В. Соціальне значення туризму. *Туристичний бізнес: Світові тенденції та національні пріоритети: Матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 27 жовтня 2017 р). Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2017. С. 123-126.
4. Офіційний сайт Федерації спортивного туризму України. URL: <https://www.fstu.com.ua/>.
5. Спортивний туризм в Україні: перезавантаження. URL: <https://scu.org.ua/news/sportivnij-turizm-v-ukra%D1%97ni-perezavantazhennya/>.

Юлія ЩУРИК*,
студентка-магістрантка 2 року навчання,
факультет економіки та підприємництва,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ В ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ КОМУНІКАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто особливості діджиталізації в закладах ресторанного бізнесу. Вивчено різні інноваційні технології в сфері ресторанного бізнесу, серед них: використання цифрових гаманців Google Pay, ApplePay, VisaCheckOut, MasterPass, безконтактні платежі за допомогою смартфонів, розвиток платежів за допомогою QR-кодів і чат-ботів, електронне меню. Досліджено переваги та додаткові можливості впровадження електронного меню.

Abstract. The article considers the features of digitalization in the restaurant business. Various innovative technologies in the field of restaurant business are considered, among them: use of digital wallets Google Pay, ApplePay, VisaCheckOut,

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, готельно-ресторанної справи та туризму ВНАУ – Головня О.М.

MasterPass, contactless payments by smartphones, development of payments by QR-codes and chatbots, electronic menu. The advantages and additional possibilities of electronic menu implementation are investigated.

Вступ. Сьогодні індустрія ресторанного господарства стала невід'ємною частиною національних економік більшості країн світу. Дана індустрія привертає до себе увагу як самостійна компонента структури національної економіки, виступає локомотивом економічного розвитку національної економіки і здатна забезпечити суттєвий технічний, комерційний та соціальний ефект [1].

Очевидним є те, що потенціал ресторанної сфери потребує підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств даної сфери. У цьому зв'язку першочерговими є питання визначення сучасних тенденцій розвитку індустрії ресторанного господарства, що є важливим з огляду на постановку нових соціальних завдань національної економіки.

Мета дослідження полягає в тому, щоб розглянути особливості діджиталізації в закладах ресторанного бізнесу як інноваційного механізму комунікації.

Виклад основного матеріалу. Технічний прогрес розвивається швидкими темпами. Він торкнувся вже практично всіх сфер людського життя. У бізнесі застосування інноваційних технологій дозволяє бути на крок попереду конкурентів і часто навіть здобути перемогу.

Наразі Київ впроваджує систему Smart City для жителів міста, і багато комерційних організацій намагаються не відставати і пропонують своїм клієнтам різні технологічні опції. Останні, зокрема, полегшують комунікацію між бізнесом і його клієнтами, дозволяють поліпшити сервіс і не тільки.

Щороку кількість працездатного населення в Україні зменшується, через трудову міграцію в найближчі європейські країни. Ринок потенційних співробітників HoReCa стає все менше, а збільшувати витрати на зарплатний фонд ніхто не хоче. Пошуки і утримання персоналу стали однією з основних проблем на ринку громадського харчування.

Через це в світі почав розвиватися тренд діджиталізації – все більше рестораторів замислюються про інтеграцію технологій для оптимізації швидкості обслуговування та економії на оплаті праці. За даними Національної ресторанної асоціації США близько 41% закладів фаст фуду в США в 2020 році використовували планшети, десктопні системи замовлень, кіоски самообслуговування і автоматизовані програми для ресторанів.

Але якщо на Заході автоматизація – це перш за все підвищення швидкості і якості обслуговування гостей, то у наших рестораторів ці цілі поки не основні. Власники закладів впроваджують технології насамперед, щоб працювати за законом, наприклад, відправляти фіскальні чеки в податкову і боротися з крадіжками [3].

Зараз майже всі українські банки вищого класу мають і постійно розвивають продукти діджиталізації своїх послуг. Особливо розвиток діджитал

платежів актуальний для малого і середнього бізнесу. Не є виключенням в цих процесах сфера ресторанного бізнесу.

Кожен день цифрові технології по трохи виграють поле боротьби за аудиторію у своїх паперових аналогів. На зміну планшетам прийшли електронні планшети, КПК замінили записні книжки, а телефони стали універсальним пристроєм, що поєднує в собі комп'ютер, ігрову приставку і фотокамеру. У той же час на зміну простим аналоговим меню ресторанів поступово приходять їх цифрові аналоги.

Але багатьох активних прихильників прогресу все ще відлякує нерозуміння, як працює цифрове меню в кафе і ресторанах, які з точки зору простого споживача здаються складними і незрозумілими.

По суті, така система являє собою клієнт-серверну архітектуру, де присутній медійний вузол (або накопичувач даних), на якому зберігається інформація, екран, на якому вона відображається, і модуль контролю – панель введення або коригування інформації. Оператор такої системи може управляти відображенням інформації на екрані цифрового меню, налаштовуючи параметри його показу і коригувати роботу меню в режимі реального часу. При цьому інформація, яка відображається на дисплеях не обмежена текстовою, і може містити як відеороліки, так і графічні зображення, або навіть чергувати їх в обраному режимі.

Це дозволяє створювати активні і динамічні системи з високою привабливістю і швидким відгуком, і використовувати один носій для виведення інформації різного спрямування.

Системність допомагає організувати роботу. Коли ти плануєш і правильно вибудовуєш роботу – це покращує процес. У першу чергу це залежить від керівника, його вміння планувати.

Що стосується бухгалтерії та ведення обліку – в будь-якому випадку потрібно мати запасні сервери для роботи, а також окремі запасні лінії інтернету, які працюють на вашому обладнанні. Не завадить додатковий сервіс, який дублюватиме ваші дані. А щодо програм – все залежить від ваших особистих переваг. Хтось використовує Iiko, 1С, хтось – «Парус».

Використання гаджетів і системи розпізнавання осіб доречно в прийманні замовлень, роботі охорони і хостес. Адже будь-які впроваджені технології повинні прискорювати роботу. Майбутнє – за комп'ютеризованим обслуговуванням. Найближчим часом гості зможуть самі формувати замовлення і відразу бачити суму рахунку.

За розрахунками Національного банку України у 2019 року безконтактні платежі склали 7,2 % від усіх безготівкових розрахунків з використанням платіжних терміналів [2]. Використання цифрових гаманців Google Pay, ApplePay, VisaCheckOut, MasterPass, безконтактні платежі за допомогою смартфонів, розвиток платежів за допомогою QR-кодів і чат-ботів та інші пристрої ХХІ століття починають робити гаманці клієнтів ресторанів зайвими.

Електронне меню (e-Menu) – це інтерактивне меню, що реалізується за допомогою сенсорного дисплею, який розміщують біля столу або на столі, за

яким сидить гість, чи біля барної стійки. Електронне меню супроводжується фотографією страви, а також переліком інгредієнтів, які входять до її складу. Крім того, програма пропонує обрати гарнір до замовленої страви. Сформувавши замовлення, відвідувач надсилає його по безпроводній мережі на кухню ресторану. Електронне меню, як система автоматизації для ресторанів, кафе, барів, робить процес вибору страв максимально простим і зручним. Автоматизація ресторану значно виграс. Таке меню на планшетних комп'ютерах дозволяє підняти якість обслуговування, підвищити кількість постійних відвідувачів закладу, позбавить від проблем паперових меню. У системі ведеться детальна статистика замовлених страв. Ресторатор у будь-який момент може переглянути оброблені замовлення, що і з чим, а також коли замовляли. Це допомагає оптимізувати закупівлі продуктів і спрощує зберігання.

Переваги впровадження електронного меню:

- збільшення прибутку;
- відвідувачам простіше і зручніше зробити замовлення, збільшується кількість замовлених страв;
- підвищення якості обслуговування, зменшується час прийняття та обробки замовлення;
- підвищений інтерес до обслуговування;
- електронне меню приверне нових відвідувачів, яким цікаво все нове;
- зручність оновлення асортименту і цін, для внесення змін в меню не треба нічого заново друкувати.

Додаткові можливості електронного меню:

- можливість залишити відгук про якість обслуговування,
- виклику офіціанта до столика,
- повний аналіз і статистика замовляються страв,
- віддалений контроль за роботою,
- проведення рекламних акцій.

У ресторанах, кафе, готелях великих і невеликих містах Європи, Америки, Азії вже повноцінно працюють меню через QR-код. Відвідувачу достатньо просканувати штрих-код при вході в заклад, сидячи за столиком або буди вдома – і на екрані його смартфона з'явиться розгорнутий опис страв, коктейльна карта, сезонне меню, інші актуальні пропозиції. Всі ці дії займають менш як хвилину, а гостю не потрібно очікувати і контактувати з офіціантом. Достеменно відомо, що QR-меню для будь-якого закладу – це зручно і ефективно. Про переваги безконтактних технологій для ресторанного бізнесу заговорили ще кілька років тому, але особливо гаряче їх обговорюють у 2020-му році. Причиною тому стало бажання рестораторів убезпечити персонал і гостей, зняти зайве навантаження з офіціантів і кухарів, збільшити швидкість і якість обслуговування людей. І звичайно ж важливу роль зіграло прагнення підвищити прибутковість бізнесу.

Крім прямих функціональних переваг, меню через QR-код грає важливу роль в побудові іміджу ресторану. Люди ходять в подібні заклади не просто поїсти; вони жадають отримати яскраві враження від інтер'єру і обслуговування,

а в глибині душі вони хочуть бути здивованими гастрономічними новинками в меню і креативністю персоналу. Тому за допомогою впровадження технології QR-коду, ви показуєте постійним і потенційним гостям, що ваш ресторан – це щось більше, ніж здається.

Використовуючи безконтактне меню, алгоритм його дій вкрай простий:

1. Гість відкриває додаток «Сканер» на своєму смартфоні або камеру. Навівши пристрій на QR-код на столику, банері, листівці, пості в соціальних мережах, він миттєво переходить за посиланням і бачить повноцінне меню в електронному вигляді.

2. Перед ним з'являється меню з фото, відгуками, описом інгредієнтів, цінами та іншими деталями. Людина відчуває, що отримує максимум інформації і з легкістю робить обдумане замовлення.

3. Гостю залишається почекати, поки його страва і напої приготують, підготують до видачі або доставлення. В цей час він може оплатити замовлення відразу через Apple Pay або Google Pay або вже по готовності чи після трапези. Саме тому використання меню через QR-код здатне посилювати якість сервісу, це спрощує процес взаємодії з відвідувачами, тим самим підвищуючи їх безпеку і швидкість обслуговування гостей.

По інший бік екрану смартфона безконтактне меню не менш зручне і функціональне. Адміністрація і ресторатор також отримують переваги від впровадження цієї сучасної опції. Завдяки онлайн-меню з доступом через QR-код, процес прийому-видачі замовлень проходить по точному і зрозумілому алгоритму:

1. Поки гість вивчає онлайн-меню, персонал закладу може зосередитися на інших обов'язках або обслуговувати гостей, які звикли до традиційного друкованого меню і особистого спілкування з офіціантом.

2. Як тільки відвідувач визначився, офіціант отримує сповіщення про нове замовлення, додає його в вашу систему автоматизації, і кухня відразу ж починає приготування страв. Весь процес автоматизується і не вимагає тотальної уваги персоналу.

3. Після завершення приготування страв і напоїв офіціант зазначає замовлення як готове, тим самим сповіщаючи гостя. Таким чином, він може забрати своє замовлення на винос особисто, очікувати доставлення додому або просто поїсти безпосередньо в ресторані [4].

В таких умовах зал і кухня працюватимуть ще більш злагоджено і гармонійно. Знімається зайве навантаження з персоналу, дозволивши офіціантам швидше обслуговувати більшу кількість гостей за зміну, а також автоматизується процедура передачі нових замовлень на кухню.

Висновки. Незабаром електронні табло зовсім витіснять паперові носії інформації в сфері обслуговування, адже вони володіють величезною кількістю незаперечних переваг:

Ціна. Цифрове меню дозволяє проводити зміну інформації без додаткових витрат. До того ж одне або кілька таких пристосувань легко замінить десятки паперових аналогів, забезпечуючи високе охоплення аудиторії.

Оперативність. Позиції в меню можна міняти за допомогою декількох маніпуляцій в той момент як в цьому виникла необхідність.

Привабливість. На тлі сучасних технологій паперові буклети вже не виглядають оригінально і цікаво. З тим же світіння цифрових табло навряд залишиться непоміченим.

Саме тому цифрове меню активно впроваджується в усіх об'єктах великих торгових мереж – відомих ресторанів швидкого харчування, кафе і піцеріях.

Список використаних джерел:

1. Головня О.М. Тенденції розвитку готельно-ресторанного господарства в умовах формування соціально орієнтованої національної економіки. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 1. С. 48-57.

2. Діджиталізація для малого та середнього бізнесу. URL: <https://buduysvoe.com/publications/didzhytalizaciya-dlya-malogo-ta-serednogo>.

3. Технології та інновації, які змінюють ресторанний бізнес. URL: <https://sfii.gov.ua/tehnologii-ta-innovacii-yaki-zminjujut-restorannij-biznes>.

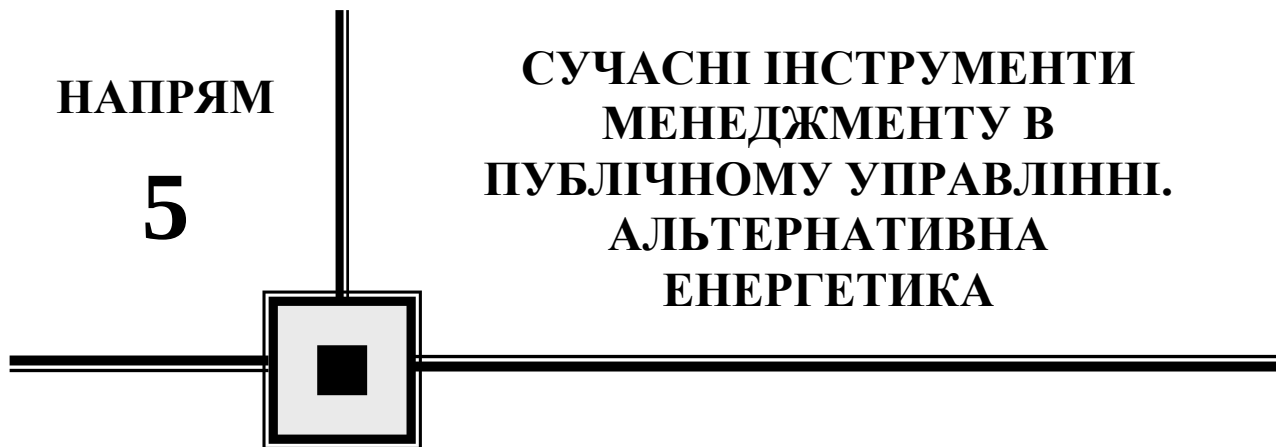
4. Як працює меню через QR-код. URL: <https://me-menu.ru/ua/blog/How-the-QR-code-menu-works>.

5. Як працює цифрове меню в кафе і ресторанах. URL: <https://www.disima.pro/ua/blog/yak-pracyu-cifrove-menyu-v-kafe-restorana>.

НАПРЯМ

5

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ. АЛЬТЕРНАТИВНА ЕНЕРГЕТИКА

Мальвіна ГЕЛІТА*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕТОДИКА ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА РИНКУ

Анотація. Метою управління конкурентоспроможністю підприємства є забезпечення життєздатності та сталого функціонування підприємства за будь-яких економічних, політичних, соціальних та інших змін у його зовнішньому середовищі.

Важливим фактором конкурентоспроможності є оцінка можливостей та методів управління підприємством задля досягнення конкурентних переваг товару та визначення ситуації на ринку. Високий рівень конкурентоспроможності товару свідчить про доцільність його виробництва і можливості вигідного продажу.

Abstract. The purpose of managing the competitiveness of the enterprise is to ensure the viability and sustainable operation of the enterprise in any economic, political, social and other changes in its external environment.

An important factor of competitiveness is the assessment of opportunities and methods of enterprise management in order to achieve competitive advantages of the product and determine the market situation. The high level of competitiveness of the goods indicates the feasibility of its production and the possibility of profitable sales.

Вступ. Конкурентоспроможність товару відображає його здатність в повній мірі забезпечувати потреби покупців із визначеними конкурентними

* Науковий керівник: к.е.н., старший викладач кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Шинькович А.В.

перевагами: якість товару, його споживчі властивості, встановлені ціни, а також ситуація на ринку (попит на вироблену продукцію).

Ефективне функціонування підприємства, захист національних інтересів та усунення негативних наслідків ринкових процесів не зможуть бути вирішені лише за допомогою ринкових механізмів, а також використання управлінських функцій дасть можливість досягти бажаного результату та підвищити конкурентоспроможність товарної продукції та статус самого підприємства.

Основний виклад матеріалу. У загальному розумінні конкурентна перевага – це ті характеристики, властивості товару або марки, які створюють для підприємства певну перевагу над своїми прямими конкурентами. Ці характеристики можуть бути будь-якими й відноситися як до самого товару, так і до додаткових послуг, форм виробництва й збуту [4]. Конкурентна перевага є відносним поняттям, що визначається в порівнянні з конкурентом, який займає певну позицію на ринку або в сегменті ринку. Це можливо лише тоді, коли обрана правильна стратегія управління, яка побудована на основних функціях управління (рис. 1).

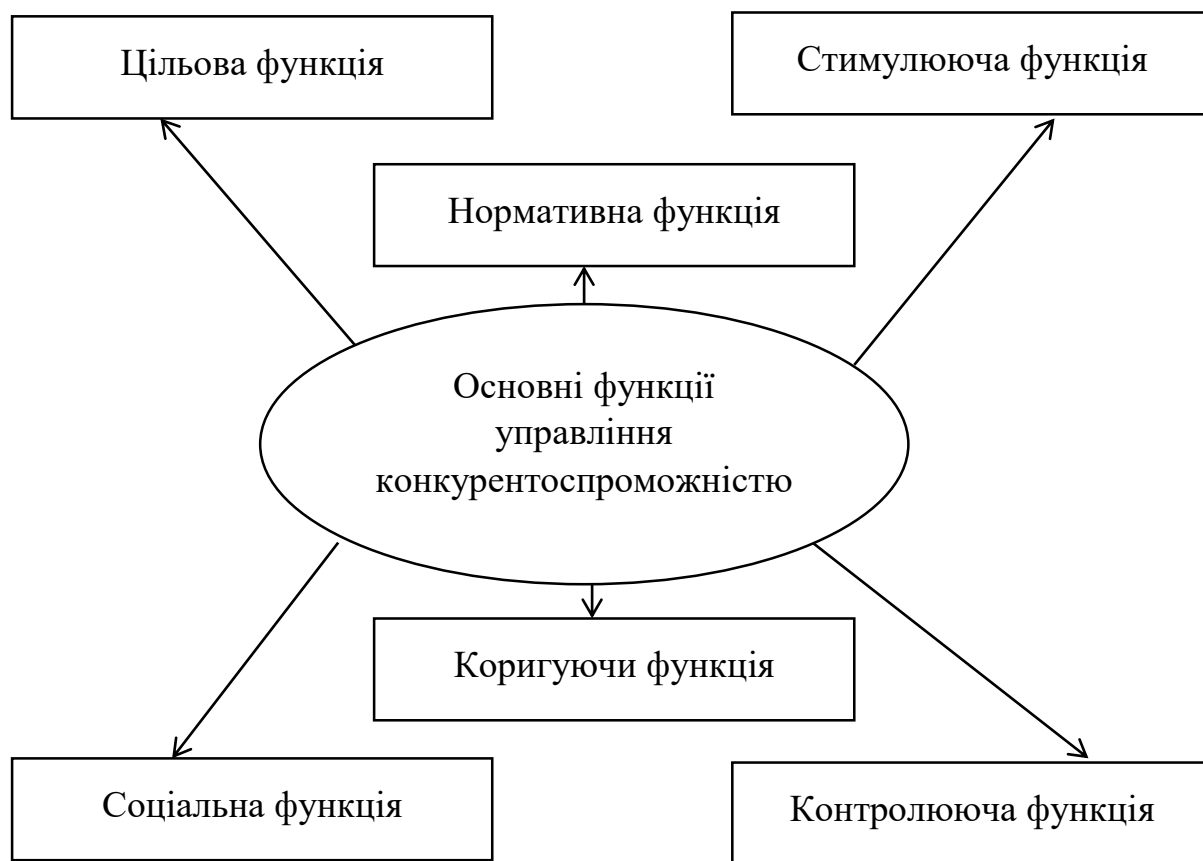

Рис 1. Основні функції управління конкурентоспроможністю
Джерело: сформовано автором

1. *Цільова функція* – визначає цілі та пріоритети підприємства в цілому;
2. *Стимулююча функція* – призначена для формування регуляторів, які будуть здатні ефективно впливати на діяльність суб'єктів господарювання і стимулювати економічні процеси в бажаному для суспільства напрямі;

3. *Нормативна функція* – забезпечує діяльність підприємства на ринку, яка регламентується за допомогою законів, законодавчих і нормативних актів, де зазначено правила діяльності господарювання;

4. *Коригуюча функція* – коригування розподілу ресурсів в економіці з метою розвитку прогресивних процесів і забезпечення нормальних соціально-економічних умов життя суспільства;

5. *Соціальна функція* – регулювання державою соціально-економічних відносин, перерозподіл доходів, забезпечення соціального захисту та соціальних гарантій, забезпечення збереження навколишнього середовища тощо;

6. *Контролююча функція* – державний нагляд і контроль за виконанням та дотриманням законів, законодавчих і нормативних актів, економічних, екологічних та соціальних стандартів тощо [3].

Якісний товар та його ціна виступає ключовим показником конкурентоспроможності товару. Проектування і аналіз конкурентоспроможності окремих видів товарів є ключовим елементом успішної реалізації товару на ринку.

Оцінка конкурентоспроможності товарів – сукупність операцій на вибір критеріїв конкурентоспроможності, встановлення істинних значень цих показників для товарів-конкурентів і зіставлення значень показників аналізованих товарів з товарами, прийнятими як базові (рис. 2).

Рис. 2. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства

Джерело: систематизовано автором

1. *Методика оцінки конкурентоспроможності товару через їх рейтинг* – здійснення комплексної оцінки якості на основі технічних параметрів продукції.

2. *Методика оцінки конкурентоспроможності товарів за обсягом їх продажів* – методики базується на непрямому вимірюванні конкурентоспроможності за обсягом продажів.

3. *Методика визначення комплексного показника конкурентоспроможності* – відповідність товару стандартам і нормам в порівнянні з продукцією конкурентів.

4. *Методика оцінки інтеграційного показника рівня конкурентоспроможності* – це відносний показник, що відображає відмінність аналізованої продукції від продукції-конкурента за ступенем задоволення конкретної суспільної потреби.

5. *Методика порівняльної оцінки конкурентоспроможності* – порівняння з продукцією еталоном конкурентів.

6. *Методика порівняльної оцінки конкурентоспроможності за споживчими і вартісними параметрами* – це порівняльна характеристика споживчих та якісних властивостей продукції [1, 2].

Висновки. Важливо, здійснюючи оцінку конкурентоспроможності товару, насамперед, потрібно охарактеризувати корисний ефект такого товару в порівнянні з товарами-конкурентами враховуючи термін їх корисного використання, а також сукупні витрати протягом життєвого циклу товару.

Рівень конкурентоспроможності товару виступає відносним показником, а отже, залежить від сегментації ринку, на якому здійснюється реалізація товару.

Список використаних джерел:

1. Калетнік Г.М., Коломієць Т.В. Підвищення ефективності функціонування підприємств АПК на основі формування і використання інтелектуального капіталу. Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. № 4 (54). С. 7-19.

2. Чернявський А. Д., Філіппов М. І. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Навчальний посібник. Київ ДП: «Видавничий дім «Персонал». 2015. 234 с.

3. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 384 с.

4. Козак Ю.Г., Логвінова Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств. Підручник. К.: Центр навчальної літератури. 2016. 792 с.

Тамара ГЛАДКИХ*,
студентка 2 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. У статті розглядається сутність системи екологічної безпеки в умовах сталого розвитку. Досліджено поняття екологічної безпеки, її місце у системі національної безпеки, сучасні форми та тенденції розвитку. Визначено основні проблемні питання, які стосуються здійснення екологічної політики. Встановлені основні напрями реалізації «зеленої» економіки як механізму політики для досягнення принципів сталого розвитку. Визначено основні функції механізму забезпечення сталого розвитку економіки та її галузей в поточній траєкторії розвитку. Зроблено висновок, що систему екологобезпечного сталого розвитку слід досліджувати при умові системного взаємозв'язку усіх блоків кожної геосоціосистеми.

Absrtact. The article considers the essence of the system of ecological safety in the conditions of sustainable development. The concept of ecological safety, its place in the system of national security, modern forms and tendencies of development are investigated. The main problematic issues related to the implementation of environmental policy have been identified. The directions of realization of "green" economy as a mechanism of policy for achievement of principles of sustainable development are established on the basis. The main functions of the mechanism of sustainable development of the economy and its industries in the current trajectory of development are determine. It is concluded that the system of environmentally sustainable development should be studied under the condition of system interconnection of all blocks of each geosocial system.

Вступ. Споконвіків взаємовідносини людини та природи були непростими, проте особливо загострилися вони наприкінці ХХ ст., коли господарсько-перетворююча діяльність людини за своїми масштабами та інтенсивністю зрівнялась з природними геологічними процесами і практично поставила земну цивілізацію на межу екологічної катастрофи. Всеосяжних масштабів набула екологічна криза за якої усі природні системи (атмосфера, літосфера, гідросфера та біосфера) зазнали відчутного антропогенного тиску.

За сучасних умов важливим компонентом становлення української державності є екологічний аспект, який є порівняно новим, але не менш важливим для сучасної політичної практики. На нашу думку державі, що

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Лутковська С.М.

пережила Чорнобиль, слід надавати питанням екологічної політики статусу безумовної пріоритетності. І тому до таких ознак української держави як соціальної, демократичної і правової необхідно додати ще таку ознаку: вона має стати одночасно і екологічною державою.

Виклад основного матеріалу. Вивчаючи Концепцію національної безпеки України можна дійти до висновку, що важливе місце в основних напрямках реалізації інтересів держави, що здійснюються у різних сферах посідають: політична, економічна, соціальна, духовна, інформаційна, воєнна, екологічна сфери [1].

Екологічна безпека є компонентом національної безпеки, що гарантує захищеність життєво-важливих інтересів людини, суспільства, держави та довкілля від реальних чи потенційних загроз, що їх створюють природні чи антропогенні чинники. Крім того, екологічна складова кожного із вищезгаданих видів безпеки може стати тим інтегратором, який об'єднає їх у систему національної безпеки та допоможе знайти їх оптимальне співвідношення в даній системі. Більше того, сьогодні вже не викликає сумніву, що будь-який аспект національної безпеки, будь-то економічний, технологічний чи оборонний втрачає свій сенс у разі непридатності довкілля для життя і діяльності людини. Саме тому екологічну безпеку необхідно розглядати не як одну із складових національної безпеки суспільства, а як інтегратор, який здатний, з одного боку, консолідувати суспільство, а з іншого – забезпечити його прогресивний поступ [2, с. 25].

Для ефективного подолання екологічних проблем необхідно застосовувати найбільш розвинені форми міжнародного співробітництва на основі єдиних критеріїв безпеки, загально визнаних універсальних підходів. Таким чином враховуючи глобальний характер екологічних проблем, становлення та реалізація національної української стратегії екологічної безпеки неможливе без врахування міжнародного досвіду [3, с. 39].

Сучасні глобалізаційні форми навколишніх загроз породжують дедалі більше міжнародне визнання глобальної екологічної взаємозалежності усіх держав світу та пошук нових більш ефективних шляхів співпраці у подоланні цих проблем. Враховуючи це метою процесу гарантування екологічної безпеки на території України за умов глобалізації у найближчій перспективі визнано стабілізацію і поліпшення стану навколишнього природного середовища України шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку для гарантування екологічно безпечного природного середовища для життя і здоров'я населення, впровадження екологічно збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем [4].

Однак існують наскрізні проблемні питання, вирішення яких стосується практично усіх сфер реалізації екологічної політики:

- 1) взаємодія міжнародного співтовариства та вітчизняного;
 - 2) ігнорування екологічної складової політичними програмами;
 - 3) затратність реалізації екологічних програм для держави і суспільства
- [3, с. 41].

Впровадження «зеленої» економіки як механізму політики для досягнення принципів сталого розвитку має декілька головних напрямів [5]:

1) без вичерпних ресурсів: відновлювальні енергетичні ресурси; вторинне використання матеріалів; органічне землеробство, що витрачає мінімум енергії, не використовує штучних засобів захисту і живлення рослин, генетично модифікованих організмів;

2) оптимізаційний: енергоефективність виробництва та житла; скорочення використання автомобілів; скорочення калорійності продуктів; скорочення споживання води; відтворення лісів та заповідних територій;

3) соціальний: планування родини та виведення народжуваності на рівень відтворення; принцип рівності у розподілі обмежених ресурсів; вирішення питань розподілу землі та планування землекористування; впровадження нових сільськогосподарських технологій; система фінансового регулювання, що гарантує забезпечення базових потреб більшості людей;

4) управлінський: зміна визначення виміру заможності та успіху держав – показник ВВП має бути доповнений індикаторами природних послуг та збереження біорізноманіття; введення податку на вуглецевий газ при імпорті продукції; глобальна система безпеки з втручанням у справи «країн, що не відбулися»; інвестиції у інституціоналізм, оптимізацію системи управління та прийняття рішень.

Сучасні тенденції розвитку глобального екологічного простору обумовлені безперервним конфліктом економічної та екологічної складової в умовах геоекономічних зрушень. За цих умов в Україні відбувається залучення держави у конфлікт економіки й екології: ми прагнемо до економічного зростання й одночасно забруднюємо довкілля [6].

Таким чином головною метою національної екологічної безпеки України має бути вироблення з дотриманням міжнародних стандартів безпеки концептуальних засад раціонального природокористування та захисту навколишнього середовища, а також втілення їх у практику з метою сталого економічного та соціального розвитку держави.

Сталий соціально-економічний розвиток будь-якої країни – це таке функціонування господарського комплексу держави, за якого можливо одночасно забезпечити зростаючі матеріальні і духовні потреби населення, забезпечується раціональне та екологічно-безпечне господарювання й високоефективне збалансоване природокористування, створюються сприятливі умови для здоров'я людини, зберігається і відтворюється довкілля та природно-ресурсний потенціал суспільного виробництва [7].

Також говорячи про забезпечення сталого розвитку ми маємо на увазі зв'язок між економічним зростанням і інтенсивним використанням матеріалів і енергоспоживання, формуванням стійкого «зеленого» економічного зростання. Даний механізм забезпечення сталого розвитку економіки та її галузей повинен виконувати такі функції в поточній траєкторії розвитку [8, с. 123-135]:

1. Забезпечувати підвищення енергоефективності для скорочення потреби в спалюваному паливі та мінімізації викидів вуглекислого газу, що має сприяти збереженню і самовідновлення природних ресурсів.

2. Підвищувати ефективність використання ресурсів з метою скорочення утворення відходів, зниження рівня забруднення, збереження біорізноманіття, розвитку екосистемних послуг.

Екологічна безпека є одним з пріоритетних принципів сталого розвитку всіх країн світу, що передбачає запровадження такої моделі, за якої можливе задоволення життєвих потреб як сучасних, так і майбутніх поколінь [3, с.44].

Висновки. Таким чином ми можемо зробити висновок, що «сталый розвиток» – це комплексне поняття і реалізувати його у будь-якій окремо взятій галузі неможливо. Це можна здійснити тільки при умові системного взаємозв'язку усіх блоків (економічного, соціального, демографічного, культурологічного, технологічного, технічного, транспортного, екологічного, безпекового тощо) кожної геосоціосистеми.

Як наслідок, з одного боку, безпека як благо в сталому розвитку набуває комплексного характеру певної гарантованої комфортності людського існування, а з іншого – виступає змістовним виміром сталого розвитку. В онтологічному аспекті це означає, що екологічна безпека – певна доцільна відстань між людством і природою, яка забезпечує їхній цивілізаційний діалог.

Навіть у межах моделі несталого розвитку необхідним є досягнення певного рівня стабільності й безпеки, для того щоб можна було здійснити перехід до сталого розвитку. А перехід до сталого розвитку можливий лише у глобальному масштабі, у злагоджено-когерентному режимі всіх об'єктів і суб'єктів безпеки.

Список використаних джерел:

1. Концепція національної безпеки України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=13342&pf35401=24861>.

2. Хилько М. І. Екологічна безпека України: Навчальний посібник / М. І. Хилько. Київ, 2017. 266 с. (Київський національний університет імені Тараса Шевченка).

3. Лутковська С. М. Модернізація системи екологічної безпеки сталого розвитку : дис. докт. ек. наук : 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» / Лутковська С. М. Вінниця, 2020. 481 с.

4. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21 груд. 2010 р. № 2818-VI (закон втратив чинність згідно Закону України від 28.02.2019 № 2697-VIII). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> (дата звернення: 26.05.2018 року).

5. Від практики реалізації природоохоронних заходів до екологічної політики в Україні: шляхи і проблеми / В. Г. Потапенко, А. Б. Качинський та ін.; за ред. Ю. М. Скалецького, В. Г. Потапенко. Київ : НІСД, 2011. 31 с.

6. Малиш Н. А. Екологічна політика: конфліктність, стратегія, тактика. Державне управління: теорія і практика. 2009. № 2 (10). С. 1-9. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Dutp/2009_2/doc_pdf/Malysh.pdf (дата звернення: 04.06.2018 року).

7. Інноваційно-інвестиційна і технологічна безпека трансформації регіональних економічних систем: монографія / М.А. Хвесик, А. В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін.; за наук. ред. акад. НААН України М.А. Хвесика; ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». Київ : Наук. думка, 2013. 487 с.

8. Данилов-Данильян В.И. Устойчивое развитие (теоретико-методологический анализ) / Экономика и математические методы. Т.39. № 2. 2013. С. 123-135.

Вікторія ГОРЕЦЬКА*
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

СУЧАСНИЙ СТАН ТА МОДЕЛІ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

Анотація. У статті представлено, що система державного управління України постійно розвивається та змінюється. Активний розвиток цифрових технологій у країні та світі впливає на інструменти взаємодії державного суспільства. Встановлено, що електронний уряд набуває все більшого поширення серед органів державної влади та місцевого самоврядування в Україні. Україна стала цифровою країною. Електронне урядування названо першочерговим пріоритетом реорганізаційні системи. Проаналізовано ключові ознаки базових моделей електронного урядування – E-Gov 1.0 та E-Gov 2.0. Модель електронного урядування E-Government 1.0 орієнтовано виключно на забезпечення доступу до одержання електронних послуг громадянам через веб-ресурси органів державної влади та місцевого самоврядування.

Abstract. The article presents that the system of public administration of Ukraine is constantly evolving and changing. The active development of digital technologies in the country and the world influences the tools of interaction of state society. It is established that e-government is becoming more widespread among public authorities and local governments in Ukraine. Ukraine has become a digital country. E-government has been reorganized systems as a top priority. The key features of the basic models of e-government - E-Gov 1.0 and E-Gov 2.0 are analyzed. The e-Government 1.0 e-government model is focused exclusively on providing access to e-

* Науковий керівник: доцент кафедри комп'ютерних наук та економічної кібернетики ВНАУ – Киш Л.М.

services to citizens through the web resources of public authorities and local governments.

Вступ. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України закріплює положення про те, що за системного державного підходу "цифрові" технології будуть значно стимулювати розвиток відкритого інформаційного суспільства як одного з суттєвих чинників розвитку демократії в країні, підвищення продуктивності, економічного зростання, а також покращення якості життя громадян України.

Реалізація Концепції дозволить:

- підвищити ефективність державного управління як результат спрощення управлінських процедур, зниження адміністративних витрат, застосування сучасних методів державного управління;
- підвищити якість адміністративних послуг та їх доступність;
- забезпечити здійснення контролю за ефективністю діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування;
- забезпечення високого рівня доступності інформації про діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування, надання можливості громадянам та громадським організаціям брати безпосередню участь у процесах підготовки проектів рішень, що приймаються на всіх рівнях влади;
- зниження рівня корупції та «тінізації» економіки; досягти якісно нового рівня влади та суспільства в цілому, а також зміцнити довіру до державних інституцій[1].

У цьому сенсі «цифрування» стає інструментом, а не самоціллю. Цифрові технології виділяють інструменти досягнення цілей, пов'язаних з різними сферами життя людини та країни: підвищення якості охорони здоров'я, створення нових робочих місць, розвиток підприємництва, сільського господарства, транспорт, охорона довкілля та управління природними ресурсами, підвищення культури, сприяння подоланню бідності, запобіганню стихійним лихам тощо. Цифрування має надати всім громадянам рівний доступ до послуг, інформації та знань, наданих на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Інформаційне суспільство постійно збільшує темпи свого розвитку. Цифрові технології змінюються, пристосовуються, модернізуються до конкретних викликів суспільства. Технологія стає доступною для більшості населення країни. Тому останнім часом цифровому розвитку державного управління приділяється велика увага. Стратегія сталого розвитку «Україна 2025» визначає розвиток електронного урядування як пріоритетні пріоритети реформи державного управління [2].

Основними завданнями системи державного управління України в розвитку інформаційного

суспільства є забезпечення формування та реалізації державної політики за напрямками [3]:

- 1) розвиток інформаційної суспільства, інформатизація, цифровий розвиток, цифровізація, цифрова економіка, цифрові інновації та технології, електронне урядування та електронна демократія;
- 2) впровадження електронного документообігу;
- 3) розвиток цифрових навичок та цифрових прав громадян;
- 4) розвиток національних електронних інформаційних ресурсів та взаємосумісності, розвиток широкосмугового Інтернету та телекомунікацій, відкритих даних, електронної інфраструктури комерції та бізнесу ;
- 5) надання електронних та адміністративних послуг;
- 6) електронні довірчі послуги та електронна ідентифікація;
- 7) розвиток ІТ-індустрії.

Електронному урядуванню було відведено роль «цифрової форми» організації державного управління з використанням сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, орієнтованої на задоволення потреб інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу. Проблемами застосування інформації та комунікації вивчали такі науковці як : Н. Грицяк, О. Дергачов, О. Ємельяненко, О. Качний, І. Лопушинський, В. Ніколаєв, В. Писаренко, А. Семенченко, С. Чукут та ін., але комплексні дослідження, занадто мало присвячених визначенню місця та ролі технологій «цифрового» інформаційного суспільства в процесах трансформації системи державного управління. Більшість вважає, що мета цифрових технологій у державному управлінні полягає в тому, щоб підвищення рівня відкритості та доступності органів державної влади, рівня довіри населення до них органам, ступеня залучення громадськості до прийняття державних рішень, рівня корумпованості органів уряду та пов'язати ці процеси із глобальною тенденцією до електронного уряду.

З огляду на міжнародний досвід, можна побачити, що інструменти електронного уряду можуть забезпечити значно покращення якості послуг для окремих осіб та юридичних осіб та підвищення відкритості, прозорості та ефективності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування державних органів. Крім того, запровадження електронного урядування є основною передумовою для розвитку в Україні ефективної цифрової економіки та цифрового ринку та його подальшої інтеграції в єдиний цифровий ринок ЄС (стратегія єдиного цифрового ринку ЄС) [1].

Повсякденне життя громадян стає все більш «цифровим», що передбачає високий рівень очікувань від діяльності органів державної влади, зокрема розвитку сучасних електронних форм взаємодії, прозорості та відкритості активності, залучення громадян до прийняття управлінських рішень.

Уряд нашої країни все впевненіше завоює своє місце в Інтернеті. Поступово перетворюючись на уряд «віртуального простору» та формуючи власну модель електронного уряду. Сьогодні у світі не існує універсальної моделі електронного уряду. Особливості систем державного управління, що діють у світі, визначають специфіку обраних та реалізованих моделей електронного урядування країн. Вчені постійно вивчають передовий світовий

досвід та намагаються класифікувати моделі за різними ознаками. Серед існуючих у світі класифікацій моделей електронного урядування можна помітити, що найпоширенішою є розподіл моделей електронного урядування залежно від визначення ролей (місць) державних органів (установ) та суспільства у процесах формування напрямів державної політики, розроблення та прийняття нормативних актів, формування громадської думки тощо. Найпоширенішим є поділ на моделі електронного уряду: e-Government 1.0 та e-Government 2.0. По-перше, e-Government 1.0 характеризується створенням умов доступу громадян до електронних послуг через веб-ресурси органів державної влади та місцевого самоврядування.

Ця модель відводить активну роль органам влади, які за допомогою інструментів електронного уряду реалізують повноваження, надані їм державою. Суспільство та громадяни відіграють пасивну роль як споживачів державних послуг. Електронне урядування стає платформою для здійснення державної влади.

На відміну від e-Government 1.0., E-Government 2.0. це модель електронного уряду, в якій активно взаємодіють і суспільство, і державні установи. Суспільство не є виключно споживачем суспільних послуг. Суспільство (громадяни) є активним суб'єктом розробки державної політики в будь-якій сфері суспільного життя [4].

Метою електронного урядування є забезпечення прозорості державної влади та сприяння її ефективності. Апарату державного управління. Найкращими методами впровадження моделі e-Government 2.0 є Австралія, Канада, США, Німеччина, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Норвегія, Нова Зеландія [5].

Згідно з цим. моделі електронного уряду, функціональна діяльність електронного уряду здійснюється в чотирьох напрямках:

- G2G (government-to-government), уряд для уряду: сектор електронної взаємодії між органами влади.

Включає організацію електронного документообігу та обміну даними між органами електронними реєстрами на основі принципу уніфікації, взаємозамінності та сумісності (так звані принципи сумісності);

- G2C (government-to-citizens), уряд для громадян: сектор електронної взаємодії органів державної влади органів та громадян з метою надання громадянам якісних та своєчасних державних послуг, участі громадян у формуванні державної політики та виборчого процесу, оцінка та контроль державних органів влади тощо. Розвиток сектору G2C дає можливість вийти на якісно новий рівень комунікації між державою та громадянами – доступ до електронних адміністративних послуг 24/7/365;

- G2B (уряд-уряд); (to-business), уряд для бізнесу: сектор електронної взаємодії між державними органами влади та бізнесом для підтримки та розвитку бізнесу на основі ІКТ шляхом надання адміністративних та інших послуг, участі бізнесу у впровадженні державних політик і програм;

- G2E (від уряду до службовців), уряд для державних службовців: електронний уряд доступний ефективний спосіб забезпечення електронного навчання для працівників, спосіб онлайн взаємодія за допомогою засобів комунікації між державними органами та їхніми працівниками, у тому числі за допомогою електронного документообігу [6]. На основі аналізу цих сфер ми можемо сказати, що модель E-Gov 2.0 є більш комплексною. Вона охоплює ключові напрями інформаційної політики держави. Ця модель використовується більшістю розвинених демократій, оскільки вона надає громадянам доступ до вихідного коду, тобто будь-хто може переглянути вихідний код і систему побудови платформи та висловити свої побажання. Це найвищий рівень довіри населення до влади і навпаки. На перший погляд вибір найбільш ефективної та інноваційної моделі очевидний. Однак варто врахувати той факт, що не лише влада має бути готовою до впровадження електронного уряду країни, а й головний «споживач» - суспільство, громадяни.

У цілому ідея трансформації системи державного управління за допомогою інструментів Web 2.0 описується концепцією e-Gov2.0. Підсумовуючи, головна відмінність між e-Gov 2.0 і традиційними підходами до електронного урядування (e-Gov 1.0) полягає в тому, що в процесі побудови e-Gov 1.0 в першу чергу ставка робиться на «комп'ютеризацію» існуючої форми правління (сьогодні такий підхід характерний для України), а e-Gov 2.0 спрямований на трансформацію самої державної системи управління. E-Gov 2.0 дозволяє державі взаємодіяти з суспільством на рівнях, які раніше були доступними, або надзвичайно складними: оперативно враховувати погляди все більшої кількості акторів політичних відносин (мікросоціальних груп, організацій та осіб з високим рівнем соціальної довіри), залучення підприємств та установ усіх рівнів і форм власності до єдиної ефективної системи прийняття рішень, вирішення політичних та культурних питань на оперативний рівень з високим рівнем залучення громадськості, враховувати думку навіть мікрогруп, оптимізувати систему внутрішніх відносин з метою подолання внутрішнього корпоративності та бюрократизації процедур (на рівень окремих державних установ) тощо [7].

Висновки. Сучасний етап розвитку електронного урядування в Україні характеризується такими тенденціями: розширення кола споживачів інформації про діяльність органів влади; надання можливості громадянам брати активну участь у реалізації державної політики та отримувати адміністративні послуги через Інтернет; програмне забезпечення постійний та оперативний обмін інформаційними ресурсами між органами влади. Повний перелік державних електронних послуг, які пропонуються громадянам та бізнесу в Україні, доступний на Урядовому порталі в розділі «Електронні послуги». Наразі держава переводить послуги в електронний формат, які користуються найбільшим попитом у суспільстві. Наразі доступні онлайн-послуги: у сфері безпеки та судових, соціальних, будівельних, транспортних, а також послуги для бізнесу та власників автомобілів. Бо у багатьох країнах електронний уряд став ефективним

інструментом розвитку держави та суспільства був заснований на продуктивній взаємодії державних інституцій, бізнесу та населення.

Більшість країн світу вже переходять до інтегрованого електронного уряду, який перетворює державу на платформу цифрових послуг, орієнтовану на забезпечення прав і свобод громадян, створюючи рівні можливості для їх реалізації. Під впливом цифрових технологій трансформується система державного управління та поступово формується нова модель системи. Ця електронна модель сприяє суспільству відкритій та прозорій діяльності державних установ через залучення населення до Інтернету та відкритих даних. Враховуючи стрімкий розвиток інформаційного суспільства, сьогодні для України дуже важливо орієнтувати вектор застосування інноваційних технологій у напрямку забезпечення конституційно закріплених прав, свобод та інтересів українського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Електронне урядування та електронна демократія : навч. посіб. : у 15 ч. / за заг. ред. А. І. Семенченка, В. М. Дрешпака. Київ, 2017. Ч. 1. Київ : ФОП Москаленко О. М., 2017. 70 с., с. 30; 16.

2. Концепція розвитку електронного урядування в Україні Проблема, яка потребує розв'язання : розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/250287124>.

3. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід. Методичні матеріали до навчальної дисципліни: «Теоретико-методологічні, організаційні та інституційні основи електронного урядування» / авт. кол.: К. Синицький, Я. Олійник, М. Міхальова та ін.; за заг. ред. д.н.держ.упр.,проф. С. Чукут, к.н.держ.упр. О. Загвойської. – К., 2010. – 166 с. [Електронний ресурс] // Режим доступу:https://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzheniya-elektronnogouryaduvannya_zarubizhnij-dosvid.pdf.

4. Кульчій І.О. Практики реалізації технологій електронного врядування в системі державного управління України. Аспекти публічного управління. № 1-2 (3-4). 2014. С. 61-69.

5. Положення про Державне агентство з питань електронного урядування України: постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 р. № 492 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF#Text>.

6. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>.

7. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг: Аналітична записка [Електронний ресурс] / Т.В. Джиґа // Національний інститут стратегічних досліджень про Президентів України – 2014. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1716>.

Ірина ДОБРЯНСЬКА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЄКТАМИ ТА СТАРТАПАМИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

Анотація. У статті наведено визначення стартапу. Проаналізовано діяльність Платформи розвитку агробізнесу AgroTalks. Охарактеризовано можливості технологічних інновацій в АПК. Виявлено незадіяні джерела фінансової підтримки стартапів. Запропоновано шляхи державної підтримки інноваційних проєктів стартаперів.

Abstract. The article defines a startup. The activity of the AgroTalks Agribusiness Development Platform is analyzed. Possibilities of technological innovations in agrarian and industrial complex are characterized. Unused sources of financial support for startups have been identified. Ways of state support of innovative projects of startups are offered.

Вступ. Протягом останнього двадцятиріччя інформаційно-технологічна індустрія стала рушійною силою конкурентоспроможності світової економіки. Розвиток інформаційних технологій змінив способи і методи господарювання, що зумовило переосмислення підходів до управління, отримання знань, впровадження інновацій, створення нових бізнес моделей діяльності підприємств тощо. Із розвитком інформаційних технологій інтенсивно розвиваються стартап-компанії, які є гнучкі до потреб ринку та пропонують конкретні рішення для своєї цільової аудиторії.

Виклад основного матеріалу. Активний розвиток стартапів є визначальною особливістю сучасного глобалізованого соціально-економічного середовища, знаменує собою перехід до нової моделі економічного зростання в аграрній галузі.

Стартап являє собою нову, нещодавно створену компанію (можливо ще не зареєстровану офіційно, але яка планує стати офіційною), що будує свій бізнес на основі інновацій або інноваційних технологій, володіє обмеженою кількістю ресурсів (як людських, так і фінансових) і планує виходити на ринок. Впроваджувані нею інноваційні технології можуть бути глобальними (тобто дана інновація буде інновацією для всього світу) або локальними (тобто дана технологія та ідея запозичені, але будуть інновацією в конкретному регіоні або країні) [6].

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Гарбар Ж.В.

Кожен стартап, варто розглядати як проєкт, який має певні етапи свого розвитку. Поділ на етапи є приблизний і залежить від мети і спрямованості стартапу, від сфери його діяльності та інших критеріїв, які будуть впливати на швидкість розвитку, і на кількість і рівень інвестицій в стартап.

Для успішного створення та розвитку стартапу потрібно сприятливе середовище, а саме доступ до фінансів і знань.

В порівнянні зі світовими лідерами, українські екосистеми стартапів знаходяться на початкових етапах розвитку за обсягами інвестицій, можливостями виходу на світовий ринок та досвідом реалізації стартапів. Обнадійливим є той факт, що велика частка стартапів у всьому світі припадає на ІТ сектор, який в Україні розвивається досить успішно і, попри складну економічну ситуацію в країні, демонструє стійкі темпи зростання. Це створює сприятливе середовище для зростання вітчизняної екосистеми стартапів [2].

Щороку в Україні зростає кількість інноваційних ідей та прогресивних людей, які готові втілювати ці ідеї. Згідно з рейтингом країн за кількістю стартапів, складеним сервісом Startup Ranking, Україна займає 33 місце у світі (зі 151), і з показником в 132 стартапи обігнала Японію, Австрію, Швецію, Південну Корею, Литву та Естонію [12].

Учасники аграрного ринку вже сьогодні активно використовують інноваційні рішення і технологічні розробки на стику аграрної індустрії та інформаційних технологій для розвитку, а також підвищення ефективності свого бізнесу. Звичайно, в першу чергу впроваджують на своєму виробництві передові розробки і зарубіжний досвід агрохолдинги та великі фермерські господарства. З кожним днем все більше агрокомпаній і фермерів прагнуть оптимізувати свої бізнес-процеси за рахунок впровадження інноваційних технологій, і таким чином підвищити конкурентоспроможність національної економіки на світовому ринку.

Для об'єднання двох найперспективніших та наукоємних для України сфер (аграрної та ІТ), формування стартап екосистеми і залучення інвестицій була створена громадська організація Платформа розвитку агробізнесу AgroTalks. Діяльність організації спрямована на розвиток технологічного та відповідального сільськогосподарського виробництва, пошук рішень, актуальних ідей. Завдання організації – створення умов для розвитку інноваційної екосистеми для стартапів в агросекторі та формування професійного ком'юніті, яке зможе ділитися досвідом, трендами і надихати молодих й талановитих людей розвиватися в новому для себе руслі. В структурі AgroTalks є бізнес-акселератор, за допомогою якого команда або автор ідеї може в максимально стислі терміни доопрацювати і реалізувати свій проєкт, а саме – сформулювати бізнес-модель, фінансовий план, провести аудит за всіма базовими напрямками, отримати менторську підтримку, стратегічний консалтинг. До складу експертів Платформи входять представники великих агрохолдингів, ІТ-компаній, кооперативів, асоціацій, а також молоді та успішні стартапери, бізнес-коучі і технологи.

Перед тим, як проєкт потрапляє в програму акселерації, він проходить первинний відбір за основними критеріями: інноваційність, технологічність, унікальність, економічний ефект від впровадження. Експертна комісія виносить рішення і дає подальші рекомендації в залежності від того, на якій стадії знаходиться проєкт [1].

AgroTalks також займається освітніми програмами і менторством стартапів. Це дозволяє на ранніх стадіях отримати професійну думку від експертів ринку щодо спроможності ідеї стартапу, наявності у реального бізнесу проблем, які передбачає вирішити проєкт своїм концептом.

Українські агротехнічні компанії розробляють сучасні рішення, спрямовані на вдосконалення традиційних методів ведення сільського господарства та запроваджують органічне виробництво [10].

Уже сьогодні в сільському господарстві існують нові прийоми роботи, в яких задіяні цифрові і технологічні інновації, що підвищують його ефективність. Використання дронів в землеробстві і в цілому в сільському господарстві – одне з найбільш перспективних напрямків застосування цієї технології. Безпілотні літаючі апарати (БЛА) можуть бути ефективно використані для планування і контролю етапів сільськогосподарського виробництва, а також для хімічної обробки посівів та інших рослин. При цьому основним критерієм для впровадження БЛА є економічна доцільність. БЛА дозволяють отримувати актуальну і ефективну інформацію тоді, коли вона вам необхідна, крім того, накопичена за тривалий період інформація дозволяє аналізувати процеси в динаміці. Апарати оснащують спеціальними датчиками, які точково виявляють заражені зони посівів, точково наносять добрива і поливають рослини. За три години безпілотник може засіяти 10 км² землі. Ще один спосіб застосування дронів – це спостереження, контроль за роботою працівників, сільськогосподарської техніки, охорона угідь. А встановлення на дрони тепловізорів забезпечує також охорону вночі.

GPS-контроль дозволяє здійснити багато з того, що ще недавно здавалося неймовірним. Використовуючи дану систему, можна контролювати багато параметрів, серед яких:

- місце розташування та маршрути пересування всієї техніки;
- витрати палива в русі, витрати палива під час стоянок, витрати палива під час виконання робіт на полях, витрати палива на 1 гектар обробленої площі і т.д.;
- час в'їзду і виїзду з поля, час простоїв і виконання польових робіт;
- площа оброблених ділянок полів [8].

Крім того, система дозволяє:

- наносити карти полів або імпортувати їх з інших картографічних програм;
- вести облік історії обробки полів, чергування сільськогосподарських культур;
- автоматично ідентифікувати навісне обладнання і визначити вид виконуваних робіт;

- автоматично ідентифікувати водіїв для обліку часу робіт;
- задавати розцінки робіт для попереднього розрахунку вартості виконаних робіт;
- порівнювати заплановані польові роботи з фактично виконаними [8].

Приклади і новітні ІТ продукти, запроваджені українськими агрокомпаніями:

METEOTREK – продукт для моніторингу погодних умов, планування технологічних операцій в агровиробництві і моделювання ризиків виникнення захворювань рослин;

PROFEED – комплексна система контролю й управління процесом годування тварин на м'ясо-молочних фермах. Вона допомагає оптимізувати бізнес-процеси і раціонально використовувати корм;

FAMEWS – додаток з системою контролю і раннього попередження зараження кукурудзяною листовою совкою [8].

26 жовтня в м. Києві на агрохакатоні команда Вінницького національного аграрного університету представила на національному рівні свої новітні проекти: інноваційно-логістичну платформу «Together», яка вирішить комунікаційні проблеми малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників, пов'язаних із організацією їх взаємодії.

Представлений також мобільний додаток «Агроленд», який призначений для удосконалення аналітики фермерів. У ньому буде відображатися уся інформація, що належить підприємству, а також аналізуватися сезонні посіви, якість врожаю та порівняння з попередніми роками. Додаток сам аналізуватиме усі прибутки та рентабельність.

Програма «Розумна вода» передбачає створення безпілотного літаючого апарату із вмонтованим спектральним датчиком, що розраховує водний баланс для оцінки фактичного стану рослин. Проєкт передбачає покращення якості зрошування та зниження затрат на електроенергію на господарстві.

Стартап «Акустік» розрахований на виробництво якісної продукції переробної промисловості відповідно до сучасних вимог.

А також студенти представили проєкти по застосуванню технології 3D-друку у галузі сільськогосподарського будівництва та використання зелених дахів, та стартап по виготовленню цілющої еко косметики «HEALING COSMETICS», що передбачає виготовлення органічних косметичних продуктів, які принципово не містять синтетичних шкідливих речовин.

ІТ-стартап «Використання EarthObserving System для контролю NDVI рослин» направлений на те, щоб вчасно виявити поля, на яких погано розвиваються культури, та прийняти управлінське рішення для вирішення проблеми за допомогою супутникового моніторингу та оцінки NDVI [9].

Отже, наразі необхідно сприяти ефективному функціонуванню стартапів в Україні, створювати механізми для підвищення результативності їхньої діяльності на вітчизняному ринку та визнання значущості інноваційних технологій для успішного розвитку українських підприємств.

Державна підтримка інноваційних проектів стартаперів може здійснюватись через надання грантів, програми пільгового кредитування, фінансування наукових розробок, фінансування інноваційних проектів у певних галузях (сільське господарство, екологія, енергозберігаючі технології, соціальна сфера і т. п.).

Висновки. На даному етапі розвитку підприємництва спостерігається значне піднесення у розвитку українських стартапів, які досить швидко розвиваються і мають багато користувачів.

Підтримка стартапів є комплексним процесом, реалізація якого включає: збільшення інвестування з боку держави, підтримку соціальної спрямованості інноваційних проектів; розвиток підприємницької культури; посилення режиму інтелектуальної власності; розробку державними органами законопроектів, які сприятимуть розвитку інноваційного підприємництва; посилення інформаційних можливостей участі українських новаторів в міжнародних програмах.

Список використаних джерел:

1. Аграрні стартапи, нові технології і тренди на AgroTalks DAY. URL : <https://a7d.com.ua/novini/35820-agrarn-startapi-nov-tehnologyi-trendi-na-agrotalks-day.html>.

2. Баб'ячок Р.І., Кульчицький І.І. Основні тенденції розвитку стартапів в Україні – проблеми, перешкоди і можливості. URL : [file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Osnovni-tendentsiyi-rozvytku-startapiv-v-Ukrayini-1-1\(3\).pdf](file:///C:/Users/ASUS/Downloads/Osnovni-tendentsiyi-rozvytku-startapiv-v-Ukrayini-1-1(3).pdf).

3. Воловідник К., Круглікова М., Данкеєва О. Бізнес-модель як передумова реалізації стартап-проекту. Інфраструктура ринку. 2021. Вип. 51. С. 114–119. URL : http://www.market-infr.od.ua/journals/2021/51_2021_ukr/20.pdf.

4. Гусаковська Т.О., Кужель Н.Л. Розвиток стартапів в Україні: проблеми та перспективи. Проблеми економіки. 2020. № 4. С. 29–34.

5. Думанська І.Ю. Стартап як платформа для фінансування інноваційного процесу в АПК. Приазовський економічний вісник. 2018. Вип. 2 (07). С. 122-128.

6. Пікуль В.С. Що таке стартап? URL : https://3222.ua/ru/article/scho_take_startap.htm.

7. Рапута К.О. Напрями вдосконалення механізму венчурного фінансування стартапів в Україні. Інвестиції : практика та досвід. 2021. № 2. С. 56–63.

8. Стартапи в агропромисловості. URL : <https://dlf.ua/ua/silskogospodarstvo-v-ukrayini/#7>

9. Студенти ВНАУ презентують свої *стартапи* на агрохакатоні у Києві. URL : <https://vsau.org/novini/novini-vnau/studenti-vnau-prezentuyut-svoi-startapi-na-agroxakatonu-u-kievi>

10. Технологічна платформа «Агротехнополіс». URL : <http://www.iipnaan.com.ua/platforma-ahrotekhnopolis.html>.

11. Федоров Р.К. Стан та основні напрями розвитку стартапів в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 4. URL : http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/202.pdf.
12. Startup Ranking. Countries Ranking. URL : <http://www.startupranking.com/countries>.

Олександра ЖЕРЬОБКИНА*
студентка 3 курсу,
факультету менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет,
Вінниця, Україна

ПОТЕНЦІАЛ МОЛОЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ: МАРКЕТИНГОВИЙ АСПЕКТ

***Анотація.** Наведено основні результати моніторингу стану та перспектив розвитку вітчизняного ринку молока і молочних продуктів. Розглянуто місце молока та молочних продуктів у світових ресурсах продовольчої продукції та обсяги виробництва за 2012-2020 роки. Аналізовано експортно-імпорتنний потенціал ринку та наведено маркетингові заходи для успішного та ефективного розвитку молочного ринку України.*

***Abstract.** The main results of monitoring the state and prospects of development of the domestic market of milk and dairy products are presented. The place of milk and dairy products in the world resources of food products and production volumes for 2012-2020 are considered. The export-import potential of the market is analyzed and marketing measures for successful and effective development of the dairy market of Ukraine are given.*

Вступ. Незважаючи на те, що виробництво молока та молочних продуктів переважно зосереджено в господарствах населення, на сьогодні на ринку відбуваються трансформації в сторону промислового виробництва. Такі зміни безпосередньо пов'язані з необхідністю підвищення якості молока, оскільки переробні підприємства надають перевагу якіснішій сировині для виготовлення молочної продукції. Окрім цього, для покращення стану молочній галузі в Україні необхідно проаналізувати сучасні проблеми та варіанти їх вирішення.

Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна, молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією з провідних у структурі харчової індустрії України [1]. Молочна продукція займає провідне місце у споживанні населення.

Сучасний світовий ринок формує конкурентне середовище для українських

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Красняк О.П.

товаровиробників, що зумовлює актуальність необхідних маркетингових заходів узгодження ефективної діяльності та функціонування в умовах ринку.

Розв'язанню проблеми розвитку світового ринку молока та молочної продукції, а також теоретичні та методологічні аспекти функціонування молочної галузі присвячені наукові праці таких дослідників, як В. Чагаровський [2], Т. Колесник, Л. Пронько, О. Самборська [3], І. Гурська, М. Лук'янова [4] та багато інших науковців. Проте питання оцінки та перспектив розвитку підприємств молочної галузі на ринку досі залишається актуальним та сучасним.

Виклад основного матеріалу. На даному етапі розвитку ринок молочної продукції України посідає 22 місце у рейтингу світових виробників.

Світовий ринок молочної продукції має схильність до відновлення. Хоча поголів'я в домашніх господарствах зменшується, молочні ферми товарного чи сімейного типу зростають. За повідомленням Державної служби статистики, 2019 року Україна вперше з часів незалежності виробила менше молока – обсяги зменшилися на 10 млн тонн, що на 3,6 % менше, ніж у 2018 році. Торік виробництво молока в Україні зменшилося на 4,2 % у порівнянні з 2019 роком. Спад відбувся за рахунок зменшення поголів'я в підсобних господарствах, де обсяги молока скоротилися на 6,2 %. У сільськогосподарських підприємствах обсяги навпаки збільшилися, не суттєво, але ріст є – на 0,8 %, або 2,75 млн тонн. Однак що стосується переробної молочної промисловості, то за даними Держстату, загалом за 2020 рік на переробні підприємства України надійшло 3,51 млн тонн молока, що на 7,6 % менше, ніж у 2019 році. Така ж тенденція простежується й цього року. Виробництво молока за 9 місяців поточного року скоротилося на 5 % порівняно з аналогічним періодом 2020 року. Ці цифри знову ж таки пов'язані з тим, що скорочується поголів'я ВРХ. Так, станом на 1 вересня в Україні налічують 1 млн 655,2 тис. корів, що на 5,9 % менше, ніж 2020-го. З них 425,2 тис. корів утримували в промисловому секторі, а 1 млн 230 тис. голів – у господарствах населення [5].

Також важливим є оцінка динаміки самої продукції (рис. 1).

Аналіз динаміки виробництва молочної продукції вказує на зміни виробництва у молочній галузі за період 2012-2020 роки. За досліджуваний період відбулось збільшення виробництва молока і вершків коагульованих, кефіру та сметани, сир свіжий – найменше, це свідчить про збільшення попиту на ці продукти.

Говорячи про ціноутворення на світовому ринку, за даними IFCN, ціни на біржові молочні товари в липні продемонстрували зниження. Зокрема, масло вершкове подешевшало на 4,1 % через падіння попиту з боку Китаю. Сухе збиране молоко опустилося в ціні на 6,8 % (виробництво загалом перевищує попит, за винятком азійського регіону). Сухе незбиране молоко внаслідок зростання запасів подешевшало на 3,1 %. Тому комбінована індикативна ціна молока, що береться в розрахунках IFCN, продовжила знижуватися і за результатами липня становила 42,7 дол./100 кг у перерахунку на молоко жирністю 4 % й умістом білка 3,3 % [6].

Рис. 1. Динаміка виробництва молочної продукції в Україні
Джерело: систематизовано автором на основі [5]

Індикативна ціна кормів залишається на високому рівні – 32,2 дол/100 кг. Наразі відзначається поступове зниження цих цін, проте, з другого боку, несприятливі погодні умови в головних країнах-експортерах розглядаються як негативний фактор. Очікується, що середня ціна кормів у поточному році буде вищою, ніж у 2020 році. Загалом, погодні умови в близькому майбутньому справлятимуть вирішальний вплив як на виробництво молока, так і на ціну кормів, що, у свою чергу, тиснутиме на маржинальність виробництва [6].

Досліджуючи світове виробництво молока в першому півріччі демонструвало помітне нарощування, і лише в липні воно сповільнилося – до +1,5 % (рис.2). Більша частина приросту виробництва молока належить виробникам Сполучених Штатів (+3,8 %) та Нової Зеландії (+3,7 %). Європейські ж виробники сумарно мають лише +0,4 % [5].

Динаміка індексу цін на молочні продукти, %

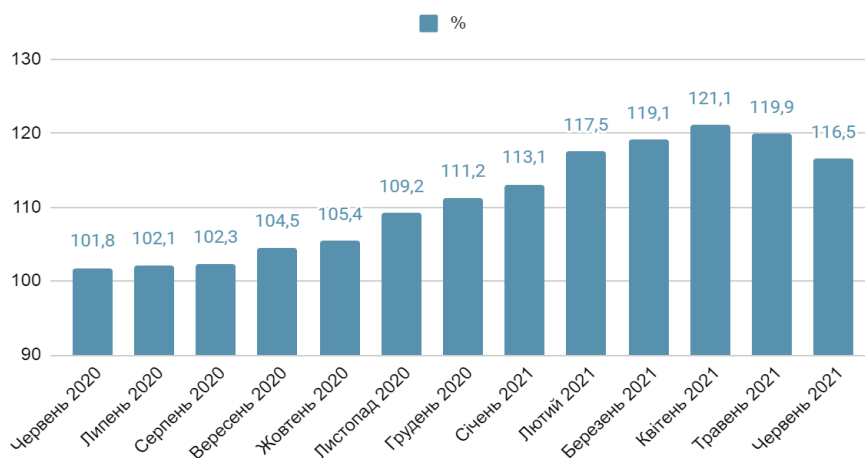

Рис. 2. Динаміка індексу цін на молочні продукти
Джерело: розроблено автором на основі [5]

Індикатор експортного потенціалу, або експортна вартість товару, що постачається країною на ринок (у дол. США), обчислюється на основі пропозиції (прогнозованої частки ринку), попиту (що базується на прогнозованому імпорті з поправкою на доступ до ринку) та рівня двосторонньої простоти торгівлі [7]. Побудована за даною методикою карта (рис. 3) свідчить про те, що найбільший експортний потенціал на світовому ринку серед товарів молочної галузі мають казеїн, сухе молоко, сироватка, низькокалорійне сухе молоко та вершкове масло.

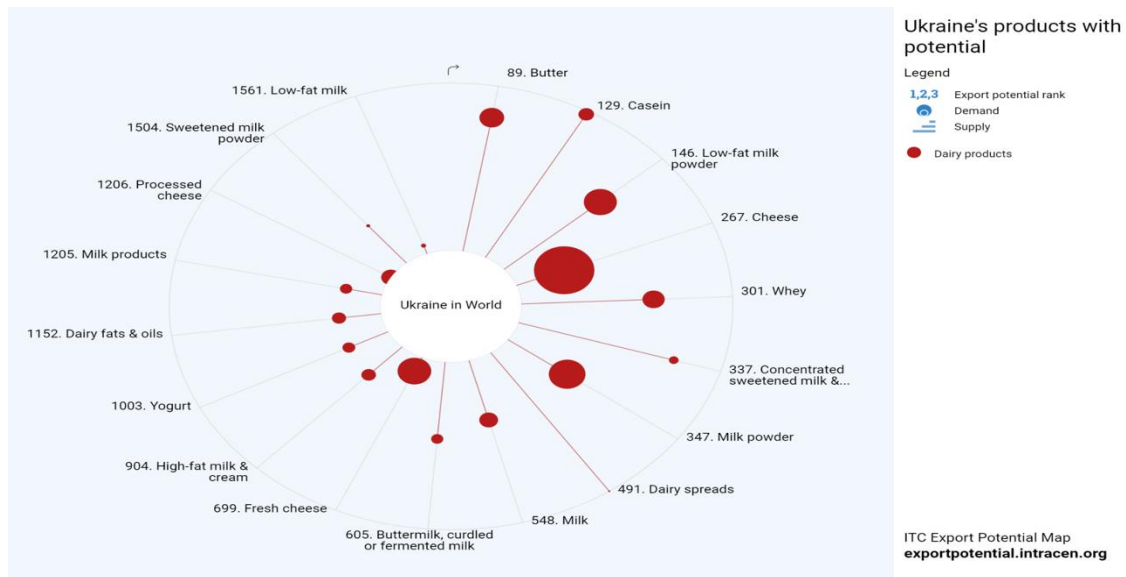

Рис. 3. Карта експортного потенціалу молочної галузі України на світовому ринку

Джерело: систематизовано автором на основі [7]

Отже, беручи до уваги майбутнє ринку молочної продукції в Україні, потрібно обов'язково виділити чинники поліплення стану галузі, які посилюють необхідність використання маркетингу для підвищення економічної ефективності її роботи.

При умові спільних зусиль держави, виробника молочної продукції та переробників молока, український ринок молочної продукції має реальні можливості стати прибутковим вітчизняним виробником та потужним експортером молокопродуктів вітчизняного виробництва на світовому ринку.

Висновки. Розглянувши загальну інформацію про ринок молочної продукції можна зробити наступні висновки: хоч сучасна молочна галузь України знаходиться у скрутному становищі, її подальший розвиток - питання часу. Експортний потенціал - можливість і здатність країни чи підприємств галузі експортувати наявні та нарощувати експорт нових товарів. Україна має якісні молочні продукти, які можуть завойовувати світ і не треба чекати, поки нас підтримають, до нас прийдуть, нам скажуть, треба самим виходити на світовий ринок і гідно конкурувати з європейськими виробниками. Вище зазначені прогнози і поради можуть посприяти покращенню ситуації на ринку.

Список використаних джерел:

1. Васильчак С.В. Особливості функціонування ринку молока та молочної продукції. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. № 15.4. С. 357–362.
2. Чагаровський В. Молочна галузь України та її майбутнє через 10 років: проблеми, національна програма розвитку та державна підтримка : веб-сайт, URL: <https://agropolit.com/blog/412-molochna-galuz-ukrayini-ta-yiyi-maybutnye-cherez-10-rokiv-problemi-natsionalna-programa-rozvitku-ta-derjavna-pidtrimka>.
3. Колесник Т.В., Пронько Л.М., Самборська О.Ю. Ринок молочної продукції України: стан та перспективи розвитку. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2019. № 10. С. 72–81.
4. Гурська І.С., Лук'янова М.М. Функціонування вітчизняного ринку молока та молочних продуктів. *Інноваційна економіка*. 2019. № 3-4. С. 30–39.
5. Офіційний сайт Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Стан світового молочного ринку : веб-сайт, URL: <https://avm-ua.org/uk/post/indikativna-cina-moloka-znizuetsa-zriz-stanu-svitovogo-molocnogo-rinku-u-lipni-vid-ifcn>.
7. Measuring export potential. : веб-сайт, <https://exportpotential.intracen.org/en/resources/learning/glossary#ease-toexport>.

Наталя КОТОВСЬКА,^{*}
студентка 2 курсу,
факультет економіки та бізнес-адміністрування,
Національний авіаційний університет
Київ, Україна

ФОРМИ АУТСОРСИНГУ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. У статті досліджено форми аутсорсингу та їх характеристика. Охарактеризовано рішення про можливе використання внутрішніх або зовнішніх ресурсів для реалізації окремих функцій або бізнес-процесів за допомогою аутсорсингу. Надано характеристику внутрішнього та зовнішнього аутсорсингу та наслідки його використання для підприємства. Визначено процес передачі аутсорсеру конкретних функцій або частин бізнес-процесів компанії за допомогою часткового аутсорсингу.

Annotation. The article investigates the forms of outsourcing and their characteristics. The decision on possible use of internal or external resources for realization of separate functions or business processes by means of outsourcing is characterized. The characteristic of internal and external outsourcing and

^{*} Науковий керівник: к.е.н, доцент, доцент кафедри маркетингу НАУ – Салькова І.Ю.

consequences of its use for the enterprise are given. The process of outsourcing specific functions or parts of a company's business processes through partial outsourcing is defined.

Вступ. Слідом за рішенням про використання аутсорсингу керівництво компанії має визначити, яким чином буде організована спільна з партнером аутсорсером діяльність. Різні форми партнерських взаємин характеризуються різним ступенем ризику, який залежить від безлічі факторів, таких, як: вже існуючі правові чи економічні відносини з потенційним аутсорсером; кількість потенційних партнерів, які пропонують аналогічні послуги; популярність аутсорсера на ринку, та його ділова репутація; досвід аутсорсера в реалізації аналогічних проектів.

Класифікація форм і видів аутсорсингу не є в даний момент усталеною і остаточною, оскільки партнерські відносини в рамках конкретних угод про аутсорсинг можуть мати значні відмінності. Причиною цього є швидкі темпи розвитку цього сектору бізнесу, виникнення нових форм взаємин в умовах економічної глобалізації, законодавчі обмеження низки країн. Форма партнерських взаємин вибирається замовником і залежить, в першу чергу, від бажання і можливості контролювати і координувати виконання роботи аутсорсингу. Ступінь такої координації визначається правами на володіння тими ресурсами, які задіяні в реалізації аутсорсинг проекту з обох сторін. Умови угоди можуть передбачати різні з економічної та юридичної точки зору форми організації діяльності. Залежно від форми організації спільної діяльності виділяють внутрішній і зовнішній види аутсорсингу. Внутрішній аутсорсинг виражений у перерозподілі функцій всередині бізнес-системи з метою збереження контролю над якістю їх виконання. При зовнішньому аутсорсингу виконання окремих або взаємопов'язаних функцій передається зовнішньому виконавцю-аутсорсеру, при цьому скорочуються частка компанії у вартості готового продукту, а також рівень оподаткування. Чим вище ступінь ієрархічної координації взаємовідносин між партнерами в аутсорсинг-проект, тим менш задіяні ринкові механізми. Чим вище ступінь ринкової координації взаємин, тим ймовірніше розрив партнерських відносин, наприклад, при можливості заключити угоду про аутсорсинг на більш вигідних умовах з іншим партнером.

Отже, серед рішень про можливе використання внутрішніх або зовнішніх ресурсів для реалізації окремих функцій або бізнес-процесів можуть бути наступні:

- використання власних можливостей (так зване «внутрішнє» рішення проблеми), наприклад, створення додаткового відділу, використання власних виробничих потужностей або придбання необхідних продуктів/послуг у конкурентів;
- створення дочірньої фірми спеціально для виробництва необхідних продуктів/послуг;
- кооперація (створення спільного підприємства);
- придбання послуг зовнішньої організації (аутсорсера).

Аутсорсинг може бути пов'язаний зі значними змінами структури майна і структури капіталу організації. Діяльність конкретного підприємства пов'язана з використанням засобів виробництва матеріальних і нематеріальних.

У рамках угоди про аутсорсинг частину засобів виробництва може передаватися аутсорсеру. При цьому необхідно, щоб перехідні до аутсорсеру засоби виробництва дозволили йому здійснювати виробничу діяльність. Таким чином, разом з делегуванням виробничих 33 функцій або бізнес-процесів аутсорсеру можуть бути передані машини та обладнання, предмети обстановки. Для підприємства або частини підприємства, що займається торгівлею або працює у сфері обслуговування, істотними є нематеріальні засоби виробництва. У цьому випадку мова йде про постійне коло покупців, списку клієнтів, комерційних зв'язках, ноу-хау і гудвіл (умовна вартість ділових зв'язків). Недостатній розвиток ринку послуг аутсорсингу окремих країн або галузей також є причиною пошуку «внутрішнього» вирішення проблеми. Однак практика бізнесу останнього десятиліття має безліч переконливих прикладів ефективності зовнішнього аутсорсингу. Зокрема, необхідність радикального скорочення витрат окремих підрозділів є причиною, що спонукає керівництво підприємств приймати рішення про виконання силами аутсорсерів тих проектів, для яких раніше вишукувалися внутрішні резерви. Цьому сприяє також впровадження принципів інноваційного менеджменту та нових методів оцінки ефективності інвестицій. Розуміння суті внутрішнього і зовнішнього аутсорсингу грає першочергову роль саме для українських підприємств. Часто інтереси власників і вищого менеджменту українських компаній представляють одні й ті ж особи. Власники не зацікавлені в скороченні видів діяльності організації та винесенні окремих функцій за її межі, тому що не впевнені у перспективі і не бажають потрапити в залежність від постачальників послуг. Інтереси власників у даному випадку суперечать дійсно ефективного менеджменту. Першим етапом розвитку аутсорсингу для російських підприємств є формування і розширення системи суб контрактних відносин. У загальному випадку оптимальне рішення полягає в використанні зовнішнього аутсорсингу для всіх функцій, не пов'язаних з основною діяльністю компанії і лежать поза сферою її стратегічних інтересів. «Придатними» для використання зовнішнього аутсорсингу є «зрілі» функції, тобто такі, в яких не прогнозується інновація, здатна дати компанії стратегічні переваги в майбутньому.

Використання зовнішнього аутсорсингу приводить у цьому випадку до наступних результатів: економія власних ресурсів; отримання послуг високої якості; підвищення іміджу компанії при використанні послуг відомого постачальника. Однак, аутсорсер пропонує готове рішення і може забезпечити вигоди від його використання в ситуації, коли керівництво компанії вже визначило стратегічні перспективи, можливості та обмеження розвитку власних ресурсів.

Аутсорсинг – наслідок обраного шляху розвитку компанії, а не причина. Ніхто, крім вищого менеджменту компанії, не вибирає її стратегію. Практичний досвід компаній, які активно використовують аутсорсинг, наочно відображає

вимоги до балансу ринкових методів координації відносин з рівнем контролю діяльності аутсорсера, оскільки: необхідно постійно підтримувати керованість процесу; скорочення витрат не єдина причина аутсорсинга, він також повинен створювати обчислювальні якісні переваги; команда аутсорсера повинна складатися з фахівців високого класу і аутсорсинг-проект повинен бути під наглядом керівництва постачальника послуг; повинна відбуватися постійна переоцінка вимог до аутсорсеру у зв'язку із змінами в технологіях та бізнесі; необхідний правильний економічний аналіз, щоб після двох перших років економії аутсорсинг-проект не обернувся великими витратами або падінням якості сервісу.

З точки зору ефективного використання ресурсів, а також розподілу відповідальності і ризиків можна виділити частковий (вибірковий) і повний аутсорсинг. Частковий, або вибірковий, аутсорсинг (partial, або selective, outsourcing) – передача аутсорсеру конкретних функцій або частин бізнеспроцесів компанії. У той же час ряд взаємопов'язаних функцій виконується компанією самостійно. Метою часткового аутсорсингу є бажання організації-клієнта зберегти вплив на планування, управління і контроль, зосередити в своїх руках передові технології. У ряді випадків частковий аутсорсинг переслідує мету освоєння організацією нових технологій (наприклад інформаційних), пристосування до нових умов діяльності. Частковий аутсорсинг широко застосовується також при розробці нових продуктів, впровадження ноу-хау, що вимагають значних інвестицій і тривалих термінів освоєння. При цьому в реалізацію аутсорсинг-проекту можуть бути залучені ресурси декількох організацій, кожна з яких у даному випадку знижує частку власного ризику, перерозподіляючи витрати між партнерами. Частковий аутсорсинг дозволяє приділяти значну увагу індивідуальним запитам організації-замовника або кінцевого споживача, знаходити специфічні рішення, відповідно для конкретних умов діяльності. Але найголовніше – частковий аутсорсинг дозволяє ефективно використовувати також внутрішні ресурси організації-замовника (виробничу і технологічну базу, кваліфікований персонал, інтелектуальний капітал). Використання часткового аутсорсингу є одним з методів поширення прогресивних технологій, стандартів якості та концепцій сучасного менеджменту. У зв'язку з широким використанням послуг аутсорсингу для реалізації лише частини окремих виробничих функцій чи конкретних завдань іноді використовується термін «ауттаскінг» (від англ. Outtasking). Подібні неологізми покликані сконцентрувати увагу на характері відносин між партнера в аутсорсинг-проекті. Зокрема, ауттаскінг передбачає більший контроль над виконанням доручених зовнішньої стороною конкретних завдань, наприклад, обробки паперових носіїв інформації та формування 36 електронної бази даних, обслуговування комп'ютерів і техніки в офісі, прийому заявок по телефону.

Висновки. Отже, частковий аутсорсинг дає можливість: Невеликим організаціям-аутсорсерам вийти на цей ринок зі своїми послугами, а потенційним клієнтам отримати доступ до послуг аутсорсинга без радикальних змін стратегії розвитку організації; організації-клієнту вчитися у спеціалізованій

організації-аутсорсера і правильно оцінювати свій потенціал у подальшому розвитку конкретних функцій і видів діяльності; створити умови для розробки більш масштабного аутсорсинг-проекту. Метою повного аутсорсингу є скорочення рівнів управління, спрощення внутрішніх процесів планування, розукрупнення і декапіталізація компанії, скорочення затрат, у тому числі управлінських.

Список використаних джерел:

1. Дюкареєв, Д. С. (2019). Концептуальні засади аутсорсингу. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Економіка і управління*. №. 30 (69). С. 79-83.
2. Майстер, Д. О. Переваги та недоліки аутсорсингу для бізнесу. *Journal of Productivity and Performance Management*, 57.5. С. 355-369.
3. Morgulets, O., Nyshenko, O., & Zinchenko, O. (2020). Впровадження аутсорсингу бізнес-процесів на підприємстві. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. №. 3 (34). С. 283-292.

Артем КРАВЕЦЬ,*
студент 1 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОГО РИНКУ ПРАЦІ

Анотація. У статті досліджено особливості українського ринку праці, розкрито специфіку його функціонування, сучасний стан та основні тенденції на ринку праці. Доведено, що ключовим індикатором стану ринку праці, в умовах глобалізації, є рівень безробіття в країні. Виокремлено види економічної діяльності з найвищою та найнижчою оплатою праці в Україні, визначено структуру безробіття за статтю.

Abstract. The article examines the features of the Ukrainian labor market, reveals the specifics of its functioning, the current state and the main trends in the labor market. It is proved that the key indicator of the state of the labor market in the context of globalization is the unemployment rate in the country. The types of economic activities with the highest and lowest wages in Ukraine are singled out, the structure of unemployment by gender is determined.

Вступ. Ринок праці є елементом ринкової економіки, у цьому процесі інтереси робітників і роботодавців переплітаються: одні хочуть отримати

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Березюк С.В.

кваліфікованих працівників з високою продуктивністю, а інші належної оплати праці відповідно до посади та відповідальності.

Сучасну ситуацію на ринку праці визначають кризовою – така, що породжує бідність, зниження економічної активності працюючих, розширення населення на соціально-вразливі групи, неузгодженість з ринком освітніх послуг, і, відповідно, зниження якості трудового потенціалу та мотивації до продуктивної діяльності. Саме тому, особливої актуальності набувають проблеми ефективної зайнятості населення, створення ефективного ринку робочої сили, запобігання безробіттю та міграційним процесам в країні. Актуальність проблеми підсилюється тим фактором, що заробітна плата на сучасному етапі залишається для населення нашої країни головним джерелом доходів та підтримки життєвого рівня, оскільки оплата праці в сукупності доходів займає головне місце.

Виклад основного матеріалу. Ефективний розвиток економіки країни не можливий без врахування макроекономічних показників ринку праці. Запорукою стабільної роботи економіки є збільшення зайнятості в наукомістких, обслуговуючих галузях, збільшення кількості нових робочих місць, задоволення попиту на робочу силу навичками необхідними для сучасного бізнесу [4, с. 31].

Якщо економіка країни не в змозі забезпечити усіх бажаючих працювати належними умовами праці та гідною оплатою праці, то виникає новий вид праці – самозайнятість, а це в свою чергу спонукає до неефективного використання робочої сили країни, зменшення ефективності діяльності уряду та країни в цілому.

Одним з важливих показників, які характеризують стан ринку праці України є зайнятість населення. За даними Головного управління статистики у Вінницькій області, кількість зайнятого населення у віці 15-70 років протягом 2020 року, у порівнянні з 2019 роком, скоротилася на 25,8 тис. осіб та становила 634,9 тис. осіб. Рівень зайнятості населення у віці 15-70 років скоротився з 58,0 % до 56,2 % [1].

Відповідно до щорічних даних Головного управління статистики у Вінницькій області, протягом 2019-2020 рр. зміни в показниках зайнятості населення відбулися як у міських поселеннях, так і в сільській місцевості; як серед жінок, так і серед чоловіків. У міських поселеннях кількість зайнятого населення у віці 15-70 років зменшилась на 23,9 тис. особи (до 325,6 тис. осіб), рівень зайнятості скоротився з 58,1 % до 54,4 %. У сільській місцевості – кількість зайнятого населення зменшилась на 1,9 тис. осіб (до 309,3 тис. осіб), а рівень зайнятості зріс з 57,8 % до 58,2 % [1].

Кількість безробітного населення (за методологією Міжнародної Організації праці, далі МОП) у Вінницькій області, у віці 15-70 років протягом 2020 року, у порівнянні з 2019 роком, зросла на 7,1 тис. осіб та становила 75,8 тис. осіб. Рівень безробіття в країнах Європейського союзу за цей період зріс з 6,2 % до 7,4 %, а в Україні – з 8,2 % до 9,5 % [1].

Проведений аналіз ринку безробіття, дозволяє акцентувати увагу на визначенні його основних причин: невисока оплата праці, недостатня кількість

робочих місць, не бажання молоді працювати за мінімальний розмір заробітної плати, розміщення підприємств за межами обласних центрів, де не достатньо розвинена соціальна інфраструктура тощо.

Аналіз статистичних даних свідчить, що середній розмір заробітної плати штатних працівників у Вінницькій області у 2021 році, у порівнянні з 2020 роком, зріс на 22,6 % та становив 12,4 тис. гривень. Серед видів економічної діяльності найвищою заробітна плата була в галузях: державного управління і оборони – 17,6 тис. грн., у будівництві – 17,3 тис. грн., у фінансовій та страховій діяльності – 16,9 тис. грн., у промисловості – 14,1 тис. грн., у технічній діяльності – 14,3 тис. грн. Найнижчою оплата праці була у галузі тимчасового розміщення й організації харчування, а саме 8,4 тис. грн., у сфері адміністративного обслуговування – 8,7 тис. грн., у сфері операцій з нерухомим майном – 8,9 тис. грн. [1].

Український ринок праці зазнав негативного впливу через пандемію COVID-19 одразу за кількома напрямками: по-перше, на розвиток ситуації впливають зміни в сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на внутрішній ринок України. По-друге, у тому сегменті національної економіки, функціонування якого зорієнтовано на зовнішній (світовий) ринок. По-третє, на розвиток ситуації на українському ринку праці впливають зміни в стані, що склався нині з безпосередньою міграцією робочої сили з України [2].

Україна є великим «експортером» робочої сили та послуг праці на світовому ринку. Такий підхід до аналізу українського ринку праці за напрямками впливу ендогенних (зовнішніх) чинників на його розвиток в умовах пандемії COVID-19 надає можливість будувати більш обґрунтовані сценарії трансформації цього ринку залежно від подальшого перебігу пандемії у світі.

Загалом вплив пандемії COVID-19 на світову та українську економіки, привів до негативних змін на внутрішньому ринку праці:

- фактичного скорочення зайнятості;
- зростання кількості безробітних;
- зменшення кількості українців, що працюють закордоном (трудових мігрантів);
- зменшення доходів населення України від продажу своєї робочої сили та самозайнятості через зменшення зарплати, втрати роботи та доходів фізичних осіб-підприємців.

Відповідно до сучасних реалій соціально-економічного розвитку країни головними напрямками стратегії розвитку ринку праці в Україні, на нашу думку, повинні стати:

- досягнення балансу між попитом і пропозицією робочої сили;
- створення нових робочих місць;
- вдосконалення механізмів працевлаштування конкурентоспроможних верств населення (молоді, випускників навчальних закладів, жінок, які мають неповнолітніх дітей);

– удосконалення системи моніторингу та прогнозування ситуації на ринку праці, забезпечення інформаційної підтримки суб'єктів малого підприємництва, зокрема з питань організації та провадження підприємницької діяльності;

– розроблення та виконання регіональних програм мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва, удосконалення правового, адміністративного і економічного механізму державного регулювання виробничих та соціально-трудових відносин з метою запобігання нелегальної зайнятості населення.

Висновки. На основі проведеного аналізу варто відмітити, що ключовими факторами вирішення проблеми безробіття в Україні є:

– розвиток приватного підприємництва, малого бізнесу, сфери послуг, фермерства та всієї ринкової інфраструктури загалом;

– доступ малого та середнього бізнесу до кредитів зі зменшеними ставками кредиту;

– зменшення рівня оподаткування підприємств, які тільки починають розвивати свій бізнес та мають намір утримувати його довгий термін на економічному ринку.

Список використаних джерел:

1. Державний центр зайнятості Вінницької області. URL: file:///E:/1._sytuaciya_na_rp_ta_diyalnist_dsz_09_2021_.pdf.

2. Кулицький С. Український ринок праці під впливом пандемії COVID-19: стан та оцінка перспектив розвитку. URL: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=4941:situatsiya-na-vitchiznyanomu-rinku-pratsi-v-umovakh-pandemiji&catid=8&Itemid=350.

3. Наумова М. А. Вплив глобальних викликів на функціонування ринку праці. *Бізнес-інформ*. 2019. № 1. С. 40–49.

4. Федунчик Л. Г. Ринок праці в Україні: проблеми та напрями їх вирішення. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2016. № 2. С. 31.

Олеся КУЛИК*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СТРАТЕГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АПК

Анотація. У статті проведено аналіз стану та перспектив інвестиційної діяльності в Україні. Розглянуто сутність категорії «інвестиційно-інноваційний розвиток сільського господарства». Визначено ключові проблеми інвестиційної діяльності в сільському господарстві. Розглянуто пріоритетні завдання стратегічного розвитку сільського господарства країн ЄС. Визначено обсяги та частку прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України. Вказані основні факторами, які позитивно впливають на залучення коштів в агропромисловий сектор. Проаналізовано обсяги капітальних інвестицій за видами економічної діяльності в АПК України. Визначено основні напрями активізації інвестиційної діяльності в аграрному секторі України з врахуванням особливостей функціонування галузі.

Abstract. The article analyzes the state and prospects of investment activity in Ukraine. The essence of the category "investment and innovative development of agriculture" is considered. The key problems of investment activity in agriculture are identified. The priority tasks of strategic development of agriculture of the EU countries are considered. The volumes and share of foreign direct investments in agriculture of Ukraine are determined. These are the main factors that have a positive impact on raising funds in the agro-industrial sector. The volumes of capital investments by types of economic activity in the agro-industrial complex of Ukraine are analyzed. The main directions of intensification of investment activity in the agricultural sector of Ukraine are determined, taking into account the peculiarities of the functioning of the industry.

Вступ. Останнім часом однією з найбільш актуальних проблем аграрного сектору економіки є створення сприятливого інвестиційного клімату в аграрній сфері та активізація інвестиційної діяльності всіх господарюючих суб'єктів.

Враховуючи сучасний фінансовий та матеріально-технічний стан агропромислового комплексу, розв'язок зазначеної проблеми вимагає якісної зміни підходів до управління агропромисловим комплексом як на макрорівні, так і мезорівні, адаптації їх до умов ринкових відносин.

Внаслідок значних прорахунків в стратегії та тактиці аграрних перетворень привів до диспропорції в АПК, спаду виробництва, втратою багатьох

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Кубай О.Г.

сільськогосподарських товаровиробників фінансової стійкості, зниженню життя населення, негативним демографічним наслідкам на селі та економіко-політичною ситуацією в країні. Узагальнюючи це, варто зазначити, що складне фінансове становище сільськогосподарських підприємств робить їх непривабливими для інвесторів, а власний капітал для довгострокових вкладень обмежується лише амортизацією, яка неухильно зменшується. Враховуючи ці фактори, можна стверджувати, що проблема інвестиційної привабливості аграрного сектору є однією з найбільш актуальних [6].

Метою статті є визначення особливостей інвестиційної діяльності на підприємствах агропромислового сектора економіки, виявлення основних проблем та перспектив розвитку інвестиційної діяльності в АПК.

Дослідженню окремих аспектів інвестиційної діяльності присвячено праці багатьох учених, серед яких: Готра В.В., Івахненко І.С., Калетнік Г.М.[3], Макаренко П. М., Назаренко І.М., Резнік Н.П., Черваньов Д. М., Шубравська О.В. та ін.

Виклад основного матеріалу. Інвестиційно-інноваційний розвиток сільського господарства – це глибокий активний процес, в якому завдання результативного споживання фінансових ресурсів, залучення додаткових джерел фінансування, пошук потенційних інвесторів взаємопов'язані з генеруванням нових знань та ідей, технологічним освоєнням нових наукових відкриттів, винаходів і розробок; впровадженням нововведень, вибором найкращих сучасних форм організації і управління виробництвом. В даний час для організацій сільського господарства як системи, яка має свою специфіку, що має прояв у безпосередній залежності від природно-кліматичних умов, сезонності і характеристиках технологічного процесу, особливої актуальності набувають питання пошуку джерел залучення інвестицій, використання інвестиційних ресурсів для пожвавлення інноваційної активності в сільськогосподарських підприємствах, що сприятиме відновленню відтворювального процесу в сільському господарстві [12].

Дослідження питання інвестиційної діяльності підприємств аграрної сфери України дозволило визначити ключові проблемні аспекти, притаманні сучасному стану його розвитку:

- домінування власного капіталу у структурі джерел фінансування інвестицій сільськогосподарських підприємств, розмір якого є завжди обмеженим, а вартість перевищує вартість залученого капіталу;
- висока вартість кредитних ресурсів, зокрема, залучених на довгостроковій основі;
- тривалість обороту капіталу у більшості галузей сільського господарства та наявність ризиків втрати інвесторами реальної вартості грошей у часі;
- високий ступінь ризикованості аграрного бізнесу в порівнянні з іншими видами економічної діяльності;
- низький рівень використання механізмів хеджування інвестиційних ризиків в аграрній сфері;

- низький рівень розвитку посередницьких фінансових послуг, які забезпечують ринкову взаємодію інвесторів та реципієнтів інвестованого аграрного капіталу;
- відсутність прозорості та відкритості інформації у агробізнесі;
- нерозвиненість ринку інвестиційних ресурсів країни;
- нестабільність стану зовнішнього економічного середовища, яке здійснює активний вплив на формування сприятливого інвестиційного клімату національної економіки в цілому [10].

Серед основних причин зниження рівня інвестиційної активності аграрного сектору вчені називають песимістичні очікування зниження результативності (окупності) інвестиційних потоків, зростання рівня ризиків внаслідок дії форс-мажорних обставин, високий рівень ставок за середньо- та довгостроковими кредитами, специфічні особливості аграрного бізнесу та низьку ефективність інвестиційного агроменеджменту [10].

Слід зазначити, що пріоритетним стратегічним напрямом вкладення інвестицій у країнах ЄС залишається інноваційна діяльність та проекти, пов'язані з інноваційними трансформаціями у сільському господарстві. Комісією ЄС разом з САП було виділено п'ять ключових проблем, у контексті вирішення яких формуватимуться стратегічні напрями досліджень і інновацій в межах сільського господарства і природного середовища (рис. 1):

- 1) продовольча безпека і безпека харчування;
- 2) кліматичні зміни;
- 3) навколишнє середовище та біорізноманіття;
- 4) підтримка здорового образу життя населення;
- 5) розвиток сільських територій [5].

При виборі об'єктів інвестування інвестор враховує перспективність розвитку галузі, прибутковість інвестицій та рівень інвестиційних ризиків. Критерії прийняття рішень щодо галузевих напрямів інвестування наступні:

- ринкові (розмір ринку, темпи його зростання і потенціал, прибутковість);
- конкуренції (стан конкуренції галузевого ринку, наявність рівнозначних конкурентів, інтенсивність конкуренції);
- бар'єри входження до галузі (капіталомісткість галузі, наявність каналів розподілу і доступ до них, доступ до сировинних ресурсів);
- взаємовідносини з постачальниками (наявність місцевих постачальників, інтенсивність конкуренції серед постачальників);
- технологічні чинники (рівень технічних нововведень у галузі, складність продукції і виробництва, патентно-ліцензійна ситуація в галузі);
- соціальні чинники (дисципліна працівників, демографічні процеси) [9].

Рис. 1. Пріоритетні завдання стратегічного розвитку сільського господарства країн ЄС

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Слід зазначити, що обсяг прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України за останні десять років має позитивну динаміку зростання (рис. 2). При цьому питома вага галузі у структурі залучених інвестиційних потоків знижується.

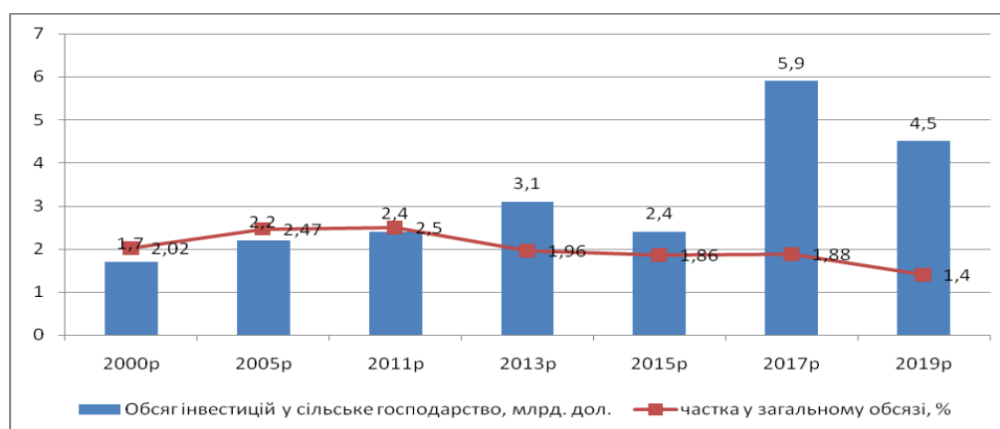

Рис. 2. Обсяги та частка прямих іноземних інвестицій у сільське господарство України

Джерело: сформовано автором на основі [4, 8]

Основними факторами, які позитивно впливають на залучення коштів в агропромисловий сектор, є наступні:

- низька собівартість, яка пов'язана з тим, що в Україні інвестиції в 1 га в чотири рази нижче, ніж у країнах ЄС, низька вартість оренди землі, а також низькі витрати на оплату праці;

- пільгове оподаткування. Нульова процентна ставка ПДВ, а також фіксований сільськогосподарський податок у десятки разів нижче від податку на прибуток;

- наявність великих ділянок землі сільськогосподарського призначення, доступних для оренди. Україна має найбільший банк орних земель в Європі (близько 33 млн га);

- кліматичні умови, сприятливі для ведення сільського господарства;

- високий потенціал підвищення врожайності за умови використання передових технологій обробки землі і вирощування культур;

- вдале географічне положення на перетині торговельних потоків між Азією, Близьким Сходом і Західною Європою;

- потенціал зростання внутрішнього споживання;

- відсутність жорсткої конкуренції. Більшість гравців ринку підприємства «старої формації» з низькою економічною ефективністю;

- висока прибутковість бізнесу. Сучасні українські аграрні компанії працюють з рентабельністю, що значно перевершує показники зарубіжних аналогів;

- доступність фінансування та інвестиційного капіталу. Галузь залишається найпривабливішою для іноземних інвесторів, а також внутрішніх фінансових інститутів;

- потенціал до зростання інвестицій після скасування мораторію на продаж землі;

- низький поріг входу на ринок. З відносно невеликими інвестиціями, за наявності компетентної команди, можна швидко організувати досить велике виробництво.

Виходячи з вищевикладеного, можна стверджувати, що Україна має потенціал експортера з високими рівнями доходів [1].

Сільське господарство забезпечує близько 9–13 % ВВП, а сам аграрний комплекс є найбільшим джерелом валюти, що надходить державі та забезпечує міць української гривні. Але з метою розвитку агропромислового виробництва вимагає щорічного залучення фінансових інвестицій у розмірі понад 100 млрд грн. У структурі кредитного портфеля банків 75 % припадає на коротко- та середньострокові кредити, а довгострокове кредитування до 10-15 років взагалі не надається через відсутність спеціалізованої фінансово-кредитної інфраструктури, орієнтованої на обслуговування сільськогосподарського виробництва. У 2020 р. частка інвестицій у промисловість становила 34,5 %, в інші види економічної діяльності – 26,3 %, а у сільське господарство – лише 11,4 % (табл. 1).

У 2020 році аграрний сектор генерував близько 13 % українського ВВП. Частка продукції сільського господарства в загальному експорті України за 2018 р. склала 39,8 %, або рекордні 18,8 млрд доларів. Усього в АПК сьогодні зайнято близько 3 млн осіб (без урахування сезонних працівників) [7].

Таблиця 1

**Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності
в АПК України**

Вид економічної діяльності	Роки						Відхилення, 2020 р. до 2018 р.	
	2018		2019		2020		+, -	%
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%		
Сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг	49,7	70	63,4	77	65,1	68,3	15,4	131,0
Рослинництво, всього	41,8	58,9	55,2	67,1	54	56,66	12,2	129,2
у т. ч.: вирощування однорічних і дворічних культур	40,9	57,6	54,2	65,9	52,5	55,1	11,6	128,4
вирощування багаторічних культур	0,9	1,3	0,9	1,1	1,4	1,5	0,5	155,5
відтворення рослин	0,04	0,1	0,1	0,1	0,08	0,1	0,04	у 2 р.
Тваринництво	6,4	9	7	8,5	9,4	9,9	3	146,9
Змішане сільське господарство	0,4	0,6	0,3	0,4	0,4	0,4	0	100
Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	21,3	30	18,9	23	30,2	31,7	8,9	141,8
Усього	71	100	82,3	100	95,3	100	24,3	134,2

Джерело: сформовано автором на основі [2]

Попри вплив негативних чинників, виробництво продукції сільського господарства порівняно з харчовою промисловістю поки що залишається інвестиційно привабливим. Для прикладу, у 2020 році на гривню капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів припало 2,81 грн відповідних витрат у сільське господарство, мисливство та надання пов'язаних із ними послуг [7].

Зміна динаміки капітальних інвестицій у розвитку аграрного сектору останніми роками зумовлена комплексом чинників, у складі яких вплив негативних посилюється. Передусім в умовах війни бюджетні витрати на підтримку агровиробників скорочуються. Агрокомпанії надають перевагу інвестиціям у приріст оборотних активів, які хоча й приносять швидкі вигоди, але звужують перспективи стратегічного розвитку.

Для активізації інвестиційної діяльності особливе значення має розвиток інтеграційних процесів у сфері агропромислового виробництва. Створення

аграрно-промислових підприємств, характерною особливістю яких є замкнуте коло виробничого процесу, що органічно поєднує виробництво, переробку, зберігання і реалізацію готового продукту, значно прискорює вкладення капіталу для примноження прибутку, отримання вищих показників господарської діяльності та досягнення соціально-економічного ефекту в аграрній сфері [13].

Слід зауважити, що особливості агропромислового комплексу характеризуються високим рівнем ризиків інноваційних процесів, а саме: ризик фінансування науково-виробничих результатів, невизначеність попиту на інноваційну продукцію, ризик тимчасового розриву між витратами й результатами виробництва. Оцінка ситуації в АПК свідчить про те, що активізація інноваційної діяльності без реалізації системи заходів фінансового оздоровлення і поетапного відновлення виробництва стає практично неможливою.

Висновки. Отже, в умовах розвитку євроінтеграційних процесів необхідно визначитися з пріоритетними напрямками розвитку сільськогосподарської галузі. Це зумовлює необхідність активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки.. Формування сприятливого інвестиційного клімату в галузі сьогодні неможливе без державної підтримки сільгоспвиробників, дієвої нормативно-правової бази, застосування пільг для аграрних інвесторів. Пріоритетне значення також має формування прозорого ринку земель сільськогосподарського призначення із забезпеченням гарантій захисту соціальних і економічних інтересів всіх землевласників.

Список використаних джерел:

1. Бичихін Є. В. Залучення іноземних інвестицій у сільське господарство України на партнерських засадах в умовах децентралізації. *Наукові праці НДФІ*. 2017. Вип. 2. С. 132–144.
2. Динаміка капітальних інвестицій в аграрний сектор економіки. URL: <http://naas.gov.ua/> (дата звернення: 26.10.2021).
3. Калетнік Г.М., Гончарук І.В., Ємчик Т.В., Лутковська С.М. Аграрна політика та земельні відносини: підручник. Вінниця: ВНАУ, 2020. 307 с.
4. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності у 2019 р. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2021).
5. Крюкова О.І. Пріоритети розвитку інвестиційної діяльності в аграрному секторі України у контексті сучасних європейських тенденцій. *Інноваційна економіка*. 2021. №1–2. С.12–19.
6. Петренко Л.І. Проблеми та перспективи розвитку інвестиційної діяльності в АПК. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Вип.40. Ч.4. С.108–113.
7. Поліщук Н. В. Проблеми управління інноваційною діяльністю вітчизняних підприємств. *Вісник ДДМА*. 2013. № 2 (5Е). С. 283 – 287. URL: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/VDDMA/2009_2/article/09PNVAIA.pdf.

8. Прямі іноземні інвестиції в економіці України. 2019 : стат. зб. . Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 29.10.2021).
9. Ривак О. С. Інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі України. *Економіка АПК*. 2018. № 1. С. 76–84.
10. Рижикова Н. І. Управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств та об'єднань агропромислового виробництва: стратегії, механізми та інструментарій : монографія. Харків : «Смугаста типографія», 2017. 400 с.
11. Статистичний бюлетень: Капітальні інвестиції в Україні. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.10.2021).
12. Ткаченко С.Є. Аналіз інвестиційної діяльності в аграрному секторі України, визначення факторів та шляхів її активізації. *Економіка та суспільство*. Вип. 23. 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/138>.
13. Траханов І. П. Проблеми інвестиційного забезпечення підприємств АПК України та перспективи його розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 9. С. 153–157.

Яна МАКСИМЕНКО,*
студентка 2 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЧНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація. В статті висвітлюються правові аспекти екологічного менеджменту, розглядається поняття екологічного менеджменту, система та завдання екологічного менеджменту. Визначено, що екологічний менеджмент є ефективним засобом забезпечення екологічної безпеки. В процесі дослідження доведено що запровадження зарубіжного та державного досвіду щодо екологізації забезпечить екологічну безпеку та сприятиме розвитку системі екологічного менеджменту в діяльності місцевого самоврядування.

Abstract. The article covers the legal aspects of environmental management, considers the concept of environmental management, the system and tasks of environmental management. It is determined that environmental management is an effective means of ensuring environmental safety. The research proves that the

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Лутковська С.М.

introduction of foreign and state experience in ecologization will ensure environmental safety and contribute to the development of the system of environmental management in the activities of local self-government.

Вступ. Досвід багатьох країн свідчить про те, що загальнодержавний рівень є визначальним у регулюванні відносин, які виникають у сфері взаємодії суспільства і природи, але цим не обмежується вирішення всіх питань охорони довкілля, утвердження екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів тощо.

Досягти екологічної рівноваги неможливо без з'ясування причин кризових екологічних явищ. Лише при ґрунтовному виявленні та дослідженні процесів, що поглиблюють екологічну катастрофу, можна розробляти та реалізовувати заходи щодо оздоровлення навколишнього природного середовища.

Для нинішнього етапу розвитку місцевого самоврядування в Україні характерним є неефективне використання природних ресурсів, насамперед, земельних та управління природоохоронною діяльністю, що ставить під сумнів існування цілісної системи екологічного управління. Виходом з даної ситуації може стати впровадження системи екологічного менеджменту у діяльність місцевого самоврядування.

Екологічний менеджмент – це система, за допомогою якої здійснюється управління тими видами діяльності підприємств, які завдають або потенційно здатні завдати шкоди навколишньому середовищу; це тип управління, принципово орієнтований на формування та розвиток екологічного права та екологічної культури життєдіяльності людини століття, побудовані на соціально-економічній і соціально-психологічній мотивації досягнення гармонії між людиною і природою [1].

Головною метою екологічного менеджменту є охорона природних ресурсів, обмеження викидів шкідливих речовин в атмосферу та водне середовище, забезпечення нормального стану здоров'я, споживачів та мешканців тієї місцевості, де працює об'єднана територіальна громада. Основними принципами екологічного менеджменту є: опора на економічне мотивування; своєчасність вирішення проблем; відповідальність за екологічні наслідки, що виникають у результаті прийняття управлінських рішень будь-якого рівня; пріоритетність вирішення екологічних проблем [2].

Основним задаванням екологічного менеджменту є:

- налагодження екологічно безпечних виробничих процесів, ефективного ресурсоспоживання та низьких показників енергоємності тощо;
- забезпечення екологічної сумісності всіх виробничих підрозділів;
- досягнення оптимальних еколого-економічних співвідношень (мінімальна собівартість або максимальний обсяг випуску продукції при найменшому збитку для навколишнього середовища);
- попередження негативного антропогенного впливу на природу в процесі

виробництва, споживання або утилізації продукції, що виробляється;

- перетворення екологічних обмежень у нові можливості росту виробничої діяльності (утилізація відходів, впровадження маловідходних технологій тощо);

- створення «зеленого» іміджу в очах громадськості (вибір постачальників з врахуванням їх відношення до навколишнього середовища, передбачливість відносно ресурсів, які постачаються, заохочення свідомості та екологічної споживчої поінформованості співробітників);

- відновлення продукції виходячи із соціальної відповідальності перед споживачами й створення привабливого іміджу в очах громадськості;

- стимулювання природоохоронних ініціатив, що вивільняють додаткові фінансові кошти внаслідок зниження витрат і зростання доходів (за рахунок продажу поліпшених або більше дорогих «зелених» товарів і створення принципово нової продукції) [3].

Впровадження системи екологічного менеджменту в різних сферах міської діяльності можна вважати економічно корисним і доцільним. Тим більше що саме життя підтверджує необхідність впровадження системи екологічного менеджменту у діяльність місцевого самоврядування, як частину системи міського управління ресурсами, зеленими зонами, закупівля товарів та послуг тощо.

При невеликій вартості впровадження система екологічного менеджменту може значно поліпшити управління охороною довкілля в місті завдяки послідовному виконанню низки таких заходів:

- розробка і прийняття міською радою екологічної політики;
- екологічний аналіз діяльності підрозділів;
- кількісна оцінка значимості їх екологічного впливу;
- створення реєстру екологічних впливів для вдосконалювання управління;
- складання програми поліпшення діяльності та її виконання;
- нові процедури управління та їх формалізація.

Проведені дослідження свідчать, що впровадження екологічного менеджменту в систему управління містом дозволило враховувати питання довкілля в діяльності всіх основних підрозділів міської виконавчої влади і створити структуру управління, що системно інтегрує екологічні аспекти в усі важливі рішення місцевого самоврядування. Внаслідок цього були досягнуті результати, наприклад, в утриманні багатоповерховими будинками міської ради (економія води і енергії, роздільний збір твердих відходів, ремонт внутрішніх приміщень без використання шкідливих для здоров'я матеріалів тощо);

Отже екологічний менеджмент в діяльності місцевого самоврядування є ефективним засобом забезпечення екологічної безпеки в містах нашої держави. Для поширення зарубіжного та державного досвіду необхідно:

- чітко прописати функції органів місцевого самоврядування та розподілити повноваження у сфері екологічної безпеки між органами держадміністрацій і самоврядними структурами;

– надати органам місцевого самоврядування повноважень щодо врегулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання з питань охорони довкілля шляхом надання преференцій за дотримання рекомендованих екологічних норм та правил.

– надати органам місцевого самоврядування повноважень щодо врегулювання не господарської діяльності суб'єктів господарювання, а їх екологічних результатів – ландшафтів, парків, стану земель, забруднених вод, видового біорізноманіття. Доцільно здійснювати в рамках місцевих природоохоронних програм стимулювання суб'єктів господарювання за здійснення певних природоохоронних заходів, що є обов'язковими для них за природоохоронним законодавством.

– для стимулювання міських рад, що впровадили систему екологічного менеджменту, потрібно удосконалити законодавство у цій країні. Це можна зробити шляхом прийняття прийняття закону «Про екологічний менеджмент», який би встановив загальні вимоги до екологічного менеджменту (як системного, так і несистемного характеру).

– вдосконалити систему кадрового корпусу усіх рівнів системи місцевого самоврядування. Сучасний керівник органів управління містом повинен володіти кількома блоками знань: професійна орієнтація (регіональна економіка і екологія, управління муніципальною економікою, зовнішньоекономічна діяльність, муніципальний та екологічний менеджмент) [4].

Висновки. В Україні низький рівень впровадження системи екологічного менеджменту. Проте ситуація може змінитися вже найближчим часом з огляду на державну екологічну політику, яка схиляється до надання переваг міським радам, що впровадили в себе систему екологічного менеджменту. Враховуючи вищезазначене, можна прогнозувати, що система екологічного менеджменту, яка забезпечить екологічну безпеку в містах України, може бути сформована найближчим часом. Разом з тим для прискорення цих процесів необхідне проведення подальших досліджень, пов'язаних з обґрунтуванням теорії та практичних заходів щодо використання екологічних управлінських рішень, розвитку системи екологічного менеджменту на рівні місцевого самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Барков Д.И. Международные экологические стандарты качества продукции ISO 14000 и перспективы их внедрения в Украине.
2. Мартиненко, В. О. & Машкаров, Ю. Г. (2019). Екологічний менеджмент як нова парадигма муніципального управління. *Теорія та практика державного управління*. С. 116-120.
3. ДСТУ ISO 14001-97 Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування. К. : Держ- стандарт, 1998. 30 с.
4. Ковальова О.В. До питання організації управління сталим розвитком сільських територій. № 1. С. 65-77.

Ольга ПЕТРІВСЬКА*,
студентка 3 курсу
факультет менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Анотація. Протидія корупції наразі є досить гострою проблемою нашого суспільства. Зрощення бізнесу, злочинності та влади набирає дедалі більших розмахів. Тому питанням запобігання протидії негативним явищам держава повинна приділяти належну увагу.

Стаття присвячена огляду питань міжнародної діяльності та міжнародно-правових механізмів, пов'язаних із протидією правоохоронних органів корупційним діянням. Досліджується міжнародне законодавство, акцентується увага на необхідності залучення громадськості до протидії корупції, а також поглиблення розуміння суспільством факту існування, причин і небезпечності корупції.

Abstract. Anti-corruption is currently a rather acute problem of our society. The merging of business, crime and power is gaining momentum. Therefore, the state should pay due attention to the prevention of counteraction to negative phenomena.

The article is devoted to the review of issues of international activity and international "legal mechanisms related to the counteraction of law enforcement agencies to acts of corruption. It examines international law, focuses on the need to involve the public in combating corruption, and deepens public understanding.

Вступ. Багато країн світу з ціллю здійснити цілеспрямовані заходи здійснили розробку, ухвалення та введення в дію спеціальних законів щодо протидії корупції. Деякі держави послуговуються законами, які прямо покликані боротися з корупційними діяннями або регулювати ряд окремих аспектів у рамках законодавства щодо протидії організований злочинності, або законів, якими регулюється державна служба (у Великобританії, Білорусі, Литві, США, Румунії).

Виклад основного матеріалу. Корупція – це комплексне поняття, яке охоплює сукупність взаємопов'язаних правопорушень: кримінально-правових, адміністративно-правових та дисциплінарних, це пояснює наявність багатьох визначень корупції різними авторами і проблеми з формулюванням загального, єдиного підходу до боротьби з цим явищем. Корупція – причина і ядро багатьох порушень прав людини. Серед країн, де спостерігається систематична корупція, відповідно систематично порушуються і права людини [3].

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Колесник Т.В.

Однією з головних складових формування і реалізації ефективної системи боротьби з корупцією є чітка взаємодія держав, у першу чергу їх правоохоронних органів, на регіональному і міжнародному рівнях, участь у заходах боротьби з цим негативним явищем, запроваджених у межах Організації Об'єднаних Націй, Радою Європи, Інтерполом, Міжнародним валютним фондом, Світовим банком та іншими міжнародними інституціями. Цілями «Конвенції ООН проти корупції» (дата підписання – 31 жовтня 2003 р.; дата ратифікації Україною – 18 жовтня 2006 р.; дата набрання чинності для України - 01 січня 2010 р.) є: застосування й посилення заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном [6].

Основною метою створеної у травні 1999 року «Групи країн проти корупції» (GRECO), що діє в межах Ради Європи, є оцінка рівня корупції в державах-членах організації, виявлення недоліків у національних механізмах боротьби з корупцією, підтримка в проведенні необхідних законодавчих та інституційних реформ у цій сфері, здійснення контролю за виконанням угод і правових документів, прийнятих Радою Європи відповідно до програми дій проти корупції [9].

Впродовж останніх років провідні країни світу почали ухвалювати та впроваджувати державні антикорупційні стратегії.

Загалом це означає, що країни почали застосовувати системний підхід для створення таких умов і механізмів, які би створили умови, що стримують зростання корупції. Існує лише один спосіб усебічного вирішення цього завдання: це ухвалення єдиного документу – загальної антикорупційної стратегії в кожній окремій країні [7].

Протягом тривалого часу в міжнародних правових інструментах запровадження політики попередження корупції навіть не згадувалися або згадувалися лише деякі їх елементи. У 2003 р. цей метод був зазначений і описаний у міжнародному обов'язковому правовому документі – у Статті 5 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC).

У Статті 5 Конвенції сказано [2]:

1. Кожна країна – сторона Конвенції, згідно з фундаментальними принципами своєї правової системи, розробляє та впроваджує або забезпечує виконання ефективної, скоординованої антикорупційної політики, яка сприяє участі суспільства та ґрунтується на принципах верховенства права, належного управління державними справами та державною власністю, прозорості та підзвітності.

2. Кожна країна – сторона Конвенції докладає зусиль для запровадження та сприяє втіленню ефективної практики, спрямованої на запобігання корупції.

3. Кожна країна – сторона Конвенції проводить періодичну оцінку відповідних правових інструментів та адміністративних заходів, щоб визначити, наскільки вони відповідають завданню запобігання корупції та боротьби з нею.

4. Сторони Конвенції в усталеному порядку та згідно з фундаментальними принципами своїх правових систем, співпрацюють одна з одною та з відповідними міжнародними та регіональними організаціями з метою сприяння та розробки заходів, про які йдеться у цій статті. Така співпраця може включати участь у міжнародних програмах і проектах, спрямованих на запобігання корупції.

У більшості європейських країн проводять дієві реформи державного управління для створення відповідних умов щодо запобігання корупції.

Наведемо кілька прикладів. У Швеції комплекс заходів для боротьби з корупцією було затверджено ще в XIX столітті, що робить її зачинателем у цьому питанні. Важливий акцент робився на формуванні моральних та етичних норм для чиновників, що на той час мінімізувало випадки хабарництва. Цьому сприяло створення незалежної судової влади, а також передбачались виключні права держави та ініційована прозорість державного управління. Важливу роль відіграла громадська думка, яка рішуче засуджувала всіх, хто вчиняв корупцію, змушувала їх навіть подати у відставку. Інколи йшлося про тих, щодо кого є тільки підозра в корупційних діях. Після багатьох років реформування Швеція має зразкову репутацію країни з найнижчим рівнем корупції [4].

Антикорупційне законодавство США носить системний характер. Воно складається також з актів, що регламентують лобістську, банківську, біржову та інші види діяльності. І хоч це не є гарантією повного викорінення корупції, однак у США її рівень значно нижчий, ніж в інших державах. Боротьба з корупцією полегшується ще й тим, що в США немає імунітетів для посадових осіб. Будь-який чиновник, включаючи Президента, конгресменів і сенаторів, може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, хоч і в особливому порядку (після відсторонення його від посади). У Нідерландах існує трирівнева система боротьби з корупцією. Більшість випадків корупції державні організації та інститути, такі як в'язниці, департамент державних зборів, міністерство оборони тощо, розбирають самі (всередині своїх організацій). Для цих цілей у держустановах існують власні відділи внутрішніх справ, або внутрішні служби безпеки. Як правило, організації карають тих, хто провинився, зміщенням із посади, стягуванням компенсації за порушення або ж звільненням. Ураховуючи довгий євроінтеграційний процес українського законодавства, важливо вказати на Угоду про асоціацію України з Європейським Союзом, у якій сторони домовилися співпрацювати в боротьбі з кримінальною та незаконною організованою чи іншою діяльністю, а також із метою запобігання їй. Таке співробітництво спрямовується на розв'язання таких [2].

Іншим прикладом у протидії та боротьбі з корупцією є *Нідерланди*. Протидія корупції у цій країні відбувається на процедурному та інституціональному рівнях. Поширеними є такі заходи як: гласність та звітність у питаннях корупції, а також їх відкрите обговорення наслідків. Міністр

внутрішніх справ Нідерландів щороку звітує перед парламентом щодо розкритих корупційних діянь та наслідків їх покарання. Для нашої країни необхідний позитивний досвід полягає в громадському обговоренні дієвості роботи МВС щодо того, як розслідуються корупційні скандали. Гласність та звітність стосовно боротьби з корупцією, як, наприклад, у Нідерландах, в Україні відсутні, необхідно внести зміни в державну антикорупційну стратегію.

Так, сама Стратегія щодо питання доступності публічних даних потребує внесення відсутності звітності МВС щодо ситуації протидії корупції. Щоб подолати проблему, необхідне включення положення про щорічний звіт щодо стану антикорупційної діяльності Міністра внутрішніх справ перед Верховною Радою України. Подібно Нідерландам, доволі вільною від корупції країною все ще є *Ізраїль*. Це забезпечує певне дублювання моніторингової діяльності за імовірними проявами корупції. Відповідним контролем займаються урядові організації та спеціальні підрозділи поліції, відомство Державного контролера, на яке не впливають міністерства та інші державні відомства. Цими організаціями досліджуються можливості корупційних проявів, а якщо їх виявляють, то повідомляють органам розслідування. До того ж, отримані дані обов'язково мають ставати надбанням громадськості [7].

На особливу увагу у світлі визначення країни, досвід антикорупційної політики якої є найбільш придатним для України, є *Грузія*, ця країна обрала більш радикальну стратегію протидії корупції – гранично можливе зменшення ролі держави в регулюванні суспільних процесів. Вочевидь, головною метою цих заходів була необхідність докорінно покращити інвестиційний клімат в країні, досягти бурхливого розвитку приватного сектора. Логіка цього підходу передбачала скорочення державного апарату, максимальне роздержавлення власності, реформи податкової та митної систем, створення вільних економічних зон [9].

Досить активно намагаються боротися з корупцією уряди країн *Балтії*. Одночасно, на думку спеціалістів, унаслідок нескоординованості дій між правоохоронними органами *Латвії* (боротьбу з цим негативним явищем у країні здійснюють аж 16 різних структур, у т. ч. правоохоронних), країна залишається найкорумпованішою у Європейському Союзі [8].

Національне законодавство *Великої Британії* у сфері боротьби з корупцією є досить розгалуженим, оскільки певні норми матеріального права, які стосуються правовідносин, що виникають унаслідок вчинення тими чи іншими посадовими особами корупційних дій, можуть міститися у різних актах (не тільки кримінального, а також інших галузях права). З огляду на те, що законодавство у цій сфері не є кодифікованим, існувала певна складність його застосування правоохоронними органами Великої Британії, тому МВС Великої Британії внесло на розгляд заінтересованих міністерств і відомств Великої Британії законопроект про боротьбу з корупцією. Оновлений законопроект узагальнює попереднє антикорупційне законодавство, і серед іншого скасовує парламентський імунітет від відповідальності за діяння, що містять ознаки корупційних [10].

Ефективний адміністративний контроль за державними службовцями здійснюється у Великій Британії. Британську політику традиційно вважають мало корумпованою, особливо порівняно з «третім світом». Особливістю є те, що у британському праві корупція визначена досить вузько: це хабарництво або отримання винагороди чи іншого доходу в обмін на сприятливе рішення. Цікавим для України видається досвід боротьби з корупцією у Грузії, яка у 2010 р. зайняла 11 місце у світовому рейтингу сприйняття корупції. Там вважають міфом, що не варто боротися з корупцією, бо це нічого не дасть. У корупції немає нічого людського. Люди об'єднані в державу не для того, щоб вона обкладала поборами блага, які повинна забезпечувати, тому з корупцією необхідно боротися. Уряд Грузії вважає, що шлях боротьби з корупцією способом жорсткого покарання винуватих неефективний [7].

У Франції свій досвід боротьби з корупцією. У 1993 р. тут створено Центральну службу з боротьби з корупцією. На неї покладено такі важливі функції, як централізація інформації, необхідної для попередження (виявлення) фактів активної та пасивної корупції, а також надання допомоги судово-слідчим органам у випадках їх звернень. Центральна служба інформує Прокурора республіки щодо проведення розслідування. Чинне законодавство Франції містить цілий ряд нормативних актів, спрямованих на протидію корупції, насамперед пов'язаних з фінансовим зловживаннями [5].

Ефективною є система організаційних і правових механізмів боротьби з корупцією в Італії, де у вирішенні цієї проблеми тісно взаємодіють громадські організації та державні установи. Парламент країни заснував спеціальну Генеральну Раду з боротьби з організованою злочинністю [6].

Досить високо оцінюється і досягнення Південної Кореї у подоланні корупції. Антикорупційна політика цієї держави основана на принципі відкритості інформації про ухвалення державними службовцями різного рівня управлінських рішень. Зокрема, в країні впроваджено антикорупційну програму «OPEN», яка показала свою ефективність. Слід позитивно оцінити і погляд керівництва цієї держави на цілі антикорупційної політики, до яких віднесено: оптимізацію системи державних органів управління, забезпечення її прозорості та безкорупційності; раціональну децентралізацію економіки та збалансований регіональний розвиток; широку участь і консолідацію народу під час здійснення політичних реформ [8].

Проаналізувавши досвід антикорупційної боротьби різних держав, можна скласти уявлення про використані ними різні методи і засоби.

Висновки. Протидія корупції в основному направлена на закінчення зловживань, які спотворюють політичні процеси, і які допомагають приходити до влади тим людям, які не дбають про представництво інтересів суспільства. Відповідно, зменшення корупційних проявів покращує доступ до суспільних послуг, особливо для бідних та уразливих верств населення, відкриває шлях для суспільного розвитку.

Якщо розглядати корупцію як антисоціальне явище, як наприклад, злочинність, то перш за все варто зазначити, що викорінення її повністю є

утопією. Завданням ж всіх органів та служб з протидії корупції є зменшення її проявів до мінімуму, розробка ефективних заходів та методів протидії і виявлення корупційних правопорушень, особливо таких суспільно-небезпечних як злочини, зміна свідомості людини, підвищення правової культури, створення заходів перевиховання людини зокрема і суспільства у цілому.

Звичайно, що даний шлях розвитку є складним та тернистим, а за сучасних суспільно-політичних умов у країні фактично неможливим, оскільки політична та економічна кризи тільки створюють сприятливі умови для корупції. Протидія корупції повинна бути направлена на викорінення зловживань, які спотворюють політичні та економічні процеси. Корупція перешкоджає соціальному захисту, ускладнює доступ до медичних послуг, охорони здоров'я, корупція в освіті і водному секторі безпосередньо підриває міжнародні стандарти прав людини. Протидія корупційним проявам повинна ґрунтуватись на ефективних заходах, та сприяти захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Діденко І., Загорська О. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів: іноземний досвід. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2018. № 2 (18). С. 47–58. <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/2-2018/didenko.pdf>.
2. Боднарчук О. Скандинавський досвід у сфері боротьби з корупцією наприкладі Швеції, Фінляндії. Юридичний вісник. 2014. № 2. С. 279-284.
3. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у контексті сучасної антикорупційної стратегії: Дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2015. 479 с.
4. Дейнека В. Ф., Кармаліта М. В., Розум О. М., Шавло І. А., Шкуренко Н.Г. Теоретико-правові засади протидії корупції: науково-аналітична доповідь. Ірпінь, НДІ фінансового права, 2014. 39 с.
5. Досвід взаємодії державних органів країн світу з інститутами громадського суспільства, залучення громадськості до формування та реалізації державної політики, протидії корупції, забезпечення електронного урядування. http://ogp.gov.ua/sites/default/files/library/Dosvid_OGP-MFA.pdf (дата звернення 03.06.2019).
6. Ільєнок Т. В. Зарубіжний досвід адміністративно-правової протидії корупції. Юридична наука. 2012. № 12. С. 42-51.
7. Лошицький М.В., Дрозд О.Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як перспектива боротьби з адміністративними корупційними правопорушеннями. Рішення Європейського суду з прав людини. Наукові праці НУ ОЮА. 2014. С. 71-77.
8. Моисеев В. Европейский опыт борьбы с коррупцией. 5 Марта 2014. <http://www.kaktam.info/2014/03/05/> (дата звернення 07.06.2019).
9. Невмержицький, Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії. Київ: КНТ, 2008. 368 с.

10. Онищук О.О. Концептуальні засади запобігання та протидії корупції в Україні. Адвокат. 2010. № 9. С. 35-37.
11. Супрун Т.М. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції. Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 2–3 (6-7). С. 199-204.
12. У Раді Європи розкритикували Данію за недостатні зусилля із запобігання корупції.
<https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/09/12/7086841/>
13. Стаття 5 Конвенції ООН проти корупції (UNCAC).

Тетяна РОМАНОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МІЖНАРОДНИЙ ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ В КОНТЕКСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

Анотація. У статті наведено визначення міжнародного трансферу технологій. Визначено форми технологій, що підлягають міжнародному трансферу. Виділено основні види трансферу технологій: патентні угоди, ліцензійні угоди, інжиніринг, «ноу-хау», франчайзинг. Наведено алгоритм здійснення трансферу технологій. З'ясовано чинники, які стримують ефективний трансфер технологій в національну економіку та інтернаціоналізацію інноваційної діяльності. Окреслено пріоритетні напрями для трансферу вітчизняних технологій на світовому ринку.

Abstract. The article defines the international technology transfer. The forms of technologies subject to international transfer are determined. The main types of technology transfer are identified: patent agreements, licensing agreements, engineering, know-how, franchising. The algorithm of technology transfer is given. Factors that hinder the effective transfer of technology to the national economy and the internationalization of innovation have been identified. The priority directions for the transfer of domestic technologies on the world market are outlined.

Вступ. Визнано, що інноваційно успішні країни активно використовують трансфер технологій для регулювання взаємовідносин між наукою та промисловістю, для комерціалізації технологій й випуску оновленої продукції. Створюються умови – як на законодавчому, так і на організаційному рівні – для

* Науковий керівник: д.е.н., доцент, кафедра аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Гарбар Ж.В.

використання наукового й науково-дослідного потенціалу в приватному секторі економіки, у сфері малого та середнього бізнесу.

В умовах жорсткої конкуренції інноваційний розвиток України в переважній більшості залежить від інтегрованості суб'єктів інноваційної діяльності в глобальний трансфер технологій як його невід'ємної складової. Трансфер технологій стосується важливих державних інтересів у сфері економіки та суттєво впливає на рівень науково-технічного і соціально-економічного розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Одним із механізмів, що забезпечує підприємству активізацію наявного потенціалу підприємства для нівелювання жорсткого суперництва традиційними методами, є міжнародний трансфер технологій.

Міжнародний трансфер технологій – це поширення науково-технічних знань шляхом їх переміщення від організації-донора до організації-реципієнта.

За формою технології, що підлягають міжнародному трансферу, розподіляються на три групи:

- матеріальні форми технологій: підприємства «під ключ», технологічні лінії, агрегати, обладнання, інструменти тощо.
- нематеріальні форми технологій: патенти, ліцензії, ноу-хау, знання, досвід, технологічна документація тощо.
- послуги: науково-технічні, інжинірингові, консультативні, навчання персоналу тощо.

Темпи відновлення й освоєння та ефективність економічного обігу технологій багато в чому визначаються участю країни в цілому, а конкретніше, участю науково-дослідних установ, підприємств і організацій, у міжнародному трансфері технологій. Тому й показники участі країн у міжнародному трансфері, в експорті та імпорті технологій і динаміка їхньої зміни в часі є важливими індикаторами економічного розвитку. Частка експорту високих і середніх технологій в загальному обсязі експорту технологій промислово розвинутих країн складає наразі більше 55 % (в Японії – 80,8 %, США – 66,2 %, Німеччині – 64,2 %, у Великобританії – 61,9 %, у Франції – 58,9 %), а в Україні він досягає лише 16 % [7].

Вибір форм трансферу технологій залежить від таких чинників, як: цільове призначення технології, стратегія співробітництва з партнерами-розробниками, інвестиційні та технічні можливості компанії по впровадженню технології.

В табл. 1 наведено форми передачі технології у міжнародному трансфері.

Патентна угода – міжнародна торгова угода, за якою власник патенту поступається своїм правом на використання винаходу покупцеві патенту. Зазвичай малі вузькоспеціалізовані фірми, що не в змозі самі впровадити винахід у виробництво, продають патенти великим корпораціям.

Ліцензійна угода – міжнародна торгова угода, за якою власник винаходу або технічних знань дає іншій стороні дозвіл на використання у визначених межах своїх прав на технологію.

Інжиніринг – надання технологічних знань, необхідних для придбання, монтажу і використання куплених або орендованих машин і устаткування. Вони включають широкий комплекс заходів з підготовки техніко-економічного обґрунтування проектів, здійснення консультацій, нагляду, проектування, іспитів, гарантійного і післягарантійного обслуговування.

Таблиця 1

Форми передачі технології у міжнародному трансфері

Класичні (в основному розуміються комерційні форми)	Форми, які охоплюють більш широкий спектр можливих взаємодій для налагодження процесу трансферу
1. Патентні угоди. 2. Ліцензійні угоди. 3. Інжиніринг. 4. «Ноу-хау». 5. Франчайзинг.	1. Підписання ліцензійного договору. 2. Спільне підприємство. 3. Стратегічне партнерство. 4. Реалізація проекту «під ключ» (Turnkey agreement). 5. Купівля обладнання або сервісу. 6. Працевлаштування іноземного менеджера або експерта. 7. Купівля іноземної фірми. 8. Прямі іноземні інвестиції. 9. Контракт про зворотні закупівлі (Buybackcontract). 10. OEM-угода (Original equipment manufacturer – виробництво первинного обладнання).

Джерело: складено автором на основі [2]

«Ноу-хау» – надання технічного досвіду і секретів виробництва, що включають відомості технологічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги. Предметом купівлі-продажу в цьому випадку звичайно є незапатентовані винаходи, що мають комерційну цінність.

Франчайзинг – продаж права на ведення бізнесу під ім'ям або торговою маркою франчайзера.

Алгоритм здійснення трансферу технологій наступний:

1. Аналіз тенденцій та практик світового ринку технологій у відповідній галузі
2. Ідентифікація необхідної технології:
 - аналіз національного ринку та наявність аналогів;
 - аналіз інноваційного, інвестиційного, технологічного та управлінського потенціалу підприємства для можливості впровадження обраної технології.
3. Вибір методів трансферу відповідно до стратегічних цілей підприємства.
4. Вибір постачальника.
5. Проведення переговорів і прийняття рішення.

6. Оптимізація процесу на підприємстві та приведення його до готовності для впровадження нової технології.

7. Реалізація трансферу і запуск технології.

8. «Постпродажний» зв'язок з постачальником.

9. Моніторинг ринку на наявність ідентичних технологій законного використання:

- отримання роялті або інших платежів у разі наявного використання й відсутності законності;

- співпраця.

Умовою успішної імплементації трансферу є тісна й постійна співпраця між покупцем і постачальником технології на всіх етапах здійснення трансферу.

Керівництвом компанії-отримувача мають бути встановлені графіки виконання домовленостей та доступні критерії-індикатори для слідкування за належним виконанням процесу.

Варто зазначити, що одержувачі інноваційної технології сьогодні, є її потенційними продуцентами завтра. Отже, процес стимулює дифузію інновацій.

Присутність України на міжнародному ринку високотехнологічної продукції і в міжнародному трансфері технологій є надмірно низькою.

У галузевому виразі у трансфері технологій домінують промислові підприємства, особливо в таких напрямках, як машинобудування, хімічна промисловість, харчова. Це не повною мірою співпадає зі світовими тенденціями, відповідно до яких сфера послуг (зокрема, організації з інформатизації, заклади охорони здоров'я) у багатьох випадках також є більш активними учасниками інноваційних процесів. Менш інтенсивно відбуваються процеси трансферу технологій і в агропромисловому комплексі. Це свідчить про те, що процеси розвитку, притаманні цьому сектору в останні роки, поки не мали того ефекту, на який можна було би розраховувати при інтенсифікації процесів технологічного трансферу [3, с. 187].

Результати трансферу технологій свідчать про активізацію цього процесу у сфері наноматеріалів та нанотехнологій, медицини, охорони природного середовища з одночасним його зниженням у сфері енергетики і транспорту та зменшенням традиційного зростання показників з одночасним збереженням лідерства у сфері АПК.

Процес трансферу технологій найоптимальніше можна організувати шляхом створення науково-виробничих і дослідницьких об'єднань та центрів, які надають широкий спектр послуг у сфері трансферу технологій [2, с. 64].

В Україні в останні роки створено низку мереж та центрів трансферу технологій, зокрема Українську мережу трансферу технологій та Українську інтегровану систему трансферу технологій.

В основу організації роботи Української мережі трансферу технологій (UTTN) покладена модель роботи та методологія європейської мережі (EEN). Основними завданнями мережі UTTN є трансфер технологій, ноу-хау між науковим сектором і промисловістю, а також усередині промислового сектора, пошук партнерів та інвесторів для кооперації, розробки та впровадження

високотехнологічного наукового продукту як в Україні, так і за кордоном. Проєкт створення мережі спрямований на консолідацію інформаційних ресурсів державних структур України, спеціалізованих організацій, інноваційних центрів міст та регіонів України в єдину мережу та її подальшу інтеграцію у європейські мережі [3, с. 184].

Українська інтегрована система трансферу технологій (УІСТТ) призначена для накопичення та забезпечення оперативного обміну інформацією між розробниками і споживачами інноваційної продукції. Мета створення полягає у забезпеченні відкритості доступу до інформації щодо технологій, що мають комерційну цінність; автоматизація проведення процедур розміщення інформації щодо технологій шляхом створення відкритих каталогів, конкурсів, систем запитів; створення прозорого процесу взаємодії брокерів та потенційних покупців; розвиток інформаційних ресурсів та послуг. Учасники інтегровані в УІСТТ як на рівні робочих контактів, так і на рівні методології, стандартів і програмної платформи. Це дозволяє надавати клієнтам послуги у пошуку партнерів для технологічної кооперації не тільки у своєму регіоні, а й в інших регіонах України та здійснювати обмін інформацією з учасниками інших мереж трансферу технологій, у т.ч. зарубіжних [3, с. 184].

Ефективний трансфер технологій в національну економіку та інтернаціоналізація інноваційної діяльності стримуються рядом чинників, зокрема:

- низьким інноваційним попитом в національному господарстві;
- відсутністю достатньої кількості малих високотехнологічних підприємств;
- слабким зв'язком в підсистемі «освіта-наука-виробництво»;
- відсутністю пільг для інноваційно активних підприємств;
- нерозвиненістю венчурної індустрії;
- відсутністю стимулюючих механізмів трансферу технологій;
- слабкістю підсистеми захисту прав інтелектуальної власності.

Вирішення цих проблем потребує вдосконалення державної політики в сфері трансферу технологій і включає нормативно-правові, економічні та організаційні групи заходів.

Пріоритетними напрямками для трансферу вітчизняних технологій на світовому ринку є медицина, стоматологія, фармація, сільське господарство з харчовою промисловістю, виробництво матеріалів (у т. ч. для будівництва і виробництва тари), інформаційно-комунікаційна сфера та очищення води.

Висновки. Трансфер технологій дає можливість підприємству розвивати і комерціалізувати результати досліджень, він створює умови для росту доходів, активізує нові інвестиції, нові технології, формує робочі місця, а також податкові надходження до бюджету, що прямо пов'язано з інноваційним розвитком підприємства та зі зростанням добробуту країни. Незважаючи на виняткову важливість через слабку взаємодію науки і бізнесу трансфер технологій не знайшов належного розвитку в Україні. Через недосконале правове регулювання

трансферу технологій Україна реально втрачає можливість стати на шлях інноваційного розвитку економіки.

Список використаних джерел:

1. Білоусова Н.О. Проблемні питання правового забезпечення трансферу технологій, створених за участю закладів вищої освіти. *Питання інтелектуальної власності у сфері трансферу технологій* : збірн. наук. прац. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (21 травня 2021 р.). Київ : Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2021. С. 39-46.
2. Войтович Н.В., Поляк Ю.Я. Трансфер технологій як складова інноваційного розвитку маркетингової діяльності підприємств АПК. *Економіка та держава*. 2020. № 12. С. 62–66.
3. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. Київ : НАН України, 2015. 336 с.
4. Касич А.О., Бурківська В.А. Трансфер технологій як механізм інноваційного розвитку підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2018. №6. С. 188-194.
5. Когут М.В. Теоретико-методологічні основи аналізу міжнародного трансферу технологій. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту* : зб. наук. праць. 2015 Вип. 13. С. 161–166.
6. Кубанов Р.А. Трансфер технологій: сутність і головні компоненти. *Питання інтелектуальної власності у сфері трансферу технологій* : збірн. наук. прац. IV Всеукр. наук.-практ. конф. (21 травня 2021 р.). Київ : Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності НАПрН України, 2021. С. 142-148.
7. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2018 році : аналітична довідка / Т.В. Писаренко, Т.К. Кваша та ін. Київ : УкрІНТЕІ, 2019. 80 с.

Тетяна ТУЧАК*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ СТОВ «ВЕРНИГОРОДСЬКЕ»

Анотація. Стаття присвячена розгляду поняття організаційної структури сучасних підприємств. Представлено результати емпіричного дослідження, виконаного на основі узагальнення наявних теоретичних досліджень з проблеми розроблення раціональної організаційної та управлінської структури для підприємства СТОВ «Вернигородське».

Abstract. The article is devoted to the consideration of the concept of the organizational structure of management of relation to modern enterprises. The results of an empirical study performed on the basis of generalization of existing theoretical studies on the problem of developing the rational organizational and managerial structure of the enterprise STOV «Vernygorodske».

Вступ. В даний час підприємства, пристосовуючись до мінливих умов навколишнього середовища і технологій, що розвиваються все з великими темпами, розуміють неминучість будь-яких організаційних змін. Більш того, прискорення самих змін, що відбуваються в суспільстві та пов'язаних з цим ускладненням навколишнього середовища, самі по собі вимагають частих організаційних змін.

Організаційні структури підприємства дуже різноманітні та визначаються рядом об'єктивних факторів та умов. Насамперед це масштаби виробничої діяльності організації (середня, невелика, велика); виробничий профіль фірми (спеціалізація або широкий асортимент виробів різних продуктів виробництва); характер монополістичного об'єднання (групи, фінансові групи).

Немає ідеальних організаційних структур. Кожна з них має свої переваги та недоліки. І будь-яка структура може виявити свої плюси у конкретній обстановці на конкретному етапі розвитку. Важливе завдання менеджерів знайти адекватну модель і побудувати організаційну структуру, яка максимально відповідатиме цілям та завданням підприємства.

Актуальність теми полягає в тому, що підвищення ефективності роботи підприємства значною мірою визначається організованістю системи управління, що залежить від чіткої структури підприємства та діяльності всіх її елементів у напрямі обраної мети, а також своєчасністю адаптації організаційної структури до змінних умов.

* Науковий керівник – к.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В

Виклад основного матеріалу. Організаційна структура підприємства відображає сформовані в організації відносини влади та підпорядкування, які формально закріплюються у локальних актах. Організаційна структура складається з елементів, виділених відповідно до специфіки функціонального навантаження. Декілька елементів об'єднуються у ланки. В організаційній структурі як правило кілька ієрархічних рівнів управління, що включають кілька ланок. Вищий (інституціональний) рівень представлений директорами (радою директорів), які ставлять стратегічні цілі організації. Середній рівень – керівники функціональних підрозділів покликані вирішувати стратегічні та тактичні функціональні завдання. Нижчий чи технічний управлінський рівень представлений безпосередніми керівниками виконавчого рівня. На цьому рівні управління вирішуються тактичні та оперативні завдання.

Між елементами у процесі управління встановлюються зв'язки: вертикальні – між ієрархічними рівнями, і горизонтальні – між ланками одного рівня; лінійні та функціональні. У структурі управління, перш за все, маються на увазі формальні зв'язки, але можуть встановлюватися та неформальні [1, с. 105].

Побудова організаційної структури включає кілька логічно пов'язаних процесів: угруповання всіх робіт з функцій; формування відділів та визначення окремих виконавців (ланок); розподіл повноважень та відповідальності; формування комунікаційних каналів; побудова механізмів координації.

Виконання управлінських функцій пов'язане з владою та повноваженнями. Влада – це право впливати на людей, змушуючи їх діяти певним чином. Повноваження – обмежене право використовувати ресурси організації та зусилля безпосередніх підлеглих, щоб виконати певні завдання. Повноваження нерозривно пов'язані з відповідальністю. У випадках делегування повноважень одночасно делегується і відповідальність. У формальних організаціях влада, як правило, спирається на законні підстави.

Загалом у менеджменті розрізняють три типи повноважень: загальні, лінійні та функціональні. Міхненко П.О. трактує ці типи повноважень наступним чином. «Загальні повноваження мають на увазі право приймати рішення, пов'язані з постановкою цілей організації, виробленням стратегії, діями у кризовій ситуації. Такі повноваження належать найвищому керівництву організації. Лінійні повноваження передбачають наявність прямого посадового зв'язку між керівниками та виконавцями, в рамках якої керівники віддають розпорядження виконавцям, тобто вказують, що, коли, де вони повинні робити, щоб забезпечити досягнення поставленої цілі. Функціональні повноваження забезпечують управлінський вплив керівника на виконавців у вигляді набору конкретних функцій без права надавати адміністративний вплив [2, с. 201].

Відповідальність – наділення необхідними можливостями, правами та обов'язками для виконання будь-якої справи, завдання тощо; обов'язок відповідати за свої дії, вчинки [3, с. 300]. Лінійні керівники відповідальні за прийняті рішення та за підлеглих їм виконавців.

Залежно від характеру зв'язків виділяються кілька основних типів організаційних структур: лінійна; функціональна; лінійно-функціональна; матрична; дивізійна; множинна.

В умовах, що змінюються, розгляд питання про коригування організаційних структур управління, які не відповідають змінам, є об'єктивною необхідністю. Така «перебудова», не кажучи про проектування нових організаційних структур, що вимагає зваженого підходу до вибору моделі управління, що залежить від багатьох факторів.

Фактори проектування організацій – це параметри зовнішнього та внутрішнього середовища, які необхідно враховувати під час створення проекту організаційної структури. До таких факторів відносять такі чотири групи:

- зовнішнє середовище та інфраструктура, в якій діє організація;
- технологія робіт та тип спільної діяльності;
- особливості персоналу та корпоративної культури;
- стратегія розвитку організації та прототипи – вже існуючі, та організаційні структури, що показали себе ефективними в аналогічних організаціях [4, с. 47-48].

До факторів зовнішнього середовища належать: складність зовнішнього середовища, яке визначається кількістю та ступенем схожості чинників, які впливають на організацію; динамізм зовнішнього середовища, який пов'язаний зі швидкістю зміни факторів, що впливають на організацію ззовні.

При створенні організаційної структури слід враховувати, що в залежно від характеру чинників підприємство може існувати в чотирьох принципово відмінних одна від одної ситуаціях. Розглянемо докладніше можливі варіанти ситуацій:

1. Ситуація 1 характеризується помірно-високою невизначеністю: факторів небагато, вони схожі між собою, проте часто змінюються, але при цьому легко піддаються прогнозу змін. Така ситуація може спостерігатися у галузях, які виробляють товари народного вжитку, наприклад, одяг. Для підприємств, що працюють у подібному середовищі, може бути ефективна функціональна організаційна структура, побудована, наприклад, за продуктовим або споживчим принципом;

2. Ситуація 2 характеризується високою невизначеністю: факторів багато, вони не схожі і постійно змінюються. Така ситуація може скластися в галузях, що виробляють складне сучасне обладнання, наприклад, сучасні комп'ютерні системи. Для таких організацій найбільш ефективною може бути проектна (або матрична при достатній кількості одночасно здійснюваних проектів) організаційна структура;

3. Ситуація 3 характеризується помірною невизначеністю: факторів багато, вони не схожі один на одного, проте ситуація досить стабільна, чинники майже змінюються. Така ситуація може спостерігатися у галузях, пов'язаних зі складним виробництвом, що залежить від безлічі аспектів ситуації, але досить стабільних і традиційних, наприклад, пошук, видобуток та переробка корисних

копалин. Для таких організацій може бути ефективна лінійна організаційну структуру, посилена функціональними зв'язками;

4. Ситуація 4 характеризується низькою невизначеністю: вона практично стабільна – факторів мало, фактори схожі та практично незмінні. Така ситуація може спостерігатися у ситуаціях традиційного виробництва, наприклад, полювання, ремісниче виробництво [5, с. 12-15].

На чолі СТОВ «Вернигородське» стоїть директор, який координує діяльність усієї організації [6]. У його компетенції перебувають усі питання поточної діяльності СТОВ «Вернигородське». До обмеженої структури СТОВ «Вернигородське» виділяються підрозділи, що виконують певне коло функцій. Кожне підрозділ володіє до певної міри адміністративно-господарською самостійністю, тобто виконання відповідних управлінських рішень у межах своєї компетенції, визначеної для кожного підрозділу директором.

Лінійна структура управління СТОВ «Вернигородське»: нижчестояще ланка (підрозділ, працівник) повністю підпорядковується вищому керівнику. Директор СТОВ «Вернигородське» створив апарат із заступників (керівників структурних підрозділів), що готують проекти, що вимагає від генерального директора професіоналізму під час прийняття рішення.

У лінійній структурі управління СТОВ «Вернигородське» рішення передаються по ланцюжку зверху – вниз, сам працівник управління підпорядкований безпосередньо начальнику, а начальник підпорядкований вже директору. Тут діє принцип єдиначальності, суть якого полягає в тому, що працівник виконує розпорядження лише одного лінійного керівника. В ідеалі директор не має права віддавати розпорядження будь-яким виконавцям, обходячи стороною їхнього безпосереднього начальника. Нам вбачаються такі недоліки в лінійній структурі управління СТОВ «Вернигородське»:

1. Високі, а часом і завищені вимоги до начальника, він має бути підготовлений всебічно, щоб забезпечити ефективне керування своїм підрозділом.

2. Перезавантаження інформацією, багато контактів із підлеглими.

3. Недостатньо налагоджені структурні зв'язки між підрозділами.

Так, варто врахувати, що підприємство обмежене у фінансовому становищі, тому слід почати з вирішення проблем, вирішення яких вимагає найменше витрат. З організаційно-управлінського, щоб підвищити ефективність збуту продукції.

Проаналізувавши показники звітності СТОВ «Вернигородське», можна помітити, що асортимент продукції дуже широкий, але в періоди застою, зростання продажів у кращому випадку зводиться до нуля, тому структура потребує удосконалення. Для вирішення цієї проблеми на підприємстві варто створити комерційний відділ. Доцільно, щоб менеджеру комерційного відділу функціонально підпорядковувалися інші менеджери. Це дозволить підприємству набагато швидше реагувати на зміни ринку, розширити частку займаного ринку в інших регіонах.

Менеджери зі збуту повинні забезпечувати досягнення цілей з продажу продукції. СТОВ втрачає досить багато доходів через не налагоджену систему управління – відсутність повної та негайної інформації призводить до запізнілих управлінських рішень, більшість об'єктів фінансового управління не потрапляють в зону уваги керівника. Фінансова політика складається із фінансово-економічного стану організації, для вирішення цієї проблеми необхідно наділити цими обов'язками фахівців бухгалтерії.

Потрібно налагодити ефективне управління грошовими потоками. Упорядкувати систему обліку постійних та змінних витрат за видами продукції, це дозволить провести проміжний аналіз та виявити безбитковість роботи та оцінити кожну одиницю продукції, підвищити загальну ефективність підприємства.

Висновки. Організаційна структура підприємства відображає сформовані в організації відносини влади та підпорядкування, які формально закріплюються у локальних актах. Така організаційна структура складається з елементів, виділених відповідно до специфіки функціонального навантаження. У ході дослідження ми виявили, що організація СТОВ «Вернигородське» має лінійну структуру управління. Також виявлено системні недоліки у роботі персоналу, які потребують коригування. Вирішення окреслених проблем і врахування недоліків у роботі, сприятиме вдосконаленню результативності діяльності, підвищенню її ефективності та зростанню конкурентних переваг.

Список використаних джерел:

1. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підручник. 2-ге вид. К.: Вид-во КНЕУ, 2004. 699 с.
2. Основи менеджменту: підручник для студентів вищих навчальних закладів / кол. авторів; за ред. А.А. Мазаракі. Харків. Фоліо. 2014. – 846 с.
3. Менеджмент : Понятійно-термінол. слов. / За ред. Г. В.Щокіна, М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка, В. П. Сладкевича. К. МАУП. 2007 — 744 с
4. Метеленко Н.Г. Формування організаційної структури управління як складової внутрішнього господарського механізму промислового підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 10. С. 46-49.
5. Жемчугов А., Жемчугов М. Оптимальна організаційна структура підприємства. *Проблеми економіки та менеджменту*. 2015. № 5. С. 7–28.
6. Сільськогосподарське товариство з обмеженою відповідальністю «Вернигородоцьке». URL: <https://opendatabot.ua/c/03733542> (дата звернення: 29.10.2021).
7. Фурман І.В., Гонтарук Я.В. Теоретичні основи формування стратегії розвитку аграрних підприємств зернового напрямку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 23. С. 80-87.
8. Мазур К.В., Гонтарук Я.В. Реструктуризація як інструмент перепроєктування бізнес-процесів в агропромисловому виробництві. *Slovak international scientific journal*. 2020. № 42. Р. 30-37

Ольга ЦИЦКУН,*
студентка 2 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИ УПРАВЛІННІ ЗЕМЕЛЬНИМИ ВІДНОСИНАМИ

Анотація. У статті досліджено механізми державного управління у сфері земельних відносин, які залежить від конкретних суспільних умов. Охарактеризовано основні фактори, які впливають на ефективність управління земельними ресурсами. У статті вирішено актуальне завдання, яке полягає в обґрунтуванні підходів та розробці механізмів державного регулювання, що направлені на удосконалення управління земельними ресурсами на регіональному рівні. З'ясовано, що основним механізмом від якого залежить управління земельними ресурсами є організаційно-правовий механізм державного управління, який поєднує в собі правові та організаційні засади управління земельними відносинами.

Abstract. The article examines the mechanisms of public administration in the field of land relations, which depend on specific social conditions. The main factors influencing the efficiency of land resources management are described. The article solves an urgent task, which is to substantiate the approaches and development of mechanisms of state regulation aimed at improving land management at the regional level. It was found that the main mechanism on which land management depends is the organizational and legal mechanism of public administration, which combines the legal and organizational principles of land management.

Вступ. Недосконалість державного регулювання земельних відносин, відсутність цілеспрямованості їх реформування загострили багато проблем, зокрема, це пов'язано з погіршенням стану ґрунтів. Вирішення цих питань у багатьох випадках стримується неналежною методологічною основою вдосконалення державного регулювання земельних відносин.

Основною складовою від якої залежить ефективне управління земельними відносинами є організаційно-правовий механізм державного управління, який поєднує в собі правові та організаційні засади управління земельними ресурсами. Його концептуальну основу складають правові норми, аналіз, удосконалення та шляхи їх реалізації органами державної влади та місцевого самоврядування. Відповідно до цього система державного управління земельними відносинами регіону включає в себе сукупність принципів, методів, заходів, механізмів, які

* Науковий керівник: д.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії – Лутковська С.М.

виникають під час взаємовідносин між учасниками земельного ринку та допоміжними суб'єктами земельних відносин.

Механізми удосконалення державного регулювання та раціонального використання земельних ресурсів приведе до створення передумов для ефективного державного контролю за використанням земельних ресурсів як у межах населених пунктів, так і поза ними, розширення повноважень органів управління земельними відносинами, підвищення ефективності використання земельних ресурсів.

Земельні відносини – це форма суспільних відносин щодо володіння, користування, розпорядження і управління землею на державному, регіональному, господарському і внутрішньогосподарському рівнях як об'єктом господарювання і засобом виробництва у сільському господарстві.

Основний виклад матеріалу. Державна земельна політика у сфері земельних відносин, спрямована на раціональне використання та охорону землі, забезпечення продовольчої безпеки країни і створення екологічно безпечних умов для господарської діяльності та проживання громадян держави. Законодавчо-нормативне регулювання державою використання та охорони земель є одним із основних механізмів управління земельними відносинами в Україні [2, 4]. Воно здійснюється в напрямках: відносин землекористування; методів економічного регулювання; природоохоронної та землеохоронної діяльності.

Земельні відносини в Україні мають важливе значення та регулюються законодавчо-нормативними актами, Конституцією України, Земельним кодексом, Законами України, а також різного роду наказами, розпорядженнями та підзаконними актами, якими встановлюються правовідносини щодо землі як об'єкта земельних відносин, що виникають у процесі сільськогосподарського виробництва між суб'єктами земельних відносин (рис. 1).

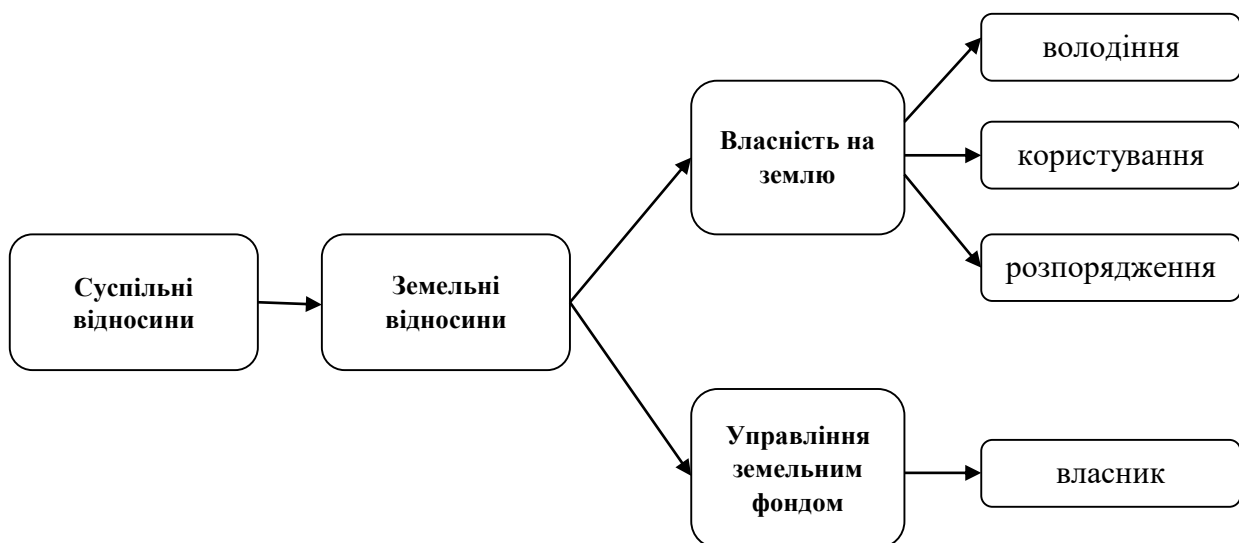

Рис. 1. Загальна схема елементів земельних відносин в Україні

Джерело: систематизовано автором

Об'єктами земельних відносин у сфері сільськогосподарського виробництва є землі сільськогосподарського призначення (рілля, землі під багаторічними насадженнями, сіножатями і пасовищами) всіх форм власності і господарювання. Суб'єктами – є окремі громадяни (фізичні особи) та юридичні особи та їх об'єднання (сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм, установи й організації, органи виконавчої влади). Суб'єкти правовідносин щодо землі діють у межах чинного законодавства [5, 6].

Управління земельними ресурсами здійснюється через певні механізми, які складаються із правової, економічної і організаційної частин.

Функціонування механізмів державного управління у сфері земельних відносин залежить від конкретних суспільних умов, тобто впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Основні фактори, які впливають на ефективність управління земельними ресурсами наведено на рисунку 2.

Рис. 2. Фактори впливу на управління земельними ресурсами

Джерело: систематизовано автором на основі [1, 2]

Для розвитку організаційної складової управління земельними відносинами необхідно розробити проекти внутрішніх нормативно-правових актів та забезпечити їхнє впровадження та дотримання на регіональному та місцевому рівнях і забезпечити організаційні заходи.

Незважаючи на нормативно-правову сторону управління земельними ресурсами, одним з першочерговим завданням управління земельними ресурсами залишається аналітична робота, з розробкою критеріїв та методик оцінки ефективної роботи управлінь, що буде відображатися на подальшому удосконаленні діяльності управління земельними ресурсами [3].

Належне управління земельними ресурсами на регіональному рівні має бути запорукою розвитку регіонів країни та держави в цілому. Кожен регіон України відрізняється один від одного своїми земельними ресурсами, категоріями, кількісними та якісними ознаками, при оцінюванні управління земельними ресурсами варто враховувати аграрну спрямованість регіону.

Висновки. Вдосконалення системи управління земельними відносинами має надзвичайно важливе значення, так як, набувають розвитку ринкові відносини в усіх галузях економіки. Серед основних напрямів управлінської діяльності в галузі земельних відносин важливе місце займає розробка і практична реалізація системи управління на різних ієрархічних рівнях держави, вдосконалення законодавчо-нормативного забезпечення та сучасних методів управління земельними ресурсами.

Сучасна система управління земельними ресурсами є недостатньо збалансованою і не забезпечує позитивного результату в досягненні високої економічної ефективності й екологічної безпеки в землекористуванні. Тому, насамперед, необхідно здійснити перегляд концептуальних орієнтирів і пріоритетів розподілу функцій управління земельними ресурсами на різних рівнях і різних ланках влади.

Список використаних джерел:

1. Kaletnik G., Lutkovska S. Innovative Environmental Strategy Sustainable Development. European Journal of Sustainable Development. 2020. № 9 (2). P. 89-98.
2. Байстрюченко Н. О. Удосконалення управління земельними ресурсами на регіональному рівні. Вісник СумДУ. Серія: «Економіка». 2018. С. 15–27.
3. Kaletnik G., Lutkovska S. Modern Organizational and Economic Mechanism For Environmental Safety. Journal of Environmental Management and Tourism. 2020. Vol XI, №3 (43). P. 607-613.
4. Третьяк А.М., Дорош О.С. Управління земельними ресурсами. Навчальний посібник. Вінниця. Нова книга. 2006. 360 с.
5. Педак І. С., Битко О.К. Фінансово-економічний механізм земельних відносин в контексті забезпечення сталого розвитку. Держава та регіони. Серія: Державне управління. № 4 (60). 2017. С. 160–164.
6. Плуталова О.Г. Історичні аспекти державного управління земельними відносинами в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління. 2020. Том 31 (70). № 3. С. 24-29.

Максим ЯНКОВСЬКИЙ*,
студент 1 курсу магістратури,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНІ МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ: ПРОБЛЕМИ, НАСЛІДКИ, ЕФЕКТИ

Анотація. У статті автором досліджуються сучасні причини, що впливають на державну міграційну політику, економічні наслідки та ефекти що спричиняють ці процеси для світової спільноти та України.

Завдяки певному поліпшенню економічної ситуації в 2016–2018 роках та адаптації суспільства до кризових умов, обсяги зовнішньої міграції українців стабілізувалися, проте залишаються значними. Водночас привабливість країни для іммігрантів є невисокою. На тлі несприятливих демографічних тенденцій вплив населення може перетворитися на гальмівний чинник економічного розвитку. Відставання України за рівнем добробуту від сусідніх країн у середньостроковій перспективі зберігатиметься. Отже, зовнішня міграція продовжуватиметься, а в разі дестабілізації внутрішньої ситуації міграція може зрости.

Abstract. The author examines the current causes that affect the state migration policy, economic consequences and effects that cause these processes for the world community and Ukraine.

Due to some improvement in the economic situation in 2016-2018 and the adaptation of society to the crisis, the volume of external migration of Ukrainians has stabilized, but remains significant. At the same time, the country's attractiveness for immigrants is low. Against the background of unfavorable demographic trends, the outflow of population may become a brake on economic development. Ukraine's welfare gap with neighboring countries will continue in the medium term. Thus, external migration will continue, and in the event of destabilization of the internal situation, migration may increase.

Вступ. Суспільство завжди прагнуло кращого життя, воно є потужною рушійною силою асиміляції різних культур, заселення нових територій земної кулі. Вимагаючи проявів мужності, перевіряючи готовність територій до інтеграції людських потоків, міграція не тільки відображала потреби суспільства та ступінь його задоволення станом світового устрою, але й виявляла основні недоліки системи світового устрою.

Сьогодні, проблема міжнародної міграції виступає важливим ресурсом підняття чи спаду економіки країн, які приймають робочу силу, і навпаки

* Науковий керівник: к.е.н, доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Самборська О.Ю.

величезні економічні втрати зазнає країна, яку залишають трудові ресурси. Пріоритетним завданням світового співтовариства з вирішень проблем міграційних процесів є виявлення способів використання глобального явища для максимально позитивного ефекту і зведення до мінімуму його негативних наслідків.

Основні права у сфері міграції закріплені в Конституції України і полягають у свободі пересування, недискримінації та рівності перед законом. Міграційне законодавство складається із законів «Про громадянство України», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про закордонних українців», «Про запобігання торгівлі людьми», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також низки нормативно-правових актів, затверджених Урядом. Серед них – Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, де сформульовані основні цілі міграційної політики держави та шляхи їх досягнення.

Сучасний стан міграції за впливом на світовий соціально-економічний, соціокультурний, політичний простір прирівнюється до поняття «велике переселення народів». Однак, на відміну від минулих історичних епох, змінилася не тільки природа (нерівномірність поширення населення, різні природні, соціальні умови життя людей), а й умови (можливості переміщення, швидкість, інтенсивність міграційних потоків, тай спрямованість), міграція набула доцентровий характер. Якщо традиційні міграційні потоки були завжди спрямовані від центру до периферії (ідея «завоювання», «змішування»), то в індустріальну епоху напрямки міграцій змінилися, переважає ідея «збирання», «концентрування».

На сьогодні спроби державного регулювання міграційних процесів не дають очікуваних результатів. Політика держави, щодо міграцій носить руйнівний характер: недостатність ресурсної та законодавчої бази. Сучасна міграція не піддається регулюванню, вона вимагає створення системи управління у формі самостійного соціального інституту, здатного вирішувати нові завдання принципово новітніми способами. Це висуває нові вимоги до діяльності державних органів влади.

Ефективне регулювання міграційних процесів, створення передумов для залучення необхідного людського ресурсу та збереження наявного людського потенціалу в Україні є запорукою підвищення її конкурентоспроможності на світовому рівні та сталого економічного розвитку.

Досліджено сучасні проблеми та наслідки, що впливають на державну міграційну політику держави. Виокремлено основні види міграції та економічні наслідки для країни, визначено основні напрями державного регулювання міграційними процесами.

Виклад основного матеріалу. Інтенсифікації транскордонної мобільності населення сприяло набуття Україною у червні 2017 року безвізового режиму поїздок до Європейського Союзу. Із 2017-2019 роки прикордонники зафіксували 42,6 млн перетинів громадянами України кордону з ЄС, серед яких 9,2 млн за біометричними паспортами, а 3 млн без віз.

Однією з умов ефективної економічної системи є визначення напрямів міграційної політики та удосконалення системи державного управління міграційними процесами відповідно до міжнародних стандартів дотримання прав людини [1]. У доповіді Генерального секретаря ООН з міграції та розвитку, зазначено основний принцип міграційної політики: кожна людина повинна мати можливість жити і бути успішною в рідній країні [3, с. 27]. Головним завданням міграційної політики є зниження ризиків, що спричинені переміщенням населення, та регулювання міграційних процесів на користь національного розвитку. Для сучасного світу характерна глобалізація та наростання міграційних процесів, що вимагає надання їм впорядкованого, безпечного та не руйнівного характеру.

Для України державне регулювання міграційних процесів є відносно новим явищем, проблема полягає в необхідності розробки стратегії міграційної політики, оскільки міграційні процеси є вагомим фактором впливу на демографічну ситуацію, формування національного й регіональних ринків праці.

Незважаючи на те, що останні роки міграційна політика України зазнала помітного розвитку, їй досі бракує чіткого, цілеспрямованого та комплексного механізму регулювання, на що є ряд причин: зростання нелегальної міграції та, як наслідок, злочинності; недосконалість нормативно-правової бази; необхідність значних коштів на створення та підтримання механізмів регулювання міграцій (для утримання пунктів тимчасового розселення, для видворення з країни, для будівництва і утримання інформаційної мережі тощо); соціальні протиріччя з питань міграції; зменшення населення України через демографічні та еміграційні процеси; значне підвищення рівня трудової міграції за кордон (кваліфікованої робочої сили); внаслідок складного економічного становища та військового конфлікту на сході країни.

За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології Національної академії наук, лише протягом року дії без візу скористалися можливістю відвідати країни Європейського Союзу 18 % дорослого населення, у т.ч. 7,6 % подорожували, 5,4 % відвідували друзів чи родичів, 4,7 % шукали роботу, 0,5 % виїздили на навчання, 1,1 % відвідували професійні заходи (виставки, конференції). Найчастіше без віз подорожувала Європою молодь до 30 років, особи з вищою освітою. Удвічі частіше, ніж в цілому по Україні, без віз виїздили за кордон мешканці Західної України. Міграційна присутність українців в Європі зростає. За даними Європейської статистики, кількість чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України на території ЄС-28 протягом останнього десятиліття подвоїлася і становила у 2018 р. близько 1,2 млн. Найбільше українців проживали в Польщі (442 тис. осіб), Італії (234 тис. осіб), Чехії (132 тис. осіб), Німеччині (121 тис.

осіб) та Іспанії (92 тис. осіб). Кількість уперше оформлених дозволів на перебування, що швидко зростала в 2013–2017 роках, у 2018 році зменшилася, однак лишається найбільшою в порівнянні з іншими країнами походження мігрантів – 527 тис. осіб. Переважна більшість із них (78 %) видана в Польщі. Майже 90 % цих дозволів короткострокові (3-12 місяців), видані у зв'язку з виконанням оплачуваної роботи (65 %) [5].

У сучасному світі трудова сила перетворюється на найбільш дефіцитний фактор виробництва. Швидким ресурсом поповнення працездатного населення є міграція, що загострює конкуренцію між розвинутими державами за людськими ресурсами. Питання трудової міграції громадян України за кордон набуло загрозливих для економіки масштабів (на сьогодні це є найбільшим масовим видом переміщень населення), і тому перехід до активної політики в сфері міграції в Україні має відбуватися невідкладно, як зазначено на офіційних ресурсах [2, с. 35].

За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології НАНУ, на запитання, чи маєте ви або хтось із членів вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном, у 2012 р. відповіли 13,7 % опитаних, а в 2018 р. – 25,2 %. Водночас свій намір найближчим часом виїхати на роботу за кордон у 2014 р. висловили 7,4 %, а в 2018 р. – вдвічі більше – 14,3 % [5]. Кількість українців, зайнятих у польській економіці, оцінюється у 900 тис. осіб. За оцінками Національного банку Польщі, вони забезпечили 11 % зростання ВВП країни протягом останніх п'яти років.

Міжнародна міграція населення, особливо її економічно обумовлені види і форми, виступає важливим ресурсом розвитку як для приймаючих мігрантів країн, так і для країн походження. Розглядаючи вплив міграційних потоків на соціально-економічну рівновагу країн, необхідно виділити два види міграції – трудову і вимушену. Трудова міграція є добровільною і мотивована бажанням індивіда отримати більш високооплачувану роботу, поліпшити умови життя та соціальне становище.

Населення України постійно зменшується внаслідок демографічних, еміграційних процесів. Так, зменшення населення внаслідок демографічних процесів (зменшення народжуваності, старіння) вважається цілком природним, і таким що притаманне розвиненим країнам світу, тоді як зменшення населення внаслідок еміграції вказує на сукупність несприятливих умов всередині країни, які штовхають населення в міжнародні міграційні процеси.

Висновки. В Україні функціонує розвинута система збору інформації про міграцію. Її основними джерелами є поточний облік міграції, перепис населення, обстеження домогосподарств, адміністративні дані. Створено низку державних реєстрів, якими охоплено певні групи населення і які містять дані, що потенційно можуть бути використані для доповнення знань про міграцію. Разом із тим, недоліками даних щодо міграції є їх недостатня співставність не лише з міжнародними даними, а й з адміністративними даними різних відомств, подвійний облік мігрантів. З метою досягнення цих цілей розробити та запровадити комплексну стратегію вдосконалення міграційних процесів.

Посилити роль Державної служби статистики України щодо координації та методологічної підтримки роботи підрозділів органів виконавчої влади, відповідальних за адміністративні дані у сфері міграції.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України. Про Концепцію Державної міграційної політики. 30.05.2011 р. № 622/2011 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
2. Малиновська О.А. Міграційна політика Європейського Союзу: виклики, уроки для України. Київ. НІСД. 2014. 48 с.
3. Малиновська О. Міграційна політика України: стан і перспективи розвитку. Аналітична доповідь. Київ. НІСД. 2010. 32 с. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/malinovska-79a87.pdf>.
4. Міграція як чинник розвитку в Україні. 2016. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/mom_migraciya_yak_chynnyk_rozvytku_v_ukrayini.pdf.
5. Міграція в Україні: цифри та факти. Фонд розвитку MOM. 2019. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/iom-ukraine_facts-ukr_2019.pdf.

Богдана ЯСІНСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ФОНДАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. В статті досліджено значення та особливості управління основними фондами вітчизняних підприємств; визначено значення та завдання стратегічного підходу в управлінні та відтворенні основних засобів. За допомогою шістьох кроків ми сформуваємо стратегію відтворення, де були враховані необхідні показники для визначення стану і використання основних фондів, форми відтворення та особливості фінансування. Дослідивши інструменти управління основними засобами прийшли до висновку, що науково-методичні засади стратегічного підходу визначаються у поетапній підготовці, розробці та проведенні управління основними засобами підприємства.

Abstract. The article examines the importance and features of fixed assets management of domestic enterprises; the significance and tasks of the strategic approach in the management and reproduction of health care are determined. With the

* Науковий керівник: к.е.н., доцент, завідувач кафедри аграрного менеджменту та маркетингу ВНАУ – Мазур К.В.

help of six steps, we formed a strategy of reproduction, which took into account the necessary indicators to determine the status and use of fixed assets, forms of reproduction and features of financing. Having studied the tools of fixed assets management, they came to the conclusion that the scientific and methodological principles of the strategic approach are determined in the phased preparation, development and management of health of the enterprise.

Вступ. На кожному підприємстві постає проблема необхідності в інтенсифікації об'єктів основних виробничих фондів, що уже виробили свій ресурс, та в високих витратах на підтримку працездатності основних фондів. Виробничо-господарська діяльність та фінансовий стан підприємства в основному залежать від забезпеченості основними фондами та ефективності їх використання. Ринкові умови з часом стають жорсткішими, та і вимоги споживачів зростають, тому підприємствам важливо збалансувати свою увагу між асортиментом та якістю продукції чи послугою та інвестиціями в основні фонди та мінімізацією виробничих витрат. Врахувати всі складові для досягнення успіху підприємства чи компанії допомагає стратегічне управління. Проблема відтворення основних фондів відображена в працях вітчизняних та зарубіжних вчених: В.М. Аксьонова, Л.А. Баширова, О.С. Батрудінова, І.О. Бланка, Я.В. Гонтарук [8], С.О. Сімець, А.А. Мазаракі, А.Г. Мельника, Г.І. Оніщука, В.А. Подсолонка, А.В. Шегди, Т.П. Юр'євої, Сліпак І., Майстро Р.Г. [2], О.І. Карінцева [1] та ін. Проте економічна література не дає повного обґрунтування стратегічного управління основними виробничими фондами як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Новизна роботи полягає в запропонованих практичних засадах стратегічного підходу до управління основними фондами підприємств.

Виклад основного матеріалу. Згідно з п. 4 П(С)БО основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва/діяльності або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік)» [4].

Податковий кодекс (п. 14.1.138) визначає «основні засоби» – матеріальні активи, у тому числі запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 6000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 6000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік) [5].

В загальному розумінні термін основні фонди означає економічну форму сукупності матеріально-речових цінностей, що діють протягом тривалого періоду, які цілком і в незмінній натуральній формі використовуються у виробничих і невиробничих процесах і постійно втрачають свою вартість, переносячи її на готову продукцію [3].

Результативність управління основними фондами визначається вкладенням, структурою, організацією та використанням основних засобів виробництва, проте, щоб, зазначеному нами раніше, управлінню підвищити свою ефективність варто сприяти використанню стратегічних підходів. В свою чергу формуючи загальне стратегічне управління розрізняють стратегічний, інтегрований, збалансований та вибіркового підходи, що складають базисні положення. В процесі розвитку підприємства метою концепції стратегічного управління основними засобами та їх відтворенням являється теоретичне виокремлення та організаційно-методичне забезпечення вирішення проблеми управління основними фондами.

Завданням стратегічного управління основних фондів є:

- за допомогою звітування систем управління основних засобів здійснювати контроль;
- забезпечення умов для досягнення показників відтворення основних засобів;
- управління основними засобами відповідно до політики компанії та її продукції;
- планування використання та управління основних засобів до стратегічних цілей і прогнозів.

Формування стратегії відтворення основних засобів можна показати за допомогою низки послідовних кроків:

- Крок 1. Необхідно оцінити стан та ефективності використання основних засобів на підприємстві та визначення причин неефективного їх функціонування. Цей аналіз визначають трьома групами показників (табл. 1).

Таблиця 1

Групи показників стану і використання ОЗ

I група – визначення стану забезпечення ОЗ	II група – показники стану ОЗ	III група – визначення ефективності використання ОЗ
Фондомісткість	Коефіцієнт зносу	Фондовіддача
Фондоозброєність	Коефіцієнт придатності	Рентабельність
Коефіцієнт реальної вартості ОЗ у майні підприємства	Коефіцієнт оновлення	
	Коефіцієнт вибуття	
	Коефіцієнт приросту	

Джерело: сформовано автором

- Крок 2. Визначити потреби в оновленні ОЗ. Передовсім конкуренцією товаровиробників визначається необхідність оновлення основних виробничих засобів. Саме конкуренція спонукає підприємства здійснювати прискорене списання основних виробничих засобів з метою нагромадження фінансових

ресурсів для наступного вкладання коштів у придбання більш прогресивного устаткування, впровадження нових технологій та іншого поліпшення основних виробничих засобів.

- Крок 3. Оцінити можливі результати оновлення основних засобів і ефективності їх використання. Вибір форми відтворення основних засобів.

Є. О. Шаховалова пропонує об'єднати форми відтворення основних засобів в три групи (типи) залежно від впливу на виробничий об'єкт з метою підтримки потужностей підприємства, розширення з якісним поліпшенням виробничих об'єктів або без нього, якісного поліпшення виробничих об'єктів (рис. 1).

Рис. 1. Форми відтворення ОЗ

Джерело: розроблено автором на основі [7, с. 31]

- Крок 4. Визначення джерел фінансування обраної форми відтворення основних засобів. Аналіз необхідного обсягу та структури фінансових джерел.

- Крок 5. Оцінка альтернативних варіантів фінансування відтворення основних засобів.

Вибір фінансування оновлення основних засобів здійснюється з врахуванням декількох факторів [8]:

- достатньої кількості власних фінансів для забезпечення економічного розвитку підприємства у майбутньому;
- вартості довгострокового фінансового кредиту порівняно з рівнем прибутку, що генерується тими основними засобами, які оновлюються;
- визначення рівня фінансової стійкості зі співвідношення використання власного й позикового капіталу;
- визначення доступності та доцільності довгострокового фінансового кредиту для підприємства.

- Крок 6. Остаточний вибір альтернативного варіанту відтворення ОЗ та джерел його фінансування.

Реалізація стратегічного підходу до управління основними фондами дає змогу: оцінити ефективність використання ОЗ на підприємствах; визначити цілі та завдання управління ними; вибір та обґрунтування стратегії [9].

Етапи стратегічного підходу до управління основними фондами підприємств:

1. Відповідно до стратегічних цілей підприємства та прогнозу попиту продукції на ринку розробляється короткострокова та довгострокова програми планування величини основних засобів, а також масштабів відтворювальних процесів. Результатом етапу є формування індикаторів активності процесів відтворення.

2. Управління розвитком ресурсних можливостей підприємства в контексті реалізації стратегічних цілей у сфері відтворення основних засобів. Розуміння логіки процесів розвитку визначає необхідність планомірного поліпшення стану всіх ресурсів підприємства, а не лише фіксованих активів, в контексті забезпечення їх узгодженості та наступності. Результатом стане синхронізація кількісноякісних характеристик процесів відтворення основних засобів з іншими відтворювальними процесами.

3. Задля реалізації комплексу управлінських функцій відтворення ОЗ здійснюється інкорпорація процедур економічного, інформаційного, технічного забезпечення управлінських рішень в існуючу організаційну структуру підприємства. Результатом стане розробка організаційно-економічного механізму стратегічного управління ОЗ.

4. Удосконалення системи управління через виокремлення в якості об'єкта процеси управління основними засобами враховуючи стратегічні завдання, сформовані для підприємства та з урахуванням досягнень галузевих конкурентів. Результатом стане практична реалізація управлінських функцій відносно процесів відтворення.

5. Стратегічний аналіз результатів управлінських процесів. Побудова причинно-наслідкових залежностей між активністю процесами управління та відтворення основних засобів та розвитком підприємства дасть можливість сформулювати стратегічне бачення процесів відтворення.

Висновки. В результаті проведених досліджень ми визначили, що своєчасна розробка стратегічного підходу до управління основними засобами на підприємствах сприятиме вирішенню комплексу основних завдань щодо підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності. Він полягає у зниженні фондомісткості та витрат на обслуговуванні основних засобів, підвищенні технічного рівня та ліквідності.

Інструменти управління основними засобами пропонується розглядати як сукупність способів, прийомів та засобів управлінського впливу, що забезпечують темпи відтворення відповідно до розвитку НТП, формують оптимальну структуру основних засобів та забезпечують інтенсифікацію виробничих процесів і дозволяють спрямувати ефективно організований процес використання основних засобів на забезпечення виробництва

конкурентоспроможної продукції у необхідному обсязі, яка відповідає вимогам ринку за якістю.

Список використаних джерел:

1. Економічна сутність та відтворення основних фондів / О.І. Карінцева та ін. Економіка і бізнес : підручник за ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника, д.е.н., проф. О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. С. 104-113.

2. Сліпак І., Майстро Р.Г. Проблеми відтворення та використання основних фондів в Україні. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я. 2020. Ч. III.

3. П.4 наказу міністерства фінансів України N 92 від 27.04.2000 «Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>.

4. П. 14.1.138 Податкового Кодексу України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст. 112. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/para%5B518#n518>.

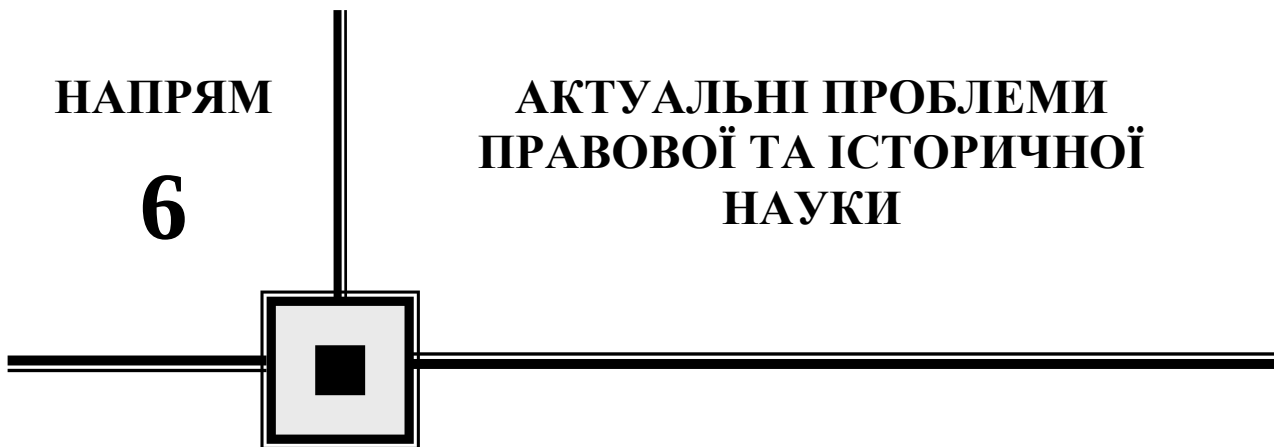
5. Гетьман О.О. Економіка підприємства: Навч. посіб. – 2-ге видання. О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. К.: Центр учбової літератури, 2010. 488 с.

6. Шаховалова Є. О. Фінансове забезпечення відтворення основних засобів аграрних підприємств : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Київ. 2016. 218 с.

7. Пророк Р.В. Система податкового стимулювання інвестиційної та інноваційної сфер діяльності у промисловості. *Проблеми науки*. 2006. № 9. С. 9.

8. Старицький Т.М. Комплексна оцінка процесу планування основних засобів. *Агроінком*. 2019. № 7-8. С. 53-55.

9. Мазур А.Г., Гонтарук Я.В. Стратегічні напрямки розвитку переробних підприємств АПК Вінницької області в умовах глобалізації. *Вісник Одеського національного університету*. 2015. № 3. Том 20. С. 71-74.

Аліна АННЕНКОВА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПОНЯТТЯ, ПРИЧИНИ, НАСЛІДКИ ТА ПРАВОВІ ОСНОВИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Анотація. В статті досліджено сутність корупції, її причини та наслідки. Визначено правові основи запобігання корупції. Якщо відволіктися від суто академічного інтересу до проблеми корупції й зосередитися на важливою практичною завданням формування та реалізації антикорупційної політики, то вивчення корупції слід прирівняти до військової розвідки, без якої неможливий ефективний наступ. Ворога треба знати, плануючи наступальні операції; його необхідно постійно вивчати, щоб розуміти, чи правильно і ефективно реалізується антикорупційна політика. Адже корупція має унікальні адаптивні здібності. Вона видозмінюється і пристосовується не тільки під впливом антикорупційної політики, а й сама по собі, в процесі зміни управлінських функцій, політичних і суспільних умов. Тому антикорупційна політика повинна включати моніторинг корупції, який, у свою чергу, повинен володіти діагностичними можливостями. Тоді будуть можливі постійні та виправдані коригування антикорупційної політики, її пристосування до мінливих умов і швидко еволюціонуючої корупції.

Abstract. The article examines the essence of corruption, its causes and consequences. The legal basis for preventing corruption has been identified. If we divert from a purely academic interest in the problem of corruption and focus on the important practical task of formulating and implementing anti-corruption policy,

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Колесник Т.В.

the study of corruption should be equated with military intelligence, without which an effective offensive is impossible. The enemy must be known when planning offensive operations; it needs to be constantly studied to understand whether anti-corruption policies are being implemented properly and effectively. After all, corruption has unique adaptive abilities. It changes and adapts not only under the influence of anti-corruption policy, but also in itself, in the process of changing management functions, political and social conditions. Therefore, anti-corruption policy should include monitoring of corruption, which, in turn, should have diagnostic capabilities. Then permanent and justified adjustments of anti-corruption policy, its adaptation to changing conditions and rapidly evolving corruption will be possible.

Вступ. Корупція як явище, не є надбанням сучасності. Ще з часів появи перших держав корупція є породженням соціуму і відносин у ньому. Корупція як глобальне явище притаманне усім країнам, незалежно від політичного устрою і рівня економічного розвитку. Очевидно, корупція є проблемою не лише українською, а й світовою. Над її вирішенням працюють такі поважні міжнародні організації, як ООН, Європейський парламент, Організація безпеки та співтовариства в Європі тощо. У міркуваннях про нинішній стан України масштабна корупція стала одним з головних і загальноприйнятих тез. Одночасно вона як і раніше розглядається лише як один з видів злочинів, притаманних аморальним чиновникам. Вкрай слабо усвідомлюються негативні наслідки корупції, що, природно, погіршує терпиме ставлення до неї.

Наукова новизна полягає в тому, що за допомогою використання сучасних методів наукового пізнання, на підставі опрацювання наукових праць, національного та міжнародного законодавства і практики його застосування, розкрито сутність, причини, наслідки та правові основи запобігання корупції, а також сформульовано низку положень та висновків, обґрунтовані пропозиції стосовно удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

Виклад основного матеріалу. Термін корупція походить від сполучення латинських слів *correi* – обов’язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, а *rumpere* – порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати. Так утворився самостійний термін – *corruptere*, що означає участь в діяльності декількох осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства. У римському праві «*corruptere*» означало «розламувати, псувати, пошкоджувати, фальсифікувати свідчення, збездіяти незайману», але у той самий час і «підкуповувати суддю (претора)».

Однак існують й інші визначення цього поняття. Визначення, що найчастіше використовується, охоплює широке коло протиправних діянь, – це зловживання громадським або приватним службовим становищем для особистої вигоди.

Крім цього загального визначення, існує така ж безліч різних визначень корупції, скільки й проявів самої проблеми. Визначення розрізняються залежно

від культурних, правових або інших особливостей. У самих визначеннях немає згоди в тому, які конкретні дії необхідно включити, а які виключити. Проблемою такого визначення є те, що воно не підходить для всіх культур і суспільств [2].

Корупція, її масштаби, специфіка і динаміка – наслідок загальних політичних, соціальних та економічних проблем країни. Зв'язок між корупцією та породжуваними її проблемами двосторонній. З одного боку, ці проблеми посилюють корупцію, а їх рішення може сприяти зменшенню корумпованості. З іншого боку, масштабна корупція консервує і загострює проблеми перехідного періоду, заважає їх вирішенню. Звідси випливає, що по– перше, зменшити і обмежити корупцію можна тільки одночасно вирішуючи проблеми що її породжують; і, по– друге, вирішенню цих проблем сприятиме протидія корупції з усією рішучістю у всіх напрямках.

До загальних проблем породжених корупцією, відносяться ті, які властиві не тільки Україні але і більшості країн, що знаходяться в стадії модернізації, в першу чергу – переживають перехідний період від централізованої економіки до ринкової. Ось деякі з цих проблем.

1. Труднощі подолання спадку тоталітарного періоду. До них відноситься, насамперед, повільний відхід від закритості і непідконтрольності влади, які, безумовно, сприяли процвітанню корупції. Інша обставина – подолання злиття влади й економіки, властивого тоталітарним режимам з централізованою системою управління економікою.

2. Економічний занепад і політична нестабільність. Зубожіння населення, неспроможність влади забезпечити державним службовцям гідне утримання підштовхують і тих, і інших до порушень, що призводить до масової низової корупції. Це підкріплюється старими радянськими традиціями блату. Політична нестабільність формує почуття невпевненості й серед чиновників найрізноманітніших рівнів. Не маючи в цих умовах жодних гарантій самозбереження вони також легше піддаються спокусі корупції.

3. Нерозвиненість і недосконалість законодавства. У процесі перетворень, оновлення фундаментальних основ економіки і економічної практики, істотно переганяє їх законодавче забезпечення. Досить нагадати, що в Україні приватизація (її партійно– номенклатурний етап) проходила поза чіткого законодавчого регулювання і жорсткого контролю. Дефекти законодавства проявляються і просто в поганій якості законів, в недосконалості всієї правової системи, в нечіткості законотворчих процедур, в наявності норм які створюють додаткові можливості для корупції.

4. Неефективність інститутів влади. Тоталітарні режими будують громіздкий державний апарат. Бюрократичні структури стійкі і добре пристосовуються до виживання при найважчих потрясіннях. При цьому, чим енергійніше перетворення, тим більше енергії і винахідливості витрачає апарат на власне збереження.

Підсумок простий: чим складніша і незграбніша система управління, чим більше невідповідність між нею і проблемами, які вона має вирішувати, тим легше в ній вкоренитися корупції. Неефективність держави підтверджується і

тим, що після руйнування номенклатурної системи не з'явилося сучасної системи відбору та просування державних службовців.

5. Слабкість громадянського суспільства, відрив суспільства від влади. Демократична держава в змозі вирішувати проблеми тільки в кооперації з інститутами громадянського суспільства. Погіршення соціально– економічного становища громадян, що завжди супроводжує початкові стадії модернізації, викликане цим розчарування, що приходить на зміну колишнім надіям, – все це сприяє відчуженню суспільства від влади, ізоляції останньої.

У міркуваннях про нинішній стан України масштабна корупція стала одним з головних і загальноприйнятих тез. Одночасно вона як і раніше розглядається лише як один з видів злочинів, притаманних аморальним чиновникам. Вкрай слабо усвідомлюються негативні наслідки корупції, що, природно, погіршує терпиме ставлення до неї.

Безсумнівно, що корупція надає руйнівний вплив на всі сторони життя. Описувані нижче негативні наслідки корупції в більшій чи меншій мірі вже проявляються зараз в Україні [7].

Економічні наслідки.

1. Розширюється тіньова економіка. Тіньова економіка – соціально– економічні відносини між окремими громадянами, соціальними групами по використанню державної власності в корисливих особистих чи групових інтересах. Це призводить до зменшення податкових надходжень і ослаблення бюджету. Як наслідок: держава втрачає фінансові важелі управління економікою, загострюються соціальні проблеми через невиконання бюджетних зобов'язань.

2. Порушуються конкурентні механізми ринку, оскільки часто у виграші виявляється не той хто конкурентоспроможний, а той, хто незаконно зміг отримати переваги. Це тягне за собою зниження ефективності ринку та дискредитацію ідей ринкової конкуренції.

3. Сповільнюється поява ефективних приватних власників, в першу чергу – через порушення в ході приватизації, а також штучних банкрутств, як правило, сполучених з підкупом чиновників.

4. Неефективно використовуються бюджетні кошти, зокрема, при розподілі державних замовлень і кредитів. Це ще більше посилює бюджетні проблеми країни.

5. Підвищуються ціни за рахунок корупційних «накладних витрат». У підсумку страждає споживач. Головною жертвою корупції завжди є верховний принципал – народ.

6. У агентів ринку з'являється невіра у здатність влади встановлювати, контролювати і дотримуватися чесні правила ринкової гри. Погіршується інвестиційний клімат, і, отже, не вирішуються проблеми подолання спаду виробництва, оновлення основних фондів.

7. Розширюються масштаби корупції в неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, в громадських організаціях). Це веде до зменшення

ефективності їх роботи, а значить зниження ефективності економіки країни в цілому.

Політичні наслідки.

1. Відбувається зміщення цілей політики від загальнонаціонального розвитку до забезпечення володарювання тих чи інших кланів.

2. Зменшується довіра до влади, зростає її відчуження від суспільства. Тим самим ставляться під загрозу будь-які благі починання влади.

3. Падає престиж країни на міжнародній арені, зростає загроза її економічної та політичної ізоляції.

4. Збільшується ризик краху народжуваної демократії по поширеному сценарію приходу диктатури на хвилі боротьби з корупцією.

Як показують окремі дослідження, важливу роль можуть грати різні приватні характеристики корупції, а не просто її загальний рівень. Приклад такої приватної характеристики – непередбачуваність послуг на корупційних ринках: невизначеність щодо корумпованості тих чи інших організацій, ступінь необов'язковості в поведінці корупціонерів і т. п. Так, аналіз взаємозв'язку корупції та прямих іноземних інвестицій показав, що дуже велика роль інформованості про корумпованість країни і рівні хабарів: «невизначеність щодо корумпованості вбиває схильність до інвестування» [1].

Оскільки корупція тісно пов'язана з існуванням і обсягом тіньової економіки, то заходи щодо скорочення корупції в принципі можуть призводити до скорочення і тіньового економічного сектора країни. А це, у свою чергу, може істотно позначитися на ефективності економіки в цілому і, насамперед, масштабі та ефективності соціальних програм, які залежать від обсягу зібраних податків.

Важливий вплив мають непрямі збитки, породжувані падінням престижу країни, зростанням звичайної злочинності, підбурювання корупції в правоохоронних органах, падінням рівня забезпечення національної безпеки через корупцію у Збройних Силах. Однак кількісна оцінка взаємозв'язку корупції та подібних соціально– політичних явищ вимагає не тільки розробки спеціальної методики, а й збору великої кількості мікроданих [6].

Однією із важливих проблем запобігання корупції є з'ясування її правових основ. Правові основ запобігання корупції, як свідчить аналіз практики, помітно відстають від потреб практичної діяльності. В них допускаються нечіткість формулювань, неповнота розгляду загальних положень і окремих важливих тактичних питань. Все це породжує у практичних працівників незнання, неповноту використання наявних правових і тактичних можливостей, що тягне за собою серйозні прорахунки в роботі, негативно впливає на результат боротьби зі злочинністю.

Так, 26 листопада 1993 року відповідно до Указу Президента України № 561/93 було створено Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю (ліквідований Указом Президента України від 8 лютого 2005 року № 208/2005) [1].

Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю здійснював координацію діяльності всіх державних органів, на які

цим Законом покладалося обов'язки здійснювати цю боротьбу. Положення про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю затверджувалося Верховною Радою України.

Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю створювався у складі Голови Служби безпеки України, заступника Голови Служби безпеки України – керівника Головного управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України, Міністра внутрішніх справ України, першого заступника Міністра внутрішніх справ України – керівника Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, Голови Правління Національного банку України, Голови Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Голови Державного митного комітету України, начальника Головного управління державної податкової служби України. До складу Координаційного комітету могли входити керівники інших міністерств та відомств, які брали участь у боротьбі з організованою злочинністю [2].

Для науково– дослідного забезпечення боротьби з організованою злочинністю при Координаційному комітеті був створений Міжвідомчий науково– дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю.

Основними завданнями якого було: забезпечення реалізації єдиної державної політики у боротьбі з корупцією; координація та сприяння діяльності всіх державних органів, які беруть участь у боротьбі з корупцією; розробка заходів щодо запобігання встановленню корумпованих зв'язків кримінальних елементів з державними службовцями та іншими посадовими особами, втягненню їх у протиправну діяльність; організація міжнародного співробітництва з питань боротьби з корупцією [3].

У жовтні 1995 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про боротьбу з корупцією», який визначав правові та організаційні засади запобігання корупції, виявлення та припинення її проявів. У ньому вперше давалось законодавче визначення поняття корупції та корупційних діянь, були визначені суб'єкти корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією, окреслено коло органів, які ведуть боротьбу з корупцією, та інші засади, спрямовані на попередження корупції й відповідальність за її вчинення.

Незважаючи на вжиті заходи щодо подолання корупції, досягти помітних зрушень у цій справі й усунути причини та умови, що сприяють корупційним проявам, не вдалося.

З метою підвищення ефективності боротьби з корупцією у квітні 1997 року Указом Президента України № 319/97 було затверджено Національну програму боротьби з корупцією.

Однак, низка заходів, передбачених Програмою, залишилися невиконаними, відповідно масштаби корупції не зменшилися. Вона набувала ще більшого поширення у різних сферах діяльності та була визнана на державному рівні одним з основних чинників, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку країни, що знайшло своє відображення у Концепції боротьби з корупцією на 1998-2005 роки, затвердженій Указом

Президента України від 24 квітня 1998 року № 367/98 . У ній вперше було сформульовано розуміння сутності корупції як соціального явища, визначено напрями запобіжного впливу на соціальні передумови корупції, комплекс політичних, економічних, правових, організаційно-управлінських, соціально-психологічних та інших заходів запобігання і протидії їй. Передбачено низку заходів, спрямованих на активізацію діяльності спеціальних органів з протидії проявам корупції [4].

В подальшому вживалося безліч організаційно-правових заходів, які, на жаль, залишилися малоефективними у протидії корупції.

11 червня 2009 року Верховною Радою України з метою гармонізації українського законодавства з відповідними міжнародними нормами було ухвалено Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції». Цей Закон набрав чинності з дня його опублікування (18 липня 2009 року), а введення його в дію планувалося 1 січня 2010 року.

Наступним кроком щодо удосконалення законодавства у сфері боротьби з корупцією стало прийняття парламентом 7 квітня 2011 року нового Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», який набув чинності 1 липня 2011 року та значно розширив сферу діяльності щодо запобігання цьому явищу. В ньому чітко конкретизовано суб'єкти відповідальності за корупційні правопорушення, визначено види відповідальності (кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної), дискусія щодо запровадження відповідальності, особливо кримінальної (конкретизації діянь за статтями Кримінального кодексу), точилася тривалий час. Визначено процедуру спеціальної перевірки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування тощо [4].

Отже, правову основу запобігання корупції становлять Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про міліцію (Національну поліцію)», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про запобігання корупції», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», «Про прокуратуру», міжнародні договори, згоду на обов'язковість виконання яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

Однак, найбільш дієві, на нашу думку, заходи, вжиті в Україні останнім часом.

Так, у вересні 2014 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про очищення влади», який набрав чинності з 16 жовтня п.р. і визначає правові й організаційні засади проведення перевірки державних службовців та прирівняних до них осіб, посадових осіб органів місцевого самоврядування, перелік суб'єктів перевірки, тобто запроваджує конкретний механізм люстрації (очищення) влади [3].

Висновки. Важливим способом протидії корупції є забезпечення належної законодавчої бази в Україні. Нині в Україні у сфері запобігання, протидії,

розслідування корупції зроблено не мало, а саме – прийнято антикорупційний закон та низку інших нормативних актів антикорупційного спрямування, розроблено спеціальну антикорупційну програму, на вищому політичному рівні держави проголошено курс на подолання корупції тощо. Найбільш ефективний шлях запобігання корупції – це усунення причин і умов, які її породжують та сприяють її існуванню. Для цього необхідно постійно підвищувати престиж служби, зміцнювати мотивацію у вигляді матеріальної зацікавленості, належного матеріально-технічного, соціального та правового забезпечення, і водночас посилити відповідальність за вчинення корупційних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. Ратифікована із заявою Законом № 252 від 18.10.2006 р.
2. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 15 травня 2003 р. Ратифікований Законом № 253 від 18.10.2006 р.
3. Цивільна конвенція РЄ про боротьбу з корупцією від 4 листопада 1999р. Ратифікована Законом № 2476 від 16.03.2005 р.
1. 4 .Конвенція ООН проти корупції від 11 грудня 2003 р. Ратифікована із заявами Законом № 251 від 18.10.2006 р.
4. Конвенція ООН проти корупції від 11 грудня 2003 р. Ратифікована із заявами Законом № 251 від 18.10.2006 р.
5. Василичук В.І. Протидія корупції та хабарництву в бюджетній сфері В.І.Василичук Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. Спеціальний випуск «Правові засади забезпечення економічної безпеки в сучасних умовах». 2011 № 4. С. 169–175.
6. Опольська Н.М. Право на свободу творчості: монографія. Вінниця: Твори. 2020. 368 с. URL: <http://vsau.vin.ua/repository/getfile.php/28774.pdf> (дата звернення 02.11.2021).
7. Опольська Н.М. Забезпечення права на свободу творчості: монографія, 2– ге видання, перероблене та доповнене. Вінниця: Твори. 2021. 462 с. <http://socrates.vsau.org/repository/getfile.php/29059.pdf> (дата звернення 02.11.2021).
8. Опольська Н. М. Правова доктрина як джерело права на свободу творчості. Альманах права. 2020. № 11. С. 190– 196 <http://almanahprava.org.ua/files/almanah- prava- vipusk- 11- 2020.pdf> (дата звернення 02.11.2021).
9. Dutchak S., Opolska N., Shchokin R., Durman O., Shevtsiv M. International aspects of legal regulation of information relations in the global internet network. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2020. Volume 23. Issue 3. P. 1– 7. URL:<https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2- s2.085088565629&origin=r esultslist>. (дата звернення 02.11.2021).

Анна ДАНИЛЮК*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВПЛИВ COVID-19 ТА КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ СТОСОВНО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ

Анотація. У статті проаналізовано суттєві зміни у сфері освіти України, які викликала пандемія. Висвітлено наслідки закриття шкіл і перехід на дистанційне навчання. Також у статті приділено увагу освітнім та позаосвітнім проблемам, з якими стикалися учасники навчального процесу.

Abstract. The article analyzes the significant changes in the field of education in Ukraine caused by the pandemic. The consequences of closing schools and the transition to distance learning are highlighted. The article also focuses on educational and extracurricular problems faced by participants in the educational process.

Вступ. Наукова новизна полягає у дослідженні наслідків від впливу обмежень пов'язаних з пандемією COVID – 19. Останні півтора року стали безпрецедентними в сучасній історії людства. Це неймовірно, але ще на початку 2020 року ніхто навіть уявити собі не міг з яким викликом зустрінеться кожна особа, громадянин, незважаючи від свого місця перебування. Вірус COVID– 19 поширився на всіх континентах планети, окрім Антарктиди, вразивши 244 млн людей. В Україні за весь період пандемії було зафіксовано 2,91 млн випадків хвороби.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку із поширенням епідемії, особливої актуальності набули засоби дистанційного навчання та комунікації. Через введення режиму самоізоляції традиційна освіта змушена була перейти в «онлайн» формат. Технологічна революція яка обіцяла в майбутньому перевести всі освітні комунікації та навчання в цифровий формат настала.

За підрахунками ЮНЕСКО, близько 1,5 млрд. школярів по всьому світу через пандемію COVID-19 були переведені в режим дистанційного навчання. В той же час на сьогодні в Україні і світі створені десятки сервісів для дистанційного навчання і їх кількість, у зв'язку з потребою, тільки збільшується.

Освіта є одним з основних прав людини, що закріплене у 26 статті Декларації прав людини [1], Конституції України та галузевих законах. Четверта ціль сталого розвитку ООН до 2030 року, виконання якої здійснює також і Україна, передбачає «забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх».

* Науковий керівник: асистентка кафедри права ВНАУ – Тимошенко Є.А.

Рівень освіти прямо впливає на доходи та зайнятість населення – краще освічені люди легше знаходять роботу, мають кращі умови праці та більше заробляють. Крім того, він позитивно пов'язаний із тривалістю життя, здоров'ям та соціальною інтеграцією. Краще освічені люди є більш залученими у громадське та політичне життя, вони активніше долучаються до розвитку справді демократичного суспільства.

Стаття 53 Конституції України [2] та Закон України «Про освіту» [3] гарантують загальний доступ до освіти незалежно від місця проживання дитини, соціального походження, стану здоров'я, мови спілкування та інших факторів. Право на освіту в Україні реалізується переважно через публічні (державні і комунальні) заклади освіти. Частка приватних коливається залежно від рівня освіти, однак значущу роль відіграє лише у позашкільній та вищій освіті.

Пандемія призвела до суттєвих змін у сфері освіти протягом 2020 року в усьому світі. Переважна більшість країн принаймні на деякий час закрили всі заклади освіти, в решті навчання зупинилося в окремих районах. За даними ЮНЕСКО, на квітень 2020 року всі школи було закрито у 191 країні світу, де мешкають понад 90 % усіх учнів планети.

Україна закрила всі заклади освіти для відвідування з 12 березня 2020 року, коли в країні починалася епідемія і було підтверджено перші випадки захворювання. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів (КМУ) № 211 від 11 березня 2020 року [4], на всій території країни впроваджувався карантин, і здобувачам освіти заборонили відвідувати заклади освіти всіх рівнів.

Спочатку карантин було встановлено на 3 тижні – до 3 квітня 2020 року. Протягом весни 2020 року його ще тричі продовжували – до 24 квітня, потім до 11 і до 22 травня. Врешті у закладах повної загальної середньої освіти навчальний рік завершився дистанційно. Заклади освіти інших рівнів після пом'якшення карантинних обмежень почали відновлювати роботу.

Важливо зауважити, що попри карантин, МОН рекомендував не змінювати термін закінчення навчального року, тож усі заклади освіти мали завершити освітній процес до 1 липня. Насамперед це важливо було для закладів професійно–технічної та вищої освіти, бо в закладах загальної середньої освіти заняття закінчилися ще 31 травня, а державну підсумкову атестацію (ДПА) скасували. Учням, які завершили здобуття початкової та базової середньої освіти, замість ДПА зарахували середні бали з відповідних предметів. Випускники 11 класів, котрі планували продовжувати навчання у закладах вищої освіти, складали зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) і за бажання могли зарахувати бали ЗНО як бали ДПА з відповідних предметів або також отримати в атестат середній бал на основі річних оцінок. Таким чином, на відміну від минулого року, коли ДПА у формі ЗНО з української мови, історії України або математики на вибір мали складати всі, хто завершив здобуття повної загальної середньої освіти, у тому числі у закладах професійно-технічної освіти та

коледжах, цьогоріч ЗНО складали лише ті, хто використовував його для вступу до закладів вищої освіти.

Основна сесія ЗНО відбулася з 25 червня до 17 липня – на місяць пізніше, ніж планувалося до карантину. Поза цим процедурно основна сесія зовнішнього незалежного оцінювання пройшла практично без змін, якщо не рахувати вимог соціального дистанціювання (відстань між учасниками не менше 1,2 м), використання антисептиків і засобів індивідуального захисту. Пробне ЗНО було скасовано, а кошти за нього повернули учасникам.

У закладах вищої освіти ситуація трохи відрізняється, оскільки вони мають ширшу автономію та можуть залучати додаткові гроші зі спеціальних фондів. Однак і цих коштів може не вистачати на повноцінне забезпечення викладачів.

Процес навчання під час карантину навесні був напруженим для всіх учасників освітнього процесу: вчителів, школярів, батьків, викладачів та студентів. Через відсутність або брак попереднього досвіду дистанційного навчання та реакції з боку уряду виникла ціла низка освітніх проблем. Нижче ми наведемо їх перелік, який в основному ґрунтується на вторинних даних, а саме онлайн– опитуваннях щодо навчання в закладах загальної середньої освіти, проведених Державною службою якості освіти (ДСЯО) та освітнім омбудсменом. Треба зауважити, що всі ці опитування проводилися ще навесні, а отже, показують проблеми, з якими стикнулись учасниці навчального процесу ще в період жорсткого карантину, коли всі заклади були на дистанційному навчанні. Однак більшість з цих проблем досі є актуальними та невирішеними.

Брак у вчителів та викладачів попереднього досвіду дистанційного навчання. За даними опитування, яке проводила ДСЯО, у 55,53 % шкіл дистанційне навчання було проблемою, оскільки вони раніше не мали досвіду такої форми навчання, тому не були готові до навчання під час карантину. 47,5 % викладачів (20 590 осіб) зазначили, що раніше не використовували технології дистанційного навчання у своїй педагогічній діяльності. Натомість, як зазначалось раніше, вчителі не отримували рекомендацій щодо методики проведення дистанційного навчання або навчання за допомогою освітніх онлайн– інструментів.

Брак універсального доступу до інтернету та обладнання, необхідного для навчання. Ця проблема зачепила як вчителів, так і школярство. За даними ДСЯО, 62,35 % директорів зазначили, що більшість вчителів та/або учнів не мали необхідного обладнання вдома, а 46,9 % вказали на низько швидкісне підключення до інтернету. Більша частина вчителів користувалися комп'ютером разом з іншими членами сім'ї, а 6 % вчителів не мали доступу до швидкісного інтернету. Про низьку якість під'єднання до інтернету свідчать 22,3 % опитаних батьків. Крім того, 8,8 % батьків сказали, що їхні сім'ї не мають комп'ютера. За даними опитування, проведеного освітнім омбудсменом, більшість дітей (81,6 %) використовували мобільні телефони, імовірно смартфони, для

дистанційного навчання. Натомість менше користуються ноутбуком (45,6 %) та стаціонарним комп'ютером (34,3 %). Водночас не всі завдання можливо виконувати на телефоні, тому діти могли потребувати ноутбуків чи комп'ютерів, які належали батькам. Якщо ж батьки також працювали дистанційно, це могло ускладнювати як навчання, так і роботу. Ще складнішою могла бути ситуація в сім'ях, де більше однієї дитини шкільного віку. Те саме стосується і вчителів, які могли бути вимушені ділити технічні засоби зі своїми дітьми або іншими членами родини. Можна припустити, що з цими самими проблемами стикалися й студенти та університетські викладачі, які мали ділити гаджети для дистанційного навчання з іншими членами родини.

Значна частина навчального матеріалу була залишена для самостійного вивчення. У багатьох навчальних закладах дистанційне навчання виглядало як надсилання матеріалу для самостійного опрацювання з підручника, письмові завдання для перевірки знань та оцінювання результатів без обговорення, зворотного зв'язку та пояснень. На думку учнів, опитаних ДСЯО, вчителі частіше їм надсилали перелік параграфів та вправ з підручника на самостійне опрацювання (41,2 %), ніж проводили дистанційні заняття (17,25 %). Намагання видати самостійне навчання за дистанційне через брак попереднього досвіду також підтверджують результати опитування щодо інструментів у взаємодії між вчителями та учнівством, які застосовувались найчастіше. Зокрема, на першому місці опинився Viber – ним користувалися 92,4 % вчителів. Відповідно, вони могли відправляти через месенджер теми та завдання для опрацювання, що фактично є самостійним навчанням, а не дистанційним. Схожа ситуація була й у закладах вищої освіти: частина викладачів замінювали дистанційні заняття на відпрацювання у вигляді письмових робіт, що призводило до надмірного завантаження студентів. Такі методи не сприяють якісному засвоєнню матеріалу, а, навпаки, створюють додатковий стрес.

Висновки. Серед наслідків закриття шкіл і переходу на дистанційне навчання ЮНЕСКО називає перерване навчання, погане харчування, стрес для вчительства, непідготовленість батьків до дистанційної домашньої освіти, погіршення догляду за дітьми, економічні втрати, непередбачене навантаження на систему охорони здоров'я, зростання випадків виключення із закладу освіти, збільшення рівня насильства та експлуатації, соціальну ізоляцію, труднощі з вимірюванням та перевіркою засвоєння знань. Більшість цих наслідків можуть бути релевантними також і для закладів вищої та професійно– технічної освіти. Крім того, наслідки дистанційного навчання під час карантину можуть бути сильнішими для вразливих груп населення. Розглянемо деякі з них.

Одним із найбільш суттєвих негативних наслідків дистанційного шкільного навчання під час пандемії є поглиблення наявних нерівностей між учнями. Згідно з дослідженням освітніх нерівностей у Європі й фізичного закриття шкіл під час COVID-19, у половині з 21 досліджуваних країн учнів 4

класів з низьким соціально-економічним статусом мають, у найкращому разі, вдвічі менше шансів мати доступ до інтернету, ніж їхні більш привілейовані однолітки. Загалом учнівство та студентство з бідних родин найімовірніше мають менше доступу до цифрових навчальних ресурсів – наприклад, особистого комп'ютера або ноутбука, високошвидкісного інтернету, а також до комфортного середовища для навчання, зокрема власної кімнати або столу, тихого особистого простору, підтримки батьків. В Україні доступ до інтернету, особливо у селах і малих містах, є обмеженим, що могло значно вплинути на посилення освітніх нерівностей. Цифрові навички, навички користування інтернетом є гіршими у школярів із сільських населених пунктів.

Перехід на дистанційну освіту під час пандемії може мати довгостроковий вплив на освітні результати, особливо серед вразливих груп населення. За оцінками дослідників з Франції, Італії та Німеччини, щотижневе погіршення у навчанні внаслідок переходу на дистанційне навчання коливатиметься у межах від 0,82 % до 2,3 % від стандартного відхилення. На їхню думку, таке погіршення відобразиться у результатах тестування через зменшення кількості навчального часу у порівнянні з кількістю часу, яке учнівство виділяло на навчання до запровадження карантинних обмежень і переходу до онлайн-форматів.

Централізований облік відвідування навчання під час карантину не відбувався, а через розмаїття форм і методів дистанційного навчання, способів його організації у різних закладах освіти зібрати точну інформацію про те, яка частка здобувачів освіти випала з освітнього процесу, неможливо. За результатами опитування ДСЯО, зовсім не виходили на зв'язок лише близько 3% учнів загальноосвітніх шкіл. Щодо здобувачів освіти інших рівнів інформацію не вдалося знайти.

Також поки складно сказати, як карантин вплинув на навчальні результати. Наразі єдиним щорічним освітнім вимірюванням, яке охоплює чи представляє всю вікову когорту, є ЗНО. Однак порівнювати результати ЗНО 2019 та 2020 років некоректно, оскільки щороку шкала оцінювання формується по-новому, а через скасування ДПА 2020 року суттєво змінився склад учасників зовнішнього незалежного тестування. Навіть якщо взяти до уваги лише результати ЗНО випускників шкіл, через скасування ДПА цього року суттєво зросла кількість тих, хто зареєструвалися на ЗНО, але не з'явилися на тест. Можемо припустити, що це учнівство, яке не планувало продовжувати освіту у вишах, принаймні в Україні. Цього року на ЗНО з української мови, що є обов'язковим предметом для всіх вступників, не з'явилися 10,7 % зареєстрованих учасників з-поміж випускників шкіл. Минулого року цей показник становив 0,5 %.

Однак важливо зауважити, що переважно ця різниця виникла через випускників сільських шкіл. На тест з української мови не з'явилися 6% випускників з міських населених пунктів (що все ще суттєво більше, ніж

минулого року) і 23,7 %, з сільських. Таким чином, можемо припустити наявність різниці в освітній траєкторії залежно від місця проживання. Вона, ймовірно, повторює різницю в соціально-економічному статусі, що пояснюється не лише результатами ЗНО, а й планами школярів та їхніх родин. Майже чверть випускників сільських шкіл не планували здобувати вищу освіту.

Втім, через нижчу явку порівняно з минулим роком змінився також інший важливий показник – частка учасників ЗНО, які не подолали прохідний бар'єр, тобто не набрали достатньо балів, аби вважати тест успішно складеним і мати право на доступ до вищої освіти. Методика встановлення прохідного балу, звісно, ґрунтується на експертних оцінках, але Український центр оцінювання якості освіти стверджує, що порівняння цього показника для учасників ЗНО різних років є коректним. Загалом у 2020 році частка учасників ЗНО, які не подолали прохідний поріг, знизилася. Особливо помітним це зниження є для учнівства з сільських населених пунктів: значна частина таких випускників не з'явилися на тестування, і можна припустити, що серед них були б ті, хто не подолали би прохідний поріг.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини, стаття 26.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?lang=uk#Text (дата звернення 27.10.2021).
2. Конституція України, стаття 53.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення 27.10.2021)
3. Закон України «Про освіту». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 26.10.2021).
4. Постанови Кабінету Міністрів (КМУ) № 211 від 11 березня 2020 року.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text> (дата звернення 28.10.2021).
5. Bakhov, I., Opolska, N., Bogus, M., Anishchenko, V., Biryukova, Y. Emergency distance education in the conditions of COVID-19 pandemic: Experience of Ukrainian universities. Education Science [this link is disabled](#), 2021, Volume 11. Issue 7. P. 364–377.

Ігор ГАЙДАЙ*,
студент 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

СУЧАСНА МОЛОДЬ: СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ТА ПОЛІТИКА

Анотація. В статті розглянуто вплив соціальних мереж та сервісів Інтернету на поведінку користувачів, зокрема молоді. Відзначено позитивні та негативні аспекти взаємодії молоді в соціальних мережах. Проаналізовано соціологічні опитування молоді стосовно її політичної та соціальної активності. Зроблено висновок про те, що молодь забагато часу проводить в соцмережах, особливо в період карантинних обмежень, що ускладнює її політичну соціалізацію.

Abstract. The article considers the influence of social networks and Internet services on the behavior of users, in particular young people. Positive and negative aspects of youth interaction in social networks are noted. Sociological surveys of young people regarding their political and social activity are analyzed. It is concluded that young people spend too much time on social networks, especially during quarantine restrictions, which complicates their political socialization.

Вступ. В епоху розвитку інформаційних технологій більшість студентів активно користуються сервісами соціальних мереж, які дають змогу спілкуватися з друзями, знайомитися та використовувати можливості для навчання та особистісного росту. Однак, вплив соціальних мереж може мати негативні наслідки для розвитку особистості. Молоді люди, віддаючи увесь свій вільний час мережевим комунікаціям, втрачають бажання до безпосереднього спілкування, стають залежними від позитивних відгуків своїх однолітків. Останнім часом соціальні мережі набувають вирішального впливу на формування ціннісних орієнтацій молоді. Зрозуміло, що політичні ідеї, погляди та ідеологічні протистояння, які проявляють себе в сучасному українському суспільстві, також жваво поширюються, обговорюються та сприймаються молодіжною аудиторією.

Виклад основного матеріалу. Вивченню позитивних та негативних аспектів взаємодії молоді в соціальних мережах присвячена стаття К. Вариводи. Автор використовує зважений підхід до аналізу складного та багатогранного соціального явища – впливу нових методів масових комунікацій на конструювання соціальної реальності. Автор справедливо зазначає, що користь або шкода від використання соціальних мереж залежить від сформованих навичок та правил взаємодії з навколишнім інформаційним середовищем. Тому

* Науковий керівник: д.іст.н., професор, завідувач кафедри історії України та філософії ВНАУ – Левчук К.І.

у виховному та навчальному процесі викладачі мають приділяти увагу у навчанні молоді правилам безпечного використання соціальних мереж та Інтернету [1].

Досліджуючи мотиви, які спонукають молодь до онлайн спілкування А. Гуцало та А. Мілош виділяють пізнавальну, комунікативну, творчу та ігрову сфери, які нерідко доповнюють одна одну та визначають поведінку користувачів соцмереж [2]. Тоді як у дослідженні під назвою «Вплив соціальних мереж на формування особистості підлітків» аналізуються різні сторони соціалізації молоді під впливом віртуальної Інтернет-реальності [3].

Соціальні мережі своєю постійною динамічністю та мінливістю з кожним днем все більше приваблюють сучасну молодь. Популярність спілкування, навчання, проведення дозвілля в соціальних мережах сприяють все глибшому зануренню молоді у віртуальний світ. Тривале та неконтрольоване перебування в Інтернеті в цілому, і соціальних мережах зокрема, часто призводить до формування різного роду залежностей.

Сумарно людство провело в Інтернеті понад 1,3 мільярда років лише за минулий рік. Це дані щорічного звіту Global Digital 2021. Більшість цього часу – в соцмережах. Нині більша половина населення планети використовують у щоденному спілкуванні соцмережі. За останній рік кількість людей які користуються соціальними медіа зросла на 13 відсотків через пандемію.

У січні 2021 року Інтернетом користувалося 4,66 мільярда людей у всьому світі, що на 316 мільйонів (7,3 %) більше ніж торік. Глобальне проникнення Інтернету зараз становить 59,5 %. Однак, корона вірус значно вплинув на звітність про кількість користувачів Інтернету, тому фактичні цифри можуть бути вищими [4].

Уже багато років найпопулярнішою соцмережою світу є Facebook. Однак, серед молоді вона не користується особливою популярністю. На другому місці за популярністю серед користувачів залишається відеохостинг YouTube. В YouTube користувачі можуть додавати перегляди і коментувати ті чи інші відеозаписи. Завдяки легкості та зручності використання YouTube став одним із найпопулярніших місць для розміщення відеофайлів. відеохостинг містить як професійні так і політичні відеозаписи у тому числі відеоблоги. Відомі блогери зацікавлюють людей своїми відео і набирають велику кількість переглядів, лайків, коментарів і підписників, що дає їм змогу успішно вирішувати свої матеріальні проблеми а паралельно поширювати свої політичні погляди серед глядачів.

Значної популярності серед молоді набула соцмережа TikTok. Її можливості дозволяють користувачам створювати оригінальні відеокліпи, запускати флешмоби, висміювати політиків і одночасно схвалювати їх діяльності. Цьому сприяє формат спілкування у мережі. У більшості випадків – це 15-20 секунд.

Молодь в Україні визначається межами від 14 до 35 років і налічує близько 15 мільйонів людей. За даними соціологічного опитування «Українська молодь сьогодні», проведеного у червні 2021 року більше половини української молоді вважає, що країна рухається у правильному напрямку. 52 % молоді віком 13-15

років і 32М% молоді віком 16-35 років вважають себе активними членами своїх громад. Найчастіше це проявляється шляхом участі молоді у розвитку публічних просторів, відвідування культурних та спортивних заходів. Також 35 % молоді підтримували електронні петиції, 25 % – стежили за діяльністю посадовців, а 17 % – займались волонтерською діяльністю для соціальної та політичної справи. Про залученість до молодіжних рад зазначили 28 % молоді 13-15 років і 25 % молоді 16-35 років.

Щодо політичної участі, 83 % молоді віком 10-15 років планують голосувати на виборах, коли отримають таку можливість. А серед тих, хто міг голосувати у 2019-2020 роках, 74 % голосували на президентських виборах, 53 % – на парламентських, а 52 % – на місцевих виборах [5].

Висновки. Позитивними факторами взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах є: спілкування без меж; отримання корисної, нової інформації; проведення дозвілля; ознайомлення з відео і аудіо новинками; допомога в навчанні; всебічний розвиток. Серед негативних аспектів користування соціальними мережами можна виокремити наступні: залежність від соціальних мереж і Інтернету в цілому; негативний вплив на психофункціональний стан користувачів; відкритий доступ до особистої інформації; не завжди достовірна інформація; відкритий доступ до негативної інформації (он-лайн насилля, порнографія і ін.). Слід зазначити що молодь багато часу проводить в соцмережах, особливо в період карантинних обмежень, але лише живе безпосереднє спілкування дасть змогу виробити власну думку про політику.

Список використаних джерел:

1. Варивода К. С. Позитивні та негативні аспекти взаємодії сучасної молоді в соціальних мережах. Науковий огляд. 2015. № 7. URL: <https://paukajournal.org/index.php/paukajournal/article/view/549/721> (дата звернення 28.10. 2021).
2. А.Гуцало, А.Мілош Мотиви звернення студентської молоді до соціальних мереж. URL: <https://www.inforum.in.ua/conferences/19/47/324>(дата звернення 27.10. 2021).
3. Вплив соціальних мереж на формування особистості підлітків. URL: <https://vipsoft.blob.core.windows.net/contest/041cf057f5dfb5204385e35b82eed715.pdf> (дата звернення 25.10. 2021).
4. Digital 2021: последние данные исследования WeAreSocial и Hootsuite. URL: <https://mmr.ua/show/digital-2021-poslednie-dannye-issledovaniya-we-are-social-i-hootsuite> (дата звернення 28.10. 2021).
5. Українська молодь сьогодні: результати національного опитування. URL: <https://www.iri.org.ua/novini/ukrainska-molod-sogodni-rezultati-nacionalnogo-opituvannya>. (дата звернення 27.10. 2021).
6. Dutchak S., Opolska N., Shchokin R., Durman O., Shevtsiv M. International aspects of legal regulation of information relations in the global internet network. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues. 2020. Volume 23. Issue 3. P. 1–7.

Владислав ГОНЧАРЕНКО*,
студент 1 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

МАЙНОВІ ПРАВА У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Анотація. *Стаття присвячена висвітленню поняття та змісту права власності. Розглядаючи поняття права власності, розуміють сукупність правових норм, які регулюють відносини, пов'язані з володінням, користування і розпорядження власником(суб'єктом права власності)належним йому майном на свій розсуд. Однією з головних частин права власності та його відстоювання були позови. Позови у Римі вважалися вимога(матеріально правова та процесуальна)зацікавленої особи, що пред'являється в судовому порядку для захисту прав та законних інтересів або розв'язання спору. Особливу увагу у статті приділено судовим позовам та їх зв'язку із позовами сьогодення.*

Abstract. *This paper addresses the Roman law of ownership and the rights that modified it, including, for instance, the rights of predial servitude and usufruct. Classic Roman jurists focused on private property over other kinds, such as sacred property and public property. Their doctrine of ownership was so influential that it has prevailed for centuries and even now maintains a substantial presence in the legal systems of the civil law tradition and in the realm of international law. There are even similarities to English property law, although English common law developed separately, based largely on feudal law.*

Вступ. Поняття володіння річчю одне з основоположних у римському приватному праві. Воно може ґрунтуватися на праві, причому не тільки власника, але й іншого уповноваженого, наприклад суперфіціарія. У даному випадку можливе також володіння, позбавлене будь-якої правової підстави, яке є фактом, а не правом (наприклад, володіння особи, яка набула річ від того, хто не мав права її відчужувати). У цьому значенні мають на увазі фактичне володіння. Хоч володіння являло собою фактичне панування над річчю, однак було пов'язане з юридичними наслідками, насамперед забезпечене юридичним захистом. Володіння як самостійний правовий інститут відоме вже стародавньому римському праву. Ще Закони XII таблиць згадують поняття володіння. І це зрозуміло – адже володіння виникло раніше, ніж приватна власність. У стародавні часи земля не тільки в Римі, але й в інших країнах була в общинній власності, а окремим общинникам передавалася у володіння.

Виклад основного матеріалу. Саме тому римські юристи виводили слово володіння – *possessio* від слова *sedere* – сидіти, осідати, а само володіння від

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т.В.

слова *positio*, тобто поселення. Однак не будь-яке фактичне панування особи над річчю визнавалося римським приватним правом володінням. Для того, щоб визнати певний фактичний чи юридичний стан володінням, він повинен поєднати в собі два елементи: 1) об'єктивний – *corpus possessionis*, буквально володіння, тривале, що склалося внаслідок більш-менш давніх відносин, тобто фактичне володіння річчю; 2) суб'єктивний – *animus possessionis*, – вважати дану річ своєю, володіти від свого імені, тобто мати волю, скеровану на річ, як на свою. На чому ґрунтувалася воля володільця, практично значення не мало. Якщо особа фактично володіє річчю, проте в неї немає бажання мати її тільки для себе, тобто річ утримується для якоїсь мети, то в такому випадку це не є володіння, а тільки держання. У цьому випадку хоч і є володіння, але немає волі володільця, спрямованої на річ, як на свою. А втім не можна сказати, що в особи, яка держить річ, немає волі володіти нею – воля є, але це воля володіти від імені іншого [1, с. 48].

Для володіння ж в юридичному розумінні необхідна була воля володіти річчю самотійно, не визнаючи над собою влади іншої особи, воля, спрямована на річ як на свою. Така воля може бути лише у справжнього власника і у особи, яка, помиляючись, вважає себе за власника, хоч насправді таким не є (такою особою може бути добросовісний володільця). І, навпаки, такої волі володіти немає, наприклад, у орендатора. Він володіє річчю, володіє в своїх інтересах, однак самим фактом сплати оренди він визнає над собою юридичне панування власника. Тому орендатор за римським правом вважався держателем. Отже, володіння можна визначити як фактичне панування над річчю, поєднане з наміром ставитися до неї, як до своєї, тобто володіти незалежно від волі іншої особи, самотійно; держання ж – як фактичне володіння річчю без такого наміру.

Практичне значення різниці між володінням і держанням виражалось в порядку їх захисту: володільця вправі прямо і безпосередньо вимагати собі захисту від претора в усіх випадках, коли він у ньому відчуває потребу; держатель у тих самих випадках, що і володільця, повинен діяти через власника, від якого залежить – надати захист чи утриматися від нього. Щодо *corpus possessionis*, то в ранній період римські юристи розуміли цей елемент досить примітивно – сидіти на землі, тримати в руках, у дворі, в домі, сховищі тощо [2, с. 52].

Згодом стан володіння річчю почали тлумачити більш витончено: особа, яка хоче стати володільцем земельної ділянки, не повинна її всю обходити – можна з високого місця охопити її поглядом або просто думкою; дика тварина залишалась у фактичному володінні господаря навіть тоді, коли вона виходила не тільки з клітки, але й з двору, аби вона не втратила здатності повертатися у двір. Крім того, римляни в особливу групу виділяли деякі випадки володіння, коли внаслідок певних причин захист володіння давався особам, яких, по суті, не можна визнати володільцями в буквальному розумінні слова. У літературі з римського права йде мова в таких випадках про так званих похідних володільців. До таких володільців відносили, зокрема, осіб, яким були заставлені певні речі.

Ці особи утримували річ не від свого імені, не як свою, а як чужу, з тим, щоб повернути її власнику як тільки буде сплачено борг.

Якщо б їх не визнати володільцями і не дати їм захисту, то на випадок порушення їх володіння вони виявилися б беззахисними, оскільки не мали б самотійного захисту. Ця особливість привела до того, що заставодержателі, хоч і не мали волі утримувати річ як свою, одержували, як виняток, самотійний захист володіння. З тих же мотивів і прикаристів, і секвестаріїв визнавали похідними володільцями і їм надавався самотійний володільницький захист. Отже, в усіх зазначених випадках йдеться не про володіння в точному значенні цього слова, а лише про звичайне держання, прирівняне до володіння з метою надання надійного захисту. Виникає запитання: як встановити і довести факт володіння даною річчю? Як встановити, який намір, яке бажання має особа щодо речі, котрою володіє? Адже і володілець, і держатель (орендатор) земельну ділянку оруть, засівають, збирають урожай. Як довідатися, хто з них робить усе це з наміром ставитися до речі як до своєї, а хто визнає над собою якогось власника, тобто, хто з них є володільцем, а хто просто держателем? Відповідь на це питання треба шукати в *cause possessionis* – у правовій основі, яка привела до володіння чи держання особи даною річчю. Наприклад, одна особа одержала річ через купівлю, інша дістала таку ж річ за договором найму у тимчасове користування. Користуючись річчю, обидві особи здійснюють однакові дії. Проте для першої особи, яка придбала річ шляхом купівлі, ці дії є показником волі володільця, а для другої – вони лише вираз її залежного держання [3, с. 111].

Види володіння. Враховуючи правові підстави фактичного панування над річчю, римляни розрізняли володіння законне і незаконне. Вважалось нормальним станом речі, якщо вона знаходиться у володінні тих, кому належать, тобто у власника, який має право нею володіти. У цьому розумінні власник є законним володільцем. До законних володільців прирівнювалися і похідні володільці. Володільці, які фактично панували над річчю з наміром ставитися до неї як до своєї, проте не мали права володіти, визнавалися незаконними володільцями. Незаконне володіння, у свою чергу, може бути двох видів: а) незаконне добросовісне; б) незаконне і недобросовісне. Добросовісне володіння ґрунтується на помилковій думці володільця в тому, що він справді має право володіти даною річчю. Наприклад, володілець не знає і не може знати, що він не має права володіти річчю, яку купив на ринку у злодія. Недобросовісному володільцеві, навпаки, добре відомо, що він не має права володіти річчю, але він володіє і ставиться до неї як до своєї. Прикладом недобросовісного володіння може служити володіння річчю злодія. Різниця між добросовісним і недобросовісним володільцями мала значення у ряді правовідносин. Зокрема, тільки добросовісний володілець міг набути за давністю володіння право власності; у випадках, коли власник подав позов про повернення речі від фактичного володільця, недобросовісний володілець речі суворіше відповідав за збереження речі, за плоди від неї і прибутки, ніж добросовісний. Наприклад, добросовісний володілець зобов'язаний був повернути всі наявні плоди на момент пред'явлення позову і повертав одержані прибутки тільки після подання

позову; недобросовісний зобов'язаний був повернути одержані прибутки, а також відповідав за ті, які він міг би одержати, але не одержав через недбале використання речі.

Суб'єкти і об'єкти володіння. Відомо, що володіння складається з двох елементів: суб'єктивного і об'єктивного. З цього випливає, що суб'єктом володіння могли бути лише ті особи, які мають свою власну долю. Такими не могли бути, зокрема, діти віком до 7 років, душевнохворі, юридичні особи (однак юридичні особи, малолітні, душевнохворі могли здобути право на володіння через представника). Об'єктом володіння могли бути тільки тілесні речі, не вилучені з обороту. Одночасне володіння двох або більше осіб однією річчю було неможливе, хоч володіння такою річчю можливе в ідеальних частинах. Це так зване загальне володіння [4, с. 62].

Як уже зазначалося, володіння набувалося за допомогою поєднання фактичного володіння річчю та ставленням до неї, як до своєї. Тільки в єдності ці елементи становили володіння. Такому встановленню юридично значущого володіння завжди мусило передувати фактичне володіння річчю. Оскільки володіння буває законне і незаконне, то й способи його набуття залежали від характеру володіння. Законне володіння ґрунтувалося на праві або певному договорі, а володіння, основане на праві є одночасно елементом права власності і може набуватися тими ж способами, що й право власності. У Римі відомі два способи набуття володіння: первинний і похідний. Володіння первинним способом набувалося шляхом захоплення речей, які нікому не належали, набуття ж речі за давністю – шляхом переробки тощо. При похідному способі володіння набувалося шляхом передачі речі від однієї особи до іншої на підставі договору купівлі– продажу, дарування, спадкування тощо. Законними були й так звані похідні володільці, які ставали такими, зокрема, на підставі договору застави, поклажі, а також прекариски і секвестарії. Ці способи набуття володіння детально розглядатимуться у наступному розділі. Незаконне володіння також набувалося такими ж способами, як і право власності, однак з одним важливим відступом – право власності до набувача не переходило. Це траплялося у тих випадках, коли покупець купував крадену річ або ту річ, що підлягала манципації, але яка чомусь не відбувалася. Покупець ставав фактичним володільцем цих речей, вважав їх своєю власністю, проте права у нього на них не виникало. Якщо покупець не знав, що річ крадена, то він був незаконним, але добросовісним володільцем. Але якщо йому було відомо, що річ крадена, то він був незаконним і недобросовісним володільцем, бо незаконне і недобросовісне володіння можливе тільки в разі неправомірних дій: насильне захоплення чужої речі, крадіжки та ін. Оскільки такий володільець речі мав фактично річ і володільницьку волю, то римські юристи вважали його володільцем, однак з огляду на юридичні правила, право власності у нього не виникає.

Припинення володіння. Якщо законне володіння речами виникає на основі поєднання двох елементів – фактичного володіння річчю і вольового прагнення ставитися до неї, як до своєї, то з цього випливає, що з втратою одного з цих компонентів припиняється й володіння. Тому не дивно, що володіння вважають

не стільки правом, скільки фактом. Інакше кажучи, володіння припинялося тими ж способами, як і набувалося. Крім того, володіння припинялося, коли об'єкт володіння був вилучений з цивільного обороту і внаслідок фізичної загибелі речі. Якщо володіння здійснювалося через представника, то воно припинялося незалежно від волі володільця в тому випадку, коли припинялася можливість володіти річчю і в особі представника, і в особі представленого. Володіння припинялося також зі смертю володільця. На початку Римської держави спадкоємці повинні були знову здійснити весь склад володіння у своїй особі. Але претор і тут приходив на допомогу справедливо встановленому володінню. Він переносив на спадкоємця збіг терміну набувної давності, ніби останній був першим володільцем. Згодом це правило узаконюється і тривале володіння, яке почало зараховуватися померлому, продовжується і для спадкоємця. Не могли перейти у власність за давністю володіння речі крадені, відібрані силою, обманом та ін.

У цивілізованому суспільстві фактичний поділ речей як такий користується захистом від будь-якого насильства і посягань з боку окремих осіб. У Римі був досить простий порядок захисту володіння. Для того, щоб одержати захист володіння, претор встановлював лише факт володіння і факт порушення володіння. Пояснення цього явища можуть бути різні. По-перше, надання фактичному володільцю речі такого спрощеного правового захисту зумовлене тим, що в переважній більшості випадків володільцями були власники. У такому випадку діяла юридична презумпція: той, хто володіє річчю, має на неї право. Зважаючи на цю презумпцію, держава для полегшення захисту власника від зазіхань третіх осіб давала йому спрощений і полегшений захист. По-друге, спрощений порядок був введений з метою не допускати самоуправства. Римляни стверджували, що необхідно дотримуватись встановленого порядку захисту прав і категорично забороняли здійснювати захист своїх прав самостійно, тобто самоуправно. Звичайно, факт володіння іноді може не відповідати праву, навіть суперечити йому, але для поновлення права у подібних випадках використовуються існуючі законні шляхи – звернення до суду. Цього вимагає розвинута правосвідомість, всезростаюча повага однієї людини до іншої. Однак в історії цей принцип захисту володіння як такого з'явився не відразу. Новому світові цей принцип значною мірою був пояснений тільки римським правом, а в самому Римі він був проголошений тільки претором і впливав з його початкових суто поліцейських функцій – з обов'язку охороняти громадянський мир і порядок. Природно, що цей принцип захисту, ідея громадянського миру в галузі речових відносин повинна була привести претора до необхідності захищати факт володіння від всяких посягань. Будь-які прояви самоуправства, які виходили від особи, котра навіть має право на річ, породжували суспільне безладдя. Найпершим завданням претора було забезпечити громадянський порядок. Так виникли посесорні інтердикти, посесорний спосіб захисту володіння. У посесорному процесі ні той, хто захищав право володіння, ні той, хто оспорував його, не могли наводити правових підстав своїх претензій. Необхідно було довести лише факт володіння і факт порушення володіння. А

тому захист володіння, побудований на з'ясуванні одних лише фактів володіння і порушення його без з'ясування питання про право володіння даною річчю, називався посесорним[5, с. 78].

У тих випадках, коли хтось сумнівався в цьому або знав, що дана річ не є власністю фактичного володільця, необхідно було довести зворотне, тобто, що право на дану річ належить не володільцю, а йому. Захист прав, який потребував доказів про наявність у даної особи прав на цю річ, називався петиторним.

Звичайно, довести своє право на річ було непросто. Найлегше довести факт володіння і факт порушення володіння. А тому власники на випадок порушення їх прав найчастіше вдавалися до посесорного захисту як до більш доступного. Однак посесорний захист володіння був лише попереднім захистом. Власник речі, який втратив володіння нею і який пред'явив до фактичного володільця інтердикт, але програв при цьому посесорний процес, міг пред'явити позов власника (віндикацію) і повернути собі річ на основі свого права власності. Як видно, простий і легкий посесорний захист був не стійкий і не міцний порівняно з петиторним захистом. Особливістю захисту володіння в Римі було те, що воно захищалося не позовами, а преторськими інтердиктами. Це був не судовий захист, а адміністративно– правовий, який здійснював претор засобами своєї влади. За допомогою інтердикту претор наказував припинити самоуправство певній особі, а якщо його наказ не виконувався, то він мав достатньо прав, щоб застосувати примус. Посесорні інтердикти поділялися на окремі групи[6,с.248]..

Метою одних інтердиктів був захист наявного володіння від посягань, збереження володіння. Завдання інших інтердиктів – поновлення вже порушеного, відібраного володіння. Ще інша, третя, категорія – це так звані інтердикти для встановлення нового володіння. Вони вже не належать до посесорних засобів у буквальному розумінні, оскільки позивач тут спирається не на факт володіння, а на те чи інше (хоч і преторське) право. Цей інтердикт застосовувався тоді, коли один із спадкоємців не бажав розділяти спадщину між іншими двома такими ж спадкоємцями. До числа інтедиктів, спрямованих на охорону і збереження існуючого володіння, входили: а) *utipossidentis* – для захисту нерухомих речей; б) *utrubi* – для захисту рухомих речей. Інтердикти *utipossidentis* названі так за початковимим словами преторського формулювання інтердикту: як Ви тепер володієте, так і повинно залишатися, я (претор) не дозволю застосовувати насильство з метою змінити наявне володіння. Інтердикт *utrubi* також дістав назву від початкового слова інтердикту: де, у кого із сторін річ. Обидва інтердикти мали на меті: а) визнання володіння за однією із сторін; б) присудження до виправлення порушень володіння; в) відшкодування збитків [3, с. 49].

Вимога про збитки припинялася після спливу встановленого строку давності. У разі повторного порушення володіння винна сторона каралася штрафом. У праві Юстиніана різниця між *utipossidentis* і *utrubi* зникла. Для захисту як рухомого, так і нерухомого майна застосовувався інтердикт *utipossidentis*. Другу групу засобів захисту володіння становили інтердикти, спрямовані на повернення втраченого володіння – так звані рекуператорні

інтердикти. До них відносяться unde vi, або просто vi. Інтердикт unde vi давався тому, хто втратив володіння нерухомістю через насильство. Це був наказ, звернений тільки до однієї сторони – до відповідача. Наказ містив припис порушнику, який силою забрав річ, повернути її потерпілому. Відповідальність за цим інтердиктом мала штрафний, деліктний характер, тому що відповідач повинен був відшкодувати позивачу всі збитки, які він зазнав. Для пред'явлення вимоги про збитки був встановлений однорічний строк давності. За Юстиніана інтердикт unde vi був поширений і на випадки таємного захоплення нерухомості у відсутності володільця. Серед інтердиктів, спрямованих на поновлення володіння, відомий ще interdictum de precario, який скеровували проти того, хто, одержавши за власним проханням володіння від іншої особи в користування до запиту, незважаючи на вимогу, не повертав його. Відомо, що в Римі були випадки так званого похідного володіння, яке також одержало самостійний інтердиктний захист [2, с. 201].

Це, зокрема, володіння кредитора заставленою йому річчю, володіння секвестарія, який одержав річ на збереження, емфітевтичного і суперфіціарного володіння. Як бачимо, для захисту володіння використовувалися головню преторські інтердикти. Однак для захисту добросовісного володіння можна було використати спеціальний засіб – публіціанський позов. Його давали особі, володіння якого відповідало вимогам, що пред'являлися для набуття речі за давністю володіння, строк якої ще не сплив. У такому випадку допускалася фікція, ніби позивач володів річчю встановлений законом строк давності і, отже, набув на неї права власності. Нарешті, питання про володіння виникало і в тих випадках, коли хтось фактично здійснював вимоги якогось сервітуту. Чи можна у випадку порушення кимнебудь такого фактичного користування претендувати на інтердиктний захист? І римські юристи відповіли схвально, визнавши, що у таких випадках маємо “ніби володіння правом”. Насправді це не “ніби володіння правом”, а справжнє володіння річчю, тільки володіння не всебічне, а обмежене за своїм змістом.

Висновки. Таким чином ця теоретично неправильна конструкція відіграла велику роль у юриспруденції нових народів, яка поняття “ніби володіння правом” поширила далеко за римські межі – на права зобов'язальні, сімейні, навіть публічні. Усе це свідчить про те, що інститут володіння як фактичного панування, незалежного від права на нього, утверджений преторським едиктом і розроблений класичними юристами, став з того часу міцним надбанням кожного скільки–небудь розвинутого цивільного права.

Список використаних джерел:

1. Гамбаров Ю. С. Гражданское право. Общая часть. Под ред. и с предисл. В. А. Томсинова. Москва.: Зерцало, 2003.
2. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права. Под ред. и с. предисл.
3. В. А. Томсинова. М.: Зерцало, 2003. 486 с. Дигесты Юстиниана. Пер. с лат.; Отв. ред. Л. Л. Кофанов. М.: Статут, 2002. 584 с.

4. Ткаченко В.В. Лекції з історії розвитку державно–правових відносин у давньогрецькій і давньоримській цивілізаціях: Навч. посіб. Київ.: МАУП, 2005. 384 с.
5. Трофанчук Г.І., Подоляк В.І. Основи римського цивільного права: Навч. посіб. К.: УН– т Україна, 2005. 392 с.
6. Агафонов С.А. Римське право : навч.– метод. посіб. для самост. вивч. Дисципліни. Київський національний економічний ун– т. Київ: КНЕУ, 2015. 144 с.
7. Римське приватне право : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. [І.О. Ізарова, Т.М. Вахонєва, Н.В. Павловська] ; за заг. ред. канд.юрид. наук І.О. Ізарової. – Чернігів : [Черніг. держ. ін– т права,соц. технологій та праці], 2010. 300 с.
8. Опольська Н.М. Генезис права на свободу творчості в Стародавньому Римі. Альманах права. 2016. Вип. 7. С. 222– 225.
9. Опольська Н.М. Становлення права на свободу творчості у Стародавній Греції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 18(1). С. 11– 13.
10. Pikovska T. V. History of development of the concept of gender equality. Colloquium– journal. 2021. № 13 (100), część 2. P. 48– 55.

Анжеліка ЗІНЬКОВСЬКА*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ФОРМИ ТА МЕТОДИ БОРОТЬБИ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

***Анотація.** Досліджено ряд основних запобіжних заходів, щодо протидії домашньому насильству та боротьби з кривдниками. Розкрито суть, зміст і значення домашнього насильства. Обґрунтовано необхідність здійснення контролю за дотриманням профілактичної роботи стосовно кривдників. Узагальнено питання механізму реалізації запобіжних заходів щодо кривдників та проведення з ними профілактичної роботи в порядку визначеному законодавством.*

***Abstract.** A number of basic precautions to combat domestic violence and combat perpetrators. The essence, content and significance of domestic violence are revealed. The necessity of control over the observance of preventive work against offenders is substantiated. The issue of the mechanism of implementation of*

* Науковий керівник: ст.викладач кафедри права ВНАУ – Бабой А.М.

precautionary measures against offenders and carrying out preventive work with them in the manner prescribed by law is generalized.

Вступ. Домашнє насильство, на жаль, є дуже розповсюдженим явищем як в Україні так і в Європейських країнах. Тому 6 грудня в Україні вперше було введено кримінальну відповідальність за домашнє насильство. В країні, де щороку від насильства в сім'ї гине 1,5 тисячі жінок, це, безперечно – вкрай необхідна міра. Аналогічна статистика країн Західної та Північної Європи, які є флагманами боротьби проти домашнього насильства не лише на континенті, а й у всьому світі, – в середньому в 8-12 разів нижча від української [1]. Про домашнє насильство говорять постійно, як в засобах масової інформації так і в навколишньому середовищі, у нас ця тема досі залишається конфіденційною, внутрішньою справою сім'ї, тобто тим, у чому соромно зізнатися.

Задля вирішення проблеми домашнього насильства Верховна Рада України у грудні 2017 року ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в даному законі були запропоновані нові підходи (в яких використовувалися європейські стандарти) стосовно боротьби з даним негативним явищем, яке, на жаль, присутнє у нашому суспільстві.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнім насильством визнаються діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.

Діяння визнається насильством лише тоді, коли воно порушує вимоги чинного законодавства і призводить чи може призводити до порушення конституційних прав і свобод члена сім'ї. Домашнє насильство може мати форму, як активних дій (нанесення побоїв, знищення майна тощо), так і бездіяльності, тобто пасивної поведінки особи, коли вона не вчиняє дій, які могла та повинна була вчинити, щоб запобігти настанню шкідливих наслідків (наприклад, ненадання допомоги члену сім'ї, який перебуває у небезпечному для життя становищі).

Виклад основного матеріалу. В даній статті розглянуто основні проблеми виникнення домашнього насильства, та відповідно до ст. 24 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» визначено ряд спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, серед яких є терміновий заборонний припис.

Терміновий заборонний припис стосовно кривдника – спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства,

усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства [6].

Припис виноситься за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівника уповноваженого підрозділу поліції за результатами оцінки ризиків, у разі існування безпосередньої загрози життю чи здоров'ю постраждалої особи, з метою негайного припинення домашнього насильства, недопущення його продовження чи повторного вчинення.

Під час вирішення питання про винесення припису пріоритет надається безпеці постраждалої особи.

Припис може містити такі заходи:

- зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи;
- заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи;
- заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою.

Під час вирішення питання про винесення термінового заборонного припису пріоритет надається безпеці постраждалої особи. Дана вимога поширюється також на місце спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника незалежно від їхніх майнових прав на відповідне житлове приміщення.

Працівники уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України можуть у встановленому законом порядку застосовувати поліцейські заходи примусу для виселення з житлового приміщення кривдника, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити [5].

Кривдник, стосовно якого винесено припис, згідно з яким він повинен залишити місце спільного проживання (перебування) з постраждалою особою, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ поліції за місцем учинення домашнього насильства.

Повідомлення кривдника до уповноваженого підрозділу поліції про місце свого тимчасового перебування фіксується в журналі реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис стосовно кривдника [7].

Припис не повинен містити заходів, передбачених п. 1 і 2 ч. 2 ст. 25 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», якщо кривдником є особа, яка на день винесення припису не досягла вісімнадцятирічного віку та має спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою [6].

При винесенні припису працівник уповноваженого підрозділу поліції отримує пояснення від кривдника, постраждалої особи (її представника), свідка (ів) (у разі наявності).

Терміновий заборонний припис стосовно кривдника складається на бланку, виготовленому друкарським способом згідно з технічним описом бланка

термінового заборонного припису стосовно кривдника, на якому проставлено відповідні серію та номер. Усі реквізити припису заповнюються державною мовою, розбірливим почерком, чорнилом чорного або синього кольору. У разі якщо особа, щодо якої виноситься припис, не володіє українською мовою, припис складається за участю перекладача. Не допускаються закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до припису, а також унесення додаткових записів після того, як припис підписано постраждалою особою (її представником), свідком(ами) (за наявності) та кривдником. У разі допущення порушень при оформленні припису його заповнений бланк вважається зіпсованим.

Припис складається в одному примірнику з утворенням двох копій через самокопіювальний папір. Оригінал припису вручається кривднику під підпис, перша копія – постраждалій особі або її представнику, друга копія залишається у працівника уповноваженого підрозділу поліції [5]. Припис підписується працівником уповноваженого підрозділу поліції, який його виніс, постраждалою особою (її представником) і кривдником власноруч на оригіналі та кожній з копій.

У разі відмови кривдника підписати припис працівник уповноваженого підрозділу поліції у рядку «Кривдник від підпису відмовився в присутності» ставить власний підпис та пропонує підписати постраждалій особі (її представникові) та свідку (ам) (у разі наявності).

Особа, стосовно якої винесено припис, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту припису та пояснення по суті правопорушення, а також викласти мотиви своєї відмови підписати його, які додаються до копії припису працівника уповноваженого підрозділу поліції.

Якщо домашнє насильство вчинено кількома особами, працівник уповноваженого підрозділу поліції виносить припис стосовно кожного кривдника окремо. Якщо від домашнього насильства постраждало декілька осіб, працівник уповноваженого підрозділу поліції виносить припис кривднику щодо кожної постраждалої особи. Припис виноситься строком до 10 діб.

Дія припису припиняється в разі застосування до кривдника судом адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою у кримінальному провадженні [4].

Особа, стосовно якої винесено припис, може оскаржити його до суду в загальному порядку, передбаченому для оскарження рішень, дій або бездіяльності працівника уповноваженого підрозділу поліції, який виносив припис.

Відповідно до ст. 27 Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству передбачено взяття на профілактичний облік кривдників та проведення з ними профілактичної роботи, як один із видів спеціальних заходів щодо протидії домашнього насильства [6].

Профілактичний облік – це здійснення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України організаційно– практичних заходів щодо контролю за поведінкою кривдника.

Процедура взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника встановлюється Порядком взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України [5] затверджений Наказом Міністерства внутрішніх справ № 124 від 25.02.2019 року, з метою:

- недопущення повторного вчинення домашнього насильства;
- забезпечення контролю за дотриманням кривдником тимчасових обмежень його прав та виконання обов’язків, покладених на нього у зв’язку з учиненням домашнього насильства.

Профілактичний облік кривдників та профілактична робота з ними в органах Національної поліції України здійснюються уповноваженим підрозділом органів Національної поліції України. Якщо особа, яка вчинила домашнє насильство, не досягла вісімнадцятирічного віку, то профілактичний облік здійснює підрозділ ювенальної превенції Національної поліції України.

Постановлення кривдника на профілактичний облік здійснюється з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства.

З набранням чинності наказу Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Порядку взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України» від 25 лютого 2019 р. № 124 в органах Національної поліції України відтепер здійснюються профілактичний облік кривдників та профілактична робота з ними. Кривдника беруть на облік з моменту виявлення факту вчинення ним домашнього насильства.

Організація взяття на облік дитини-кривдника та проведення з нею профілактичної роботи здійснюються працівниками підрозділів ювенальної превенції поліції відповідно до Інструкції «З організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України», затвердженої наказом МВС від 19 грудня 2017 р. № 1044.

Підставами для поставлення кривдника на облік є:

- складений протокол про адміністративне правопорушення, що передбачене ст. 173-2 КУпАП (вчинення домашнього насильства);
- терміновий заборонний припис стосовно кривдника, винесений працівником уповноваженого підрозділу поліції;
- отримання підрозділом поліції інформації про видачу судом обмежувального припису кривднику;
- рішення суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173-2 КУпАП;
- відкриття кримінального провадження стосовно кривдника у зв’язку з вчиненням ним домашнього насильства чи насильства за ознакою статі;

- повідомлення установи виконання покарань про звільнення від відбування покарання кривдника, засудженого за вчинення насильства [8].

Працівники, уповноважені на здійснення заходів із запобігання та протидії домашньому насильству, протягом доби формують матеріали за фактами вчинення домашнього насильства та інформують про це керівника уповноваженого підрозділу поліції для поставлення кривдника на профілактичний облік із наданням копій таких матеріалів.

Строки ведення профілактичного обліку:

- упродовж 1 року з дня виявлення останнього факту вчинення домашнього насильства у випадку, якщо обмежувальний припис судом не виносився;

- упродовж 1 року з дня накладення судом стягнення;

- до набрання законної сили вирокom суду у кримінальному провадженні; тощо.

Відомості про кривдника, який перебуває на профілактичному обліку, зберігатимуть протягом 3 років з дня зняття його з обліку. Відповідно, відомості про нього та постраждалу особу автоматично знеособлюються та можуть використовуватись в статистичних та наукових цілях.

Зняття кривдника з профілактичного обліку здійснюється уповноваженим підрозділом органу Національної поліції України, який взяв його на профілактичний облік, автоматично після завершення встановленого строку, якщо інше не передбачено законодавством.

Порядок взяття на профілактичний облік, проведення профілактичної роботи та зняття з профілактичного обліку кривдника затверджується Міністерством внутрішніх справ України.

Відповідно до ст. 39-1 КУпАП, у разі вчинення домашнього насильства суд під час вирішення питання про накладання стягнення про адміністративне правопорушення має право одночасно вирішити питання про направлення особи, яка вчинила домашнє насильство, на проходження програми для кривдника [4]. Так само відповідно до ст. 91-1 КК України в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, одночасно з призначенням покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або звільненням від кримінальної відповідальності чи покарання з підстав, передбачених КК України, суд може застосувати до особи, яка вчинила домашнє насильство, один або декілька обмежувальних заходів, відповідно до якого (яких) на засудженого може бути покладений обов'язок пройти програму для кривдника [10]. Крім того, рішення про направлення кривдника на проходження програми для кривдників може бути прийняте під час розгляду судом справи про видачу обмежувального припису. Кривдник, який умисно ухилятиметься від проходження програми для кривдників, несе кримінальну відповідальність за ст. 390-1 КК України.

На даний час судді нечасто застосовують механізм направлення кривдників на програми через ряд причин:

- 1) необізнаність суддів про надані їм повноваження;
- 2) відсутність програм для кривдників;

3) відсутність фахівців для реалізації програм для кривдників.

При цьому на нас справляє враження підхід суддів, які, незважаючи на відсутність програм для кривдників, все ж таки направляють кривдників на проходження таких програм і зазначають у своєму рішенні про обов'язок забезпечити можливість їх проходження органам місцевого самоврядування (наприклад, у рішенні Приморського районного суду м. Одеси від 31 липня 2018 року у справі № 522/13440/18 зазначено: «Напра вити кривдникана проходження програми для кривдників, забезпечивши виконання програми Одеській міській раді строком 1 рік» [11]). Такі рішення судів є важливим поштовхом для місцевої влади виконати покладений на них Законом обов'язок щодо організації діяльності програм для кривдників.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 28 Закону суб'єктами, відповідальними за виконання програм для кривдників, є місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування [6].

Слід зазначити, що представники органів місцевої влади часто скаржаться на складність підбору фахівців, які реалізовуватимуть програми для кривдників. Так, відповідно до Наказу Мінсоцполітики України від 01 жовтня 2018 року № 1434 [9] такими фахівцями можуть бути виключно психолог, психотерапевт або психіатр, які представляють суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Слід зазначити, що коло таких суб'єктів суттєво розширене чинним законодавством і визначено в ст. 6 Закону. Враховуючи спеціалізацію суб'єктів, це можуть бути представники переважно або служб підтримки постраждалих осіб, або закладів освіти, або закладів охорони здоров'я. Як правило, органи місцевого самоврядування бажають створити дані програми при центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, в яких не завжди серед співробітників є психологи. Однак при цьому слід урахувати, що до виконання таких програм можуть бути залучені фахівці за відповідним договором. Наприклад, у м. Арциз Одеської області за договором до реалізації програм для кривдників залучена врач-психіатр місцевої лікарні. Більш того, і сам кабінет для проходження програм для кривдників із відповідним дотриманням заходів безпеки (зокрема, обладнання «тривожною» кнопкою) розташований на базі цієї лікарні [6].

Додатковим викликом є те, що Закон (ч. 5 ст. 28) вимагає, щоб ці фахівці пройшли відповідне навчання, а наказ Мінсоцполітики України від 01 жовтня 2018 року № 1434 [10] деталізує: спеціальну підготовку, перепідготовку, курси підвищення кваліфікації. І тут думки експертів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству розходяться. Одні вважають, що таким навчанням можна вважати тренінгові курси підготовки, які здійснюються за сприяння неурядових організацій, зокрема ОБСЄ. Інші наполягають на тому, що це мають бути виключно освітні програми, які передбачають отримання свідоцтва державного зразка. На нашу думку, дане питання має бути вирішення шляхом надання відповідних роз'яснень Мінсоцполітики України, яке є координатором реалізації законодавства у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на загальнодержавному рівні.

Крім того, слід звернути увагу, що іноді представники органів місцевої влади зауважують на те, що у них відсутні направлення кривдників суддями на проходження програм, виправдовуючи цим відсутність таких програм. Однак у такому випадку важливо звернути увагу на ч. 7 ст. 28 Закону, відповідно до якої кривдник повинен мати можливість відвідувати програму для кривдників за власною ініціативою на добровільній основі [6]. Отже, ця думка є такою, що суперечить чинному законодавству. Звичайно, в даній статті розглянуті не всі сучасні виклики нормативно– правового забезпечення та практичної реалізації спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству. Дане питання потребує подальшого дослідження з метою забезпечення дієвості спеціальних засобів та ефективності державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що в нашій країні запобіжні заходи щодо кривдників виконуються відповідно до закону. Про що свідчить Рішення Приморського районного суду м. Одеси. Але на мою думку потрібні певні доопрацювання щодо контролю за дотриманням цих заходів.

Перед Україною постає ще ціла низка удосконалень стосовно запобіжних заходів протидії домашньому насильству. Так як на даний час домашнє насильство є досить таки актуальною темою, потрібно зробити вже можливе аби зменшити показники насильства в Україні, адже насильство є не тільки фізичним, а й психологічним, сексуальним, економічним. Тому потрібно придати значної уваги даному питанню.

Список використаних джерел:

1. Злочин і кара: чому в Європі домашнє насильство під табу? URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric– world/2360665– zlocin– i– kara– comu– v– evropi– simejne– nasilstvo– pid– tabu.html> (дата звернення 20.10.2021).
2. Що таке заборонний та обмежувальний припис стосовно кривдника? URL : <https://mankivska– gromada.gov.ua/news/1615388394/> (дата звернення 13.10.2021).
3. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96– ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96– %D0%B2%D1%80> (дата звернення 15.10.2021).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212– 24) : Кодекс України; Закон, Кодекс від 07.12.1984 № 8073– Х. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731– 10#Text/>. (дата звернення 15.10.2021).
5. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580 – VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580– 19#Text> (дата звернення 13.10.2021).
6. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229– VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229– 19#Text> (дата звернення 19.10.2021).

7. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.08.2018 № 654 «Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18#Text> (дата звернення 11.10.2021).

8. Нацполіція здійснює профілактичний облік кривдників URL : <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/natspolitsiya-zdijsnyuye-profilaktychnyj-oblik-kryvdnykiv/>.

9. Про затвердження Типової програми для кривдників: Наказ Міністерства соціальної політики України від 01 жовтня 2018 року № 1434. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-18#Text> (дата звернення: 23.10.2020).

10. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.07.2020).

11. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 31 липня 2018 року у справі № 522/13440/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75598605> (дата звернення: 25.10.2020).

12. Бабой А. Заборона катувань та нелюдського поводження як забезпечення права на людську гідність. *East European Science Journal*. 2020. № 5 (57). Volume 1. Р. 33–39.

13. Опольська Н. М. Булінг: юридичний склад проступку. Підприємництво, господарство і право. 2019. №10. С. 101–107.

14. Опольська Н. М. Права дитини в Україні: монографія, 2-ге видання, перероблене та доповнене. Вінниця: ВНАУ. 2019. 289 с.

Діана КОСТРИБА*,
студентка 1 курсу
факультет менеджменту і права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗАКОНИ XII ТАБЛИЦЬ ЯК ОДИН ІЗ ЕТАПІВ КОДИФІКАЦІЇ РИМСЬКОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

Анотація. Римське право – правова система Стародавнього Риму, що діяла в Римській державі (царського, республіканського періодів і періоду імперії) та Візантії. Розвиток римського права охоплює понад тисячу років юриспруденції, від Законів Дванадцяти таблиць (бл. 439 р. до Р. Х.) до лат. *Corpus Iuris Civilis* (528–35 рр.) імператора Юстиніана I. Це римське право, Кодекс Юстиніана, діяло у Східній Римській імперії (331–1453), а також послужило основою правових систем у континентальній Європі, а також в Ефіопії та найдавніших європейських колоніях, включаючи латиноамериканські.

*Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т.В.

Abstract. *Roman law – the legal system of ancient Rome, which operated in the Roman state (imperial, republican periods and the period of the empire) and Byzantium. The development of Roman law spans more than a thousand years of jurisprudence, from the Laws of the Twelve Tables (c. 439 BC) to Latin. Corpus Iuris Civilis (528–35) of Emperor Justinian I. This Roman law, the Code of Justinian, dealt with the Eastern Roman Empire (331–1453), and served as the basis of legal systems in continental Europe, as well as in Ethiopia and the oldest European colonies, including Latin American.*

Вступ. Актуальність теми полягає у вивченні одного із етапів кодифікації Римського приватного права, а саме «Законів 12 таблиць». Історія створення таблиць пов'язана з так званою першою сецесією (тобто залишення плебеями Риму). Відповідно до розповіді Тита Лівія у 494 р. до н. е. плебеї, які знемагали від утисків патриціїв і були обтяжені боргами, відмовилися виступити у військовий похід і в повному озброєнні пішли з Риму на Священну гору, де стали табором. Залишення плебеями Риму породило паніку: зменшувалася боєздатність римської армії, крім того, не виключалася можливість, що плебеї можуть заснувати самостійну державу.

Виклад основного матеріалу. Патриції змушені були почати переговори і піти на поступки: була створена спеціальна магістратура народних трибунів, яка у подальшому набула величезного значення. Народні трибуни могли обиратися лише з плебеїв і користувалися недоторканністю. Спочатку їхні обов'язки полягали в захисті плебеїв від сваволі патриціанських магістратів. У зв'язку з цим вони одержали право призупиняти втілення в життя розпоряджень цих магістратів (право veto – «забороняю»). Спочатку обиралися два трибуни, потім їх кількість збільшилася до 10. Вимога плебеїв записати правила звичаєвого права привела до створення комісії з трьох осіб, що була відправлена в Грецію для вивчення законів Солона. Після повернення комісії в Рим був скасований консулат і обрано 10 осіб для написання законів – decemviri legibus scribendis.

Протягом 451 р. до н. е. вони написали 10 таблиць і винесли їх на схвалення центуріатних коміцій. Але оскільки таблиці не становили собою повного зібрання звичаєвого права, наступного року нові децемвіри винесли на схвалення центуріатних коміцій ще дві таблиці. Так виникли Закони XII таблиць – збірник законів, який був дуже важливою кодифікацією римського цивільного права. Текст Законів XII таблиць повністю не зберігся. Оригінальний текст Законів був, ймовірно, записаний на мідних плитах і зник під час війни з галлами. Але ці дуже популярні Закони невдовзі були повністю реконструйовані завдяки тому, що вони багаторазово в історії Риму використовувалися, цитувалися, переказувалися і коментувалися. Закони містять настанови з різних розділів права [4, с. 17].

Отже, перша римська кодифікація права припадає на середину V ст. до н.е. Вона одержала назву «Законів XII таблиць». Протягом багатьох століть вони вважалися в Римі основним джерелом права – публічного і приватного (fons

omnis publici privatique juris). Свою назву Закони одержали у зв'язку з тим, що були написані на 12 дерев'яних дошках, що виставлялися на міській площі. Тому ніхто не міг «посилатися на незнання закону». Кодифікація права була для плебеїв етапом у боротьбі за зрівняння у правах з патриціями. Самі закони до нас не дійшли. Вони відомі лише в уривках, що збереглися у творах давніх авторів, особливо юристів – Цицерона, Ульпіана, Гая та ін.

Аж до середини III ст. до н. е. безроздільно панівною правовою системою в Римі було квіритське право. Воно відрізнялося великим ступенем традиційності, зв'язком з давньоримськими (квіритськими) звичаями, що знайшло своє відображення й у Законах XII таблиць. Воно на всіх етапах застосовувалося лише до осіб, які мали римське громадянство, і розглядалося як особливий привілей римського громадянина. Сукупність повноважень, які цивільне право надавало римському громадянину, відкривала перед ним можливість (принаймні формально) брати участь у політичному житті республіки, претендувати на певні переваги, у тому числі на виділення земельної ділянки з державного фонду. Квіритське право відображало порівняно примітивні відносини ранньокласового суспільства. Воно тривалий час було пов'язане з діяльністю жерців і навіть з поступовим посиленням у ньому світських засад багато чого зберегло від релігійної урочистості і ритуальності. Водночас воно відрізнялося чіткістю, суворістю, підкресленою точністю. Особливо чітко в найдавнішому римському праві регулювалися майнові відносини, насамперед право приватної власності. Велике значення у квіритському праві відігравало безумовне дотримання урочистих судових обрядів, через що форма права в цей період превалювала над його змістом, а судовий процес – над матеріальним правом. Формалізм цивільного права був однією з умов підтримки в ранньокласовому суспільстві стійкого правопорядку, що сприяло збереженню і відтворенню патріархального укладу життя. Але об'єктивно він гальмував розвиток не тільки приватновласницьких відносин, а й демократичних форм суспільного і політичного життя. Вже в найдавніший період у Римі велика увага приділялася способам набуття речових прав і класифікації самих речей. Речі, які перебували в загальному користуванні (повітря, море тощо), а також ряд інших господарсько важливих речей (зокрема, громадська земля – *ager publicum*) розглядалися як такі, що перебувають поза майновим, торговим обігом (*res extra commercium*). В цивільному праві найбільш значним поділом речей, що перебували в господарському обігу і могли бути об'єктом права власності, був їх поділ на манциповані (*res mancipi*) і неманциповані (*res pes mancipi*). До першої групи належали землі в Італії, раби, велика домашня худоба, земельні сервітути, тобто економічно найважливіші об'єкти речового права, до другої – всі інші речі. Вже в найдавніший період у Римі склався порядок, відповідно до якого річ могла набуватися у власність в силу тривалого володіння нею (*usucaptio*). Закони XII таблиць забороняли набуття права власності за давністю лише стосовно крадених речей. Для рухомих речей термін набувальної давності встановлювався в один рік, для нерухомих – у два роки. Цим способом користувався набувач речі в тих випадках, коли, наприклад,

під час здійснення манципації допускалися неточності у формальностях, а тому з огляду на строгість квіритського права покупець не набував права власності на річ, і квіритський власник міг навіть вимагати повернення останньої через суд. Договір позики Боргове рабство, узаконене XII таблицями, відзначалося надзвичайною суворістю. Договір позики, за яким засобом забезпечення були «м'ясо і кров» боржника, називався в Римі пехум (нексум) – кабала. За способом укладення нексум схожий на манципацію (свідки, мідь, формула). повертав собі волю [3, с. 175].

Злочини і покарання. Кримінально-правові постанови Законів XII таблиць відзначаються надзвичайною суворістю. Стратою карається всякий, хто насмілиться потравити або зібрати врожай «з обробленого плугом (чужого) поля». Підпалювач будинку або хліба, якщо він діяв умисно, заковується в кайдани, піддається бичуванню, за яким настає смерть. Будь-хто вправі убити на місці злочину нічного злодія або злодія, захопленого зі зброєю в руках. Денний злодій, захоплений на місці злочину, піддавався фізичному покаранню, а потім віддавався в рабство потерпілому (Табл., VIII, 16. Цицерон. Про республіку. IV, 10, 12). Закони XII таблиць встановили смертну кару за невелику кількість злочинних діянь, в тому числі вважали за необхідне застосування її в тому випадку, коли хто– небудь склав чи співає пісню, що містить у собі наклеп чи ганьбить іншого. Якщо заподіє калічення членів і не помириться з потерпілим, то нехай і йому самому буде заподіяне те саме. Якщо рукою або палицею переламає кістку вільній людині, нехай заплатить штраф у 300 ассів, якщо рабу – 150 ассів. Якщо образить, нехай штраф буде 25 ассів [6, с. 477].

Якщо хто поскаржиться, що домашня тварина завдала шкоди, то Закон XII таблиць наказував або видати потерпілому тварину, що завдала шкоди, або відшкодувати вартість нанесених збитків[1, с. 201].

Відповідно до Законів XII таблиць смертним гріхом для дорослого було потравити або зжати в нічний час врожай з обробленого плугом поля. XII таблиць наказували таку людину піддати смерті. Неповнолітнього, винного в подібному злочині, на розсуд претора або піддавали бичуванню, або засуджували до відшкодування заподіяної шкоди в подвійному розмірі.

Закони XII таблиць наказували закувати в кайдани і після бичування стратити того, хто підпалював будівлі чи складені біля будинку скирти хліба, якщо винний зробив це умисно. Якщо пожежа сталася випадково, тобто через необережність, то закон наказував, щоб винний відшкодував збитки, а у разі його неспроможності був підданий більш легкому покаранню. У XII таблицях було встановлено, щоб за злісну порубку чужих дерев винний сплачував по 25 ассів за кожне дерево. Якщо той, хто вчинив у нічний час крадіжку, убитий на місці, то нехай убивство його вважається правомірним.

Згідно із законами вільних людей, спійманих під час крадіжки на місці злочину, треба піддавати тілесному покаранню і видавати головою тому, у кого здійснена крадіжка, рабів же карати батою і скидати зі скелі; але стосовно неповнолітніх було встановлено: або піддавати їх на розсуд претора тілесному покаранню, або стягувати з них відшкодування збитків [2, с. 147].

Законом XII таблиц встановлювався штраф у розмірі потрійної вартості речей у тому випадку, коли річ знаходили в кого– небудь під час формального обшуку або коли вона була принесена тому, хто її приховував, і знайдена в нього. Закон XII таблиц встановлює, щоб при проведенні обшуку особа, яку обшукують, не мала на собі ніякого одягу, крім полотняної пов'язки, і тримала в руках чашу. Якщо подається позов про крадіжку, під час якої злодій не був схоплений на місці злочину, суд мав вирішити спір щодо присудженням подвійної вартості речі. Закон XII таблиц забороняв набуття краденої речі за давністю.

Привілеїв, тобто відступів на свою користь від закону, нехай не просять. Вироки про смертну кару римського громадянина нехай не виносять інакше, як у центуріатних коміціях. Преславні Закони XII таблиц містили дві постанови, з яких одна скасовувала усякі відступи від закону на користь окремих осіб, а інша забороняла виносити вироки про смертну кару римського громадянина інакше, як у центуріатних коміціях. Невже ти будеш вважати суворою постанову закону, що карає стратою того суддю чи посередника, що були призначені під час судового розгляду справи і були викриті в тому, що прийняли хабаря у цій справі

Квестори, які були присутніми під час виконання смертних вироків, іменувалися кримінальними квесторами, про них згадувалося навіть у Законах XII таблиц. Закони XII таблиц наказують піддавати страті того, хто підбурює ворога римського народу до нападу на Римську державу, чи того, хто видає ворогу римського громадянина. Постанови XII таблиц забороняли позбавляти життя без суду будь-яку людину [4, с. 29].

Про умисне убивство не згадується зовсім, принаймні в тих уривках, що до нас дійшли. Пояснюється це, очевидно, тим, що міри покарання, які призначалися за нього, не викликали сумнівів. Слід додати, що вищі магістрати республіки не були зв'язані точним визначенням того, що варто вважати злочином.

В особливих випадках вони могли вирішувати це питання на свій розсуд. Щоб уникнути свавілля, за кожним римським громадянином визнавалося право апеляції до народних зборів. Рішення останніх було остаточним. Справи про злочини рабів розглядалися, як правило, домашнім судом рабовласника. У раба не було жодних гарантій і жодних прав на захист. Засуджений до смерті, він, за звичаєм, скидався з Тарпейської скелі.

Висновки. Таким чином, Закони XII таблиц були у своїй основі записом звичаєвого права. Кодифікація права була для них етапом у боротьбі за зрівняння у правах з патриціями. Самі закони до нас не дійшли. Вони відомі лише в уривках, що збереглися у творах давніх авторів, особливо юристів – Цицерона, Ульпіана, Гая та ін.

Список використаних джерел:

1. Тираспольський Г.І. Римські закони (предюстиніанська епоха) словник – справочник: Наука, 2010. 321 с.

2. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн: Хрестоматія для студентів юрид. Вузів та факультетів. К., 2001. 330 с.
3. Пам'ятник римського права: Закони 12 таблиц. Інститути Гая. Дігети Юніана. М. : Зерцало, 1997. 608 с.
4. Лубко І. Основи римського цивільного права: Практичний посібник. Черкаси: Видавництво ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2006. 92 с.
5. Підпригора О. А. Римське приватне право: Підруч. Для студ. Юрид. Спец. Вищих навч. Закладів. Вид. 3-тє, перероб. та доп. К.: Ін Юре, 2001. 440с.
6. Підпригора О. А. , Харитонов Є. О. Римське право: Підруч./МОН України. 2-ге вид. К. : Юрінком Інтер, 2009. 528 с.
7. Рабовласницькі права і найдавніші пам'ятки. URL: http://studies.in.ua/ippu_seminar/3794-zakoni-xii-tablic-naydavnshe-pamyatka-rimskogo-rabovlasnickogo-prava.html (дата звернення 01.11.2021).
8. Текст таблиць, URL: http://www.hs-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lsante05/LegesXII/leg_ta00.html (дата звернення 01.11.2021).
9. Опольська Н.М. Генезис права на свободу творчості в Стародавньому Римі. Альманах права. 2016. Вип. 7. С. 222–225.
10. Опольська Н.М. Становлення права на свободу творчості у Стародавній Греції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 18(1). С. 11–13.
11. Pikovska T. V. History of development of the concept of gender equality. Colloquium–journal. 2021. № 13 (100), część 2. P. 48–55.

Леся ПЕТРИЦЕ*,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ВИБОРЧА ІНЖЕНЕРІЯ В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

***Анотація.** Стаття присвячена дослідженню проблем становлення та розвитку виборчої інженерії в Україні. Висвітлені гносеологічні витоки виборчої інженерії як наукового напрямку та теоретико–методологічні засади конституційно–правового конструювання виборчої системи та процесу. Проаналізовано гносеологічні, політичні, правові засади конституційної інженерії. Розкривається суть виборчої інженерії як складову системи політичного маркетингу, а також її вплив на політичний ринок.*

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Правдюк А.Л.

Abstract. *The article is devoted to the study of the problems of formation and the development of electoral engineering in Ukraine. The epistemological origins of electoral engineering as a scientific direction and theoretical and methodological principles of constitutional and legal construction of the electoral system and process are highlighted. The epistemological, political, legal bases of constitutional engineering are analyzed. The essence of electoral engineering as a component of the system of political marketing, as well as its impact on the political market is revealed.*

Вступ. Вибори у законодавчі та представницькі органи влади відіграють надзвичайно важливу роль у політиці. Вони є не лише головним інститутом, а й «лакмусовим папірцем» демократії. Від того як організовано електоральний процес, ступеня його демократичності, активності виборців тощо, залежить якість провідної верстви країни, яку ми обираємо й, відповідно, доля країни. Апріорі передбачається, що при демократії влада має діяти в інтересах більшості. Але насправді це не завжди так. Зрозуміло, що інтереси політичних суб'єктів не завжди співпадають зі справжніми національними або суспільними потребами. І це є природнім, оскільки політична сила, що приходить до влади, найбільш стурбована збереженням свого положення, тому скоріше діє у власних інтересах, які зовсім не обов'язково співпадають із суспільними.

Вибори на сьогодні є одним з ключових інструментів формування представницьких органів влади та обрання ряду керівних посадовців. Тому закономірним є виникнення ряду інструментів для впливу на хід та результати виборів. Одним з таких інструментів є саме виборча інженерія (далі – ВІ) як легальне (проте не завжди легітимне) встановлення (або зміна) вихідних правил виборчого процесу. Але в існуючих джерелах з тематики ВІ досліджується перш за все ВІ в сучасному світі (без врахування історичних витоків ВІ). Тому вбачається за доцільне доповнити існуючі дослідження ретроспективним аналізом ВІ, який би виявив передумови виникнення, зародження та історичний розвиток феномену ВІ.

Яскравим прикладом міждисциплінарного методологічного запозичення конституційного права є соціально–інженерний підхід, застосування якого до аналізу виборчої сфери має змістовне вираження у виборчій інженерії – діяльності з цілеспрямованої побудови елементів виборчої системи та конституційно–правових технологій виборчого процесу.

Виклад основного матеріалу. Дослідженню виборчої інженерії та виборчим правам громадян і людини були дослідженні багатьма вченими, зокрема: Н.Н.Бабочива [2], Ф.А. Хайек [4], Ю. Шведа [5], А.Л. Правдюк [6], Н.М. Опольська [7], В.М. Бебик [8], С.І. Здіорук [9], М.Кот [10], С. В. Лазаренко [11], М.В. Афанасьєва [12] та інших.

Їх дослідження стали теоретичною основою, яка наблизила науку конституційного права до формування нового соціально-інженерного напрямку. Водночас, відсутність належної науково-теоретичної розробки та необхідність впровадження методологічного інструментарію виборчої інженерії в

конституційну дійсність, зумовлюють актуальність і нагальну потребу комплексного наукового аналізу цього явища, його сутності та змісту

Запозичений з-за кордону та поширений сьогодні термін «виборча інженерія» використовується як у публіцистичній, так і в науковій літературі, але при цьому жодна суспільна наука не виробила однакового розуміння та чіткого визначення цього феномена.

За тлумачним словником російської мови за редакцією С. Ожегова та Н. Шведової, етимологічно слово «інженерія» далеке від соціальних та політико-правових процесів і безпосередньо відноситься до технічних наук та природознавства. Воно визначається як:

1) творча технічна діяльність;

2) конструювання нових, не існуючих в природі органічних одиниць [1, с. 247].

Однією з перших термін «інженерія» з технічно-виробничої сфери запозичила соціологія з метою підкреслення відмінності практичних функцій, виконуваних фахівцями у сфері управління, від діяльності фахівців фундаментальної науки, що виконують когнітивну функцію [2].

У науковий обіг термін «соціальна інженерія» вперше увів Р. Паунд у 1922 році працею «Вступ до філософії права» (за іншими відомостями, зазначений термін з'явився раніше, його застосування приписують С. і Б. Веббам). К. Поппер визначав соціальну інженерію як діяльність з проектування нових соціальних інститутів, а також перебудову та управління вже існуючими соціальними інститутами шляхом поступових реформ та змін. Необхідними вихідними умовами соціальної інженерії він вважав формулювання, хоча б у вигляді начерку, кінцевої мети та одержання чогось подібного до проекту суспільства, до якого прагнемо. Тільки після цього можемо починати аналіз найкращих способів і засобів утілення цього проекту й намітити план практичних дій [3, с. 262].

У середині ХХ століття окремі вчені пропонували відмовитися від поняття «соціальна інженерія» у зв'язку з тим, що воно стало предметом ідеологічних спекуляцій. Так, Ф. А. фон Хайек заперечував використання цього поняття, вбачаючи в ньому намагання провести ідею централізованого планування суспільних процесів з боку держави. Він вважав соціальну інженерію спробою побудувати суспільство відповідно до певної визначеної раціональної моделі (схеми), в якій нема місця індивідуальній свободі [4].

Політологи, що спеціалізуються на підготовці та проведенні виборчих кампаній, розглядають «виборчу інженерію» як область прикладної політології, що вивчається політичним маркетингом. При цьому поряд з терміном «виборча інженерія» використовуються також поняття «політична» та «електоральна інженерія», «інституціональний» та «електоральний дизайн», деякі автори їх ототожнюють, інші розширюють зміст одного за рахунок характеристик іншого.

Ю. Шведа вважає, що виборча інженерія – це наука про впровадження нових елементів у виборчу систему [5], при цьому останню він розглядає як спосіб розподілу представницьких мандатів залежно від результатів

голосування, тобто в його розумінні мова йде про вибір оптимального варіанта підрахунку голосів, який дозволив би збалансувати плюси та мінуси різних видів виборчої системи з урахуванням політичних реалій у державі.

Не зменшуючи значення виборчої системи, таке розуміння виборчої інженерії звужує її зміст, фактично безпідставно залишаючи поза увагою процес проведення та організації виборів. Окрім відсутності єдиного понятійного апарату, в політологічній науці не вироблений і єдиний методологічний підхід до вивчення «виборчої інженерії».

Юридична наука, з урахуванням назви галузі – конституційного та підгалузі – виборчого права, тяжіє до використання термінів «конституційна» та «виборча» інженерія.

Конституційно-правову науку і практику, передовсім, цікавить конституційно-правове забезпечення виборчої інженерії. Громадськістю виборча інженерія здебільшого сприймається як маніпуляції з виборчим законодавством і підстави для цього у нашій державі є. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується низькими показниками довіри громадян України до владних інституцій. Передусім це обумовлено недоліками правового змісту, відсутністю чітких інструкцій і процедур, низькою правовою культурою суб'єктів виборчого процесу [6, с. 12]. Варто зазначити, що чимало виборчих маніпуляцій не дозволяють в повному обсязі реалізувати права людини та громадянина на вільне волевиявлення, адже права людини в сучасному світі – це не просто актуальна тема для дискусій, це проблема, вирішення якої стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства. Захист прав людини і громадянина є конституційно– правовим і міжнародно– правовим обов'язком сучасних держав, який реалізується за допомогою системи принципів, інститутів, механізмів і процедурно-правових правил, що прямо або опосередковано передбачені для цих цілей [7, с. 9].

Кожні вибори в Україні проходять за новим виборчим законом, при цьому внесення змін у виборче законодавство не завжди викликано об'єктивною необхідністю його вдосконалення. Розробляючи виборчі норми, законодавець нібито програмує, конструює їх під власні цілі, тобто використовує виборче законодавство як засіб для отримання кон'юнктурних політико-правових результатів. Як правило, мотивом цієї законодавчої діяльності є політична доцільність та суб'єктивна зацікавленість претендентів на виборні посади в отриманні певних преференцій у виборчому процесі, у зв'язку з чим вибори все частіше розглядаються як своєрідний «проектний інститут», як процес, що «режисується».

В. Бебик розглядає виборчу інженерію як пристосування виборчих процедур до реалізації інтересів правлячих політичних еліт щодо завоювання та збереження влади в державі, регіоні, місті, районі і т. д. [8, с. 68]. Як зазначають С. Здіорук та В. Бичек, характер партійно-політичного процесу в Україні значною мірою визначає взаємодія адміністративно-економічних угруповань і політичних партій в Україні, які тяжіють до зближення, оскільки великий капітал за допомогою політичних партій може легалізувати своє прагнення прийти в

політику, партії ж, зі свого боку, забезпечують таким чином фінансування своєї діяльності. Небезпека такої співпраці полягає у перетворенні партій у формат своєрідних бізнес-проектів, що створюються як об'єднання із залученням бюрократичного апарату для лобіювання власних інтересів певної адміністративно-економічної групи, а не для розробки та впровадження стратегічних концепцій розвитку українського суспільства [9, с. 91].

Дійсно, виборча інженерія безпосередньо пов'язана з виборчим законом та виборчими процедурами, і частково можна погодитися з В. Бебиком, що застосовують її провладні суб'єкти, але дискусійним залишається визначений автором об'єкт впливу – «процес формування кадрового складу представницьких органів». Оскільки мова йде про виборчі процедури, тобто про їх нормативну модель, то об'єктом впливу є скоріше взаємні права та обов'язки суб'єктів та учасників виборчого процесу, які визначаються нормами виборчого права, а також характеристики (параметри) виборчої системи.

Також слід звернути увагу на спосіб здійснення виборчої інженерії, запропонований автором – «пристосування виборчих процедур», який формально характеризується ним як легальний, тобто здійснюваний за встановленою законодавчою процедурою, але його змістовна характеристика у визначені відсутня.

Слід проаналізувати «пристосування виборчих процедур» з точки зору легітимності його змісту, відповідності політико-правовим ідеалам та принципам виборчого права у правовій державі. Наприклад, М. Кіт, який уявляє виборчу інженерію як намагання політичних партій, що мають владу приймати рішення в законодавчих органах, використовувати можливості, пов'язані зі зміною правил, на підставі яких проводяться вибори, вважає беззаперечним висновок про те, що таке ставлення суперечить ідеям, які лежать в основі демократії [7, с. 115].

Це ґрунтується на переконанні, що політичні гравці завжди схильні змінювати правила гри на свою користь. Поряд з іншими видами маніпуляцій, виборча інженерія часто має значні політичні наслідки. Вибір, зроблений партіями, викликає два питання: що зробили партії, щоб змінити виборче законодавство, і чи вдалося їм «сформувати світ таким чином, щоб перемогти». Відповідь на перше питання відносно проста, оскільки очевидно, що партії оптимізують і підтримують виборчу систему, яка максимізує очікувану кількість місць у парламенті, або за певних умов може приділяти більше уваги порядку денному майбутнього уряду.

Відповідь на друге питання менш очевидна, але відсутність методології, несподіваний перерозподіл і консолідація політичної сцени, низький рівень опитувань і, головне, нестабільність електоральних уподобань для більшості маніпуляторів перевернули прогнозований успіх до фактичної поразки.

Видається, що зміст і спрямованість конституційної інженерії безпосередньо залежить від визначення природи правотворчого інтересу.

Модернізація державності є проблемою як політичною, так і конституційною. Конституційний характер модернізаційних процесів має два значення. По-перше, конституційно-трансформаційне значення як важливої складової модернізації як оновлення системи сучасного українського конституціоналізму та подолання деформацій усередині всіх основних компонентів системи конституціоналізму. По-друге, конституційна природа модернізаційних процесів має зовнішні орієнтири, важливі для розвитку суспільно– політичних, економічних модернізаційних процесів.

Аналіз українських політико-правових процесів показує, що однією з головних причин політичних криз, які пережила та переживає наша країна є не стільки недоліки тексту Конституції України, скільки відсутність належної політико– правової культури, поваги до Основного Закону, несприйняття владою принципу верховенства права, що означає, зокрема, необхідність при застосуванні норм права та їх тлумаченні керуватися в першу чергу інтересами людини і суспільства, а не чиновника, партії чи держави. Закономірним результатом цього є порушення положень Конституції.

Тому перш ніж говорити про написання нової Конституції та дискутувати про її зміст, до чого закликають провідні політичні сили України, необхідно ретельно дослідити досвід нашого конституціоналізму та встановити причини виникнення проблем, з якими ми зіткнулися в цій сфері.

На думку С. В. Лазаренко [11], розглядаючи модернізацію як альтернативу конституційної реформи, останню характеризують як неминучість, роблячи характерне застереження, що модернізація не здатна усунути необхідність конституційної реформи як такої. Необхідність розробки узагальнюючого поняття, яке охоплювало б основні ознаки, що характеризують конституційні перетворення, пов'язані з цілим комплексом різноманітних соціальних явищ і процесів.

Таким чином, саме категорія «конституційної реформи» буде узагальнюючим поняттям, що характеризує останню як процес повного або часткового перетворення актів конституційного рівня, що тягне відповідно до його змісту зміни конституціоналізму.

На думку М. В. Афанасьєвої, важливу роль в конституційній інженерії відіграють виборчі технології [10]. На думку автора, на сучасному етапі виборчі кампанії здебільшого перетворюються на заздалегідь спланований процес, який складається з ефективних способів та прийомів її організації та проведення.

Суб'єкти виборчої гонки, враховуючи наявні у їхньому розпорядженні ресурси, активно розробляють та впроваджують виборчі технології, займаються практичною соціально-інженерною діяльністю. В очах громадськості виборчі технології здебільшого сприймаються виключно як маніпуляції, але технологічність виборчої сфери спрямована насамперед на її стандартизацію, раціоналізацію, ефективність і не означає априорі протиправну.

Інженерно-технологічний підхід до виборчого права і процесу широко обговорюється в журналістиці та політичній практиці, але в юридичній літературі він не отримав всебічного наукового аналізу. Тому актуальним є

вивчення сутності виборчої інженерії та виборчих технологій, їх конституційно-правового забезпечення, розробка шляхів мінімізації використання незаконних і неправомірних проявів інженерно-технологічної діяльності в рамках виборчих кампаній.

Конституційна інженерія в Україні на сучасному етапі також розвивається з урахуванням норм, закріплених у ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики». Серед норм зовнішньої політики України, визначених цими нормами, є орієнтація на «забезпечення інтеграції України до європейського політико-правового простору» з досить чіткою орієнтацією на міжнародні стандарти та європейський вимір конституційної інженерії на сучасному етапі. Конституційна глобалізація відображає не тільки кількісні, а й якісні характеристики правового життя. Його фокусом є зростання універсальних у нормативно-правових стандартах сучасної цивілізації, тоді як у системі універсальних правових стандартів провідна роль належить демократичним інститутам сучасного конституціоналізму, центральними серед яких є права людини та міжнародні механізми їх захисту [13].

У сучасному світі модернізація є невід'ємною частиною універсальної тенденції глобалізації, в якій відбувається переплетення, дифузія внутрішніх і міжнародних криз, конфліктів і протиріч, а трансформація суспільства і держави визначається системою універсальних принципів людського розвитку. Іншим важливим фактором конституційної інженерії є побудова самого Основного Закону. Ефективна дія конституції та гарантія якісного виконання її політичних, організаційних, ідеологічних, соціальних, правових та інших функцій в інтересах народу є змістом тексту, який безпосередньо взаємопов'язаний з конституційним процесом як механізмом. для його розробки та прийняття.

Висновки. Враховуючи витоки виборчої інженерії, можна розуміти різні категорії, найважливішими є «конституційна модернізація» та «конституційна реформа». Якщо концепція конституційної реформи пов'язана з прийняттям нового тексту Конституції, то конституційна модернізація покликана вдосконалити процес суспільно-політичних, економічних перетворень, оновлення всіх партій і сфер життя суспільства і держави. Конституційна інженерія має на меті розвиток політико-правових, конституційних механізмів оновлення та національного генезу, впровадження відповідних змін на основі чинної Конституції, орієнтуючись на максимальне використання її внутрішнього потенціалу. Конституційна модернізація зосереджується на глибоких перетвореннях у самій практиці конституційно-правового розвитку, якісному оновленні всіх сфер сучасного конституціоналізму на основі конституційної юстиції, виборчих систем і технологій, конституційного процесуального права, міжнародного досвіду конституційного та державного будівництва.

Список використаних джерел:

1. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка : 80 000 слов и фразеологических выражений. С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. [4-е изд., доп.] М. : ИТИ Технологии, 2003. 944 с.
2. Бабочиева, Н. Н. Белянина и др.; под ред. В. А. Ачкасовой, Л. В. Володиной. СПб. : Речь, 2005. URL: <http://www.pr-engineering.narod.ru/vvedenie.htm> (дата звернення: 1.11.2021).
3. Поппер К. Открытое общество и его враги. Т. 1. Чары Платона К. Поппер ; [пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского]. М. : Феникс, Международный фонд «Культурная инициатива», 1992. 448 с. URL: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/Popp/01.php. (дата звернення: 1.11.2021).
4. Хайек Ф. А. Дорога к рабству Ф. А. Хайек ; [пер. с англ. М. Гнедовский]. М.:Новое изд-во, 2005. 264 с. URL: http://bc.fdo.msu.ru/Nik_s/WorkFiles/DOC_files/Von_Hayek.pdf(дата звернення: 1.11.2021).
5. Скрытые риски открытых списков. Информационное агентство «Минпром» URL: <http://minprom.ua/page3/news14338.html>. (дата звернення: 1.11.2021).
6. Правдюк А.Л. Інститут виборів як основа розвитку громадянського суспільства та розбудови демократичної держави. National law journal: theory and practice 2020. Nr. 3 (43). P. 10–17.
7. Опольська Н.М., Бабой А.М., Бабой В.С. Міжнародний захист прав людини: навчальний посібник. Вінниця: Твори. 2021. 408 с.
8. Бебик В. М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг : навч.– метод. посіб. К. : МАУП, 2001. 216 с.
9. Здіорук С. І. Проблеми функціонування політичних партій України в системі владних відносин : монографія / С. І. Здіорук, В. В. Бичек. К. : НІСД, 2001. 144 с.
10. Кот М. Учатся ли политические партии? Оценка эффективности политической игры польских партий в процессе принятия избирательного закона в 2001 году. Социология: теория, методы, маркетинг. 2005. № 2. С. 98–115.
11. Лазаренко С. В. Конституційна реформа і модернізація: співвідношення понять. URL <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/106.pdf>.
12. Афанасьєва М. В. Виборна інженерія в Україні: монографія / М. В. Афанасьєва. Одеса: «Юридична література», 2014. 384 с. (дата звернення: 1.11.2021).
13. Про засади внутрішньої та зовнішньої політики» від 8 серпня. 2018 р.: Закон України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 1.11.2021).

Аліна ПОШТАР*,
студентка 1 курсу
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЗМІСТ БАТЬКІВСЬКОЇ ВЛАДИ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Анотація. *Patria potestas* – термін римського права, що позначає владу римського господаря (батька сім'ї) над дітьми, в число яких входять і діти дітей, тобто онуки, правнуки тощо. Поняття це відрізняється від *manus mariti* та *dominium* – над речами і рабами, хоча за своїм походженням і характером і стоїть близько до них. Характерна риса *patria potestas* – строгість повноважень, що належать домоволодільцю по відношенню до дітей. До імператорського часу він мав право прийняти новонародженого сина, дочку, онука тощо під свою владу і захист, в свій будинок, або викинути напризволяще за поріг будинку; в останньому випадку він міг наполягати і на тому, щоб інші не підбирали покинутої дитини.

Abstract. *Patria potestas* – a term of Roman law, denoting the power of the Roman master (father of the family) over children, including children of children, ie grandchildren, great-grandchildren and so on. This concept differs from *manus mariti* and *dominium* over things and slaves, although in its origin and character it is close to them (see *Manus*). A characteristic feature of *patria potestas* – the severity of the powers of the landlord in relation to children. Until imperial times, he had the right to accept a newborn son, daughter, grandson, etc. under his authority and protection, in his house, or to throw at random beyond the threshold of the house; in the latter case, he could insist that others not pick up the abandoned child.

Вступ. В римській сім'ї існувала практично безмежна батьківська влада над дітьми. На сьогоднішній день в жодній правовій культурі не існувало такого неприхованого вияву володарювання.

Є підтвердження в даному вислові: «Навряд чи є які інші люди, які мали б таку владу над своїми дітьми, що маємо ми, римські громадяни» (Гай Д. 1.1. 55) [1, с. 21].

Сукупність правових установлень, яка забезпечувала владу домовладки над членами своєї сім'ї, становила римське батьківське право. Римське право визнавало практично необмежену владу батька над дітьми. Така позиція призводила майже до повної відмови від особистих і майнових прав підлеглих.

Мати щодо дітей ніяких батьківських прав не мала і лише з поступовим визнанням когнатського споріднення її становище щодо своїх дітей набувало деякого правового значення (взаємне утримання і опіка).

* Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри права ВНАУ – Піковська Т.В.

Виклад основного матеріалу. Виправлення такої односторонності римських правових установлень щодо організації та змісту батьківської влади здійснювалося надзвичайно повільно. Тільки за часів імператора Юстиніана *patria potestas* багато в чому змінює свій характер. Припинення *patria potestas*. Залишком старого патріархального характеру *patria potestas* навіть в найпізнішому римському праві є її довічність: вона припиняється нормально тільки смертю батька. Ні досягнення сином повноліття, ні підстава ним свого власного окремого будинку і господарства, не тільки не припиняють батьківської влади, але навіть не впливають на її ослаблення. Лише придбання сином відомого звання знищує її; такими званнями в язичницькому Римі було для дочки звання весталки, в пізніший імператорський час для сина – звання консула, *praefectus praetorio*, *praefectus urbi*, *magister militum* або єпископа [1, с.29].

Але *patria potestas*, як право одностороннє, може бути припинена штучним шляхом – звільненням сина самим батьком, що називається *emancipatio*. Форма *emancipatio* була також утворена за допомогою штучного застосування згаданого принципу законів XII таблиць про триразовий продаж: батько, що бажав еманципувати сина, скоював триразову *mancipatio* його довіреному обличчю, а це останнє три рази відпускало його на волю. В результаті син робився *persona sui iuris*, набував господарської самостійності, та зате втрачав всякі спадкові права по своїй сім'ї. Останнє обмеження, втім, відпало, коли спадкове право було перебудоване по засадах когнатичної спорідненості. У імператорський час старі формальності були відмінені: імператор Анастасій встановив можливість *emancipatio per rescriptum principis* (так зв. *emancipatio Anastasiana*), а Юстиніан наказав взагалі, для *emancipatio* заява перед судом (так наз. *emancipatio Justinianeae*). У вигляді, нагороди за добровільну відмову від своїх батьківських прав (*praemium emancipationis*) батько і після *emancipatio* зберігає право на користування половиною майна сина.

Батьківська влада могла бути встановлена шляхом узаконення дітей від конкубіни. Узаконення є визнання законними дітей даних батьків, народжених ними поза законного шлюбу. Узаконення могло бути вироблено:

- а) наступним шлюбом батьків позашлюбної дитини;
- б) шляхом отримання відповідного імператорського рескрипту;
- в) шляхом зарахування сина в члени муніципальної сенату (курії), а дочки – шляхом видачі заміж за члена муніципального сенату (на членах муніципальних сенатів лежав обов'язок поповнювати зі своїх коштів недоїмки по податках, внаслідок чого це звання приймалося неохоче, і імператорам доводилося вводити різні заохочувальні заходи; до їх числа відносилося і узаконення).

На відміну від узаконення, який давав положення законних дітей особам, народженим від даних батьків, але поза шлюбом, усиновлення встановлювало батьківську владу над сторонньою особою. Усиновлення розрізнялося двох видів: якщо усиновитель, що не знаходиться під батьківською владою (*persona sui iuris*), це називалося *arrogatio*; якщо ж усиновлення вироблялося відносно особи,

яка перебуває під батьківською владою (*persona alieni iuris*), воно називалося *adoptio* [2].

По праву Юстиніана *arrogatio* відбувалося шляхом отримання на то імператорського рескрипту; *adoptio* – шляхом занесення в судовий протокол (*apud acta*) угоди колишнього господаря усиновлюваної з усиновлювачем у присутності усиновлюваної [2].

Необхідні умови усиновлення: а) всиновлювати може, як правило, тільки чоловік (жінка як виняток, саме, якщо вона до усиновлення мала дітей і їх втратила); б) усиновлювач не повинен бути підвладним (повинен бути *persona sui iuris*); в) усиновитель повинен бути старше усиновлюваної не менше як на 18 років (так як, за висловом римських юристів, «усиновлення наслідую природі», *adoptio naturam imitatur*, *DI7. 40.1*) [2].

Відносно аррогації потрібно ще, щоб магістрат справив розслідування обставин справи і з'ясував, чи не відіб'ється усиновлення не вигідно на інтересах усиновлюваної. Особисті права та обов'язки батьків і дітей корінним чином були різні на різних етапах римської історії. У найдавніший час батько мав щодо своїх дітей право життя і смерті, право продажу дітей. З плином часу ця сувора влада зм'якшувалася. Зрештою влада батька звелася до його праву застосовувати домашні міри покарання дітей, до обов'язку дітей надавати повагу батькам, у зв'язку з чим діти не могли пред'являти до батьків позовів, не могли одружуватися без згоди батьків і т.п. Батьки і діти взаємно були зобов'язані в разі необхідності пред'являти один одному аліменти. Отцю надавався позов проти всякого третьої особи, утримує його підвладного (так звана *filiis vindicatio*) [2, с. 12].

Сім'ю, засновану на підпорядкуванні владі *pater familias*, називали агнатською. Всі підвладні підкорялися владі одного *pater familias* і вважалися родичами, тобто агнатами. Кровний зв'язок на той час не мав правового значення. Тому дівчина, що виходила заміж і переходила жити до свого чоловіка, займала становище в цій родині дочки його батьків, тобто ставала сестрою братів і сестер свого чоловіка, втрачаючи при цьому родинні зв'язки зі своїми кровними батьками з усіма наслідками, що з цього випливали, наприклад, вона вже не могла стати спадкоємницею після їхньої смерті. Агнатське споріднення зберігалося й після смерті *pater familias*.

Агнати могли бути пов'язані між собою і кровним зв'язком, як, наприклад, батько й діти, проте юридичне значення мало лише підпорядкування владі *pater familias*. При цьому агнатське споріднення визначалося тільки по чоловічій лінії, оскільки йшлося про підпорядкування владі батька сімейства. Потомство дітей також ставало агнатами свого *pater familias* [4, с. 12].

Споріднення агнатів розрізнялося за лініями і ступенями. Агнати, що народилися від одного спільного предка, були родичами по боковій лінії, а ті, що походили один від одного, були родичами по прямій лінії. Ступінь агнатського споріднення визначався числом народжень, що утворювали це споріднення (син – агнат батька першого ступеня, онука – агнат другого ступеня). Ступінь споріднення по боковій лінії також обчислювався кількістю народжень від

спільного предка до другого родича. Наприклад, рідні брати й сестри – агнати другого ступеня по боковій лінії, оскільки їх розділяє одне народження від спільного предка; дядько й племінник – агнати третього ступеня по боковій лінії, бо дядько з батьком племінника – агнати другого ступеня плюс племінник – третє народження.

Після смерті *pater familias* його дорослі сини були носіями влади в сім'ї, а дружини й діти підпадали під їхню владу. Згідно з цим вільний від батьківської влади римський громадянин, навіть той, що не мав сім'ї, вважався *pater familias*. «*Pater familias* – той, кому належала влада в сім'ї, і правильно він так називався, хоча б у нього не було сина», – писав Ульпіан (Д. 50.16.195).

Глибока залежність підвладних від *pater familias* помітно стримувала цивільний обіг. Ніхто не бажав укладати правочин з підвладним, бо все одержане переходило у власність *pater familias*, який, разом з тим, за правочином ні до чого не зобов'язувався [3, с. 21].

Виробництво матеріальних благ у більшій кількості, ніж можуть спожити їх виробники, породжувало прагнення батьків закріпити накопичене протягом життя майно за кровними нащадками, передусім за дітьми. Агнатське споріднення суперечило природному бажанню батьків залишити спадщину своїм кровним дітям, які стали агнатами іншого *pater familias*. Поступово римляни надають перевагу кровному спорідненню, що стало основою нової, когнатської сім'ї, яка пов'язувала групу людей кровними узами. Деякий час ці два види сім'ї існували паралельно, проте когнатська сім'я за нових умов поступово витіснила агнатську, і дотепер залишається основою сімейно-правових відносин.

Кровне споріднення також визначали за лініями і ступенями. Розрізняли дві лінії – пряму і бокову. Пряма поділялася на висхідну і низхідну. Якщо родичі походили послідовно один від одного (батько, син, онука, правнук), – це родичі по прямій лінії. Родичів по прямій лінії, від яких походила конкретна особа, називали родичами по прямій висхідній лінії (батько, дід, прадід, мати, бабуся тощо). Родичі, що походили від цієї конкретної особи, становили пряму низхідну лінію (діти, онуки, правнуки). Родичі, які походили від одного спільного предка, були родичами по боковій лінії.

Ступінь споріднення по крові визначався відповідно до тих самих правил. Споріднення однієї особи завжди встановлювалося щодо якої– небудь іншої особи. Наприклад, Клавдій – двоюрідний брат Антонія. Оскільки обидва вони походять від одного спільного предка – діда, то є родичами по боковій лінії. Ступінь споріднення визначався кількістю народжень, які утворювали це споріднення, відліком від спільного предка (але без урахування його). Між дідом і його онуком Клавдієм – два народження. Так само між дідом та його другим онуком – два народження. Отже, чотири народження утворювали споріднення четвертого ступеня між двоюрідними братами Клавдієм і Антонієм [3, с. 42].

Родичі дружини, з одного боку, й родичі чоловіка, з іншого, були між собою свояками. Брати й сестри, що мали спільного батька і спільну матір, були повнорідними братами й сестрами. Брати й сестри, які мали спільну матір, але різних батьків – єдиноутробні. Якщо ж у них спільний батько, проте різні матері

– вони єдинокровні. Ті й інші називалися неповнорідними братами й сестрами. Якщо ж у них різні батьки й різні матері, вони не перебували в кровному спорідненні і називалися зведеними.

Визначення лінії і ступеня споріднення мало важливе значення для встановлення прав на спадщину, оскільки в спадковому праві діяв принцип: ближчий ступінь споріднення усував від спадщини родичів дальшого ступеня.

Висновки. Отже, з найдавніших часів римська патріархальна сім'я була і залишається зразком підпорядкування, коли домовладика мав право розпорядження не тільки майном своїх підопічних, а й, навіть, їх життям. Ані в історії, ані в сучасності немає прикладів такого суворого служіння батьку та сімейним звичаям взагалі. Однак, багато чого з положень римського права, що торкаються шлюбно– сімейних відносин, дійшло до нашого часу чи то в вигляді звичаїв, чи то в формі реального законодавства. Скоріше за все, римське право ще довго буде служити юристам усіх країн та менталітетів прикладом чіткості викладання, раціональністю рішень та всеосяжності питань, що регламентуються.

Список використаних джерел:

1. Безсонов Б. Н. Римське приватне право для ВНЗ. М.: Вид– во МДУ, 1997. 328 с.
2. Булдаков С. В. Римське приватне право: підручник для вузів. М.: Вагріус, 1998. 351 с.
3. Гай. Інституції. Хрестоматія з Римського приватного права. Н. А. Олешко та ін. М., 2001. 173 с.
4. Гамбаров Ю. С. Влада в римській сім'ї Збірник статей з римського права. М., 1989. 401 с. URL <http://yport.inf.ua/ottsovskaya– vlast– osnovaniya vozniknoveniya.html> (дата звертання 30.10.2021).
5. Дощов Д. В. Римське приватне право. за ред. В. С. Нерсисянца. М.: Норма– ІНФРА– М, 2002. 784 с. URL: https://stud.com.ua/35613/pravo/batkivska_vlada (дата звертання 30.10.2021).
6. Ісаєв А. Г. Основи римського приватного права. Київ.: АСТ, 2001. 560 с.
7. Опольська Н.М. Генезис права на свободу творчості в Стародавньому Римі. Альманах права. 2016. Вип. 7. С. 222– 225.
8. Опольська Н.М. Становлення права на свободу творчості у Стародавній Греції. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. 2015. Вип. 18(1). С. 11– 13.
9. Pikovska T. V. History of development of the concept of gender equality. Colloquium– journal. 2021. № 13 (100), część 2. P. 48– 55.

Анастасія САВЧЕНКО*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО ЗЛОЧИНИ НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. Досліджено ряд проблем, які виникають під час провадження в кримінальних справах про злочини неповнолітніх. Розкрито суть, зміст і значення кримінально-процесуального статусу неповнолітніх. Обґрунтовано необхідність особливого підходу до захисту неповнолітніх, які скоїли злочин і потрапили в сферу дії кримінального процесу. Узагальнено питання механізму реалізації неповнолітніми і їх законними представниками особистих прав.

Abstract. A number of problems that arise during proceedings in criminal cases of juvenile delinquency have been studied. The essence, content and significance of the criminal procedural status of minors are revealed. The need for a special approach to the protection of juveniles who have committed a crime and fall within the scope of criminal proceedings is substantiated. The issue of the mechanism of realization of personal rights by minors and their legal representatives is generalized.

Вступ. В умовах реалізації судово-правової реформи та удосконалення кримінально-процесуального законодавства особливого значення набуває питання щодо провадження в кримінальних справах про злочини неповнолітніх.

Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. Головним обов'язком діяльності держави є забезпечення прав і свобод людини, у тому числі неповнолітніх, серед яких є право на безпечне дитинство при достатньому життєвому рівні, право на опіку та піклування, виховання з боку батьків, або осіб, що їх замінюють, охорону здоров'я та лікування, відпочинок, доступ до безоплатної повної загальної та професійної освіти, право на справедливий судовий розгляд із забезпеченням права на захист на всіх стадіях кримінального процесу. Однією з гарантій охорони неповнолітніх є забезпечення їм права на захист у кримінальному судочинстві.

Одним із негативних соціальних явищ будь-якого суспільства є злочинність неповнолітніх та молоді. Відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства кожна особа, яка вчинила злочин, повинна нести кримінальну відповідальність.

Однак законодавець залежно від віку поділяє осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, на кілька категорій і встановлює для них певні процесуальні гарантії з метою захисту їх конституційних прав.

* Науковий керівник: ст.викл. кафедри права ВНАУ – Бабой А.М.

Однією з таких категорій осіб є неповнолітні, які підлягають підвищеному захисту з боку державних органів та посадових осіб. Саме тому справи, в яких беруть участь неповнолітні, виділяють в окреме провадження, в якому встановлено додаткові процесуальні гарантії захисту їх особистих прав.

За загальним правилом, кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину минуло 16 років, але не виповнилося 18 років і лише за вчинення деяких найбільш тяжких злочинів: умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, зґвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, крадіжку, грабіж, розбій, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство – з чотирнадцяти років [2].

До неповнолітніх, які вчинили суспільно небезпечні діяння, що підпадають під ознаки діяння, передбаченого ККУ, у віці, коли їм виповнилося 11 років, але до досягнення віку, з якого згідно з кримінальним законом можливе настання кримінальної відповідальності, суди застосовують заходи виховного характеру, передбачені ст. 105 ККУ Неповнолітній, який вчинив кримінальний проступок або нетяжкий злочин, може бути звільнений судом від покарання, якщо буде визнано, що внаслідок щирого розкаяння та подальшої бездоганної поведінки він на момент постановлення вироку не потребує застосування покарання. У цьому разі суд застосовує до неповнолітнього такі примусові заходи виховного характеру:

- 1) застереження;
- 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
- 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
- 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;
- 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально– виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом [3].

Виклад основного матеріалу. В даній статті розглянуто дискусійні проблеми кримінально– процесуального статусу неповнолітніх, які беруть участь у справах, порядку застосування щодо неповнолітнього заходів процесуального примусу, звільнення його від кримінальної відповідальності та інші спірні питання, що потребують вирішення в новому КПК. Також проаналізовано ефективність і результативність чинних норм з попередження, запобігання та припинення не тільки злочинів, але й будь-яких інших

протиправних дій неповнолітніх. Так як захист дітей завжди був і буде основним напрямом державної політики через те, що діти як ніхто зазнають антигромадського та іншому негативному впливу, їх дуже легко втягнути в кримінальну та будь-яку іншу заборонену законом діяльність. Саме тому захист дітей від протиправних посягань на їхній моральний та фізичний розвиток має особливу роль. Також у зв'язку з тим, що давно відома певна залежність злочинності загалом від злочинності неповнолітніх, яка сьогодні набула загрозливих розмахів. Тому, на мою думку, це питання буде завжди актуальним.

Поряд із загальними положеннями, що відносяться до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочини, кримінальний закон передбачає певні особливості кримінальної відповідальності для неповнолітніх. Ці особливості стосуються:

- 1) звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності або покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру;
- 2) видів покарання, які застосовуються до неповнолітніх;
- 3) звільнення неповнолітніх від відбування покарання.

Примусові заходи виховного характеру суди можуть застосовувати також до неповнолітніх, які у віці до 18 років вчинили злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо їх виправлення можливе без застосування покарання.

Тому закон встановлює:

- 1) вікову межу кримінальної відповідальності;
- 2) додаткові форми заміни кримінальної відповідальності іншими заходами, надаючи особливого значення обставинам, що пом'якшують покарання;
- 3) спеціальний режим виконання покарань тощо.

Однак значна їх частина присвячена аналізу лише окремих аспектів провадження в кримінальних справах неповнолітніх.

Останнім часом в Україні спостерігається тенденція підвищення темпів росту злочинності, особливо серед неповнолітніх, які засуджуються до різних строків та видів кримінального покарання. Розглядаючи проблему злочинності серед неповнолітніх сьогодні, необхідно виділити сукупність обставин та факторів, що сприяють її збільшенню, це, в першу чергу, пов'язано з кризовим явищем у соціальній та економічній сферах, що зумовлюють необхідність посилення соціального захисту неповнолітніх, визначення пріоритетних напрямів у цій важливій роботі.

Незважаючи на значні зміни у галузі охорони дитинства, існує цілий ряд невирішених проблем, що ускладнюють реалізацію прав та свобод дитини. Високий рівень дитячої злочинності, безпритульності, смертності є свідченням неефективної діяльності органів і служб у сфері захисту дитини, відсутністю дієвого механізму забезпечення прав та свобод [8].

Численні дослідження показують, що у своїй переважній більшості неповнолітні злочинці мали неблагополучну, занедбану сім'ю. Ця занедбаність на практиці буває досить різноплановою. Часто це загальна атмосфера неповаги батьків одне до одного, до дітей, оточуючих, образливі висловлювання на адресу

близьких людей, в тому числі – дітей, насильство над дітьми, жорстокість стосовно них, демонстративна байдужість, зайнятість батьків власними проблемами, ну і, зрозуміло, пияцтво одного чи обох батьків. Значне місце серед ненасильницьких способів займає пропозиція вчинити злочин, поєднана з переконанням у вигідності, прибутковості вчинення злочину та безкарності у зв'язку з недосягненням віку кримінальної відповідальності (у разі недосягнення потерпілим передбаченого віку) або ж із застосуванням обману щодо їх безкарності. Втягнення неповнолітніх у вчинення злочину шляхом застосування психічного насильства, що полягає у висловленні погроз заподіяння тілесних ушкоджень, чи розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, чи погроза вчинення інших дій, що негативно відіб'ються на житті потерпілого, на практиці трапляється не дуже часто. Цей спосіб втягнення застосовується переважно в тих випадках, коли неповнолітній вже перебуває під певним впливом (наприклад, членство в угрупованні з антисоціальною спрямованістю). Залучення до злочинної діяльності в такий спосіб вже ставить своєрідний маркер приналежності до певної групи антисоціального спрямування, що значною мірою ускладнює перебування такої особи в соціумі. Фізичне насильство як спосіб втягнення трапляється досить рідко. Здебільшого це потерпілі від домашнього насильства та особи, які перебувають під впливом антисоціальних угруповань, де насильство є формою залучення до кримінальної активності [7].

Проведення кримінальних справ неповнолітніх, що вчинили злочини, здійснюється у межах повноважень процесуальної діяльності органів дізнання, досудового розслідування, прокуратури і суду, спрямоване на досягнення завдань кримінального процесу і ґрунтується на його основних принципах.

Недосягнення особою вісімнадцятирічного віку на момент вчинення злочину (кримінально–правове неповноліття) повинно мати значення тільки при вирішенні питань, безпосередньо пов'язаних з кримінальною відповідальністю (вид покарання, його розмір, строки давності, рівень психічного розвитку тощо). В інших випадках неповноліття може мати значення лише під час прийняття процесуального рішення або здійснення процесуальної дії.

Основними причинами повернення справ на додаткове розслідування, за даними апеляційних судів, є: неповнота досудового розслідування, для усунення якої потрібне проведення слідчих та розшукових дій, спрямованих на збір нових доказів; істотне порушення процесуальних прав неповнолітніх; відсутність протоколу огляду місця події, медичного висновку про причину смерті потерпілого; невиконання вимог суду, викладених у попередніх судових рішеннях про повернення справ на додаткове розслідування; порушення права підсудного на захист.

Однією з умов забезпечення зазначених вимог закону є ретельне вивчення особистості неповнолітнього обвинуваченого. Саме тому, визначаючи загальні принципи призначення покарання, законодавство України встановлює не тільки характер та ступінь суспільної безпеки вчиненого злочину, а й особистість неповнолітнього [4, с. 12].

Дані, що характеризують особистість неповнолітнього обвинуваченого, необхідно збирати так само ретельно, як і докази, що стосуються факту злочину; вони мають бути відображені у відповідних процесуальних актах (обвинувальному акті, вирокі тощо).

Для того, щоб неповнолітній був притягнутий до кримінальної відповідальності законно і обґрунтовано та щоб запобігати безпідставному засудженню підлітків, необхідно досудове слідство і судовий розгляд кримінальної справи провести відповідно до вимог закону, з дотриманням процесуальних гарантій, які надаються для цієї категорії осіб з урахуванням їх віку, фізичного, а також психічного розвитку.

Одним із важливих питань вдосконалення кримінального процесу є визначення статусу неповнолітніх. Правове положення, яке займає неповнолітній у кримінальному судочинстві, дозволяє говорити про спеціальний його статус в даній діяльності. Для забезпечення прав неповнолітнього, який перебуває під слідством, надзвичайно важливо є своєчасно і правильно вирішити питання про набуття ним статусу обвинуваченого [5]. Саме з цього часу в притягнутого до кримінальної відповідальності неповнолітнього з'являються передбачені законом права, а в слідчого виникають зобов'язання щодо їх забезпечення.

До злочинів проти суспільної моральності щодо неповнолітньої особи законодавець виділяє п'ять складів злочинів, зокрема: Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 ч. 2, 3 КК); Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 ч. 2, 4 КК); Створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 ч.3 КК); Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 ч.3 КК), Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304 ч.1 КК) [6].

Правильне та своєчасне застосування найбільш ефективного запобіжного заходу щодо неповнолітнього, який притягується до кримінальної відповідальності, дозволяє всебічно, повно та об'єктивно дослідити всі обставини справи, своєчасно розглянути її в суді, попередити вчинення підлітком нового злочину, а також створити умови для початку процесу перевиховання правопорушника вже в ході досудового розслідування. Таким чином, специфічною рисою запобіжних заходів, які обираються щодо неповнолітніх злочинців, є їх примусово– виховний характер. Зазначені заходи істотно обмежують права і свободу підлітка, а у випадку взяття його під варту – повністю позбавляють можливості пересування. Зважаючи на це, запобіжні заходи повинні застосовуватися лише у випадках, коли це дійсно необхідно, та обов'язково на підставах і в порядку, передбаченому кримінально– процесуальним законодавством.

Розглядаючи зміст, процесуальний характер права на захист неповнолітнього обвинуваченого у кримінальному процесі, слід зазначити, що воно не належить одній процесуальній стадії, а надається кожному неповнолітньому обвинуваченому і забезпечення його передбачене на всіх

стадіях кримінального процесу. Обсяг процесуальних прав неповнолітнього обвинуваченого розвивається та змінюється під час розгляду кримінальної справи. Але незмінними на всіх стадіях залишаються положення неповнолітнього обвинуваченого як суб'єкта процесу та предмет його права на захист – доказ обставин, які заперечують обвинувачення, виключають чи пом'якшують відповідальність.

На практиці суди інколи визнають докази, одержані з порушенням прав неповнолітніх обвинувачених на захист. Тому, готуючи справу до судового розгляду, суд має ретельно перевірити, чи було неповнолітньому надано допомогу захисника на стадії досудового слідства.

З огляду на це було б доцільним передбачити в КПК норму про вступ захисника неповнолітнього в судовий процес з моменту відкриття кримінального провадження, якщо з'ясувалося, що до нього причетні неповнолітні – підозрювані або свідки (тобто якщо кримінальне провадження відкрито не тільки за фактом вчинення злочину).

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що організація та проведення кримінального провадження щодо неповнолітніх, спрямовані на захист їх прав, до них застосовуються насамперед заходи виховного характеру і вже в останню чергу – покарання.

Перед Україною стоїть нагальна проблема розробки законодавства, яке регулювало б усі питання щодо дотримання прав та інтересів неповнолітніх. Вкрай необхідною є удосконалення створення спеціалізованої системи, що захищала б права неповнолітніх. Тому необхідним є створення та впровадження в систему державних органів, що опікуються неповнолітніми, профілактичних програм, що базуються на відновному підході та розробка програм з підтримки сім'ї, програм з надання допомоги з виховання, ініціативи розвитку суспільства, розвиток ініціатив місцевих спільнот, схеми безпечного оточуючого середовища. При цьому слід постійно аналізувати ефективність і результативність чинних норм з попередження, запобігання та припинення не тільки злочинів, але й будь-яких інших протиправних дій неповнолітніх.

Необхідно виховувати неповнолітніх в умовах високої правосвідомості.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96– ВР. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 15.10.2021).
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. № 2341– III / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.11.2020).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13.04.2012 № 4651– VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 15.10.2021).
4. Кримінологія. Особлива частина: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. І. Даньшина. Харків: Право, 1999. 230 с.

5. Зелинский А. Криминология. Учебное пособие. МВД Украины. Харьков: Рубикон, 2000. 239 с.

6. Гритенко О.А. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність: теоретичні аспекти. Боротьба з молодіжною злочинністю : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (27 вересня 2013 р.). Одеса : Одеський державний університет внутрішніх справ, 2013. 238 с.

7. Бабой А.М. Особливості втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 277–283.

8. Опольська Н. М. Права дитини в Україні: монографія, 2-ге видання, перероблене та доповнене. Вінниця: ВНАУ. 2019. 289 с.

9. Опольська Н.М. Право на свободу творчості: монографія. Вінниця: Твори. 2020. 368 с.

Юлія ТРАЧУК *,
студентка 2 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА ЯК СУЧАСНОГО ЗАСОБУ ДОКАЗУВАННЯ В ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Анотація. У статті проаналізовано доцільність використання сучасного психофізіологічного засобу. Оцінено плюси та мінуси поліграфа на законодавчому рівні, а також розкрито питання про те, як правильно поводити себе під час «незвичної» співбесіди. Визначено правову основу виконання психофізіологічних опитувань осіб з використанням поліграфа. Порушено тему діяльності поліграфологів та методик їх роботи в Україні. Акцентовується увага на важливих аспектах проведення поліграфологічних досліджень. Обґрунтовано перспективні шляхи поліграфа на нормативній базі.

Abstract: The article analyzes the feasibility of using a modern psychophysiological tool. The pros and cons of the polygraph at the legislative level are assessed, as well as the question of how to behave during an "unusual" interview is revealed. The legal basis for conducting psychophysiological surveys of persons using a polygraph is determined. The topic of activity of polygraph examiners and methods of their work in Ukraine is raised. Emphasis is placed on important aspects of polygraph research. Perspective ways of a polygraph on a normative basis are substantiated.

Вступ. Поліграф – достатньо відомий у світі пристрій, свого роду новизна. Це прилад, який реєструє зміни психофізіологічних реакцій людини

* Науковий керівник: асистент кафедри права ВНАУ – Бабой В.С.

у відповідь на певні запитання. Стандартні запитання задаються завжди, незалежно від причини застосування поліграфа, наприклад, уточнення паспортних даних. Спеціальні(відповідної тематики) додають у випадку розслідування злочину. Вже протягом тривалого часу на території України детектор брехні використовується у приватному секторі, зокрема під час прийняття на роботу нових співробітників. Окрім того, поліграф використовують у державному секторі.

На сьогодні в Україні вже є законодавчо закріплене поняття поліграфа. Водночас висновки психологів щодо ефективності використання цього технічного приладу у кримінальному процесі не настільки однозначні. Загалом, більшість науковців у сфері правоохоронної діяльності схилиються до думки, що інформація, отримана за допомогою поліграфа, може бути доказом у кримінальному провадженні.

Враховуючи тенденцію до збільшення кількості випадків використання психофізіологічного приладу, існує висока вірогідність використання даних, які були отримані за його допомогою, як доказової бази в межах кримінального провадження вже у найближчому майбутньому.

Метою дослідження є розкриття сутності та проблем використання поліграфа в розкритті й розслідуванні злочинів, напрями його використання, а також визначення сучасних тенденцій застосування поліграфа.

Виклад основного матеріалу. Поліграф є різновидом психофізіологічної апаратури і являє собою комплексну багатоканальну апаратну методику реєстрації змін психофізіологічних реакцій людини у відповідь на пред'явлення за спеціальною схемою певних психологічних стимулів. Аналіз цих змін, що відбуваються в процесі опитування за допомогою поліграфа, дає змогу одержувати необхідну орієнтувальну інформацію та виявляти ту, яку людина приховує [4].

Основними фізіологічними показниками, які реєструються поліграфами, є: ритм дихання, інтенсивність потовиділення, рівень кров'яного тиску. Деякі детектори здатні порівнювати напругу голосових зв'язок, фіксувати розширення капілярів, реакцію зіниць тощо.

Акцентую увагу на тому, що перевірка на поліграфі може відбуватися лише з письмової добровільної згоди. Заборонено ставити питання особистого характеру: про політичні погляди, віросповідання, орієнтацію тощо. Навіть якщо роботодавцю дуже цікаво про це дізнатися, людина має право відмовитися відповідати [1].

Перевірка на поліграфі – це процес, що має чітку структуру та алгоритм. Якщо дотримуватися його, мати багато практичного досвіду, на виході професіонал отримує інформацію з високим рівнем правдивості. Якщо ж поліграфолог порушує алгоритм, пропускає якісь елементи, нехтує методиками запитань, певність отриманої інформації сильно знижується. І тоді людину, яка в чомусь винна, можуть виправдати або, навпаки, звинувачують того, хто не має жодного стосунку до порушення. Тому дехто вважає, що поліграф неефективний. Саме тому ефективність перевірки з поліграфом багато в чому

залежить від професійності поліграфолога. Усіх поліграфологів об'єднує три речі: назва професії, наявність робочого інструменту – поліграфа – і те, що вони ставлять запитання. Але кожен працює так, як його навчили, використовує свої методи, у цьому полягає специфіка. Зазвичай людину перевіряють на благонадійність: запитують, чи зловживає вона наркотиками, алкоголем, чи має ігроманію, чи крадає на попередньому місці роботи, чи підробляла документи, чи працювала на конкурента, чи брала/давала хабарі, чи зливала інформацію попередньої компанії тощо. Тобто досліджується бекграунд кандидата [11].

Більшості тестувальників турбує питання про те, чи може сильне хвилювання вплинути на результат. Під час перевірки ставлять різні запитання: контрольні, релевантні, нейтральні та інші. Якщо людина просто хвилюється через сам процес, то реакція на контрольні запитання може бути більшою, ніж на релевантні, які стосуються безпосередньо теми перевірки. Досвідчений поліграфолог це помітить і не сплутає просте хвилювання з реакцією організму на брехню. До того ж, існують техніки, що допомагають заспокоїти людину та привести її в нормальний стан.

Тому не дивно, що передтестова й міжтестова бесіди – дуже важливі. Завдання поліграфолога – пояснити, як буде відбуватися перевірка, акцентувати на тому, що маєтись на увазі під причетністю до чогось (можна робити це, стояти поруч або навіть випадково побачити) – усе це робиться для того, щоб невинну людину заспокоїти, а винну, навпаки, привести в напруження й дати зрозуміти, що немає шансів збрехати [3].

Окремо хочемо зазначити, що за своєю природою поліграфологія пов'язана з низкою природничих, технічних, медичних та правових наук. Визнаючи поліграф науково-технічним приладом серед дослідників «детектора брехні» точиться наукова дискусія щодо більшої приналежності поліграфа до тієї чи іншої науки. Медики стверджують, що поліграф є суто медичним приладом, оскільки в його основі використовуються надточні медичні прилади, які відслідковують серцебиття, дихання, частоту скорочення м'язів, підвищення температури. Психологи акцентують увагу на тому, що поліграф належить до сфери психодіагностики, як галузі психології, яка вивчає способи розпізнавання та вимірювання індивідуально-психологічних особливостей людини, теорію і практику визначення психологічного діагнозу. Більше того вони наполягають на приналежності поліграфа до психометрики, що є основою психодіагностики і вивчає кількісні вимірювання індивідуально-психологічних особливостей індивідуумів. Кібернетики схиляються до думки щодо приналежності поліграфа до їх сфери діяльності, оскільки його основу становить комп'ютерне апаратно-програмне забезпечення, яке дає можливість вимірювати психофізіологічні реакції людини в процесі її опитування [10]. Криміналісти доходять думки, що поліграф є одним із науково-технічних приладів, які мають спеціальне призначення і за допомогою якого можна перевірити правду і брехню в людини, що особливо у важливо для системи кримінального судочинства. Доводять, що не даремно зарубіжні вчені визначили синонімом слова поліграф такі слова як лай-детекція або ж детектор брехні [2].

На мою думку, різні країни відповідно до етнічного, політичного, правового, економічного, соціального, культурного розвитку самі визначали потребу у застосуванні поліграфа. Однозначно не можна стверджувати, що на даний час цей процес має завершений характер, а результати поліграфологічного дослідження здобули всесвітнє визнання. Позитивним є те, що кількість країн, потенційних користувачів поліграфа, щороку зростає, а це підтверджує значимість досліджень, пов'язаних з ним, у вирішенні найскладніших питань, які потребують однозначного з'ясування [5]. Однозначно не можна стверджувати, що на даний час цей процес має завершений характер, а результати поліграфологічного дослідження здобули всесвітнє визнання. – країни, в яких застосування поліграфа врегульовано окремим законом;

- країни, де застосування поліграфа врегульовано окремими правовими нормами закону, якими регулюється ширше коло суспільних відносин;

- країни, де застосування поліграфа врегульовано підзаконними нормативно-правовими актами;

- країни, в яких застосування поліграфа нормативно не врегульовано [7].

Щодо України, то за радянської доби ставлення до поліграфа здебільшого було негативне, що й перейшло в подальшому у спадок у молоду українську державу. Одним із переломних моментів негативного ставлення до поліграфа стало прийняття чинно діючого Кримінального процесуального кодексу України у 2012 році. Хоча в ньому і не міститься окремих норм, які б регулювали діяльність щодо його використання, але, разом з тим, і заборона на виконання досліджень під контролем поліграфа також відсутня [8].

Однак, хочу підкреслити той факт, що розвиваючись, ці практичні напрями, нажаль, стикаються з проблемним питанням різного характеру, особливо, що стосується сфери кримінального судочинства. Часто постає питання серед частини слідчих, прокурорів, суддів щодо замалої вітчизняної практики застосування поліграфа; недостатньої розробленості нормативно-правових документів, які регламентують діяльність по його використанню; доцільності застосування цього приладу та його результатів у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному провадженні; недостатній поінформованості з міжнародної правозастосовної практики використання поліграфа та його результатів тощо.

Нині, я вважаю, дедалі більшої популярності набуває поліграф в інших сферах суспільних відносин. Сьогодні основними користувачами психофізіологічних перевірок з його використанням залишаються комерційні структури. Вони активно впроваджують поліграф у свою діяльність, зокрема в: банківські установи, страхові компанії, автотранспортні компанії, сервісні центри, інші приватні та державні підприємства.

Правовою основою виконання психофізіологічних опитувань осіб з використанням поліграфа є: Конституція України; Кримінальний кодекс України; Кримінальний процесуальний кодекс України; Цивільний кодекс України; Господарський кодекс України та ін. [6].

Як уже неодноразово зазначалося, використання поліграфа знаходить відображення у різних правових галузях: цивільному, кримінальному, господарському, адміністративному судочинстві; у трудових і сімейних правовідносинах і т.п. Він широко застосовується: у військовооборонній та стратегічній діяльності; банківській і кредитно-фінансовій сфері; комерційній діяльності.

Слід зауважити, що опитування з використанням поліграфа має свої особливості, правові рамки та принципи про що я неодноразово зазначала.

Акцентую увагу на важливих аспектах проведення поліграфологічних досліджень:

1. Поліграфологічне дослідження – це спеціально організований і науково обґрунтований комплекс методів і прийомів їх застосування для отримання, порівняння й інтерпретації психофізіологічних реакцій особи у відповідь на стимули (подразники). Інформація, отримана за результатами дослідження, має орієнтуючий характер і не є підставою для притягнення особи до юридичної відповідальності або прийняття будь-яких адміністративно-управлінських рішень.

2. Опитувана особа може в будь-який час зупинити тестування за власною ініціативою та відмовитись від подальшого його проведення.

3. Поліграфологічне дослідження проводиться тільки за наявності добровільної згоди особи. Надаючи таку згоду, особа фактично погоджується з усіма умовами проведення даної процедури і засвідчує своїм підписом, що усвідомлює рівень достовірності та орієнтованості отриманої інформації.

4. У випадку наявності достатніх підстав вважати, що спеціаліст поліграфа своїм діями допустив порушення законодавства, опитувана особа має право оскаржувати ці дії у встановленому законом порядку.

5. Усі спеціалісти-поліграфологи проходять належну підготовку та отримують сертифікати міжнародного зразка.

6. Усі особи у встановленому порядку, незалежно від посад та військових звань, проходять опитування з використанням поліграфа на загальних, рівних умовах.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, слід зазначити, що в Україні використання поліграфа прямо не заборонено, а, щоб проводити дослідження, особі достатньо мати поліграф та пройти хоча б двотижневі курси. Чинне законодавство не передбачає жодних зобов'язань або ж ліцензійних умов, тож доступ до такого виду психофізіологічних тестувань є вільним. Крім того, навіть у процесі розслідування злочинів використання поліграфа можливе лише за добровільної згоди особи. Це передбачено ст. 8 закону «Про оперативно-розшукову діяльність».

На моє глибоке переконання, головною проблемою використання поліграфа є цілковита залежність отриманих результатів від експерта, який проводить таку перевірку. З огляду на те що в судовому реєстрі спеціалістів-поліграфологів немає, з точки зору законодавства в Україні відсутні «якісні» фахівці. Учені та практики стверджують, що поліграф є засобом проведення

психофізичного дослідження та надання експертного висновку з описанням такої процедури, але не визначають ступеня об'єктивності висновку на підставі отриманих результатів. Адже йдеться про спроможність експертного висновку стати доказом. І якщо поліграфолог «щось недобачить» або ж «недочує» чи спрацює людський фактор, то невинна людина може в одну мить перетворитися на злочинця.

До того ж, кожен із нас розуміє, що на жаль, жоден прилад не дасть відповіді на запитання, чи пов'язано емоційне збудження та стрес особи з правопорушеннями, які вона вчиняла чи сприяла їх вчиненню. Доки такі прилади не будуть винайдені, питанням розслідування кримінальних і військових справ повинні займатися компетентні органи, суворо дотримуючись не лише положень КПК, а й міжнародних стандартів та презумпції невинуватості.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96– ВР. URL : [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96– %D0%B2%D1%80](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80) (дата звернення 15.10.2021).
2. Закон України «Про оперативно – розшукову діяльність» від 18.02.1992 № 2135– XII. URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135– 12#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text)(дата звернення 18.10.2021).
3. Проект Закону України «Про поліграфологічну діяльність» від 04.03.2016 № 4094-1. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH35Q1AA?an=3> (дата звернення 22.10.2021).
4. Ковальчук С. О. Поліграф як нетрадиційний криміналістичний засіб і можливості його використання в кримінально-процесуальному доказуванні. Актуальні проблеми криміналістики: наук.– практ. конф. Донецьк : Донецьк. ін–т внутр. справ МВС України, 2001. С. 92–100.
5. Колос С.С. Актуальні питання доказової діяльності суду під час судового розгляду в кримінальному провадженні. Право і суспільство. 2019. № 1. ч. 2. С.154-158.
6. Лешкович Т. А. Форми використання поліграфа в кримінальному провадженні України Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013 № 6-1. том 2. С. 195.
7. Мотлях О. І. Місце результатів поліграфологічних досліджень в системі забезпечення доказів у кримінальному провадженні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2012. Вип. 19. т. 4. С. 147–149.
8. Мотлях О.І. Основи поліграфології : лекц. курс. Київ. : Освіта України. 2019. 46 с.
9. Юрченко–Шеховцова Т. І. Психологічна характеристика основних компонентів правосвідомості. Актуальні проблеми психології : Зб-к наук. праць Інс–ту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Київ : ДП «Інформаційно–

аналітичне агентство». 2017. Том. Х. Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія. Вип. 30. С. 241–249.

Ірина ЧОРНА*,
студентка 3 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ПРАВОВИЙ СТАТУС СПЕЦІАЛЬНО– УПОВНОВАЖЕНИХ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Анотація. У статті визначено правовий статус спеціально – уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні. Проаналізовано положення нормативно– правових актів України, якими закладено концептуальні засади діяльності спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні, зокрема, в частині визначення їхніх повноважень. Акцентовано на необхідності вдосконалення чинного антикорупційного законодавства та надано відповідні пропозиції.

Abstract. The article defines the powers of specially authorized entities in the field of anti– corruption in Ukraine. The provisions of normative legal acts of Ukraine, which lay down the conceptual principles of the activities of specially authorized entities in the field of anti– corruption in Ukraine, in particular, in terms of defining their powers, are analyzed. Emphasis was placed on the need to improve the current anti– corruption legislation and appropriate proposals were made.

Вступ. В Україні до початку проведення антикорупційної реформи, що розпочалася у 2014 році, систему органів із протидії корупції утворювали підрозділи різних правоохоронних органів, які, окрім іншого, часто дублювали один одного у своїх повноваженнях або ж, навпаки, не мали достатніх повноважень для ефективного попередження, виявлення, припинення та розслідування корупційних діянь [1]. Станом натеper у нашій державі діє низка антикорупційних органів. Зокрема, відповідно до абзацу чотирнадцятого частини першої статті 1 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1700–VII «Про запобігання корупції» [2], спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції визначено органи прокуратури, Національної поліції (далі – НП), Національне антикорупційне бюро України (далі – НАБУ) та Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК). Принагідно зазначимо, що, згідно з міжнародно визнаними принципами функціонування антикорупційних установ, збірка яка має назву «Джакартська заява про

* Науковий керівник: к.е.н., доцент кафедри адміністративного менеджменту та альтернативних джерел енергії ВНАУ – Колесник Т.В.

принципи роботи антикорупційних агентств», для ефективної діяльності таких установ останні повинні мати досить сильні повноваження, функціональний імунітет тощо. У зв'язку із викладеним вибрана тема є актуальною.

Наукова новизна полягає в тому, що є одним з перших комплексних монографічних досліджень в адміністративно– правовій науці. Унаслідок проведеного аналізу сформовано пропозиції щодо вдосконалення антикорупційного законодавства України та діяльності спеціально уповноважених суб'єктів, діяльність яких спрямована на реалізацію державної антикорупційної політики держави.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до вимог ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700 VII суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є:

1) Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України – є главою держави і виступає від її імені.

Президент України є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина (ст. 102). Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень (ст. 105). Отже Президент України виконує відповідні повноваження – з моменту складання ним присяги народів і до моменту складання такої присяги новообраним Президентом України або дострокового припинення повноважень Президента України.

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови. Обрані відповідно до закону представники українського народу у Верховній Раді України. Народні депутати України не можуть мати іншого представницького мандата, бути на державній службі, обіймати інші оплачувані посади, займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності), входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку [1].

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування. До державних службовців належать громадяни України, які займають посади державної служби в державному органі, органі влади Автономної Республіки Крим або їх апарату, одержують заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету, крім випадків, визначених законом, та здійснюють встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з реалізацією завдань та виконанням функцій державного органу або органу влади Автономної Республіки Крим. Зокрема, щодо:

– підготовки пропозицій стосовно формування державної політики у відповідній сфері;

– розроблення, експертизи та/або редагування проектів нормативно–правових актів;

– надання адміністративних послуг;

- здійснення державного нагляду (контролю);
- управління державним майном або майном, що належить Автономній Республіці Крим, державними корпоративними правами;
- управління персоналом державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим або їх апарату;
- реалізації інших повноважень відповідного органу [2].

г) військові посадові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби.

Військові посадові особи Збройних Сил України – це військовослужбовці, які обіймають штатні посади, пов'язані з виконанням організаційно–розпорядчих чи адміністративно–господарських обов'язків, або які спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків згідно із законодавством.

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій).

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою.

Професійним суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі.

д) особи рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, державної кримінально–виконавчої служби, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, податкової поліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту.

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно–заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи.

Прокуратура України становить єдину систему, яка в порядку, передбаченому спеціальним законом, здійснює встановлені Конституцією України функції з метою захисту прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави [6].

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» прокурором органу прокуратури є:

- 1) Генеральний прокурор України;
- 2) перший заступник Генерального прокурора України;
- 3) заступник Генерального прокурора України;

- 4) заступник Генерального прокурора України – Головний військовий прокурор;
- 5) керівник підрозділу Генеральної прокуратури України;
- 6) заступник керівника підрозділу Генеральної прокуратури України;
- 7) прокурор Генеральної прокуратури України;
- 8) керівник регіональної прокуратури;
- 9) перший заступник керівника регіональної прокуратури;
- 10) заступник керівника регіональної прокуратури;
- 11) керівник підрозділу регіональної прокуратури;
- 12) заступник керівника підрозділу регіональної прокуратури;
- 13) прокурор регіональної прокуратури;
- 14) керівник місцевої прокуратури;
- 15) перший заступник керівника місцевої прокуратури;
- 16) заступник керівника місцевої прокуратури;
- 17) керівник підрозділу місцевої прокуратури;
- 18) заступник керівника підрозділу місцевої прокуратури;
- 19) прокурор місцевої прокуратури.

Усі прокурори в Україні мають єдиний статус незалежно від місця прокуратури в системі прокуратури України чи адміністративної посади, яку прокурор обіймає у прокуратурі [3].

є) члени Національного агентства з питань запобігання корупції. Члени Національного агентства з питань запобігання корупції, працівники апарату Національного агентства та його територіальних органів є державними службовцями.

ж) члени Центральної виборчої комісії. Члени Центральної виборчої комісії відповідно до Закону України «Про Центральну виборчу комісію» є посадовими особами.

з) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим. Згідно із приміткою до статті 364 Кримінального кодексу України службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно– розпорядчих чи адміністративно– господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом [4].

2) особи, які прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті. Відповідно до абзацу третього частини

другої статті 81 Цивільного кодексу України юридичні особи публічного права створюються за розпорядчими актами Президента України, органу державної влади, органу влади АР Крим або органу місцевого самоврядування. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом [5].

Висновки. Таким чином, повноваження спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні повинні бути чітко регламентованими законодавцем. Підбиваючи підсумки, хочу зазначити, що дефініція «повноваження» в науковій доктрині може тлумачитися як комплекс прав та обов'язків, що обумовлені конкретними завданнями. У зв'язку з цим хочу акцентувати, що чинне антикорупційне законодавство потребує вдосконалення, зокрема, в частині чіткого визначення повноважень на законодавчому рівні кожного спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції в Україні відповідно до покладених на нього завдань.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700–VII Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. С. 3186. Ст. 2056.
2. Hotsuliak Yu., Opolska N. Obraz Temidy w starożytnej świadomości prawnej Studia Warmińskie. 2018. № 55. Р. 265– 279. URL : <https://publons.com/publon/18403038/> (дата звернення 02.11.2021).
3. Голосніченко Д. Повноваження як об'єкт дослідження загальної теорії держави та права. Право України. 2008. № 1. С. 15–18.
4. Опольська Н. М. Булінг: юридичний склад проступку. Підприємництво, господарство і право. 2019. №10. С. 101– 107. URL : <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/18.pdf> (дата звернення 02.11.2021).
5. Про Прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697–VII Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 2–3. Ст. 12.
6. Опольська Н.М. Право на свободу творчості: монографія. Вінниця: Твори. 2020. 368 с. URL : <http://vsau.vin.ua/repository/getfile.php/28774.pdf> (дата звернення 02.11.2021).
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. 379 с.
8. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 47. Ст. 2051.

Ліна ШВЕЦЬ*,
студентка 4 курсу,
факультет менеджменту та права,
Вінницький національний аграрний університет
Вінниця, Україна

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ КОДЕКСУ УКРАЇНИ З ПРОЦЕДУР БАНКРУТСТВА

Анотація. *Стаття присвячена розгляду питань ефективності сучасного стану Кодексу України з процедур банкрутства. У статті розкрито поняття неплатоспроможності та банкрутства фізичної особи. Розглянуто становлення інституту банкрутства на території України з часів Київської Русі і до сьогодення. Проаналізовано наукові праці у сфері банкрутства.*

Abstract. *The article is devoted to the issues of efficiency of the current state of the Bankruptcy Code of Ukraine. The article reveals the concept of insolvency and bankruptcy of an individual. The formation of the institution of bankruptcy on the territory of Ukraine from the times of Kievan Rus to the present is considered. Scientific works in the field of bankruptcy are analyzed.*

Вступ. Набуття чинності Кодексом України з процедур банкрутства є вже четвертою спробою законодавця з моменту незалежності України суттєво змінити законодавство про банкрутство. Законодавство у сфері банкрутства має на меті регулювання умов та порядку відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом та застосування ліквідаційної процедури з метою повного або часткового задоволення вимог кредиторів. Нормативно–правова база системи банкрутства стає більш уніфікованою по відношенню до світового законодавства і, водночас, відповідає ситуації, що склалася на даному етапі реформування та розвитку економіки України.

Суттєвий вклад в дослідження питань пов'язаних із аналізом ефективності нормативно–правової бази у сфері регулювання банкрутства: О. Беяневич, О. Бірюкова, І. Вечірко, Л. Грабован, В. Джунь, С. Жуков, О. Круглова, О. Подцерковний, Б. Полякова, П. Пригуза, В. Радзивілюк, М. Телюкіна, М. Тітов, Ю. Чорна та інші.

Виклад основного матеріалу. Інститут банкрутства має доволі давню історію, адже відносини кредитора та боржника регулювалися протягом надзвичайно довгого періоду часу. Ще в римському праві кредиторам надавалася можливість розпоряджатися усім майном боржника після того, як представник кредиторів складав його детальний опис. Майно могло продаватися на аукціоні, а гроші розподілятися між кредиторами на основі встановлених квот. У свою чергу в період середніх віків, за магдебурзьким правом, а також за законами окремих міст Німеччини, питання неспроможності фізичних і юридичних осіб

* Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри права ВНАУ – Маньгора Т.В.

регулювалися доволі жорстко. Майно боржника, переважно, повністю підлягало конфіскації для якомога більш справедливого та рівного задоволення вимог кредиторів. В умовах феодалізму вільний землероб за несплату боргів міг стати кріпаком. А на Сході несправний боржник піддавався принизливим фізичним покаранням, та навіть, підлягав страті [16, с. 140].

З цього можна зробити висновок, що боржник ніс відповідальність безпосередньо не майновими інтересами, а переважно своїми особистими правами.

Із плином часу ставлення до неплатоспроможних боржників, як до злочинців, змінювалося. Практика здійснення підприємницької діяльності свідчила, що неспроможність могла статися не тільки внаслідок умисних незаконних дій боржника. А тому усі наступні дії і способи, що використовувалися учасниками майнових відносин з метою розв'язання проблем неплатоспроможності, почали оформлюватися у самостійний інститут права. А тому розвиток даної сфери законодавства у більшості країн Європи того часу відбувався за схожими етапами.

Науковці стверджують, що становлення інституту банкрутства в Україні відбувалося за надзвичайно складних умов. Витоки конкурсного права можна знайти ще у давньо– київській пам'ятці – Руській Правді. Це свідчить про те, що формування інституту банкрутства в нашій країні починається з становленням державності та розвитком торгових відносин. Цей інститут пройшов декілька етапів у своєму генезисі [5, с. 88].

У період першого з виділених етапів, давньоруський конкурсний процес розпочинає свій розвиток з Руської Правди. У цей час судових органів, як таких не існувало, а суддями були князі, посадники та інші. При конкуренції вимог кредиторів унаслідок неоплатності боржника предметом стягнення ставало не тільки майно неплатника, а і він сам. Тобто, стягнення кредиторів було звернене на особистість боржника. Боржник підлягав продажу, а отримані кошти розподілялися між кредиторами за встановленою черговістю: іноземці, іногородні та інші кредитори.

Другий етап розвитку припадає на період існування царської Росії. Його початок знаменується прийняттям Статуту неспроможності 1740 року. В статуті містилося визначення поняття неплатоспроможності, було передбачено мирову угоду, яка повинна була застосовуватися для попередження розподілу майна боржника. Цим актом було вперше законодавчо закріплено статус кураторів як посадових осіб, які обираються кредиторами або призначаються Комерц–колегією, діють за дорученням суду та представляють інтереси боржника. До кураторів висувалися вимоги щодо сумлінності, виборності лише з кредиторів п'ятої черги, наявності російського підданства, за виключенням ситуацій, коли боржник або будь– хто з кредиторів були іноземцями [5, с.92]. Однак, незважаючи на безліч позитивних аспектів, даний статут так і не отримавши подальшого практичного застосування.

Третій етап збігається із періодом становлення і розвитку Радянської системи управління. Конкурсний процес цього часу складався із судової

практики, побудованої на дореволюційних правилах про неспроможність. Незважаючи на те, що Цивільний кодекс РСФСР 1922 року містив положення щодо неспроможності торгових товариств та фізичних осіб, будь-яких норм, що регулювали саму процедуру банкрутства, не існувало. В Українській РСР дані положення з'явилися дещо пізніше, у Цивільному процесуальному кодексі 1929 року. З уведенням монополії державної власності, посилення планових основ в економіці цей інститут втратив своє призначення. Офіційна доктрина того часу не визнавала інститут банкрутства, оскільки при плановій соціалістичній економіці, як проголошувалося, не було місця неспроможності. На початку 60-х років загальні норми про банкрутство були виключені із законодавства [5, ст. 93].

Також чимало науковців та практиків виділяють окремо декілька етапів розвитку українського законодавства в сфері регулювання банкрутства за часів незалежності України, які відповідають періодам дії Законів про банкрутство.

Перед тим, як звертатись до аналізу чинного законодавства, варто зазначити, що неплатоспроможність – це неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства [7].

У свою чергу банкрутство – це є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити встановлені у порядку, визначеному цим Кодексом, грошові вимоги кредиторів інакше, ніж через застосування ліквідаційної процедури [7].

Відповідно, банкрутом є боржник, неспроможність якого виконати свої грошові зобов'язання встановлена господарським судом. Порядок та умови визнання юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців банкрутами визначаються нормами Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Кодексом України з процедур банкрутства.

Сьогоднішній стан української економіки не дає змоги розвиватись суб'єктам господарювання на такому рівні як в розвинутих країн світу. Важливими факторами є не тільки корупція та проведення антитерористичної операції на сході, а ще й недостатні навички ведення бізнесу та найголовніше невміння подолання труднощів, які постають після здійснення неблагополучних ризикових рішень, або які постають в умовах складних економічних відносин.

Не можна не погодитись із твердженням Сукрушевої Г. та Папуцин В., що на ринковій економіці банкрутство є закономірним явищем, адже збиткові, неефективні та неплатоспроможні підприємства припиняють свою діяльність через відповідні фактори, хоча сьогодні і рентабельні підприємства в скрутному фінансовому становищі [13, с. 140].

Майбутнє збанкрутіле підприємство характеризується тривалим нестабільним станом фінансів та неефективним їх використання. Визначення ймовірності настання банкрутства підприємства проводиться на аналізі його фінансового стану. Під час проведення аналізу фінансово-господарського стану підприємств беруться до уваги такі показники:

- показники оцінки стану основних засобів та ресурсів;
- показники оцінки ліквідності;
- показники оцінки фінансової стійкості;
- оцінка рентабельності [12].

Деякі науковці вважають, що банкрутство є однією з найпоширеніших підстав ліквідації юридичних осіб та припинення підприємницької діяльності фізичних осіб. За допомогою правового механізму банкрутства здійснюється звільнення господарського обороту від неефективних, не конкурентоспроможних суб'єктів господарювання [8, с. 140].

Проте на відміну від банкрутства як юридичного факту, що встановлюється судом та породжує певні правові наслідки, неплатоспроможність є фактичним станом, у якому опинився суб'єкт господарювання, пасиви якого перевищують його активи, що унеможлиблює проведення ним розрахунків з кредиторами.

Справи про банкрутство підвідомчі господарським судам і розглядаються ними безпосередньо за місцезнаходженням боржника, якщо це юридична особа або місцем проживання, якщо боржником являється фізична особа – підприємець.

Відповідно до Кодексу України з процедур банкрутства учасники у справі про банкрутство – це сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також у випадках, передбачених цим Кодексом, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір [7].

Кодекс, прийнятий Верховною Радою України 18.10.2018 на виконання окреслених напрямів розвитку, спрямований на підвищення ефективності процедур банкрутства, а також за прогнозами соціально-економічних наслідків мав сприяти значному зменшенню рівня корупції.

У розумінні Закону України «Про запобігання корупції» корупція – це використання особою, визначеною Законом, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, визначеній Законом, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [4].

Основною метою державної політики у сфері протидії корупції є виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкова відповідальність винних у їх вчиненні. Відповідно до Конвенції ООН проти корупції, яка набула чинності для України 01.01.2010, кожна Держава– учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка

відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості і відповідальності [9].

Кодекс України з процедур банкрутства містить ряд нововведень, застосування яких сприятиме покращенню позицій України в світових рейтингах. Кодексом, зокрема, змінено підхід до встановлення та виплати грошової винагороди арбітражного керуючого, збільшено розмір мінімальної грошової винагороди. Статтею 30 Кодексу визначено мінімальні розміри основної грошової винагороди арбітражного керуючого за виконання ним інших повноважень, зокрема, розпорядника майна або ліквідатора – не менше трьох розмірів мінімальної заробітної плати за кожний місяць виконання арбітражним керуючим повноважень, керуючого санацією – не менше ніж чотири розміри мінімальної заробітної плати [7].

Цілком імовірно, що урядовці можуть охоче відмовлятися від корупційних діянь за умови виплати їм належної заробітної плати, навіть якщо це не відповідає їх власним інтересам. Гіпотеза справедливої заробітної плати передбачає, що встановлення певного рівня заробітної плати (так само її підвищення або зниження) має вагомий вплив, а викорінення корупції через політику встановлення гідної заробітної плати може бути не дуже затратним, порівняно з «максимізацією» доходів шляхом отримання неправомірної вигоди. Шавалюк Л. стверджує, що якщо низька заробітна плата державних службовців спонукатиме суспільство до посилення корупції в країні, це може призвести до меншої ймовірності виявлення та покарання правоохоронними органами осіб, винних в корупційних діяннях [15].

Зрозумілим є той факт, що неплатоспроможність не має ототожнюватись виключно з корупційними схемами, ухиленням від сплати податків або перерозподілом власності. Банкрутство є одним із інструментів ефективного функціонування ринкової економіки у всьому світі. Адаптація міжнародного досвіду до вітчизняних умов, заручення підтримкою міжнародних організацій та спільнот, невідворотність відповідальності за правопорушення мають стати визначальними факторами в боротьбі з корупцією.

Визнання недійсними правочинів боржника є одним із заходів, що сприяють відновленню платоспроможності боржника. Застосування такого заходу у процедурі банкрутства має, безумовно, позитивні наслідки як для боржника, так і для кредиторів по справі, оскільки його результатом може бути як повернення майна боржника, що незаконно вибуло з його володіння, так і зменшення розміру кредиторських вимог, що ґрунтувались на спірному правочині [2].

Пунктом 2 частини другої статті 16 Цивільного кодексу України визнання правочину недійсним визначено як один із способів захисту цивільних прав та інтересів [14]. Відповідно до частини другої статті 215 ЦК України недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна із сторін або інша зацікавлена особа заперечує його дійсність на підставах, встановлених

законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин) [14].

Посилаючись на частину першу статті 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною вимог, які встановлені у статті 203 ЦК України. А тому можна зробити висновок: якщо вчинений правочин не відповідає хоча б одній із вказаних у статті 203 ЦК України вимог, він може бути визнаний недійсним.

Також, обов'язково треба звернути увагу на правову позицію, викладену у пункті 2.9 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними», на підставі статті 215 ЦК України недійсними можуть визнаватися не лише правочини, які не відповідають цьому Кодексу, а й такі, що порушують вимоги інших законодавчих актів України, указів Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, інших нормативно–правових актів, виданих державними органами, у тому числі відомчих, зареєстрованих у встановленому порядку [11].

Зрозумілим є те, що Цивільний кодекс України визначає загальні підстави для визнання недійсними правочинів за участі боржника. Водночас вимоги Кодексу, як і вимоги чинного до 21 жовтня 2019 року Закону, є спеціальними відносно до загальних, установлених ЦК України підстав для визнання правочинів недійсними. Тобто стаття 42 КУЗПБ, якою врегульовано питання визнання недійсними правочинів боржника, встановлює специфічні підстави для визнання правочинів недійсними, які характерні виключно для правовідносин, що виникають між боржником і кредитором у процесі відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом. А тому обов'язково варто зазначити, що наявність можливості визнання недійсними очевидно збиткових правочинів боржника значно знижує ризики внесення до реєстру вимог кредиторів боржника штучно створеної заборгованості.

Визнання недійсними правочинів боржника в процедурі неспроможності науковці називають одним з найважливіших господарсько–правових засобів відновлення платоспроможності боржника.

З набранням чинності Кодексом України з процедур банкрутства науковці та практики очікували суттєве змінення правового регулювання інституту банкрутства, зокрема підстави та наслідки визнання недійсними правочинів боржника.

Так для порівняння, у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» передбачена можливість визнання недійсними правочинів (договорів) та спростування майнових дій боржника, а статтею 42 Кодексу України з процедур банкрутства передбачено визнання недійсними правочинів боржника, що є більш вдалою правовою конструкцією [3, 7].

Законодавцем у Кодексі розширено коло осіб, які мають право звернутися до господарського суду із заявою про визнання недійсним правочину, вчиненого боржником. Так, до кола осіб, які наділені таким правом, віднесено і заставних

кредиторів, на відміну від положень статті 20 Закону, яка наділяла таким правом лише конкурсних кредиторів та арбітражного керуючого, тому очікується збільшення кількості таких спорів, що розглядатимуться господарськими судами у межах справи про банкрутство [3, 7].

Крім того, збільшено так званий «підозрілий» період з одного року за чинним Законом до трьох років за Кодексом, що по факту сприятиме більш ефективному захисту прав кредиторів та унеможливиловатиме шахрайські дії боржника з майном, які призводять до його неплатоспроможності.

В той же час, редакція частини 3 статті 42 Кодексу через недосконалість процедури повернення майна боржнику може призвести до певних негативних наслідків і неможливості повернення майна на стадіях розпорядження майном та санації. Саме на цих стадіях арбітражний керуючий та кредитори мають акумулювати все майно боржника, щоб не лише не допустити банкрутства боржника, а й відновити його платоспроможність. Такий висновок випливає з того, що у разі визнання недійсними правочинів боржника з підстав, передбачених цією статтею, оскільки кредитор зобов'язаний повернути до складу ліквідаційної маси майно, яке він отримав від боржника, а в разі неможливості повернути майно, яке він отримав в натурі – відшкодувати його вартість грошовими коштами за ринковими цінами, що існували на момент вчинення правочину [7]. Тобто майно чи кошти можуть бути повернуті лише до ліквідаційної маси після визнання боржника банкрутом.

Обов'язково треба зазначити, що заяви про визнання правочинів недійсними можуть подаватися арбітражним керуючим та кредиторами на всіх стадіях судового провадження у справі про банкрутство (розпорядження майном, санація, ліквідація) і розглядаються господарським судом саме на цих стадіях.

Проте, так і законодавчо невизначеним залишається момент заявлення та черговість задоволення вимог особи за недійсним правочином, якщо вона подасть заяву про грошові вимоги до боржника.

Судова практика щодо застосування законодавства про банкрутство прямо показує, що кількість поданих та розглянутих заяв у межах справи про банкрутство щороку лише стрімко збільшується. Дані проблемні питання є актуальними з 21.10.2019 р., коли, як відомо, набрав чинності Кодекс, і через законодавчу неврегульованість окремих питань судова практика може являтися досить неоднозначною, що точно не сприяє захисту прав кредиторів боржника.

Як стверджує С. Жуков, неодноразово заявники зверталися з питанням: «Що застосовувати: перехідні положення Кодексу чи положення Закону «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Для подання якісної заяви треба розуміти, як регулюються всі інститути Кодексу. Також виникають питання щодо відкриття і закриття проваджень, особливо щодо державних підприємств. На сьогодні вже з'являються у реєстрі рішення Верховного Суду, тому для усунення цих питань, перш за все, потрібно відстежувати правові висновки суду» [6].

Після набуття чинності Кодексу України з процедур банкрутства кожен українець може, за наявності відповідних підстав, ініціювати відкриття справи про свою неплатоспроможність, або ж іншими словами, визнати себе банкрутом. Це стало реальним механізмом реструктуризації фізичною особою своєї заборгованості, а кредитори, в свою чергу, можуть захистити права шляхом стягнення сум заборгованості в порядку, визначеному Кодексом України з процедур банкрутства.

Проте, в той же час неплатоспроможність може спричинити певні репутаційні наслідки для фізичної особи. Зокрема, протягом наступних трьох років після визнання боржника банкрутом та закриття справи про неплатоспроможність боржник буде вважатися таким, що не має бездоганної ділової репутації. Більше того, боржник зобов'язаний буде письмово повідомляти іншу сторону про свою неплатоспроможність під час укладання кредитного договору, договору позики та договору поруки.

Відтак, згідно статті 135 Кодексу України з процедур банкрутства, фізична особа не може вважатися такою, яка має бездоганну ділову репутацію, протягом трьох років після визнання її банкрутом, а також дана фізична особа зобов'язана письмово повідомляти своїх майбутніх кредиторів про факт своєї неспроможності.

Як вже зазначалось, згідно частини 2 статті 115 КУЗПБ провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи може бути відкрито із 4 підстав. Цими підставами є:

- наявність простроченої заборгованості розміром понад 30 мінімальних заробітних плат;
- припинення боржником погашення кредитів більше 50% місячних зобов'язань протягом 2 місяців;
- відсутність у боржника майна, на яке може бути накладено стягнення у виконавчому провадженні;
- загроза неплатоспроможності [7].

З огляду на усе вищесказане, можна сказати, що у цьому контексті, для того щоб відкрити провадження у такій справі необхідна наявність всього-на-всього однієї з можливих підстав. А тому, можна зазначити, що провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи можна відкрити навіть через наявність боргу у сто гривень, за умови відсутності у боржника майна. Тому нині серед теоретиків доволі поширеним є питання, що варто за необхідне ускладнити доступ до відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи, а саме, як варіант, зробити обов'язковою одночасну наявність всіх чотирьох підстав, зазначених у частині 2 статті 115 КУЗПБ [1].

Кодекс України з процедур банкрутства має значну кількість правових інститутів, які можуть використовуватися як боржником, так і кредиторами для досягнення відповідної мети у процедурах банкрутства. Проте варто зазначити, що серед вагомих проблем є те, що Кодексу притаманна занадто тривала процедура банкрутства – майже 3 роки. Наприклад, у Східній Європі вона

становить 2 роки, у розвинутих країнах 1–2 роки, а найкращим прикладом у цьому виступає Ірландія, оскільки там дана процедура триває до 5 місяців [10].

Також А. Молчанов стверджує, що проблема спрощеної судової ліквідації не вирішилася, адже виходило так, що справи відправлялися на початковий етап Кодексу. Крім того, постраждалою стороною процесу банкрутства стали підприємці, адже й досі не визначений їх правовий статус у цій процедурі. Проте Кодекс однозначно є покращенням попереднього законодавства. Проте для вирішення наявних прогалин потрібно більше часу [6].

Висновки. Отже, на основі вищевикладеного можна вважати, що інституту відновлення платоспроможності боржника притаманне регулювання специфічних суспільних відносин, які виникають у межах сфери регулювання банкрутства. Інститут відновлення платоспроможності боржника містить у собі засоби добровільного саморегулювання відносин у сфері господарювання, при тому держава втілює в законодавчих актах такі принципи, що дозволяють як і кредиторам, так і боржнику задовольнити власні потреби співпрацюючи один з одним. На сьогодні законодавство не є спрямованим на ліквідацію боржника, а врегульовує питання так, щоб повернути боржника у його русло, дати можливість існувати на ринку і надалі, і отримавши із подоланих перешкод знання, використовувати їх на майбутнє. Але дана процедура все ще є недосконалою, що стосується строків та оскарження рішень у справах за участі боржника.

Список використаних джерел:

1. Джунь В. Прокредиторська модель законодавства про банкрутство. URL: https://zib.com.ua/ua/91098prokreditorska_model_zakonodavstva_pro_bankrutstvo_mae_zmini (дата звернення: 21.10.2021).

2. Жуков С. Проблемні питання визнання недійсними правочинів боржника у справі про банкрутство URL: https://jurliga.ligazakon.net/experts/280/918_problemn-pitannya-viznannya-nedysnimi-pravochinv-borzhnika-u-sprav-pro-bankrutstvo. (дата звернення: 27.04.2021).

3. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» від 14.05.1992. № 2343– XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2343-12> (дата звернення: 08.10.2021).

4. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700– VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення: 14.10.2021).

5. Історія держави та права України: підручник для курсантів та студентів вищих навч. закл. Харків: Майдан, 2018. 616 с.

6. Кодекс з процедур банкрутства: як змінилося життя правників з його прийняттям? *Юридична газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання.* 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/kodeksu-z-procedur-bankrutstva-1-rik-yak-zminilosya-zhittya-pravnikov-z-yogo-priynyattam.html> (дата звернення: 21.10.2021).

7. Кодекс України з процедур банкрутства : Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.10.2018 № 2597– VIII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2597–19> (дата звернення: 08.10.2021).

8. Кодекс України з процедур банкрутства. Науково– практичний коментар. Київ: Професіонал, 2019. 312 с.

9. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України. 2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514/2019–%D1%80%D0%BF> (дата звернення: 13.10.2021).

10. Нові, поки що не використані можливості – загроза банкрутства. Юридична газета online. Всеукраїнське професійне юридичне видання. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/bankrutstvo-i-restrukturizaciya/zagroza-a-bankrutstva-novi-poki-shcho-ne-vikoristani-mozhливosti.html> (дата звернення: 21.10.2021).

11. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 № 11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011600-13> (дата звернення: 08.10.2021).

12. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства : Наказ; Мінекономіки (з 2005 р.) від 19.01.2006 № 14. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0014665-06> (дата звернення: 14.10.2021).

13. Сукрушева Г. Папуцин В. Причини та наслідки банкрутства вітчизняних підприємств у сучасних умовах. *Економіка та управління підприємствами: економіка і суспільство*. 2017. Вип. № 9. 689 с.

14. Цивільний кодекс України: станом на 02 липня 2019 р.: відповідає офіц. тексту Суми: ТОВ «ВВП НОТІС», 2019. 368 с.

15. Шавалюк Л. «Спокуса корупцією: чи призводить низька заробітна плата на державній службі до корупції» URL: <https://tyzhden.ua/Economics/143477> (дата звернення: 14.10.2021).

16. Яковлев О. О. Становлення та історичні етапи розвитку інституту банкрутства в Україні. 2016. 257 с.

17. Hotsuliak Yu., Opolska N. Obraz Temidy w starożytnej świadomości prawnej Studia Warmińskie. 2018. № 55. URL: <https://publons.com/publon/18403038/> P. 265–279.